4 III A-24950

ספר

דברים

והוא חלק חמישי

מחמשת חומשי תורה

68770

עם

תרגום אונקלוס ופירוש רש"י, ובאור

מאת הרב החכם המפורסם

מהור"ר **משה בן־מנחם מדעסויא** זצ"ל

וױלנא

בדפוס ר' יוסף ראובן בר' מנחם מן ראם

שנת תר"יב לפ"ק

יצא לאור על פי פקודת הממשלה

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

יניח ד' שיטין פנויות ויתחיל מתחלת שיטה ה'

א (א) אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בַּמִּדְבָּר בָּעֲרָבָה

מול

א (א) אִלֵּין פִּתְגָּמַיָּא דִּי מַלִּיל מֹשֶׁה עִם כָּל יִשְׂרָאֵל בְּעִבְרָא דְּיַרְדְּנָא אוֹכַח יַתְהוֹן עַל דְּחָבוּ בְּמַדְבְּרָא וְעַל דְּאַרְגִּיזוּ בְּמֵישְׁרָא לָקֳבֵל

ים

רש"י

א (א) אלה הדברים· לפי שהן דברי תוכחות ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן לפיכך סתם את הדברים והזכירן ברמז מפני כבודן של ישראל: אל כל ישראל· אילו הוכיח מקצתן היו אלו שבשוק אומרים אתם הייתם שומעים מבן עמרם ולא השיבותם דבר מכך וכך אילו היינו שם היינו משיבים אותו לכך כנסם כולם ואמר להם הרי כולכם כאן כל מי שיש לו תשובה ישיב: במדבר. לא במדבר היו אלא בערבות מואב ומהו במדבר אלא בשביל מה שהכעיסוהו במדבר שאמרו מי יתן מותנו וגו': בערבה· בשביל הערבה שחטאו בבעל פעור בשטים בערבות מואב: מול סוף· על מה שהמרו בים סוף בבואם לים סוף שאמרו המבלי אין קברים במצרים וכן בנסעם מתוך הים שנאמר וימרו על ים בים סוף (תהלים ק"ו) כדאיתא בערכין: בין

פארן

באור

א (א) אלה הדברים, יתכן שהוא שב על הספרים הקודמים· כי כל אמרות ה' נעולות ומדובקות ראש ותוך וסוף, ושעור הכתובים א ב ג ד ה כך הוא; אלה (המצות והחקים אשר באו בספרים הקודמים) הם הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל וגו'. באחד עשר יום, (אשר הלכו) מחורב (ללכת) דרך הר שעיר (אל ארץ ישראל ולא באו כי אם) עד קדש ברנע (ושם קרה מה שקרה ונגזרה עליהם שלא לכנס לארץ ישראל מיד מקדש ברנע דרך הר שעיר, כי אם לסוב את ההר ימים רבים עד תם כל הדור ההוא. (ויהי בארבעים שנה), בעשתי עשר חדש באחד לחדש דבר משה אל בני ישראל (פעם שנית) ככל אשר צוה ה' אתו אליהם (והיה זה) אחרי הכתו את סיחון מלך האמרי אשר ישב בחשבון ואת עוג מלך הבשן אשר יושב בעשתרות באדרעי. (בעבר הירדן בארץ) מואב עברו את נחל זרד (כאשר קרבו לגבול ארץ ישראל, וראה משה שהגיע בא יומו להאסף אל עמיו ולעזוב את ישראל ביד יהושע, עתה) הואיל משה באר את התורה הזאת (הסכים וגמר בדעתו ללמד ולשנן את תורתו, ולהוסיף באור במקום הצורך, טרם מותו). בעבר הירדן, לפי פשוטו כל הנזכרים בפסוק זה מקומות הן וכן הוא דעת רבי יוסי בן דורמסקי בספרי, והוא נותן סימן בתוך סימן כמו שזכרנו, לפרש היכן נאמרה ההגדה הזאת? בעבר הירדן ולפי שיש לירדן שני עברים, אמר שהוא בעבר הירדן נגד מדבר שהלכו שם ישראל, טרם עברם את הירדן. בערבה, כלומר באיזה מקום במדבר? באותו מדבר שבערבות מואב. מול סוף, שים סוף מתחיל ממזרח ארץ ישראל, שנאמר

ושתי

מוֹל סוּף בֵּין־פָּארָן וּבֵין־תֹּפֶל וְלָבָן וַחֲצֵרֹת וְדִי זָהָב׃ (ב) אַחַד עָשָׂר יוֹם מֵחֹרֵב דֶּרֶךְ הַר־שֵׂעִיר עד

תולדות אהרן ודי זהב ברכות ל״ב א׳ : אחד עשר מנחות ס״ב א׳ :

יַם סוּף בְּפָארָן אִתַּפַּלוּ עַל מַנָּא וּבַחֲצֵרוֹת דְּאַרְגִּיזוּ עַל בִּשְׂרָא וְעַל דַּעֲבָדוּ עֵגֶל דִּדְהַב׃ (ב) מַהֲלַךְ חַד עֲשַׂר יוֹמִין מֵחוֹרֵב אוֹרַח טוּרָא דשעיר

רש״י

פארן ובין תפל ולבן. אמר רבי יוחנן חזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום ששמו תפל ולבן אלא הוכיחן על הדברים שתפלו על המן שהוא לבן שאמרו ונפשנו קצה בלחם הקלוקל ועל מה שעשו במדבר פארן על ידי המרגלים: וחצרות. במחלוקתו של קרח. דבר אחר אמר להם היה לכם ללמוד ממה שעשיתי למרים בחצרות בשביל לשון הרע ואתם נדברתם במקום: ודי זהב. הוכיחן על העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם שנאמר וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל (הושע ב׳): (ב) אחד עשר יום מחורב. אמר להם משה ראו מה גרמתם אין לכם דרך קצרה מחורב לקדש ברנע כדרך הר שעיר ואף הוא מהלך אחד עשר ואתם הלכתם אותה בשלשה ימים שהרי בעשרים באייר נסעו מחורב שנאמר ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש וגו׳ ובתשעה ועשרים בסיון שלחו את המרגלים מקדש ברנע צא מהם שלשים יום ששהו בקברות התאוה שאכלו הבשר חדש ימים ושבעה ימים ששהו בחצרות להסגר שם מרים נמצא בשלשה ימים הלכו כל אותו הדרך וכל כך היתה שכינה מתלבטת בשבילכם למהר ביאתכם לארץ ובשביל שקלקלתם הסב אתכם סביבות הר שעיר

באור

ושתי את גבולך מים סוף עד ים פלשתים (שמות כג ל״א) כלומר ממזרח עד מערב, שהוא ים המלח, שכתוב בגבול קרן מזרחית דרומית באלה מסעי. וגם בפרשת ואתחנן (ד׳ מט), וכל הערבה עבר הירדן מזרחה ועד ים הערבה וגו׳, וזהו ים סוף שאצל ערבות מואב. בין פארן ובין תופל ולבן וחצרות ודי זהב, כל אלו מקומות לא נזכרו בפרשת אלה מסעי, או נזכרו בשמות אחרים כי הנה שעיר יש לו ג׳ שמות ורבים כן. (ב) אחד עשר יום מחרב, בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש נסעו מחרב, (שהוא הר סיני, לדעת המפרשים, ולדעת הרמב״ן הוא מקום קרוב לו) ובאו לחצרות, ומשם למדבר פארן, ובו קדש ברנע, כדכתיב ויבאו אל משה ואהרן אל מדבר פארן קדשה (במדבר י״ג י״ז) ולולי חטאו שם בשלחם מרגלים היו יכולים ליכנס דרך הר שעיר מיד לארץ ישראל, כי קדש ברנע סמוך לגבול ארץ ישראל, וכן היתה הכוונה הראשונה. וכן המשפטים אשר שם משה לפניהם, וכל המצות והחקים אשר הודיעם אחרי שמעם עשרת הדברים בהר סיני, כל אלה אמר להם באותן אחד עשר יום אשר הלכו מחרב עד קדש ברנע, ללכת דרך קרוב אל ארצם. ואולם קלקלו שם בחטא מרגלים ונגזרה עליהם הגזרה להיות רועים במדבר, ובשביל כך סבבו את הר שעיר ימים רבים והלכו במדבר ארבעים שנה, ובכל אותן

עַד קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ׃ (ג) וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעַשְׁתֵּי־עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ אֲלֵהֶם׃ (ד) אַחֲרֵי הַכֹּתוֹ אֵת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן וְאֵת עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן אֲשֶׁר־יוֹשֵׁב בְּעַשְׁתָּרֹת בְּאֶדְרֶעִי׃ (ה) בְּעֵבֶר

הירדן

דְּשֵׂעִיר עַד רְקַם גֵּיאָה׃ (ג) וַהֲוָה בְּאַרְבְּעִין שְׁנִין בְּחַד עֲשַׂר יַרְחִין בְּחַד לְיַרְחָא מַלִּיל מֹשֶׁה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל דִּי פַקִּיד יְיָ יָתֵיהּ לְוָתְהוֹן׃ (ד) בָּתַר דִּמְחָא יָת סִיחוֹן מַלְכָּא דֶּאֱמוֹרָאָה דְּיָתֵיב בְּחֶשְׁבּוֹן וְיָת עוֹג מַלְכָּא דְּמַתְנַן דְּיָתֵיב בְּעַשְׁתָּרוֹת בְּאֶדְרֶעִי׃ (ה) בְּעִבְרָא

דירדנא

רש"י

שעיר ארבעים שנה: (ג) ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש. מלמד שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה ממי למד מיעקב שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה אמר ראובן בני אני אומר לך מפני מה לא הוכחתיך כל השנים הללו כדי שלא תניחני ותלך ותדבק בעשו אחי ומפני ארבעה דברים אין מוכיחין את האדם אלא סמוך למיתה כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו ושלא יהא חבירו רואהו ומתבייש ממנו כולי כדאיתא בספרי וכן יהושע לא הוכיח את ישראל אלא סמוך למיתה וכן שמואל שנאמר הנני ענו בי (שמואל א' י"ב) וכן דוד את שלמה בנו: (ד) אחרי הכותו. אמר משה אם אני מוכיחן קודם שיכנסו לקצת הארץ יאמרו מה לזה עלינו מה היטיב לנו אינו בא אלא לקנתר ולמצוא עילה שאין בו כח להכניסנו לארץ לפיכך המתין עד שהפיל סיחון ועוג לפניהם והורישם את ארצם ואחר כך הוכיחן: סיחון אשר יושב בחשבון. אלו לא היה סיחון קשה והיה שרוי בחשבון היה קשה שהמדינה קשה ואילו היתה עיר אחרת וסיחון שרוי בתוכה היתה קשה שהמלך היה קשה על אחת כמה וכמה שהמלך היה קשה והמדינה קשה: אשר יושב בעשתרות. המלך היה קשה והמדינה קשה: עשתרות. הוא לשון צוקין וקושי כמו עשתרות קרנים ועשתרות זה הוא עשתרות קרנים שהיו שם רפאים שהכה אמרפל שנאמר ויכו את רפאים בעשתרות קרנים ועוג נמלט מהם והוא שנאמר ויבא הפליט ואומר כי רק עוג

מלך

באור

אותן שימים לא חדש לשם משה דבר בתורתו, עד עתה לסוף שנת הארבעים. (ג) ככל אשר צוה וגו', חזר ושנה לבנים כאשר צוה ה' אותו בשבילם, וכאשר הודיע לאבותם.

הַיַּרְדֵּן בְּאֶרֶץ מוֹאָב הוֹאִיל מֹשֶׁה בֵּאֵר אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת לֵאמֹר׃ (ו) יְהוָה אֱלֹהֵינוּ דִּבֶּר אֵלֵינוּ בְּחֹרֵב לֵאמֹר רַב־לָכֶם שֶׁבֶת

בהר

דְיַרְדְּנָא בְּאַרְעָא דְמוֹאָב שָׁרִי מֹשֶׁה פָּרֵישׁ יָת אוּלְפַן אוֹרָיְתָא הָדָא לְמֵימַר׃ (ו) יְיָ אֱלָהָנָא מַלֵּיל עִמָּנָא בְּחוֹרֵב לְמֵימַר סַגִּי לְכוֹן דִּיתֵבְתּוּן

בטורא

רש"י

מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים: באדרעי· שם המלכות: (ה) הואיל· התחיל כמו הנה נא הואלתי: באר את התורה· בשבעים לשון פירשה להם: (ו) רב לכם שבת· כפשוטו ויש מדרשי אגדה הרבה גדולה לכם ושכר על ישיבתכם בהר הזה עשיתם

משכן

באור

(ה) הואיל משה, שרש יאל ושרש אלה ושרש אול שלשתן אחד, והוראתם הכוללת גמר־
הענין והסכמה מוחלטת אל המעשה, אף אם יקשה לעשותו, בל"א (זיך ערקיהנען־
אונטערפאנגען), נאמר הנה נא הואלתי (בראשית יח כ"ח) (איך האבע מיך ערקיהנט) וכן
ויואל ללכת (שופטים י"ט); ויואל משה לשבת (שמות כ"א) (האט בעשלאָססען). והושאל
אל ענין השבועה יען יביא הנשבע לעשות דבר מה בלי ספק, ואל ענין הקללה, או העונש
אם לא יעשה את שע"י המעשה ההוא, ויואל שאול את העם (שמואל א' יד) (האט זיה
בשוואָרען, אָדער נאך פעסטען מיטשלוס בעוואָגען). ואת אלית (שופטים י"ז) וכן אלה
ואלות, ונשא בו אלה להאלתו (מלכים א' ח) אלה וכחש (הושע ד') אלות שוא (שם יו"ד)
תאלתך להם (איכה ג'), והועתק אל ענין ההסתכנות בלי עצה, (פערוועגענהייט, טאָללקי־
נהייט), והיא הסכמה נבערה מדעת, עם הסכלות והטפשות לעשות המעשה המסוכן
והמקולקל, כמו אשר נואלנו (ווער וואָרען פערוועגען, פערמעססען) נואלו שרי צוען (ישעיה
י"ט), (טאָללקיהן) אולת אדם תסלף דרכו (דיא טאָללקיהנהייט, פערוועגענהייט). ובמקום הזה
נאמר על גמר ההסכמה והרצון, (אָנגעפאַנגען, וואר ענטשלאָססען)· באר, פועל עבר
והוא כמו הואיל משה ובאר. וכמוהו חמק עבר. [אמר הכורם: באר את התורה. לא
על חלק המעשי בלבד נאמר התורה וכענין דיני מילה ושבת ופסח וסוכה, ואזהרות
מאכלות אסורות ועריות ודומיהן, אלא גם על חלק המחשבי, כמו האמונה בה' ביכלתו
וחכמתו, והבטחון בטובו וטוהר הלב לעבדו ולאהבו באמת, ולאהוב את עמיתו, לרחם
על אלמנה ויתום, וכיוצא מן המצות ואזהרות המסורות ללב: כלם נכללו במלת תורה,
שהם מורים דרך הישר שיבור לו האדם למצוא חן בעיני אלהים ואדם. לאמר, ענינו
שמשה באר התורה אל העדה שהיא הסנהדרין, והם יבארו את המצות ואזהרות עם כל
דקדוקיהן אל העם, כי איך אפשר שישמעו כל בני ישראל והם יותר משש מאות אלף
דברי משה]· (ו) אלהינו, הוא כמו פתיחה והתחלת הדבור, כמתנצל ומודיע את
ישראל מדוע אחרו כל כך במדבר ולא נכנסו עדיין לא"י, אמר שהיתה הכוונה הראשונה
שנכנוס הארץ מיד אחרי מעמד הר סיני, והשאתכם גרמה לכם זה וזה, ונמשכו דברי

הפתיחה

בָּהָר הַזֶּה׃ (ז) פְּנוּ ׀ וּסְעוּ לָכֶם
וּבֹאוּ הַר הָאֱמֹרִי וְאֶל־כָּל־
שְׁכֵנָיו בָּעֲרָבָה בָהָר וּבַשְּׁפֵלָה
וּבַנֶּגֶב וּבְחוֹף הַיָּם אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי
וְהַלְּבָנוֹן עַד־הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר
פְּרָת׃ (ח) רְאֵה נָתַתִּי לִפְנֵיכֶם
אֶת־הָאָרֶץ בֹּאוּ וּרְשׁוּ אֶת־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה
לַאֲבֹתֵיכֶם לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק
וּלְיַעֲקֹב לָתֵת לָהֶם וּלְזַרְעָם
אחריהם

בְּטוּרָא הָדֵין׃ (ז) אִתְפְּנוּ
וְטוּלוּ לְכוֹן וְעוּלוּ לְטוּרָא
דֶאֱמוֹרָאָה וּלְכָל מְגִירוֹהִי
בְּמֵישְׁרָא בְּטוּרָא
וּבִשְׁפֶלְתָּא וּבְדָרוֹמָא
וּבִסְפַר יַמָּא אֲרַע
כְּנַעֲנָאָה וְלִבְנָן עַד נַהֲרָא
רַבָּא נַהֲרָא פְרָת׃ (ח) חֲזוֹ
דִּיהָבֵית קֳדָמֵיכוֹן יָת
אַרְעָא עוּלוּ וְאַחְסִינוּ יָת
אַרְעָא דִּי קַיֵּים יְיָ
לַאֲבָהָתְכוֹן לְאַבְרָהָם
לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְמִתַּן
להון

תולדות אהרן הנהר שבועות מ"ז ב':

רש"י

משכן מנורה וכלים קבלת התורה מניתם לכם סנהדרין שרי אלפים ושרי מאות: (ז) פנו וסעו לכם. זו דרך ערד וחרמה: ובאו הר האמרי. כמשמעו: ואל כל שכיניו. עמון ומואב והר שעיר: בערבה. זה מישור של יער: בהר. זה הר המלך: ובשפלה. זו שפלת דרום: ובנגב ובחוף הים. אשקלון ועזה וקסרי וכו' כדאיתא בספרי: עד הנהר הגדול. מפני שנזכר עם ארץ ישראל קוראו גדול משל הדיוט אומר הדבק לשחור וישתחוו לך קרב לגבי דיהנא ואידהן: (ח) ראה נתתי. בעיניכם אתם רואים איני אומר לכם מאומד ומשמועה: באו ורשו. אין

מערער

באור

שפתיחה הזאת עד השלימו פסוק ולמען תאריך ימים על האדמה אשר ה' אלהיך נותן לך כל הימים (דברים ד' מ"ב), ואז קרא משה את כל ישראל אשר היו לפניו לא קריאת הקבוץ, כי כבר נתאספו יחד ומשה דובר אליהם, אבל קריאת השתעוררות, לשום לב על דקדוקי ופרטי הדינים ועל הדינים אשר נתחדשו, והתחיל לבאר להם את התורה הזאת, ולשום לפניהם שנית את העדות והחקים והמשפטים, אשר דבר להם בצאתם ממצרים. שבת, הישיבה בהר רב לכם, כמו שבארנו, שאם יהיה הפעל נושא המאמר, הוראתו כהוראת שם המקרה, כמו ענוש לצדיק לא טוב. (ז) פנו, עזבו זה המקום. וסעו לכם, למוטבכם (עיין פרשת לך לך). (ח) אשר נשבע ה', כמו ואל

משה

אַחֲרֵיהֶֽם׃ (ט) וָאֹמַר אֲלֵכֶם בָּעֵת
הַהִוא לֵאמֹר לֹא־אוּכַל לְבַדִּי
שאת

לְהוֹן וְלִבְנֵיהוֹן בַּתְרֵיהוֹן׃
(ט) וַאֲמָרִית לְכוֹן בְּעִדָּנָא
הַהִיא לְמֵימַר לֵית אֲנָא
יָכִיל בִּלְחוֹדִי לְסוֹבָרָא
יתכון

ר ש ״ י

מערער בדבר ואינכם צריכים למלחמה אילו לא שלחו מרגלים לא היו צריכים לכלי זיין: לאבותיכם. למה הזכיר שוב לאברהם ליצחק וליעקב אלא אברהם כדאי לעצמו יצחק כדאי לעצמו יעקב כדאי לעצמו: (ט) ואמר אלכם בעת ההיא לאמר. מהו לאמר אמר להם משה לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הקדוש ברוך הוא: לא אוכל לבדי וגו׳. אפשר שלא היה משה יכול לדון את ישראל אדם שהוציאם ממצרים וקרע להם את הים והוריד את המן והגיז את השלו לא היה יכיל לדונם אלא כך אמר להם ה׳ אלהיכם הרבה אתכם הגדיל והרים אתכם על דייניכם נטל את העונש מכם ונתנו על הדיינין וכן אמר שלמה כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה (מלכים א׳ ג׳) אפשר מי שכתוב בו ויחכם מכל האדם (שם ה׳) אומר מי יוכל לשפוט אלא כך אמר שלמה אני אם חייבתי ממון שלא כדין נפשות אני נתבע שנאמר וקבע את קובעיהם
נפש

ב א ו ר

משה אמר עלה אל ה׳, וכן דרך ליסק: [אמר הכורם: לתת להם, שארץ היתה כבר אחוזת אברהם יצחק ויעקב, אעפ״י שעוד לא החזיקו בה]. (ט) בעת ההיא, עיין מה שכתבנו מזה בפרשת יתרו (שמות י״ח א׳ י״ג), שלדעת האומר קודם מתן תורה בא יתרו, וממחרת יעץ את משה לשום שופטים בראשי העם, כמו שנאמר שם (י״ג י״ד), צריכים אנו לומר, אם כדברי רש״י ז״ל שאין הכוונה ממחרת ביאת יתרו, כי אם ממחרת יום הכפורים בשנה השניה אחרי שהלך יתרו עם משה מרפידים לסיני, לקבל התורה, ויהיה א״כ מה שאמר פה בעת ההיא, הכוונה אחרי אשר אמר ה׳ שיסעו מחורב, טרם הלך יתרו אל ארצו, או כדברי שאר המפרשים שמנוי השופטים היה קודם מתן תורה, למחרת ביאת יתרו, ומה שאמר כאן בעת ההיא, הכוונה בשבתנו בחורב, קודם שאמר ה׳ לנו רב לכם שבת בהר, אבל הזכיר זה בכאן להמשיך הענין ולאמר הנה קבלנו את התורה ושמתי עליכם שופטים להנהיג אתכם, והיינו מזומנים לבא אל הארץ, כעם חכם ונבון אשר לו תורה וחקים ומשפטים ומנהיגים חכמים וידועים, עד שבקשתם מרגלים ונתקלקל הענין. ויתכן עוד לומר שמה שאמר שם (שמות י״ח כד) וישמע משה לקול חותנו ויעש כל אשר אמר, אין הכוונה שעשה כן מיד, כי אם שמר עצת חותנו בלבו, ואולי באהבתו את העם נשא עדיין את משאם וטרחם כל השנה ההיא, עד לאחר מ״ת, שהרבה ה׳ אותם שהיו ככוכבי השמים לרוב ונתרבו להם המצות והתורות, והיו מוכנים לבא לארץ, ולעשות מלחמות גדולות ונוראות, אז אמר אליהם לא אוכל עוד לבדי שאת אתכם. ובעבור שהזכיר שם ביאת יתרו ועצתו גמר הענין כדי שלא להפסיק בנתיים ואמר שמשה עשה כאשר אמר לו חותנו, אף שלא היה זה כי אם בשנה השנית, וכן דרך הכתוב, כמו
שזכרנו

שְׂאֵת אֶתְכֶם׃ (י) יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם וְהִנְּכֶם הַיּוֹם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב׃ ° (יא) יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵכֶם יֹסֵף עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֶלֶף פְּעָמִים וִיבָרֵךְ אֶתְכֶם

כאשר

יַתְכוֹן׃ (י) יְיָ אֱלָהֲכוֹן אַסגֵּי יַתְכוֹן וְהָא אִיתֵיכוֹן יוֹמָא דֵין כְּכוֹכְבֵי שְׁמַיָּא לְסָגֵי׃ (יא) יְיָ אֱלָהָא דַאֲבָהָתְכוֹן יוֹסֵיף עֲלֵיכוֹן כְּוָתְכוֹן אֲלַף זִמְנִין וִיבָרֵךְ

יתכון

שני בשבת

תולדות אהרן ה' אלהי ר"ס כ"ח ב':

רש"י

נפש (משלי כ"ג): (י) והנכם היום ככוכבי השמים · וכי ככוכבי השמים היו באותו היום והלא לא היו אלא ששים רבוא מהו והנכם היום הנכם משולים כיום קיימים לעולם כחמה וכלבנה וככוכבים: (יא) יוסף עליכם ככם אלף פעמים · מהו שוב ויברך אתכם כאשר דבר לכם אלא אמרו לו משה אתה נותן קצבה לברכותינו כבר הבטיח הקדוש ברוך הוא את אברהם אשר אם יוכל איש למנות וגו' אמר להם זו משלי היא

באור

שזכרנו שם (פסוק כ"ז). וכן משמע ממה שלא הזכיר פה דבר מעצת יתרו, כי אם כמתעורר עתה מלבו, לרוב טורח והמשא זכר את אשר יעץ לו חותנו כבר ואמר לא אוכל עוד וגו'. [אמר הכותב: ואמר אליכם, הנה הכתוב סיפר למעלה (שמות יח י"ט כ' כא כ"ב) עצת יתרו לשום שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות לומר דבר בשם אומרו, אבל כאן אין צורך להזכיר כי אם מה שאמר הוא לבני ישראל, לא אוכל לבדי שאת אתכם, אם כן מה שכתבנו בבאורנו לנת"ש בזה הלשון, וכן משמע ממה שלא הזכיר פה דבר מעצת יתרו, כ"א כמתעורר עתה מלבו לרוב הטורח והמשא הוא בטעות כי איך ידבר כמתעורר עתה מלבו, והרי הוא אומר ואומר אליכם בעת ההיא, והעת ההיא היתה קודם ארבעים שנה, ויתכן כוונת משה רע"ה היה לומר; מיום הוצאתי אתכם מארץ מצרים לא עשיתי דבר מלבי שההנהגה הראשונה מחורב היתה עפ"י הדבור, ה' אלהינו דבר אלינו בחורב לאמר רב לכם שבת בהר הזה פנו וסעו וגו' (לעיל ו' ז') ואם התמנות של שרי אלפים ושרי מאות לא היתה עפ"י הדבור אף זאת לא נעשה מלבי כ"א ברצונכם ובהסכמות כלכם, כמו שאמר ותענו אותי ותאמרו טוב הדבר אשר דברת לעשות (למטה י"ד), ורואה אני להעירך שבכל הספר הזה משה עם הבנים ידבר כאלו מדבר עם אבותם אף שכלם מתו ולא נשאר אחד מהם כדכתיב ולא נותר מהם איש (במדבר כו ס"ה) והנה קמתם תחת אבותיכם (שם לב י"ד)]. (י) והנכם, מלה עם כנוי רבים נוכחים. ככוכבי השמים, דרך משל. [אמר הכותב: ככוכבי השמים לרב, והרי סך מספרם ידוע היה, ואין הדבר כן בכוכבים אבל היא על צד הפלגת רבויים, ולא השואה מספרם למספר הכוכבים]. (יא) ה' אלהי אבותיכם, יתכן שזה הפסוק הוא כמו מאמר מוסגר, לומר אין עיני רעה

בהמונכם

כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם׃ * שני (יב) אֵיכָה אֶשָּׂא לְבַדִּי טָרְחֲכֶם וּמַשַּׂאֲכֶם וְרִיבְכֶם׃ (יג) הָבוּ לָכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וּנְבֹנִים וִידֻעִים

שני בחול　　לשבטיכם

יַתְכוֹן כְּמָא דִי מַלֵּיל לְכוֹן׃ (יב) אֵיכְדֵין אֱסוֹבַר בִּלְחוֹדַי טוֹרְחֲכוֹן וְעִסְקֵיכוֹן וְדִינְכוֹן׃ (יג) הָבוּ לְכוֹן גֻּבְרִין חַכִּימִין וְסוּכְלְתָנִין וּמָרֵי

מנדעא

תולדות אהרן הבו ערוכין ק׳ ב׳ · נדרים כ׳ ב׳ :

רש״י

היא אבל הוא יברך אתכם כאשר דבר לכם: (יב) איכה אשא לבדי. אם אומר לקבל שכר לא אוכל זו היא שאמרתי לכם לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הקדוש ברוך הוא: טרחכם. מלמד שהיו ישראל טרחנין היה אחד מהם רואה את בעל דינו נוצח בדין אומר יש לי עדים להביא יש לי ראיות להביא מוסיף אני עליכם דיינין: משאכם. מלמד שהיו אפיקורסין הקדים משה לצאת אמרו מה ראה בן עמרם לצאת שמא אינו שפוי בתוך ביתו איחר לצאת אמרו מה ראה בן עמרם שלא לצאת מה אתם סבורים יושב ויועץ עליכם עצות רעות וחושב עליכם מחשבות: וריבכם. מלמד שהיו רוגנים: (יג) הבו לכם. הזמינו עצמכם לדבר: אנשים. וכי תעלה על דעתך נשים מה תלמוד לומר אנשים צדיקים: חכמים. כסופים: ונבונים. מבינים דבר מתוך דבר זו היא ששאל אריוס את רבי יוסף מה בין חכמים לנבונים חכם דומה לשולחני עשיר כשמביאין לו דינרין לראות רואה וכשאין מביאין לו יושב ותוהא נבון דומה לשולחני תגר כשמביאין לו מעות לראות רואה וכשאין מביאין לו הוא מחזר ומביא משלו: וידועים לשבטיכם. שהם ניכרים לכם שאם בא לפני מעוטף בטליתו איני יודע מי הוא

באור

בהמונכם וברבוי שלכם, כי מי יתן שה׳ אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים. ועתה חוזר ואומר אחרי אשר הייתם היום ככוכבי השמים לרוב איכה אשא וגו׳, וכן כוונת המתרגם (אבער אך!). (יב) טרחכם, מגזרת היו עלי לטורח ענין הכובד והעמל, להבין אנשים פתאים המצות ודעת ה׳ (הרא״בע). ומשאכם, היא הדאגה לזונם ולכלכלם על מסעיהם. וריבכם, היגיעה להנהיגם ולהשלים ביניהם ולשפוט את דברי ריבם. [אמר הכורם ג איכה אשא לבדי, לפי שמפסיק במאמר מוסגר כאמרנו בבאור לנת״ם שב אל דבריו לא אוכל לבדי שאת אתכם, לקשור חוט המשך הדבור כראוי לכל יודעי כללי שפה]. (יג) הבו, מלה זרה, והיה הה״א ראויה להיות בשוא ופתח כי שרשו יהב, כמו מן ידע נאמר דעו, וכן ימצא בלווי לנקבה הָבִי המטפחת (רות ג׳ טו), ואולי היה כאן להרחיב אות הגרונית. וידועים לשבטיכם, שהם נכרים לכם, שאם בא לפני מעוטף בטליתו, איני יודע מי הוא ומאיזה שבט הוא, אבל אתם מכירים אותו שגדלתם אותו (לשון רש״י מספרי), ואם כן יהיה לשבטיכם קשור עם וידועים, אבל על דרך הפשט טעמו

הנו

לְשִׁבְטֵיכֶם וַאֲשִׂימֵם בְּרָאשֵׁיכֶם׃
(יד) וַתַּעֲנוּ אֹתִי וַתֹּאמְרוּ טוֹב־
הַדָּבָר אֲשֶׁר־דִּבַּרְתָּ לַעֲשׂוֹת׃
(טו) וָאֶקַּח אֶת־רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם
אֲנָשִׁים חֲכָמִים וִידֻעִים וָאֶתֵּן
אוֹתָם רָאשִׁים עֲלֵיכֶם שָׂרֵי
אלפים

מַנְדְּעָא לְשִׁבְטֵיכוֹן
וְאֱמַנֵּינוּן רֵישִׁין עֲלֵיכוֹן׃
(יד) וַאֲתֵיבְתּוּן יָתִי
וַאֲמַרְתּוּן תַּקִּין פִּתְגָּמָא
דִּי מַלֵּילְתָּא לְמֶעְבַּד׃
(טו) וּדְבָרִית יָת רֵישֵׁי
שִׁבְטֵיכוֹן גֻּבְרִין חַכִּימִין
וּמָרֵי מַנְדְּעָא וּמַנֵּיתִי
יָתְהוֹן רֵישִׁין עֲלֵיכוֹן רַבָּנֵי
אלפין

תולדות אהרן ואקח ערוכין בס בס :

רש"י

הוא מאיזה שבט הוא ואם הגון הוא אבל אתם מכירים בו שאתם גדלתם אותו לכך נאמר ידועים לשבטיכם: ואשמם. חסר יו"ד לומר שאשמותיהם של ישראל תלויות בראשי דייניהם שהיה להם למחות ולכוון אותם לדרך הישרה: בראשיכם. ראשים ומכובדים עליכם שתהיו נוהגין בהם כבוד ויראה: (יד) ותענו אותי וגו'. חלטתם את הדבר להנאתכם היה לכם להשיב משה רבינו ממי נאה ללמוד ממך או מתלמידך לא ממך שנצטערת עליה אלא ידעתי מחשבותיכם הייתם אומרים עכשיו יתמנו עלינו דיינין הרבה אם אין מכירנו אנו מביאין לו דורון והוא נושא לנו פנים: לעשות. אם הייתי מתעצל אתם אומרים עשה מהרה: (טו) ואקח את ראשי שבטיכם. משכתים בדברים אשריכם על מי באתם להתמנות על בני אברהם יצחק ויעקב על בני אדם שנקראו אחים וריעים חלק ונחלה וכל לשון חיבה: אנשים חכמים וידועים. אבל נבונים לא
מצאתי

באור

הבו לכם לשבטיכם אנשים חכמים (הרמב"ן), וכן דעת בעל הטעמים. ואשימם בראשיכם, ואשימם להיות בראשיכם. [אמר הכ"רם: הבו לכם, הזמינו עצמכם לדבר, (רש"י), ולדעתנו לכם לטובתכם, אל תחשבו שאפקוד עליכם שרי אלפים וגו' כדי להרחיק עצמי מן העם דרך גאות והתנשאות, ולשלוח כל בעלי הריב אל שרי עשרות ושרי חמשים וגו', אבל הוא לטובתכם, כדי שכל אחד יכול לערוך טענותיו בפני ארבעה וחמשה שופטים ויבורר הדין היטב, כמו שבארנו הפסוק וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום (שמות כ"ג). חכמים ונבונים וידועים, ידועים אהובים ורצויים לבריות כמו כי ידעתיו (בראשית יח י"ט) בחרתיו לאהוב וחביב בעיני, כי רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה (עמוס ג' יב) חבבתי אתכם, וכן יודע ה' דרך צדיקים (תהלים א' ו') בוחר בהם אוהב אותם ומקיימם, והכוונה אין חפץ בחכמים ונבונים, להתמנות אותם אם אינם חביבין בעיני העם, ולפי זה ראוי לתרגמו [בעליעבטע]. (יד) ותענו אותי, ואף זאת לא עשיתי בלתי רצונכם. (טו) ראשים,
כלל

אַלְפִים וְשָׂרֵי מֵאוֹת וְשָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת וְשֹׁטְרִים לְשִׁבְטֵיכֶם׃ (טז) וָאֲצַוֶּה אֶת־שֹׁפְטֵיכֶם בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר שָׁמֹעַ בֵּין־אֲחֵיכֶם וּשְׁפַטְתֶּם צֶדֶק בֵּין־אִישׁ וּבֵין־אָחִיו וּבֵין

גרו

אַלְפִין וְרַבָּנֵי מָאוָתָא וְרַבָּנֵי חַמְשִׁין וְרַבָּנֵי עַשְׂרָיָתָא וְסָרְכִין לְשִׁבְטֵיכוֹן׃ (טז) וּפַקֵּדִית יָת דַּיָּנֵיכוֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא לְמֵימַר שְׁמָעוּ בֵּין אֲחֵיכוֹן וּתְדוּנוּן קוּשְׁטָא בֵּין גַּבְרָא וּבֵין אֲחוּהִי וּבֵין

גיורא

תולדות אהרן ואצוה סנהדרין ז' ב' וח' א': ושפטתם יבמות מ"ז א' סנהדרין ז' ב':

רש"י

מעלתי זו אחת משבע מדות שאמר יתרו למשה ולא מצא אלא שלשה אנשים צדיקים חכמים וידועים: ראשים עליכם. שתנהגו בהם כבוד ראשים במקח ראשים בממכר ראשים במשא ומתן נכנס אחרון ויוצא ראשון: שרי אלפים. אחד ממונה על אלף: ושרי מאות. אחד ממונה על מאה: ושוטרים. מניתי עליכם לשבטיכם אלו הכופתין והמכין ברצועה על פי הדיינין: (טז) ואצוה את שופטיכם וגו'. אמרתי להם הוו מתונין בדין אם בא דין לפניך פעם אחת שתים ושלש אל תאמר כבר בא דין זה לפני פעמים הרבה אלא היו נושאים ונותנים בו: בעת ההוא. משמניתים אמרתי להם אין עכשיו כלשעבר לשעבר הייתם ברשות עצמכם עכשיו הרי אתם משועבדים לצבור: שמוע. לשון הווה אודי"ע בלע"ז 1) כמו זכור ושמור: ובין גרו. זה בעל

דינו

באור

כלל ואחר כך יפרוט שרי אלפים, שרי מאות וגו'. ושוטרים, הראשים הם הדיינין, והשוטרים אלו הן הכופתין ומכין ברצועה על פי הדיינין. (טז) בעת ההיא, משמניתים אמרתי להם אין עכשיו כלשעבר, לשעבר הייתם ברשות עצמכם, ועכשיו הרי אתם משועבדים לצבור (רש"י). שמוע, אודי"ע בלע"ז ובלשון אשכנז (הערענד) מקור במקום הצווי, כמו זכור את יום השבת ורבים כמוהו. ושפטתם צדק, צדק הוא תואר הפעל שהוא השפיטה, כלומר שהשפיטה תהיה בצדק, ואיננו שם הפעול, כי לא יתכן לשפוט את הצדק. ובין גרו, ענינו בין איש ובין גרו, גר של בעל הריב, אבל בעיניכם יהיו כל הבאים למשפט כאחיכם, כמו שכתוב שמוע בין אחיכם, ואין הבדל בין ישראל לגר. [אמר הכורם: שמע, מקור במקום הצווי, ונראה שבכל מקום שבא המקור תחת הצווי מורה על חוזק הפעולה, וכן כאן שמע שתשמעו היטב, ותשימו לבכם על טענותיכם, שלא יהיו דבריהם נכנסין באזניכם אחת ויצאו מן האזן האחרת].

לא

2) אודי"ע בלע"ז Oudant (oyant) Udente איט (הקרטן) udire איט audire (לאט): ouir (הפרן):

גֵּרוֹ׃ (יז) לֹא־תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט כַּקָּטֹן כַּגָּדֹל תִּשְׁמָעוּן לֹא תָגוּרוּ
מפני

גִּיוֹרָא׃ (יז) לָא תִשְׁמוֹדְעוּן אַפִּין בְּדִינָא מִלֵּי זְעֵירָא כְּרַבָּא תִּשְׁמְעוּן לָא
תדחלון

תולדות אהרן לא תכירו סוטה מ"ז ב'. סנהדרין ז' ב' · עקדה שער ב': כקטן סנהדרין ח' א': לא תגורו סוטה מ"ז ב' · סנהדרין ו' ב' · וז' א':

רש"י

דינו שאוגר עליו דברים · דבר אחר ובין גרו אף על עסקי דירה בין חלוקת אחים אפילו בין תנור לכירים: (יז) לא תכירו פנים במשפט · זה הממונה להושיב הדיינין שלא יאמר איש פלוני נאה או גבור אושיבנו דיין איש פלוני קרובי אושיבנו דיין בעיר והוא אינו בקי בדינין נמצא מחייב את הזכאי ומזכה את החייב מעלה אני על מי שמנהו כאילו הכיר פנים בדין: כקטן כגדול תשמעון. שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה שאם קדם ובא לפניך לא תסלקנו לאחרון · דבר אחר כקטן כגדול תשמעון כתרגומו שלא תאמר זה עני הוא וחבירו עשיר ומצוה לפרנסו אזכה את העני ונמצא מתפרנס בנקיות. דבר אחר שלא תאמר היאך אני פוגם כבודו של עשיר זה בשביל דינר אזכנו עכשיו וכשיצא לחוץ אומר לו תן לו שאתה חייב לו: לא תגורו מפני איש · לא תיראו. דבר אחר לא תגורו לא תכנים דבריך מפני איש
לשון

באור

(יז) לא תכירו פנים, יהיו בעלי דינין בעיניכם כאלו הם זרים ואינכם מכירים אותם וכן אמרו רז"ל (סנהדרין דף ז') ר' יהודה אומר לא תכירהו, ר' אלעזר אומר לא תנכרהו, ויתכן שהוא מענין נשיאת הפנים לנכבד, שלא יהדרו פני שוע, כי כל פנים בלה"ק מלשון כבוד והדרה. כקטן כגדל, תוארים אל הדבר, דבר קטן, דבר גדול · או אל בעל הריב. ושני כפי הדמיון תחת כפילת המלות שראוי לומר קטן כגדול וגדול כקטן, הורו על השווי המוחלט, וכן כמוך כפרעה (בראשית מ"ד ח'). (ובסנהדרין ח') שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה שאם קדם ובא לפניך לא תסלקנו לאחרון, תכלית המשפט עשית הצדק והרחקת העול, ואין הצדק והעול נערך עם הממון. ד"א כקטן כגדול תשמעון, שלא תאמר זה עני הוא וחבירו עשיר ומצוה לפרנסו, אזכה את העני ונמצא מתפרנס בנקיות, ד"א שלא תאמר היאך אני פוגם כבוד של עשיר זה בשביל דינר, אזכנו עכשיו, וכשיצא לחוץ אומר לו תן לו שאתה חייב לו. והנה אונקלוס תרגם כלשון הראשון, מלי זעירא כרבא, לפי שפעול השמיעה הוא הדבר, לא המדבר, כן הוא על הרוב בלשון, אבל מצאנוהו גם על המדבר, כמו שמעתיך, שמעני, ישמעני, ומהמשך המאמר נראה שהוא מוסב על בעלי הריב כלשון השני, וכן מתורגם בל"א. לא תגורו, לא תיראו. ונראה ששורש גור הונח על האסיפה והקבוץ ואמר יגורו עלי עזים (תהלים נ"ט) יגורו יצפונו (שם נ"ו), ומן זה הענין וגר זאב עם כבש (ישעיה י"א) ונקרא האורח הבא להקבץ עם התושבים ולגור עמם, בשם גר, וכן בני החיות בעודם קטנים נקראים גורים, שהם מתאספים וגרים במעונות מולידם ·
והושאל

מִפְּנֵי־אִישׁ כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים
הוּא וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם
תַּקְרִבוּן אֵלַי וּשְׁמַעְתִּיו׃
(יח) וָאֲצַוֶּה אֶתְכֶם בָּעֵת הַהִוא
את

תִּדַחֲלוּן מִן קֳדָם גַּבְרָא
אֲרֵי דִינָא דַייָ הוּא
וּפִתְגָּמָא דִּי יִקְשֵׁי מִנְּכוֹן
תְּקָרְבוּן לְוָתִי וְאֶשְׁמְעִינֵיהּ׃
(יח) וּפַקֵּדִית יַתְכוֹן
בְּעִידָנָא הַהִיא יָת כָּל
פתגמיא

תולדות אהרן המשפט סנהדרין ו' ב' : והדבר שם ח' א': ואצוה שם שם :

רש"י

לשון אוגר בקיץ (משלי י"ז): כי המשפט לאלהים הוא · מה שאתה נוטל מזה שלא כדין אתה מזקיקני להחזיר לו נמצא שהטית עלי המשפט: תקריבון אלי. על דבר זה נסתלק ממנו משפט בנות צלפחד וכן שמואל אמר לשאול אנכי הרואה (שמואל א' ט') אמר לו הקדוש ברוך הוא חייך שאני מודיעך שאין אתה רואה ואימתי הודיעו כשבא למשוח את דוד וירא את אליאב ויאמר אך נגד ה' משיחו (שם י"ז) אמר לו
הקדוש

באור

והושאל אל הפחד, שענינו התקבצות הכחות כלם מן האיברים החצוניים אל הלב, וכן יאמר הלועז (צוזאממען פאהרען) על תנועת הדם והכח החיוני מן החוץ אל הפנים, והנה מגורה שם נרדף אל היראה, אלא שהמתירא אפשר שאעפ"כ יעשה את אשר עליו לעשות. ואולם אם יגור, קובץ הכח החיוני אל הלב, וישבות הכח המניע את איברי התנועה מעשות את מעשהו, ולזה לא אמר לא תיראו מפני איש, כי אין היראה רצונית וחפשית, ואפשר לדיין שתגבר עליו היראה מבני אדם, אלא שעם כל זה חובה עליו שלא יגור מפני איש, ולא ימנע מעשות את המוטל עליו, להצדיק את הצדיק ולהרשיע את הרשע, ויעבור עליו מה. וכן אמרו רז"ל משתשמע את דבריהם ותדע להיכן הדין נוטה אין אתה רשאי לומר להם איני נזקק לכם, שנאמר לא תגורו מפני איש, וכן תלמיד היושב לפני רבו, ורואה זכות לעני וחובה לעשיר אינו רשאי להיות שותק שנאמר לא תגורו מפני איש, והוא ממנין הלאוין, אבל לא נאסרה היראה, שעד שלא שמע הדיין את דבריהם רשאי לומר איני נזקק לכם, אם הוא מתירא, ולשון השני של רש"י נוסח למ"ש, שכתב ד"א לא תגורו לא תכניס דבריך מפני איש, לשון אוגר בקיץ (משלי י' ה') עכ"ל והוא מאמר רבי חנין בסנהדרין· יקשה מכם. מ"ם היתרון, כלומר שהדבר יותר קשה מהכם. ושמעתיו, ושפטתיו לא אמר מדרך מוסר וכן ארז"ל אי גמירנא גמירנא, ואי לא אולינא וגמירנא. [אמר הכורם : כי המשפט לאלהים הוא, מה שאתה נוטל מזה שלא כדין, אתה מזקיקני להחזיר לו נמצא שהטית עלי המשפט (רש"י) והנה לפי פשוטו כוונת הכתוב לא תגורו מפני איש, כי אין בכחו לעשות לכם רע אחרי שהמשפט לאלהים והוא יהיה בעזרכם]. (יח) ואצוה אתכם, לפי פשוטו עם ישראל ידבר שלמדם את החוקים ואת התורות והזהיר כאן לומר שלא מינה
שרי

את כל־הדברים אשר תעשון:
(יט) ונסע מחרב ונלך את כל־
המדבר הגדול והנורא ההוא
אשר ראיתם דרך הר האמרי
כאשר צוה יהוה אלהינו אתנו
ונבא עד קדש ברנע: (כ) ואמר
אלכם באתם עד־הר האמרי
אשר־יהוה אלהינו נתן לנו:
(כא) ראה נתן יהוה אלהיך
לפניך את־הארץ עלה רש
כאשר דבר יהוה אלהי אבתיך
לך אל־תירא ואל־תחת: שלישי
(כב) ותקרבון אלי כלכם ותאמרו
נשלחה

פתגמיא די תעבדון:
(יט) ונטלנא מחורב
והליכנא ית כל מדברא
רבא ודחילא ההוא
די חזיתון אורח טורא
דאמוראה כמא די פקיד
יי אלהנא יתנא ואתינא
עד רקם גיאה:
(כ) ואמרית לכון אתיתון
עד טורא דאמוראה די יי
אלהנא יהיב לנא: (כא) חזי
דיהב יי אלהך קדמך ית
ארעא סק אחסין כמא
די מליל יי אלהא
דאבהתך לך לא תדחל
ולא תתבר: (כב) וקריבתון
לותי כלכון ואמרתון
נשלח

תולדות אהרן וייטב שם שם: אל תירא חולין כ"ז א':

רש"י

הקדוש ברוך הוא ולא אמרת אנכי הרואה אל הבט אל מראהו (שם י"ז): (יח) את כל הדברים אשר תעשון. אלו עשרת הדברים שבין דיני ממונות לדיני נפשות: (יט) המדבר הגדול והנורא. שהיו בו נחשים כקורות ועקרבים כקשתות: (כב) ותקרבון אלי

באור

שרי האלפים ושרי המאות רק על המשפט, אבל הוא ילמדם בעצמו כל הדברים אשר יעשו על פי התורה (מדברי רמב"ן), ולדעת רש"י (והוא מספרי) עם השופטים ידבר, שאמר להם עשרת דברים שבין דיני ממונות לדיני נפשות. (יט) כאשר צוה ה' אלהינו אותנו, גם הנסיעה היתה על פי הדבור, לא מלבי. [אמר הכורם: באתם עד הר האמרי, לא היה מן הצורך לומר זאת, כי כבר הם ידעו שבאו אל הר האמרי, אבל הכוונה שעתה באתם אל התחלת גבולי הארץ אשר ה' אלהינו נתן לנו, ולכן עלו רש] (כא) רש, במשקל שב מגזרת ירושה. החת, כמו ידל כבוד יעקב, מפעלי הכפל. [אמר הכורם: אל תירא ואל תחת, כמו שהגעת להר האמרי התחלת גבולי הארץ בשלום, כן אל
תירא

נִשְׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וְיַחְפְּרוּ־
לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ וְיָשִׁבוּ אֹתָנוּ
דָּבָר אֶת־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נַעֲלֶה־
בָּהּ וְאֵת הֶעָרִים אֲשֶׁר נָבֹא
אֲלֵיהֶן׃ (כג) וַיִּיטַב בְּעֵינַי הַדָּבָר
וָאֶקַּח מִכֶּם שְׁנֵים עָשָׂר אֲנָשִׁים
אִישׁ אֶחָד לַשָּׁבֶט׃ (כד) וַיִּפְנוּ

ויעלו

נִשְׁלַח גּוּבְרִין קֳדָמָנָא
וִיאַלְלוּן לָנָא יָת אַרְעָא
וִיתִיבוּן יָתָנָא פִּתְגָמָא יָת
אוֹרְחָא דִּי נִסַּק בַּהּ וְיָת
קִרְוַיָּא דִּי נֵיעוֹל לְהֶן׃
(כג) וּשְׁפַר בְּעֵינַי פִּתְגָמָא
וּדְבָרִית מִנְּכוֹן תְּרֵין עֲשַׂר
גּוּבְרִין גַּבְרָא חַד לְשִׁבְטָא׃
(כד) וְאִתְפְּנִיאוּ וּסְלִיקוּ

לטורא

תולדות אהרן ויחפרו סוטה י״ד כ׳ : וייטב שם שם :

רש״י

אלי כלכם. בערבוביא ולהלן הוא אומר ותקרבון אלי כל ראשי שבטיכם וזקניכם ותאמרו הן הראנו וגו׳ אותה קריבה היתה הוגנת ילדים מכבדים את הזקנים ושלחום לפניהם וזקנים מכבדים את הראשים ללכת לפניהם אבל כאן ותקרבון כולכם בערבוביא ילדים דוחפין את הזקנים וזקנים דוחפין את הראשים: וישיבו אותנו דבר. באיזה לשון הם מדברים: את הדרך אשר נעלה בה. אין דרך שאין בה עקמימות: ואת הערים אשר נבוא אליהן. תחלה לכבוש: (כג) וייטב בעיני הדבר. בעיני ולא בעיני המקום ואם בעיני משה היה טוב למה אמרה בתוכחות משל לאדם שאומר לחבירו מכור לי חמורך זה אמר לו הן. נותנו אתה לי לנסיון אמר לו הן. בהרים וגבעות אמר לו הן. כיון שראה שאין מעכבו כלום אמר הלוקח בלבו בטוח הוא זה שלא אמצא בו מום א״ל מיד טול מעותיך איני מנסהו מעתה. אף אני הודיתי לדבריכם שמא תחזרו בכם כשתראו שאיני מעכב ואתם לא חזרתם בכם: ואקח מכם. מן הברורים שבכם מן המסולתים שבכם: שנים עשר אנשים איש אחד לשבט. מגיד שלא היה שבט לוי עמהם: (כד) עד נחל אשכול. מגיד שנקרא על שם סופו:

וירגלו

באור

תירא מלכבוש אותה]. (כב) כלכם, לב אחד ופה אחד. אשר נבא אליהן, לכבוש תחילה. (כג) וייטב בעיני הדבר, בעבור שכולכם הסכמתם על זה (הרמב״ע), ואם היה טוב בעיני משה למה אמרה בתוכחות? משל לאדם שאומר לחבירו מכור לי חמורך זה, אמר לו הן, נותנו אתה לי לנסיון? אמר לו הן, בהרים וגבעות? אמר לו הן, כיון שראה שאין מעכבו כלום, אמר הלוקח בלבו, בטוח הוא זה שלא אמצא בו מום, מיד אמר לו טול מעותיך, איני מנסהו מעתה, אף אני הודיתי לדבריכם, שמא תחזרו בכם, כשתראו שאיני מעכב, ואתם לא חזרתם בכם (רש״י). שנים עשר אנשים איש

אחד

וַיַּעֲלוּ הָהָרָה וַיָּבֹאוּ עַד־נַחַל
אֶשְׁכֹּל וַיְרַגְּלוּ אֹתָהּ׃ (כה) וַיִּקְחוּ
בְיָדָם מִפְּרִי הָאָרֶץ וַיּוֹרִדוּ אֵלֵינוּ
וַיָּשִׁבוּ אֹתָנוּ דָבָר וַיֹּאמְרוּ טוֹבָה
הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נֹתֵן
לָנוּ׃ (כו) וְלֹא אֲבִיתֶם לַעֲלֹת
וַתַּמְרוּ אֶת־פִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃
(כז) וַתֵּרָגְנוּ בְאָהֳלֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ
בְּשִׂנְאַת יְהוָה אֹתָנוּ הוֹצִיאָנוּ
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לָתֵת אֹתָנוּ בְּיַד

האמרי

לְטוּרָא וַאֲתוֹ עַד נַחְלָא
דְּאַתְכְּלָא וְאַלִּילוּ יָתַהּ׃
(כה) וּנְסִיבוּ בִידֵיהוֹן מֵאִבָּא
דְאַרְעָא וַאֲחִיתוּ לָנָא
וַאֲתִיבוּ יָתָנָא פִּתְגָּמָא
וַאֲמָרוּ טָבָא אַרְעָא דַּייָ
אֱלָהָנָא יָהֵיב לָנָא׃ (כו) וְלָא
אֲבֵיתוּן לְמִסַּק וְסָרֵבְתּוּן
עַל מֵימְרָא דַּייָ
אֱלָהֲכוֹן׃ (כז) וְאִתְרַעַמְתּוּן
בְּמַשְׁכְּנֵיכוֹן וַאֲמַרְתּוּן
בִּדְסָנֵי יְיָ יָתָנָא אַפְּקָנָא
מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְמִמְסַר
יָתָנָא בִּידָא דֶאֱמוֹרָאָה

לשיציותנא

תולדות אהרן ותרגנו שבועות מ"ו ב':

רש"י

ויִרגלו אותה. מלמד שהלכו בה ארבעה אומנין שתי וערב: ויורידו אלינו. מגיד שארץ ישראל גבוהה מכל הארצות: ויאמרו טובה הארץ. מי הם שאמרו טובתה יהושע וכלב: (כו) ותמרו. לשון התרסה התרסתם כנגד מאמרו: (כז) ותרגנו. לשון הרע וכן דברי נרגן (משלי י"ח) אדם המוציא דבה: בשנאת ה' אותנו. והוא היה אוהב אתכם אבל אתם שונאים אותו משל הדיוט אומר מה דבלבך על רחמך מה דבליביה עלך: הוציאנו מארץ מצרים. הוצאתו לשנאה היתה משל לבשר ודם שהיו לו

שני

באור

אחד לשבט, מגיד שלא היה שבט לוי עמהם (רש"י). (כה) ויאמרו טובה הארץ, הם יהושע וכלב. [אמר הכורם: טובה הארץ, והנה המרגלים אמרו ארץ אוכלת יושביה היא (במדבר י"ג לב), אבל משה תפש דבריהם הראשונים שאמרו באנו אל הארץ אשר שלחתנו וגם זבת חלב ודבש היא וזה פריה (שם שם כ"ז) ובזה הענין הסכימו כלם, ואין צורך לדברי רש"י שעל יהושע וכלב בלבד כוון, וכבר בארנו בפסוק ארץ אוכלת יושביה היא, שנראין דברי המרגלים כסותרים זה את זה, ואינו כן, שהכתוב העמיד את דבריהם יחד, אבל הם חלקו דבתם להפחיד כל כת מכתות בני ישראל, (עיי"ש)]. (כו) ותמרו את פי ה', לא די שלא אביתם לעלות ותמרו עוד, ואיזהו המרי? הוא הנאמר בפסוק הסמוך. (כז) ותרגנו, כמו ורוגנים ילמדו לקח, מבנין נפעל, וענינו התלונה והתרעומת

בחשאי

הָאֱמֹרִי לְהַשְׁמִידֵנוּ׃ (כח) אָנָה ׀ אֲנַחְנוּ עֹלִים אַחֵינוּ הֵמַסּוּ אֶת־לְבָבֵנוּ לֵאמֹר עַם גָּדוֹל וָרָם מִמֶּנּוּ עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצוּרֹת בַּשָּׁמָיִם וְגַם־בְּנֵי עֲנָקִים רָאִינוּ שָׁם׃ (כט) וָאֹמַר אֲלֵכֶם לֹא־תַעַרְצוּן וְלֹא־תִירְאוּן מֵהֶם׃ (ל) יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם

הוא

לְשֵׁיצָיוּתָנָא׃ (כח) לְאָן אֲנַחְנָא סָלְקִין אֲחָנָא תַּבָּרוּ יָת לִבָּנָא לְמֵימַר עַם רַב וְתַקִּיף מִנַּנָא קִרְוִין רַבְרְבָן וּכְרִיכָן עַד צֵית שְׁמַיָּא וְאַף בְּנֵי גִבָּרַיָּא חֲזֵינָא תַמָּן׃ (כט) וַאֲמָרִית לְכוֹן לָא תִתַּבְרוּן וְלָא תִדְחֲלוּן מִנְּהוֹן׃ (ל) יְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּמְדַבַּר קֳדָמֵיכוֹן

מימריה

תולדות אהרן ערים וכו׳ חולין צ׳ ב׳ תמיד כ״ט א׳:

רש״י

שני בנים ויש לו שתי שדות אחת של שקיא ואחת של בעל למי שהוא אוהב נותן של שקיא ולמי שהוא שונא נותן לו של בעל. ארץ מצרים של שקיא שנילוס היה עולה ומשקה אותה. וארץ כנען של בעל והוציאנו ממצרים לתת לנו את ארץ כנען: (כח) ערים גדולות ובצורות בשמים · דברו הכתובים לשון הבאי

באור

בחשאי (מורמען) וזהו שאמר באהליכם. בשנאת ה׳ אתנו, אין לך מרי גדול מזה, לומר שה׳ שונא בני אדם מבחר יצוריו והוא מקור הטוב והחנינה. [אמר הכותב: בשנאת ה׳ אתנו, בבאורנו לנת״ש אמרנו, אין לך מרי גדול מזה, לומר שה׳ שונא בני אדם מבחר יצוריו, והוא מקור הטוב והחנינה, וכאן נוסיף עליו ונאמר דברי רז״ל אמת, אין אדם חוטא אלא שנכנס בו רוח שטות, שאם היתה כוונת השם לאבד ביד האמרי להשמידם, למה טרח כל הטרחא ועשה אותות ומופתים נוראים אשר לא נראו ולא נשמעו בארץ מצרים ועל הים? היה לו להניחם תחת עול ברזל פרעה ועבדיו]. (כח) אנה אנחנו עולים, כמו איך אנחנו עולים ואחינו המסו וגו׳, וכן ואני אנה אני בא (בראשית ל״ז יד) כלומר איך אני בא אל אבי בלא יוסף, ויתכן שהועתק משאלת המקום לשאלת הענין, בעבור שההגעה אל המקום וההגעה אל המבוקש מתדמים בלב. גדול ורם, גדול במספר, ורם בקומה או בגבורה וכן ת״א. ראינו שם, מוסב גם על עם גדול ועל ערים גדולות. (כט) לא תערצון, כמו לא תפחדון. והוא מגזרת והוא מעריצכם, והטעם שבר הלב בפחד (הראב״ע) וכן ת״א לא תתברון. [אמר הכותב: ואמר אליכם, והנה בפרשת שלח לך לא מצאנו שדבר משה דבר מכל המאמר הזה מולא תערצון עד ובענן יומם, אבל יהושע וכלב אחרי שקרעו בגדיהם אמרו בתוך דבריהם אל תיראו את עם הארץ וגו׳. ויתכן אחרי שראה משה שכל העדה אמרה לרגום יהושע וכלב באבנים והבין שקצף העדה היה על שדברו קשות באמרם אך בה׳ אל תמרדו, עמד הוא להשקיטן ואמר

לא

הוא ילחם לכם ככל אשר עשה אתכם במצרים לעיניכם: (לא) ובמדבר אשר ראית אשר נשאך יהוה אלהיך כאשר ישא־איש את־בנו בכל־הדרך אשר הלכתם עד־באכם עד־המקום הזה: (לב) ובדבר הזה אינכם מאמינם ביהוה אלהיכם: (לג) ההלך לפניכם בדרך לתור לכם מקום

לחנתכם

מימריה יגיח לכון קרב ככל די עבד עמכון במצרים לעיניכון: (לא) ובמדברא די חזיתא די סוברך יי אלהך כמא די מסובר גברא ית בריה בכל ארחא די הליכתון עד מיתיכון עד אתרא הדין: (לב) ובפתגמא הדין ליתיכון מהימנין במימרא דיי אלהכון: (לג) דמדבר קדמיכון בארחא לאתקנאה לכון אתר בית מישרי לאשריותכון בעמודא

לאחזיותכון

רש"י

הבא: (כט) לא תערצון. לשון שבירה כתרגומו ודומה לו בערוץ נחלים לשכון (איוב ל') לשבור נחלים: (ל) ילחם לכם. בשבילכם: (לא) ובמדבר אשר ראית. מוסב על מקרא שלמעלה הימנו. ככל אשר עשה אתכם במצרים. ועשה אף במדבר אשר ראית כי נשאך וגו': כאשר ישא איש את בנו. כמו שפירשתי אצל ויסע מלאך האלהים ההולך לפני מחנה ישראל וגו'. משל למהלך בדרך ובנו לפניו באו לסטים לשבותו וגו'. (לב) ובדבר הזה. שהוא מבטיחכם להביאכם אל הארץ אינכם מאמינים

בו

באור

לא תערצון וגו' ואם לא נאמר שם, כן דרך הכתוב לקצר במקום אחד, ולהשלים החסר במקום אחר]. (ל) ילחם לכם, בשבילכם. (לא) ובמדבר אשר ראית, מוסב על מקרא שלמעלה הימנו ככל אשר עשה אתכם במצרים, ועשה אף במדבר אשר ראית כי נשאך וגו' (רש"י). ולדעת המתרגם האשכנזי, אשר ראית מוסב על המדבר, כי הוא מובדל בטעם וכן אמר למעלה את כל המדבר הגדול והנורא ההוא אשר ראיתם. (לב) ובדבר הזה, שהוא מבטיחכם להביאכם אל הארץ אינכם מאמינים בו (רש"י). ויתכן שיאמר, עם כל הנסים שעשה לכם במצרים ובמדבר אינכם מאמינים, ויהיה ובדבר הזה כמו ועם כל זה, וכן תרגם המתרגם האשכנזי. [אמר הכורם: ובדבר הזה אינכם מאמינים, מה מעוות דבר זה מבקיעת ים סוף שנאמר בה ויאמינו בה' ובמשה עבדו (שמות י"ד, ל"א)? ולא אמר אינכם מאמינים בה' אלהיכם וכו', מדרך הענוה ואמר אם אינכם מאמינים

לַחֲנֹתְכֶם בָּאֵשׁ לַיְלָה לַרְאֹתְכֶם
בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ וּבֶעָנָן
יוֹמָם׃ (לד) וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת־קוֹל
דִּבְרֵיכֶם וַיִּקְצֹף וַיִּשָּׁבַע לֵאמֹר׃
(לה) אִם־יִרְאֶה אִישׁ בָּאֲנָשִׁים
הָאֵלֶּה הַדּוֹר הָרָע הַזֶּה אֵת
הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי
לָתֵת לַאֲבֹתֵיכֶם׃ (לו) זוּלָתִי כָּלֵב
בֶּן־יְפֻנֶּה הוּא יִרְאֶנָּה וְלוֹ־אֶתֵּן
אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּרַךְ־בָּהּ
ולבניו

בְּאֶשָּׁתָא בְּלֵילְיָא
לְאַחֲזָיוּתְכוֹן בְּאָרְחָא דִּי
תְהָכוּן בַּהּ וּבְעַמּוּדָא
דַעֲנָנָא בִּימָמָא׃ (לד) וּשְׁמִיעַ
קֳדָם יְיָ יָת קָל פִּתְגָּמֵיכוֹן
וּרְגַז וְקַיֵּים לְמֵימַר׃ (לה) אִם
יֶחֱזֵי גְּבַר בְּגֻבְרַיָּא הָאִלֵּין
דָּרָא בִישָׁא הָדֵין יָת
אַרְעָא טָבְתָא דִּי קַיֵּימִית
לְמִתַּן לַאֲבָהָתְכוֹן׃
(לו) אֱלָהֵן כָּלֵב בַּר יְפֻנֶּה
הוּא יֶחֱזִינַהּ וְלֵיהּ אֶתֵּן
יָת אַרְעָא דִּי דְרַךְ בַּהּ
ולבנוהי

רש"י

בו: (לג) לראותכם · כמו להראותכם וכן לנחותם הדרך וכן לשמיע בקול תודה (תהלים כ"ו) וכן ללכת לגיד ביזרעאל (מלכים ב' ט'): (לו) אשר דרך בה · חברון שנאמר

באור

בי, הלא עליכם להאמין בה' שיקיים את שבועתו להביאכם אל הארץ הטובה]. (לג) לראותכם, כמו להראותכם, וכן לנחותם הדרך (שמות י"ג), והנה בא תחלה תכלית ההליכה לפניהם, והוא לתור לכם מקום לחנותכם, ואח"כ אופן ההליכה, באש לילה ובענן יומם, לפי שהתכלית קודם במחשבה, אף שהאופן קודם במציאות. [אמר הבורם: לחנתכם, הכוונה כמו שתרגם אונקלוס לאתקנאה לכון אתר בית מישרי, לאשריותכון. שבשם תיקן להם מקום חנייתם שיחנו שם ברחבה, ואולי גם מזה הטעם לזה השם שיכתוב משה את כל מסעות ישראל למוצאיהם ומובאיהם שיזכרו בניהם אחריהם שלא בלבד ששמר את אבותם על הדרך, אלא אף הכין והזמין להם כל מקומות המנוחה בהיותם במדבר, וזהו מה שאמר למעלה פסוק ל"א, כאשר ישא איש את בנו וגו'. ועיין מה שכתבנו על פסוק ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי ה' (במדבר ל"ג ב')]. (לה) הדור הרע הזה, כמו מן הדור הרע הזה, או יתכן שהוא קריאה מיוחדת בפני עצמה, ואינו נסמך אל מלת אנשים שלפניו, והוא כמו מאמר מוסגר, לא רצה לכנות שם האבות על הדור הרע. [אמר הבורם: באנשים, כמו מאנשים. והבי"ת והמ"ם מתחלפין. ודומה לו והנותר בשמן (ויקרא י"ד י"א) כמו משמן]. (לו) ולו אתן את הארץ וגו' ולבניו, כמו ולו ולבניו · אשר דרך בה, חברון, שנאמר ויבא עד חברון (במדבר י"ג). מלא אחרי ה', כל מקום שיבא מלא ואחריו אחרי הוא ענין ההסכמה והשלמת

וּלְבָנָיו יַעַן אֲשֶׁר מִלֵּא אַחֲרֵי יְהוָה׃ (לז) גַּם־בִּי הִתְאַנַּף יְהוָה בִּגְלַלְכֶם לֵאמֹר גַּם־אַתָּה לֹא־תָבֹא שָׁם׃ (לח) יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן הָעֹמֵד לְפָנֶיךָ הוּא יָבֹא שָׁמָּה אֹתוֹ חַזֵּק כִּי־הוּא יַנְחִלֶנָּה אֶת־
יִשְׂרָאֵל

וְלִבְנוֹהִי חֲלַף דִּי אַשְׁלֵים בָּתַר דַּחְלְתָא דַּיְיָ׃ (לז) אַף עֲלַי הֲוָה רְגַז מִן קֳדָם יְיָ בְּדִילְכוֹן לְמֵימַר אַף אַתְּ לָא תֵיעוֹל תַּמָּן׃ (לח) יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן דְּקָאֵים קֳדָמָךְ הוּא יֵעוֹל תַּמָּן יָתֵיהּ תַּקֵּיף אֲרֵי הוּא
יחסנינה

רש״י

שנאמר ויבא עד חברון: (לז) התאנף. נתמלא רוגז: (מ) פנו לכם וגו׳. אמרתי
להעביר

באור

ושלמת הרצון. [אמר הכותב: ולו אתן את הארץ, הרצון חלקו מן הארץ אשר יפול לו בגורל, ולא כל הארץ אשר דרך בה, והנה לא זכר הכתוב שגם ליהושע יהיה חלק בארץ, וכן לא מצינו בספר יהושע שנתן לו נחלה ואחוזה בקרב בני ישראל, ואולי לפי שלא נשא אשה, או נשא אשה ולא היו לו בנים מלא טוב בנפשו לוותר על חלק נחלתו לטובת מטה אפרים]. (לז) גם בי התאנף ה׳ בגללכם, כי רבו בני ישראל את ה׳ וגו׳ ואירע זה בעבור מריבתם. או ירמוז שהיה הכעס על משה ועל אהרן כאשר הכו הסלע פעמים, ולא עשו כאשר נצוו, והטעם שהרהרו בדבר, וזהו מה שאמר על אשר לא קדשתם אותי בתוך בני ישראל, שלא היה העונש אלא מפני שהיה הדבר בתוך בני ישראל שלא נתקדש הכבוד לעיניהם (מדברי הרמב״ן). [אמר הכותב: גם בי התאנף ה׳, בבאורנו לנתה״ש כתבנו, גם בי התאנף ה׳ בגללכם, כי רבו בני ישראל את ה׳ וגו׳ ואירע זה בעבור מריבתם כו׳, ואם שיש לנו דרך אחר בענין הכעס על משה ואהרן בבאורנו על פסוק יען לא האמנתם בי להקדישני (במדבר כ׳, י״ב) עיי״ש, הנה אף לדרכנו סבת המאורע היתה מריבת בני ישראל שאמרו ולו גוענו וגו׳, א״כ הדברים נכונים לבאר מלת בגללכם, ואולם עכ״ז יקשה מה ענין מי מריבה לשלוח המרגלים? והנה משה מוכיח אותם על שהקציפו את השם באמרם בשנאת ה׳ אתנו הוציאנו מארץ מצרים וגו׳ לכן נשבע שלא יראו את הארץ, וזאת אירע במדבר פארן, ובאלה שאמר מדבר מענין אחר, שקרה בקדש, ואין לו המשך עם הקודם. ונראה ששני הכתובים מן גם בי התאנף עד כי הוא ינחילנה את ישראל הם כמו מאמר מוסגר, והטעם, מפני שראה פניהם זועפים והתמרמר לבם על העונש העצום הזה, לבלתי ראות את הארץ הטובה, אחרי אשר שמחו עליה זה ימים רבים, וסבלו בעבורה כל התלאות אשר מצאתם במדבר, אמר למען השקט את רוחם אל ירע לבכם על הדבר הזה, ואל תתרעמו על השם, כי גם בי התאנף ה׳ גם אני לא אוכל לראות את הארץ במותכם, ועכ״ז מקבל אני עלי את העונש באהבה. והוסיף ואמר וטפכם אשר אמרתם

יִשְׂרָאֵל׃ רביעי (לט) וְטַפְּכֶם אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם לָבַז יִהְיֶה וּבְנֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ הַיּוֹם טוֹב וָרָע הֵמָּה יָבֹאוּ שָׁמָּה וְלָהֶם אֶתְּנֶנָּה וְהֵם יִירָשׁוּהָ׃ (מ) וְאַתֶּם פְּנוּ לָכֶם וּסְעוּ הַמִּדְבָּרָה דֶּרֶךְ יַם־סוּף׃ (מא) וַתַּעֲנוּ וַתֹּאמְרוּ אֵלַי חָטָאנוּ לַיהוָֹה אֲנַחְנוּ נַעֲלֶה וְנִלְחַמְנוּ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּנוּ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ וַתַּחְגְּרוּ אִישׁ אֶת־כְּלֵי מִלְחַמְתּוֹ וַתָּהִינוּ לַעֲלֹת הָהָרָה׃ (מב) וַיֹּאמֶר יְהוָֹה אֵלַי אֱמֹר לָהֶם

לא

יַחְסְנִינַהּ (ית) לְיִשְׂרָאֵל׃ (לט) וְטַפְלְכוֹן דִּי אֲמַרְתּוּן לְבִזָּא יְהֵי וּבְנֵיכוֹן דִּי לָא יְדָעוּ יוֹמָא דֵין טָב וּבִישׁ אִנּוּן יֵעֲלוּן לְתַמָּן וּלְהוֹן אֶתְּנִנַּהּ וְאִנּוּן יֵירְתוּנַּהּ׃ (מ) וְאַתּוּן אִתְפְּנוּ לְכוֹן וְטוּלוּ לְמַדְבְּרָא אוֹרַח יַמָּא דְסוּף׃ (מא) וַאֲתֵיבְתּוּן וַאֲמַרְתּוּן לִי חַבְנָא קֳדָם יְיָ אֲנַחְנָא נִיסַּק וְנַגִּיחַ קְרָב כְּכֹל דִּי פַקְּדָנָא יְיָ אֱלָהָנָא וְזָרֵזְתּוּן גְּבַר יָת מָנֵי קְרָבֵיהּ וְשָׁרֵיתוּן לְמִיסַּק לְטוּרָא׃ (מב) וַאֲמַר יְיָ לִי אֱמַר לְהוֹן לָא

תסקון

רש"י

להעביר אתכם דרך רוחב ארץ אדום לצד צפון ליכנס לארץ קלקלתם וגרמתם לכם עכוב: פנו לכם. לאחוריכם ותלכו במדבר לצד ים סוף שהמדבר שהיו הולכים בו לדרומה של הר שעיר היה מפסיק בין ים סוף להר שעיר עתה המשכו לצד הים והסבבו את הר שעיר כל דרומו מן המערב למזרח: (מא) ותהינו. לשון הנני

ועלינו

באור

וגו' המה יבאו שמה, גם זאת תהיה לכם לנחמה מעצבונכם, כי אם אתם לא תראו את הארץ, בניכם יבאו שמה ולהם אתננה והם יירשוה]. (לח) ינחילנה, ינחיל אותה, ובא הכנוי אף שלא נזכר השם בפסוק זה ומוסב על הארץ בפסוקים הקודמים. והמתרגם האשכנזי תרגם השם ולא הכנוי, בעבור שכבר בא מאמר אחר, יהושע הוא העומד וגו', ואיך מדרך לשון אשכנזי להסב הכנוי אל השם הבא במאמר אחר. (לט) ובניכם אשר לא ידעו היום טוב ורע, הוא באור אל הקודם, וטפכם דהיינו בניכם אשר לא ידעו וגו', וכן בתרגום האשכנזי. [אמר הכורם: יירשוה, ירתונה (אונקלוס) והטעם, הם יקחו את הארץ בירושה מאבותיהם, שהארץ לכם היא, אבל לא תוכלו לבוא שם, ולשבת בה בעבור חטאתכם]. (מ) ואתם פנו לכם, לאחוריכם, ותלכו במדבר לצד ים סוף, שהמדבר שהיו הולכים בו לדרומה של הר שעיר היה מפסיק בין ים סוף להר שעיר, עתה המשכו והסבבו את הר שעיר כל דרומו מן המערב למזרח (רש"י). (מא) ותהינו, לשון הנני ועלינו אל המקום

הזה

לָא תַעֲלוּ וְלֹא־תִלָּחֲמוּ כִּי אֵינֶנִּי
בְּקִרְבְּכֶם וְלֹא תִּנָּגְפוּ לִפְנֵי
אֹיְבֵיכֶם׃ (מג) וָאֲדַבֵּר אֲלֵיכֶם
וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וַתַּמְרוּ אֶת־פִּי
יְהוָה וַתָּזִדוּ וַתַּעֲלוּ הָהָרָה׃
(מד) וַיֵּצֵא הָאֱמֹרִי הַיֹּשֵׁב בָּהָר
הַהוּא לִקְרַאתְכֶם וַיִּרְדְּפוּ אֶתְכֶם
כַּאֲשֶׁר תַּעֲשֶׂינָה הַדְּבֹרִים וַיַּכְּתוּ
אֶתְכֶם בְּשֵׂעִיר עַד־חָרְמָה׃
ותשבו

תִסְּקוּן וְלָא תְגִיחוּן קְרָב
אֲרֵי לֵית שְׁכִינְתִּי בֵּינֵיכוֹן
וְלָא תִתַּבְּרוּן קֳדָם בַּעֲלֵי
דְבָבֵיכוֹן׃ (מג) וּמַלֵּילִית
עִמְּכוֹן וְלָא קַבֵּלְתּוּן
וְסָרֵבְתּוּן עַל מֵימְרָא דַיְיָ
וְאַרְשַׁעְתּוּן וּסְלֵקְתּוּן
לְטוּרָא׃ (מד) וּנְפַק
אֱמוֹרָאָה דְּיָתֵיב בְּטוּרָא
הַהוּא לְקַדָּמוּתְכוֹן וּרְדַפוּ
יָתְכוֹן כְּמָא דְנָתְזָן
דַּבְרִיתָא וּטְרַדוּ יָתְכוֹן
בְּשֵׂעִיר עַד חָרְמָה׃
ותבתון

רש"י

עלינו אל המקום זה הלשון שאמרתם לשון הן כלומר נזדמנתם: (מב) לא תעלו. לא עליה תהא לכם אלא ירידה: (מד) כאשר תעשינה הדבורים. מה הדבורה הזאת
כשהיא

באור

הזה (במדבר י"ד) זה הלשון שאמרתם הן. כלומר הזדמנתם (רש"י), כמו ותאמרו הננו, והוא פעל נגזר מלת הן, וזהו רגיל בל"הק. (מב) ולא תנגפו, כדי שלא תנגפו. [אמר הכורם: ויאמר ה' אלי, למעלה בפרשת שלח לך לא נמצא מאמר השם הזה, אלא שיאמר משה למה זה אתם עוברים את פי ה' (במדבר י"ד מא) בשתם, וכאן מבאר הכתוב את מאמר פי ה']. (מד) כאשר תעשינה הדבורים, כי מי שיגע אל ביתם מיד ירדפו אחריו וישכוהו (הרלב"ג). ואונקלוס תרגם כמה דנתזן, ואמר המתורגמן שהוא מלשון הסיר התז (ישעיה י"ח) אולם ויתכו כמים (איוב ג') מתורגם ונתזן, ומשמע שהוראתו בל"א (לוזאמען לויפען) והכוונה על הניסה בערבוב ובחפזה כמעשה נחיל דבורים, כאשר יעזבו את הכוורת. ויכתום, מגזרת וכתותי. עד חרמה, מקום וכן ת"א ויב"ע או שם הפעל, כלומר עד החרם אתכם, וכן ת"י עד שיצא. [אמר הכורם: כאשר תעשינה הדבורים, כי מי שיגע אל ביתם מיד ירדפו אחריו וישכוהו (הראב"ע). ולפי הנראה לא המתינו עד שיגיעו ישראל אל ביתם וארצם, שהרי נאמר ויצא האמרי היושב בהר ההוא לקראתכם, ועוד כמעשה הזה עושים אנשי כל מדינה ומדינה, כאשר רואים אויבים באים אליהם מיד הם רודפים אחריהם להלחם בם, ולמה אמר זה בעם אמורי שרדפו אחרי ישראל כאשר תעשינה הדבורים? והנכון שאנשי שאר מדינות הרודפים אחרי אויבים, אם רואים שאויביהם נסים מפניהם הרחק מאוד, או ישובו גם הם לביתם, ולא ירצו לקחת
נקמה

(מה) וַתָּשֻׁבוּ וַתִּבְכּוּ לִפְנֵי יְהוָה וְלֹא־שָׁמַע יְהוָה בְּקֹלְכֶם וְלֹא הֶאֱזִין אֲלֵיכֶם׃ (מו) וַתֵּשְׁבוּ בְקָדֵשׁ יָמִים רַבִּים כַּיָּמִים אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם׃

ב (א) וַנֵּפֶן וַנִּסַּע הַמִּדְבָּרָה דֶּרֶךְ יַם־סוּף כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֵלַי

(מה) וְתַבְתּוּן וּבְכֵיתוּן קֳדָם יְיָ וְלָא קַבֵּיל יְיָ צְלוֹתְכוֹן וְלָא אֲצֵית לְמִלֵּיכוֹן: (מו) וִיתֵיבְתּוּן בִּרְקַם יוֹמִין סַגִּיאִין כְּיוֹמַיָּא דִּי יְתֵיבְתּוּן:

ב (א) וְאִתְפְּנֵינָא וּנְטַלְנָא לְמַדְבְּרָא אוֹרַח יַמָּא דְסוּף כְּמָא דִּי מַלֵּיל יי

תולדות אהרן ותשבו מגלה כ"א א':

רש"י

כשהיא מכה את האדם מיד מתה אף הם כשהיו נוגעים בכם מיד מתים: (מה) ולא שמע ה' בקולכם. כביכול עשיתם מדת רחמיו כאילו אכזרי: ותשבו בקדש ימים רבים. תשע עשרה שנה שנאמר כימים אשר ישבתם בשאר המסעות הם היו שלשים ושמונה שנה י"ט מהם עשו בקדש וי"ט שנה הולכים ומטורפים וחזרו לקדש כמו שנאמר ויניעם במדבר כך מצאתי בסדר עולם:

ב (א) ונפן ונסע המדברה. אילו לא חטאו היו עוברים דרך הר שעיר ליכנס לארץ מדרומו לצפונו ובשביל שקלקלו הפכו לצד המדבר שהוא בין ים סוף לדרומו של

באור

נקמה בקמיהם, אבל כל מגמתם היה לשוב אל ארצם ולשבת בהשקט ובטחה, ואולם לא כן עשו אנשי האמרי, אבל כאשר תעשינה הדבורים, כי יותר ממה שהאדם בורח מהם הם רודפים אחריו עד בישכוהו, כך הם לא נחו ולא שקטו ולא שבו למקום אחוזתם עד שיכתו אתכם עד חרמה, כתרגום יונתן עד שילא, כלומר עד שתמו בכם כלה]. (כה) ותשבו ותבכו, דבוקים בטעם, ופירושו שהוספתם לבכות עוד הפעם, כמו וישבו ויבכו (במדבר יא ד') והמתרגם אשכנזי, פירש ותשבו שבתם מן המלחמה, ולדעתי נדבקו בטעם לפי שתיבות לפני ה' מוסבות על שניהם, כמו ותשבו לפני ה' ותבכו לפני ה'. כימים אשר ישבתם, כלומר כמו שאתם יודעים (הרשב"ם), ולשון הראב"ע כימים אשר ישבתם ברגול הארץ, ואם ישען הטוען והמרגלים ישבו לבדם (ואיך יאמר אל בני ישראל אשר ישבתם)? הנה כן כמספר הימים אשר תרתם את הארץ ע"כ, והכלל שלוחו של אדם כמוהו.

ב (א) ונפן ונסע המדברה, אילו לא חטאו היו עוברים דרך הר שעיר ליכנס לארץ מן דרומו לצפונו, ובשביל שקלקלו הפכו לצד המדבר שהוא בין ים סוף לדרומו של הר שעיר, והלכו אצל דרומו מן המערב למזרח דרך ים סוף ודרך יציאתן ממצרים, שהוא במקצוע דרומית מערבית, משם היו הולכים לצד המזרח (רש"י). ונסב את הר שעיר,

וכל

אֵלָי וַנָּסָב אֶת־הַר־שֵׂעִיר יָמִים
רַבִּים׃ ס חמישי (ב) וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ (ג) רַב־לָכֶם
סֹב אֶת־הָהָר הַזֶּה פְּנוּ לָכֶם
צָפֹנָה׃ (ד) וְאֶת־הָעָם צַו לֵאמֹר
אַתֶּם עֹבְרִים בִּגְבוּל אֲחֵיכֶם
בְּנֵי־עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשֵׂעִיר
וְיִירְאוּ מִכֶּם וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד׃
(ה) אַל־תִּתְגָּרוּ בָם כִּי לֹא־אֶתֵּן
לָכֶם מֵאַרְצָם עַד מִדְרַךְ כַּף־רָגֶל
כי

יְיָ עִמִּי וְאַקֵּפְנָא יָת טוּרָא
דְשֵׂעִיר יוֹמִין סַגִּיאִין׃
(ב) וַאֲמַר יְיָ לִי לְמֵימָר׃
(ג) סַגִּי לְכוֹן דְּאַקֵּפְתּוּן יָת
טוּרָא הָדֵין אִתְפְּנִיאוּ לְכוֹן
צִפּוּנָא׃ (ד) וְיָת עַמָּא
פַּקֵּיד לְמֵימַר אַתּוּן עָבְרִין
בִּתְחוּם אֲחֵיכוֹן בְּנֵי עֵשָׂו
דְּיָתְבִין בְּשֵׂעִיר וְיִדְחֲלוּן
מִנְּכוֹן וְתִסְתַּמְּרוּן לַחֲדָא׃
(ה) לָא תִתְגָּרוּן בְּהוֹן אֲרֵי
לָא אֶתֵּן לְכוֹן מֵאַרְעֲהוֹן
עַד מִדְרַךְ פַּרְסַת רִגְלָא
ארי

רש"י

של הר שעיר והלכו אצל דרומו מן המערב למזרח דרך ים סוף דרך יציאתם ממצרים שהוא במקצוע דרומית מערבית מכאן היו הולכים לצד המזרח: ונסב את הר שעיר · כל דרומו עד ארץ מואב: (ג) פנו לכם צפנה · סובו לכם לרוח מזרחית מן הדרום לצפון פניכם לצפון נמצאו הולכים את רוח מזרחית וזהו שנאמר ויבא ממזרח שמש לארץ מואב
שופטים

באיר

וכל דרומו עד ארץ מואב. (ג) פנו לכם צפנה, סבו לכם לרוח מזרחית מן הדרום לצפון, פניכם לצפון, נמצאו הולכין את רוח מזרחית, וזהו שנאמר ויבוא ממזרח שמש לארץ מואב (שופטים י"א), (רש"י). (ד) אתם עוברים, כאשר תהיו עוברים · בגבול אח'כם, לפי שנאמר כי ביצחק יקרא לך זרע, לפיכך בני יעקב ובני עשו הם באחוה (מדברי רמב"ן). ונשמרתם מאד, ומהו השמירה? אל תתגרו בם. (ה) אל התגרו בם, כמו יגרה מדון (משלי כ"ח), וענינו השכסוך והריב, וכן ת"י וסכסכתי מצרים במצרים, מצרא במצראי. עד מדרך כף רגל, אפילו חלק קטן מקום דריסת כף רגל לא אתן לכם. ירושה לעשו, מאברהם. וכן כתוב במואב אל תצר את מואב, וכן בבני עמון אל תצורם, וכל האזהרות הללו הוצרך משה להודיע עכשיו, פן ירך לבבם לאמר, אם רצון הקב"ה לתת לנו נחלה ויכולת בידו, למה לא הורים לנו אלה האומות שעברנו דרך עליהם? לכך הודיעם עכשיו שהקב"ה לא חפץ בדבר, שהרי נתנה הקב"ה להם ככתוב בכלם, כי ירושה לעשו נתתי את הר שעיר, כי לבני לוט נתתיה ירושה, וגם בעמון, כי לבני לוט נתתיה ירושה לכבוד אברהם שקרובים היו (הרשב"ם). [אמר הכותב: ירשה לעשו נתתי,
וכן

כי־ירשה לעשו נתתי את־הר שעיר: (ו) אכל תשברו מאתם בכסף ואכלתם וגם־מים תכרו מאתם בכסף ושתיתם:

כי

ארי ירותא לעשו יהבית ית טורא דשעיר: (ו) עבורא תזבנון מנהון בכספא ותיכלון ואף מיא תזבנון מנהון בכספא

ותשתון

תולדות אהרן בני עשו עקדה שער ל"ו: כי ירשה נזיר ס"א א'. קדושין י"ח א':

רש"י

(שופטים י"א): ונשמרתם מאד · ומה היא השמירה אל תתגרו בם: (ה) עד מדרך כף רגל. אפילו כדי מדרך כף רגל (כלומר אפילו דריסת הרגל איני מרשה לכם לעבור בארצם שלא ברשות) ומדרש אגדה עד שיבא יום דריסת הרגל על הר הזיתים שנאמר ועמדו רגליו וגו' (זכריה י"ד): ירשה לעשו · מאברהם עשר עממים נתתי לו שבעה לכם וקיני וקניזי וקדמוני הם עמון ומואב ושעיר אחת מהם לעשו והשתים לבני לוט בשכר שהלך אתו למצרים ושתק על מה שהיה אומר על שרה אחותי היא עשאו כבנו: (ו) תכרו. לשון מקח וכן אשר כריתי לי שכן בכרכי הים קורין למכירה

כירה

באור

וכן כתוב במואב אל תצר את מואב, וכן בבני עמון אל תצורם, וכל האזהרות הללו הולך כו', (הרשב"ם). ונוסיף עליו שהשם כוון באזהרות הללו להגיד, אם אני מקיים את דברי לעשו ובני לוט בשביל שהם קרובי אברהם בלבד, עאכ"ו שאשמור את בריתי שכרתי עמו לתת לזרעו ארץ כנען לאחוזה]. (ו) אכל תשברו, לשון קנין, וכן שברו לנו מעט אוכל, והטעם אם תתאוו לאכול מפירות ארצם, לא תקחו מהם רק בכסף מלא לרצונם, וזה מעט מאתם, וגם מים לא תקחו מהם כלל, רק בכסף לרצונם (הרמב"ן). תכרו, לשון מקח, וכן בקברי אשר כריתי לי (בראשית נ' ה'). שכן קורין בכרכי הים למכירה כירה (רש"י), וכן תרגם אונקלס והמתרגם האשכנזי, והשם ונתתי מכרם (במדבר כ'), רחוק מפניהם מכרה, ואולי יהיה השם מגזרת מכר, כמו וכל מכר (נחמיה י"ג), ויתכן ג"כ שמכר וכרה וגכר כלם מענין אחד, והרד"ק בשורש כרה באר את אשר כריתי מענין חפירה וכמו וכי יכרה איש בור, ולבסוף הביא דעת רש"י בשם יש מפרשים, ואולי גם כאן מענין חפירה, שתחפרו לכם בארות לשתות המים, אבל מאתם דהיינו ברצונם ובכסף. [אמר הבורם: תכרו, לשון מקח, בבאורנו לנת"הם אמרנו, אולי גם כאן תכרו מענין חפירה · שתחפרו לכם בארות לשתות המים וגו'. וחזרנו עתה בו, שאין לשון כריה נופל על המים כ"א על הקרקע, כמו בקברי אשר כריתי לי, וכי

יכרה

(ז) כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בֵּרַכְךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶךָ יָדַע לֶכְתְּךָ אֶת־הַמִּדְבָּר הַגָּדֹל הַזֶּה זֶה ׀ אַרְבָּעִים שָׁנָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ לֹא חָסַרְתָּ דָּבָר׃ (ח) וַנַּעֲבֹר מֵאֵת אַחֵינוּ בְנֵי־עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשֵׂעִיר מִדֶּרֶךְ הָעֲרָבָה מֵאֵילַת וּמֵעֶצְיֹן גָּבֶר ס וַנֵּפֶן וַנַּעֲבֹר דֶּרֶךְ מִדְבַּר מוֹאָב׃ (ט) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אַל־תָּצַר אֶת־מוֹאָב

ואל

דְּתִשְׁתּוֹן׃ (ז) אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ בָּרְכָךְ בְּכָל עוֹבָדֵי יְדָךְ סַפֵּק לָךְ צָרְכָךְ בְּמַהֲכָךְ יָת מַדְבְּרָא רַבָּא הָדֵין דְּנַן אַרְבְּעִין שְׁנִין מֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ בְּסַעְדָךְ לָא חֲסַרְתָּ מִדָּעַם׃ (ח) וַעֲבַרְנָא מִלְּוַת אֲחוּנָא בְנֵי עֵשָׂו דְּיָתְבִין בְּשֵׂעִיר מֵאוֹרַח מֵישְׁרָא מֵאֵילַת וּמֵעֶצְיוֹן גָּבֶר וְאִתְפְּנֵינָא וַעֲבַרְנָא אוֹרַח מַדְבְּרָא דְמוֹאָב׃ (ט) וַאֲמַר יְיָ לִי לָא תְצוּר עַל מוֹאֲבָאֵי

ולא

פבא"פ

תולדות אהרן אל תצר נזיר כ"ג ב'. ב"ק ל"ח ב'. הוריות ס"א א'. חולין ס' ב':

ר ש " י

כירה: (ז) כי ה' אלהיך ברכך. לפיכך לא תכפו (ס"א תכפרו) את טובתו להראות כאלו אתם עניים אלא הראו עצמכם עשירים: (ח) ונפן ונעבור. לצד צפון הפכו פנים להלוך

באור

יהיה איש בור, והזהיר השם לא בלבד שתשברו מהם אכל בכסף, אבל גם המים. שהן דבר הפקר שהכל זוכים בו, לא תקחו מאתם בחנם, אם לא יתנום לכם מרצונם הטוב' וזהו דקדוק מלת אל תתגרו, שלולי זאת היה לו לומר אל תלחמו בם, להגיד שתשמרו עצמיכם מאד אפילו מכל גרוי]. (ז) כי ה' אלהיך ברכך בכל מעשה ידיך, שנתברך עמם צאנך ומקנה אשר הוציאו ממצרים (וזהו מעשה ידיהם שהיו מטפלין במרעה הבהמות וילדיהן), ויש להם עושר מקנה וקנין משלל מצרים ומשלל עמלק והכל נתברך בידם, כענין מעשה ידיו ברכת ומקנהו פרץ בארץ' עוד ידע ה' את לכתך המדבר הגדול הזה, וספק שם כל צרכיך במן ובשלו ומי הבאר שלא חסרת דבר מן הצריך להולכי ארחות (וא"כ אל תרע עינך להוציא מעט מרכושך ומכספך בעבור אוכל ומים שתקנו מאחיכם בני עשו, כי כמו שלא חסרת דבר כן אל תחסר דבר) (הרמב"ן). [אמר הכורם: ידע, כמו יודע ה' דרך צדיקים, שמאהבתו אותם נותן להם כל צרכם, וכן כאן לא חסרת דבר, לא הסרת דבר, כמו לא חסר לך, כי הפעל הזה נופל גם על הנצרך אל הדבר, וכן הסרנו כל (ירמיה מ"ד, י"א)]. (ח) ונפן ונעבור, לצד צפון הפכו פנים להלוך רוח מזרחית (רש"י). [אמר הכורם: אחינו, קרובינו ודבר בלשון חבה, לפי שעשו

כנס

וְאַל־תִּתְגָּר בָּם מִלְחָמָה כִּי לֹא־אֶתֵּן לְךָ מֵאַרְצוֹ יְרֻשָּׁה כִּי לִבְנֵי־לוֹט נָתַתִּי אֶת־עָר יְרֻשָּׁה׃ (י) הָאֵמִים לְפָנִים יָשְׁבוּ בָהּ עַם גָּדוֹל וְרַב וָרָם כָּעֲנָקִים׃ (יא) רְפָאִים יֵחָשְׁבוּ אַף־הֵם כָּעֲנָקִים וְהַמֹּאָבִים יִקְרְאוּ לָהֶם

אמים

וְלָא תִתְגָּרֵי לְמֶעְבַּד עִמְּהוֹן קְרָב אֲרֵי לָא אֶתֵּן לָךְ מֵאַרְעֵיהּ יְרֻתָּא אֲרֵי לִבְנֵי לוֹט יְהָבִית יָת לְחָיַת יְרוּתָא׃ (י) אֵמְתָנֵי מִלְּקַדְמִין יְתִיבוּ בַהּ עַם רַב וְסַגִּי וְתַקִּיף כְּגִבָּרַיָּא׃ (יא) גִּבָּרִין מִתְחַשְׁבִין אַף אִנּוּן כְּגִבָּרַיָּא וּמוֹאָבָאֵי

קרן

תולדות אדרן כי וכו' קדושין י"ח ע"ו:

רש"י

להלוך רוח מזרחית: (ט) ואל תתגר בם וגו'. לא אסר להם על מואב אלא מלחמה אבל מיראים היו אותם. ונראים להם כשהם מזויינים לפיכך כתיב ויגר מואב מפני העם שוללים ובוזזים אותם אבל בבני עמון נאמר אל תתגר בם שום גירוי בשכר צניעות אמם שלא פרסמה על אביה כמו שעשתה הבכירה שקראה שם בנה מואב: ער. שם המדינה: (י) האמים לפנים וגו'. אתה סבור שזו ארץ רפאים שנתתי לו לאברהם לפי שהאמים שהם רפאים ישבו בה לפנים אבל לא זו היא כי אותם רפאים הורשתי מפני בני לוט והושבתים תחתיהם: (יא) רפאים יחשבו וגו'. רפאים היו נחשבין אותם אימים כענקים הנקראים רפאים על שם שכל הרואה אותם ידיו מתרפות:

אמים

באור

כנגד רוח נקמתו ולא הרע ליעקב]. (ט) ער, שם המדינה, ויתכן שלקח סיחון ער מואב וחזרה למואב באחרונה (הרא"ב"ע), (י) האמים, על שם שאימתם מוטלת על הבריות: לפנים ישבו בה, אתה סבור שזו ארץ רפאים שנתתי לו לאברהם וגו', עיין רש"י, ואחרי אשר טען עליו הרמב"ן כמה טענות יפרש הפך דבריו ואמר, בעבור שאמר הקב"ה למשה אל תצר את מואב כי אני נתתי לבני לוט את ער ירושה, יספר הכתוב כי הארץ ראויה לזרע אברהם לולי שנתנה לבני לוט, ואמר כי הארץ ההיא ישבו בה מעולם עם גדול ורם כענקים, ולכך יקראו אותם המואבים אמים לגודל האימה אשר יפילו על רואיהם, והנה השם עשה להם נס לבני לוט לכבוד אברהם ויכלו להם ויירשום מפניהם, וא"כ אין ראוי לגזול מהם הארץ אשר נתן ה' להם במעשה נס. גדול, כמשמעו. ורב, גבה ועוצם בנין האברים. ורם, בקומה. (יא) יחשבו, לשון חשיבות מעלה כמו נבזה ולא חשבנוהו (ישעיה נ"ג ג'), כי במה נחשב הוא (שם ב' כ"ב) ובלשון חכמים אדם חשוב ואולם המתרגם האשכנזי תרגמו חשיבות מספר, כלומר שהרפאים נמנים בתוך

הענקים

אֵמִים׃ (יב) וּבְשֵׂעִיר יָשְׁבוּ
הַחֹרִים לְפָנִים וּבְנֵי עֵשָׂו יִירָשׁוּם
וַיַּשְׁמִידוּם מִפְּנֵיהֶם וַיֵּשְׁבוּ
תַּחְתָּם כַּאֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל
לְאֶרֶץ יְרֻשָּׁתוֹ אֲשֶׁר־נָתַן יְהוָה
לָהֶם׃ (יג) עַתָּה קֻמוּ וְעִבְרוּ לָכֶם
אֶת־נַחַל זָרֶד וַנַּעֲבֹר אֶת־נַחַל
זָרֶד׃ (יד) וְהַיָּמִים אֲשֶׁר־הָלַכְנוּ ׀
מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ עַד אֲשֶׁר־עָבַרְנוּ
אֶת־נַחַל זֶרֶד שְׁלֹשִׁים וּשְׁמֹנֶה
שָׁנָה עַד־תֹּם כָּל־הַדּוֹר אַנְשֵׁי
המלחמה

קְרַן לְהוֹן אֵמְתָנֵי׃
(יב) וּבְשֵׂעִיר יְתִיבוּ חוֹרָאֵי
מִלְּקַדְמִין וּבְנֵי עֵשָׂו
תָּרִיכוּנוּן וְשֵׁיצִיאוּנוּן מִן
קֳדָמֵיהוֹן וִיתִיבוּ
בְּאַתְרֵיהוֹן כְּמָא דִי עֲבַד
יִשְׂרָאֵל לַאֲרַע יְרוּתְּתֵיהּ
דִּי יְהַב יְיָ לְהוֹן׃ (יג) כְּעַן
קוּמוּ וְעִבָרוּ לְכוֹן יַת נַחְלָא
דְזֶרֶד וַעֲבַרְנָא יַת נַחְלָא
דְזֶרֶד׃ (יד) וְיוֹמַיָּא דִי
הַלֶּכְנָא מֵרְקַם גֵּיאָה עַד
דִּי עֲבַרְנָא יַת נַחְלָא דְזֶרֶד
תְּלָתִין וּתְמָנֵי שְׁנִין עַד
דְּסַף כָּל דָּרָא גֻּבְרֵי מְגִיחֵי
קרב

רש״י

אמים ׳ על שם שאימתם מוטלת על הבריות וכן ובשעיר ישבו החורים ונתתים לבני עשו : (יב) יירשום. לשון הווה כלומר נתתי בהם כח שיהיו מורישים אותם והולכים :

היתה

באור

הענקים והיו בכללם, והנה הענין א׳ כי כל דברים משתוים במעלה נכנסים תוך כלל אחד בבחינה במעלה ההיא. ובשעיר ישבו החרים, הרמב״ן יפרש כדרכו למעלה, ואמר, כי בעבור הטעם הזה שהזכיר במואב ימנעם ג״כ מארץ שעיר, כי מלפנים היתה אף היא מן החורים, ובני עשו שהם זרע לאברהם, ירשו אותם וישבו תחתם במעשה נס, שהיו הם עם רב בארצם ובני עשו באו לגור שם ונתחזק עליהם כאשר עשה ישראל ליתר הגוים של אברהם אשר נתן השם להם בכחו הגדול, והנה הנחיל השם כל העמים ההם לזרעו של אברהם, אחד מהם לעשו והשאר לישראל שהוא הבן הבכור, ואין ראוי לגזול מעשו את אשר הורישו האלהים עכ״ד בקוצר. והנראה מעומק פשטות כתובים שאין אלו דברי השם, אבל יספר כותב התורה איך נחלו מואב את ארץ רפאים ובני עשו את ארץ שעיר סמוך אל מה שאמר הקב״ה כי לבני לוט נתתי את ער ירושה, ואח״כ חוזר אל דברי השם עתה קומו ועברו בפסוק הסמוך, והפסוקים האמים רפאים, ובשעיר, הם מאמר מוסגר ולזה כוון המתרגם, וכאשר עשה ישראל לארץ ירושתו מוכיח על פירושו, וראה כמה נלחץ הרמב״ן לפרשו על פי דרכו. (יד) עד תם כל הדור,

רובם

הַמִּלְחָמָה מִקֶּרֶב הַמַּחֲנֶה
כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לָהֶם׃ (טו) וְגַם
יַד־יְהוָה הָיְתָה בָּם לְהֻמָּם
מִקֶּרֶב הַמַּחֲנֶה עַד תֻּמָּם׃
(טז) וַיְהִי כַאֲשֶׁר־תַּמּוּ כָּל־אַנְשֵׁי
הַמִּלְחָמָה לָמוּת מִקֶּרֶב
הָעָם׃ ס (יז) וַיְדַבֵּר
יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ (יח) אַתָּה
עֹבֵר

קְרָב מִגּוֹ מַשְׁרִיתָא כְּמָא
דִּי קַיֵּים יְיָ לְהוֹן׃ (טו) וְאַף
מְחָא מִן קֳדָם יְיָ הֲוָת בְּהוֹן
לְשֵׁיצָיוּתְהוֹן מִגּוֹ מַשְׁרִיתָא
עַד דִּשְׁלִימוּ׃ (טז) וַהֲוָה
כַּד שְׁלִימוּ כָּל גֻּבְרֵי מְגִיחֵי
קְרָבָא לִמְמָת מִגּוֹ עַמָּא׃
(יז) וּמַלֵּיל יְיָ עִמִּי לְמֵימַר׃
(יח) אַתְּ עָבַר יוֹמָא דֵין
ית

תולדות אהרן ויהי הפעמים ל' כ'. ב"ב קכ"א ב': וידבר שם:

ר ש " י

(טו) היתה בם. למהר ולהומם בתוך ארבעים שנה שלא יגרמו לבניהם עוד להתעכב במדבר: (טז) ויהי כאשר תמו וגו'. וידבר ה' אלי וגו' אבל משלוח המרגלים עד כאן לא נאמר בפרשה זו וידבר אלא ויאמר ללמדך שכל שלשים ושמנה שנה שהיו ישראל נזופים לא נתיחד עמו הדבור בלשון חבה פנים אל פנים וישוב הדעת: אנשי המלחמה. מבן עשרים שנה היוצאים בצבא: (יח) אתה עבר היום את גבול מואב וגו'. מול בני עמון.
מכאן

ב א ו ר

רובם מתו מיתה טבעית מחמת זקנה. (טו) וגם יד ה' היתה בם. זו היא מיתת עונש. להמם, מבנין הקל מפעלי הכפל. (טז) ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות, תמו למות, כלומר שלא נשאר עוד אחד שימות כי כבר מתו כולם. אנשי המלחמה, מבן כ' שנה היוצאים בצבא. ובא ה"א הידיעה על דבר בלתי נודע, ולשון הרשב"ם ואני הצעיר, אומר אנשי המלחמה היו אותם שנאמר בהם ויעפילו לעלות אל ראש ההר כמו שאמר ותחגרו איש את כלי מלחמתו, ומשה אמר להם אל תעלו ואל תלחמו, וכן ביהושע הוא אומר כי ארבעים שנה הלכו בני ישראל במדבר עד תם כל הגוי אנשי המלחמה היוצאים ממצרים אשר לא שמעו בקול ה' אשר נשבע להם לבלתי הראותם את הארץ אשר וגו' (יהושע ה' ו') ולפיכך קורא אותם אנשי המלחמה, ולא אנשי מלחמה סתם כי אם אנשי המלחמה הידועים לנו שעברו ע"פ הקב"ה אבל על הנשארים שנלחמו עם סיחון ועוג אינו קורא אותם אנשי המלחמה כי על פי הקב"ה נלחמו, ואותם נכנסו לארץ, כי לא היו בני כ' בעת המלחמה הראשונה בשנה שנייה כשנשלחו המרגלים, עכ"ד.
(יז) וידבר ה', דבוק עם למעלה כמו ויהי ככלות משה לכתוב ורבים כהם, והטעם
ויהי

יַת תְּחוּם מוֹאָב יַת
לְחֵיָת׃ (יט) וְתִתְקְרֵיב
לָקֳבֵל בְּנֵי עַמּוֹן לָא תְצוּר
עֲלֵיהוֹן וְלָא תִתְגָּרֵי
לְמֶעְבַּד עִמְּהוֹן קְרָב אֲרֵי
לָא אֶתֵּן מֵאֲרַע בְּנֵי עַמּוֹן
לָךְ יְרוּתָא אֲרֵי לִבְנֵי לוֹט
יְהַבְתַּהּ יְרוּתָא׃ (כ) אֲרַע
גִּבָּרַיָּא מִתְחַשְׁבָא אַף
הִיא גִּבָּרִין יְתִיבוּ בַהּ
מִלְּקַדְמִין וְעַמּוֹנָאֵי קָרַן
לְהוֹן חַשְׁבָּנֵי׃ (כא) עַם
רַב וְסַגִּי וְתַקִּיף כְּגִבָּרַיָּא
וְשֵׁיצֵינוּן יְיָ קֳדָמֵיהוֹן
וְתָרֵיכִנּוּן וִיתִיבוּ
בְּאַתְרֵיהוֹן׃ (כב) כְּמָא
דַּעֲבַד לִבְנֵי עֵשָׂו דְּיָתְבִין
בְּשֵׂעִיר דִּי שֵׁיצִי יַת
חוֹרָאֵי מִן קֳדָמֵיהוֹן
וְתָרֵיכִנּוּן וִיתִיבוּ בְאַתְרֵיהוֹן
עַד יוֹמָא הָדֵין׃ (כג) וְעַוָּאֵי
דְּיָתְבִין בִּפְצִיחַ עַד
עזה

עֹבֵר הַיּוֹם אֶת־גְּבוּל מוֹאָב אֶת־
עָר׃ (יט) וְקָרַבְתָּ מוּל בְּנֵי עַמּוֹן
אַל־תְּצֻרֵם וְאַל־תִּתְגָּר בָּם כִּי
לֹא־אֶתֵּן מֵאֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹן לְךָ
יְרֻשָּׁה כִּי לִבְנֵי־לוֹט נְתַתִּיהָ
יְרֻשָּׁה׃ (כ) אֶרֶץ־רְפָאִים תֵּחָשֵׁב
אַף־הִוא רְפָאִים יָשְׁבוּ־בָהּ
לְפָנִים וְהָעַמֹּנִים יִקְרְאוּ לָהֶם
זַמְזֻמִּים׃ (כא) עַם גָּדוֹל וְרַב וָרָם
כָּעֲנָקִים וַיַּשְׁמִידֵם יְהוָה מִפְּנֵיהֶם
וַיִּירָשֻׁם וַיֵּשְׁבוּ תַחְתָּם׃
(כב) כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לִבְנֵי עֵשָׂו
הַיֹּשְׁבִים בְּשֵׂעִיר אֲשֶׁר הִשְׁמִיד
אֶת־הַחֹרִי מִפְּנֵיהֶם וַיִּירָשֻׁם
וַיֵּשְׁבוּ תַחְתָּם עַד הַיּוֹם
הַזֶּה׃ (כג) וְהָעַוִּים הַיֹּשְׁבִים
בחצרים

תולדות אהרן אל תצרם נזיר ס״ג ב׳ · ב״ק ל״ח ב׳ · הוריות י״א א׳ : והעוים חולין ס׳ ב׳ :

רש״י

מכאן שארץ עמון לצד צפון : (כ) ארץ רפאים תחשב · ארץ רפאים נחשבת אף היא לפי שהרפאים ישבו בה לפנים אבל לא זו היא שנתתי לאברהם : (כג) והעוים היושבים בחצרים וגו׳ · עווים מפלשתים הם שעמהם הם נחשבים בספר (יהושע י״ג) שנאמר

באור

דיני כאשר תמו הם אמר השם אתה עובר וגו׳ . (יט) וקרבת, פי׳ ונקרבך : אל תצרם, מפעלי הכפל . ואל תתגר בם, פירשנו למעלה . (כ) ארץ רפאים, נראה שמתחיל
גם

בַּחֲצֵרִים עַד־עַזָּה כַּפְתֹּרִים
הַיֹּצְאִים מִכַּפְתֹּר הִשְׁמִידֻם
וַיֵּשְׁבוּ תַחְתָּם׃ (כד) קוּמוּ סְּעוּ
וְעִבְרוּ אֶת־נַחַל אַרְנֹן רְאֵה נָתַתִּי
בְיָדְךָ אֶת־סִיחֹן מֶלֶךְ־חֶשְׁבּוֹן
הָאֱמֹרִי וְאֶת־אַרְצוֹ הָחֵל רָשׁ
וְהִתְגָּר בּוֹ מִלְחָמָה׃ (כה) הַיּוֹם
הַזֶּה אָחֵל תֵּת פַּחְדְּךָ וְיִרְאָתְךָ
עַל־פְּנֵי הָעַמִּים תַּחַת כָּל־הַשָּׁמָיִם
אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן שִׁמְעֲךָ וְרָגְזוּ וְחָלוּ
מִפָּנֶיךָ׃ (כו) וָאֶשְׁלַח מַלְאָכִים
מִמִּדְבַּר קְדֵמוֹת אֶל־סִיחוֹן מֶלֶךְ

הסמ״ך דגושה חשבון

עזה קפוטקאי דנפקו
מקפוטקיא שיציאונון
ויתיבו באתריהון׃
(כד) קומו טולו ועברו ית
נחלא דארנון חזי דמסרית
בידך ית סיחון מלכא
דחשבון אמוראה וית
ארעיה שרי לתרכותיה
ואתגרי למעבד עמיה
קרב׃ (כה) יומא הדין
אשרי למתן זועתך
ודחלתך על אפי עממיא
דתחות כל שמיא די
ישמעון שמעך ויזועון
ויתברון מן קדמך׃
(כו) ושלחית אזגדין
ממדבר קדמות לות סיחון
מלכא

תולדות אהרן אחל תענית כ׳ א׳. ע״א כ״ה א׳: ישמעון תענית שם ע״א שם: ממדבר שבת פ״ט א׳:

ר ש ״ י

שנאמר חמשת סרני פלשתים העזתי והאשדודי והאשקלוני והגתי והעקרוני והעווים. ומפני השבועה שנשבע אברהם לאבימלך לא יכלו ישראל להוציא ארצם מידם והבאתי עליהם כפתורים והשמידום וישבו תחתם ועכשיו אתם מותרים לקחתה מידם: (כה) תחת כל השמים. למד שעמדה חמה למשה ביום מלחמת עוג. (ס״א סיחון) ונודע הדבר תחת כל השמים: (כו) ממדבר קדמות. אע״פ שלא צוני המקום לקרא לסיחון לשלום

ב א ו ר

גם כאן כותב התורה לספר כמו למעלה היאך נחלו בני עמון את ארצם, וחוזר בפסוק כ״ד קומו סעו ועברו אל דברי השם, וכן דעת המתרגם האשכנזי. תחשב, חשיבו׳ מספר. (כד) והתגר בו מלחמה, נגד מה שאמר אצל בני עשו ובני לוט אל תתגר יאמר כאן, לא די שאיני מזהירך מגירוי המלחמה אלא שאני מצוך והתגר בו מלחמה. (כה) ויראתך על פני העמים, הכרת פניהם תענה בם שיראו ממך: אשר ישמעון שמעך, העמים אשר לבד ישמעו מעשיך אף אם לא יראום ורגזו וחלו,

וכן

חֶשְׁבּוֹן דִּבְרֵי שָׁלוֹם לֵאמֹר: (כז) אֶעְבְּרָה בְאַרְצֶךָ בַּדֶּרֶךְ בַּדֶּרֶךְ אֵלֵךְ לֹא אָסוּר יָמִין וּשְׂמֹאול: (כח) אֹכֶל בַּכֶּסֶף תַּשְׁבִּרֵנִי וְאָכַלְתִּי וּמַיִם בַּכֶּסֶף תִּתֶּן־לִי וְשָׁתִיתִי רַק אֶעְבְּרָה בְרַגְלָי: (כט) כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ־לִי בְּנֵי

עשו

מַלְכָּא דְחֶשְׁבּוֹן פִּתְגָּמֵי שְׁלָמָא לְמֵימָר: (כז) אֶעְבַּר בְּאַרְעָךְ בְּאָרְחָא בְּאָרְחָא אֵיזֵיל לָא אֶסְטֵי לְיַמִּינָא וְלִשְׂמָאלָא: (כח) עֲבוּרָא בְּכַסְפָּא תְּזַבֵּין לִי וְאֵיכוֹל וּמַיָּא בְּכַסְפָּא תִּתֵּן לִי וְאֶשְׁתֵּי לְחוֹד אֶעְבַּר בְּרַגְלָי: (כט) כְּמָא דַעֲבַדוּ

בני

תולדות אהרן אבל ע"א ל"ז ב':

רש"י

לשלום למדתי ממדבר סיני מן התורה שקדמה לעולם כשבא הקדוש ברוך הוא ליתנה לישראל חזר אותה על עשו וישמעאל וגלוי לפניו שלא יקבלוה ואעפ"כ פתח להם בשלום אף אני קדמתי את סיחון בדברי שלום. דבר אחר ממדבר קדמות ממך למדתי שקדמת לעולם יכול היית לשלוח ברק אחד ולשרוף את המצריים אלא שלחתני מן המדבר אל פרעה לאמר שלח את עמי במתון: (כט) כאשר עשו לי בני עשו. לא לענין

לעבור

באור

וכן בת"א. (כו) דברי שלום, כמו ושאלת דברי שלום, כי ושאלת שאמור בתחלה מוסב עצמו ואחר עמו. [אמר הכורם: דברי שלום, לאמר דברי שלום, וחסרה מלת לאמר בעבור לאמר הבא אחרי דברי שלום ומעתה אין צורך למה שאמרנו בבאורנו לנת"הש כמו ושאלת דברי שלום כי ושאלת האמור בתחלה מוסב עצמו ואחר עמו, מלבד שהלשון אינו מתוקן כי אין הדברים נשלחים אבל נאמרים]. (כז) בדרך בדרך, כפל מלת בדרך מורה על ההתמדה בלי הפסק, כמו וילקטו אותו בבקר בבקר (שמות ט"ז כא) ויבאר אח"כ דהיינו שלא אסור ימין ושמאל. [אמר הכורם: בדרך בדרך, כן פירשנו בבאור לנת"הש, ולבארו יותר נוסיף עתה לאמר, שכפל מלת בדרך תורה על ההתמדה ללכת על קו הישר העובר בארצך לצאת ממנו, שאין רצוני לשהות שם כ"א אעברה בארצך, מעתה עולה יפה לא אסור ימין ושמאל מקו הישר העובר בארצך לצאת ממנו]. (כח) רק אעברה ברגלי, איני חפץ ממך רק להניחני עבור ברגלי. [אמר הכורם: תתן לי, תתן לי מעיד שמלת תכרו (לעיל בפסוק ו') היא לשון מקח ואינו חפירה. ושתיתי, כמו ואכלתי, כלם לשון עבר ונהפכו לעתיד, ויתכן שכך שעורו, אכל בכסף תשברני ומים בכסף תתן לי, ואם אכלתי ושתיתי בארצך לא היה כ"א לעבור בו ברגלי, והם מורכבים משני זמנים ובל"א (איך ווערדע געגעססען אונד געטרונקען האבען בלאס אום דורך דאז לאנד צו ציהען)]. (כט) עשו לי בני עשו, לא לענין לעבור את ארצם, אלא

לענין

עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשֵׂעִיר וְהַמּוֹאָבִים
הַיֹּשְׁבִים בְּעָר עַד אֲשֶׁר־
אֶעֱבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נֹתֵן לָנוּ׃
(ל) וְלֹא אָבָה סִיחֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן
הַעֲבִרֵנוּ בּוֹ כִּי־הִקְשָׁה יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֶת־רוּחוֹ וְאִמֵּץ אֶת־
לְבָבוֹ לְמַעַן תִּתּוֹ בְיָדְךָ כַּיּוֹם
הַזֶּה׃ ס ששי (לא) וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֵלַי רְאֵה הַחִלֹּתִי תֵּת
לְפָנֶיךָ אֶת־סִיחֹן וְאֶת־אַרְצוֹ
החל

לִי בְּנֵי עֵשָׂו דְּיָתְבִין
בְּשֵׂעִיר וּמוֹאֲבָאֵי דְּיָתְבִין
בִּלְחָיַת עַד דְּאֶעְבַּר יָת
יַרְדְּנָא לְאַרְעָא דַּייָ אֱלָהָנָא
יָהֵיב לָנָא׃ (ל) וְלָא אֲבָה
סִיחוֹן מַלְכָּא דְּחֶשְׁבּוֹן
לְמִשְׁבְּקָנָא לְמֶעְבַּר
בִּתְחוּמֵיהּ אֲרֵי אַקְשֵׁי יְיָ
אֱלָהָךְ יָת רוּחֵיהּ וְאַתְקֵיף
יָת לִבֵּיהּ בְּדִיל לְמִמְסְרֵיהּ
בִּידָךְ כְּיוֹמָא הָדֵין׃ (לא) וַאֲמַר
יְיָ לִי חֲזִי דְּשָׁרֵיתִי לְמִמְסַר
קֳדָמָךְ יָת סִיחוֹן וְיָת
אַרְעֵיהּ שָׁרֵי לְתָרְכוּתֵיהּ
למירת

תולדות אהרן כי הקשה עקדה שער ל"ו · עקרים מ"ד פכ"ה :

רש"י

לעבור בארצם אלא לענין מכר אוכל ומים: עד אשר אעבור את הירדן · מוסב על העברה

באור

לענין מכר אוכל ומים (רש"י) ולשון הרשב"ע, יש מפרשים כי פירושו על אוכל בכסף תשבירני, א"כ הוא מה יעשו עם יושבי ער שהם מואבים, והכתוב אומר על דבר אשר לא קדמו אתכם (וכאן נאמר והמואבים היושבים בער)? והוצרכו לפירוש זה, בעבור שאמר מלך אדום לא תעבור בי, ולפי דעתי שפירושו על מעט בדרך בדרך אלך כאשר עשו לי בני עשו, שסבבו הר שעיר בדרך, וכן כתוב אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו היושבים בשעיר, רק המלך שהוא מלך אדום לא עזבם שיעברו דרך מדינתם, כי משם היה ארץ כנען קרוב, ולכן עברו על ער, ורבים אמרו, הם לא קדמו רק ישראל קנו מהם ע"כ. עד אשר אעבור, מוסב על רק אעברה ברגלי בפסוק הקודם, וכאשר עשו לי בני עשו הוא מאמר מוסגר וכן כוון המתרגם. (ל) העברנו בו, הניחנו לעבור בו. כי הקשה ה' אלהיך, עיין (שמות ז' כ') בביאור ואני אקשה את לב פרעה. (לא) החלותי, ה"א הבנין בפתח בעבור אות גרונית שלאחריה וכן העירותיהו בצדק (ישעיה מה י"ג) אבל כשאין אות גרונית אחריה יאמר הרימות, הקימות, הסיבות, כולם חסופין

לְמֵירַת יָת אַרְעֵיהּ׃ (לב) וּנְפַק סִיחוֹן לְקַדָּמוּתָנָא הוּא וְכָל עַמֵּיהּ לְאַגָּחָא קְרָבָא לְיָהַץ׃ (לג) וּמְסָרֵיהּ יְיָ אֱלָהַנָא קֳדָמָנָא וּמְחֵינָא יָתֵיהּ וְיָת בְּנוֹהִי וְיָת כָּל עַמֵּיהּ׃ (לד) וּכְבַשְׁנָא יָת כָּל קִרְוֹהִי בְּעִדָּנָא הַהִיא וְגַמַּרְנָא יָת כָּל קִרְוֵי גֻבְרַיָּא וּנְשַׁיָּא וְטַפְלָא לָא אַשְׁאַרְנָא מְשֵׁיזֵיב׃ (לה) לְחוֹד בְּעִירָא בַּזּוֹנָא לָנָא וַעֲדִי קִרְוַיָּא דִּי כְבַשְׁנָא׃ (לו) מֵעֲרוֹעֵר דִּי עַל כֵּיף נַחְלָא דְאַרְנוֹן וְקַרְתָּא דִּי בְנַחְלָא וְעַד גִּלְעָד לָא הֲוָת קַרְתָּא דִּי תְקֵיפַת מִנַּנָא יָת כּוֹלָא

מסר

הָחֵל רָשׁ לָרֶשֶׁת אֶת־אַרְצוֹ׃ (לב) וַיֵּצֵא סִיחֹן לִקְרָאתֵנוּ הוּא וְכָל־עַמּוֹ לַמִּלְחָמָה יָהְצָה׃ (לג) וַיִּתְּנֵהוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְפָנֵינוּ וַנַּךְ אֹתוֹ וְאֶת־בָּנָו וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ׃ (לד) וַנִּלְכֹּד אֶת־כָּל־עָרָיו בָּעֵת הַהִוא וַנַּחֲרֵם אֶת־כָּל־עִיר מְתִם וְהַנָּשִׁים וְהַטָּף לֹא הִשְׁאַרְנוּ שָׂרִיד׃ (לה) רַק הַבְּהֵמָה בָּזַזְנוּ לָנוּ וּשְׁלַל הֶעָרִים אֲשֶׁר לָכָדְנוּ׃ (לו) מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־נַחַל אַרְנֹן וְהָעִיר אֲשֶׁר בַּנַּחַל וְעַד־הַגִּלְעָד לֹא הָיְתָה קִרְיָה אֲשֶׁר שָׂגְבָה מִמֶּנּוּ אֶת־

בניו קרי

הכל

רש"י

להעביר בארצך: (לב) ויצא סיחון. לא שלח בשביל עוג לעזור לו ללמדך שלא היו צריכים זה לזה: (לג) ואת בניו. בנו כתיב שהיה לו בן גבור כמותו: (לד) מתים. אנשים. בבזת סיחון נאמר בזזנו לנו לשון ביזה שהיתה חביבה עליהם ובוזזים

באור

תשופין. ובא המאמר הזה אחר השם פעם שני לומר מעתה אשר לא אבה סיחון להעבירכם בארצו הנה הוא גזירה מוחלטת מאתי לתת אותו ואת ארצו בידכם שלא תשתנה בשום פנים. (לג) ונך, חסר נו"ן השורש, כי שרשו נכה. (לד) ונחרם את כל עיר מתם והנשים והטף, שהיו מן האמורי ונצטוו בכך, שנאמר רק מערי העמים האלה אשר ה' אלקיך נותן לך נחלה לא תחיה כל נשמה, ואעפ"כ פתח להם בשלום שכך היא המצוה, כאשר פירש בעזה"י, אבל לעוג מלך הבשן לא קרא לשלום, שהוא יצא אליו למלחמה קודם שבאו לעיר שלו כלל (רמב"ן). (לה) ושלל הערים אשר לכדנו, בזזנו לנו. (ז) כל יד, אל

הַכֹּל נָתַן יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְפָנֵינוּ׃
(לז) רַק אֶל־אֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹן לֹא
קָרָבְתָּ כָּל־יַד נַחַל יַבֹּק וְעָרֵי
הָהָר וְכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ׃
ג (א) וַנֵּפֶן וַנַּעַל דֶּרֶךְ הַבָּשָׁן
וַיֵּצֵא עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן
לִקְרָאתֵנוּ הוּא וְכָל־עַמּוֹ
לַמִּלְחָמָה אֶדְרֶעִי׃ (ב) וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֵלַי אַל־תִּירָא אֹתוֹ כִּי
בְיָדְךָ נָתַתִּי אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ
וְאֶת־אַרְצוֹ וְעָשִׂיתָ לּוֹ כַּאֲשֶׁר
עָשִׂיתָ לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר
יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן׃ (ג) וַיִּתֵּן יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ בְּיָדֵנוּ גַּם אֶת־עוֹג
מלך

תרגום אונקלוס

מְסַר יְיָ אֱלָהַנָא קֳדָמָנָא׃
(לז) לְחוֹד לַאֲרַע בְּנֵי
עַמּוֹן לָא קְרֵיבְתָּא כָּל כֵּיף
נַחַל יוּבְקָא וְקִרְוֵי טוּרָא
וְכֹל דִּי פַקֵּיד יְיָ אֱלָהַנָא׃

ג (א) וְאִתְפְּנִינָא וּסְלֵיקְנָא
אוֹרַח מַתְנַן וּנְפַק
עוֹג מַלְכָּא דְמַתְנַן
לְקַדָּמוּתָנָא הוּא וְכָל
עַמֵּיהּ לְאַגָּחָא קְרָבָא
לְאֶדְרֶעִי׃ (ב) וַאֲמַר יְיָ לִי
לָא תִדְחַל מִנֵּיהּ אֲרֵי
בִידָךְ מְסָרִית יָתֵיהּ וְיָת
כָּל עַמֵּיהּ וְיָת אַרְעֵיהּ
וְתַעְבֵּיד לֵיהּ כְּמָא
דַעֲבַדְתָּא לְסִיחוֹן מַלְכָּא
דֶאֱמוֹרָאָה דִּי יָתֵיב
בְּחֶשְׁבּוֹן׃ (ג) וּמְסַר יְיָ
אֱלָהַנָא בִּידַנָא אַף יָת
עוג

רש"י

ובוזזים איש לו וכשבאו לביזת עוג כבר היו שבעים ומלאים והיתה בזויה בעיניהם ומקרעין ומשליכין בהמה ובגדים ולא נטלו כי אם כסף וזהב לכך נאמר בזונו למו לשון בזיון כך נדרש בפרשת וישב ישראל בשטים: (לז) כל יד נחל יבוק· כל אצל נחל יבוק: וכל אשר צוה ה' אלהינו· שלא לכבוש הניחנו:

ג (א) ונפן ונעל· כל צד צפון הוא עלייה: (ב) אל תירא אתו· ובסיחון לא הוצרך לומר אל תירא אותו אלא מתיירא היה משה שלא תעמוד לו זכות ששמש לאברהם

באור

כל יד, אל תאמיר בראש מוסף עצמו ואחר עמו. יד, כמו שפת, מקום שאצל הנחל. וכל אשר צוה, כל המקום אשר צוה ה' אלהינו שלא נכבוש, לא כבשנו.

ג (א) ונפן ונעל, כל צד צפון הוא עלייה (רש"י). (ג) עד בלתי השאיר לו, כל א'
מישראל

עוֹג מַלְכָּא דְמַתְנָן וְיָת כָּל עַמֵּיהּ וּמְחֵינָהִי עַד דְּלָא אִשְׁתְּאַר לֵיהּ מְשֵׁיזֵיב׃ (ד) וּכְבַשְׁנָא יָת כָּל קִרְוֹהִי בְּעִדָּנָא הַהִיא. לָא הֲוָת קִרְתָּא דִּי לָא נְסֵיבְנָא מִנְּהוֹן שִׁתִּין קִרְוִין כָּל בֵּית פְּלַךְ טַרְכוֹנָא מַלְכוּתָא דְעוֹג בְּמַתְנָן׃ (ה) כָּל אִלֵּין קִרְוִין כְּרִיכָן מַקְפָן שׁוּר דִּי לְהֵין דָּשִׁין וְעַבְּרִין בַּר מִקִּרְוֵי פַּצְחַיָּא דסגיאן

מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ וַנַּכֵּהוּ עַד־בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לוֹ שָׂרִיד׃ (ד) וַנִּלְכֹּד אֶת־כָּל־עָרָיו בָּעֵת הַהִוא לֹא הָיְתָה קִרְיָה אֲשֶׁר לֹא־לָקַחְנוּ מֵאִתָּם שִׁשִּׁים עִיר כָּל־חֶבֶל אַרְגֹּב מַמְלֶכֶת עוֹג בַּבָּשָׁן׃ (ה) כָּל־אֵלֶּה עָרִים בְּצֻרֹת חוֹמָה גְבֹהָה דְּלָתַיִם וּבְרִיחַ לְבַד מֵעָרֵי הַפְּרָזִי הַרְבֵּה מאד

תולדות אהרן ששים מגלה י' א' . שבועות ט"ז א' . ערכין ל"ב א' : כל אלה מגלה שם . שבועות שם ערכין שם : לבד מגלה ג' ב' :

רש"י

לאברהם שנאמר ויבא הפליט והוא עוג: (ד) חבל ארגוב. מתרגמינן בית פלך טרכונא וראיתי תרגום ירושלמי במגילת אסתר קורא פלטין טרכונין למדתי חבל ארגוב האפרכיא היכל מלך כלומר שהמלכות נקראת על שמה וכן את הארגוב דמלכים (מלכים ב' ט"ו) אצל היכל מלך הרגו פקח בן רמליהו לפקחיה בן מנחם למדתי שכך נקראת שם האפרכיא: (ה) מערי הפרזי. פרוזות ופתוחות בלא חומה וכן פרזות תשב ירושלים

באור

מישראל שריד, והוא פעל עבר (הראב"ע), ויתכן שעד בלתי השאיר מוסב על ה' אלהינו, ומלת לו על עוג מלך הבשן. (ד) כל חבל ארגב, כתרגומו כל בית פלך טרכונא פי' בערוך ערך פלך, טרכונא שם מחוז בלשון יוני, וכן פתר המתרגם האשכנזי. (ה) חומה גבוהה דלתים ובריח, כמו בחומה גבוהה ובדלתים ובבריח: מערי הפרזי, ערים פתוחות שאין להם חומה ולא מבצר, וכן פרזות תשב ירושלים (זכריה ב'), ומלת פרזי שם. [אמר הגורם: מערי הפרזי. ערים פתוחות שאין חומה מקפת אותן, ויתכן שהפרזי הוא בחלוף המולא כמו פרס ופרש בשי"ן שמאלית, והוראת כלם הוא הרחבה המתחה מתיחה ופשיטה, ופרשו השמלה (להלן כב י"ז) יפרש כנפיו (להלן לב, י"א) ונקרא עיר פתוחה פרזי, לפי שיכולה להתרחב ולהתפשט מאוד אם יבנו בה בתים לאיזה צד ורוח שירצו, מה שאינו כן בעיר מוקפת חומה שהיא נגבלת ואינה יכולה להתרחב יותר ממה שהיא, וכתב בעל אוצר השרשים בשורש פרס וז"ל. פרסם, פעל מרובע נמצא בתלמוד, ענינו גלוי דבר בפומבי לרבים, צריך לפרסם הדבר (אפפענטליך בעקאנט מאכען,

מְאֹד׃ (ו) וַנַּחֲרֵם אוֹתָם כַּאֲשֶׁר עָשִׂינוּ לְסִיחֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן הַחֲרֵם כָּל־עִיר מְתִם הַנָּשִׁים וְהַטָּף׃ (ז) וְכָל־הַבְּהֵמָה וּשְׁלַל הֶעָרִים בַּזּוֹנוּ לָנוּ׃ (ח) וַנִּקַּח בָּעֵת הַהִוא אֶת־הָאָרֶץ מִיַּד שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִנַּחַל אַרְנֹן עַד־הַר חֶרְמוֹן׃

צידנים

דְּסַגִּיאָן לַחֲדָא׃ (ו) וְגַמַּרְנָא יָתְהוֹן כְּמָא דַּעֲבַדְנָא לְסִיחוֹן מַלְכָּא דְחֶשְׁבּוֹן גַּמַּרְנָא יַת כָּל קִרְוֵי גֻבְרַיָּא נְשַׁיָּא וְטַפְלָא׃ (ז) וְכָל בְּעִירָא וַעֲדֵי קִרְוַיָּא בַּזְנָא לָנָא׃ (ח) וּנְסַבְנָא בְּעִדָּנָא הַהִיא יַת אַרְעָא מִיַּד תְּרֵין מַלְכֵי אֱמוֹרָאָה דִּי בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא מִנַּחְלָא דְאַרְנוֹן עַד טוּרָא דְחֶרְמוֹן׃

צידונאי

רש״י

ירושלים (זכריה ב'): (ו) החרם · לשון הווה הלוך וכלות: (ח) מיד · מרשות:

צידנים

באור

(וגם ראוי לתרגמו (פערבריישטען) והוא מדוקדק יותר בל״א), והקרוב אצלי שהוא לשון עברית מן פרש בשי״ן שענינו התפשטות, והמ״ש בו נוסף וכו׳, והמחזיק אצלי דבר זה, כי פעל וגם הנמצא בתלמוד דומה לבנינו לשון עברית ואינו בארמית וודאי עברית הוא מן וכסיל יפרוש אולת (משלי יג ט״ז) (דער אונפערנינפטיגע פערברייטעט טהארהייט) אלא שיותר נכון היה בעברית פרשם בשי״ן תחת סמך עכ״ד, ולדעתנו שמשו בסמך שלא להחליף שי״ן שמאלית בשי״ן ימני״ת, וכן שיד בארמית תחת שיד בל״הק]. (ו) החרם, מקור במקום עבר לרבים מדברים בעדם, והוא כמו באור אל הקודם · ונחרם אותם כאשר עשינו לסיחון, דהיינו החרם כל עיר מתים וגו׳, וכן תרגם המתרגם, [אמר הכורם: מתים, שם לקבוץ בני אדם, אם רבים ואם מעטים (הויפען, הייפליין), וענינו על האנשים שנתקבצו לעיר, ומענין הזה אם הקבוץ אינו גדול, ואני מתי מספר (בראשית ל״ד ל) (איך אבער האבע איין לייכט צו צאהלענדעס הייפליין) כן ראוי לתרגמו, והרמב״מן תרגמו שם (איך אבער האבע ווייניג לייטע) לפי הכוונה לבד, וכן במתי מעט (להלן כ״ו ה׳) (מיט איינעם גערינגען הייפליין), ואם הקבוצים הם רבים וגדולים מתיך בחרב יפולו (ישעיה ג׳ כה) קבוץ לצבאות מלחמה, (דורך דאז טווערט פאללען דיינע הויפען), ולא כמו שתרגם ר״מ (אבעריק איין קריגע פאללען דיינע מעננער) ואם הרמב״מן תרגם ממתים ידך ה׳ (תהלים יז יד) (פאם פאבעל דיינער גיימעל טווינגער) שהוא תאר שפלי הערך אין זה הוראה הראשונה של המלה כמו שחשב בעל אוצר השרשים, וכי מה יעשה בואני מתי מספר, ובמתי מעט, שלא יאמר שהיורדים עם יעקב למצרים היו שפלי הערך ומה יעשה בדברי איוב תעבוני כל מתי סודי (איוב י״ט), שאם היו שפלי ערך לא בא איוב בסודם, אבל תרגמו לפי ההוראה הנמשכת

מן

(ט) צִידֹנִים יִקְרְאוּ לְחֶרְמוֹן שִׂרְיֹן וְהָאֱמֹרִי יִקְרְאוּ־לוֹ שְׂנִיר׃ (י) כֹּל ׀ עָרֵי הַמִּישֹׁר וְכָל־הַגִּלְעָד וְכָל־הַבָּשָׁן עַד־סַלְכָה וְאֶדְרֶעִי עָרֵי מַמְלֶכֶת עוֹג בַּבָּשָׁן׃ (יא) כִּי רַק־עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן נִשְׁאַר מִיֶּתֶר הָרְפָאִים הִנֵּה עַרְשׂוֹ עֶרֶשׂ בַּרְזֶל הֲלֹה הִוא בְּרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן תֵּשַׁע

אמות

(ט) צִידוֹנָאֵי קָרַן לְחֶרְמוֹן שִׂרְיוֹן וֶאֱמוֹרָאֵי קָרַן לֵיהּ טוּר תַּלְגָּא׃ (י) כֹּל קִרְוֵי מֵישְׁרָא וְכָל גִּלְעָד וְכָל מַתְנָן עַד סַלְכָה וְאֶדְרֶעִי קִרְוֵי מַלְכוּתֵיהּ דְּעוֹג בְּמַתְנָן׃ (יא) אֲרֵי לְחוֹד עוֹג מַלְכָּא דְמַתְנָן אִשְׁתְּאַר מִשְּׁאָר גִּבָּרַיָּא הָא עַרְשֵׂיהּ עַרְשָׂא דְפַרְזְלָא הֲלָא הִיא בְּרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן תְּשַׁע

אמין

תולדות אהרן צידנים חולין ס׳ ב׳:

רש״י

(ט) צידונים יקראו לחרמון וגו׳. ובמקום אחר הוא אומר ועד הר שיאון הוא חרמון הרי לו ארבעה שמות למה הוצרכו לכתוב להגיד שבח ארץ ישראל שהיו ארבע מלכיות מתפארות בכך זו אומרת על שמי יקרא וזו אומרת על שמי יקרא: שניר. הוא שלג בלשון אשכנז ובלשון כנען: (יא) מיתר הרפאים. שהרגו אמרפל וחביריו בעשתרות

באור

מן הראשונה, שלכל קבוץ ההמוניים יקרא ג״כ מתים, וכן הוא בל״א (קריעגס=הויפען) אין בו שום ענין בזוי, אבל אם תאמר (געמיינע הויפען), הכוונה על אנשים ריקים ושפלים]. (ט) צידונים, יקראו לחרמון שריון, ובמקום אחר הוא אומר הר שיאון הוא חרמון (דברים ד׳) הרי לו ארבעה שמות, למה הוצרכו לכתוב להגיד שבח ארץ ישראל, שהיו ארבעה מלכיות מתפארות בכך, זו אומרת על שמי יקרא, וזו אומרת על שמי יקרא (רש״י). ולפי פשוטו ירצה הכתוב לסמן המקום בכל שמותיו כדרכו על הרוב. שניר, הוא שלג בלשון אשכנז ובלשון כנען (רש״י). וכל המקרא הזה אינו כי אם מאמר מוסגר. (י) כל ערי המישור, מוסב אל ונקח בעת ההיא שלמעלה: (יא) הנה ערשו ערש ברזל, עריסה של קטן כשהיה תינוק בערסה בלע״ז (וויעגע). ערש ברזל, לפי שכשהיה קטן היה חזק מאוד, ובהשתמשו היה משבר ערס של עץ, לכך עשאוהו של ברזל, כי לאדם גדול היה בו דעת לא היה צריך לכך. הלה הוא ברבת בני עמון, עדיין מונח שם במקום שנתגדל בקטנותו, לתמהא שהיה גדול בקטנותו כל כך, אבל מטת אדם גדול אין רגילין להניח במקום אחד, כי בהרבה מקומות יש לו מטות (הרשב״ם). ואין דבריו עולים יפה לומר שהיה בקטנותו גדול כל כך שיצטרך מטה אורך תשע אמות

ורוחב

אַמּוֹת אָרְכָּהּ וְאַרְבַּע אַמּוֹת רָחְבָּהּ בְּאַמַּת־אִישׁ׃ (יב) וְאֶת־
הָאָרֶץ הַזֹּאת יָרַשְׁנוּ בָּעֵת הַהִוא
מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר־עַל־נַחַל אַרְנֹן
וַחֲצִי הַר־הַגִּלְעָד וְעָרָיו נָתַתִּי
לָרֻאובֵנִי וְלַגָּדִי׃ (יג) וְיֶתֶר הַגִּלְעָד
וכל

אַמִּין אוּרְכַּהּ וְאַרְבַּע אַמִּין
פּוּתְיַהּ בְּאַמַּת מְלַךְ׃
(יב) וְיָת אַרְעָא הָדָא
יְרִיתְנָא בְּעִדָּנָא הַהִיא
מֵעֲרוֹעֵר דִּי עַל נַחֲלָא
דְאַרְנוֹן וּפַלְגוּת טוּרָא
דְגִלְעָד וְקִרְווֹהִי יְהָבִית
לְשֵׁבֶט רְאוּבֵן וּלְשֵׁבֶט גָּד׃
(יג) וּשְׁאָר גִּלְעָד וְכָל
מתנן

רש"י

בעשתרות קרנים והוא פלט מן המלחמה שנאמר ויבא הפליט זה עוג: באמת איש. באמת עוג: (יב) ואת הארץ הזאת. האמורה למעלה מנחל ארנון ועד הר חרמון: ירשנו בעת ההיא מערוער אשר על נחל ארנון. אינו מחובר לראשו של מקרא אלא לסופו על נתתי לראובני ולגדי אבל לענין ירושה עד הר חרמון היה:
ההוא

באור

ורוחב ארבע אמות, לכן נראים דברי הרמב"ן שאמר, ענין הכתוב שבא להגיד כי עוג זה נקרא מלך האמרי בעבור כי מלך עליהם, אבל הוא עצמו מן הרפאים הוא, ולהגיד על גדלו וגבהו, כי היו ברפאים עם גדול ורם כענקים, אמר כי ערשו ערש ברזל, לא יסבול אותו ערש עצים כשאר בני אדם, והיא בעיר רבה, שהיתה עיר מושבו, וכאשר השמידו בני עמון את הרפאים כאשר נזכר למעלה ונלכדה עירו, נגלה הוא לבדו מידם. וזהו שנאמר כי רק עוג נשאר מיתר הרפאים, והנה נשארה מטתו שמה ברבה, אשר היא עתה לבני עמון, והעמונים קימו לעדות כי השמידו עם גדול ורם והאיש הגבור אשר כגובה ארזים גבהו וחסון הוא כאלונים לכדו ממנו מלכותו, וזה טעם הלה כלומר הנה העדות קיימת שהיא ערש ברזל ארוכה ורחבה מאד, וקיימת היא ברבת בני עמון, כי ערשו אשר בעשתרות היתה לשלל ואבדן, ע"כ. באמת איש, באמת כל אדם, והנה הוא כפל (למדוד אמת איש באמת איש), ולא יתכן להיות באמתו (באמת עוג עצמו כמו שפירש רש"י וכמו שתרגם אונקלוס באמת מלך ורצונו באמת עוג), כי מה בא הכתוב ללמד (כלומר אחרי שלא ידענו מדתו כמה היתה הנה לא נדע אם יאמר באמתו), ועוד שלא יהיה בצלם אדם כלל כי אם היה גוף כעוג ארוך תשעה או שמונה פעמים כמו האמה, ע"כ שלא היה לו צלם אדם כלל (הראב"ע בקצת תוספת באור). (יב) ואת הארץ הזאת ירשנו. כמו אשר ירשנו, כלומר ואת הארץ הזאת אשר ירשנו כך הנחלתי. מערוער וגו' נתתי לראובני וגו', וכן דעת הרמב"ן. ואולם המתרגם האשכנזי שם מאמר ואת הארץ ירשנו בעת ההיא מאמר נבדל. אף שכבר נאמר ונקח בעת ההיא את הארץ, אין זו כפל בדברים כי הנה הלקיחה הוא בלבד התגברות על עם היושב בה ולכידת הערים מהם
לא

וְכָל־הַבָּשָׁן מַמְלֶכֶת עוֹג נָתַתִּי לַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה כֹּל חֶבֶל הָאַרְגֹּב לְכָל־הַבָּשָׁן הַהוּא יִקָּרֵא אֶרֶץ רְפָאִים׃
(יד) יָאִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה לָקַח אֶת־כָּל־חֶבֶל אַרְגֹּב עַד־גְּבוּל הַגְּשׁוּרִי וְהַמַּעֲכָתִי וַיִּקְרָא אֹתָם עַל־שְׁמוֹ אֶת־הַבָּשָׁן חַוֺּת יָאִיר עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ שביעי
(טו) וּלְמָכִיר נָתַתִּי אֶת־הַגִּלְעָד׃
(טז) וְלָרֻאוּבֵנִי וְלַגָּדִי נָתַתִּי מִן־הַגִּלְעָד וְעַד־נַחַל אַרְנֹן תּוֹךְ הַנַּחַל וּגְבֻל וְעַד יַבֹּק הַנַּחַל גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן׃
(יז) וְהָעֲרָבָה וְהַיַּרְדֵּן וּגְבֻל מִכִּנֶּרֶת וְעַד יָם הָעֲרָבָה יָם הַמֶּלַח תַּחַת

אשדת

מַתְנַן מַלְכוּתָא דְעוֹג יְהָבִית לְפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה כָּל בֵּית פְּלַךְ טַרְכוֹנָא וְכָל מַתְנַן הַהוּא מִתְקְרֵי אֲרַע גִּבָּרַיָּא׃
(יד) יָאִיר בַּר מְנַשֶּׁה נְסַב יָת כָּל בֵּית פְּלַךְ טַרְכוֹנָא עַד תְּחוּם גְּשׁוּרָאָה וְאַפִּקִירוֹס וּקְרָא יַתְהֶן עַל שְׁמֵיהּ יָת מַתְנַן כַּפְרָנֵי יָאִיר עַד יוֹמָא הָדֵין׃
(טו) וּלְמָכִיר יְהָבִית יָת גִּלְעָד׃
(טז) וּלְשִׁבְטָא רְאוּבֵן וּלְשִׁבְטָא גָד יְהָבִית מִן גִּלְעָד וְעַד נַחְלָא דְאַרְנוֹן גּוֹ נַחְלָא וּתְחוּמָא וְעַד יוּבְקָא דְנַחְלָא תְּחוּמָא דִבְנֵי עַמּוֹן׃
(יז) וּמֵישְׁרָא וְיַרְדְּנָא וּתְחוּמֵיהּ מִגִּינּוֹסַר וְעַד יַמָּא דְמֵישְׁרָא יַמָּא

דמלחא

רש"י

(יג) ההוא יקרא ארץ רפאים. היא אותה שנתתי לאברהם: (טז) תוך הנחל וגבל. כל הנחל ועוד מעבר לשפתו כלומר עד ועד בכלל ויותר מכאן: (יז) מכנרת.

מעבר

באור

לא חלוקת הערים הנזכרים ולא הירושה והישיבה וכן תרגם (נאהמען וויר דאמאהלס איין בעזיטץ): (יג) לכל הבשן ההוא יקרא, פי' וכל חבל הארגב לכל הבשן אשר הוא נקרא ארץ רפאים, כלשון וכל ההקדיש שמואל הרואה ושאול בן קיש (ד"ה א' כ"ו, כ"ח), ההושיבו נשים נכריות (עזרא י' ב') שה"א בהם כמו אשר וכן רבים. והנה נקרא מכלל ארץ רפאים. על שם עוג המולך בה, או מפני שהיתה בתחלה לרפאים ונשארה לעוג, כי הוא והעם היושב בה מיתר הרפאים (הרמב"ן): (יד) חות יאיר, עיין (במדבר ל"ב מ"א) בבאור. (טו) ולמכיר, עיין (שם שם ל"ט) בבאור. (יח) ואצו אתכם, לבני ראובן

וגד

אַשְׁדֹּת הַפִּסְגָּה מִזְרָחָה׃

(יח) וָאֲצַו אֶתְכֶם בָּעֵת הַהִוא
לֵאמֹר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָכֶם
אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ
חֲלוּצִים תַּעַבְרוּ לִפְנֵי אֲחֵיכֶם
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־בְּנֵי־חָיִל׃

(יט) רַק נְשֵׁיכֶם וְטַפְּכֶם וּמִקְנֵכֶם
יָדַעְתִּי כִּי־מִקְנֶה רַב לָכֶם יֵשְׁבוּ
בְּעָרֵיכֶם אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם׃ מפטיר

(כ) עַד אֲשֶׁר־יָנִיחַ יְהוָה ׀ לַאֲחֵיכֶם
כָּכֶם וְיָרְשׁוּ גַם־הֵם אֶת־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָהֶם
בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְשַׁבְתֶּם אִישׁ
לִירֻשָּׁתוֹ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם׃

(כא) וְאֶת־יְהוֹשׁוּעַ צִוֵּיתִי בָּעֵת
הַהִוא לֵאמֹר עֵינֶיךָ הָרֹאֹת אֵת

כל

תרגום אונקלוס

דְּמַלְּחָא תְּחוֹת מַשְׁפַּךְ מְרָמָתָא מַדִּינְחָא׃ (יח) וּפַקֵּדִית יָתְכוֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא לְמֵימָר יְיָ אֱלָהֲכוֹן יְהַב לְכוֹן יָת אַרְעָא הָדָא לְמֵירְתַהּ מְזָרְזִין תַּעְבְּרוּן קֳדָם אֲחֵיכוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל מְזָרְזֵי חֵילָא׃ (יט) לְחוֹד נְשֵׁיכוֹן וְטַפְלֵיכוֹן וּבְעִירְכוֹן יְדַעְנָא אֲרֵי בְעִיר סַגִּי לְכוֹן יִתְּבוּן בְּקִרְוֵיכוֹן דִּי יְהָבִית לְכוֹן׃ (כ) עַד דִּי יְנִיחַ יְיָ לַאֲחֵיכוֹן כְּוָתְכוֹן וְיֵירְתוּן אַף אִנּוּן יָת אַרְעָא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן יָהֵיב לְהוֹן בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא וּתְתוּבוּן גְּבַר לִירוּתְּתֵיהּ דִּי יְהָבִית לְכוֹן׃ (כא) וְיָת יְהוֹשֻׁעַ פַּקֵּדִית בְּעִדָּנָא הַהִיא לְמֵימַר עֵינָךְ חָזְיָן יָת כָּל

די

רש"י

מעבר הירדן המערבי היא ונחלת בני גד מעבר הירדן מזרחי ונפל בגורלם רוחב הירדן כנגדם ועוד מעבר ספתו עד כנרת · וזהו שנאמר והירדן וגבול הירדן ומעבר לו׃ (יח) ואצו אתכם. לבני ראובן וגד היה מדבר׃ לפני אחיכם. הם היו הולכים לפני ישראל למלחמה לפי שהיו גבורים ואויבים נופלים לפניהם שנאמר וטרף זרוע אף קדקד׃

ואתחנן

באור

וגד ידבר · כל בני חיל, שככם חלוצים תעבורו. (יט) ידעתי כי מקנה רב לכם, הוא מאמר מוסגר, וכן הוא בהעתקה. (כ) ושבתם, אז תשובו. (כא) עיניך הראת,

יחכן

כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לִשְׁנֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה כֵּן־יַעֲשֶׂה יְהוָה לְכָל־הַמַּמְלָכוֹת אֲשֶׁר אַתָּה עֹבֵר שָׁמָּה׃ (כב) לֹא תִּירָאוּם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא הַנִּלְחָם לָכֶם׃ ס

סדר ואתחנן

(כג) וָאֶתְחַנַּן אֶל־יְהוָה בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר׃ (כד) אֲדֹנָי יְהוִה אַתָּה

החלות

דִּי עֲבַד יְיָ אֱלָהֲכוֹן לִתְרֵין מַלְכַיָּא הָאִלֵּין כֵּן יַעְבֵּיד יְיָ לְכָל מַלְכְּוָתָא דִּי אַתְּ עָבַר לְתַמָּן׃ (כב) לָא תִדְחֲלוּן מִנְּהוֹן אֲרֵי יְיָ אֱלָהֲכוֹן מֵימְרֵיהּ יְגִיחַ לְכוֹן׃

(כג) וְצַלֵּיתִי קֳדָם יְיָ בְּעִדָּנָא הַהִיא לְמֵימָר׃ (כד) יְיָ אֱלֹהִים

את

תולדות אהרן ואתחנן ברכות ל׳ ב׳ ול״ב ב׳ · עקרים מ״ד פכ״א׃

רש״י

(כג) ואתחנן · אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם · אף על פי שיש להם לצדיקים
לתלות במעשיהם הטובים אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם לפי שאמר
לו וחנותי את אשר אחון אמר לו בלשון ואתחנן. דבר אחר זה אחד מעשרה לשונות
שנקראת תפלה כדאיתא בספרי: בעת ההיא · לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג דמיתי
שמא הותר הנדר: לאמר · זה אחד משלשה מקומות שאמר משה לפני המקום איני
מניחך כביכול עד שתודיעני אם תעשה שאלתי אם לאו: (כד) ה׳ אלהים. רחום בדין:

אתה

באור

יתכן שתחסר מלת הן, והטעם עיניך הן הרואות את כל וגו׳ והנני מבשרך שכן יעשה וגו׳.
[אמר הכותב: צויתי, מה צוה את יהושע? את מה שנאמר בסמוך לא תיראום כמו שאמר
שם (למטה פסוק כ״א) וצו את יהושע וחזקהו ואמצהו וגו׳, ואל תתמה איך יכול לצוות שלא
יירא, ודבר זה אינו נתון אל בחירת האדם, לכן אומר עיניך הרואות את כל אשר עשה ה׳
לשני המלכים העצומים האלה, ואין לך מופת חושיי נראה יותר מזה שכבוד ה׳ שוכן בתוכם
וכן יעשה לכל הממלכות אשר אתם עוברים שמה, והנני מצוכם שתהא הידיעה מופתית
כי ה׳ אלהיכם הוא הנלחם לכם תמיד נגד עיניכם, ואז תסר מאליה יראת המלכים והעמים
מקרב לבבכם]. (כב) לכם, בשבילכם.

(כג) ואתחנן, כל לשון תחנה אינו אלא בקשת החנינה מאת השם לא לגמול על מעשה
הטוב, וכן דעת רש״י ומזה ואתחנן וכבר התחננתי, כי כאשר הזכיר יהושע ואמר
ויתיו לאמר עיניך הראות וגו׳ (לעיל כ״א), יאמר הנה אנכי כבר התחננתי אל ה׳ לעבור
את הארץ, אך ה׳ מנעני מראות את הארץ הטובה לכן צויתי את יהושע (דעת הרמב״ן)

וכן

הַחִלּוֹתָ לְהַרְאוֹת אֶת־עַבְדְּךָ אֶת־גָּדְלְךָ וְאֶת־יָדְךָ הַחֲזָקָה אֲשֶׁר מִי־אֵל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה כְמַעֲשֶׂיךָ

וכגבורתיך

תרגום אונקלוס

אַתְּ שָׁרִיתָא לְאַחֲזָאָה יָת רְבוּתָךְ וְיָת יְדָךְ תַּקִּיפְתָּא דִּי אַתְּ הוּא אֱלָהָא דִּשְׁכִינְתָּךְ בִּשְׁמַיָּא מִלְּעֵילָא וְשַׁלִּיט בְּאַרְעָא וְלֵית דְּיַעְבֵּיד כְּעוֹבָדָךְ

וכגבורתך

תולדות אהרן החלות ברכות ל"ב ב' · ע"ז ז' ב':

רש"י

אתה החילות להראות את עבדך. פתח להיות עומד ומתפלל אע"פ שנגזרה גזירה אמר לו ממך למדתי שאמרת לי ועתה הניחה לי וכי תופס הייתי בך אלא לפתוח פתח שבי היה תלוי להתפלל כמו כן הייתי סבור לעשות עכשיו: את גדלך · זו מדת טובך וכן הוא אומר ועתה יגדל נא כח ה': ואת ידך. זו ימינך שהיא פשוטה לכל באי עולם: החזקה · שאתה כובש ברחמים את מדת הדין החזקה: אשר מי אל וגו'. אינך דומה לאיש שיש לו יועצים הממחין בידו כשרוצה לעשות חסד ולעבור על מדותיו

אתה

באור

וכן בתרגום אשכנזי · וטעם בעת ההיא כמו שכתב הרמב"ן, בעת הנזכרת שכבשתי סיחון ועוג והתחלתי להלחם בעממין שנתנו לישראל וחלקתי הארץ לשני השבטים, והיה זה כאשר נאמר לו עלה אל הר העברים הזה (דברים לב מ"ח) כי אז בקש רחמים והתחנן התחנה הזאת, וכאשר לא שמע השם אליו, חזר והתפלל יפקוד ה' אלהי הרוחות איש על העדה (במדבר כז ט"ז), כמו שנזכר שם וזהו וצו את יהושע הבא בסמוך בפרשה.

(כד) את גדלך, זו מדת טובך, וכן הוא אומר, ועתה יגדל נא כח ה' (שם יד י"ז).

ואת ידך החזקה, היכולת לבלתי תכלית. אשר מי אל בשמים ובארץ, השוטים בשתוף וברבוי אלהות יאמרו כי איש איפוא הוא האל האחר אשר יעשה וגו'. והאונקלוס נטה ממשמעו של כתוב להרחיק הטעות, דאת הוא אלהא דשכינתך בשמיא מלעילא ושליט על ארעא, ולית דיעבד כעובדך וכגבורתך, ולשון הראב"ע, אתה החילות, אמר חכם מהחכמים, אתה החילות להראות את גדלך בשמים ובארץ, במעשים שנוהג בעולם הם, ואת ידך החזקה, האותות שנעשו על ידו, עד שנודע בעולם כי אין אל כי אם הוא לבדו, וטעם תקיף בשמים, שהם המלאכים והצבא, ובארץ, שהם בני אדם והחיות, כמעשיך, שהם כלם בחכמה, וכגבורותיך, ביכולת, וטעם זו הפרשה לחבב את ארץ ישראל, ואם הארץ תהיה חביבה ישמרו מצות השם שלא יגלו ממנה ע"כ. [אמר הבורם: אתה החילות להראות, כוון על מה שאמר הראני נא את כבודך (שמות ל"ג יח) ועניהו השם וראית את אחורי וגו' (שם שם כ"ג), ולכן אמר כאן אתה החילות להראות את עבדך את גדלך וגו' שהתחלת להראות אותי מקצת כבודך, ולא כל כבודך כאמור ופני לא יראו (שם שם שם), את גדלך, מהו גדלך? זהו אריכת אפים וחסד וחנינת השם ומחילתו לעוברי רצונו,

וכן

וּכְגְבוּרֹתֶךָ׃ (כה) אֶעְבְּרָה־נָּא
וְאֶרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר
בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה
וְהַלְּבָנֹן׃ (כו) וַיִּתְעַבֵּר יְהוָה בִּי
לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע אֵלָי וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֵלַי רַב־לָךְ אַל־תּוֹסֶף
דבר

וּכְגְבַרְוָתָךְ׃ (כה) אֶעְבַּר
כְּעַן וְאֶחֱזֵי יָת אַרְעָא
טַבְתָא דִּי בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא
טוּרָא טָבָא הָדֵין וּבֵית
מַקְדְּשָׁא׃ (כו) וַהֲוָה רְגַז
מִן קֳדָם יְיָ עֲלַי בְּדִילְכוֹן
וְלָא קַבֵּל מִנִּי וַאֲמַר יְיָ
לִי סַגִּי לָךְ לָא תוֹסֵף
למללא

תולדות אהרן אעברה ברכות שם ח' ע"ז שם: ההר ברכות מ"ח ב'. ויאמר סוטה י"ג ב': אל תוסף ברכות ל"ב ב':

רש"י

אתה אין מי שימחה בידך אם תמחול לי ותבטל גזרתך. ולפי פשוטו אתה החלות להראות את עבדך מלחמת סיחון ועוג כדכתיב ראה החילותי תת לפניך הראני מלחמת ל"א מלכים: אעברה נא. אין נא אלא לשון בקשה: ההר הטוב הזה. זו ירושלים: והלבנון. זה בית המקדש: (כו) ויתעבר ה'. נתמלא חימה: למענכם. אתם גרמתם לי וכן ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם (תהלים ק"ו): רב לך. שלא
יאמרו

באור

וכן המדות שהראה הקב"ה למשה באמרו ה' ה' אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת וגו' (שם לד ו'), וכן הוא אומר למעלה ועתה יגדל נא כח אדני (במדבר יד י"ז) וכמו שביארנוהו שם, שמדת הסבלנות וכבישת הכעס הוא מדבר, ושהכח הזה יותר גדול ונאות מכח הדין והנקמה, ובענין הזה פתיחה הגונה לתפלתו אעברה נא ואראה את הארץ הטובה, כלומר אף שהתאנפת בי על המאורע במי מריבה, אולי תכבוש כעסך ותסור חרונך מעלי כדרכך וכמדותיך ותרשני לעבור ולראות את הארץ. ואת ידך החזקה, אם אמרנו בבאורנו לנת"כ שהכוונה היכולת לבלתי בעל תכלית, לא בעבור זה נרחיק דעת רש"י שאמר וז"ל: זאת ידך זו ימינך שהיא פשוטה לכל באי עולם. החזקה, שאתה כובש ברחמים את מדת הדין החזקה, והדעת הזאת מסכמת מאד לדברנו בבאור את גדלך. אשר מי אל, אל הוא הכח העצום, ואומר איה הכח העצום בכל כחות הרוחניים והגשמיים, וזהו בשמים ובארץ, אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך, שחוברו לו יחדיו היכולת בלתי תכלית, והרחמים והמחילה וכבישת הכעס והקצף]. (כה) ההר הטוב, כמו ואראה ההר הטוב, ההר הטוב זו ירושלים (רש"י). והלבנון, זה בית המקדש (רש"י), וכן תרגם אונקלוס. (כו) ויתעבר ה' בי למענכם, אתם גרמתם לי, וכן הוא אומר וירע למשה בעבורם (תהלים ק"ו), עיין (דברים א' ל"ז) בבאור. בדבר הזה, בשביל דבר זה. [אמר הכותב: למענכם, כמו בגללכם שאמר למעלה (א' ל"ז), עיין מה שבארנו שם בו מקדם. רב לך, כבר אמרתי לך בקרבי אקדש ועל פני כל העם אכבד, וכמו
שדרשו

דַּבֵּר אֵלַי עוֹד בַּדָּבָר הַזֶּה׃
(כז) עֲלֵה ׀ רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וְשָׂא
עֵינֶיךָ יָמָּה וְצָפֹנָה וְתֵימָנָה
וּמִזְרָחָה וּרְאֵה בְעֵינֶיךָ כִּי־לֹא
תַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה׃
(כח) וְצַו אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְחַזְּקֵהוּ
וְאַמְּצֵהוּ כִּי־הוּא יַעֲבֹר לִפְנֵי
הָעָם הַזֶּה וְהוּא יַנְחִיל אוֹתָם
אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּרְאֶה׃

לְמַלָּלָא קֳדָמַי עוֹד
בְּפִתְגָּמָא הָדֵין׃ (כז) סַק
לְרֵישׁ רָמָתָא וּזְקַף עֵינָךְ
לְמַעְרְבָא וּלְצִפּוּנָא
וּלְדָרוֹמָא וּלְמַדִינְחָא וַחֲזֵי
בְּעֵינָךְ אֲרֵי לָא תְעִבַּר יָת
יַרְדְּנָא הָדֵין׃ (כח) וּפַקֵּד
יָת יְהוֹשֻׁעַ וְתַקְּפָהִי
וְאַלֵּמְהִי אֲרֵי הוּא יְעִבַּר
קֳדָם עַמָּא הָדֵין וְהוּא
יַחְסֵין יָתְהוֹן יָת אַרְעָא דִּי
תחזי

ונשב

תולדות אהרן עלה וכו׳ שם שם: וצו קדושין כ״ט א׳ · עקדה שער י״ג:

רש״י

אמרו הרב כמה קשה והתלמיד כמה הרבן מפליג · דבר אחר רב לך הרבה מזה שמור לך רב טוב הצפון לך: (כז) וראה בעיניך. בקשת ממני ואראה את הארץ הטובה אני מראה לך את כולה שנאמר ויראהו ה׳ את כל הארץ: (כח) וצו את יהושע. על הטרחות ועל המשאות ועל המריבות: וחזקהו ואמצהו · בדבריך שלא ירך לבו לומר כשם שנענש רבי עליהם כך סופי לענש עליהם מבטיחו אני כי הוא יעבור והוא ינחיל: כי הוא יעבור. אם יעבור לפניהם ינחלו ואם לאו לא ינחלו וכן אתה מוצא כששלח מן העם

באור

שדרשו רז״ל על וסביביו נשערה מאד (תהלים נ׳ ג׳), לכן הרף ממני]. (כז) ראש הפסגה, הוא שניא אשר בשדה מואב ראש הפסגה. ושא עיניך וגו׳ וראה בעיניך, כל מה שתוכל לשאת בעיניך עשה, כאלו אמר עיניך תהיינה בארץ אבל אתה לא תהיה בארץ, כי לא תעבור את הירדן. [אמר המחבר: וראה בעיניך, שני דברים שאלת ממני אעברה ואראה. על ואראה אומר אני וראה בעיניך, ואולם על אעברה איני יכול לפייסך כי לא תעבר את הירדן הזה] · (כח) וצו את יהושע, על הטרחות, על המשאות ועל המריבות. וחזקהו, ואמצהו, בדבריך, שלא ירך לבו לומר, כשם שנענש רבי עליהם, כך סופי ליענש עליהם, מבטיחו אני כי הוא יעבור והוא ינחיל (רש״י). אשר תראה, על ראש הפסגה. [אמר המחבר: וצו, כבר בארנו ענין הצווי הימשך למעלה במלת צויתי (בפסוק כא). והוא ינחיל, ומה לך לעבור את הירדן, ואתה לא תנחיל אותם את הארץ, שהרי לא תוכל עוד לצאת ולבא במלחמה כמו שאתה אומר בעצמך (למטה לא ב׳), וא״כ אין חפץ ותכלית ביאתך

(כט) וַנֵּשֶׁב בַּגָּיְא מוּל בֵּית פְּעוֹר: פ

ד (א) וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל שְׁמַע אֶל־הַחֻקִּים וְאֶל־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תִּחְיוּ וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם: (ב) לֹא תֹסִפוּ עַל־הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם וְלֹא תִגְרְעוּ

ממנו

תֶּחֱזֵי: (כט) וִיתֵבְנָא בְּחִילְתָא לָקֳבֵיל בֵּית פְּעוֹר:

ד (א) וּכְעַן יִשְׂרָאֵל שְׁמַע לִקְיָמַיָּא וּלְדִינַיָּא דִּי אֲנָא מַלֵּף יָתְכוֹן לְמֶעְבַּד בְּדִיל דְּתֵיחוֹן וְתֵיעֲלוּן וְתֵירְתוּן יָת אַרְעָא דִּי יְיָ אֱלָהָא דַּאֲבָהָתְכוֹן יָהֵיב לְכוֹן: (ב) לָא תוֹסְפוּן עַל פִּתְגָמָא דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן וְלָא

תמנעון

תולדות אהרן ועתה עקדה שער א׳: ובאתם עקרים מ״ד פכ״א: לא תוסיפו ערובין נ״ו א׳ ודף ק״ו א׳. ר״ה כ״ח א׳. זבחים כ׳ א׳: ע״א א׳. מנחות י׳ ב׳. עקדה שער א׳: ולא תגרעו ערובין ק׳ א׳ ר״ה כ״א ב׳. זבחים י׳ א׳:

רש״י

העם אל העי והוא ישב ויכו מהם אנשי העי וגו׳ (יהושע ז׳) וכיון שנפל על פניו אמר לו קום לך קם לך כתיב אתה הוא שעומד במקומך ומשלח את בני למלחמה למה זה אתה נופל על פניך לא כך אמרתי למשה רבך אם הוא עובר עוברין ואם לאו אין עוברין: (כט) ונשב בגיא וגו׳. ונצמדתם לעבודת כוכבים ואעפ״כ ועתה ישראל שמע אל החקים והכל מחול לך ואני לא זכיתי לימחל לי:

ד (ב) לא תספו. כגון חמש פרשיות בתפלין חמשת מינין בלולב וחמש ציציות וכן

לא

באור

ביאתך לארץ כ״א ראות עיניך בה, עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימה וצפנה ותימנה ומזרחה וראה בעיניך]. (כט) ונשב בגיא, טעמו וכבר ישבנו בגיא הזה שהוא ראש הפסגה, כי משם נסעו אל ערבות מואב, והגיא הוא בהר העברים, כי כן מפורש (דברים לד ו׳). ועתה החל לדבר על המצות. ובעבור שהיו מול בית פעור כתב לדבר (הראב״ע). וכן דעת הרשב״ם.

ד (א) מלמד אתכם לעשות, כי עיקר הלמוד לעשות המצות (הראב״ע): למען תחיו, כי עובדי פעור נשמדו. [אמר הבורם: ועתה, אחר שמוכרח אני לשאר חוצה לארץ, ואתם תלכו לארץ ותתפרדו ממני, צריך אני לדבר עמכם עתה]. (ב) לשמור

את

מִמֶּנּוּ לִשְׁמֹר אֶת־מִצְוֹת יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה
אֶתְכֶם׃ (ג) עֵינֵיכֶם הָרֹאוֹת אֵת
אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה בְּבַעַל פְּעוֹר
כִּי כָל־הָאִישׁ אֲשֶׁר הָלַךְ אַחֲרֵי
בַעַל־פְּעוֹר הִשְׁמִידוֹ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ׃ (ד) וְאַתֶּם
הַדְּבֵקִים בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים
כֻּלְּכֶם הַיּוֹם׃ שני (ה) רְאֵה׀
לִמַּדְתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים
כאשר

תִּמְנְעוּן מִנֵּיהּ לְמִטַּר יָת
פִּקּוֹדַיָּא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן דִּי
אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן׃
(ג) עֵינֵיכוֹן חָזְיָן יָת דִּי
עֲבַד יְיָ בִּפְלָחֵי בַעֲלָא
פְּעוֹר אֲרֵי כָל גַּבְרָא
דַּהֲלִיךְ בָּתַר בַּעֲלָא פְעוֹר
שֵׁיצְיֵהּ יְיָ אֱלָהָךְ מִבֵּינָךְ׃
(ד) וְאַתּוּן דְּאַדְבֵּקְתּוּן
בְּדַחְלְתָא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן
קַיָּמִין כּוּלְכוֹן יוֹמָא דֵין׃
(ה) חֲזוּ דְּאַלֵּפִית יָתְכוֹן
קְיָמִין וְדִינִין כְּמָא דִּי
פקדני

תולדות אהרן ואתם וכו' כתובות קי"א ב' · סנהדרין ס"ד א' וג' ע"ב · עקרים מ"ד · פכ"א · עקדה שער א' : ראה נדרים ל"ז א' · בכורות כ"ט א' :

באור

את, דעת המתרגם האשכנזי, כמו לא תוסיפו ולא תגרעו כי אם לשמור. ויתכן שפירושו כדי לשמור. ואמר אל תוסיפו כדי לשמור, כי על הרוב ישוב התוספת עיקר, והעיקר יבטל מכל וכל. (ג) עיניכם הראות. ואשר אמרתי למען תחיו, אין צורך לעדים כי עיניכם הראות (הראב"ע). בבעל פעור, בעבור בעל פעור, ורבים כן. [אמר הכורם: עיניכם הראות, ואשר אמרתי למען תחיו, אין צורך לעדים, כי עיניכם הרואות (הראב"ע), ואין דבריו נראים כי מה טעם אין צורך לעדים שאתם חיים, שהרי עיניכם רואות שאתם חיים, ועוד הרי בין למען תחיו ובין עיניכם הרואות הפסיק הכתוב במאמר לא תסיפו. ויתכן שפסוק עיניכם הרואות מבאר ענין לא תוסיפו, והאומר הרי ראיתם לכל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה', ולא ימלט שבכלל העובדים היה מי שחשב לעשות טוב, אם ירבה ויוסיף עבודת אלהים אחרים על עבודת השם ולא היתה כוונתו לעזוב את השם, אבל לשתף עמו אל אחר, ובכל זאת השמידו ה', שע"י ההוספה הזאת נגרע בכבוד השם ועבר על לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, לא תשתחוה להם ולא תעבדם (שמות כ, ג' ה), ואולם אתם הדבקים בה' אלהיכם, ולא הוספתם עליו אלהות אחר ולא גרעתם מבטחונכם עליו לבדו, והאמנתם שהוא לבדו כל יכול, ואין זולתו בשמים ובארץ, הנכם חיים כלכם היום], (ה) ראה, קריאת ההתעוררות אל הבחינה וההסתכלות, לכן לא ישמור המספר, וכבר זכרנו זה אצל מלות הנה, ודומיהם. למדתי אתכם, לשון הראב"ע וטעם למדתי אתכם, אחרי שאמר אשר אנכי מלמד אתכם בא
להוסיף

כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי יְהֹוָה אֱלֹהָי לַעֲשׂוֹת
כֵּן בְּקֶרֶב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם
בָּאִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃
(ו) וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם כִּי הִוא
חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי
הָעַמִּים אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֵת כָּל־
הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ רַק עַם־
חָכָם וְנָבוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה׃

פִּקְדַנִי יְיָ אֱלָהִי לְמֶעְבַּד
כֵּן בְּגוֹ אַרְעָא דִּי אַתּוּן
עָאלִין לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ׃
(ו) וְתִטְּרוּן וְתַעְבְּדוּן אֲרֵי
הִיא חוּכְמַתְכוֹן
וְסֻכְלְתָנוּתְכוֹן לְעֵינֵי
עַמְמַיָּא דִּי יִשְׁמְעוּן יָת כָּל
קְיָמַיָּא הָאִלֵּין וְיֵימְרוּן לְחוֹד
עַם חַכִּים וְסֻכְלְתָן עַמָּא
רבא

כי

תולדות אהרן ושמרתם ע"ז ד' ב': חכמתכם שבת ע"ה א':

רש"י

לא תגרעו: (ו) ושמרתם. זו משנה: ועשיתם. כמשמעו: כי היא חכמתכם ובינתכם.

באור

לבוסיף כאשר צוני ה' כי מתם המצות הם מצותיו שתעשו בארץ, שיתן לכם השם לירושה, ועוד כי יש לכם תפארת על כל הגוים, והטעם כי עיקר המצות יבינם המשכיל וידע למה נתנו, ע"כ. [אמר המחבר: לעשות כן בקרב הארץ, כי מלבד המצות התלויות בארץ מצות רבות יש שלא יכלו לקיימם בהיותם במדבר, ומהם כל מצות החנינה והחסד לעניים יתומים ואלמנות. ובכללם אם כסף תלוה את עמי וגו' (שמות כב, כ"ד) ודומיהם לפי שהשם האכילם את המן, ושמלתם לא בלו מעליהם, ולא היה חסר להם דבר, כמו שאמר זה ארבעים שנה ה' אלהיך עמך לא חסרת דבר (לעיל ב' י"ד), ולא היה צורך לחמלת העשירים ולא להלואת כספם, וכן כל האזהרות על האונאה וזיוף המדות והמשקלות אין מקום להם במדבר, שלא היה להם למדוד כ"א העומר. וכל ענייני מקח וממכר לא התחילו כ"א בהיותם בארץ אחוזתם וכל איש על נחלתו, ולכן אמר ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלהי לעשות כן בקרב הארץ, שכל המצות שלמדתי אתכם אינן נוהגות פה במדבר חייבים אתם לקיימן בהיותכם בארץ]. (ו) כי היא חכמתכם ובינתכם, בזאת תחשבו חכמים ונבונים לעיני העמים, והכבוד האמתי הוא חלק רב מהאושר המדיני הכללי, כמו שהוא חלק רב מאושר האדם הפרטי, ואשרי העם יודעי הכבוד האמתי ומתאוים אליו! רק עם חכם, כמו והיית אך שמח (דברים ט"ז ט"ו) רק ואך יורו על ההפלגה כאלו אמר תשמח כל כך עד שתראה שאין לך תואר אחר כי אם היותך שמח, וכן כאן יאמרו, הגוי הגדול הזה כאלו אין לו תואר אחר, כ"א היותו חכם ונבון ואין כמוהו, וכן מתורגם בל"א. חכם ונבון, ההבדל בין חכמה ובינה מבואר במקום אחר. הגדול, בעבור שהם חכמי לב ויראי השם (הרא"ש). [אמר המחבר:

פי

(ז) כִּי מִי־גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר־לוֹ
אֱלֹהִים קְרֹבִים אֵלָיו כַּיהוָה
אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־קָרְאֵנוּ אֵלָיו׃
(ח) וּמִי גּוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר־לוֹ חֻקִּים
וּמִשְׁפָּטִים צַדִּיקִם כְּכֹל הַתּוֹרָה
הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם
הַיּוֹם׃ (ט) רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר
נפשך

רַבָּא הָדֵין׃ (ז) אֲרֵי מַאן
עַם רַב דִּי לֵיהּ אֱלָהָא
קָרִיב לֵיהּ לְקַבָּלָא צְלוֹתֵיהּ
בְּעִדָּן עָקְתֵיהּ כַּייָ אֱלָהָנָא
בְּכָל עִדָּן דַּאֲנַחְנָא מְצַלַּן
קֳדָמוֹהִי׃ (ח) וּמַאן עַם
רַב דִּי לֵיהּ קְיָמִין
וְדִינִין קַשִּׁיטִין כְּכָל
אוֹרָיְתָא הָדָא דִּי אֲנָא יָהֵיב
קֳדָמֵיכוֹן יוֹמָא דֵין׃
(ט) לְחוֹד אִסְתַּמַּר לָךְ וְטַר
נפשך

תולדות אהרן כה׳ ר״ס י״ה א׳. יבמות מ״ט ב׳ וק״ה א׳: ומי גוי ברכות ע״ה א׳: עקדה שער מ״ה:
רק וכו׳ ברכות ל״ב ב׳. שבועות ל״ז א׳. אבות ח׳ ב׳. מנחות נ״ה ב׳. עקדה שער נ״א ונ״ח:

ר״ש״י

ובינתכם וגו׳. בזאת תחשבו חכמים ונבונים לעיני העמים: (ח) חקים ומשפטים צדיקים

באור

כי היא, לשון נקבה על השמירה והעשיה׳ או לפי הכלל שמצא הרמב״מן, שכל דבר שלא נודע מינו, בא בלשון נקבה. רק עם חכם ונבון, בבאורנו פרשנו הפסוק שהאומות יאמרו, הגוי הגדול הזה כאלו אין לו תואר אחר כ״א היותו חכם ונבון, וכן מתורגם בל״א (אָן טפראכען זיא, דיזע גראָססע נאַציאָן איזט נור ווייזע אונד פערשטאַנדיג)! ואולם עתה נראה יותר לפרש המקרא, ושעורו רק הגוי הגדול הזה עם חכם ונבון, ונתרגמו א״כ (אָן טפראכען זיא: נור דיזע גראָססע נאַציאָן איזט ווייזע אונ פערשטאַנדיג]. (ז) כי מי גוי גדול, שיש לו אלהים שיהיה קרוב אליו, שיענהו תמיד בכל אשר יבקש ממנו בחכמה (הראב״ע), וכוונתו לבאר איך תעיד ההתקרבות האלהיית על חכמת העם ובינתו, ואמר אחרי שיענהו תמיד בכל אשר יבקש ממנו בחכמה, הנה זה עדות גמורה שהם חכמים ונבונים ומבקשים תמיד בחכמה, לפי שעונה אותם בכל קראם אליו. (ח) ומי גוי גדול, ועוד עדות ברורה על חכמת האומה מצדקת החקים והמשפטים שישמרו בינותם, ויתכן לפי המשך הכתובים שכך ישעורם. יאמר שמירת החקים והמשפטים האלה לחכמה ובינה תחשב לכם בעיני העמים, כי יאמרו הנה הגוי הזה גדול ומאושר ומצליח, (כי אושר והצלחה מדינית היא גדלת האומה ותפארתה), ואין זה כי אם יען היותו עם חכם ונבון, כי כאשר תשמרו החקים האלה יהיה השם קרוב אליכם בכל קראכם אליו, ואין הצלחה ואושר למעלה מזו. וכן הנהגת האומה על פי

חקים

נַפְשָׁךְ לַחֲדָא דִּלְמָא תִתְנְשֵׁי יָת פִּתְגָּמַיָּא דִּי חֲזָאָה עֵינָךְ וְדִלְמָא יֶעְדּוֹן מִלִּבָּךְ כֹּל יוֹמֵי חַיָּיךְ וּתְהוֹדְעִינּוּן לִבְנָךְ וְלִבְנֵי בְנָךְ׃ (י) יוֹמָא דִּי קָמְתָּא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּחוֹרֵב

בדאמר

נַפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־רָאוּ עֵינֶיךָ וּפֶן־יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ׃
(י) יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב בֶּאֱמֹר יְהוָה אֵלַי

הקהל

תולדות אהרן ופן וכו' אבות שם: והודעתם ברכות כ"א ב' · מ"ק ט"ו א' · קדושין ל' א'. יום וכו' ברכות שם מ"ק שם · קדושין שם:

רש"י

צדיקם. הגונים ומקובלים: (ט) רק השמר לך וגו' פן תשכח את הדברים. אז כשלא תשכחו אותם ותעשום על אמתתם תחשבו חכמים ונבונים ואם תעותו אותם מתוך שכחה תחשבו שוטים: (י) יום אשר עמדת. מוסב על מקרא שלמעלה ממנו

אשר

באור

חקים ומשפטים צדיקים וישרים היא הצלחה גדולה, ואשרי העם שככה לו. מעתה אם יראו הצלחותיכם ואשריכם, ויתבוננו בחקים ומשפטים הגונים ומקובלים אשר אתם שומרים לעשות, יודו על חכמתכם ובינתכם, ויאמרו הגדיל ה' לעשות עם אלה. (ט) רק השמר לך, אז כשלא תשכחו אותם ותעשום על אמתתם תחשבו חכמים ונבונים, ואם תעוותו אותם מתוך שכחה תחשבו שוטים (רש"י), ויבאר מלת רק כלומר שלא תחשבו חכמים באופן אחר, רק אם תשמרו משכח את הדברים וגו', וכן דעת המתרגם האשכנזי (זאָ היטע דיך דען). והרמב"ן באר על דרך אחר ואמר: הטעם אם תשכח כל דבר אל תשכח יום אשר עמדת בסיני, ע"כ. ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך, הטעם השמר שלא יסורו כל ימי חייך מלבבך. [אמר הכותב: פן תשכח, ענינו שאל תשכח, והנה איך אפשר שישכחו את מעמד הר סיני הנפלא והנורא, שלא דבר קטן הוא שעובר מזכרון האדם ואינו קיים בו כל ימי חייו, אבל הענין, כמו שויתי ה' לנגדי תמיד (תהלים י"ז ח'), שמעמד הר סיני וכל מה שנשמע ונראה בו לא ימוש מזכרונכם אפי' שעה אחת, ושהציור הזה יהיה תמיד ציור המושל בנפשכם, ומפניו ינוסו כל רעיונות כוזבות והבלים והזיות ומחזות שוא של חוברי חבר ומסיתים ומדיחים, ושמפניו יברחו כל התאוות הפחותות והמדות הגרועות המפסידות אושר הכללי והפרטי, טובת האומה והצלחת כל איש מאנשיה, ולכן כפל משה באזהרתו ואמר השמר לך ושמור נפשך מאד, השמר לך על הצלחת כלל האומה, ושמור נפשך על אושר הנפש וטובתה ונחתה של כל אחד מישראל]. (י) יום אשר עמדת, מוסב על מקרא שלמעלה ממנו, אשר ראו עיניך, יום אשר עמדת בחורב אשר ראית את הקולות ואת הלפידים (רש"י): באמר ה' אלי

הקהל

הַקְהֶל־לִי אֶת־הָעָם וְאַשְׁמִעֵם
אֶת־דְּבָרָי אֲשֶׁר יִלְמְדוּן לְיִרְאָה
אֹתִי כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר הֵם חַיִּים
עַל־הָאֲדָמָה וְאֶת־בְּנֵיהֶם
יְלַמֵּדוּן׃
(יא) וַתִּקְרְבוּן וַתַּעַמְדוּן
תַּחַת הָהָר וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ
עַד־לֵב הַשָּׁמַיִם חֹשֶׁךְ עָנָן
וַעֲרָפֶל׃
(יב) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֲלֵיכֶם
מִתּוֹךְ הָאֵשׁ קוֹל דְּבָרִים אַתֶּם
שֹׁמְעִים וּתְמוּנָה אֵינְכֶם רֹאִים
זוּלָתִי קוֹל׃
(יג) וַיַּגֵּד לָכֶם אֶת־

בריתו

תרגום אונקלוס

בְּדַאֲמַר יְיָ לִי כְּנוֹשׁ קֳדָמַי
יָת עַמָּא וְאַשְׁמְעִינוּן יָת
פִּתְגָמַי דִּי יֵלְפוּן לְמִדְחַל
קֳדָמַי כָּל יוֹמַיָּא דִּי אִנּוּן
קַיָּמִין עַל אַרְעָא וְיָת
בְּנֵיהוֹן יְאַלְּפוּן׃
(יא) וְקָרֵיבְתּוּן וְקַמְתּוּן
בְּשִׁיפּוֹלֵי טוּרָא וְטוּרָא
בָּעֵר בְּאֶשָּׁתָא עַד צֵית
שְׁמַיָּא חֲשׁוֹכָא עֲנָנָא
וַאֲמִיטְתָא׃
(יב) וּמַלִּיל יְיָ
עִמְּכוֹן מִגּוֹ אֶשָּׁתָא קָל
פִּתְגָמִין אַתּוּן שָׁמְעִין
וּדְמוּת לֵיתְכוֹן חָזַן אֱלָהֵן
קָלָא׃
(יג) וְחַוִּי לְכוֹן יָת

קימיה

רש"י

אשר ראו עיניך יום אשר עמדת בחורב אשר ראית את הקולות ואת הלפידים: ילמדון. ילפון

באור

הקהל, בשכבר אמר, והנה יאמר בראשונה נקודר יום אשר עמדת, ועתה יספר באורך לסבה ולתכלית מה עמדו שם. ליראה אתי, יראת הכבוד וההתרוממות, כמשפט כל יראה שאחריה מלת את, וכבר זכרנו זה. כל הימים אשר הם חיים על האדמה, כי השם ידע שלא יוכלו לעשות מצותיו כראוי והם בארצות אחרות (הרא"ב"ע). ילמדון, מבנין הקל ילפון לעצמם, ילמדון מבנין פעל יאלפון לאחרים. [אמר הכותב: בניהם ילמדון, מכאן מצות עשה על כל אב ללמד את בניו תורה ומוסר ע"י עצמו או על ידי אחרים, וחובה על כל האומה, על כל עדה ועדה להשגיח ולפקח על עסקי גדול ולמוד הבנים]. (יא) תחת ההר, כמו בתחתית ההר (שמות י"ט י"ז), וכן תרגם אונקלוס בשיפולי טורא, והיא בעמק שלנד ההר. בער, היה בער. לב השמים, באמצע כנגד הרואה, וכן בלב ים. חשך ענן וערפל, איני יודע היכן היה החשך, אמור שהיה בתחתית ההר, כי ראש ההר היה בוער באש עד לב השמים, וכן דעת המתרגם האשכנזי. (יב) קול דברים אתם שומעים, יתכן שהוא מאמר מוסגר, לומר המדבר מתוך האש לא נראה בו שום תמונה אבל קול אתם שומעים, ועתה חוזר ואומר מה דבר, ויגד בריתו. זולתי קול, אתם שומעים, או הוא כמו וכל

קימיה די פקד יתכון
למעבד עשרא פתגמין
וכתבינון על תרין לוחי
אבניא: (יד) ויתי פקד יי
בעדנא ההיא לאלפא
יתכון קימין ודינין
למעבדכון יתהון בארעא
דאתון עברין תמן
למירתה: (טו) ותסתמרון
לחדא לנפשתיכון ארי
לא חזיתון כל דמות
ביומא די מליל יי עמכון
בחורב מגו אשתא:
דלמא

בריתו אשר צוה אתכם לעשות
עשרת הדברים ויכתבם על־
שני לחות אבנים: (יד) ואתי
צוה יהוה בעת ההוא ללמד
אתכם חקים ומשפטים
לעשתכם אתם בארץ אשר
אתם עברים שמה לרשתה:
(טו) ונשמרתם מאד לנפשתיכם
כי לא ראיתם כל־תמונה ביום
דבר יהוה אליכם בחרב מתוך
האש

תולדות אהרן ואתי נדרים ל"ג א' ול"ח א' · סנהדרין כ"א ב': ונשמרתם ברכות ל"ב ב' · עקדה שער מ"א: כי לא וגו' עקדה שער מ"ז:

ר ש " י

ילפון לעלמא: ילמדון. יאלפון לאחרים: (יד) ואתי צוה ה' ללמד אתכם · תורה
שבעל

ב א ו ר

וכל העם רואים את הקולות (שמות כ' טו). (יג) עשרת הדברים, יפרש מהו הברית אשר צוה אתכם לעשות הוא עשרת הדברים, וכן בתרגום אשכנזי (נעהמליך). [אמר הכורם: ויגד לכם את בריתו, משונה ברית הזאת מכל שאר הבריתות ומן הברית שכרת את אברהם, שכולן הן לטובות הזמניות, כמו ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגריך את כל ארץ כנען לאחוזת עולם (בראשית י"ז ח'), וכדומה מן ההבטחות הנוגעות אל שלום האומה בכללה בעולם הזה, אבל עשרת הדברות וכל המסתעפים מהן תכליתן הוא ליישר את כל אדם הפרטי ולהביאו אל אושר הנצחי]. (יד) ואתי צוה ה', כי בסיני צוה השם למשה את כל החקים והמשפטים רק הגידם לישראל בשנה השנית ופעם אחרת בשנת הארבעים (הרמב"ן). והטעם, אלה עשרת הדברים שהם עיקר התורה הנוהגים בכל מקום ובכל זמן, שמעתם ביום המעמד, מלבד מה שלמדני ה' מן החקים והמשפטים שתעשום בארץ אשר אתם עוברים לרשתה. לעשותכם, מקור עם כנוי הנכחים, ואינו פעול. (טו) ונשמרתם מאד לנפשותיכם, עתה שב על מה שאמר פן תשכח את הדברים ופן יסורו מלבבך ותחשוב שראית בעת ההיא תמונת המדבר ותעשו לכם פסל.

TARTU [...]COLI
RAAMATUKOGU

הָאֵשׁ: (טז) פֶּן־תַּשְׁחִתוּן וַעֲשִׂיתֶם
לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כָּל־סָמֶל
תַּבְנִית זָכָר אוֹ נְקֵבָה:
(יז) תַּבְנִית כָּל־בְּהֵמָה אֲשֶׁר
בָּאָרֶץ תַּבְנִית כָּל־צִפּוֹר כָּנָף
אֲשֶׁר תָּעוּף בַּשָּׁמָיִם: (יח) תַּבְנִית
כָּל־רֹמֵשׂ בָּאֲדָמָה תַּבְנִית כָּל־
דָּגָה אֲשֶׁר־בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ:

(טז) דִּלְמָא תְּחַבְּלוּן
וְתַעְבְּדוּן לְכוֹן צַלְמָא
דְּמוּת כָּל צוּרָא דְּמוּת
דְּכַר אוֹ נוּקְבָא: (יז) דְּמוּת
כָּל בְּעִירָא דִּי בְאַרְעָא
דְּמוּת כָּל צִפַּר גַּפָּא דִּי
פָרַח בַּאֲוִיר רְקִיעַ שְׁמַיָּא:
(יח) דְּמוּת כָּל רִיחֲשָׁא דִּי
בְאַרְעָא דְּמוּת כָּל נוּנֵי דִּי
בְמַיָּא מִלְּרַע לְאַרְעָא:
ודלמא

הבי"ת בפת"ח
ופן

תולדות אהרן פן וכו' סנהדרין כ"ז א' · ע"א כ"ג ב' · חולין כ"ג א' · בכורות כ"ז א' · תמורה כ"ח א':

רש"י

שבעל פה: (טז) סמל. צורה: (יט) ופן תשא עיניך. להסתכל בדבר ולתת לב
לטעות

באור

(טז) פן תשחיתון, מה שראיתם ביום ההוא, והטעם האמת או דרכיכם (הראב"ע). פסל, דבר נחצב, כמו פסל לך (שמות ל"ד א'), ויפסלו בוני שלמה (מ"א ה' י"ח). תמונת כל סמל, כמו סמל הקנאה המקנה (יחזקאל ח' ג'), ענינו אליל (הרמב"ן). ולשון הרד"ק בשורש סמל, ויתכן להיות צורה מן הצורות או כלל לכל צורות אחר שאמר תמונת כל סמל. ונראה ששם תמונה הונח בלה"ק על רושם הנשאר בנפש מן הבנת צורת המוחש החיצוני, ולכן נאמר למעלה ותמונה אינכם רואים זולתי קול, ונאמר על כל ציור מושכל, ומזה ותמונת ה' יביט, שהשיג דרכי השם בהבנה נעלה מהבנת זולתו. ולפעמים יאמר גם על ציור דמיוני, ציור שחלקיו הם במציאות והרגישום המרגיש כבר בא' מן החושים, אבל חבור החלקים ההם והרכבתם אינו במציאות רק בדמיון המצייר. ד"מ סוס בעל כנפים, כלב בעל שלשה ראשים, הוא ציור שחלקיו נמצאים כולם חלק בזולת חלק, סוס לבדו, והכנפים לבדם, ואולם לא יחוברו בגוף מן הגופים. והנה הציור מן החבור הזה והמשוגה ההוא יקרא תמונה כל עוד שהוא בכח, ואולם כאשר יצא אל הפועל, ד"מ כאשר יעשה הצורף סוס בעל כנפים מברזל ונחשת או שאר מיני מתכות אז יקרא סמל, נאמר סמל הקנאה על האליל ביחזקאל, כי רבים מהאלילים הנעבדים היו צורות מחוברות מחלקים שונים שלא יחוברו בגוף מן הגופים כידוע, ומזה אמר כאן, פן תשחיתון ועשיתם לכם פסל (אבן חצוב ומסותת על) תמונת כל סמל (על ציור צורה שאינה במציאות, או תעשו לכם) תבנית זכר או נקבה (צורת בנין זכר או נקבה כמות שהם במציאות): (יז) תעוף בשמים, כתרגומו דפרח באויר שמיא, וכן תרגם המתרגם האשכנזי. (יח) תבנית כל דגה, דגה הם המין, והטעם תבנית כל
הים

(יט) וּפֶן־תִּשָּׂא עֵינֶיךָ הַשָּׁמַיְמָה
וְרָאִיתָ אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ וְאֶת־הַיָּרֵחַ
וְאֶת־הַכּוֹכָבִים כֹּל צְבָא הַשָּׁמַיִם
וְנִדַּחְתָּ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם
וַעֲבַדְתָּם אֲשֶׁר חָלַק יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֹתָם לְכֹל הָעַמִּים
תַּחַת כָּל־הַשָּׁמָיִם׃ (כ) וְאֶתְכֶם
לָקַח יְהוָה וַיּוֹצִא אֶתְכֶם מִכּוּר
הַבַּרְזֶל מִמִּצְרָיִם לִהְיוֹת לוֹ לְעַם
נַחֲלָה כַּיּוֹם הַזֶּה׃ (כא) וַיהוָה
הִתְאַנַּף־בִּי עַל־דִּבְרֵיכֶם
וַיִּשָּׁבַע לְבִלְתִּי עָבְרִי אֶת־הַיַּרְדֵּן
ולבלתי

(יט) וְדִלְמָא תִזְקוֹף עֵינָךְ
לִשְׁמַיָּא וְתֶחֱזֵי יָת שִׁמְשָׁא
וְיָת סִיהֲרָא וְיָת כּוֹכְבַיָּא
כֹּל חֵילֵי שְׁמַיָּא וְתִטְעֵי
וְתִסְגּוּד לְהוֹן וְתִפְלְחִינּוּן
דִּי זַמֵּין יְיָ אֱלָהָךְ יָתְהוֹן
לְכָל עַמְמַיָּא דִּתְחוֹת כָּל
שְׁמַיָּא׃ (כ) וְיָתְכוֹן קָרֵיב
יְיָ לְדַחַלְתֵּיהּ וְאַפֵּיק יָתְכוֹן
מִכּוּרָא דְפַרְזְלָא מִמִּצְרָיִם
לְמֶהֱוֵי לֵיהּ לְעַם אַחְסָנָא
כְּיוֹמָא הָדֵין׃ (כא) וּמִן
קֳדָם יְיָ הֲוָה רְגַז עֲלַי עַל
פִּתְגָּמֵיכוֹן וְקַיֵּים בְּדִיל
דְּלָא לְמֶעְבַּר יָת יַרְדְּנָא
ובדיל

תולדות אהרן ופן תשא עקדה שער מ"ח. אשר חלק מגלה ס' ב'. ע"א נ"ה א':

רש"י

לטעות אחריהם: אשר חלק אתם. להאיר להם: (כ) מכור. כור הוא כלי שמזקקין בו את הזהב: (כא) התאנף. נתמלא רוגז: על דבריכם. על אודותיכם על עסקיכם:
כי

באור

אים מאחזי המין. וכן בתרגום אשכנזי. (יט) כל צבא השמים, בתחלה אמר את השמש ואת הירח וגו' ואחר כך כל צבא השמים, פרט ואחר כך כלל, וכן הרבה במקרא: ונדחת, כאדם שידח מדרך הנכון ויפול או יתעה. אשר חלק ה' אלהיך אתם לכל העמים, להאיר להם (מגילה ט'), ולפי עיקר הפשט אשר הניח אותם לכל העמים לעובדם, כי אינו חושש בהם (ובלבד שיכירו וידעו שהי"ת הוא סבת כל הסבות המשגיח העליון כי לא נאסר השתוף לבני נח), אבל אתכם לקח ה' ויוציא אתכם להיות לו לעם נחלה ולעבדו, והוא יהיה לכם לאלהים (בלי אמצעי ושתוף כלל) כן כתב הרשב"ם, וכן תרגם המתרגם האשכנזי. (כ) ואתכם, ענינו והוציא אתכם. מכור, כור הוא כלי שמזקקין בו את הזהב. (כא) וה' התאנף בי, בעבור שאמר ויוצא אתכם להיותכם לו לעם נחלה בארץ
שתעבדוהו

וּלְבִלְתִּי־בֹא אֶל־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה׃ (כב) כִּי אָנֹכִי מֵת בָּאָרֶץ הַזֹּאת אֵינֶנִּי עֹבֵר אֶת־הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם עֹבְרִים וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת׃ (כג) הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־תִּשְׁכְּחוּ אֶת־בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּכֶם וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כֹּל אֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ (כד) כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא אֵל קַנָּא׃ פ

כי

וּבְדִיל דְּלָא לְמֵיעַל לְאַרְעָא טָבְתָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ אַחְסָנָא׃ (כב) אֲרֵי אֲנָא מָאֵית בְּאַרְעָא הָדָא לֵית אֲנָא עָבַר יָת יַרְדְּנָא וְאַתּוּן עָבְרִין וְתֵירְתוּן יָת אַרְעָא טָבְתָא הָדָא׃ (כג) אִסְתַּמַּרוּ לְכוֹן דִּלְמָא תִתְנְשׁוּן יָת קְיָמָא דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּי גְזַר עִמְּכוֹן וְתַעְבְּדוּן לְכוֹן צְלַם דְּמוּת כֹּלָא דִּי פַקְּדָךְ יְיָ אֱלָהָךְ׃ (כד) אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ מֵימְרֵיהּ אֶשָּׁא אָכְלָא הוּא אֵל קַנָּא׃

ארי

תולדות אהרן כי ה' כתובות קי"א ב' · סוטה י"ד א' · ע"א נ"ד ב' ונ"ח א' :

רש"י

(כב) כי אנכי מת וגו' אינני עבר · מאחר שמת מהיכן יעבור אלא אף עצמותי אינם עוברים : (כג) תמונת כל · תמונת כל דבר : אשר צוך ה' · אשר צוך שלא לעשות : (כד) אל קנא · מקנא לנקום אנפרמנ"ט בלע"ז1) מתחרה על רוגזו להפרע מעובדי

אל

באור

שתעבדוהו · רק אני לא אראה בטובה הזאת (הרמב"ע) · ויתכן לומר, שה' התאנף בי מוסב על ופן תשא עיניך וגו' ונדחת והשתחוית להם ועבדתם, ואומר שלא ידעתם שה' התאנף בי וישבע שלא אעבור את הירדן כי אם אנכי מת בארץ הזאת, ואיני הולך עמכם להזהירכם ולהזכירכם יום יום כאשר אנכי עושה היום, לכן קחו תורה מפי, והשמרו לכם וגו' · (כג) השמרו לכם, למעלה אמר ונשמרתם מאוד לנפשותיכם, ולא פירש בעבור מה ישמרו ומה יעבור עליהם אם לא ישמרו, וכאן פי' ואמר כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא אל קנא, ולפי שהפסיק הענין מן כי לא ראיתם כל תמונה עד וירשתם את הארץ הטובה הזאת, לכן הביא צורך קשור וחבור הענין לחזור ולומר השמרו לכם וגו' ואולי הוא כוונת הרמב"ע. אשר צוך, שלא לעשות. [אמר הכורם: פן תשכחו, בארנוהו למעלה (בפסוק ט')]. (כד) אש

אכלה

1) אנפורטמנ"ט בלע"ז, Emportement, (דער אייפער, דיא ערצירנונג) ·

(כה) אֲרֵי תֵלְדוּן בְּנִין וּבְנֵי בְנִין וְתִתְעַתְּקוּן בְּאַרְעָא וּתְחַבְּלוּן וְתַעְבְּדוּן צְלַם דְּמוּת כֹּלָּא וְתַעְבְּדוּן דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לְאַרְגָּזָא קֳדָמוֹהִי: (כו) אַסְהֵדִית בְּכוֹן יוֹמָא דֵין יַת שְׁמַיָּא וְיַת אַרְעָא אֲרֵי מֵיבַד תֵּיבְדוּן בִּפְרִיעַ

מעל

(כה) כִּי־תוֹלִיד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים וְנוֹשַׁנְתֶּם בָּאָרֶץ וְהִשְׁחַתֶּם וַעֲשִׂיתֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כֹּל וַעֲשִׂיתֶם הָרַע בְּעֵינֵי יְהֹוָה־אֱלֹהֶיךָ לְהַכְעִיסוֹ: (כו) הַעִידֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי־אָבֹד תֹּאבֵדוּן מַהֵר

מעל

תולדות אהרן כי תוליד מגלה ל״א ב׳ · גיטין פ״ח א׳ : ונושנתם שם · סנהדרין ל״ח א׳ ;

רש״י

כוכבים: (כד) ונושנתם. רמז להם שיגלו ממנו לסוף שמנה מאות וחמשים ושתים שנה כמנין ונושנתם והוא הקדים והגלם לסוף שמנה מאות וחמשים שנה והקדים שתי שנים לונושנתם כדי שלא יתקיים בהם כי אבד תאבדון וזהו שנאמר וישקוד ה׳ על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה׳ אלהינו (דניאל ט׳) צדקה עשה עמנו שמהר להביאה שתי שנים לפני זמנה: (כו) העידותי בכם. הנני מזמינם להיות עדים שהתריתי בכם:

ועבדתם

באור

אכלה הוא, בלי כ״ף הדמיון, ועניינו כאש אוכלה הוא (הראב״ע), ואולי נחסר כ״ף הדמיון לחוזק המאמר, והטעם שמענים בצדק ואינו מוותר כלום (דעת המתרגם האשכנזי). אל קנא, לפי שהכבוד והעבודה מישראל ראויים לו ולא לזולתו, ועיין מזה (שמות כ׳ ה׳) בבאור מלת קנא. [אמר הבורם · אש אכלה, ולא אמר שורפת, מטעם שאמרנו על אש זרה (ויקרא יו״ד א׳). אל קנא, עיין בבאורנו לאל קנא האמור בדברות הראשונות (שמות כ׳ ה׳) ומה שהרחבנו בזה המאמר בספרנו בני ציון (פרק רביעי סימן קי״ז, קי״ח, קי״ט, ק״כ, קכ״א, קכ״ב, קכ״ג]. (כה) כי תוליד בנים, אמר אל קנא ואח״כ באר מה יקרה להם אם יעשו פסל (הראב״ע). ועשיתם הרע, בשאר מצות כמו לרצוח לגנוב ולנאוף (הראב״ע), ענין הכתוב הזה שיזכיר ויאמר כי הוליד בנים ובני בנים, ובעבור היותכם ישנים בארץ ותשבו לבטח אולי תשכחו את השם, העדותי בכם היום שתאבדו מהר כי לא יאריך לכם אחר שתעבדו עבודת כוכבים, והפרשה הזו אע״פ שהיא אזהרה לא נאמרה בלשון אם, והטעם כי הוא כמתנבא על ענינם וידבר בלשון ישמש בשני פנים בלשון אזהרה ובלשון עתיד לבא, יאמר שיעשו ויהיה להם ככה, ולא יגזור עליהם, (הרמב״ן) (כו) העידתי בכם, הנני מזמינם להיות עדים שהתריתי בכם (רש״י). וטעם את השמים ואת הארץ כתב הראב״ע שים אומנים שהם המלאכים ובני אדם, ואחרים אמרו כטעם

את

מֵעַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים
אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא־
תַאֲרִיכֻן יָמִים עָלֶיהָ כִּי הִשָּׁמֵד
תִּשָּׁמֵדוּן׃ (כז) וְהֵפִיץ יְהוָה
אֶתְכֶם בָּעַמִּים וְנִשְׁאַרְתֶּם
מְתֵי מִסְפָּר בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר יְנַהֵג
יְהוָה אֶתְכֶם שָׁמָּה׃
(כח) וַעֲבַדְתֶּם־שָׁם אֱלֹהִים מַעֲשֵׂה
יְדֵי אָדָם עֵץ וָאֶבֶן אֲשֶׁר לֹא־
יִרְאוּן וְלֹא יִשְׁמְעוּן וְלֹא יֹאכְלוּן
ולא

מֵעַל אַרְעָא דִּי אַתּוּן
עָבְרִין יָת יַרְדְּנָא תַּמָּן
לְמֵירְתַהּ לָא תוֹרְכוּן יוֹמִין
עֲלַהּ אֲרֵי אִשְׁתֵּיצָאָה
תִּשְׁתֵּיצוּן׃ (כז) וִיבַדַּר יְיָ
יָתְכוֹן בֵּינֵי עַמְמַיָּא
וְתִשְׁתַּאֲרוּן עַם דְּמִנְיַן
בְּעַמְמַיָּא דִּי יְדַבַּר יְיָ
יָתְכוֹן לְתַמָּן׃ (כח) וְתִפְלְחוּן
תַּמָּן לְעַמְמַיָּא פָּלְחֵי
טַעֲוָתָא עוֹבַד יְדֵי אֱנָשָׁא
אָעָא וְאַבְנָא דְּלָא חָזַן וְלָא
שָׁמְעִין וְלָא אָכְלִין וְלָא
מריחין

רש"י

(כח) ועבדתם שם אלהים׃ כתרגומו משאתם עובדים לעובדיהם כאילו אתם עובדים להם

באור

את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחושה (ויקרא כ"ו יט) והנכון בעיני לפיותם עדים שיראום תמיד הם ובניהם כי הם עומדים, כטעם כימי השמים על הארץ (דברים יא כ"א), וכן האבן הזאת תהיה בנו לעדה (יהושע כד כ"ז), ע"כ. [אמר הכורם: (כז) מתי מספר, עיין באורנו על מלת מתים (לעיל כ' ו'), ולפי דרכנו ראוי לתרגמו (איהר ווערדעט איין הייפֿליין פֿאָן גרינגער אנצאהל, אָדער איין לייכט צו צֶאהלענדעס הייפֿליין אונטער דען פֿאֶלקערן איבריג בלייבען)], (כח) ועבדתם שם אלהים וגו', תרגם אונקלוס ותפלחון תמן לעממיא פלחי טעותא, וכן כתב רש"י משאתם עובדים לעובדיהם, כאילו אתם עובדים להם. ונראה שהוצרכו לפרש כן, בעבור שחשבו שעבודת כוכבים הוא עון ולא עונש, וממשמעות הכתוב שיעניש השם · ולדעתי אין עונש גדול מזה, וכל הנגעים וכל היסורים הבאים לו לאדם אינם קשים נגד החולי הרע ומר הזה שתשקע הנפש במצולת התועבה, וילכד האדם ברשת החטאת עד אשר לא יוכל להמלט, כי אין למעלה ממכאובות הנפש המכרת את עונה ומריה ולא תוכל לעמוד כנגדה מחמת הרגל העבירה, ואין מרפא לנפש הזאת עד שתתאמץ ותתחזק בכל כחותיה. לנתק ממנה מוסרות הרגל ההוא לחזקה, וזהו שאמר בסמוך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך. והמתרגם האשכנזי תרגם ג"כ על פי פשוטו של מקרא. ולא יאכלון ולא יריחון, הזכיר הארבעה הרגשות ואין צורך להזכיר החמישית, כי היא עבה מכולם, ועוד כי היא שורש חיי הגוף (הראב"ע). [אמר הכורם.

אשר

מְרִיחִין׃ (כט) וְתִתְבְּעוּן מִתַּמָּן יָת דַּחַלְתָּא דַּייָ אֱלָהָךְ וְתִשְׁכַּח אֲרֵי תִבְעֵי מִן קֳדָמוֹהִי בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ׃ (ל) כַּד תֵּעוּק לָךְ וְיִשְׁכְּחוּנָךְ כֹּל פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין בְּסוֹף יוֹמַיָּא וּתְתוּב לְדַחַלְתָּא דַּייָ אֱלָהָךְ וּתְקַבֵּל לְמֵימְרֵיהּ׃ (לא) אֲרֵי אֱלָהָא רַחֲמָנָא יְיָ אֱלָהָךְ לָא יִשְׁבְּקִנָּךְ וְלָא יְחַבְּלִינָּךְ וְלָא יִנְשֵׁי יָת קְיָמָא דַּאֲבָהָתָךְ דִּי קַיֵּים לְהוֹן

וְלֹא יְרִיחֻן׃ (כט) וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּמָצָאתָ כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ׃ (ל) בַּצַּר לְךָ וּמְצָאוּךָ כֹּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים וְשַׁבְתָּ עַד־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקֹלוֹ׃ (לא) כִּי אֵל רַחוּם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַשְׁחִיתֶךָ וְלֹא יִשְׁכַּח אֶת־בְּרִית אֲבֹתֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם

תולדות אהרן ושבת עקדה שער ס׳ :

רש״י

להם : (לא) לא ירפך . מלהחזיק בך בידיו ולשון לא ירפך לשון לא יפעיל הוא לא יתן לך רפיון לא יפריש אותך מאצלו וכן אחזתיו ולא ארפנו (שה״ש ג׳ ד׳) שלא ננקד ארפנו כל לשון רפיון מוסב על לשון מפעיל ומתפעל כמו הרפה לה (מלכים ב׳ ד׳) תן לה רפיון

באור

אשר לא יראון , חוש הראיה נפקח אצל הילד קודם חוש השמיעה , וכן חוש הטעם נפקח קודם חוש הריח , וכסדר הזה נכתבים כאן . וכתב הראב״ע , הזכיר הארבעה הרגשות ואין צורך להזכיר החמישית , כי היא עבה מכולם , ועוד כי היא שורש חיי הגוף . ע״כ . והנה מצאנו שדוד אומר ידיהם ולא ימישון (תהלים קט״ו , ז׳) הזכיר גם חוש המשוש אף שהיא עבה מכולם . ונראה שמשה לא הזכיר כ״א החושים שיש להם איברים מיוחדים . ולחוש המשוש אין לו אבר מיוחד , אבל נתפשט על כל גוף האדם , ואולם דוד לא מנה החושים כלל , כ״א איברי הגוף שאין להם חיות וכח הפועל , והראיה שלא זכר חוש הטעם כ״א כח הדבור , פה להם ולא ידברו , ועוד שאמר רגליהם ולא יהלכו (שם שם שם) . ואין זה חוש אלא תנועה] . (כט) ובקשתם וגו׳ ומצאת , לשון רבים בעבור שהם רבים , ולשון יחיד בעבור שהם גוי אחד , ולפעמים ישמש בכנוי רבים ולפעמים בכנוי יחיד . (ל) באחרית הימים , על צד ההפלגה כלומר בזמן רחוק מאד . (לא) לא ירפך , מלהחזיק בך בידיו , ולשון לא ירפך לשון לא יפעיל הוא , לא יתן לך רפיון , לא יפריש אותך מאצלו , וכן אחזתיו ולא ארפנו (שיר ג׳ ד׳) , שלא ננקד ארפנו (בפתח הרי״ש) . כל

לָהֶם׃ (לב) כִּי שְׁאַל־נָא לְיָמִים רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר־הָיוּ לְפָנֶיךָ לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים ׀ אָדָם עַל־הָאָרֶץ וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד־קְצֵה הַשָּׁמָיִם הֲנִהְיָה כַּדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה אוֹ הֲנִשְׁמַע כָּמֹהוּ׃
(לג) הֲשָׁמַע עָם קוֹל אֱלֹהִים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ־הָאֵשׁ כַּאֲשֶׁר־

תרי טעמי

שמעת

לְהוֹן׃ (לב) אֲרֵי שְׁאַל כְּעַן לְיוֹמַיָּא קַדְמָאֵי דִּי הֲווֹ קֳדָמָךְ לְמִן יוֹמָא דִּי בְרָא יְיָ אָדָם עַל אַרְעָא וּלְמִסְּיָפֵי שְׁמַיָּא וְעַד סְיָפֵי שְׁמַיָּא הַהֲוָה כְּפִתְגָּמָא רַבָּא הָדֵין אוֹ הַאִשְׁתְּמַע דִּכְוָתֵיהּ׃
(לג) הֲשָׁמַע עַמָּא קָל מֵימְרָא דַּייָ מְמַלֵּיל מִגּוֹ אֶשָּׁתָא כְּמָא דִּי שְׁמַעְתְּ

את

תולדות אהרן כי שאל, חגיגה י"א ב': למן היום חגיגה שם וי"ב א'. סנהדרין ע"ב ב'. השמע עקרים מ"ג פי"א:

רש"י

רפיון. הרף ממני התרפה ממני: (לב) לימים ראשנים. על ימים ראשונים: ולמקצה השמים. וגם שאל לכל הברואים אשר מקצה אל קצה זהו פשוטו. ומדרשו מלמד על קומתו של אדם הראשון שהיתה מן הארץ עד השמים והוא השיעור עצמו אשר מקצה אל קצה: הנהיה כדבר הגדול הזה. ומהו הדבר הגדול השמע עם וגו':

או

באור

כל לשון רפיון מוסב על לשון מפעיל ומתפעל כמו הרפה לה (מלכים ב' ד'), אך לה רפיון, הרף ממני (דברים ט' י"ד), התרפה ממני. (רש"י) והנה שני מקראות הללו, בצר לך ומצאוך וגו' כי אל רחום וגו' הם כמו באור למקרא שלמעלה ובקשתם משם וגו', יאמר מה שאמרתי ובקשתם משם את ה' אלהיכם. זה יהיה בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה וגו', ומה שאמרתי ומצאת הוא כי אל רחום ה' אלהיך וגו'. (לב) לימים ראשונים, על ימים ראשונים. למן היום, הלמ"ד נוסף או הוא דרך צחות (הראב"ע), ואין צורך, כי הוא כמו למ"ד לימים ראשונים, שישאל על הדברים הנעשים בהם. ולמקצה השמים, כמו ולמקצה הארץ ועד קצה הארץ, בעבור שנדמה לעינים, קצה הארץ וסופו, הוא גם קצה השמים, וענינו שאל לכל מי שתרצה ועל כל זמן שתרצה. או הנשמע, לא בלבד שלא נהיה אלא אפי' שלא נשמע, כלומר בעבור זרות הדבר שישמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש דבר לא עלה על לב בן אדם שיבדה פלא כזה מלבו, וגם אם בדא אין מי שישמע אליו. וההי"ן הללו של הנבי' הנשמע שאלות הן, כמו שאמר שאל נא. ורש"י כתב שהן ההי"ן התימה, והתימה והשאלה קרובים בענין. [אמר המחבר: ויחי, שני דברים של תימה אמר, השמע עם קול אלהים וגו' כאשר שמעת אתה, ועוד השמע עם קול אלהים ויחי, כאשר שמעת אתה ועודך חי. ולמען שלא להכפיל הדברים

כלם

שָׁמַעְתָּ אַתָּה וַיֶּחִי׃ (לד) אוֹ הֲנִסָּה אֱלֹהִים לָבוֹא לָקַחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי בְּמַסֹּת בְּאֹתֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבְיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים

תרגום אונקלוס

אַתְּ וְאִתְקַיֵּים׃ (לד) אוֹ נִסִּין דַּעֲבַד יי לְאִתְגְּלָאָה לְמִפְרַק לֵיהּ עַם מִגּוֹ עַם בְּנִסִּין בְּאָתִין וּבְמוֹפְתִין וּבִקְרָבָא וּבִידָא תַּקִּיפָא וּבִדְרָעָא מְרָמְמָא וּבְחֶזְוָנִין רַבְרְבִין

תולדות אהרן או הנסה ברכות ע"א א'. מגלה י"א א':

רש"י

(לד) או הנסה אלהים. הכי עשה נסים שום אלוה לבא לקחת לו גוי וגו' כל הה"ן הללו תמיהות הן לכך נקודות הן בחטף פתח הנהיה הנשמע הנסה השמע: במסת. ע"י נסיונות הודיעם גבורותיו כגון התפאר עלי אם אוכל לעשות כן הרי זה נסיון: באתת. בסימנין להאמין שהוא שלוחו של מקום כגון מה זה בידך: ובמופתים. הם נפלאות שהביא עליהם מכות מופלאות: ובמלחמה. בים שנאמר כי ה' נלחם להם:

באור

כללם במאמר אחד]. (לד) או הנסה אלהים, קודש, כן כתב הראב"ע וכן ת"י. ורש"י כתב, הכי עשה נסים שום אלוה לבא לקחת וגו', ולפי דבריו הוא חול, וכן תרגם המתרגם האשכנזי, וכן נראה מפשוטו של מקרא שמסיים ככל אשר עשה לכם ה' אלהיכם, כי מלבד שלדברי הראב"ע הכנוי במלת אלהיכם הוא למותר, גם המשך המאמר אינו מדוקדק יפה, כי לפי דרכי המליצה ומשפטיה, אילו היה כח המאמר בהתנגדות תיבת גוי לתיבת לכם. שהאלהים לא עשה כן לגוי אחר כאשר עשה לכם, היה ראוי לומר ככל אשר עשה ה' אלהיכם לכם; אבל אם כוונת המאמר בהתנגדות שום אלוה עם אלהי ישראל, שלא עשה אל אחר לגוי אחר כאשר עשה לכם ה' אלהיכם. אז המאמר נמשך ומסודר כראוי. במסת, על ידי נסיונות הודיעם גבורותיו, כגון התפאר עלי (שמות ח' ה') אם אוכל לעשות כן, הרי זה נסיון, (רש"י). באתת, בסימנין להאמין שהוא שלוחו של מקום, כגון מה זה בידך (שמות ד' ב') (רש"י). ובמופתים, הם נפלאות שהביא עליהם מכות מופלאות (רש"י). ובמלחמה, בים שנאמר כי ה' נלחם להם (שמות י"ד כ"ה) (רש"י). וביד חזקה, שיצאו ישראל ביד רמה. ובזרוע נטויה, על טעם בעמוד אש וענן (הראב"ע). ובמוראים גדלים, הם טביעת פרעה וחילו עם בקיעת הים לישראל (הראב"ע). [אמר הכותב: או הנסה, הנה האחיר המוקדם, שיציאת מצרים קודם למתן תורה, ולפי הסדר הנכון היה לו לומר תחלה הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי וגו' ואח"כ או השמע עם קול אלהים וגו', ונראה שאין המדבר אל העם שרוצה לפעול ולעשות רושם מתמיד בלב שומעיו, ככותב דברי הימים והקורות, שזה חובה עליו לשמור סדר זמן המאורעות, שלא להקדים המאוחר ושלא לאחר המוקדם אבל להמדבר

גְּדֹלִים כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ׃ (לה) אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְבַדּוֹ׃ (לו) מִן־הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעֲךָ אֶת־קֹלוֹ לְיַסְּרֶךָּ וְעַל־הָאָרֶץ הֶרְאֲךָ אֶת־אִשּׁוֹ הַגְּדוֹלָה וּדְבָרָיו שָׁמַעְתָּ

מתוך

רַבְרְבִין כְּכֹל דִי עֲבַד לְכוֹן יְיָ אֱלָהֲכוֹן בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיכוֹן׃ (לה) אַתְּ אִתְחֲזֵיתָא לְמִידַע אֲרֵי יְיָ הוּא אֱלֹהִים לֵית עוֹד בַּר מִנֵּיהּ׃ (לו) מִן שְׁמַיָּא אַשְׁמְעָךְ יָת קָל מֵימְרֵיהּ לְאַלָּפוּתָךְ וְעַל אַרְעָא אַחֲזְיָךְ יָת אִשָּׁתֵיהּ רַבְּתָא וּפִתְגָמוֹהִי שְׁמַעְתָּ מִגּוֹ

אשתא

תולדות אהרן הראת ר"ה ל"ב ב׳: כי ה׳ גם זה׳ אין עוד סנהדרין ס"ז ע"ב: חולין ז׳ ב׳:

רש"י

(לה) הראת. כתרגומו איתחזיתא כשנתן הקב"ה את התורה פתח להם שבעה רקיעים וכשם שקרע את העליונים כך קרע את התחתונים וראו שהוא יחידי לכך נאמר אתה

הראת

באור

להמדבר יש סדר אחר, והוא לערוך דבריו באופן שכח מאמרו הולך ומתגבר ויוסיף אומץ פעולתו בלב השומע, ואיני שומר המשך המאורעות לפי זמנם, אבל בוחר מהם הדבר המפליא יותר לחתום בו מאמרו, כדי להשאיר בנפש ההרגשה היותר חזקה, והנה התגלות השם במעמד הר סיני ושמע העם קול אלהים מדבר מתוך האש ויחי היה נס מופלג בלתי ספק, אבל לא היה כ"א נס יחידי ולא התמיד כ"א זמן מועט, ובאמת אמרו אם יוספים אנחנו לשמוע את קול ה׳ אלהינו עוד ומתנו (להלן ה׳ כ"ב), ואולם במצרים נעשו פלאים רבים נוראים ומתמידים, כמו שאמר במסת באתת ובמופתים, במלחמה (בים) וביד חזקה ובזרוע נטויה, ולכן דבר מציאת מצרים אחר מתן תורה]. (לה) אתה הראת, כתרגומו איתחזיתא, והענין שהראך אלהים את כל הנסים והאותות האלה, לדעת כי ה׳ שהוא עלם בב"ת מנהיג ובעל היכולת (עיין שמות ג׳ י"ד ט"ו) הוא בעל הכחות והיכולת כלם, ואין עוד מלבדו. (לו) ליסרך, אונקלוס תרגם לאלפותך, ללמדך מוסר, להביא בלבך הכניעה מפניו, וכן בדברים לא יוסר עבד (משלי כ"ט כ׳), לא ילמוד מוסר, ולכן תרגם האשכנזי (דיך צוכט צו לעהרען). ויתכן לפתרו (דיך צו פערבינדען), להביאך במסורת הברית, כענין שבארנו מלות לאסור אסר (במדבר ל׳ ג׳), כאילו הרצון החפשי בטבעו לנטות הנה והנה, קשור על ידי הברית או השבועה שלא להטות. [אמר הבורם: השמיעך את קלו, ואח"כ אמר הראך את אשו הגדולה, להגיד שפעל בנפשך ע"י החושים היותר נכבדים באדם, והם חוש השמיעה וחוש הראיה].

ומתת

מִתּוֹךְ הָאֵשׁ׃ (לז) וְתַחַת כִּי אָהַב אֶת־אֲבֹתֶיךָ וַיִּבְחַר בְּזַרְעוֹ אַחֲרָיו וַיּוֹצִאֲךָ בְּפָנָיו בְּכֹחוֹ הַגָּדֹל מִמִּצְרָיִם׃ (לח) לְהוֹרִישׁ גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים מִמְּךָ מִפָּנֶיךָ לַהֲבִיאֲךָ לָתֶת־לְךָ אֶת־אַרְצָם נַחֲלָה כַּיּוֹם הַזֶּה׃ (לט) וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל־לְבָבֶךָ כִּי יְהוָֹה הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין

עוד

אִשָּׁתָא׃ (לז) וַחֲלַף אֲרֵי רְחִים יָת אֲבָהָתָךְ וְאִתְרְעֵי בִּבְנֵיהוֹן בַּתְרֵיהוֹן וְאַפְּקָךְ בְּמֵימְרֵיהּ בְּחֵילֵיהּ רַבָּא מִמִּצְרָיִם׃ (לח) לְתָרָכָא עַמְמִין רַבְרְבִין וְתַקִּיפִין מִנָּךְ מִן קֳדָמָךְ לְאָעָלוּתָךְ לְמִתַּן לָךְ יָת אַרְעֲהוֹן אַחְסָנָא כְּיוֹמָא הָדֵין׃ (לט) וְתִידַע יוֹמָא דֵין וּתְתוּב לְלִבָּךְ אֲרֵי יְיָ הוּא אֱלֹהִים דִּשְׁכִנְתֵּיהּ בִּשְׁמַיָּא מִלְּעֵילָא וְשַׁלִּיט עַל אַרְעָא מִלְּרַע לֵית עוֹד בַּר מִנֵּיהּ׃

ותטר

תולדות אהרן וידעת ר"ה שם · גיטין ל"ז ב'. הוא וכו' שם שם:

רש"י

הראת לדעת: (לז) ותחת כי אהב וגו' ויוציאך בפניו. כאדם המנהיג בנו לפניו שנא' ויסע מלאך האלהים ההולך וגו' וילך מאחריהם. דבר אחר ויוציאך בפניו בפני אבותיו כמה שנאמר נגד אבותם עשה פלא (תהלים ע"ח) ואל תתמה על שהזכירם בלשון יחיד שהרי כתבם בלשון יחיד ויבחר בזרעו אחריו: (לח) ממך מפניך. סרסהו ודרשהו להוריש מפניך גוים גדולים ועצומים ממך: כיום הזה · כאשר אתה רואה היום

באור

(לז) ותחת כי אהב, ולפי שאהב את אבותיך לכן הוציאך. ויוציאך בפניו, כמו ומלאך פניו הושיעם (ישעיה ס"ג ט'), השעור על ידי פעולות הבאות מפניו, למעלה מן התולדות. והנה הראב"ע ורש"י פירשו שכתב ותחת כי אהב מוסב למעלה, כלומר שמן השמים השמיעך את קולו לייסרך וגם תחת אשר אהב את אבותיך, אבל המעיין יראה שכתוב מן השמים השמיעך וכו' ודבריו שמעת מתוך האש מקביל למה שאמר למעלה השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש, ומקרא ותחת כי אהב וגו' ויוציאך בפניו הוא כנגד מה שאמר או הנסה אלהים לבא לקחת. (לח) להוריש גוים, לכן הוציאך ממצרים. ממך מפניך׳ סרס המקרא להוריש מפניך גוים גדולים ועצומים ממך (מדברי רש"י). לתת לך את ארצם נחלה, כמו לנחלה, או שהוא תואר פעל הנתינה, והכוונה להנחיל לך את ארצם. כיום הזה, שכבר התחלתם לירש את ארץ סיחון ועוג (הרשב"ם). (לט) והשבת

אל

עוֹד׃ (מ) וְשָׁמַרְתָּ אֶת־חֻקָּיו
וְאֶת־מִצְוֺתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ
הַיּוֹם אֲשֶׁר יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ
אַחֲרֶיךָ וּלְמַעַן תַּאֲרִיךְ יָמִים עַל־
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן
לְךָ כָּל־הַיָּמִים׃ פ שלישי
(מא) אָז יַבְדִּיל מֹשֶׁה שָׁלֹשׁ עָרִים
בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרְחָה שָׁמֶשׁ׃
(מב) לָנֻס שָׁמָּה רוֹצֵחַ אֲשֶׁר יִרְצַח
את

תרגום אונקלוס

(מ) וְתִטַּר יַת קְיָמוֹהִי וְיַת
פִּקּוֹדוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַקֵּיד
לָךְ יוֹמָא דֵין דְּיֵיטַב לָךְ
וְלִבְנָךְ בַּתְרָךְ וּבְדִיל
דְּתוֹרִיךְ יוֹמִין עַל אַרְעָא
דַּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵיב לָךְ כָּל
יוֹמַיָּא׃ (מא) בְּכֵן אַפְרֵישׁ
מֹשֶׁה תְּלַת קִרְוִין בְּעִבְרָא
דְיַרְדְּנָא מַדְנַח שִׁמְשָׁא׃
(מב) לְמֵיעֲרוֹק לְתַמָּן קָטוֹלָא
די

תולדות אהרן אז יבדיל. מכות י' א': לנוס וכו' סוטה מ"ט א'. סנהדרין ל"ג ב':

רש"י

היום: (מא) אז יבדיל. נותן לב להיות חרד לדבר שיבדילם ואע"פ שאינן קולטות עד שיבדלו אותן שבארץ כנען אמר משה מצוה שאפשר לקיימה אקיימנה: בעבר הירדן מזרחה שמש. באותו עבר שבמזרחו של ירדן: מזרחה שמש. לפי שהוא דבוק נקודה
רי"ש

באור

אל לבבך, הידיעה הזאת תשיב אל לבך פעם אחר פעם עד שתשרש בנפשך כי ה' האלהים וגו' ועי"ז ושמרת את חקיו, כלומר כשתהיה הידיעה הזאת חקוקה בלבבך אין ספק שתשמור את חקיו אשר הם לטוב לך. [אמר הכורם: תאריך ימים על האדמה, כוונת מליצה הזאת בארנו היטב בפסוק למען יאריכון ימיך (שמות כ' יב)]. (מא) אז יבדיל משה, כתב הרמב"ן למה הפסיק דברי משה שהן מחוברין יחד זה אחר זה וכתב זה המעשה בינתים, אלא לפי שהאריך בדברים עד עכשיו ועתה מתחיל לפרש המצות, היאך ביאר את התורה הזאת, והוא צריך לומר בשופטים ושוטרים שלש ערים תבדיל לך בתוך ארצך אשר ה' אלהיך נותן לך, ואם ירחיב לעתיד לבא ויספת לך עוד שלש ערים על השלש האלה, ועל שלש ערים שצוה לו הקב"ה באלה מסעי לעשות בעבר הירדן לא הזכיר שם ולא צוה משה לישראל, לכך כתב כאן כי משה הבדילם, ולכך לא צוה לישראל ע"כ. ואמרו יבדיל לשון עתיד כתב רש"י ז"ל שנתן לב להיות חרד לדבר שיבדילם, ואע"פ שאינן קולטות עד שיבדלו אותן שבארץ כנען, שנאמר שש ערי מקלט תהיינה (במדבר ל"ה יג), אמר משה מצוה שבאה לידינו נקיים אותה. בעבר הירדן מזרחה שמש, באותו עבר שבמזרחו של ירדן. מזרחה שמש, לפי שהוא דבוק נקוד הרי"ש בחטף מזרח של שמש,
מקום

אֶת־רֵעֵהוּ בִּבְלִי־דַעַת וְהוּא לֹא־שֹׂנֵא לוֹ מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְנָס אֶל־אַחַת מִן־הֶעָרִים הָאֵל וָחָי׃ (מג) אֶת־בֶּצֶר בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ הַמִּישֹׁר לָרֻאוּבֵנִי וְאֶת־רָאמֹת בַּגִּלְעָד לַגָּדִי וְאֶת־גּוֹלָן בַּבָּשָׁן לַמְנַשִּׁי׃ (מד) וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (מה) אֵלֶּה הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם

ממצרים

דִּי יִקְטוֹל יַת חַבְרֵיהּ בְּלָא מַדְעֵיהּ וְהוּא לָא סָנֵי לֵיהּ מֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקָדָמוֹהִי וְיֵעֱרוֹק לַחֲדָא מִן קִרְוַיָּא הָאִלֵּין וְיִתְקַיָּם׃ (מג) יַת בֶּצֶר בְּמַדְבְּרָא בַּאֲרַע מֵישְׁרָא לְשִׁבְטָא רְאוּבֵן וְיַת רָאמֹת בְּגִלְעָד לְשִׁבְטָא גָּד וְיַת גּוֹלָן בְּמַתְנָן לְשִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה׃ (מד) וְדָא אוֹרַיְתָא דִּי סַדַּר מֹשֶׁה קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (מה) אִלֵּין סַהֲדוּתָא וּקְיָמַיָּא וְדִינַיָּא דִּי מַלִּיל מֹשֶׁה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִפַּקְהוֹן

ממצרים

תולדות אהרן והוא לא מכות ו' ב': ונס שם ח': בצר שם שם: וזאת התורה יומא ע"ב ב' מכות שם. ע"ז ב' ב'. מנחות כ"ג ב':

רש"י

רי"ש בחטף מזרח של שמש מקום זריחת השמש: (מד) וזאת התורה. זו שהוא עתיד לסדר אחר פרשה זו: (מה) אלה העדות וגו' אשר דבר. הם הם אשר דבר בצאתם ממצרים

באור

מקום זריחת השמש (רש"י). (מב) ונס וגו' וחי, ענינו וכאשר ינוס יחיה. [אמר הכורם: בבלי דעת, עיקר כוונת ותכלית של ערי מקלט היה להציל הרוצח בשגגה מיד גואל הדם, אבל האמת עם דברי רז"ל, שבתחלה אחד שוגג ואחד מזיד גולה, ונראה הבאור מזה הענין יותר למטה בפסוק ונתנו אותו ביד גאל הדם (לקמן יט י"ב)]. (מד) וזאת התורה, זו שהוא עתיד לסדר אחר פרשה זו (רש"י). (מה) אלה העדת והחקים והמשפטים, יתכן שכתוב זה הוא מאמר מוסגר, והטעם שבא לומר וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל בעבר הירדן בגיא וגו' והפסיק בנתיים במאמר אלה העדות לומר שכן הן הדברים בעצמם שאמר משה לבני ישראל כבר בצאתם ממצרים אבל הוסיף עוד לבאר אותן העדות והחקים כמו שנאמר למעלה (דברים א' ה') בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה, וכמו שמבואר שם. וכ"כ רש"י אלה העדת אשר דבר, והם הם אשר דבר בצאתם ממצרים וחזר ושנאם לשם בערבות מואב אשר בעבר הירדן שהוא במזרח, שהעבר

השני

מִמִּצְרָיִם׃ (מו) בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בַּגַּיְא
מוּל בֵּית פְּעוֹר בְּאֶרֶץ סִיחֹן
מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב
בְּחֶשְׁבּוֹן אֲשֶׁר הִכָּה מֹשֶׁה וּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מִמִּצְרָיִם׃
(מז) וַיִּירְשׁוּ אֶת־אַרְצוֹ וְאֶת־אֶרֶץ ׀
עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן שְׁנֵי מַלְכֵי
הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן
מִזְרַח שָׁמֶשׁ׃ (מח) מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר
עַל־שְׂפַת־נַחַל אַרְנֹן וְעַד־
הַר שִׂיאֹן הוּא חֶרְמוֹן׃ (מט) וְכָל־
הָעֲרָבָה עֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה וְעַד
יָם הָעֲרָבָה תַּחַת אַשְׁדֹּת
הַפִּסְגָּה׃ פ רביעי
ה (א) וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־כָּל־
יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם

שמע

תרגום אונקלוס

מִמִּצְרָיִם׃ (מו) בְּעִבְרָא
דְיַרְדְּנָא בְּחֵילְתָא לָקֳבֵיל
בֵּית פְּעוֹר בַּאֲרַע סִיחוֹן
מַלְכָּא אֱמוֹרָאָה דִּי יָתֵיב
בְּחֶשְׁבּוֹן דִּי מְחָא מֹשֶׁה
וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִפַּקְהוֹן
מִמִּצְרָיִם׃ (מז) וִירִיתוּ יָת
אַרְעֵיהּ וְיָת אֲרַע עוֹג
מַלְכָּא דְמַתְנַן תְּרֵין מַלְכֵי
אֱמוֹרָאָה דִּי בְּעִבְרָא
דְיַרְדְּנָא מַדְנַח שִׁמְשָׁא׃
(מח) מֵעֲרוֹעֵר דִּי עַל כֵּיף
נַחֲלָא דְאַרְנוֹן וְעַד טוּרָא
דְשִׂיאוֹן הוּא חֶרְמוֹן׃
(מט) וְכָל מֵישְׁרָא עִבְרָא
דְיַרְדְּנָא מַדִּינְחָא וְעַד יַמָּא
דְמֵישְׁרָא תְּחוֹת מַשְׁפַּךְ
מְרָמָתָא׃
ה (א) וּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל
יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר לְהוֹן

שמע

רש"י

ממצרים וחזר ושנאה להם בערבות מואב אשר בעבר הירדן שהוא במזרח שהעבר השני היה במערב:

לא

באור

בשני היה במערב. (מו) אשר הכה משה, כמו אחרי הכותו את סיחון מלך האמרי (דברים א׳ ד׳) והוא סימן הזמן כמו שבארנו שם.

ה (א) ויקרא משה, אין קריאה זו היא קריאת הקבוץ כ״א קריאת ההתעוררת, (כקראה ממלת אל שהוא סימן דהטיפוס, שאם היה קריאת הקבוץ היה ראוי לבוא

את

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹּבֵר בְּאָזְנֵיכֶם הַיּוֹם וּלְמַדְתֶּם אֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשֹׂתָם׃
(ב) יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כָּרַת עִמָּנוּ בְּרִית בְּחֹרֵב׃
(ג) לֹא אֶת־אֲבֹתֵינוּ כָּרַת יְהוָה אֶת־הַבְּרִית הַזֹּאת כִּי אִתָּנוּ אֲנַחְנוּ אֵלֶּה פֹה הַיּוֹם כֻּלָּנוּ חַיִּים׃
(ד) פָּנִים ׀ בְּפָנִים דִּבֶּר יְהוָה עִמָּכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ׃
(ה) אָנֹכִי עֹמֵד בֵּין־יְהוָה וּבֵינֵיכֶם

בעת

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יָת קְיָמַיָּא וְיָת דִּינַיָּא דִּי אֲנָא מְמַלֵּיל קֳדָמֵיכוֹן יוֹמָא דֵין וְתִילְפוּן יָתְהוֹן וְתִטְּרוּן לְמֶעְבַּדְהוֹן׃
(ב) יְיָ אֱלָהַנָא גְּזַר עִמָּנָא קְיָם בְּחוֹרֵב׃
(ג) לָא עִם אֲבָהָתַנָא גְּזַר יְיָ יָת קְיָמָא הָדֵין אֱלָהֵן עִמָּנָא אֲנַחְנָא אִלֵּין הָכָא יוֹמָא דֵין כֻּלָּנָא קַיָּמִין׃
(ד) מַמְלַל עִם מַמְלַל מַלֵּיל יְיָ עִמְּכוֹן בְּטוּרָא מִגּוֹ אִשָּׁתָא׃
(ח) אֲנָא הֲוֵיתִי קָאֵים בֵּין מֵימְרָא דַיְיָ וּבֵינֵיכוֹן

בעידנא

תולדות אהרן: ולמדתם יבמות ק"ט ב':

רש"י

ה (ג) לא את אבותינו. בלבד: כרת ה' וגו' כי אתנו פנים בפנים. אמר רבי

ברכיה

באור

את ההוא סימן (אקוזאטיבוס), כי כבר נקבלו והם שומעים במעמד את כל דבריו, אבל לפי שהפסיק בהבדלת שלש הערים לערי מקלט, ולפי שעתה יבאר פרטי הדינים שלא נאמרו עדיין, לכן קראם להעיר לבם על דקדוקי החקים והמשפטים. אשר אנכי דובר, אשר עתה אדבר, ולכן נאמר בהווה. (ג) לא את אבתינו, בלבד כרת ה' וגו' (רש"י), ויתכן שידבר אל אותם האנשים היוצאים ממצרים, כי היו רבים במחנה ששמעו הברית מפי השם, העיד אותם על הדברים אשר ראו ואשר שמעו במעמד הנבחר ההוא, ואמר לא את אבותינו הבלתי חיים עתה כרת ה' את הברית, כי אם אתנו, אנחנו אשר אנו פה היום כלנו עודנו חיים וזוכרים את הדבר, אנחנו השגנו את המאמר הנכבד שיצא מפי הגבורה בחוש שלם, ולזה השגתנו למעלה מן כל נדנוד ספק, ועתה אנחנו מעידים על זה, ומעתיקים האמונה הזאת לנו ולזרעינו אחרינו. ולשון רש"י כי אתנו, פנים בפנים, אמר ר' ברכיה כך אמר משה אל תאמרו אני מטעה אתכם על לא דבר כדרך שהסרסור עושה בין המוכר ללוקח, הרי הלוקח עצמו מדבר עמכם. (ד) פנים בפנים, בלא אמצעי, והטעם כאשר ישמע המשמיע קולו לאחר ופניו אל פניו ואם לא יראנו (הרמב"ן). (ה) אנכי עומד בין ה' וביניכם להגיד לכם את דבר ה', כי הוא היה עולה להר

ושומע

בָּעֵת הַהִוא לְהַגִּיד לָכֶם אֶת־
דְּבַר יְהוָה כִּי יְרֵאתֶם מִפְּנֵי
הָאֵשׁ וְלֹא־עֲלִיתֶם בָּהָר
לֵאמֹר׃ ס (ו) אָנֹכִי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃ (ז) לֹא־
יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־
פָּנָי׃ (ח) לֹא־תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל
כל

בְּעִדָּנָא הַהִיא לְחַוָּאָה
לְכוֹן יָת פִּתְגָּמָא דַיְיָ אֲרֵי
דְחֵלְתּוּן מִן קֳדָם אִשָּׁתָא
וְלָא סְלֶקְתּוּן בְּטוּרָא כַּד
אֲמַר׃ (ו) אֲנָא יְיָ
אֱלָהָךְ דִּי אַפֵּקְתָּךְ
מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם מִבֵּית
עַבְדוּתָא׃ (ז) לָא יְהֵוֵי לָךְ
אֱלָהּ אוֹחֲרָן בַּר מִנִּי׃
(ח) לָא תַעֲבֵּד לָךְ צְלַם
כל

תולדות אהרן לא תעשה עקרים מ"ו פכ"ו:

רש"י

ברכיה כך אמר משה אל תאמרו אני מטעה אתכם על לא דבר כדרך שהסרסור עושה בין המוכר ללוקח הרי הלוקח עצמו מדבר עמכם: (ה) לאמר. מוסב על דבר ה' עמכם בהר מתוך האש לאמר אנכי ה' ואנכי עומד בין ה' וביניכם: (ז) על פני· בכל מקום אשר אני שם וזהו כל העולם· דבר אחר כל זמן שאני קיים·
עשרת

באור

ושומע דברי השם ויורד ואומר לכם עד שדבר ה' עמהם פנים בפנים, וזה רמז אל כל מה שנזכר בפרשת בחודש השלישי מתחלת כה תאמר לבית יעקב עד ויאמר ה' אליו לך רד, ורא"בע אמר כי זה אחר מעמד הר סיני היה והטעם הוא דבר עמכם פנים בפנים, ומאותו היום הייתי אני עומד בין השם וביניכם· והנכון בעיני כי ירמוז למה שפירשנו שם, כי ישראל לא הבינו מפי הגבורה אלא אנכי ולא יהיה לך. ושאר הדברות משה הוא המגיד להם מה שאמר השם, וזהו להגיד לכם את דבר ה' לפרש לכם כל דבור ודבור, וטעם בין ה' וביניכם כי בעת הדברות היה הוא קרוב אל מקום השכינה יותר מהם כי הם הרחיקו עצמם כאשר פירשתי שם, וזהו כי יראתם ולא עליתם בהר שלא קרבתם אליו כאשר היה לכם רשות, על כן הייתי אני ביניכם ובין מקום הכבוד באמצע, כי רחוק היה ביניכם ובינו, ומשם אני הייתי מגיד הדברות, ע"כ לשון הרמב"ן. לאמר, דבוק עם ה' דבר עמכם, וכתוב אנכי עומד וגו' הוא מאמר מוסגר, כמבאר את דבריו, לפי שאמר מתוך האש משמע שהם היו חוץ לאש, הוסיף לאמר שהיה זה לפי שיראתם מפני האש ולא עליתם, ואני נגשתי לעלות לתוך האש להגיד לכם את דבר ה', ועתה יזכור את הדבור כמות שיצא מפי הגבורה, והוצרך למלת לאמר, כמשפט הלשון· (ו) אנכי ה' אלהיך, הדברות כבר מפורשות (שמות כ' ב' וגו') ועתה אשית ידי על מעטי השינויים
שנמצאו

כָּל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם ׀ מִמַּעַל
וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת וַאֲשֶׁר
בַּמַּיִם ׀ מִתַּחַת לָאָרֶץ׃ (ט) לֹא־
תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם
כִּי אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא
פֹּקֵד עֲוֺן אָבוֹת עַל־בָּנִים וְעַל־
שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים לְשֹׂנְאָי׃
(י) וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי
וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָו׃ ס (יא) לֹא
תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לַשָּׁוְא כִּי לֹא יְנַקֶּה יְהוָה
אֵת אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ
לַשָּׁוְא׃ ס (יב) שָׁמוֹר אֶת־

יום

מצותי ק׳

כָּל דְּמוּת דִּי בִשְׁמַיָּא
מִלְּעֵילָא וְדִי בְאַרְעָא
מִלְּרַע וְדִי בְמַיָּא מִלְּרַע
לְאַרְעָא׃ (ט) לָא תִסְגּוּד
לְהוֹן וְלָא תִפְלְחִינּוּן אֲרֵי
אֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ אֵל קַנָּא
מַסְעַר חוֹבֵי אֲבָהָן
עַל בְּנִין מָרָדִין עַל דָּר
תְּלִיתָאֵי וְעַל דָּר רְבִיעָאֵי
לְשָׂנְאָי כַּד מַשְׁלְמִין בְּנַיָּא
לְמֶחֱטֵי בָּתַר אֲבָהָתְהוֹן׃
(י) וְעָבֵד טֵיבוּ לְאַלְפֵי
דָּרִין לְרַחֲמַי וּלְנָטְרֵי
פִּקּוּדָי׃ (יא) לָא תֵימֵי
בִשְׁמָא דַּייָ אֱלָהָךְ לְמַגָּנָא
אֲרֵי לָא יְזַכֵּי יְיָ יָת דְּיֵימֵי
בִשְׁמֵיהּ לְשִׁקְרָא׃ (יב) טַּר

יָת

תולדות אהרן בשמים ר"ס כ"ד ג׳: שמור ברכות כ׳ א׳. ר"ה כ"ז א׳. עקרים מ"ג פכ"ו. שבועות כ׳ ב׳:

רש"י

עשרת הדברות כבר פירשתים: (יב) שמור. ובראשונות הוא אומר זכור שניהם בדבור

באור

שנמצאו בין שני אופני הדברות הללו לבארם כיד ה׳ הטובה עלי. (יב) שמור את יום השבת לקדשו. ובדברות הראשונות נאמר זכור את יום השבת והענין אחד אלא שהזכירה מורה יותר על העשייה לקדש את השבת בפה בדברים נכבדים קדושים ואלהיים לדבר עם רעים אהובים ועם בני בית על גבורות ונפלאות הבורא ב"ה, כענין שלמדו חז"ל ממלת זכור ברכת הקדוש על היין, כלומר באסיפת וחברת בני בית כטוב לבם, קדשו את השם והללוהו, והראיה שלמעלה לא נאמר למען ינוח עבדך ואמתך כמוך, וזכרת כי עבד היית כמו שכתוב כאן, לפי שכוון יותר אל הזכירה בפה בשבחים ותהלים והודיות על פלאי היצירה ורוממות השם יתעלה, אף שמורה גם כן על שביתת המלאכות, ואולם השמירה מורה יותר על המנוחה והשביתה והמנע מעשות המלאכות שנאמר בהם לא תעשה, והטעם

יום השבת לקדשו כאשר צוך
יהוה אלהיך: (יג) ששת ימים
תעבד ועשית כל-מלאכתך:
(יד) ויום השביעי שבת ליהוה
אלהיך לא תעשה כל-מלאכה
אתה ובנך-ובתך ועבדך-
ואמתך ושורך וחמרך וכל-
בהמתך וגרך אשר בשעריך
למען ינוח עבדך ואמתך
כמוך: (טו) וזכרת כי-עבד
היית בארץ מצרים ויצאך
יהוה אלהיך משם ביד חזקה
ובזרע נטויה על-כן צוך יהוה
אלהיך

ית יומא דשבתא
לקדשותיה כמא די פקדך
יי אלהך: (יג) שתא יומין
תפלח ותעבד כל
עבידתך: (יד) ויומא
שביעאה שבתא קדם
יי אלהך לא תעבד כל
עבידתא את וברך
וברתך ועבדך ואמתך
ותורך וחמרך וכל בעירך
וגיורך די בקרוך בדיל
דינוח עבדך ואמתך
כותך: (טו) ותדכר ארי
עבדא הויתא בארעא
דמצרים ואפקך יי אלהך
מתמן בידא תקיפא
ובדרעא מרממא על כן
פקדך

תולדות אהרן כאשר צוך שבת פ"ז ב' . סנהדרין נ"ו ב': ושורך ב"ק נ"ד ב': וגרך יבמות מ"ח ב':
למען ינוח שם שם . ב"ק נ"ד א':

רש"י

בדבור אחד ובתיבה אחת נאמרו ובשמיעה אחת נשמעו: כאשר צוך. קודם מתן תורה במרה: (טו) וזכרת כי עבד היית וגו'. ע"מ כן פדאך שתהיה לו עבד ותשמור מצותיו:

כאשר

באור

שישמור את השבת מבלתי חללו באחת מן המלאכות, ולפי שכוון כאן יותר אל השביתה לכן הוסיף לומר למען ינוח עבדך ואמתך כמוך, ולזה כוונו חז"ל שאמרו זכור בפה ושמור בלב, כי השמירה והמניעה מחלל את יום השבת היא בלב, וכבר הובא זה המאמר בבאור (שמות כ' ח'), ולא פורש עד הנה. כאשר צוך ה' אלהיך, ולא תחשוב שאזהרת שמור היא דבר אחר אשר לא צוה השם, אבל הוא בכלל צווי של זכור כי באמת הענין אחד הוא אלא שאני מבאר לכם יותר. (טו) וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים, תן מנוחה לעבדך ולאמתך, כדי שעל ידי כך תזכור את יום צאתך מארץ מצרים, כי זהו העקר והיסוד שעליו נבנה כמעט כל התורה כולה. על כן צוך, לפי דברינו ירמוז כאן

יותר

אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־יוֹם
הַשַּׁבָּת׃ ס (טו) כַּבֵּד אֶת־
אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן ׀ יַאֲרִיכֻן
יָמֶיךָ וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ עַל
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
נֹתֵן לָךְ׃ ס (יז) לֹא
תִּרְצָח׃ ס וְלֹא
תִּנְאָף׃ ס וְלֹא
תִּגְנֹב׃ ס וְלֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ
עֵד שָׁוְא׃ ס (יח) וְלֹא תַחְמֹד
אשת

פַּקְדָךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְמֶעְבַּד
יַת יוֹמָא דְשַׁבְּתָא׃
(טז) יַקַּר יַת אֲבוּךְ וְיַת
אִמָּךְ כְּמָא דְפַקְדָךְ
יְיָ אֱלָהָךְ בְּדִיל דְיוֹרְכוּן
יוֹמָךְ וּבְדִיל דְיֵיטַב
לָךְ עַל אַרְעָא דַיְיָ
אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ׃
(יז) לָא תִקְטוֹל נְפַשׁ׃
וְלָא תְגוּף׃ וְלָא
תִגְנוּב׃ וְלָא תַסְהֵיד
בְּחַבְרָךְ סַהֲדוּתָא
דְשִׁקְרָא׃ (יח) וְלָא
תחמיד

תולדות אהרן למען וכו' קדושין ל"ט ב' ומ' א' · ב"ק נ"ס א' : חולין קמ"א א' :

רש"י

(טז) כאשר צוך. אף על כבוד אב ואם נצטוו במרה שנאמר שם שם לו חק ומשפט: (יז) ולא תנאף. אין לשון זה אלא באשת איש: (יח) ולא תתאוה. לא תירוג אף הוא

באור

יותר על המנוחה והשביתה ממלאכה, לכן אמר שהטעם הוא וזכרת כי עבד היית על כן צוך לעשות, אבל למעלה ירמוז יותר על התנשאות הנפש לאלהים במחקרים קדושים וספורים אלהיים, אמר כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וגו' וינח ביום השביעי, על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו, הוסיף בו טובה והקדישו משאר ימי השבוע, לטהרת הלב, ויחוד המחשבה להתבונן בפלאי היצירה, להכיר גבורות ה' ונוראותיו ולספר כבודו ועוזו במקהלות. (טז) כאשר צוך ה' אלהיך, אף שמשקול הדעת חייב האדם בכבוד אביו ואמו כבד אתה את אביך ואת אמך כאשר צוך ה', כדי שתקבל עוד טובה ושכר על זה. למען ייטב לך, כי מה יועילו ימים רבים בלא טובה, והוא כמו באור אל למען יאריכון ימיך הנאמר בדברות הראשונות. [אמר הכותב: כאשר צוך ה' אלהיך, ואולם תורנו מזה עתה לפי דברינו בדברות הראשונות, שהם הראינו שאינו יעוד והבטחת שכר, אבל כבד את אביך ואת אמך הוא הסיבה, ולמען יאריכון ימיך וכן ולמען ייטב לך הוא המסובב ממנו בדרך טבעי עיי"ש]. (יז) ולא תענה ברעך, דבר שעל ידו תשיב עד שוא. עד שוא, ולמעלה אמר עד שקר, ושוא ושקר ענין אחד הוא
אלא

אֵשֶׁת רֵעֶךָ׃ ס וְלֹא
תִתְאַוֶּה בֵּית רֵעֶךָ שָׂדֵהוּ וְעַבְדּוֹ
וַאֲמָתוֹ שׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר
לְרֵעֶךָ׃ ס חמישי (יט) אֶת־
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר יְהוָה אֶל־
כָּל־קְהַלְכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ
הֶעָנָן וְהָעֲרָפֶל קוֹל גָּדוֹל וְלֹא
יָסָף וַיִּכְתְּבֵם עַל־שְׁנֵי לֻחֹת
אֲבָנִים וַיִּתְּנֵם אֵלָי׃ (כ) וַיְהִי
כְּשָׁמְעֲכֶם אֶת־הַקּוֹל מִתּוֹךְ
הַחֹשֶׁךְ וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ
ותקרבון

תַחְמֵיד אִתַּת חַבְרָךְ׃
וְלָא תֵירוֹג בֵּית חַבְרָךְ
חַקְלֵיהּ וְעַבְדֵּיהּ וְאַמְתֵיהּ
תּוֹרֵיהּ וַחֲמָרֵיהּ וְכֹל
דִּי לְחַבְרָךְ׃ (יט) יָת
פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין מַלֵּיל
יְיָ עִם כָּל קְהַלְכוֹן
בְּטוּרָא מִגּוֹ אֶשָּׁתָא
עֲנָנָא וְאַמִּיטְתָא קָל
רַב וְלָא פְסַק וּכְתַבִינוּן
עַל תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא
וִיהָבִינוּן לִי׃ (כ) וַהֲוָה
כְּמִשְׁמַעֲכוֹן יָת קָלָא
מִגּוֹ חֲשׁוֹכָא וְטוּרָא
בָּעֵיר בְּאֶשָּׁתָא וְקָרֵבְתּוּן
לותי

תולדות אהרן את הדברים עקרים מ"א פי"א ומ"ג שם ופי"ג ופכ"ד: קול גדול סוטה י' ב' סנהדרין י"א א':

רש"י

הוא לשון חמדה כמו נחמד למראה דמתרגמינן דמרגג למחזי: (יט) ולא יסף. מתרגמינן ולא פסק כי קולו חזק וקיים לעולם. ד"א לא יסף לא הוסיף להראות באותו פומבי:
ואת

באור

אלא שהוא כולל יותר שיכלול כל עדות כוזבת, ואע"פ שאין מחייב את חבירו על זה בב"ד כלום, כגון שיעיד אמר פלוני ניתן לזה מנה ולא קנו מידו כי הוא דבר בטל הוא, כ"כ הרמב"ן. (יח) לא תחמוד אשת רעך, הוסיף באור שהקדים האשה לבית כי יצר לב האדם רע מנעוריו בזה יותר מן הכל (הרמב"ן), ודרך הבחורים לאהוב להכנסת קודם שיחמדו למקנה וקנין (מדברי הראב"ע בסדר וישמע יתרו). ולא תתאוה, ענין התאוה והחמדה וההבדל שביניהם מבואר בספר המצות להרמב"ם ז"ל (מצוה רס"ה ורס"ו), והוא שהחומד עושה תחבולה לקנות מה שברשות זולתו ואינו חפץ למכרו. ולשון מכילתא לא תחמוד יכול אפי' חומד בלבד תלמוד לומר לא תחמוד כסף וזהב מה להלן עד שיעשה מעשה אף כאן שעשה מעשה, ואלו דלא תתאוה ימנענו אפי' להתאוות בלבבו לבד, ולשון מכילתא נאמר כאן לא תחמוד ונאמר להלן לא תתאוה לחייב על התאוה בפני עצמה ועל החמוד בפני עצמו, ושם אמרו אם התאוה סופו לחמוד ואם חמד סופו לאנוס ולגזול. (יט) קול, כמו בקול. גדול, רם וחזק. ולא יסף,
מתרגמינן

וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כָּל־רָאשֵׁי
שִׁבְטֵיכֶם וְזִקְנֵיכֶם : (כא) וַתֹּאמְרוּ
הֵן הֶרְאָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת־
כְּבֹדוֹ וְאֶת־גָּדְלוֹ וְאֶת־קֹלוֹ
שָׁמַעְנוּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הַיּוֹם הַזֶּה
רָאִינוּ כִּי־יְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת־
הָאָדָם וָחָי : (כב) וְעַתָּה לָמָּה
נָמוּת כִּי תֹאכְלֵנוּ הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה
הַזֹּאת אִם־יֹסְפִים ׀ אֲנַחְנוּ לִשְׁמֹעַ
אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עוֹד
וָמָתְנוּ : (כג) כִּי מִי כָל־בָּשָׂר
אשר

לְוָתִי כָּל רֵישֵׁי שִׁבְטֵיכוֹן
וְסָבֵיכוֹן : (כא) וַאֲמַרְתּוּן
הָא אַחֲזְיָנָא יְיָ אֱלָהָנָא
יָת יְקָרֵיהּ וְיָת רְבוּתֵיהּ
וְיָת קָל מֵימְרֵיהּ שְׁמַעְנָא
מִגּוֹ אֶשָּׁתָא יוֹמָא הָדֵין
חֲזֵינָא אֲרֵי מְתַמַּלֵּיל מִן
קֳדָם יְיָ עִם אֱנָשָׁא
וּמִתְקַיַּים : (כב) וּכְעַן לְמָא
נְמוּת אֲרֵי תֵיכְלִינַנָא
אֶשָּׁתָא רַבְּתָא הָדָא אִם
מוֹסְפִין אֲנַחְנָא לְמִשְׁמַע
יָת קָל מֵימְרָא דַּיְיָ
אֱלָהָנָא עוֹד מַיְתִין
אֲנַחְנָא : (כג) אֲרֵי מָאן
כל

תולדות אהרן כי מי וכו' עקרים מ"ג פ"א :

באור

מתרגמינן ולא פסק (לפי שמדת בשר ודם אינו יכול לדבר כל דבריו בנשימה אחת וצריך להפסיק, ומדת הקב"ה אינו כן לא היה פוסק, ומשלא היה פוסק לא היה מוסיף), כי קולו חזק וקיים לעולם, דבר אחר לא יסף לא הוסיף להראות באותו פומבי (רש"י). ולשון רשב"ם ולא יסף, שוב לא נוסף קול גדול כזה בעולם לפי פשוטו, כי כל יסף לשון תוספת עד כאן, וכן כתב הרמב"ן. אבל המתרגם האשכנזי הסב ולא יסף אל דבר ה' אל כל קהלכם, כלומר הדברים אלה לבדם דבר ה' ולא יסף לדבר, כאשר יבאר, כי כאשר שמעתם את הקול הגדול הזה, אמרתם אם יוספים אנחנו וגו' וישמע ה' את קול דבריכם וגו'. וכן משמע שהשם הוא נושא כל הפעלים הבאים בכתוב זה, דבר ולא יסף ויכתבם, ולדברי הרשב"ם שהקול הוא נושא פעל ולא יסף, יחסר הפועל בתיבה ויכתבם שאחריו. והנה רש"י ז"ל נשמר מזה ודקדק וכתב לא הוסיף להראות באותו פומבי, ולפ"ז הוא מוסב על השם ולא על הקול. ואולם יחסר הפעל לגמרי, כי היה ראוי לומר ולא יסף להראות, ולדברי המתרגם האשכנזי יהיה פעל דבר ה' מושך אחר עמו, כאילו נכתב ולא יסף לדבר. ומסדר הנחת הטעמים המפסיק בתיבת וערפל אין הכרע כל כך לפירוש הרשב"ם, כי מצאנו דוגמתו בכמה מקומות מהכתוב. והרמב"ן ז"ל בסוף דבריו פי' על דרך האמת כדברי המתרגם האשכנזי. (כא) כבדו, מראה האש. ואת גדלו, קולות וברקים. ואת קלו, עשרת הדברים או אנכי ולא יהיה. ראינו, השגנו. (כב) אם יספים, כי אם יוספים אנחנו לשמוע עוד הן

נמות

אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל אֱלֹהִים חַיִּים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ־הָאֵשׁ כָּמֹנוּ וַיֶּחִי׃ (כד) קְרַב אַתָּה וּשְׁמָע אֵת כָּל־אֲשֶׁר יֹאמַר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַתְּ ׀ תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֵלֶיךָ וְשָׁמַעְנוּ וְעָשִׂינוּ׃ (כה) וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת־קוֹל דִּבְרֵיכֶם בְּדַבֶּרְכֶם אֵלָי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי שָׁמַעְתִּי אֶת־קוֹל דִּבְרֵי הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלֶיךָ הֵיטִיבוּ כָּל־אֲשֶׁר דִּבֵּרוּ׃ (כו) מִי־יִתֵּן וְהָיָה לְבָבָם

זה

כָּל בִּשְׂרָא דִּי שְׁמַע קָל מֵימְרָא דַּייָ קַיָּמָא דְּמִמַּלֵּיל מִגּוֹ אֶשָּׁתָא כְּוָתָנָא וְאִתְקַיַּים׃ (כד) קְרַב אַתְּ וּשְׁמַע יָת כָּל דִּי יֵימַר יְיָ אֱלָהָנָא וְאַתְּ תְּמַלֵּיל עִמָּנָא יָת כָּל דִּי יְמַלֵּיל יְיָ אֱלָהָנָא עִמָּךְ וּנְקַבֵּיל וְנַעְבֵּיד׃ (כה) וּשְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ יָת קָל פִּתְגָּמֵיכוֹן בְּמַלָּלוּתְכוֹן עִמִּי וַאֲמַר יְיָ לִי שְׁמִיעַ קֳדָמַי יָת קָל פִּתְגָּמֵי עַמָּא הָדֵין דִּי מַלִּילוּ עִמָּךְ אַתְקִינוּ כָּל דִּי מַלִּילוּ׃ (כו) לְוַי דִּיהֵי

לבא

תולדות אהרן ואת וכו' עקדה שער מ"ז : מי יתן ע"ה ד' כ' וס' א' עקדה שער מ"ב ושער מ"ד :

רש"י

ואת תדבר אלינו. התשתם את כחי כנקבה שנצטערתי עליכם ורפיתם את ידי כי ראיתי שאינכם חרדים להתקרב אליו מאהבה וכי לא היה יפה לכם ללמוד מפי הגבורה ולא ללמוד ממני :

ה'

באור

כמות. (כג) כי מי כל בשר, כבר הוא פלא ונס גדול שנעשה לנו מה שלא נעשה לכל בשר לשמוע קול אלהים חיים ולא יזיקנו, ועתה למה נסכן עצמנו יותר מדאי, קרב אתה ושמע. אלהים חיים, לפעמים יבא התואר בלשון יחיד, לפי שהכוונה שהאל אחד, ולפעמים בלשון רבים כפלם השם שהוא על כל הכוחות כולם, ועיין (בראשית א' א'). (כד) ואת, בלשון נקבה, כמו ואם ככה את עושה (במדבר י"א ט"ו) ואולי בא כן בעבור סמיכות שני תווי"ן הדגושים. (כה) [אמר הבירם: וישמע, אינו צריך לומר, אבל להגיד שהיתה שמיעה ברצון, ולעיל (א' ל"ד) נאמר וישמע, כוונתו שמיעה בזעף, וכן צריך לשבינו בכל פעם שבא לפי מקומו וענינו]. (כו) מי יתן, כי הבחירה חפשית לאדם, ועיין (שמות ז' ג'), בבאור ואני אקשה: לבבם זה, דעתם זאת.

למען

זֶה לָהֶם לְיִרְאָה אֹתִי וְלִשְׁמֹר
אֶת־כָּל־מִצְוֺתַי כָּל־הַיָּמִים
לְמַעַן יִיטַב לָהֶם וְלִבְנֵיהֶם
לְעֹלָם׃ (כז) לֵךְ אֱמֹר לָהֶם שׁוּבוּ
לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם׃ (כח) וְאַתָּה פֹּה
עֲמֹד עִמָּדִי וַאֲדַבְּרָה אֵלֶיךָ אֵת
כָּל־הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים
אֲשֶׁר תְּלַמְּדֵם וְעָשׂוּ בָאָרֶץ אֲשֶׁר
אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ׃
(כט) וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת כַּאֲשֶׁר
צוה

לְבָּא הָדֵין לְהוֹן לְמִדְחַל
קֳדָמַי וּלְמִטַּר יָת כָּל
פִּקּוֹדַי כָּל יוֹמַיָּא בְּדִיל
דְּיֵיטַב לְהוֹן וְלִבְנֵיהוֹן
לְעָלַם׃ (כז) אֱזֵיל וְתֵימַר לְהוֹן
תּוּבוּ לְכוֹן לְמַשְׁכְּנֵיכוֹן׃
(כח) וְאַתְּ (הֱוֵי) הָכָא קָאֵים
קֳדָמַי וַאֲמַלֵּיל עִמָּךְ יָת
כָּל תַּפְקֵידְתָּא וּקְיָמַיָּא
וְדִינַיָּא דִּי תַּלְפִינוּן
וְיַעְבְּדוּן בְּאַרְעָא דִּי אֲנָא
יָהֵיב לְהוֹן לְמֵירְתַהּ׃
(כט) וְתִטְּרוּן לְמֶעְבַּד
כמא

תולדות אהרן לך אמור שבת פ"ז א' ביצה ה' א' מ"ק ז' ב' וט"ו ב' יבמות ס"ב ב' סנהדרין כ"ט ב' ע"א ה' א' עקרים מ"א פי"ח: ואתה וכו' שבת שם מגלה כ"א ב' יבמות שם ב"ב ק"י א':

באור

למען ייטב, לא למעני כי אם תצדק מה תפעל לו, אבל למען ייטב. והנה לבב כל ישראל היה במעמד ההוא טהור ורוח נכון בקרבם שהאמינו בה' אחרי אשר שמעו הדברות הקדושות האלה, והיה דעתם ואמונתם זכה וברורה מכל ספק ומכל פקפוק, ולבם בטוח שכל הדברים האלה, נובעים ממקור החכמה העליונה, ממקור חיים וחסד עד בלי תכלית, ולכן לא רצו להסתכן עוד, כדרך המאמינים ואינם מאמינים, שלא תתיישב דעתם עד אשר יראו מופתים רבים, כי היה די להם בנס המופלא הזה לשמוע איש קול אלהים חיים, ולא חקרו עוד, אבל בקשו שידבר משה עמהם ואל תאכלם האש הגדולה. וכתב הרמב"ן ז"ל שבקשו ממשה שלא ישמעו קול השם הנכבד לא ביום הזה ולא בדור מן הדורות לעולם, וכן יאמר להם משה נביא מקרבך מאחיך וגו', וכל הפרשה ההיא, אם כן השאלה ההיא לדורות היתה עכ"ל, מסכים למה שפי' למעלה בסוף דבריו על ולא יסף, שלא השיגו כל קהלם אלא הקול ההוא בלבד. וה' הרואה ללבות בני אדם ראה וייטב בעיניו, לכן אמר היטיבו את אשר דברו, מי יתן וגו' לך אמור להם וגו', ואל תתמה שלא מצינו זה במאמר מאת השם למעלה בסדר יתרו, כי כן דרך המקרא יסתום במקום אחד ויפרש במקום אחר. (כח) ואתה פה עמד עמדי, הטעם אחרי שיאמר להם שובו לאהליכם ישוב, וכן כתוב ואדברה אליך את כל המצוה החקים והמשפטים, והנה רוב התורה מסיני נאמרו למשה, רק משה אמרם במדבר סיני ובאותם אחד עשר יום שנסעו מסיני (הראב"ע). [אמר הבורם: ועשו בארץ, פרשנוהו למעלה (ד', ה')]. (כט) ושמרתם
לעשות

צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם
לֹא תָסֻרוּ יָמִין וּשְׂמֹאל׃
(ל) בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם תֵּלֵכוּ לְמַעַן
תִּחְיוּן וְטוֹב לָכֶם וְהַאֲרַכְתֶּם
יָמִים בָּאָרֶץ אֲשֶׁר תִּירָשׁוּן׃
ו (א) וְזֹאת הַמִּצְוָה הַחֻקִּים
וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְלַמֵּד אֶתְכֶם
לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם
עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ (ב) לְמַעַן
תִּירָא אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר
אֶת־כָּל־חֻקֹּתָיו וּמִצְוֹתָיו אֲשֶׁר
אָנֹכִי מְצַוֶּךָּ אַתָּה וּבִנְךָ וּבֶן־
בִּנְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וּלְמַעַן יַאֲרִכֻן
ימיך

תרגום אונקלוס

כְּמָא דְפַקֵּד יְיָ אֱלָהֲכוֹן
יָתְכוֹן לָא תִסְטוּן לְיַמִּינָא
וְלִשְׂמָאלָא׃ (ל) בְּכָל
אָרְחָא דִי פַקֵּד יְיָ אֱלָהֲכוֹן
יָתְכוֹן תְּהָכוּן בְּדִיל
דְּתֵיחוּן וְיֵיטַב לְכוֹן
וְתוֹרְכוּן יוֹמִין בְּאַרְעָא
דְתֵירְתוּן׃
ו (א) וְדָא תַּפְקֵידְתָּא
קְיָמַיָּא וְדִינַיָּא דִי
פַקֵּיד יְיָ אֱלָהֲכוֹן לְאַלָּפָא
יָתְכוֹן לְמֶעְבַּד בְּאַרְעָא
דִי אַתּוּן עָבְרִין תַּמָּן
לְמֵירְתַהּ׃ (ב) בְּדִיל
דְּתִדְחַל קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ
לְמִטַּר יָת כָּל קְיָמוֹהִי
וּפִקּוּדוֹהִי דִי אֲנָא מְפַקֵּד
לָךְ אַתְּ וּבְרָךְ וּבַר בְּרָךְ
כָּל יוֹמֵי חַיָּךְ וּבְדִיל
דיורכון

תולדות אהרן וזאת וכו' ב"ק פ"ד א' : למען עקדה שער מ"ד :

ב א ו ר

לעשות, לכן תשמרו לעשות, וכן תרגם המתרגם האשכנזי : [אמר הכורם : (ל) והארכתם ימים בארץ, תרגמו הרמב"מן (אונד איהר ווערדעט אין דעם לאנדע, דאס איהר איינגענאמען ואָלט, לאנגע יאהרע בלייבען), מסכים לבאורנו על למען יאריכון ימיך הנאמר בכבוד אב ואם, שאין הכוונה על אריכות ימי הבן הזה המכבד את אבותיו, אבל על התמדת הצלחת כלל האומה לדור דור, וכן כל למען יאריכון ימיך והארכת ימים הבאים במקרא אי אפשר לבארו על אופן אחר. ותמהני שהרמב"מן תרגם למען יאריכון ימיך שבכבוד אב ואם (דאמיט דוא לאנגע לעבעסט), כדעת כל המפרשים והמעתיקים, ולא שעה אל הטענות שהעירונו על זאת הכוונה שם בדברות הראשונות]·

ו (ב) למען תירא וגו', אם תעשה כן תזכה לירא את ה' אלהיך אתה ובנך ובן בנך ותאריך ימים בארץ, שהיא נחלת ה'. ויראת האלהים היא תכלית בריאת האדם
כדברי

יָמֶיךָ׃ (ג) וְשָׁמַעְתָּ יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת אֲשֶׁר יִיטַב לְךָ וַאֲשֶׁר תִּרְבּוּן מְאֹד כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לָךְ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃ פ ששי

(ד) שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה ׀ אֶחָד׃ (ה) וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ

ע' רבתא דלי"ת רבתא

דְּיוֹרְכוּן יוֹמָךְ׃ (ג) וּתְקַבֵּל יִשְׂרָאֵל וְתִטַּר לְמֶעְבַּד דִּי יֵיטַב לָךְ וְדִי תִסְגּוֹן לַחֲדָא כְּמָא דִי מַלֵּיל יְיָ אֱלָהָא דַאֲבָהָתָךְ לָךְ אַרְעָא עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ׃ (ד) קַבִּיל יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלָהַנָא יְיָ חָד׃ (ה) וּתְרַחֵם יָת יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ

ובכל

תולדות אהרן שמע ברכות ו' א' וי"א ב' וי"ג א' וי"א א' וט"ו ב' · שבת ע"ב ב'. פסחים נ"ו א' וב' · ר"ה ל"ב ב' מגלה ט' ב' וכ' א' · סוטה ל"ב א' ומ"א א' · גיטין נ"ז ב' · סנהדרין ס"ג ב' · מנחות ל"ד ב' · חולין נ"א א' · עקרים מ"ב פ"י ופי"ג : ואהבת ברכות נ"ד א' וס"ג ב' · יומא פ"ו א' : בבל וגו' ברכות ע"ו ב' · יומא פ"ב א' · סנהדרין ע"ד א' :

רש"י

ו (ד) ה' אלהינו ה' אחד. ה' שהוא אלהינו עתה ולא אלהי העובדי כוכבים הוא עתיד להיות ה' אחד שנאמר כי אז אהפוך אל העמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם ה' (צפניה ג') ונאמר ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד (זכריה י"ד): (ה) ואהבת. עשה דבריו מאהבה. אינו דומה עושה מאהבה לעושה מיראה העושה אצל רבו מיראה כשהוא מטריח עליו מניחו והולך לו: בכל לבבך. בשני יצריך. ד"א

בכל

באור

כדברי קהלת את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם. (ג) כאשר דבר ה' אלהי אבותיך לך ארץ זבת חלב ודבש, מוכנת לעובדיו לזה התכלית שתתפרנסו בה שלא בצער ותתענגו ברוב טובה. [אמר הכורם: לך ארץ, כמו לתת לך ארץ זבת חלב ודבש]. (ד) ה' אלהינו, אשר ממנו נקוה כל טוב וכל חפץ, הוא ה' אחד, ואין לשתף ולצרף עמו אל אחר, כי הוא עצם אחד מיוחד, מקור כל הטובות כלם, בלי אמצעי ושתוף כלל. (ה) ואהבת את ה' אלהיך, תשיש בהכרת שלימותו לאין תכלית, ותתענג באמונתו וייחודו, ולעשות דבר שייטב בעיניו, כי כן מדת האהבה. בבל לבבך, לפי שהוא אחד ואין זולתו, תיחד אליו את כל לבך וגו'. והנה לב כנוי למושכלות המביאות אל המעשה, ונפש היא הכח המתאוה, ועתה יאמר כאשר תתבונן שאין תכלית נכבד מאהבת האחד הזה, תכון ותיישר אליו לבך את כל מחשבותיך, וכל מאויך, ותשתעשע תמיד לזכור אהבת אדוניך. מאדך, כטעם מאוד מאוד, כלומר כל מה שתוכל. [אמר הכורם: ואהבת, בספרנו אמרי שפר (ח"ר פרק י"ד סימן ק"ט) אמרנו כדברים

האלה

נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ׃ (ו) וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־לְבָבֶךָ׃ (ז) וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם

בשבתך

וּבְכָל נִכְסָךְ׃ (ו) וִיהוֹן פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין דִּי אֲנָא מְפַקֵּד לָךְ יוֹמָא דֵין עַל לִבָּךְ׃ (ז) וּתְתַנֵּינוּן לִבְנָךְ וּתְמַלֵּיל בְּהוֹן בְּמִתְבָךְ

בבתיך

תולדות אהרן והיו ברכות י"ג א'. מגלה ט' ב' וי"ז ב'. סוטה ל"ב ב' ול"ג א'. עקדה שער כ"א ופ' תרומה: אשר וגו' ברכות י"ב ב' ומ' א': על לבבך שם ע"ו ב' וע"ז ב'. פסחים כ"ו א'. מגלה כ' א':ושננתם ברכות י"ד ב'. קדושין ל' א' וב': ודברת ברכות י"ג ב'. יומא י"ט ב':

רש"י

בכל לבבך שלא יהיה לבך חלוק על המקום: ובכל נפשך. אפילו הוא נוטל את נפשך: ובכל מאדך. בכל ממונך יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאודך: ד"א בכל מאדך בכל מדה ומדה שמודד לך בין במדה טובה בין במדה פורענות וכן דוד הוא אומר כוס ישועות אשא וגו'. צרה ויגון אמצא וגו' (תהלים קט"ז): (ו) והיו הדברים. מהו האהבה והיו הדברים האלה שמתוך כך אתה מכיר בהקדוש ברוך הוא ומדבק בדרכיו: אשר אנכי מצוך היום. לא יהיו בעיניך כדיוטגמא ישנה שאין אדם סופנה אלא כחדשה שהכל רצין לקראתה. דיוטגמא מצות המלך הבאה במכתב: (ז) ושננתם. לשון חדוד הוא שיהיו מחודדים בפיך שאם ישאלך אדם

דבר

באור

האלה, אין אהבתנו אל השם כאהבת בשר ודם, שמדרך האוהבים לחבק ולנשק, לאכול ולשתות, לשבת וללכת יחדיו, כל הענינים הללו הם בלתי אפשרים בין אדם למקום, אבל אהבתנו אליו הוא, להשגיח ולהתבונן על כל אורחותיו ומעשיו, ולהישיר דרכנו על ידן כמו אוהב נאמן מתדמה במנהגיו, בדעות ומדות אל אהובו ועושה כל אשר לו לרצון, כן כל אוהב ה' באמונה מתנשא בנפשו להדמות אליו, אמת ושלום נמצאו בשפתיו תמיד, עובר על מדותיו ונרצה אף למכעיסיו, עושה טובה עם משפחתו ואנשי בריתו, עוזר עניים ואביונים כפי אשר תשיג ידו יתום ואלמנה בו יחסיון, ובנועם נחמתו כל נכה רוח יקים ויגביה, וזהו כוונת הכתוב לאהבה את ה' לשמוע בקולו ולדבקה בו (לקמן ל' כ'), כמו שבארו החכמים, הרוצה להדבק בשם יתברך ידבק במעשיו מה הוא רחום אף אתה רחום, מה הוא חנון אף אתה חנון וכו'. האוהב משבח את אהובו ומספר מעלותיו וטובותיו ברבים, למען יכבדוהו גם אחרים ויאהבוהו כמוהו, ולכן חובה עלינו לפאר ולרומם שמו הנקדש, ולספר גדלו גבורתו וטובו במקהלות עם וכו']. (ו) והיו, לשון ספרי, לפי שאמר ואהבת איני יודע כיצד אוהב האדם את המקום, ת"ל והיו הדברים וגו' שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם, כלומר על ידי ההתבוננות בדרכיו ועדותיו ופקודיו, תשיג שלימותו טובו וחסדו עליך, וע"י זה תתישב האהבה בלבך ישוב נאמן וקים, ותהיה רודה ומושל בכל רעיוניך ותאות לבך וארשת שפתיך. אנכי מצוך היום, מאמר השליח בשם שולחו. (ז) ושננתם, לשון חדוד,

וכבר

בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך: (ח) וקשרתם לאות על־ידך והיו לטטפת בין עיניך: (ט) וכתבתם על־מזזות

ביתך

בביתך ובמהכך בארחא ובמשכבך ובמקימך: (ח) ותקטרינון לאת על ידך ויהון לתפלין בין עינך: (ט) ותכתבינון על

מזוזין

תולדות אהרן כשבתך וגו' ברכות י"א א' וט"ז א' · סוכה כ"ה א': לאות ברכות י"ד ב' · גיטין מ"ה ב' · מנחות ל"ג א' ול"ס ב' ול"ו א' ומ"ב ב' · ערכין ג' ב': על ידך מנחות ל"ו א' · ערכין י"ט ב': לטטפת זבחים ל"ז ב' · מנחות ל"ד ב' ול"ו א' · ערכין ג' ב': בין עיניך מנחות ל"ז א': וכתבתם ברכות י"ד א' וט"ו ב' · שבת ק"ג ב'. גיטין מ"ה ב' · מנחות ל"ג א' ול"ד א' ומ"ב ב' ומ"ד א':

רש"י

דבר לא תהא צריך לגמגם בו אלא אמור לו מיד: לבניך אלו התלמידים מצינו בכל מקום שהתלמידים קרויים בנים שנאמר בנים אתם לה' אלהיכם ואומר בני הנביאים אשר בבית אל (מ"ב ב') וכן בחזקיה שלמד תורה לכל ישראל קראם בנים שנאמר ועתה בני אל תשלו (דברי הימים ב' כ"ט) וכשם שהתלמידים קרויים בנים כך הרב קרוי אב שנאמר אבי אבי רכב ישראל וגו' (מלכים ב' ב'): ודברת בם. שלא יהא עיקר דבורך אלא בם עשם עיקר ואל תעשם טפל: ובשכבך. יכול אפילו שכב בחצי היום ת"ל ובקומך · יכול אפילו עמד בחצי הלילה ת"ל בשבתך בביתך ובלכתך בדרך. דרך ארץ דברה תורה זמן שכיבה וזמן קימה: (ח) וקשרתם לאות על ידך · אלו תפלין שבזרוע: והיו לטטפת בין עיניך · אלו תפילין שבראש וע"ש מנין פרשיותיהם נקראו טוטפות טט בכתפי שתים פת באפריקי שתים: (ט) מזוזת ביתך · מזוזת כתיב שא"ל אלא אחת: ובשעריך · לרבות שערי

חצרות

באור

וכבר הודעתיך שלשון בינה נגזר ממלת בין, שע"י ההבדלה בין דבר לדבר, יזדכך הרעיון מכל בלבול וערבוב, ותשיג הנפש את הדברים בהשגה ברורה. והנה הדבר המחודד יפריד בלי עמל בין הדבקים, ויבדילם זה מזה, לכן יכונה פעל התבונה המהירה בלשון שנון וחדוד, וכן הלועז יאמר (שארפזין שארפער וויטץ) וכדומה. ומזה הענין למשל ולשנינה (דברים כ"ח), (שארפזינניגע רעדע) או (וויטציגער איינפאלל), וכן מלת חריפה הרגיל בלשון חז"ל מלשון הזה. והנה פה הכוונה תלמד אותם לבניך בחדוד השכל, ובראיות שכליות ומחודדות · ודברת בם, שלא יהיה עיקר דבורך אלא בם, עשם עיקר ואל תעשם טפל (ספרי). (ח) וקשרתם, מצות תפילין נזכרה בפרשת בא (שמות י"ג), אלא שהוסיף פה וקשרתם שיהיו מונחים בקשירה, וירמוז ג"כ לקשר של תפילין שקבלו חז"ל הלכה למשה מסיני. לטטפת, מבואר בפרשת בא, ושם תרגמו המתרגם האשכנזי (שטירן בינדע), כי מקום התחלת עיקרי השער יקרא בל"א (שטירן), ואולם יפה העיר חכם אחד, שאחרי שמקום הנחת תפילין מן התחלת עיקרי השער במצא עד מקום שמוחו של תינוק רופס בקדקוד, יותר ראוי לתרגמו (פֿארדערהויפטבינדע), וכן

נעשה

בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ׃ ס ששי (י) וְהָיָה
כִּי־יְבִיאֲךָ ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ
לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֶת
לָךְ עָרִים גְּדֹלֹת וְטֹבֹת אֲשֶׁר
לֹא־בָנִיתָ׃ (יא) וּבָתִּים מְלֵאִים
כָּל־טוּב אֲשֶׁר לֹא־מִלֵּאתָ וּבֹרֹת
חֲצוּבִים אֲשֶׁר לֹא־חָצַבְתָּ כְּרָמִים
וְזֵיתִים אֲשֶׁר לֹא־נָטָעְתָּ וְאָכַלְתָּ
וְשָׂבָעְתָּ׃ (יב) הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־
תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצִיאֲךָ
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃

את

מְזוּזַן וְתִקְבְּעִינוּן בְּסִפֵּי
בֵּיתָךְ וּבְתַרְעָךְ׃ (י) וִיהֵי
אֲרֵי יַעֲלִינָךְ יְיָ אֱלָהָךְ
לְאַרְעָא דִי קַיֵּים לַאֲבָהָתָךְ
לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב
לְמִתַּן לָךְ קִרְוִין רַבְרְבָן
וְטָבָן דִי לָא בְנֵיתָא׃
(יא) וּבָתִּין מְלָן כָּל טוּב
דִי לָא מְלֵיתָא וְגוּבִין
פְּסִילָן דִי לָא פְסַלְתָּא
כַּרְמִין וְזֵיתִין דִי לָא
נְצַבְתְּ וְתֵיכוּל וְתִשְׂבַּע׃
(יב) אִסְתַּמַּר לָךְ דִלְמָא
תִתְנְשֵׁי יַת דַחַלְתָּא דַיְיָ
דִי אַפְּקָךְ מֵאַרְעָא
דְמִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדוּתָא׃

יַת

תולדות אהרן ביתך יומא י"א א' · מנחות שם · חולין קל"ח ב' : ובשעריך שם · כל הפרשה עקרים מ"ג פל"ס : ובתים חולין י"ז א' : השמר סוטה ה' א' :

רש"י

חצרות ושערי עיירות: (יא) חצובים. לפי שהיה מקום טרשין וסלעים נופל בו לשון חציבה: (יב) מבית עבדים. כתרגומו מבית עבדותא ממקום שהייתם שם עבדים:

ובשמו

באור

נעשה במקום הזה. (ט) ובשעריך, לרבות שערי חצרות ושערי מדינות ושערי עיירות (יומא י"א). (יא) חצובים, לפי שהוא מקום טרשין וסלעים נופל בו לשון חציבה (רש"י). (יב) מבית עבדים, כתרגומו מבית עבדותא. ממקום שהייתם שם עבדים.

[אמר הכורם: השמר לך פן תשכח, מדרך האדם היגע יגיעה רבה וקובץ על יד עד שהגיע לבנות לו בית, לחצוב בארות ולטעת כרם וזית, בכל פעם שרואה אחד מדברים הללו זוכר את כל מאוייו ועמלו, וזוכר את כל המפעל אשר פעל ה' למענו עזרו למלאות את מבוקשו. לא כן מי שבא מתכלית העוני והמחסור אל טובה גדולה ועושר מופלג כרגע, אמת שהרגשת השמחה יותר חזקה בו בבואו פעם מהרגשת הראשון שהלך במעשיו ועלה ממדרגה למדרגה, אבל ההרגשה הזאת איננה מתמדת ועוברת ע"י ההרגל עם הקניינים הסובבים אותו, ולפי שאין בהם דבר שעמל בו, ושיכול

אז

(יג) יַת יְיָ אֱלָהָךְ תִּדְחַל
וְקֳדָמוֹהִי תִּפְלָח וּבִשְׁמֵיהּ
תְּקַיֵּים: (יד) לָא תְהָכוּן
בָּתַר טָעֲוַת עַמְמַיָּא

מטעות

(יג) אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ
תַעֲבֹד וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ׃ (יד) לֹא
תֵלְכוּן אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים

מאלהי

תולדות אהרן את ה' עקרים מ"ג פל"א :

ר ש " י

(יג) ובשמו תשבע. אם יש בך כל המדות הללו שאתה ירא את שמו ועובד אותו אז בשמו תשבע שמתוך שאתה ירא את שמו תהא זהיר בשבועתך ואם לאו לא תשבע

באור

לזוכירו את התלאות שמצא בעסקיו, ואיך יד ה' היתה אתו בכל פעם, עד שהשיג לאט לאט לכל הטובה הזאת, בנקל הוא שישכח את ריבו, מעמדו ומצבו הראשון וישכח את מטיבו אשר חננו בכל הכבוד הזה. וזהו כוונת אמרו, והיה כי יביאך ה' אלהיך אל הארץ וגו' לתת לך ערים גדלות וטבת אשר לא בנית ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת, ברת חצובים אשר לא חצבת כרמים וזיתים אשר לא נטעת, ואין דבר שעמלת בו להזכירך את מחסורך ואת מטיבך שהמציא ונתן לך כל אלה, לכן השמר לך פן תשכח]. (יג) את ה' אלהיך תירא, יראת הגדולה והכבוד (עהרפורכט), והיא מסכמת עד מאד עם האהבה השלימה שזכר מצותה, כי גם האוהב הנאמן, כאשר יתעורר בלבו רעיון הגדולה והכבוד והשלמות אשר לנאהב, ודבקות נפשו עם עלה נכבד כמהו, ירא ויפחד מעשות, או מהעלות על רוחו דבר שלא ייטב בעיני הנאהב. ואתו תעבד, תכנע לפניו ותעשה רצונו כעבד לפני אדוניו. ולשון ספרי ולעבדו זה תלמוד, ד"א זו תפלה, ובמשנת רבי אלעזר בנו של ר"י הגלילי אמרו מנין לעקר תפלה מצוה? מהכא את ה' אלהיך תירא ואתו תעבוד, ואמרו עבדו בתורתו ועבדו במקדשו, ר"ל הכוון אליו להתפלל שם, כמו שבאר שלמה המע"ה (מלשון הרמב"ם בספר המצות מצוה ה'), ולדעת הרב ז"ל התפלה עצמה מן התורה, אלא שזמן התפלה ומנין התפלות ונוסחיהם מדרבנן (שם מצוה י' ובהלכות). ולדעת הרמב"ן ז"ל כל עקר התפלה מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא. ובשמו תשבע, ברצותך לאמת דבר לזולתך ולכרות ברית עם אחר, השבע בשם הנכבד לקיים כל דבר, ואחרי שאתה ירא ועובד את השם, תהיה זהיר בשבועתך, ולא תשבע רק באמת, וע"י זה יכירו השומעים וידעו את מי אתה ירא לשאת שמו לשקר. ולשון הרמב"ם ז"ל בספר המצות (מצוה ז') ולזה לא הותר להשבע בדבר מכל הנבראים, כמו המלאכים והכוכבים, אלא על צד חסרון המצרף, כמו שישבע בשמש, וירצה לומר אדון השמש, ועל זה הצד תשבע אומתנו בשם משה רבינו מה נכבד שמו, כאילו הנשבע נשבע באדון משה או במי ששלחו, וכל עת שלא יכוין הנשבע זה, ונשבע באחד הנבראים, להאמינו שיש לאותו דבר אמיתת עלה עד שישבע בו, כבר עבר ושתף דבר אחר עם שם שמים, ויש גם בזה מחלוקת בין הרב והרמב"ן ז"ל, לדעת

הרב

מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר
סְבִיבוֹתֵיכֶם׃ (טו) כִּי אֵל קַנָּא
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבֶּךָ פֶּן־יֶחֱרֶה
אַף־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּךְ וְהִשְׁמִידְךָ
מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ ס (טז) לֹא
תְנַסּוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר
נִסִּיתֶם בַּמַּסָּה׃ (יז) שָׁמוֹר
תִּשְׁמְרוּן אֶת־מִצְוֺת יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם וְעֵדֹתָיו וְחֻקָּיו אֲשֶׁר
צִוָּךְ׃ (יח) וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב
בעיני

מִטַּעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי
בִּסְחָרָנֵיכוֹן׃ (טו) אֲרֵי
אֵל קַנָּא יְיָ אֱלָהָךְ
שְׁכִינְתֵיהּ בֵּינָךְ דִּלְמָא
יִתְקַף רוּגְזָא דַּייָ אֱלָהָךְ
בָּךְ וִישֵׁיצִינָךְ מֵעַל אַפֵּי
אַרְעָא׃ (טז) לָא תְנַסּוֹן יָת
יְיָ אֱלָהֲכוֹן כְּמָא דִּי נַסֵּיתוֹן
בְּנִסֵּיתָא׃ (יז) מִטַּר תִּטְּרוּן
יָת פִּקּוּדַיָּא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן
וְסָהֲדְוָתֵיהּ וּקְיָמוֹהִי דִּי
פַּקְדָךְ׃ (יח) וְתַעְבֵּיד
דְּכָשַׁר וּדְתַקִּין קֳדָם יְיָ
בדיל

תולדות אהרן לא תנסו תענית ט׳ א׳ : ועשית ב״מ ט״ז ב׳ ול״ה א׳ וק״ח א׳ · ע״א כ״ה א׳ :

רש״י

תשבע : (יד) מאלהי העמים אשר סביבותיכם. הוא הדין לרחוקים אלא לפי שאתה רואה את סביבותיך תועים אחריהם הוצרך להזהיר עליהם ביותר : (טז) במסה · כשיצאו ממצרים שנסוהו במים שנאמר היש ה׳ בקרבנו : (יח) הישר והטוב · זו פשרה
לפנים

באור

הרב ז״ל השבועה בעת הצורך מצות עשה, ולדעת הרמב״ן ז״ל אינה אלא רשות. (יד) אשר סביבותיכם, הוא הדין לרחוקים, אלא לפי שאתה רואה את סביבותיך תועים אחריהם, הוצרך להזהיר עליהם ביותר (רש״י). [אמר המחבר: אל קנא, בארנוהו היטב (שמות כ׳ ה׳)]. (טז) במסה, כשיצאו ממצרים, שנסוהו ואמרו היש ה׳ בקרבנו אם אין (שמות י״ז ז׳). והיתה כוונתם שאם יעשה להם השם נפלאות ויתן להם מים יעבדוהו, וילכו אחריו במדבר, ואם לא, יעזבוהו, וזה מרי עצום, כי אחרי שנתאמת להם משה עבד ה׳ ושליחותו, היה להם לקבל את כל הקורות אותם כמשפט צדק וישר, אם טוב ואם רע יהיה בעיני בשר, והזהירם עתה שלא יעשו כך לדורות, כי אם ישמרו מצות עדותיו, שהם הנסים שעשה להם כבר להיות להם לעדות כגון הפסח והמצה והסכה, וישמרו חקיו אף אם לא ידעו טעמם, ואם יעשו הטוב והישר בעיני ה׳, יעשה להם כל טוב, ואין צורך בנסיון. ובא בי״ת במסה בפתח שלא כמנהג, כי לא יבא ה״א הדעת לפני שם עצם פרטי. (יח) הישר והטוב, אמרו רז״ל זו פשרה לפנים משורת הדין, וכתב הרמב״ן ז״ל הכוונה בזה, כי מתחלה אמר שתשמור עדותיו וחקיו אשר
צוך

בְּעֵינֵי יְהוָה לְמַעַן יִיטַב לָךְ וּבָאתָ וְיָרַשְׁתָּ אֶת־הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ׃ (יט) לַהֲדֹף אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ מִפָּנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃ ס (כ) כִּי־יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר לֵאמֹר מָה הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם׃ (כא) וְאָמַרְתָּ לְבִנְךָ עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם וַיֹּצִיאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה׃ (כב) וַיִּתֵּן

יהוה

בְּדִיל דְיֵיטַב לָךְ וְתֵיעוֹל וְתֵירַת יָת אַרְעָא טַבְתָא דִי קַיֵים יְיָ לַאֲבָהָתָךְ׃ (יט) לְמִתְבַּר יָת כָּל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ מִן קֳדָמָךְ כְּמָא דְמַלֵיל יְיָ׃ (כ) אֲרֵי יִשְׁאֲלִינָךְ בְּרָךְ מְחַר לְמֵימַר מָה סַהֲדְוָתָא וּקְיָמַיָא וְדִינַיָא דִי פַקֵיד יְיָ אֱלָהָנָא יָתְכוֹן׃ (כא) וְתֵימַר לִבְרָךְ עַבְדִין הֲוֵינָא לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם וְאַפְּקָנָא יְיָ מִמִּצְרַיִם בִּידָא תַקִיפָא׃ (כב) וִיהַב

יי

רש״י

לפנים משורת הדין. (יט) כאשר דבר. והיכן דבר והמותי את כל העם וגו׳: (כ) כי ישאלך בנך מחר. יש מחר שהוא לאחר זמן:

וכשל

באור

לך, ועתה יאמר גם באשר לא צוך תן דעתך לעשות הטוב והישר בעיניו׳ כי הוא אוהב הטוב והישר, וזה הענין גדול, לפי שאי אפשר לזכור בתורה כל הנהגות האדם עם שכניו ורעיו, וכל משאו ומתנו .ותקוני הישוב והמדינות כולם, אבל אחרי שהזכיר מהם הרבה, כגון לא תלך רכיל לא תקום ולא תטור ולא תעמוד על דם רעך, לא תקלל חרש, מפני שיבה תקום וכיוצא בהן, חזר לומר דרך כלל שיעשה הישר והטוב בכל דבר עד שיכנס בזה הפשרה לפנים משורת הדין, וכגון מה שהזכירו בדינא דבר מצרא, ואפילו מה שאמרו פרקו נאה ודבורו בנחת עם הבריות עד שיקרא בכל ענין תם וישר עכ״ל. (כ) מה העדות, על מה יעידו ויורו המצות הנקראות עדות, כגון מזוזה ותפלין והמועדים, ומה ענין החקים שנקיימם בלי לדעת טעמם, ומדוע נצטוו המשפטים שאין הדעת מחייבת אותן, כגון עונש מיתה ומלקות לעובר על המצות ודיני הקנסות? כי לא ישאל הבן החכם על משפטי ישוב המדינות בדיני הנזקין והשומרים ויתר הדינין שבין איש לרעהו הבאים בתורה, כי כלם נכוחים למבין (מדברי הרמב״ן ז״ל): אתכם, אין לדייק בזה אתכם ולא אותו, כי כן סדר הקבלה, השם ילוה לאבות והם יעתיקו מצותיו לבנים.

יְהוָה אוֹתֹת וּמֹפְתִים גְּדֹלִים
וְרָעִים ׀ בְּמִצְרַיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל־
בֵּיתוֹ לְעֵינֵינוּ׃ (כג) וְאוֹתָנוּ
הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הָבִיא אֹתָנוּ
לָתֶת לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
לַאֲבֹתֵינוּ׃ (כד) וַיְצַוֵּנוּ יְהוָה
לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה
לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב
לָנוּ כָּל־הַיָּמִים לְחַיֹּתֵנוּ כְּהַיּוֹם
הַזֶּה׃ (כה) וּצְדָקָה תִּהְיֶה־לָּנוּ כִּי־
נִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה
הַזֹּאת לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר
צִוָּנוּ׃ שביעי ס

כי

יְיָ אָתִין וּמוֹפְתִין רַבְרְבִין
וּבִישִׁין בְּמִצְרַיִם בְּפַרְעֹה
וּבְכָל אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ
לְעֵינָנָא׃ (כג) וְיָתַנָא
אַפֵּיק מִתַּמָּן בְּדִיל
לְאַעָלָא יָתַנָא לְמִתַּן לָנָא
יָת אַרְעָא דִּי קַיֵּים
לַאֲבָהָתַנָא׃ (כד) וּפַקְדַנָא
יְיָ לְמֶעְבַּד יָת כָּל קְיָמַיָּא
הָאִלֵּין לְמִדְחַל קֳדָם יְיָ
אֱלָהָנָא דְּיֵיטַב לָנָא כָּל
יוֹמַיָּא לְקַיָּמוּתַנָא כְּיוֹמָא
הָדֵין׃ (כה) וְזָכוּתָא תְּהֵא
לָנָא אֲרֵי נִטַּר לְמֶעְבַּד יָת
כָּל תַּפְקֵדְתָּא הָדָא קֳדָם
יְיָ אֱלָהָנָא כְּמָא דִּי
פַקְדַנָא׃

ארי

תולדות אהרן לטוב עקדה שער מ״ד:

באור

אבל בדברי השואל מה העבודה הזאת לכם, יפה דקדקו לכם ולא לו. (כב) לעינינו, אנחנו הרואים את אותותיו ומופתיו עדים בדבר. (כג) ואותנו וגו׳, להיות לו לעם סגולה, והוא מחוקקנו. (כד) ויצונו וגו׳, המחוקק העליון הזה נתן לנו את כל החקים האלה, ועלינו לקבל את עול מלכותו, ולקיים את מצותיו בין שנשיג טעמם וסודם בין שלא נשיגם, כי תכלית כל המצות האלה היא יראת השם הנכבד והנורא. לטוב לנו, ואנו יודעים דרך כלל, שכל החקים האלה אין בהם דבר לרעתינו, כי אם כלם לטוב לנו. המחוקק העליון לא יגיע דבר לטובתו, כי אם נצדק מה נפעל לו? ואולם כלם גורמים לנו חיים טובים כהיום הזה. (כה) וצדקה וגו׳, מלבד שהמצות האלה בעצמם הם שכר טוב לעושיהם, עוד תחשב לנו לצדקה בעיני השם יתעלה, והוא יגמול לנו גמול טוב ומאושר על צד החסד והחנינה, אם נשמר לעשותם כאשר צונו. [אמר הכורם: וצדקה, והנה נוכל לומר בהפך, שכוונת משה רע״ה היא, כי נשמור לעשות את כל המצוה וגו׳ עוד לא עשינו יותר ממה שראוי לנו ע״פ מדת הצדק שלפי שהוא גומל אותנו כל טוב חייבים אנחנו ע״פ הצדק לעשות כנגד זה את רצונו. ואולם ויחשבה לו צדקה (בראשית ט״ו ו׳), אין סובל פירושנו זה]:

וגאל

ז (א) כִּי יְבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־
שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ וְנָשַׁל גּוֹיִם־
רַבִּים ׀ מִפָּנֶיךָ הַחִתִּי וְהַגִּרְגָּשִׁי
וְהָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי
וְהַיְבוּסִי שִׁבְעָה גוֹיִם רַבִּים
וַעֲצוּמִים מִמֶּךָּ: (ב) וּנְתָנָם יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהִכִּיתָם הַחֲרֵם
תַּחֲרִים אֹתָם לֹא־תִכְרֹת לָהֶם
בְּרִית וְלֹא תְחָנֵּם: (ג) וְלֹא
תִתְחַתֵּן בָּם בִּתְּךָ לֹא־תִתֵּן לִבְנוֹ
וּבִתּוֹ לֹא־תִקַּח לִבְנֶךָ: (ד) כִּי־
יָסִיר אֶת־בִּנְךָ מֵאַחֲרַי וְעָבְדוּ
אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְחָרָה אַף־יְהוָה
בָּכֶם וְהִשְׁמִידְךָ מַהֵר: (ה) כִּי
אם

ז (א) אֲרֵי יָעֵלִינָךְ יְיָ
אֱלָהָךְ לְאַרְעָא דִּי
אַתְּ עָלֵיל לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ
וִיתָרֵךְ עַמְמִין סַגִּיאִין מִן
קֳדָמָךְ חִתָּאֵי וְגִרְגְּשָׁאֵי
וֶאֱמוֹרָאֵי וּכְנַעֲנָאֵי וּפְרִזָּאֵי
וְחִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי שִׁבְעָא
עַמְמִין סַגִּיאִין וְתַקִּיפִין
מִנָּךְ: (ב) וְיִמְסְרִינוּן יְיָ
אֱלָהָךְ קֳדָמָךְ וְתִמְחֵינוּן
גַּמָּרָא תְּגַמַּר יַתְהוֹן לָא
תִגְזַר לְהוֹן קְיָם וְלָא
תְרַחֵם עֲלֵיהוֹן: (ג) וְלָא
תִתְחַתַּן בְּהוֹן בְּרַתָּךְ לָא
תִתֵּן לִבְרֵיהּ וּבְרַתֵּיהּ לָא
תִסַּב לִבְרָךְ: (ד) אֲרֵי
יַטְעֵין יָת בְּרָךְ מִבָּתַר
פּוּלְחָנִי וְיִפְלְחוּן לְטַעֲוַת
עַמְמַיָּא וְיִתְקֵיף רוּגְזָא
דַּיְיָ בְּכוֹן וִישֵׁצֵינָךְ
בִּפְרִיעַ: (ה) אֱלָהֵין כְּדֵין
תעבדון

תולדות אהרן ולא תחנם ע"ז כ' א': ולא תתחתן יבמות ע"ז א' קדושין ס"ח ב'. ע"א ל"ו ב': כי יסיר יבמות כ"ג א'. קדושין ס"ח ב'. ע"א ל"ו ב':

רש"י

ז (א) ונשל. לשון השלכה והתזה וכן ונשל הברזל: (ב) ולא תחנם. לא תתן להם חן. דבר אחר לא תתן להם חנייה בארץ: (ד) כי יסיר את בנך מאחרי. בנו של עובד כוכבים כשישא את בתך יסיר את בנך אשר תלד לו בתך מאחרי למדנו שבן בתך הבא
מן

באור

ז (א) ונשל, לשון השלכה והתזה, וכן ונשל הברזל (דברים י"ט ה'), (לשון רש"י). והנה שם הוא עומד וכאן יוצא, והשו"ן שורש. (ד) את בנך, בנו של עובד כוכבים

אִם־כֹּה תַעֲשׂוּ לָהֶם מִזְבְּחֹתֵיהֶם
תִּתֹּצוּ וּמַצֵּבֹתָם תְּשַׁבֵּרוּ
וַאֲשֵׁירֵהֶם תְּגַדֵּעוּן וּפְסִילֵיהֶם
תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ׃ (ו) כִּי עַם קָדוֹשׁ
אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּךָ בָּחַר ׀
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִהְיוֹת לוֹ לְעַם
סְגֻלָּה מִכֹּל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל־
פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ (ז) לֹא מֵרֻבְּכֶם
מִכָּל־הָעַמִּים חָשַׁק יְהוָה בָּכֶם
וַיִּבְחַר בָּכֶם כִּי־אַתֶּם הַמְעַט
מכל

תרגום אונקלוס

תַּעְבְּדוּן לְהוֹן אֱגוֹרֵיהוֹן
תְּתָרְעוּן וְקָמָתְהוֹן תְּתַבְּרוּן
וַאֲשֵׁירֵיהוֹן תְּקוֹצְצוּן
וְצַלְמֵיהוֹן תּוֹקְדוּן בְּנוּרָא׃
(ו) אֲרֵי עַם קַדִּישׁ אַתְּ
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בָּךְ
אִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ לְמֶהֱוֵי
לֵיהּ לְעַם חֲבִיב מִכֹּל
עַמְמַיָּא דִּי עַל אַפֵּי
אַרְעָא׃ (ז) לָא מִדְּסַגִּיאִין
אַתּוּן מִכָּל עַמְמַיָּא צְבֵי
יְיָ בְּכוֹן וְאִתְרְעֵי בְכוֹן
אֲרֵי אַתּוּן זְעִירִין מִכָּל
עממיא

תולדות אהרן ואשריהם סוטה ס' א'. ע"א מ"ס ג' : ופסיליהם סנהדרין נ"ג א' · ע"ז נ"ב א' : מגלה עקרים מ"ב פל"ז : לא מרבכם חולין פ"ט א' · עקדה שער כ"ו : חשק עקרים מ"ג פ' ל"ז :

רש"י

מן העובד כוכבים קרוי בנך אבל בן בנך הבא מן העובדת כוכבים אינו קרוי בנך אלא בנה שהרי לא נאמר על בתו לא תקח כי תסיר את בנך מאחרי אלא כי יסיר את בנך וגו' : (ה) מזבחותם. של בנין : ומצבותם · אבן אחת : ואשירהם · אילנות שעובדין אותן : ופסיליהם · (פסילים) צורות : (ז) לא מרבכם · כפשוטו מדרשו לפי שאין אתם מגדילין עצמיכם כשאני משפיע לכם טובה לפיכך חשק בכם : כי אתם המעט.
המעטין

באור

כשישא את בתך יסיר את בנך אשר תלד לו בתך מאחרי, למדנו שבן בתך הבא מן עובד כוכבים קרוי בנך, אבל בן בנך הבא מן עובדת כוכבים אינו קרוי בנך אלא בנה שהרי לא נאמר על בתו לא תקח כי תסיר את בנך מאחרי (קדושין ס"ח). (ה) מזבחותיהם, של בנין. ומצבתם, אבן אחת. תגדעון, גידוע נופל באילן. ופסיליהם, פסילי עץ. (ו) עם קדוש, נבדל מכל העמים להיות לגיון של מלך, וזכו להיות לו לעם סגולה, כמלך בשר ודם הבוחר לו נחלה אחת לסגולת מלכותו, ולגא אחד להיות לגיון המיוחד לו, כן בחר ה' בך מכל העמים להיות לו עם נחלה ועם סגולה, ועל כן מהראוי שלא תעבוד אלא לו לבדו. ולא תשתף עמו דבר זולת, כמעשה העובדי כוכבים שלא נאסר להם השתוף · (ז) לא מרבכם, שיהיו הרבים למלך, כענין שכתוב ברב עם הדרת מלך. חשק,
ענין

עַמְמַיָּא׃ (ח) אֲרֵי מִדְּרָחֵם יְיָ יָתְכוֹן וּמִדְּנָטַר יָת קְיָמָא דִּי קַיֵּים לַאֲבָהָתְכוֹן אַפֵּיק יְיָ יָתְכוֹן בִּידָא תַקִּיפָא וּפַרְקָךְ מִבֵּית עַבְדוּתָא מִידָא דְפַרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרָיִם׃ (ט) וְתִידַע אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ הוּא אֱלֹהִים אֱלָהָא מְהֵימְנָא נָטַר קְיָמָא וְחִסְדָּא לְרָחֲמוֹהִי וּלְנָטְרֵי פִּקּוֹדוֹהִי לְאַלְף דָּרִין׃ (י) וּמְשַׁלֵּם לְשָׂנְאוֹהִי טָבְוָן

מִכָּל־הָעַמִּים׃ (ח) כִּי מֵאַהֲבַת יְהוָה אֶתְכֶם וּמִשָּׁמְרוֹ אֶת־הַשְּׁבֻעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֵיכֶם הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם בְּיָד חֲזָקָה וַיִּפְדְּךָ מִבֵּית עֲבָדִים מִיַּד פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרָיִם׃ מפטיר (ט) וְיָדַעְתָּ כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא הָאֱלֹהִים הָאֵל הַנֶּאֱמָן שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לְאֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָו לְאֶלֶף דּוֹר׃ (י) וּמְשַׁלֵּם לְשֹׂנְאָיו

מצותיו ק'　　　　אל

תולדות אהרן ולשמרי סוטה ל"א א' : ומשלם ערכין כ"ב א' :

רש"י

הממעטין עצמכם כגון אברהם שאמר ואנכי עפר ואפר וכגון משה ואהרן שאמרו ונחנו מה · לא כנבוכדנצר שאמר אדמה לעליון (ישעיה י"ד) וסנחריב שאמר מי בכל אלהי הארצות (מלכים ב' י"ח) וחירם אמר אל אני מושב אלהים ישבתי (יחזקאל כ"ח): כי אתם המעט · הרי כי משמש בלשון דהא : (ח) כי מאהבת · הרי כי משמש בלשון אלא : לא מרובכם חשק ה' בכם · אלא מאהבת ה' אתכם : ומשמרו את השבועה · מחמת שמרו את השבועה : (ט) לאלף דור · ולהלן הוא אומר לאלפים כאן שהיה סמוך אצל לשומרי מצותיו העושין מיראה הוא אומר לאלף ולהלן שהוא סמוך אצל לאוהביו העושין מאהבה ששכרן יותר גדול הוא אומר לאלפים : לאוהביו · אלו העושין מאהבה : ולשומרי מצותיו · אלו העושין מיראה : (י) ומשלם לשנאיו אל

באור

ענין קשר ודבוק כמבואר למעלה. כי אתם, הרי כי משמש בלשון דהא. (ח) כי מאהבת, הרי כי משמש בלשון אלא, לא מרבכם אלא מאהבתו אתכם: ומשמרו, שם הפעל, והטעם כדי שישמור. (ט) וידעת, ע"י שהוציאך ביד חזקה מתחת עול אדוניך, קשה תדע שהוא שיש לו כח והוא יכול על כל. וממה שאמרתי שבחר בך בעבור שבועתו, תדע שהוא נאמן בבריתו, ולא יפול דברו ריקם. לאלף דור, מספר קצוב תחת בלתי קצוב. דרך מליצי, והטעם לאין קץ. (י) ומשלם לשנאיו, לכל אחד משנאיו. אל

פניו

אֶל־פָּנָיו לְהַאֲבִידוֹ לֹא יְאַחֵר לְשֹׂנְאוֹ אֶל־פָּנָיו יְשַׁלֶּם־לוֹ׃
(יא) וְשָׁמַרְתָּ אֶת־הַמִּצְוָה וְאֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם׃ פ

סדר עקב

(יב) וְהָיָה ׀ עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֵת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה וּשְׁמַרְתֶּם
ועשיתם

טָבְוָן דְּאִנּוּן עָבְדִין קֳדָמוֹהִי בְּחַיֵּיהוֹן לְאוֹבָדֵיהוֹן לָא מְאַחַר עוֹבַד טָב לְשַׂנְאוֹהִי טָבְוָן דְּאִנּוּן עָבְדִין קֳדָמוֹהִי בְּחַיֵּיהוֹן מְשַׁלֵּם לְהוֹן׃
(יא) וְתִטַּר יָת תַּפְקֶדְתָּא וְיָת קְיָמַיָּא וְיָת דִּינַיָּא דִּי אֲנָא מְפַקֵּד לָךְ יוֹמָא דֵין לְמֶעְבַּדְהוֹן׃
(יב) וִיהֵי חֲלַף דִּי תְקַבְּלוּן יָת דִּינַיָּא הָאִלֵּין וְתִטְּרוּן
ותעבדון

תולדות אהרן לא יאחר פס פס : לעשותם פס פס · ע"ז כ' א' וד' כ' :

רש"י

אל פניו · בחייו משלם לו גמולו הטוב כדי להאבידו מן העוה"ב : (יא) היום לעשותם · ולמחר לעוה"ב ליטול שכרם :
(יב) והיה עקב תשמעון · אם המצות קלות שאדם דש בעקביו תשמעון : ושמר ה'

באור

פניו, בחייו משלם לו גמול הטוב, כדי להאבידו מן העולם הבא, כן פי' רש"י ז"ל וכן ת"א ויב"ע ומפרשים אחרים פירשו ומשלם לשנאיו פרי חטאתם, אל פניו לו ולבניו עד דור רביעי. לא יאחר, מדור רביעי, כאשר ישמור הברית והחסד לאלף דור, וזו היא מדה טובה מרובה ממדת פורענות· ונראה שכך הוא המשך הכתובים, אמר האל הנאמן שומר בריתו לאוהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור, ואם יהיה אחד מן הדורות האלף ההם דור סורר, לא יפסוק בשביל זה חסד האל מזרעו כי ישלם לרשע על פניו וישמור בריתו לזרעו אחריו· וזהו שאמר לא יאחר לשנאו להיות עונו שמור לבניו, ויאבדו ח"ו זכות אבי אבות השמור להם מדורות אלף כי אם על פניו ישלם לשנאו, ולכן אם תשמור את המצוה ואת החקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוך היום ומקיים והולך והיה עקב תשמעון וגו' ושמר ה' אלהיך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך, כי כן מדותיו של הקב"ה, שומר בריתו וחסדו לדור אחרון. שימצא ראוי לכך. [אמר הכורם : אל פניו, לו ולבניו עד דור רביעי, שבעתים ההם עוד לא החלישו בני אדם את כחות הגוף במאכלים מורכבים מכמה מינים שונים מתנגדים המהרסים את עמודי הבריאות ראו כמעט כולם את דור רביעי].
(יב) והיה עקב, כמו לעולם עקב, שכר באחרונה (הראב"ע), ולזה הסכים הרמב"ן
נאמר

וְעָשִׂיתֶם אֹתָם וְשָׁמַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת־הַבְּרִית וְאֶת־הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ׃ (יג) וַאֲהֵבְךָ וּבֵרַכְךָ וְהִרְבֶּךָ וּבֵרַךְ פְּרִי־בִטְנְךָ וּפְרִי־אַדְמָתֶךָ דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ שְׁגַר־אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לאבתיך

וְתַעְבְּדוּן יַתְהוֹן וְיִטַּר יְיָ אֱלָהָךְ לָךְ יָת קְיָמָא וְיָת חִסְדָּא דִּי קַיֵּים לַאֲבָהָתָךְ׃ (יג) וִירַחֲמִינָךְ וִיבָרְכִינָךְ וְיַסְגִּינָךְ וִיבָרֵךְ וַלְדָּא דִמְעָךְ וְאִבָּא דְאַרְעָךְ עֲבוּרָךְ וְחַמְרָךְ וּמִשְׁחָךְ בַּקְרֵי תוֹרָךְ וְעֶדְרֵי עָנָךְ עַל אַרְעָא דִּי קַיֵּים לאבהתך

תולדות אהרן ואהבך מקרים מ"ג פל"ז: וברך נרכוס נ"ה ב': ועשתרת חולין ע"ד ב':

רש"י

ה' וגו' · ישמור לך הבטחתו: (יג) שגר אלפיך · ולדי בקרך · שהנקבה משגרת ממעיה: ועשתרות צאנך · מנחם פירש אבירי בשן (תהלים כ"ב) מבחר הצאן כמו עשתרות קרנים לשון חוזק ואונקלוס תרגם ועדרי ענך · ורבותינו אמרו למה

באור

ואמר והמפרשים אמרו כי טעם עקב שכר באחרית, וכן בשמרם עקב רב (תהלים י"ט י"ב), יאמר והיה אחרית תשמעון המשפטים ותשמרו אותם שישמר השם לך הברית והחסד ואהבך, ונכון הוא כי יקראו בלשון הקודש תחלת כל דבר בלשון ראש כענין ראש דרך אמת, וכן גדול הדור ראש העם, והדבר המשובח, ראש בשמים, וכן יקרא אחרית כל דבר עקב, כי הלשון יתפוס דמיונו באדם, והראש תחלה והעקב בו אחרית וסוף, ואנקלוס תרגם עקב חלף, כמו חלף עבודתם (במדבר י"ח כ"א), ועשאו לשון סבוב, נגזר מן והיה העקוב למישור (ישעיה מ' ד'), הדרך המעוקל ההולך סביב סביב, יאמר והיה סבת שמעכם המשפטים ועשותכם אותם, שישמור השם לכם בריתו, ודומה לזה בגלל הדבר הזה בסבתו, כן כתב הרמב"ן ז"ל. ולדעתו גם עקב הרגל מן הענין הזה, בעבור היותו מעוגל, כמו שיקרא אמצע היד כף, בשביל דמיונו עם כפות זהב. ולזה מתורגם בל"א (פרפקוג), שהוא המסובב הנה באחרונה. אשר נשבע לאבותיך, לתת לזרעם אשר ילכו בדרכיהם. (יג) ואהבך וברכך והרבך · כי מסגולת האוהב לשמח בשמחת הנאהב ולהטיב לו כפי יכלתו. וברכך והרבך כלל, לכן מועמד באתנח, וברך פרי בטנך וגו' פרט. אלפיך, כמו אלופינו מסובלים (תהלים קמ"ד י"ד), ושגר מלשון שלוח, והשעור ולדי בקרך, שהנקבה משגרת ממעיה · ועשתרת צאנך · אמרו רז"ל שהם נקבות הצאן, ואמרו למה נקראו שמן עשתרות, שמעשרות את בעליהן, שמוכר החלב והצמר והטלאים · והזכורות השטויות על לורתן נקראו גם כן עשתרות על שמן. [אמר הכורם: ואהבך, יתמיד אהבתו אותך, ואין הכוונה שיתחיל לאהוב אותך שהרי כבר נאמר כי מאהבת ה' אתכם

לַאֲבֹתֶ֖יךָ לָ֥תֶת לָֽךְ׃ (יד) בָּר֥וּךְ
תִּהְיֶ֖ה מִכָּל־הָֽעַמִּ֑ים לֹא־יִהְיֶ֨ה
בְךָ֛ עָקָ֥ר וַעֲקָרָ֖ה וּבִבְהֶמְתֶּֽךָ׃
(טו) וְהֵסִ֧יר יְהוָ֛ה מִמְּךָ֖ כָּל־חֹ֑לִי
וְכָל־מַדְוֵ֨י מִצְרַ֜יִם הָֽרָעִ֗ים אֲשֶׁ֣ר
יָדַ֘עְתָּ֒ לֹ֤א יְשִׂימָם֙ בָּ֔ךְ וּנְתָנָ֖ם
בְּכָל־שֹׂנְאֶֽיךָ׃ (טז) וְאָכַלְתָּ֣ אֶת־
כָּל־הָֽעַמִּ֗ים אֲשֶׁ֨ר יְהוָ֤ה אֱלֹהֶ֙יךָ֙
נֹתֵ֣ן לָ֔ךְ לֹא־תָח֥וֹס עֵינְךָ֖ עֲלֵיהֶ֑ם
וְלֹ֤א תַעֲבֹד֙ אֶת־אֱלֹ֣הֵיהֶ֔ם כִּֽי־
מוֹקֵ֥שׁ ה֖וּא לָֽךְ׃ ס (יז) כִּ֤י
תֹאמַר֙ בִּלְבָ֣בְךָ֔ רַבִּ֛ים הַגּוֹיִ֥ם
האלה

לַאֲבָהָתָךְ לְמִתַּן לָךְ׃
(יד) בְּרִיךְ תְּהֵי מִכָּל
עַמְמַיָּא לָא יְהֵי בָךְ עֲקַר
וַעֲקַרָא וּבִבְעִירָךְ׃
(טו) וְיַעְדֵּי יְיָ מִנָּךְ כָּל
מַרְעִין וְכָל מַכְתָּשֵׁי
מִצְרָאֵי בִּישַׁיָּא דִּי יְדַעְתְּ
לָא יְשַׁוֵּינוּן בָּךְ וְיִתְּנִינוּן
בְּכָל סָנְאָךְ׃ (טז) וּתְגַמַּר
יָת כָּל עַמְמַיָּא דַּייָ אֱלָהָךְ
יָהֵיב לָךְ לָא תְחוּס עֵינָךְ
עֲלֵיהוֹן וְלָא תִפְלַח יָת
טַעֲוָתְהוֹן אֲרֵי לְתַקְלָא
יְהוֹן לָךְ׃ (יז) דִּלְמָא
תֵימַר בְּלִבָּךְ סַגִּיאִין
עממיא

תולדות אהרן לא יהיה נרכות מ"ד ב': והסיר ב"מ ב' עקרים מ"ד פס"א: ולא תעבד סנה קל"ז א': כי תאמר עקדה שער ב':

רש"י

למה נקרא שמם עשתרות שמעשרות את בעליהן: (יד) עקר · שאינו מוליד: (יז) כי תאמר בלבבך · על כרחך לשון דלמא הוא שמא תאמר בלבבך מפני שהם רבים

באור

אתכם (לעיל פסוק ח')]. (טו) והסיר ה' ממך כל חלי, חולי הנהוג לבוא בעולם. וכל מדוי מצרים הרעים. הוא חולי חוץ מן המנהג. ישימם, בקמ"ץ המ"ם תחת היו"ד. [אמר הכורם: והסיר ממך כל חולי, חולי הנהוג לבוא בעולם, וכל מדוי מצרים הוא חולי חוץ מן המנהג, כן אמרנו בביאורנו לנת"הש. והנה שעור הכתוב כך הוא, שהם לא ישנה מנהג הטבע, אבל והסיר ממך כל חולי אם יבוא עליך, יסירו ממך שלא יתמיד, וימהר לרפא אותך. ואולם מדוי מצרים הרעים שהם חוץ מן המנהג, לא ישימם בך, לא יבואו עליך כלל, ולזה חולי הוא באמת]. (טז) ואכלת את כל העמים, הושאל שם אכילה לכליון השנאה, לפי שהאוכל מכלה המאכל ברעבון גופני, והשונא מכלה השנוא ברעבון נפשיי. כי מוקש הוא, כל אחד מאלהיהם (הראב"ע). ויתכן שהוא מוסב על הפעל לא תחוס וגו' ולא תעבד, לפי שהדבר הזה, כלומר החמלה עליהם הוא לך למוקש. וכן
מתורגם

הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי אֵיכָה אוּכַל
לְהוֹרִישָׁם׃ (יח) לֹא תִירָא מֵהֶם
זָכֹר תִּזְכֹּר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לְפַרְעֹה וּלְכָל־מִצְרָיִם׃
(יט) הַמַּסֹּת הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר־רָאוּ
עֵינֶיךָ וְהָאֹתֹת וְהַמֹּפְתִים
וְהַיָּד הַחֲזָקָה וְהַזְּרֹעַ הַנְּטוּיָה
אֲשֶׁר הוֹצִאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כֵּן
יַעֲשֶׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְכָל־הָעַמִּים
אֲשֶׁר־אַתָּה יָרֵא מִפְּנֵיהֶם׃ (כ) וְגַם
אֶת־הַצִּרְעָה יְשַׁלַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בָּם עַד־אֲבֹד הַנִּשְׁאָרִים
וְהַנִּסְתָּרִים מִפָּנֶיךָ׃ (כא) לֹא
תַעֲרֹץ מִפְּנֵיהֶם כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בְּקִרְבֶּךָ אֵל גָּדוֹל וְנוֹרָא׃
ונשל

עַמְמַיָּא הָאִלֵּין מִנִּי אֵיכְדֵין
אִכּוּל לְתָרָכוּתְהוֹן׃ (יח) לָא
תִדְחַל מִנְּהוֹן מִדְכַּר
תִּדְכַּר יָת דִּי עֲבַד יְיָ
אֱלָהָךְ לְפַרְעֹה וּלְכָל
מִצְרָאֵי׃ (יט) נִסִּין רַבְרְבִין
דִּי חֲזָאָה עֵינָךְ וְאָתַיָּא
וּמוֹפְתַיָּא וִידָא תַקִּיפָא
וּדְרָעָא מְרָמְמָא דְּאַפְּקָךְ
יְיָ אֱלָהָךְ כֵּן יַעְבֵּיד יְיָ
אֱלָהָךְ לְכָל עַמְמַיָּא דִּי אַתְּ
דָּחֵל מִן קֳדָמֵיהוֹן׃ (כ) וְאַף
יָת עִרְעִיתָא יְגָרֵי יְיָ אֱלָהָךְ
בְּהוֹן עַד דִּיבְדוּן
דְּאִשְׁתְּאַרוּ וּדְאִטַּמַּרוּ מִן
קֳדָמָךְ׃ (כא) לָא תִתַּבַּר
מִן קֳדָמֵיהוֹן אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ
שְׁכִנְתֵּיהּ בֵּינָךְ אֱלָהָא
רַבָּא וּדְחִילָא׃ (כב) וִיתָרֵךְ
יי

רש"י

רבים לא אוכל להורישם אל תאמר כן לא תירא מהם · ולא יתכן לפרשו באחת משאר לשונות של כי שיפול עליו שוב לא תירא מהם : (יט) המסת · נסיונות : והאתת · כגון ויהי לנחש והיו לדם ביבשת : והמפתים · המכות המופלאות : והיד החזקה . זה הדבר : והזרוע הנטויה · זו החרב של מכת בכורות : (כ) הצרעה · מין

באור

מתורגם בל"א . (יז) כי תאמר , לשון דילמא הוא , שמא תאמר (רש"י) . (יט) אשר הוציאך , כמו אשר בה הוציאך . (כ) הצרעה , חולי בגוף ומגזרת צרעת (הראב"ע) . ואולם לא מצאנו שיפול על מכה או חולי לשון שלוח שנאמר בכל מקום על בעל חי , לכן בראה שהוא מין שרץ העוף כמו שאמרו (סוטה ל"ו) · (כא) תערץ , פעל עומד , ענינו השבר

(כב) וְנָשַׁל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־
הַגּוֹיִם הָאֵל מִפָּנֶיךָ מְעַט מְעָט
לֹא תוּכַל כַּלֹּתָם מַהֵר פֶּן־
תִּרְבֶּה עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה׃
(כג) וּנְתָנָם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ
וְהָמָם מְהוּמָה גְדֹלָה עַד
הִשָּׁמְדָם׃ (כד) וְנָתַן מַלְכֵיהֶם
בְּיָדֶךָ וְהַאֲבַדְתָּ אֶת־שְׁמָם
מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם לֹא־יִתְיַצֵּב אִישׁ
בפניך

תרגום אונקלוס

יְיָ אֱלָהָךְ יָת עַמְמַיָא
הָאִלֵין מִן קֳדָמָךְ זְעֵיר זְעֵיר
לָא תִכּוּל לְשֵׁיצָיוּתְהוֹן
בִּפְרִיעַ דִלְמָא תִסְגֵי עֲלָךְ
חֵוַת בָּרָא׃ (כג) וְיִמְסְרִינוּן
יְיָ אֱלָהָךְ קֳדָמָךְ
וִישַׁגֵּישִׁינוּן שִׁגּוּשׁ רַב
עַד דְיִשְׁתֵּיצוּן׃ (כד) וְיִמְסַר
מַלְכֵיהוֹן בִּידָךְ וְתוֹבֵיד
יָת שְׁמָהָן מִתְּחוֹת שְׁמַיָא
לָא יִתְעַתַּד אֱנָשׁ קֳדָמָךְ
עד

רש"י

מין שרץ העוף שהיתה זורקת בהם מרה ומסמא את עיניהם בכל מקום שהיו נסתרין שם: (כב) פן תרבה עליך חית השדה · והלא אם עושין רצונו של מקום אין מתיראין מן החיה שנאמר וחית השדה השלמה לך (איוב ה') אלא גלוי היה לפניו שעתידין לחטוא: (כג) והמם. נקוד קמץ כולו לפי שאין מ"ם אחרונה מן היסוד והרי הוא כמו והם אותם אבל והמם גלגל עגלתו (ישעיה כח) כולו יסוד לפיכך חציו קמץ וחציו פתח כשאר פעל של שלש אותיות:

כל

באור

השבר והחתת. (כב) ונשל. כמו כי ישל זיתך (דברים כ"ח מ'), ענינו הפרוד והתלישה מן המחובר. [אמר המחבר: לא תוכל, אינך רשאי (דוא דארפסט ניכט) כמו לא תוכל להתעלם (לקמן כ"ב ג') שאין המניעה מצד חסרון הכח, אלא מצד האזהרה. ואין לתמוה על הרמב"מן שתרגם פה וגם בפסוקים שהבאנו (קאננסט דוא ניכט), שמלת (קאננען) בל"א תופש בין יכולת כח גופני ובין יכולת כח מוסר. שהאשכנזי יכול לומר (איך בין זאָ שוואַך · איך קאַן'דאַז ניכט טראַגן), וכן (אַן קראַפט פעהלט עס מיר ניכט, איך קאַן עס אבער ניכט טהון, וויל עס פערבאָטען איזט, אָדער אויס בעזאָרגניס, אונד זאָ ווייטער), וכן כאן, לא תוכל כלתם מהר פן הרבה (זו שנעלל קאננסט דוא זיא ניכט אויפרייבען, עס מאָכטע דאַס געווילד זיך ווידער דיך פערמעהרען)] · (כג) והמם, נקד קמץ כלו, לפי שאין מ"ם האחרונה מן היסוד (השרש), והרי הוא כמו והם אותם, אבל והמם גלגל עגלתו (ישעיה כ"ח כ"ח), כלו יסוד, לפיכך חציו קמץ וחציו פתח כשאר פעל של שלש אותיות (רש"י), וכן כתב הרד"ק שמשפטו הימם, ומ"ם באחרון סימן הרבים. והרשב"ם נלחץ להכניס

עם

בְּפָנֶיךָ עַד הִשְׁמִדְךָ אֹתָם׃
(כה) פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן
בָּאֵשׁ לֹא־תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב
עֲלֵיהֶם וְלָקַחְתָּ לָךְ פֶּן תִּוָּקֵשׁ
בּוֹ כִּי תוֹעֲבַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
הוּא׃ (כו) וְלֹא־תָבִיא תוֹעֵבָה
אֶל־בֵּיתֶךָ וְהָיִיתָ חֵרֶם כָּמֹהוּ
שַׁקֵּץ׀ תְּשַׁקְּצֶנּוּ וְתַעֵב׀ תְּתַעֲבֶנּוּ
כִּי־חֵרֶם הוּא׃ פ
ח (א) כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוְּךָ הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן
לעשות

עַד דְּתְשֵׁיצֵי יָתְהוֹן׃
(כה) צַלְמֵי טַעֲוָתְהוֹן תּוֹקְדוּן
בְּנוּרָא לָא תַחְמֵיד כַּסְפָּא
וְדַהֲבָא דִּי עֲלֵיהוֹן וְתִסַּב
לָךְ דִּלְמָא תִתְּקַל בֵּיהּ
אֲרֵי מְרַחַק קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ
הוּא׃ (כו) וְלָא תָעֵיל
דִּמְרַחַק לְבֵיתָךְ וּתְהֵי
חֶרְמָא כְּוָתֵיהּ שַׁקָּצָא
תְּשַׁקְּצִינֵּיהּ וְרַחָקָא
תְּרַחֲקִינֵּיהּ אֲרֵי חֶרְמָא
הוּא׃
ח (א) כָּל תַּפְקֵדְתָּא דִּי
אֲנָא מְפַקֵּד לָךְ
יוֹמָא דֵין תִּטְּרוּן לְמֶעְבַּד
בדיל

תולדות אהרן לא תחמד ע"ז כ"א ב': תמורה כ"ח ב': ולא תביא פסחים מ"ח א'. סוטה ד' ב'. מכות כ"ב א'. ע"ז ע"ו א': והיית קדושין כ"ז א'. ע"ז כ"ד ב'. חולין קט"ז א'. תמורה ל' ב': שקץ שבת פ"ב ב'. ע"ז ג'. ומ"ו א':

רש"י

ח (א) כל המצוה. כפשוטו ומדרש אגדה אם התחלת במצוה גמור אותה שאינה נקראת המצוה אלא על שם הגומרה שנאמר ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל

באור

עם הכפולים, ואין דבריו נראים. (כד) השמידך, שם הפעל ואם הוא בחירק, ויתכן היות כמוהו השאיר לו שריד (והוא כמו השמד, השאר, ואינו עבר ליחיד מבנין הפעיל), ובעד אותה שהוא הפעול, ובהכרח יהיה כ"ף השמידך כנוי הפועל, והשמיד שם הפעל או מקור (הרא"ב"ע). (כה) עליהם, אשר עליהם, ולקחת לך, ותרגם לקחת לך. תוקש בו, בכסף או בזהב, וכן הוא שבסמוך. [אמר הכורם: לא תחמד, אי אפשר לאסור את החמדה שאינה נופלת תחת הבחירה, אבל הוא מזהיר על פעולת החמדה, והיא ולקחת לך]. (כו) והיית חרם כמהו, שב על הכסף או הזהב, ואינו שב על התועבה, כי היא נקבה, והכלל שאסור ליהנות מן גוי עבודת כוכבים ומשמשיה ותקרובתה. [אמר הכורם: חרם, ענינו מובדל ומופרש מן הדברים הדומים לו, אם לתעוב והשחתה, כמו כאן, או לקדושה, כמו כל חרם קדש קדשים הוא לה' (ויקרא כ"ז, כ"ח).

ח (א) כל המצוה, הטעם אם רציתם לשמור המצות למען תחיו זכרו את הדרך (הרא"ב"ע), ואין צורך כי יתכן להיות וא"ו וזכרת וא"ו החבור, וענינו אם תשמרו את המצות וירשתם

לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תִּחְיוּן וּרְבִיתֶם
וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם׃
(ב) וְזָכַרְתָּ אֶת־כָּל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר
הוֹלִיכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ זֶה
אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לְמַעַן
עַנֹּתְךָ לְנַסֹּתְךָ לָדַעַת אֶת־אֲשֶׁר
בִּלְבָבְךָ הֲתִשְׁמֹר מִצְוֹתָו אִם־
לא

מצותיו ק׳

בְּדִיל דְּתֵיחוּן וְתִסְגּוּן
וְתֵעֲלוּן וְתֵירְתוּן יָת אַרְעָא
דִּי קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתְכוֹן׃
(ב) וְתִדְכַּר יָת כָּל אָרְחָא
דִּי דַבְּרָךְ יְיָ אֱלָהָךְ דְּנַן
אַרְבְּעִין שְׁנִין בְּמַדְבְּרָא
בְּדִיל לְעַנָּיוּתָךְ לְנַסָּיוּתָךְ
לְמִידַע יָת דִּי בְלִבָּךְ
הֲתִטַּר פִּקּוֹדוֹהִי אִם לָא׃
ועניך

באור

ישראל ממצרים קברו בשכם (יהושע כ"ד) והלא משה לבדו נתעסק בהם להעלותם אלא לפי שלא הספיק לגומרה וגמרוה ישראל נקראת על שמם: (ב) התשמור
מצותיו

באור

וירשתם את הארץ, וזכרת את כל הדרך ואת כל הקורות וידעת עם לבבך לבסוף, שאף ע"פ שנראו אז בעיניך רעות ותלאות, אינם נחשבים כלל נגד הטוב המופלג שימשך לכם בירושת וישיבת הארץ, וכמו שנבאר למטה. (ב) למען ענתך, זהו עינוי שאין פת בסלך, וחייך תלוים למרום בכל יום, (הרשב"ם). לנסתך לדעת, עיין מה שכתב המתרגם האשכנזי בפרשת והאלהים נסה את אברהם. ותבין על ידו כוונתו גם במקום הזה. התשמר מצותיו, שלא תנסהו ולא תהרהר אחריו, (רש"י). [אמר הכורם: למען ענתך, מפשטות הכתוב שתיכף שיצאו ממצרים היתה כוונת השם להוליכם במדבר ארבעים שנה למען ענותם ולנסותם וגו׳ והרי ידענו שעוונותיהם גרמו להם מיתה במדבר, אלא הענין כך הוא, שתחלת המחשבה היתה להוליכם במדבר ארבעים שנה אם לא יעמדו בנסיון, אבל אם יעמדו בנסיון יביאם בזמן מועט אל הארץ, וכבר ברור הדבר שאין ידיעת השם מונעת בחירה שביד האדם. התשמר מצותיו, שלא תנסהו ולא תהרהר אחריו. (רש"י), כלומר אם תבטח בה׳ בכל לבבך ותשליך כל יהבך עליו, כי בהעדר הבטחון נעדר אומץ הלב, לקול עלה נדף תנוס וימס לבבך. וכן היה באמת, כי לקול שמועת המרגלים בלבד שאמרו וגם ראינו את הנפילים, ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא (במדבר י"ד, א׳) כמעשה הילדים והנשים הזקנות, ורצה השם להרגילם ע"י אותות ומופתים שיבטחו בו בכל נפשם, וע"י הבטחון יתחזקו ויתאמצו ויהיו לאנשים. ועוד ראה השם שאינם ראויים לנחול את הארץ ולשבת שם במנוחה והשקט ושיתנהגו על סדר נכון כל עוד שתחסר להם הבטחון במצות השם, כי הדבר
ידוע

לא : (ג) וַיְעַנְּךָ וַיַּרְעִבֶךָ וַיַּאֲכִלְךָ
אֶת־הַמָּן אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ וְלֹא
יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן הוֹדִיעֲךָ
כִּי לֹא עַל־הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה
הָאָדָם כִּי עַל־כָּל־מוֹצָא פִי־
יְהוָה יִחְיֶה הָאָדָם: (ד) שִׂמְלָתְךָ
לא

(ג) וְעַנְּיָךְ וְאַכְפְּנָךְ וְאוֹכְלָךְ
יָת מַנָּא דִּי לָא יְדַעְתָּא
וְלָא יְדַעוּ אֲבָהָתָךְ בְּדִיל
לְהוֹדָעוּתָךְ אֲרֵי לָא עַל
לַחְמָא בִּלְחוֹדוֹהִי מִתְקַיַּם
אֱנָשָׁא אֲרֵי עַל כָּל אַפָּקוּת
מֵימְרָא מִן קֳדָם יְיָ יְחֵי
אֱנָשָׁא: (ד) כְּסוּתָךְ לָא
בליאת

תולדות אהרן ויענך כתובות מ"ז ב'. סנהדרין נ"א א': לא ידעת עקדה שער מ"א. עקרים מ"ד פ' י"א:

רש"י

מצותיו. שלא תנסהו ולא תהרהר אחריו: (ד) שמלתך לא בלתה. ענני כבוד היו שפים בכסותם ומגהצים אותם כמין כלים מגוהצים ואף קטניהם כמו שהיו גדלים היה גדל לבושם עמהם כלבוש הזה של חומט שגדל עמו: לא בצקה. לא נפחה כבצק

באור

ידוע במדינות, שאנשי הארץ סרים אל משמעת אדוניהם ומנהיגם, בעבור שבוטחים שכל פקודיו וחוקיו הם לצורך ולתועלת החברה, כי אם אפשר שכל ההמון הרב יבינו וידעו טעם וסבת כל פקודה ופקודה וכל מוצא פי המלך, אבל ישים לב המלך כסלו שלא יצוה דבר להרע לו. והנה כל זמן היותם בארץ מצרים שמעו לקול פרעה ועבדיו מפחד ההכאה והרדייה, ולא מצד הבטחון, ונהפוך הוא שהיו בטוחים כל מה שיצוה פרעה הוא לרעתם, ולכן לעקר שרש פרה ראש ולענה הזה מלבם, ולטעת תחתיו זרע אמת והאמונה בחסדי ה' שכל רצונו וחפצו להצליח בני אדם עושי רצונו ע"י המלך, צריך לענותם ולנסותם, וזהו התשמר מצותיו, לא אחרי החקירה וידיעת הטעם והסבה, אבל על צד הבטחון, כבן הסר אל משמעת אביו, מבלי שישתדל לדעת כוונתו, שסמוך לבו, שאביו אינו מצוהו דבר שלא יהיה לתועלתו, וכן המלך], (ג) ויענך, ויתכן לפרש ויענך וירעיבך ויאכילך את המן ענינים שונים, יאמר כי ענה אותך בלכתך במדבר ארבעים שנה. כענין ענה בדרך כחי, וירעיבך מתחלה, כמו שאמרו להמית את כל הקהל הזה ברעב, ואח"כ האכילך את המן להודיעך כי על כל מוצא וגו' (הרמב"ן), וכן תרגם ת"א. הלחם, שאדם תדיר בו. מוצא פי ה', כמו מה שגזר, כמו הדבר יצא מפי המלך (אסתר ז' ח') (הראב"ע), וכן תרגם אנקלוס אפקות מימר, וכן תרגם המתרגם. [אמר הכורם. על כל מוצא פי ה', אם נכנעו לפניך כל שערי הטבע אל תתיאש, אבל קוה לה', שבעת הצורך הוא פועל למעלה מן הטבע, ויכול להחיות אותך בלא לחם, אבל במזון אשר לא ידעת ולא ידעון אבתיך]. (ד) שמלתך, יש אומרים דרך אות, ואחרים אומרים כי הוציאו מלבושים רבים ממצרים, ויתכן שאין בתולדת
המן

לֹא בָלְתָה מֵעָלֶיךָ וְרַגְלְךָ לֹא בָצֵקָה זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה׃ (ה) וְיָדַעְתָּ עִם־לְבָבֶךָ כִּי כַּאֲשֶׁר יְיַסֵּר אִישׁ אֶת־בְּנוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מְיַסְּרֶךָּ׃ (ו) וְשָׁמַרְתָּ אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וּלְיִרְאָה אֹתוֹ׃ (ז) כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל־אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נַחֲלֵי מָיִם עֲיָנֹת וּתְהֹמֹת יֹצְאִים בַּבִּקְעָה וּבָהָר׃ (ח) אֶרֶץ חִטָּה

קמץ בז״ק ושערה

בְּלֵיאַת מִנָּךְ וּמְסָנָךְ לָא יְחֵיפוּ דְּנַן אַרְבְּעִין שְׁנִין׃ (ה) וְתִידַע עִם לִבָּךְ אֲרֵי כְּמָא דִּי מַלִּיף גַּבְרָא לִבְרֵיהּ יְיָ אֱלָהָךְ מַלִּיף לָךְ׃ (ו) וְתִטַּר יָת פִּקּוּדַיָּא דַּייָ אֱלָהָךְ לִמְהָךְ בְּאָרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָמוֹהִי וּלְמִדְחַל יָתֵיהּ׃ (ז) אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ מָעֵיל לָךְ לְאַרְעָא טָבְתָא אַרְעָא נַגְדָא נַחְלִין דְּמַיִין מַבּוּעֵי עֵינָוָן וּתְהוֹמִין נָפְקִין בְּבִקְעָן וּבְטוּרִין׃ (ח) אֲרַע חִטִּין וְשַׂעֲרִין

וגופנין

תולדות אהרן כי כאשר ברכות ה׳ א׳ : כי ה׳ כם פס · עקדה שער ע״ז : ארץ וכו׳ שם מ״א א׳ ומ״ד א׳ · ערכין ד׳ א׳ · סוכה ה׳ ב׳ · מנחות פ״ד ב׳ :

באור

שמן להוליד זיעה (הראב״ע), ולא הועיל בזה, כי מלבד הזיעה לא יארכו מלבוש האדם ארבעים שנה בשבתו בביתו ועכ״ש בלכתו בדרך מסעות רחוקות, וכן השיג עליו הרמב״ן, ואולי הוא ע״ד מליצה לבד, כלומר שלא הייתם כאשר עוברי אורח. ולא היה חסר לכם כלום שמלתך לא בלתה וגו׳. לא בצקה, מגזרת ויאפו את הבצק (שמות י״ב לט), כי מנהג רגל האורח שהולך רגלי דרך רב שינפחו רגליו, ויתכן שנתן להם השם כח או הוליכם לאט (הראב״ע). (ה) וידעת עם לבבך, ההתבוננות והחקירה היא שימה על לב, כענין ואין איש שם על לב (ישעיה נ״ז א׳). ואמנם אם הידיעה הנמשכת מן החקירה הזאת מתחזקת בנפש ושמורה בה עד שהיא לה נוכחת תמיד נאמר שהידיעה היא עם הלב. כי כאשר ייסר, כמו האב האוהב את בנו, פעמים שיצטרך ליסרו, למנוע ממנו טובה, או לגרום לו רעה מועטת, לא מצד השנאה והנקמה, כי אם לטובתו, כענין שנאמר יסר בנך כי יש תקוה וכו׳ (משלי כ׳ י״ח), כן ה׳ אלהיך מיסרך זמן מה לטובתך, למען תירא אותו ותשמור מצותיו, ואז תערב לנפשך טובת הארץ ופירותיה, על כן אמר אחריו, כי ה׳ אלהיך מביאך אל ארץ טובה וכו׳. (ז) עינת ותהמת, יש מן המעינות שנוזלים מן הגשמים הנבלעים בהרים, או מן האדים הנוזלים להם, והם שקראם עינות כמו כל מעיני מים, ויש מהם שיוצאים ממקור התהום, והם שקראם תהמות (הרמב״ן). [אמר הכורם: כי ה׳ אלהיך מביאך, מוסב אל הקודם שכל הענוי והנסיונות וכל ייסורים של אהבה, כאשר ייסר איש את בנו, היו להרגילך אל הבטחון,

על

וּשְׂעֹרָה וְגֶפֶן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן
אֶרֶץ־זֵית שֶׁמֶן וּדְבָשׁ׃ (ט) אֶרֶץ
אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכֵּנֻת תֹּאכַל־בָּהּ
לֶחֶם לֹא־תֶחְסַר כֹּל בָּהּ אֶרֶץ
אֲשֶׁר אֲבָנֶיהָ בַרְזֶל וּמֵהֲרָרֶיהָ
תַּחְצֹב נְחֹשֶׁת׃ (י) וְאָכַלְתָּ
וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ עַל־הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר
נָתַן־לָךְ׃ שני (יא) הִשָּׁמֶר לְךָ
פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לְבִלְתִּי שְׁמֹר מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו
וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם׃
(יב) פֶּן־תֹּאכַל וְשָׂבָעְתָּ וּבָתִּים
טבים

וְגוּפְנִין וּתְאֵנִין וְרִמּוֹנִין
אַרְעָא דְזֵיתָהָא עָבְדִין
מִשְׁחָא וְהִיא עָבְדָא דְבַשׁ׃
(ט) אַרְעָא דִי לָא בְמִסְכֵּינוּ
תֵיכוּל בַּהּ לַחְמָא לָא
תֶחְסַר כָּל מִדְּעַם בַּהּ
אַרְעָא דִי אַבְנָהָא בַרְזְלָא
וּמִטּוּרָהָא תִּפְסוֹל נְחָשָׁא׃
(י) וְתֵיכוּל וְתִשְׂבַּע
וּתְבָרֵךְ יָת יְיָ אֱלָהָךְ עַל
אַרְעָא טַבְתָּא דִי יְהַב
לָךְ׃ (יא) אִסְתַּמַּר לָךְ
דִּלְמָא תִתְנְשֵׁי יָת
דַּחַלְתָּא דַייָ אֱלָהָךְ בְּדִיל
דְּלָא לְמִטַּר פִּקּוּדוֹהִי
וְדִינוֹהִי וּקְיָמוֹהִי דִי אֲנָא
מְפַקֵּד לָךְ יוֹמָא דֵין׃
(יב) דִּלְמָא תֵיכוּל וְתִשְׂבַּע
ובתין

תולדות אהרן במסכנת ברכות ל"ו ב'· סוכה ל"ה א': אשר אבניה תענית ד' א': ואכלת ברכות כ' ב' ומ"ח ב' ונ"א א'· פסחים מ"ט ב'· סוטה ל"ג א'· ב"מ קי"ד א'· ערכין ג' ב':

רש"י

כבלק כדרך הולכי יחף שרגליהם נפוחות: (ח) זית שמן· זיתים העושים שמן:
בו

באור

עד שתהא ראוי שיביאך השם אל ארץ טובה וגו']: (ח) זית שמן, זיתים העושים שמן (רש"י). ודבש. הם התמרים. (ט) ארץ, כפילת מלת ארץ היא לחות המליצה. במסכנת, בדלות ועניות כלומר לא תאכל פת חריבה כדרך עני ומסכן, שהרי מלבד החטה והשעורה שהוא לחם יהיה לך גפן ותאנה ורמון ותמרים שהם מתוקים ועריבים לחיך (הרשב"ם)· אשר אבניה ברזל, הטעם במקום אשר תחצוב שם אבנים תמצא ברזל כי מעפר יוקח, ובהרים כי בארץ ישראל מחצב נחשת וברזל שהוא צורך גדול ליושבי הארץ, ולא תחסר כל בה, אבל מולא הכסף והזהב אינגו חסרון בארץ (הרמב"ן), ואמרו שהברזל ימצא בלי טורח, על פני הארץ, לפי שהו צורך יותר והנחשת יחצב· (י) וברכת, רבותינו קבלו שזו מצות עשה לברך אחר המזון, ויש מפרשים וברכת לתשובת התנאי, כאשר תאכל ותשבע אז תברך. על הארץ הטובה, על כמו בעבור, וכן בתרגום אשכנזי.
ובתים

טֹבִים תִּבְנֶה וְיָשָׁבְתָּ׃ (יג) וּבְקָרְךָ
וְצֹאנְךָ יִרְבְּיֻן וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה־
לָּךְ וְכֹל אֲשֶׁר־לְךָ יִרְבֶּה׃
(יד) וְרָם לְבָבֶךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַמּוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃
(טו) הַמּוֹלִיכְךָ בַּמִּדְבָּר ׀ הַגָּדֹל
וְהַנּוֹרָא נָחָשׁ ׀ שָׂרָף וְעַקְרָב
וְצִמָּאוֹן אֲשֶׁר אֵין־מָיִם הַמּוֹצִיא
לְךָ מַיִם מִצּוּר הַחַלָּמִישׁ׃
(טז) הַמַּאֲכִלְךָ מָן בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר
לֹא־יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן
עַנֹּתְךָ וּלְמַעַן נַסֹּתֶךָ לְהֵיטִבְךָ
בְּאַחֲרִיתֶךָ׃ (יז) וְאָמַרְתָּ בִּלְבָבֶךָ
כֹּחִי וְעֹצֶם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת־
הַחַיִל הַזֶּה׃ (יח) וְזָכַרְתָּ אֶת־

יהוה

וּבָתִּין שַׁפִּירִין תִּבְנֵי
וְתֵתֵיב׃ (יג) וְתוֹרָךְ וְעָנָךְ
יִסְגּוּן לָךְ וְכַסְפָּא וְדַהֲבָא
יִסְגֵּי לָךְ וְכֹל דִּילָךְ יִסְגֵּי׃
(יד) וְיִרִים לִבָּךְ וְתִתְנְשֵׁי
יָת דַּחְלְתָא דַּייָ אֱלָהָךְ דִּי
אַפְּקָךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם
מִבֵּית עַבְדּוּתָא׃
(טו) דְּדַבְּרָךְ בְּמַדְבְּרָא
רַבָּא וּדְחִילָא אֲתַר דְּחִיוָן
קָלָן וְעַקְרַבִּין וּבֵית צַחֲוָנָא
אֲתַר דְּלֵית מַיָּא דְּאַפֵּיק
לָךְ מַיָּא מִטִּנָּרָא תַּקִּיפָא׃
(טז) דְּאוֹכְלָךְ מַנָּא
בְּמַדְבְּרָא דְּלָא יְדַעוּ
אֲבָהָתָךְ בְּדִיל לְעַנָּיוּתָךְ
וּבְדִיל לְנַסָּיוּתָךְ לְאוֹטָבָא
לָךְ בְּסוֹפָךְ׃ (יז) וְתֵימַר
בְּלִבָּךְ חֵילִי וּתְקוֹף יְדִי
קְנָא לִי יָת נִכְסַיָּא הָאִלֵּין׃
(יח) וְתִדְכַּר יָת יְיָ אֱלָהָךְ

ארי

תולדות אהרן ורם ברכות ל"ב א'. סוטה ד' ב': המוציא ברכות ל"ח א':

באור

(יב) ובתים טבים, חזקים ונאים שתקבל מהם כל טוב לצרכך. (טו) במדבר, מוסף עלמו ואחר עמו, וכן כוא, במדבר הגדול שהוא ארך ורחב. והנורא שהוא מדבר שרף (הרא"ב"ע), ואולם אין הם מדבר נאות להסמך אל נחש, לכן נראה שחסרו מלות מקום אשר שם נחש שלא להפסיק בין הענינים הנוראים, וזהו נאות המליצה כדי לעורר התפעליות האימה, וכן תרגם אנקלוס אתר דחיון. החלמיש. הצור החזק, כמו חלמיש למעינו מים (תהלים קי"ד ח'). (טז) להיטבך, כבר פירשתיו למעלה (ח' ה'). (יז) ואמרת בלבבך, שב אל ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך ואמרת בלבבך, והפסוקים המוליכך המאכילך הם תארי השם המתיחסים אל אומה ישראלית ביחוד. החיל הזה, הרכוש והממון, וכן ועזבו לאחרים חילם, יניעם וכחם. (יח) וזכרת, מוסב אל

השמר

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הַנֹּתֵן לְךָ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת חָיִל לְמַעַן הָקִים אֶת־בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ כַּיּוֹם הַזֶּה׃ פ
(יט) וְהָיָה אִם־שָׁכֹחַ תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָלַכְתָּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבַדְתָּם וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם הַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן׃
(כ) כַּגּוֹיִם אֲשֶׁר יְהוָה מַאֲבִיד מִפְּנֵיכֶם כֵּן תֹּאבֵדוּן עֵקֶב לֹא תִשְׁמְעוּן בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ פ
ט (א) שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתָּה עֹבֵר הַיּוֹם אֶת־הַיַּרְדֵּן לָבֹא לָרֶשֶׁת גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים מִמֶּךָּ עָרִים גְּדֹלֹת

ובצרת

אֲרֵי הוּא דְיָהֵיב לָךְ חֵילָא לְמִקְנֵי נִכְסִין בְּדִיל לְקַיָּמָא יָת קְיָמֵיהּ דִּי קַיֵּם לַאֲבָהָתָךְ כְּיוֹמָא הָדֵין׃
(יט) וִיהֵי אִם אִתְנְשָׁאָה תִתְנְשֵׁי יָת דַּחַלְתָּא דַּייָ אֱלָהָךְ וּתְהָךְ בָּתַר טָעֲוַת עַמְמַיָּא וְתִפְלְחִינּוּן וְתִסְגּוֹד לְהוֹן אַסְהֵדִית בְּכוֹן יוֹמָא דֵין אֲרֵי מֵיבַד תֵּיבְדוּן׃
(כ) כְּעַמְמַיָּא דִּי יְיָ מוֹבֵיד מִן קֳדָמֵיכוֹן כֵּן תֵּיבְדוּן חֲלָף דְּלָא קַבֵּילְתּוּן בְּמֵימְרָא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן׃
ט (א) שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתְּ עָבַר יוֹמָא דֵין יָת יַרְדְּנָא לְמֵיעַל לְתָרָכָא עַמְמִין רַבְרְבִין וְתַקִּיפִין מִנָּךְ קִרְוִין רַבְרְבָן וּכְרִיכָן

עד

רש"י

ט (א) גדלים ועצמים ממך. אתה עזוז והם עזוזים ממך: (ד) אל תאמר

בלבבך

באור

השמר לך שלמעלה, כלומר השמר לך פן תשכח, רק זכור. למען הקים, כיום הזה את בריתו אשר וגו'. (כ) עקב. כבר פירשתיו בתחלת הסדר, שזהו שכר באחרית אם לטוב אם לרע.

ט (א) אתה עבר, אתה מוכן לעבור, וכן בתרגום אשכנזי. לרשת, מושך עצמו

ואחר

וּבְצֻרֹת בַּשָּׁמָיִם׃ (ב) עַם־גָּדוֹל
וָרָם בְּנֵי עֲנָקִים אֲשֶׁר אַתָּה
יָדַעְתָּ וְאַתָּה שָׁמַעְתָּ מִי יִתְיַצֵּב
לִפְנֵי בְּנֵי עֲנָק׃ (ג) וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם
כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא־הָעֹבֵר
לְפָנֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא יַשְׁמִידֵם
וְהוּא יַכְנִיעֵם לְפָנֶיךָ וְהוֹרַשְׁתָּם
וְהַאֲבַדְתָּם מַהֵר כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
יְהוָה לָךְ׃ שלישי (ד) אַל־תֹּאמַר
בִּלְבָבְךָ בַּהֲדֹף יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
אֹתָם ׀ מִלְּפָנֶיךָ לֵאמֹר בְּצִדְקָתִי
הֱבִיאַנִי יְהוָה לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ
הַזֹּאת וּבְרִשְׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה
יְהוָה מוֹרִישָׁם מִפָּנֶיךָ׃ (ה) לֹא

בצדקתך

עַד צֵית שְׁמַיָּא׃ (ב) עַם
רַב וְתַקִּיף בְּנֵי גִּבָּרַיָּא דִּי
אַתְּ יְדַעְתְּ וְאַתְּ שְׁמַעַתְּ
מַאן יָכוֹל לְמֵיקַם קֳדָם
בְּנֵי גִּבָּרַיָּא׃ (ג) וְתִידַע
יוֹמָא דֵין אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ
הוּא דַּעֲבַר קֳדָמָךְ
מֵימְרֵיהּ אֶשָּׁא אָכְלָא הוּא
יְשֵׁיצֵינּוּן וְהוּא יְתַבְּרִינּוּן
קֳדָמָךְ וּתְתָרֵיכִינּוּן
וּתְהוֹבְדִינּוּן בִּפְרִיעַ כְּמָא
דִּי מַלֵּיל יְיָ לָךְ׃ (ד) לָא
תֵימַר בְּלִבָּךְ כַּד יִתְבַּר יְיָ
אֱלָהָךְ יָתְהוֹן מִן קֳדָמָךְ
לְמֵימַר בִּזְכוּתִי אַעֲלַנִי יְיָ
לְמֵירַת יָת אַרְעָא הָדָא
וּבְחוֹבֵי עַמְמַיָּא הָאִלֵּין יְיָ
מְתָרֵיכְהוֹן מִן קֳדָמָךְ׃

לא

באור

ואחר עמו, לרשת גוים לרשת ערים. בשמים, ורמים ונדמים כאלו נגבהו עד שחקים, (ב) עם גדול, מוסב על לרשת. ואתה שמעת, אומרים מי יתיצב לפני בני ענק. (ג) וידעת, לכן דע. אש אכלה, אונקלוס תרגם מימריה אשא אכלא כדרכו להרחיק הגשמות, והמתרגם האשכנזי פתר כאש אכלה. יכניעם, והנשארים שראוי לחוס עליהם יכניעם לפניך. מהר, תאר הפעל, כאלו כתוב במהירות, וכן תרגם אונקלוס בפריע, והכוונה כמו שכתב הרשב"ם שינצחו בלא טורח גדולה ואחר ימים רבים, ומכל מקום לא תוכל כלותם מהר פן תרבה עליך חית השדה, כי לא אכית לכם להלחם על כולם בפעם אחת. [אמר הכורם: והוא יכניעם, בטחו בה' שהוא יכניעם, כדברינו למעלה על פסוק התשמור מצותו (ח' ב')]. (ד) אל תאמר בלבבך, כשיהדוף ה' אלהיך אותם מלפניך, שני דברים גרמו לי לנחול את הארץ הזאת, אלו האומות נתחייבו להגרש ברשעם מן הארץ, ומה שאני זוכה בה יותר מאומה אחרת, בצדקתי הביאני ה' יותר משאר האומות הואיל כי ברשעת הגוים האלה

מורישם

(ה) לָא בִזְכוּתָךְ וּבְקַשִׁיטוּת לִבָּךְ אַתְּ עָלֵיל לְמֵירַת יָת אַרְעֲהוֹן אֱרֵי בְּחוֹבֵי עַמְמַיָּא הָאִלֵּין יְיָ אֱלָהָךְ מְתָרֵיכְהוֹן מִן קֳדָמָךְ וּבְדִיל לַקָּמָא יָת פִּתְגָּמָא דִּי קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתָךְ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב׃ (ו) וְתִידַע אֲרֵי
לא

בְצִדְקָתְךָ֙ וּבְיֹ֣שֶׁר לְבָבְךָ֔ אַתָּ֥ה בָ֖א לָרֶ֣שֶׁת אֶת־אַרְצָ֑ם כִּ֞י בְּרִשְׁעַ֣ת ׀ הַגּוֹיִ֣ם הָאֵ֗לֶּה יְהוָ֤ה אֱלֹהֶ֙יךָ֙ מוֹרִישָׁ֣ם מִפָּנֶ֔יךָ וּלְמַ֜עַן הָקִ֤ים אֶת־הַדָּבָר֙ אֲשֶׁ֨ר נִשְׁבַּ֤ע יְהוָה֙ לַאֲבֹתֶ֔יךָ לְאַבְרָהָ֖ם לְיִצְחָ֥ק וּֽלְיַעֲקֹֽב׃ (ו) וְיָדַעְתָּ֗ כִּ֠י לֹ֣א
בצדקתך

רש"י

בלבבך· צדקתי ורשעת העובדי כוכבים גרמו: (ה) לא בצדקתך וגו'
אתה

באור

מורישם (הרשב"ם). (ה) לא בצדקתך, בעבור צדקתך, והטעם אחד מב' דברים אמת, ברשעתם הפסידו נחלתם, ומה שאתה זוכה בה לא בצדקתך, שהרי זכור אל תשכח את אשר הקצפת וגו', אלא למען הקים את השבועה וגו' (הרשב"ם), ולדעת המתרגם האשכנזי גם תיבות וברשעת הגוים האלה וגו' שבפסוק ד', מדברי משה, וכן נראה ממה שהשב הדבור מדבר בעדו אל הנוכח ואמר מפניך, ובפסוק ה' כפל שאמר לא בצדקתך וגו' כי אם ברשעת וגו' למען הקים וגו', והטעם עקר הכוונה להוריש את הגוים האלה ברשעתם, והואיל שהוא מוריש אותם, הוא נותן את הארץ לך למען הקים וגו', אבל לא בצדקתך. ובפסוק ו' אמר וידעת וגו' והוא נמשך למה שאמר אחריו, כי עם קשה עורף אתה, והטעם מזה תוכל לדעת שלא בצדקתך אתה בא לרשת את הארץ, שהרי עם קשה עורף אתה, עיין התרגום. ולמען הקים את הדבר, שאמר ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה ודור רביעי ישובו הנה (בראשית ט"ו ט"ז). כתב הרמב"ן, ויש על השואל לשאול שהרי אמר כי מאהבת ה' אתכם (שם ז' ח'), והנה הם אהובים למעלה, והשם לא יאהב רק את הטובים, כי רשע ואוהב חמס שנאה נפשו אם כן גם בצדקתם יירשו ארץ, והתשובה כי שם ידבר עם ישראל בכללם· וכאן יוכיח הדור ההוא שהיו ממרים את ה' מיום היותם במדבר ע"כ, והנה על דעתי אין מקום לשאלה זו, כי שם אמר מאהבת ה' אתכם הוציאך מארץ מצרים, ויתכן שכל זמן שהיו במצרים טובים היו את ה' ומאמינים בו ובמשה עבדו, וראוים היו להיות אהובים למעלה ולהנצל מבית עבדים. אמנם אחר שיצאו ממצרים החלו להיות ממרים, ואין צדקה ויושר לבב נמצא בם, ונתמעטה האהבה הקודמת, עד שנשאר להם ברית אבות בלבד, ומה שאמר להלן ממרים הייתם עם ה' מיום דעתי אתכם, אינו סותר לזמן הנרמז כאן, כי יתכן

בְצִדְקָתְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ כִּי עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף אָתָּה׃ (ז) זְכֹר אַל־תִּשְׁכַּח אֵת אֲשֶׁר־הִקְצַפְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמִּדְבָּר לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר־יָצָאתָ ׀ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד־בֹּאֲכֶם עַד־הַמָּקוֹם הַזֶּה מַמְרִים הֱיִיתֶם עִם־יְהוָה׃ (ח) וּבְחֹרֵב הִקְצַפְתֶּם אֶת־יְהוָה וַיִּתְאַנַּף יְהוָה בָּכֶם לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם׃ (ט) בַּעֲלֹתִי הָהָרָה לָקַחַת לוּחֹת הָאֲבָנִים לוּחֹת הַבְּרִית אֲשֶׁר־כָּרַת יְהוָה

עמכם

תולדות אהרן לא בצדקתך עקרים מ״ג פל״ו:

תרגום אונקלוס

לָא בִזְכוּתָךְ יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵיב לָךְ יָת אַרְעָא טָבְתָא הָדָא לְמֵירְתַהּ אֲרֵי עַם קְשֵׁי קְדַל אַתְּ׃ (ז) הֱוֵי דְכִיר לָא תִתְנְשֵׁי יָת דְּאַרְגֵּיזְתָּא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּמַדְבְּרָא לְמִן יוֹמָא דִּי נְפַקְתָּא מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם עַד מֵיתֵיכוֹן עַד אַתְרָא הָדֵין מְסָרְבִין הֲוֵיתוֹן קֳדָם יְיָ׃ (ח) וּבְחוֹרֵב אַרְגֵּיזְתּוּן קֳדָם יְיָ וַהֲוָה רְגַז מִן קֳדָם יְיָ בְּכוֹן לְשֵׁיצָאָה יָתְכוֹן׃ (ט) בְּמִסְּקִי לְטוּרָא לְמִסַּב לוּחֵי אַבְנַיָּא לוּחֵי קְיָמָא דִּגְזַר יְיָ עִמְּכוֹן

ויתיבית

באור

שמהם ואילך יאמר דעתי אתכם, שהיו נתונים ומסורים אליו לרעות אותם ולהנחם בתבונתו, ולפקוד על עניניהם, וזהו ענין הידיעה. [אמר הכורם: ובישר לבבך שכל ישר לב אינו מתנודד בדעתו, ואתם פעם האמנתם בה׳, ופעם לא האמנתם] (ז) למן היום, למ״ד הכללי, וכן רבים. (ח) ובחרב הקצפתם, קודם שיפתח לכם בבאור התורה כלל הוכיח אותם בעונות אשר גרמו לכם ולא נמחלו׳ והזכיר לכם ענין המרגלים ומי מריבה, ואח״כ ביאר עשרת הדברות ופרשת יחוד ה׳, והזהירם בענין עבודת כוכבים אזהרות רבות, והזהיר במצות בכללם, ויאמר שהן כולם טובות ובעבורם תבוא לכם כל הטובה, ועתה בא להתחיל בפרטי המצות, וקודם שיזכור אחת מהן בפרט יחזור להוכיח אותם ולפקוד עליהם את כל עונותיהם שעשו מעת שקבלו התורה והלאה כי העונות שעשו קודם מתן תורה שאמרו על ים בים סוף וילונו במרה ובאלוש לא יזכירם לכם, כי מעת שקבלו התורה היו יותר חייבים לשמוע בקול השם אשר כרת עמהם ברית, ולפיכך פתח כאן ובחורב הקצפתם והזכיר לכם מעשה העגל (הרמב״ן) ויתאנף ה׳ בכם, עד שעלה על רוחו להשמיד אתכם וכן בתרגום אשכנזי. (ט) בעלתי

וקודם

עִמָּכֶם וָאֵשֵׁב בָּהָר אַרְבָּעִים
יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא
אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי׃ (י) וַיִּתֵּן
יְהוָה אֵלַי אֶת־שְׁנֵי לוּחֹת
הָאֲבָנִים כְּתֻבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים
וַעֲלֵיהֶם כְּכָל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה עִמָּכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ
הָאֵשׁ בְּיוֹם הַקָּהָל׃ (יא) וַיְהִי
מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים
לַיְלָה נָתַן יְהוָה אֵלַי אֶת־שְׁנֵי
לֻחֹת הָאֲבָנִים לֻחוֹת הַבְּרִית׃
(יב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קוּם רֵד
מַהֵר מִזֶּה כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ אֲשֶׁר
הוצאת

דְּיָתֵיבִית בְּטוּרָא אַרְבְּעִין
יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילָוָן
לַחְמָא לָא אֲכָלִית וּמַיָּא
לָא שְׁתֵיתִי׃ (י) וִיהַב יְיָ לִי
יָת תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא
כְּתִיבִין בְּאֶצְבְּעָא דַּייָ
וַעֲלֵיהוֹן כְּכָל פִּתְגָּמַיָּא דִּי
מַלֵּיל יְיָ עִמְּכוֹן בְּטוּרָא
מִגּוֹ אֶשָּׁתָא בְּיוֹמָא
דִּקְהָלָא׃ (יא) וַהֲוָה מִסּוֹף
אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין
לֵילָוָן יְהַב יְיָ לִי יָת תְּרֵין
לוּחֵי אַבְנַיָּא לוּחֵי קְיָמָא׃
(יב) וַאֲמַר יְיָ לִי קוּם חוּת
בִּפְרִיעַ מִכָּא אֲרֵי חַבֵּל
עמך

תולדות אהרן ואשב מגלה כ"א א': ועליהם שם י"ט ב':

רש"י

אתה בא לרשת וגו' כי ברשעת הגוים. הרי כי משמש בלשון אלא: (ט) ואשב בהר. אין ישיבה אלא לשון עכבה: (י) לוחת. לוחת כתיב שתיהן שוות:
ואתנפל

באור

הוקדם לזה כבר הייתי עולה. [אמר הבורם: לחם לא אכלתי, אין זה מענין המאמר, ויתכן שכוונתו לומר בכל ארבעים יום ולילה לא אכלתי ולא שתיתי, ואם החיה השם אותי ע"פי הנס, עכ"ז נחלשו כחותי, והיתה זאת בעבורכם לקחת את הלוחות ולשמוע מה יצוה עוד ה' לכם, וכן לחם לא אכלתי בסמוך (פסוק י"ח) הוא אומר נחלשו כחותי עוד הפעם בגללכם להתחנן בעד מעלכם אשר מעלתם בה']. (י) כתבים, מוסב עצמו ואחר עמו ועליהם כתובים ככל הדברים אשר וגו', כי בלשון הקודש אין הבדל בין הדבר הנכתב (דאז געשריבענע) ובין הגשם שעליו נכתב (דאז בעשריבענע), שניהם יקראו כתובים, ואולם בל"אש הבדל יש כמו שראינו, לכן הוצרך המתרגם האשכנזי לתרגם (אהרען פערצייכנעט). (יא) מקץ, סוף או תחלה, ביום שנתנו הלוחות למשה נעשה
העגל

הוצאת ממצרים סרו מהר מן־
הדרך אשר צויתם עשו להם
מסכה: (יג) ויאמר יהוה אלי לאמר
ראיתי את־העם הזה והנה עם־
קשה־ערף הוא: (יד) הרף ממני
ואשמידם ואמחה את־שמם
מתחת השמים ואעשה אותך
לגוי־עצום ורב ממנו:
(טו) ואפן וארד מן־ההר וההר
בער באש ושני לוחת הברית
על שתי ידי: (טז) וארא והנה
חטאתם ליהוה אלהיכם
עשיתם לכם עגל מסכה
סרתם מהר מן־הדרך אשר־
צוה יהוה אתכם: (יז) ואתפש
בשני הלחת ואשלכם מעל
שתי

עמך די אפיקתא ממצרים
סטו בפריע מן ארחא
דפקדתינון עבדו להון
מתכא: (יג) ואמר יי לי
למימר גלי קדמי עמא
הדין והא עם קשי קדל
הוא: (יד) אנח בעותך
מן קדמי ואשיצינון
ואמחי ית שמהון מתחות
שמיא ואעבד יתך לעם
תקיף וסגי מנהון:
(טו) ואתפניתי ונחתית מן
טורא וטורא בעיר
באשתא ותרין לוחי קימא
על תרין ידי: (טז) וחזית
והא חבתון קדם יי
אלהכון עבדתון לכון עגל
מתכא סטיתון בפריע מן
ארחא די פקד יי יתכון:
(יז) ואחדית בתרין לוחיא
ורמיתינון מעל תרתין
ידי

תולדות אהרן הרף ברכות ז' א' ול"ב א' :ואתפש נדרים ל"ח א':

באור

העגל (הראב"ע). [אמר הכותב: (יב) עשו להם מסכה, חס על כבוד אהרן מלומר שהוא עשה את העגל]. (יג) ראיתי, התבוננתי על העם הזה, וכן אותך ראיתי צדיק (בראשית ז' א'), וכן בתרגום אשכנזי, ואולם אונקלוס תרגם למעלה חזיתי וכאן גלי קדמי, ולא ידעתי למה. (יד) הרף ממני, אנח בעותך מן קדמי, כן תרגם אונקלוס וכן המתרגם האשכנזי. (טו) ואפן וארד, אם התפלל משה את תפלתו טרם רדתו, או לא, עיין מה שכתבנו בפרשת תשא (שמות לב י"ג). (יז) ואתפש, בתחלה היו על ידיו, ומתוך כעס תפשם בידיו להפילם. (יח)
ואתנפל

שְׁתֵּי יָדָי וָאֲשַׁבְּרֵם לְעֵינֵיכֶם׃
(יח) וָאֶתְנַפַּל לִפְנֵי יְהוָה כָּרִאשֹׁנָה
אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה
לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא
שָׁתִיתִי עַל כָּל־חַטַּאתְכֶם אֲשֶׁר
חֲטָאתֶם לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי
יהוה

יְדַי וְתַבַּרְתִּינוּן לְעֵינֵיכוֹן׃
(יח) וְאִשְׁתַּטַּחִית קֳדָם יְיָ
כְּדִבְקַדְמֵיתָא אַרְבְּעִין
יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילָוָן
לַחְמָא לָא אֲכָלִית וּמַיָּא
לָא שְׁתֵיתִי עַל כָּל
חוֹבַתְכוֹן דִּי חַבְתּוּן
לְמֶעְבַּד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ
לארגזא

תולדות אהרן ואשברם פסחים פ"ז ב': לחם יומא ע"ה ב':

רש"י

(יח) ואתנפל לפני ה' כראשונה ארבעים יום. שנאמר ועתה אעלה אל ה' אולי אכפרה. באותה עלייה נתעכבתי ארבעים יום נמצאו כלים בתשעה ועשרים באב שהוא עלה בשמנה עשר בתמוז בו ביום נתרצה לישראל ואמר לו למשה פסל לך שני לוחות עשה עוד ארבעים יום נמצאו כלים ביום הכפורים בו ביום נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ואמר לו למשה סלחתי כדבריך לכן הוקבע למחילה ולסליחה ומנין שנתרצה ברצון שלם שנאמר בארבעים של לוחות אחרונות ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים מה הראשונים ברצון אף אחרונים ברצון אמור מעתה אמצעיים היו בכעס:
ובאהרן

באור

ואתנפל, שטוח על הארץ ופניו כנגד הקרקע. ואתנפל, שנאמר ועתה אעלה אל ה' (שמות ל"ב ל'). להכעיסו, באו בענין הזה ואילך ארבעה שרשים נרדפים, כעס, אף, חמה, קצף, ואונקלוס תרגם שלשה מהן, כעס ואף וקצף מלשון רוגזא, וחמה פתר וחימתא. וראוי לעורר פה על ההבדל שביניהם, כל דבר המתנגד לתשוקת הנפש ומונע ממנה תאותה, יוליד בה כאב ועצב, ושם ההרגשה היא כעס (פֿערדרוס, קרענקונג), ואמר בגוי נבל אכעיסם (דברים לב כ'), כעס לאביו בן כסיל (משלי י"ז כה), עמל וכעס תביט (תהלים י' י"ד) והוא הפך השמחה והשחוק, כמ"ש טוב כעס משחוק (קהלת ז' ג'), ואם יהיה המתנגד לנפשו בעל בחירה ורצון, אז יעורר את רוחו להנקם ממנו ולהשיב לו כגמולו, וכל תשוקה מחממת את גוף האדם ומרתחת את דמו, ובבחינה הזאת תקרא התשוקה להנקם, חרון או חמה (היטצע). ופעמים שמרוב החום תקצר הנשימה, עד שירחיב האדם את חוטמו, ויעלה אף, לתת מקום לרוחו לצאת, ובבחינה הזאת תקרא אף (צָארן), והעוצר ברוחו ומתגבר על תשוקת הנקמה, יקרא מאריך אף או מתאפק, כענין שנאמר למען שמי אאריך אפי ותהלתי אחטם לך (ישעיה מח ט') ויש בעל ידי רתיחת הדם יצא מפי האדם כקצף על פני המים (הושע י' ז') (שוים), ובבחינה הזאת נשתמש בשרש קצף (טייֿטען פֿאר צָארן). הנה רואה שתיבת חמה וקצף ואף וחרון הם
משותפים

יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ׃ (יט) כִּי יָגֹרְתִּי
מִפְּנֵי הָאַף וְהַחֵמָה אֲשֶׁר קָצַף
יְהוָה עֲלֵיכֶם לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם
וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֵלַי גַּם בַּפַּעַם
הַהִוא׃ (כ) וּבְאַהֲרֹן הִתְאַנַּף יְהוָה
מְאֹד לְהַשְׁמִידוֹ וָאֶתְפַּלֵּל גַּם־
בְּעַד אַהֲרֹן בָּעֵת הַהִוא׃
(כא) וְאֶת־חַטַּאתְכֶם אֲשֶׁר־
עֲשִׂיתֶם אֶת־הָעֵגֶל לָקַחְתִּי
וָאֶשְׂרֹף אֹתוֹ ׀ בָּאֵשׁ וָאֶכֹּת אֹתוֹ
טָחוֹן הֵיטֵב עַד אֲשֶׁר־דַּק לְעָפָר
ואשליך

לְאַרְגָּזָא קֳדָמוֹהִי׃ (יט) אֲרֵי
דְחֵלִית מִן קֳדָם רוּגְזָא
וְחֵימְתָא דִּי רְגַז יְיָ עֲלֵיכוֹן
לְשֵׁיצָאָה יָתְכוֹן וְקַבִּיל יְיָ
צְלוֹתִי אַף בְּזִמְנָא הַהִיא׃
(כ) וְעַל אַהֲרֹן הֲוָה רְגַז
מִן קֳדָם יְיָ לַחֲדָא
לְשֵׁיצָיוּתֵיהּ וְצַלֵּיתִי אַף
עַל אַהֲרֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא׃
(כא) וְיָת חוֹבַתְכוֹן דִּי
עֲבַדְתּוּן יָת עֶגְלָא נְסֵבִית
וְאוֹקֵדִית יָתֵיהּ בְּנוּרָא
וְשָׁפִית יָתֵיהּ בְּשׁוּפִינָא
יָאוּת עַד דִּי הֲוָה דַקִּיק
לעפרא

תולדות אהרן כי יגרתי נדרים ל"ב א'. ב"ב ט"ו ב': חטאתכם ע"ז מ"ג ב' וכ"א א'. עקדה שער כ"ג:

רש"י

(כ) ובאהרן התאנף ה'. לפי ששמע לכם: להשמידו. זהו כלוי בנים וכן הוא אומר ואשמיד פריו ממעל (עמוס ב'): ואתפלל גם בעד אהרן. והועילה תפלתי לכפר מחצה ומתו שנים ונשארו השנים: (כא) טחון. לשון הווה כמו הלוך. וכלות

פרשת

באור

משותפים, שהוראת כלם תשוקת הנקמה מאת המתנגד לתאות נפשנו, ואינן נבדלות כי אם בחוזק וחולשה, אבל תיבת כעס לא תפול בלשון הקודש כי אם על הרגשת הלב לבדה, מבלי תשוקת הנקמה, לכן מתורגם בכל מקום בלשון אשכנז (פערדרוס, קוממער, קראַנקונג). ומלת רוגז אינה משותפת עמהם כלל, כי הוראתה בלשון הקודש מענין התנועה והנדנוד (ציטטערן, בעבען), כמו שכתב הרשב"ם בפסוק אל תרגזו בדרך (בראשית מ"ה כד), ובלשון ארמי הושאלה גם היא על הקצף, לפי שהמתקצף מדרכו להתנועע ולרגוז בכל איבריו (ציטטערן פאָר צארן). (יט) כי יגרתי, לכן התנפלתי. גם בפעם ההוא, מלמד שכמה פעמים התפלל עליהם. [אמר חכורם: (כ) ובאהרן התאנף, לא בחפץ נפש עשה את העגל, אבל דחקתם עליו לעשות רצונכם, והנה גם אתם גרמתם שבאהרן התאנף ה' מאד]. (כא) ואת חטאתכם, נקרא העגל חטאת, על כן הוסיף לבאר ואמר את העגל (הרא"ב"ע). ואכת אתו טחון, לשון הווה. כמו הלוך וכלות

מולא"ם

וָאַשְׁלִךְ אֶת־עֲפָרוֹ אֶל־הַנַּחַל
הַיֹּרֵד מִן־הָהָר׃ (כב) וּבְתַבְעֵרָה
וּבְמַסָּה וּבְקִבְרֹת הַתַּאֲוָה
מַקְצִפִים הֱיִיתֶם אֶת־יְהוָה׃
(כג) וּבִשְׁלֹחַ יְהוָה אֶתְכֶם מִקָּדֵשׁ
בַּרְנֵעַ לֵאמֹר עֲלוּ וּרְשׁוּ אֶת־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם וַתַּמְרוּ
אֶת־פִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְלֹא
הֶאֱמַנְתֶּם לוֹ וְלֹא שְׁמַעְתֶּם
בְּקֹלוֹ׃ (כד) מַמְרִים הֱיִיתֶם עִם־
יְהוָה מִיּוֹם דַּעְתִּי אֶתְכֶם׃
(כה) וָאֶתְנַפַּל לִפְנֵי יְהוָה אֵת

ארבעים

לְעַפְרָא וּרְמֵית יָת עַפְרֵיהּ
לְנַחְלָא דְּנָחֵית מִן טוּרָא׃
(כב) וּבִדְלֵיקְתָּא וּבְנִסֵּיתָא
וּבְקִבְרֵי דִמְשַׁאֲלֵי מַרְגִּיזִין
הֲוֵיתוּן קֳדָם יְיָ׃ (כג) וְכַד
שְׁלַח יְיָ יָתְכוֹן מֵרְקַם גֵּיאָה
לְמֵימַר סַקוּ וְאַחְסִינוּ יָת
אַרְעָא דִּי יְהָבִית לְכוֹן
וְסָרֵיבְתּוּן עַל גְּזֵרַת
מֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן וְלָא
הֵימֵנְתּוּן לֵיהּ וְלָא קַבֵּילְתּוּן
לְמֵימְרֵיהּ׃ (כד) מְסָרְבִין
הֲוֵיתוּן קֳדָם יְיָ מִיּוֹמָא
דִּידַעִית יָתְכוֹן׃
(כה) וְאִשְׁתַּטַּחִית קֳדָם יְיָ יָת

ארבעין

הס"ם זעירא

תולדות אהרן את ארבעים ברכות נ"ד א':

רש"י

(פרשת כי תבוא) מולאנ"ט בלע"ז 1): (כה) ואתנפל וגו'. אלו הן עצמם האמורים למעלה וכפלן כאן לפי שכתוב כאן סדר תפלתו שנאמר ה' אלהים אל תשחת עמך וגו':

בעת

באור

מולאנ"ט בלע"ז (רש"י), בל"א (מאהלענד), והוא פארטיציפ"יוס, שם הפעל. [אמר הבורם: ואת חטאתכם, מעשה חטאתכם, וכן תרגמו הרמב"ן. מן ההר, ולא זכר שהשקה את ישראל מן המים, שאין כוונתו עתה כ"א לומר שלא היה בעגל שום כח אלהות, שהרי שרפתיהו והכתיתיהו עד אשר דק לעפר והשלכתי עפרו על פני המים, והוא שכל הכל]. (כד) מיום דעתי אתכם, עיין מה שכתבנו למעלה פסוק ז'. (ה) ואתנפל לפני ה', מי האיש החכם ישים לב למה הוצרך לכפול כאן נפילת הארבעים יום, ואין דרך המקרא לכפול דבר ולומר דעו לכם שהשנפלתי לפני ה' ארבעים יום כך וכך נתפללתי, אפס חכמה גדולה בא להודיע לישראל שאל תאמר והלא חטא גדול כמעשה העגל הועילה

תפלתו

1) מולא"נט בלע"ז, Moulant (מאהלענד) moulre moudre (אין איינער מיהלע מאהלען) ־

אַרְבָּעִים הַיּוֹם וְאֶת־אַרְבָּעִים הַלַּיְלָה אֲשֶׁר הִתְנַפָּלְתִּי כִּי־אָמַר יְהוָה לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם׃
(כו) וָאֶתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה וָאֹמַר אֲדֹנָי יְהוָה אַל־תַּשְׁחֵת עַמְּךָ וְנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ בְּגָדְלֶךָ אֲשֶׁר־הוֹצֵאתָ מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה׃
(כז) זְכֹר לַעֲבָדֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב אַל־תֵּפֶן אֶל־קְשִׁי הָעָם הַזֶּה וְאֶל־רִשְׁעוֹ וְאֶל־חַטָּאתוֹ׃
(כח) פֶּן־יֹאמְרוּ הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָנוּ

משם

ארבעין יממין וית ארבעין לילון די אשתטחית ארי אמר יי לשיצאה יתכון׃
(כו) וצליתי קדם יי ואמרית יי אלהים לא תחבל עמך ואחסנתך די פרקתא בתוקפך די אפיקתא ממצרים בידא תקיפא׃
(כז) אדכר לעבדך לאברהם ליצחק וליעקב לא תתפני לקשיות עמא הדין לחוביהון ולחטאיהון׃
(כח) דלמא יימרון דיירי ארעא די אפיקתנא מתמן מדלית יוכלא קדם יי

לאעלותהון

תולדות אהרן ואתפלל שם ל"ב כ': אל תפן שם שם:

באור

תפלתו של משה ויללנו, אף בארץ ישראל אם נחטא יועילו לכם תפלות הנביאים, אמר להם לא יועילו לכם תפלות בארץ ישראל כי עתה נתכפר לכם כדי שלא יתחלל שמו. שהרי כאן התפלל כך זכור לעבדיך וגו' פן יאמרו הארץ וגו' מבלתי יכולת ה', ולכך לא נתחייבתם מיתה, אבל לאחר שיכבוש שלשים ואחד מלכים וינחילכם את הארץ אז יוציאכם מן הארץ ויגרש אתכם שאין כאן חלול השם לאמר לאומות מבלתי יכולת ה', אלא יאמרו בגוים ישראל חטאו לו וגו' (הרשב"ם). ואין זה עומק פשוטו של מקרא, אלא משל לבן שחטא כמה וכמה פעמים לפני אביו, בא אוהבו והתחנן וטרח בעבורו עד שפייסו, וכשנפטר האוהב מוכיח את הבן קודם פרידתו ומסדר לפניו כל חטאו ומזכיר לו כל מה שטרח בשבילו ואומר לפניו אפילו דבר קטן שהיה בינו לבין אביו, כדי שעל ידי כך יתעורר בלבבו יותר, כי לפעמים ישמר בלבו דבר קטן מה שמשמרו אחרי כך שלא יבוא לידי חטא, וכן עשה משה אמר להם כל מה שטרח והתנפל והתפלל בשבילם אפילו סדר ולשון התפלה, למען יתקיים בלבבם ומתוך כך יזכרו את עונות הראשונות ולא יוסיפו לחטוא. (כו) אשר פדית בגדלך, ואם תהרגם לא נשאר רושם הגדולה ההיא. (כז) אל תפן אל קשי העם הזה, כן דרך המפייסים להזכיר קצת מן החטא וסבת הקלף ולהסב נתיך כדי דבור דעת הכועס אל דבר אחר, ואמר העם הזה קשה מאד, אך אל תפן אל קשיו ותפן אל

מה

מִשָּׁם מִבְּלִי יְכֹלֶת יְהוָה לַהֲבִיאָם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־דִּבֶּר לָהֶם וּמִשִּׂנְאָתוֹ אוֹתָם הוֹצִיאָם לַהֲמִתָם בַּמִּדְבָּר׃ (כט) וְהֵם עַמְּךָ וְנַחֲלָתֶךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ בְּכֹחֲךָ הַגָּדֹל וּבִזְרֹעֲךָ הַנְּטוּיָה׃ פ רביעי

י (א) בָּעֵת הַהִוא אָמַר יְהוָה אֵלַי פְּסָל־לְךָ שְׁנֵי־לוּחֹת אֲבָנִים

כראשנים

לְאַעָלוּתְהוֹן לְאַרְעָא דִּי מַלֵּיל לְהוֹן וּמִדְּסָנֵי יָתְהוֹן אַפֵּיקִינּוּן לְקַטָּלוּתְהוֹן בְּמַדְבְּרָא׃ (כט) וְאִנּוּן עַמָּךְ וְאַחְסַנְתָּךְ דִּי אַפֵּיקְתָּא בְּחֵילָךְ רַבָּא וּבִדְרָעָךְ מְרַמְמָא׃

י (א) בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ לִי פְּסַל לָךְ תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא כְּקַדְמָאֵי וְסַק

לקדמי

תולדות אהרן מבלי ברכות שם :

רש״י

י (א) בעת ההיא. לסוף ארבעים יום נתרצה לי ואמר לי פסל לך ואחר כך ועשית

ארון

באור

מה שיאמרו הארץ. (כח) מבלי יכלת, הכח לא החפץ. ומשנאתו אותם, ואם תאמר אם אין לו יכולת למה הוציאם ממצרים? משנאתו אותם הוציאם להמיתם, וא״כ וי״ו ומשנאתו הוא וי״ו החבור, או שהוא וי״ו מחלקת והם שתי סבות מבלי יכולת או משנאתו אותם, וכן תרגם המתרגם האשכנזי ופירוש ראשון נראה עיקר אף שהטעם מסכים יותר לפירוש שני. [אמר הכורם: מבלי יכלת, שאין לו כח למשול ברוחו, לכבוש כעסו או להאריך אפו, כמו שאמרנו למעלה (במדבר יד ט״ז) שאיך יעלה על הדעת שיאמרו שאין יכולת לה׳ להביאם אל ארץ הכנעני אחר שראו את האותות והמופתים הנוראים והנפלאים אשר עשה לעיניהם על הים, אבל יאמרו שחסר לו כח הסבלנות לעצור ברוחו ובשנאתו אותם וגו׳ ומעתה חזרנו מכל מה שכתבנו בבאורנו, להמיתם. כאן אינו מתפלל. אבל מספר מה שהתפלל, ותופס לשון להמיתם, שהוא חלוף מן וישחטם, שנאמר למעלה (שם שם, שם), ואולי בעת שהתפלל להעביר הגזירה מעל ישראל, אמר וישחטם שמורה על אכזריות מופלגת, ויחרף כבוד ה׳ לעיני יושבי הארץ, שיחזיקוהו לאכזר גדול]. (כט) אשר הוצאת בכחך הגדל, אף שהדבר ידוע שלא משנאה הוצאתם, כי אז לא טרחת כל כך בשבילם להוציאם בכח גדול, וגם הכח הזה וזרועך הנטויה עדים שיש ביכולתך להביאם אל הארץ. ויתכן שיכוון גם כן לומר, והם עמך ונחלתך אשר פדית, למען יודע שמך בעולמך, והוצאת אותם בכח גדול להודיע בעמים גבורתך, למען דעת כל עמי הארץ כי יש אלהים משגיח ויכול ושופט צדק בעולם, ועתה יחולל ש״ש על ידם, כי יבאו העובדי כוכבים להכחיש יכולת השם או מדת טובו וצדקתו.

י (א) בעת ההוא, אחר שהתנפלתי לפני ה׳ ארבעים יום וארבעים לילה נתרצה אלי

שאכתוב

כָּרִאשֹׁנִים וַעֲלֵה אֵלַי הָהָרָה
וְעָשִׂיתָ לְּךָ אֲרוֹן עֵץ׃ (ב) וְאֶכְתֹּב
עַל־הַלֻּחֹת אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר
הָיוּ עַל־הַלֻּחֹת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר
שִׁבַּרְתָּ וְשַׂמְתָּם בָּאָרוֹן׃ (ג) וָאַעַשׂ
אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים וָאֶפְסֹל שְׁנֵי־
לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וָאַעַל
הָהָרָה וּשְׁנֵי הַלֻּחֹת בְּיָדִי׃

פתח באתנח

ויכתב

לְקֳדָמַי לְטוּרָא וְתַעֲבֵיד
לָךְ אֲרוֹנָא דְאָעָא׃
(ב) וְאֶכְתּוֹב עַל לוּחַיָּא יָת
פִּתְגָּמַיָּא דִּי הֲווֹ עַל לוּחַיָּא
קַדְמָאֵי דִּי תַבַּרְתָּא
וּתְשַׁוֵּינוּן בַּאֲרוֹנָא׃
(ג) וַעֲבָדִית אֲרוֹנָא דְאָעֵי
שִׁטִּין וּפְסָלִית תְּרֵין לוּחֵי
אַבְנַיָּא כְּקַדְמָאֵי וּסְלֵקִית
לְטוּרָא וּתְרֵין לוּחַיָּא בִּידִי׃

וכתב

תולדות אהרן ועשית יומא ג׳ ב׳ וע״ב ב׳. מנחות כ״ח ב׳: אשר שברת מנחות נ״ט ב׳:

רש״י

ארון ואני עשיתי ארון תחלה שכשאבוא והלוחות בידי היכן אתנם ולא זה הוא הארון שעשה בצלאל שהרי במשכן לא נתעסקו בו עד לאחר יום הכפורים כי ברדתו מן ההר צוה להם על מלאכת המשכן ובצלאל עשה משכן תחלה ואחר כך ארון וכלים

באור

שאכתוב לוחות שניות. ועשית לך ארון עץ, ע״ד הפשט יתכן כי ועשית לך ארון עץ ירמוז לארון שעשה בצלאל, וזה כי מתחלה נצטוה משה על המשכן ועל כליו, היתה המצוה ראשונה שם ועשו ארון עצי שטים, כי הוא עיקר הכוונה בכל המשכן להיות השם יושב הכרובים ואח״כ עשו את העגל, וכאשר נתרצה השם למשה ואמר לו שיכתוב על הלוחות האלו כמכתב הראשון, צוהו בקצרה שיעשה ללוחות האלה ארון עץ, הוא המצווה בו בלוחות הראשונות, והנה הזכיר לו המצוה הראשונה שבענין המשכן, שהכל תלוי בה, ומזה למד משה לעשות המשכן וכליו כאשר נצטוה מתחלה, ויהיה פירש ויהיו שם כאשר צוני ה׳ שנסמך שהיו שם לעד לעולם כאשר צוה ה׳ מתחלה ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך ונועדתי שם ודברתי אתך, והנה ברדתו הביא הלוחות באהל מועד עד שיעשה הארון והמשכן, כי אילו לא שבר הלוחות הראשונות גם הם באוהל מועד יהיו עד עשות בצלאל הארון (מפי׳ הרמב״ן), וכן דעת הראב״ע, ורש״י ז״ל בחר בדעת ר׳ יהודה בר׳ אלעאי במס׳ שקלים שאמר שני ארונות היו לישראל במדבר, אחד עשה משה ואחד עשה בצלאל, ואותו של משה יצא למלחמה, ואותו של בצלאל לא יצא למלחמה אלא בימי עלי ונשבה, וכן הוא במדרש תנחומא, שזה הארון שעשה משה הי׳ יוצא ונכנס עמהם למלחמה, אבל רבנן אמרי אחד הי׳ ופעם אחת יצא ונשבה, וכן דעת רז״ל בכל מקום בתלמוד. (ג) ואעש, בצווי ע״י בצלאל, כמו שאמרנו בשם הרמב״ן.

כמכתב

(ד) וַיִּכְתֹּב עַל־הַלֻּחֹת כַּמִּכְתָּב
הָרִאשׁוֹן אֵת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים
אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵיכֶם בָּהָר
מִתּוֹךְ הָאֵשׁ בְּיוֹם הַקָּהָל וַיִּתְּנֵם
יְהוָה אֵלָי׃ (ה) וָאֵפֶן וָאֵרֵד מִן־
הָהָר וָאָשִׂם אֶת־הַלֻּחֹת בָּאָרוֹן
אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וַיִּהְיוּ שָׁם כַּאֲשֶׁר
צִוַּנִי יְהוָה׃ (ו) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ
מִבְּאֵרֹת בְּנֵי־יַעֲקָן מוֹסֵרָה שָׁם
מֵת אַהֲרֹן וַיִּקָּבֵר שָׁם וַיְכַהֵן
אלעזר

(ד) וּכְתַב עַל לוּחַיָּא
כִּכְתָבָא קַדְמָאָה יָת עַסְרָא
פִתְגָּמִין דִּי מַלֵּיל יְיָ עִמְּכוֹן
בְּטוּרָא מִגּוֹ אֶשָּׁתָא בְּיוֹמָא
דִקְהָלָא וִיהָבִינוּן יְיָ לִי׃
(ה) וְאִתְפְּנֵיתִי וּנְחַתִית מִן
טוּרָא וְשַׁוֵּיתִי יָת לוּחַיָּא
בַּאֲרוֹנָא דִּי עֲבָדִית וַהֲווֹ
תַמָּן כְּמָא דְפַקְּדַנִי יְיָ׃
(ו) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נְטַלוּ
מִבְּאֵרוֹת בְּנֵי יַעֲקָן
לְמוֹסֵרָה תַּמָּן מִית אַהֲרֹן
וְאִתְקְבַר תַּמָּן וְשַׁמֵּשׁ
אלעזר

רש"י

וכלים כמלא זה ארון אחר היה וזהו שהיה יוצא עמהם למלחמה ואותו שעשה בצלאל לא יצא למלחמה אלא בימי עלי ונענשו עליו ונשבה: (ו) ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה. מה ענין זה לכאן ועוד וכי מבארות בני יעקן נסעו למוסרה והלא ממוסרות באו לבני יעקן שנא' ויסעו ממוסרות וגו' ועוד שם מת אהרן והלא בהר ההר מת צא וחשוב ותמצא שמנה מסעות ממוסרות להר ההר אלא אף זו
מן

באור

(ד) כמכתב הראשון. דהיינו את עשרת הדברים, וכן תרגם המתרגם האשכנזי.
(ה) ויהיו שם כאשר צוני, כבר פירשתיו. (ו) ובני ישראל נסעו, מה ענין זה לכאן? ועוד וכי מבארות בני יעקן נסעו למוסרה וכלא ממוסרות באו לבני יעקן שנאמר ויסעו ממסרות וגו' (במדבר לג ל"א)? ועוד שם מת אהרן והלא בהר ההר מת צא וחשוב ותמצא שמנה מסעות ממוסרות להר ההר? אלא אף זו מן התוכחה. ועוד עשיתם זאת כשמת אהרן בהר ההר לסוף ארבעים שנה ונסתלקו ענני כבוד יראתם לכם ממלחמות מלך ערד ונתתם ראש לחזור למצרים וחזרתם לאחוריכם שמנה מסעות עד בני יעקן ומשם למוסרה וגו' (רש"י), וזהו דעת רבותינו, ואולם לדעת הראב"ע נכנס ענין זה בכאן בעבור שאמר ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא, שלא יאמרו אם מת מה הועילה תפלתו? לכן אמר כי לא מת רק בשנת הארבעים, ובארות בני יעקן איננו בני יעקן גם מוסרה איננו מוסרות ורבים כן, והלא תראה הכתוב אמר מדבר שור ובפסוק אחר מדבר איתם, וכן משם נסעו הגדגדה איננו חור הגדגד, רק הוא שם כלל לצלמונה גם פונן, ואובות,
ויטבתה

אֶלְעָזָר בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ (ו) מִשָּׁם נָסְעוּ הַגֻּדְגֹּדָה וּמִן־הַגֻּדְגֹּדָה יָטְבָתָה אֶרֶץ נַחֲלֵי־מָיִם׃ (ח) בָּעֵת הַהִוא הִבְדִּיל יְהוָה את

תרגום אונקלוס

אֶלְעָזָר בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃ (ז) מִתַּמָּן נְטַלוּ לְגֻדְגּוֹד וּמִן גֻּדְגּוֹד לְיָטְבַת אַרְעָא נַגְדָא נַחֲלִין דְּמַיִן׃ (ח) בְּעִדָּנָא הַהוּא אַפְרֵישׁ יי

תולדות אהרן בעת ההוא פסחים ק"ד א'. הוריות י"ג ג':

רש"י

מן התוכחה ועוד עשיתם זאת שכשמת אהרן בהר ההר לסוף ארבעים שנה ונסתלקו ענני כבוד יראתם לכם ממלחמת מלך ערד ונתתם ראש לחזור למצרים וחזרתם לאחוריכם שמונה מסעות עד בני יעקן ומשם למוסרה שם נלחמו לכם בני לוי והרגו מכם ואתם מהם עד שהחזירו אתכם בדרך חזרתכם ומשם חזרתם הגדגדה הוא חור הגדגד: (ז) ומן הגרגדה וגו'. ובמוסרה עשיתם אבל כבד על מיתתו של אהרן שגרמה לכם זאת ונדמה לכם כאילו מת שם וסמך משה תוכחה זו לשיבור הלוחות לומר שקשה מיתתן של צדיקים לפני הקב"ה כיום שנשתברו בו הלוחות ולהודיעך שהוקשה לו מה שאמרו נתנה ראש לפרוש ממנו כיום שעשו בו את העגל: (ח) בעת ההיא הבדיל ה'

באור

ויטבתה הוא המקום שנקרא באר, כי כן כתיב ומשם בארה, וזה טעם ארץ נחלי מים. כי במשענותם כרו הנדיבים ויצאו מים. ויכהן אלעזר. לפי שהזכיר מיתת אהרן וקבורתו, אמר שכהן אלעזר תחתיו, ויתכן שהתחיל כהונתו הגדולה באחת מן המקומות צלמון ופונן וגו', ולכן אמר משם נסעו הגדגדה, ובזמן שהבדיל ה' את שבט לוי לעמוד ולשרת וגו', זהו עומק פשוטו של המקראות הללו לדעת הראב"ע, והרמב"ן מיישבם באופן אחר, ואמר, כי הר ההר גדול שבהרים וארוך פרסאות רבות, ושמו מוכיח כי הוא יקרא הר ויקראו לו ההר לגדלו וארכו וכן אמרו רבותינו שהיה הר ע"ג הר, והיה סוף ההר עד גבול ארץ אדום וראשו קרוב לחשמונה, והיה במישור אשר לפני הר ההר ערים או מקומות הנקראים מוסרות ובני יעקן וחר הגדגד ויטבתה ועברונה ועציון גבר, ואלו המקומות אין ביניהם מרחק רב, כי המחנה הגדול ההוא ביום אחד מהלכים כמו פרסה או פחות מכאן, ונסעו מקדש ויחנו בהר ההר, שנכנסו בו במקום שפל אשר היה ברגלי ההר, ואז צוה ה' למשה והעל אותם הר ההר שיעלה למעלה על ראשו הוא תחלת ההר. והנה עלו על ראשו של הר והגיעו כנגד מוסרות, ומת אהרן שם, והוא שנאמר וימת שם אהרן בראש ההר, והיה מיתתו במוסרה, ואפשר שהיו מקומות האלה בשמם נחשבים כהר עצמו, ויקרא ראש ההר, וכנגדו במישור מוסרות ושם כל אחד מוסרה, שיאמרו מוסרה אשר בהר ומוסרה אשר בשפלה. והיו במקום אשר נקרא חשמונה בארות נקראו בארות בני יעקן שאנשי בני יעקן באים שם להשקות צאנם, ואין זה מקום

בני

אֶת־שֵׁבֶט הַלֵּוִי לָשֵׂאת אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה לַעֲמֹד לִפְנֵי יְהוָה לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בִּשְׁמוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ (ט) עַל־כֵּן לֹא־הָיָה לְלֵוִי חֵלֶק וְנַחֲלָה עִם־אֶחָיו יְהוָה הוּא נַחֲלָתוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לוֹ׃ (י) וְאָנֹכִי עָמַדְתִּי בָהָר כַּיָּמִים הָרִאשֹׁנִים אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה וַיִּשְׁמַע יְהוָה

אלי

יְיָ יָת שִׁבְטָא דְלֵוִי לְמִטַּל יָת אֲרוֹן קְיָמָא דַייָ לְמֵיקַם קֳדָם יְיָ לְשַׁמָּשׁוּתֵיהּ וּלְבָרָכָא בִשְׁמֵיהּ עַד יוֹמָא הָדֵין׃ (ט) עַל כֵּן לָא הֲוָה לְלֵוִי חוּלָק וְאַחֲסָנָא עִם אֲחוֹהִי מַתְּנָן דִּי יְהַב לֵיהּ יְיָ אִנּוּן אַחְסַנְתֵּיהּ כְּמָא דִי מַלֵּיל יְיָ אֱלָהָךְ לֵיהּ׃ (י) וַאֲנָא הֲוֵיתִי קָאֵים בְּטוּרָא כְּיוֹמַיָּא קַדְמָאֵי אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילָוָן וְקַבֵּיל יְיָ צְלוֹתִי אַף

בזמנא

תולדות אהרן לשרתו תענית כ"ז ב'. סוטה ל"ח ב'. זבחים ט"ז ב'. ערכין י"א א': עמדתי מגלה כ"א א': וישמע ברכות ל"ב ב':

רש"י

ה' וגו'. מוסב לענין הראשון: בעת ההיא. בשנה הראשונה לצאתכם ממצרים וטעיתם בעגל ובני לוי לא טעו הבדילם המקום מכם וסמך מקרא זה לחזרת בני יעקן לומר שאף בזו לא טעו בה בני לוי אלא עמדו באמונתם: לשאת את ארון. הלוים: לעמוד לשרתו ולברך בשמו. הכהנים והוא נשיאת כפים: (ט) על כן לא היה ללוי חלק. לפי שהובדלו לעבודת מזבח ואינן פנויין לחרוש ולזרוע: ה' הוא נחלתו. נוטל פרס מזומן מבית המלך: (י) ואנכי עמדתי בהר. לקבל הלוחות האחרונות ולפי שלא פירש למעלה כמה עמד בהר בעלייה אחרונה זו חזר והתחיל בה. כימים הראשונים. של לוחות הראשונות מה הם ברצון אף אלו ברצון אבל

האמצעיים

באור

בני יעקן, ולפיכך ראוי לומר שנסעו מבארות בני יעקן למוסרה ומשם למוסרות ומשם אל מקום בני יעקן, עד כאן דבריו בקוצר, ונראים יותר מדברי הראב"ע, ואליהם נטה המתרגם האשכנזי. (ח) לעמד לפני ה', דהיינו לשרתו ולברך בשמו. לשרתו, בני לוי עם בני אהרן. ולברך בשמו, הכהנים, והוא נשיאת כפים. (ט) עם אחיו, השבטים. ה' הוא נחלתו, נוטל פרס מזומן מבית המלך. (י) ואנכי עמדתי, הפסיק הענין בפסול וכתיבת הלוחות' במיתת אהרן וקבורתו, בכהונת אלעזר והבדלת שבט לוי, ועתה שב לתפלתו שעמד בה ארבעים יום וארבעים לילה עד ששמע ה' אליו, וכן חבר המתרגם האשכנזי הענין על ידי מלות (חוזק) שהוסיף. לא אבה, ניחם ממה שאבה

בתחלה

אֵלַי גַּם בַּפַּעַם הַהִוא לֹא־אָבָה
יְהוָה הַשְׁחִיתֶךָ׃ (יא) וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֵלַי קוּם לֵךְ לְמַסַּע לִפְנֵי
הָעָם וְיָבֹאוּ וְיִירְשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתָם לָתֵת
לָהֶם׃ פ חמישי
(יב) וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ כִּי
אִם־לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה
אֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ׃
(יג) לִשְׁמֹר אֶת־מִצְוֹת יְהוָה וְאֶת־
חֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם
לְטוֹב לָךְ׃ (יד) הֵן לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
השמים

בְּזִמְנָא הַהִיא לָא אֲבָא יְיָ
לְחַבָּלוּתָךְ׃ (יא) וַאֲמַר יְיָ
לִי קוּם אֱזֵיל לְמִטּוּל קֳדָם
עַמָּא וְיֵעֲלוּן וְיֵרְתוּן יָת
אַרְעָא דִּי קַיֵּמִית
לַאֲבָהַתְהוֹן לְמִתַּן לְהוֹן׃
(יב) וּכְעַן יִשְׂרָאֵל מָה יְיָ
אֱלָהָךְ תָּבַע מִנָּךְ אֱלָהֵין
לְמִדְחַל קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ
לִמְהָךְ בְּכָל אָרְחָן דְּתַקְנָן
קֳדָמוֹהִי וּלְמִרְחַם יָתֵיהּ
וּלְמִפְלַח קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ
בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ׃
(יג) לְמִטַּר יָת פִּקּוֹדַיָּא דַּיְיָ
וְיָת קְיָמוֹהִי דַּאֲנָא מְפַקֵּיד
לָךְ יוֹמָא דֵין דְּיֵיטַב לָךְ׃
(יד) הָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ שְׁמַיָּא
ושמי

תולדות אהרן ועתה וכו׳ שם ל״ג ב׳ · שבת ל״א א׳ · מגלה כ״ה א׳ סוטה י״א א׳ · מנחות מ״ג ב׳ – נדה ט״ז ב׳ · עקדה שער ט״ו ושער מ״ד: ולעבוד עקרים מ״ג פל״א: הן לה׳ חגיגה י״ב ב׳:

רש״י

האמצעיים שעמדתי שם להתפלל עליכם היו בכעס: (יא) ויאמר ה׳ אלי וגו׳ – אע״פ שסרתם מאחריו וטעיתם בעגל אמר לי לך נחה את העם וגו׳: (יב) ועתה ישראל · אע״פ שעשיתם כל זאת עודנו רחמיו וחבתו עליכם ומכל מה שחטאתם לפניו אינו שואל מכם כי אם ליראה וגו׳ · ורבותינו דרשו מכאן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים: (יג) לשמר את מצות ה׳. ואף היא לא לחנם אלא לטוב לך
שתקבלו

באור

בתחלה, והטעם לא די שלא השחיתך אלא שאמר עוד אלי קום לך למסע ויירשו את הארץ, וכן הוא בתרגום אשכנזי. (יא) למסע, שם הפעל, כמו לנסוע. (יב) ועתה, אחרי כל אלה אינו שואל מכם כי אם ליראה אותו. (יג) לטוב לך, וכל מה שהוא שואל
ממך

הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמָיִם הָאָרֶץ
וְכָל־אֲשֶׁר־בָּהּ׃ (טו) רַק בַּאֲבֹתֶיךָ
חָשַׁק יְהוָה לְאַהֲבָה אוֹתָם וַיִּבְחַר
בְּזַרְעָם אַחֲרֵיהֶם בָּכֶם מִכָּל־
הָעַמִּים כַּיּוֹם הַזֶּה׃ (טז) וּמַלְתֶּם
אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם וְעָרְפְּכֶם
לֹא תַקְשׁוּ עוֹד׃ (יז) כִּי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים
וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבֹּר
וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא־יִשָּׂא פָנִים
וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד׃ (יח) עֹשֶׂה

משפט

וּשְׁמֵי שְׁמַיָּא אַרְעָא וְכָל
דִּי בַהּ׃ (טו) לְחוֹד
בַּאֲבָהָתָךְ צְבִי יְיָ לְמִרְחַם
יָתְהוֹן וְאִתְרְעֵי בִּבְנֵיהוֹן
בַּתְרֵיהוֹן בְּכוֹן מִכָּל
עַמְמַיָּא כְּיוֹמָא הָדֵין׃
(טז) וְתַעְדוֹן יַת טַפְשׁוּת
לִבְּכוֹן וְקְדָלְכוֹן לָא תַקְשׁוֹן
עוֹד׃ (יז) אֲרֵי יְיָ אֱלָהֲכוֹן
הוּא אֱלָהָא דַיָּנִין וּמָרֵי
מַלְכִין אֱלָהָא רַבָּא גִּבָּרָא
וּדְחִילָא דְּלֵית קֳדָמוֹהִי
לְמִסַּב אַפִּין וְאַף לָא
לְקַבָּלָא שׁוֹחֲדָא׃
(יח) עָבֵיד דִּין יְתַּם

וארמלא

תולדות אהרן רק באבתיך עקדה שער כ"ז: כי ה' מגלה ל"א א': האל וכו' יומא ס"ט ב'. עקדה מבוא ושער נ"ה: לא ישא ברכות כ' ב'. מגלה ל"א א'. ר"ה י"ז ב'. נדה ע' ב'.

ר ש" י

שתקבלו שכר: (יד) הן לה' אלהיך. הכל. אף על פי כן רק באבותיך חשק ה' מן הכל: (טו) בכם. כמו שאתם (רואים אתכם) חשוקים מכל העמים היום הזה: (טז) ערלת לבבכם. אוטם לבבכם וכסויו: (יז) ואדוני האדונים. לא יוכל שום אדון להציל אתכם מידו: לא ישא פנים. אם תפרקו עולו: ולא יקח שחד.

לפייסו

באור

ממך הוא רק לטוב לך, כי אם צדקת מה תתן לו וגו' (איוב ל"ה ז'). (טז) ומלתם את ערלת לבבכם, וזהו מליצה בל"הק, והטעם שיהא לבבכם פתוח לדברי מוסר ותוכחה, וא"ת ותעדון ית טפשות לבכון, תרגם הטעם ולא המלות, לפי שאין זו מליצה נאותה בארמית. (יז) כי ה' אלהיכם, כל מקום שנאמר אלהיך אלהיכם ענינו העצם שאתם יודעים ומכירים ומכנים אותו בשם אלהים. אלהי האלהים ואדני האדנים, שם אל מורה על עצם אשר לו הכח לפעול, ושם אדון מורה על עצם אשר לו הרשות והממשלה לפעול, ולא יפול כי אם על בעל בחירה ורצון, כי על המוכרח בפעולותיו לא יאמר שהוא רשאי או בלתי רשאי. וכמו שיש ביכולת הכח גבוה מעל גבוה, ועליון על כלם. כן יש ביכולת הרשות והאדנות, וזהו אלהי האלהים ואדוני האדונים. (יח) עשה

מִשְׁפַּט יָתוֹם וְאַלְמָנָה וְאֹהֵב גֵּר לָתֶת לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה׃ (יט) וַאֲהַבְתֶּם אֶת־הַגֵּר כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ (כ) אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִּירָא אֹתוֹ תַעֲבֹד

ובו

וְאַרְמְלָא וְרָחֵים גִּיּוֹרָא לְמִתַּן לֵיהּ מְזוֹן וּכְסוּ׃ (יט) וּתְרַחֲמוּן יָת גִּיּוֹרָא אֲרֵי דַיָּרִין הֲוֵיתוֹן בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ (כ) יָת יְיָ אֱלָהָךְ תִּדְחַל וְקֳדָמוֹהִי תִּפְלַח

ולדחלתיה

תולדות אהרן את ה' פסחים כ"ב ב'. קדושין ל' ב'. ב"ק מ"א א'. סנהדרין נ"ו א'. מנחות פ"ג ב'. בכורות ו' ב'. תמורה ד' א':

רש"י

לפייסו בממון: (יח) עושה משפט יתום ואלמנה· הרי גבורה ואצל גבורתו אתה מוצא ענותנותו: ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה· ודבר חשוב הוא זה שכל עצמו של יעקב אבינו על זה נתפלל ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש: (יט) כי גרים הייתם· מום שבך אל תאמר לחברך: (כ) את ה' אלהיך תירא. ותעבוד לו ותדבק בו ולאחר שיהיו בך כל המדות הללו אז בשמו תשבע:

וידעתם

באור

משפט יתום ואלמנה, אף על פי שהוא נשגב ומרומם הוא חונן את הנדכאים ועשה משפט יתום והאלמנה, שעל פי הרוב היתום והאלמנה עשוקים לפי שאין להם מי יעמוד לימינם. וכן אוהב את הגר, דבר בהווה שהגר אוהביו ורעיו רחוקים ממנו, ואין לו עוזר. [אמר הכורם: עשה משפט יתום, וגו' יתכן שפסוק זה הוא כמו ראייה אל הקודם, שאמר אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד, והעד על זה שעושה משפט יתום ואלמנה, ומה נשיאות פנים יש ביתום ואלמנה שאין להם כח וחשיבות? ואהב גר לתת לו לחם ושמלה, ואיך יקח שחד ממי שאין לו לחם ושמלה? (יט) ואהבתם את הגר, יתכן שהוא מאמר מוסגר שאין לו המשך לא ממה שקדם, ולא אל מה שבא אחריו, אבל לפי שאמר ואהב גר הזהיר אגב אורחא שגם הם יאהבו את הגר]. (כ) אתו תעבד, כתב הרמב"ם ז"ל, שמצוה הזאת היא מצוה כוללת כל התורה, כי עבודת האל תכלול כל המצות, ואולם יש לה גם כן פרט, והוא שיצונו האל להתפלל אליו, כמו שאמרו במשנתו של ר' אליעזר בנו של ר"י הגלילי, מנין לעקר תפלה מן התורה מהכא את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד· ונכפלה זאת המצוה כמה פעמים. ובו תדבק, פעל דבק הונח בראשונה על ענין מקומי, והוא נגיעת דבר בדבר וחבורו עמו, עד שלא יפרד ממנו כי אם בכח, כאשר ידבק האזור אל מתני איש (ירמיה י"ג י"א), דבק לשון יונק אל חכו (איכה ד' ד'), והועתק אל הרדיפה בתמידות בלי רפיון אחרי הנרדף עד אשר ישיג. וידביקו אחריו (שופטים כ' מ"ה), והושאל אל ענין רוחני בלתי מיוחס אל המקום, פן תדבקני הרעה (בראשית יט י"ט), דבקה נפשי אחריך (תהלים סג ט'), רק בחשקת ירבעם

וּלְדַחְלְתֵיהּ תִּתְקָרַב וּבִשְׁמֵיהּ תְּקַיֵּם׃ (כא) הוּא תּוּשְׁבַּחְתָּךְ וְהוּא אֱלָהָךְ דִּי עֲבַד עִמָּךְ יָת רַבְרְבָתָא וְיָת חֲסִינָתָא הָאִלֵּין דִּי חֲזָאָה עֵינָךְ׃ (כב) בְּשַׁבְעִין נַפְשָׁן נְחַתוּ אֲבָהָתָךְ לְמִצְרַיִם וּכְעַן שַׁוְיָךְ יְיָ אֱלָהָךְ כְּכוֹכְבֵי שְׁמַיָּא לִסְגֵּי׃

יא (א) וְתִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ וְתִטַּר מַטְּרַת מֵימְרֵיהּ וּקְיָמוֹהִי

ודינוהי

וּבוֹ תִדְבָּק וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ׃ (כא) הוּא תְהִלָּתְךָ וְהוּא אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר־עָשָׂה אִתְּךָ אֶת־הַגְּדֹלֹת וְאֶת־הַנּוֹרָאֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ׃ (כב) בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבֹתֶיךָ מִצְרָיְמָה וְעַתָּה שָׂמְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב׃

יא (א) וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַרְתָּ מִשְׁמַרְתּוֹ וְחֻקֹּתָיו

ומשפטיו

באור

בן נבט אשר החטיא את ישראל דבק (מלכים ב׳ ג׳ ג׳), בהיות הענין מצוייר בנפש וחרות על לוחותיה, עד שלא ירף ממנה ולא יעזבנה, וזהו ענין ודבק באשתו (בראשית ב׳ כד), שתהיה נפשו קשורה ונאחזת באהבתה. וביחס אל השם יתעלה נאמר ובו תדבק, שתהיה גדולתו ורוממותו תמיד על פניך, ולא תסור מלהתבונן בדרכיו. והאונקלוס תרגם ולדחלתיה תתקרב, כדרכו להרחקת הגשמות. ואולם כבר הועתק הענין והושאל בלשון הקודש על דבר שאינו נופל תחת ענין מקומי, כאשר הראיתיך, ורז״ל אמרו וכי אפשר לו לאדם לדבק בשכינה? אלא הדבק בתלמידי חכמים ותלמידיהם כביכול כאילו הוא דבק בשכינה, כי הדבק בתלמידי חכמים ישמע מהם תמיד מספרים כבוד אל וקדושתו. ועל ידי זה ידבק הענין בלבנו ולא יסור משם כל הימים. ובשמו תשבע, פעל השבועה לא נמצא בקל כי אם בנפעל, כי אין הנשבע פועל באמת, כי אם מקבל עליו חובת הלב לעשות ככל היוצא מפיו, והמשביע אותו הוא מכריחו ומחייבו לכך, והוא אם כן הפועל האמתי, והדבר אשר על ידו יבא רצון הנשבע במסורת החיוב והסכמת לקיים את השבועה, יבא עם בי״ת השמוש, נשבעתי בה׳, השעור אני מקבל על נפשי חובת השבועה ע״י השם, וזהו ענין ובשמו תשבע, שתהיו מושבעים על ידו, ובכל עת שתשבעו בשם אלהים אמת יהיה רצונכם קשור ונאסר לקיים את השבועה (בייא זיינעם נאהמען זאללט איהר אייערן פער= בונדען ווערדען). וזהו עומק פשוטו של מקרא לדעת הרמב״ן ז״ל, שאין השבועה בשמו גם לעת הצורך מצות עשה כלל, כי אם רשות גמור. ולדעת הרמב״ם ז״ל הוא מצות עשה בכל עת שנצטרך לחזוק ולקיים דבר או להרחיקו. (כא) הוא תהלתך, הטעם כי יש לך להתהלל בו כי עשה עמך נוראות (הראב״ע).

יא (א) משמרתו וחקתיו ומצותיו, עיין מה שכתב המתרגם בבאור פסוק ושמור

ומשפטיו ומצותיו כל־הימים׃
(ב) וידעתם היום כי ׀ לא את־
בניכם אשר לא־ידעו ואשר
לא־ראו את־מוסר יהוה
אלהיכם את־גדלו את־ידו
החזקה וזרעו הנטויה׃ (ג) ואת־
אתתיו ואת־מעשיו אשר עשה
בתוך מצרים לפרעה מלך־
מצרים ולכל־ארצו׃ (ד) ואשר
עשה לחיל מצרים לסוסיו
ולרכבו אשר הציף את־מי
ים־סוף על־פניהם ברדפם
אחריכם ויאבדם יהוה עד היום
הזה

ודינוהי ופקודוהי
כל יומיא׃ (ב) ותידעון
יומא דין ארי לא ית
בניכון די לא ידעו ודי
לא חזו ית אולפנא דיי
אלהכון ית רבותיה ית
ידיה תקיפתא ודרעיה
מרממא׃ (ג) וית אתותיה
וית עובדוהי די עבד בגו
מצרים לפרעה מלכא
דמצרים ולכל ארעיה׃
(ד) ודי עבד למשרית
מצראי לסוסותהון
ולרתיכיהון די אטיף ית
מי ימא דסוף על אפיהון
במרדפהון בתריכון
ואובדינון יי עד יומא
הרין

רש״י

יא (ב) וידעתם היום · תנו לב לדעת ולהבין ולקבל תוכחתי: כי לא את בניכם · אני

באור

משמרתי חקתי מצותי ותורותי (בראשית כו ה׳). משפט ותורה אחת הם, וזאת תורת האדם (שמואל ב׳ ז׳ י״ט) בתפלת דוד, כמו וזאת משפט, כמו שנאמר מה משפט הנער (שופטים יג י״ב). (ב) כי לא את בניכם, אנכי דובר, וכן בתרגום אשכנזי. את מוסר, עונש, והוא דרך כלל, ואחר כך יפרוש את גדלו ואת ידו החזקה וזרועו הנטויה, ואת אותותיו וגו׳ שהטביע את מצרים, את ישראל דתן ואבירם, וזה הוא דעת המתרגם האשכנזי. ואולם אונקלוס תרגם ית אולפנא, כמו שתרגם ויסרו אותו אצל בן סורר ומורה ומלפין יתיה. אבל ויסרו אותו אצל מוציא שם רע תרגם וילקון יתיה. (ג) בתוך מצרים, לפי שיאמר אחרי כך ואשר עשה להם על הים לכן הוסיף מלת בתוך, וגם אמר במצרים לבד. (ד) על פניהם, כמו על ראשם, לפי שהפנים הם עיקר הראש אמר על פניהם. ויאבדם, הטעם כי לא קמו עוד בניהם תחתיהם להיות כאומה (הרא״ע). ואשר

הזה: (ה) ואשר עשה לכם
במדבר עד־באכם עד־המקום
הזה: (ו) ואשר עשה לדתן
ולאבירם בני אליאב בן־ראובן
אשר פצתה הארץ את־פיה
ותבלעם ואת־בתיהם ואת־
אהליהם ואת כל־היקום אשר
ברגליהם בקרב כל־ישראל:
(ז) כי עיניכם הראת את כל־
מעשה יהוה הגדל אשר עשה:
(ח) ושמרתם את־כל־המצוה
אשר אנכי מצוך היום למען
תחזקו

הדין: (ה) ודי עבד לכון
במדברא עד מיתיכון עד
אתרא הדין: (ו) ודי עבד
לדתן ולאבירם בני
אליאב בר ראובן די
פתחת ארעא ית פומה
ובלעתינון וית אנש
בתיהון וית משכניהון
וית כל יקומא די עמהון
בגו כל ישראל: (ז) ארי
עיניכון חזאן ית כל עובדא
דיי רבא די עבד:
(ח) ותטרון ית כל תפקדתא
די אנא מפקד לך יומא
דין בדיל דתתקפון
ותיעלון

תולדות אהרן היקום פסחים קי"ט א'. סנהדרין ק"י א' וב':

רש"י

אני מדבר עכשיו שיוכלו לומר אנו לא ידענו ולא ראינו בכל זה: (ו) בקרב כל ישראל. כל מקום שהיה אחד מהם בורח הארץ נבקעת מתחתיו ובלעתו אלו דברי ר' יהודה אמר לו רבי נחמיה והלא כבר נאמר ותפתח הארץ את פיה ולא פיותיה אמר לו ומה אני מקיים בקרב כל ישראל אמר לו שנעשית הארץ מדרון כמשפך וכל מקום שהיה אחד מהם היה מתגלגל ובא אל מקום הבקיעה: ואת כל היקום אשר ברגליהם. זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו: (ז) כי עיניכם הרואות. מוסב על

באור

(ה) ואשר עשה לכם במדבר, דבר המן (הראב"ע), ואין זה דעת הרמב"ן אלא כמו שאמרנו למעלה שהכונה על העונשים שנענשו ישראל על מרים במדבר. כמו על חטאת העגל ובתבערה וקברות התאוה ודומיהם. (ו) ואשר עשה לדתן ולאבירם, ולא הזכיר קרח בעבור שהוא היה בעל מחלוקתו והיה נראה שהוא מתפאר ושמח במפלתו ולכן לא הזכירו רק ברמז ע"י דתן ואבירם שהם לא חלקו על משה לולי נתפתו בחלקלקות דברי קרח ועצתו. ואת בתיהם, נשיהם ובניהם (הראב"ע), וכן ת"א והמתרגם האשכנזי. אשר ברגליהם, תחת ממשלתם ויכולתם. (ז) כי עיניכם הרואת, כי אתכם
אנכי

תֶּחֶזְקוּ וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ (ט) וּלְמַעַן תַּאֲרִיכוּ יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם וּלְזַרְעָם אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃ ס ששי (י) כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא כְאֶרֶץ מִצְרַיִם הִוא אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִשָּׁם אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת־

זרעך

וְתֵיעֲלוּן וְתֵירְתוּן יָת אַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין תַּמָּן לְמֵירְתַהּ׃ (ט) וּבְדִיל דְּתוֹרְכוּן יוֹמִין עַל אַרְעָא דִּי קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתְכוֹן לְמִתַּן לְהוֹן וְלִבְנֵיהוֹן אַרְעָא עָבְדָא חֲלַב וּדְבָשׁ׃ (י) אֲרֵי אַרְעָא דִּי אַתְּ עָלֵיל לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ לָא כְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם הִיא דִּי נְפַקְתּוּן מִתַּמָּן דִּזְרַעַת

ית

רש"י

על מקרא האמור למעלה כי לא את בניכם אשר לא ידעו וגו' כי אם עמכם אשר עיניכם הרואות וגו': (י) לא כארץ מצרים היא. אלא טובה הימנה ונאמרה הבטחה זו לישראל ביציאתם ממצרים שהיו אומרים שמא לא נבוא אל ארץ טובה ויפה כזו. יכול בגנותה הכתוב מדבר וכך אמר להם לא כארץ מצרים היא אלא רעה הימנה תלמוד לומר וחברון שבע שנים נבנתה וגו' אדם אחד בנאן וחם בנה צוען למצרים בנו וחברון לכנען דרך ארץ אדם בונה את הנאה ואח"כ בונה את הגרוע שפסולתו של ראשון הוא נותן בשני ובכל מקום החביב קודם הא למדת שחברון יפה מצוען ומצרים משובחת מכל הארצות שנאמר כגן ה' כארץ מצרים וצוען שבח מצרים היא שהיה מקום מלכות שכן הוא אומר כי היו בצוען שריו (ישעיה ל' ד') וחברון פסולתה של ארץ ישראל לכך הקצוה לקברות מתים ואע"פ כן היא יפה מצוען ובכתובות דרשו בענין אחר אפשר אדם בונה בית לבנו הקטן ואח"כ לבנו הגדול אלא שמבונה על א' משבעה בצוען: אשר יצאתם משם. אפילו ארץ רעמסס אשר ישבתם בה והיא במיטב ארץ מצרים

באור

אנכי דובר, אשר עיניכם הם הרואות וגו'. (ח) ושמרתם. ואחר שעיניכם ראו את כל אלה שמרו את מצות השם (הראב"ע), וכן תרגם המתרגם האשכנזי. (ט) ארץ זבת חלב, עיין (ש' ג'). (י) כי הארץ, כן שיטת פרשיות הללו, צריכים אתם לשמור מצות ה', כי הארץ הזאת טובה מכל הארצות לשומרי מצותיו, ורעה מכל הארצות ללא שומרם, כי הארץ אשר אתה בא שמה איננה כארץ מצרים שאין צריכין למטר, בין טובים ובין חטאים

זַרְעֲךָ וְהִשְׁקִיתָ בְרַגְלְךָ כְּגַן
הַיָּרָק׃ (יא) וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם
עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ אֶרֶץ
הָרִים וּבְקָעֹת לִמְטַר הַשָּׁמַיִם
תִּשְׁתֶּה־מָּיִם׃ (יב) אֶרֶץ אֲשֶׁר־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ דֹּרֵשׁ אֹתָהּ
תָּמִיד עֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּהּ

מרשית

יָת זַרְעָךְ וּמַשְׁקַת לֵיהּ
בְּרִגְלָךְ כְּגִנַּת יַרְקָא׃
(יא) וְאַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין
תַּמָּן לְמֵירְתַהּ אֲרַע טוּרִין
וּבִקְעָן לִמְטַר שְׁמַיָּא
שָׁתְיָא מַיָּא׃ (יב) אַרְעָא
דַּייָ אֱלָהָךְ תָּבַע יָתַהּ
תְּדִירָא עֵינֵי יְיָ אֱלָהָךְ

בה

תולדות אהרן והשקית שבת פ"ה א': למטר תענית ע' ב'. ב"ב י"ט א': תמיד ברכות ל"ה א' ר"ה י"ז ב':

רש"י

מצרים שנאמר במיטב הארץ וגו' אף היא אינה כארץ ישראל: והשקית ברגלך. ארץ מצרים היתה צריכה להביא מים מנילוס ברגלך ולהשקותה צריך אתה לנדד משנתך ולעמול והנמוך שותה ולא הגבוה ואתה מעלה המים מן הנמוך לגבוה אבל זו למטר השמים תשתה מים אתה ישן על מטתך והקב"ה הוא משקה נמוך וגבוה גלוי ושאינו גלוי כאחד: כגן הירק. שאין די לו בגשמים ומשקין אותו ברגל ובכתף: (יא) ארץ הרים ובקעות. משובח ההר מן המישור שהמישור בבית כור אתה זורע כור אבל ההר בית כור ממנו חמשה כורין ארבע מארבע שפועיו ואחד בראשו: ובקעות. הן מישור: (יב) אשר ה' אלהיך דורש אותה. והלא כל הארצות הוא דורש שנאמר להמטיר על ארץ לא איש (איוב ל"ח) אלא כביכול אינו דורש אלא אותה ועל ידי אותה דרישה שדורשה דורש את כל הארצות עמה: תמיד עיני ה' אלהיך בה. לראות מה היא

באור

המאים בשורת השקאת שדותיכם יש לכם לחם, אבל ארץ ישראל אם אתם שומרים מצות ה' עיני ה' אלהיך בה מראשית השנה עד אחריתה (הרשב"ם). והשקית, לפי שהאדמה בולעת המים היא שותה ואשר שופך עליה מים הוא משקה אותה. ברגלך, על ידי שאתה הולך אנה ואנה ומשקה אותה. והשקית ברגלך, ארץ מצרים היית צריכה להביא מים מנילוס ברגלך ולהשקותה, כמו שאתה משקה את גן הירק. (יא) הרים ובקעות, משובח ההר מן המישור, שהמישור בבית כור אתה זורע כור, אבל ההר בית כור ממנו חמשה כורין ארבע מארבע שפועיו ואחד בראשו (רש"י) וכן יש דבר, שהמישור משובח בהם כידוע, ומעלת הארץ שהיו בה הרים ובקעות. למטר השמים, כמו ממטר. (יב) ארץ אשר ה' אלהיך דורש, ארץ מצרים אין השגחת השם נכרת וגלויה בה תמיד, לפי שהנילוס עולה ומשקה את הארץ, והמצרים ועובדי האדמה מוליכים

את

מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה: ס (יג) וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֺתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם: (יד) וְנָתַתִּי מְטַר־אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ

חסר א'

יורה

תרגום אונקלוס

בַּהּ מֵרֵישָׁא דְשַׁתָּא וְעַד סוֹפָא דְשַׁתָּא: (יג) וִיהֵי אִם קַבָּלָא תְקַבְּלוּן לְפִקּוֹדַי דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן יוֹמָא דֵין לְמִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהֲכוֹן וּלְמִפְלַח קֳדָמוֹהִי בְּכָל לִבְּכוֹן וּבְכָל נַפְשְׁכוֹן: (יד) וְאֶתֵּן מְטַר אַרְעֲכוֹן בְּעִדָּנֵיהּ בַּכִּיר

ולקיש

תולדות אהרן מרשית שם ו' א' וח' א' וכ' וט' ב' וט"ו ב': והיה וגו' סוכה מ"ו ב'· סוטה ס"א א'· מנחות נ"ד ב': לאהבה תענית ב' א': בכל לבבכם נרכוס ע"ו ב': ונתתי וגו' תענית שם:

רש"י

היא צריכה ומחדש בה גזירות פעמים לטובה ופעמים לרעה כו' כדאיתא בראש השנה: מרשית השנה· מראש השנה נידון מה יהא בסופה: (יג) והיה אם שמוע· והיה מוסב על האמור למעלה למטר השמים תשתה מים: והיה אם שמוע תשמעו· אם תשמע בישן תשמע בחדש וכן אם שכוח תשכח אם התחלת לשכוח סופך שתשכח כולה שכן כתיב במגילה אם תעזבני יום יומים אעזבך: מצוה אתכם היום· שיהיו עליכם חדשים כאלו שמעתם בו ביום: לאהבה את ה'· שלא תאמר הרי אני לומד בשביל שאהיה עשיר בשביל שאקרא רב בשביל שאקבל שכר אלא כל מה שתעשה עשה מאהבה וסוף הכבוד לבא: ולעבדו בכל לבבכם· עבודה שהיא בלב וזו היא תפלה שהתפלה קרויה עבודה שנאמר אלהך די אנת פלח ליה בתדירא (דניאל ו') וכי יש פולחן בבבל אלא על שהיה מתפלל שנאמר וכוין פתיחן ליה וגו' (שם) וכן בדוד הוא אומר תכון תפלתי קטרת לפניך (תהלים קמ"א): בכל לבבכם ובכל נפשכם· והלא כבר הזהיר בכל לבבך ובכל נפשך אלא אזהרה ליחיד אזהרה לצבור: (יד) ונתתי מטר ארצכם. עשיתם מה שעליכם אף אני אעשה מה שעלי: בעתו· בלילות שלא

יטריחו

באור

את מימיו בצנורות ע"י כלי השאיבה לכל שדה ושדה, ואינם א"כ נושאים עיניהם למרום ומיחלים למטר, אבל ארץ ישראל היא ארץ הרים ובקעות, ולמטר השמים תשתה מים. ויצטרכו למטר כל ימי השנה, פעם בהר ופעם בשפלה, והשם דורש אותה ומשגיח על צרכיה מראשית השנה עד אחריתה, ולולי שיפקוד אותה בגשמי רצון לא תזרע ולא תצמיח, ויפרש כל זה בפרשת והיה אם שמוע, כי בארץ ישראל ההצלחה המדינית והאושר בעולם הזה תלוים במעשי יושביה. (יד) ונתתי וגו', דבר משה בשם שולחו.

בעתו

וְלַקִּישׁ וְתִכְנוֹשׁ עֲבוּרָךְ וְחַמְרָךְ וּמִשְׁחָךְ: (טו) וְאֶתֵּן עִשְׂבָּא בְּחַקְלָךְ לִבְעִירָךְ וְתֵיכוֹל וְתִשְׂבָּע: (טז) אִסְתַּמַּרוּ לְכוֹן דִּלְמָא יִטְעֵי לִבְּכוֹן וְתִסְטוּן וְתִפְלְחוּן לְטָעֲוַת עַמְמַיָּא

ותסגדון

יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ: (טו) וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ: (טז) הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם

להם

תולדות אהרן יורה שם ו' וכ': ואספת ברכות ל"ה ב' ול"ה א': ונתתי וגו' ברכות מ"ו ב' ומ"ג א'. גיטין ס"ב א': ואכלת יומא ע"ט ב'. גיטין ס"א ב': ועבדתם יבמות ע"ח ב'. סנהדרין קי"ג א':

רש"י

יטריחו אתכם: ד"א בעתו בלילי שבתות שהכל מצויין בבתיהם: יורה. היא רביעה הנופלת לאחר הזריעה שמרווה את הארץ ואת הזרעים: ומלקוש. רביעה היורדת סמוך לקציר למלאת התבואה בקשיה ולשון מלקוש דבר המאוחר כדמתרגמינן והיה העטופים ללבן לקישיא. ד"א לכך נקראת מלקוש שיורדת על המלילות ועל הקשין: ואספת דגנך. אתה תאספנו אל הבית ולא אויבך כענין שנאמר אם אתן דגנך וגו' (ישעיה ס"ב) כי מאספיו יאכלוהו ולא כענין שנאמר והיה אם זרע ישראל וגו' (שופטים ו'): (טו) ונתתי עשב בשדך. שלא תצטרך להוליכם למדברות. ד"א שתהיה גוזז תבואתך כל ימות הגשמים ומשליך לפני בהמתך ואתה מונע ידך ממנה שלשים יום קודם לקציר ואינה פוחתת מדגנה: ואכלת ושבעת. הרי זו ברכה אחרת שתהא ברכה מצויה בפת בתוך המעים ואכלת ושבעת: (טז) השמרו לכם. כיון שתהיו אוכלים ושבעים השמרו לכם שלא תבעטו שאין אדם מורד בהקדוש ברוך הוא אלא מתוך שביעה שנאמר פן תאכל ושבעת ובקרך וצאנך ירביון מה הוא אומר אחריו ורם לבבך ושכחת: וסרתם. לפרוש מן התורה ומתוך כך ועבדתם אלהים אחרים שכיון שאדם פורש מן התורה הולך ומדבק בעבודת כוכבים וכן דוד אומר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד וגו' (שמואל א' כ"ו) ומי אמר לו כן אלא כיון שאני מגורש מלעסוק בתורה הריני קרוב לעבוד אלהים אחרים: אלהים אחרים. שהם אחרים לעובדיהם

נועק

באור

בעתו, בעת שהמטר טוב לעולם. יורה, היא הרביעה הנופלת לאחר הזריעה שמרווה את הארץ ואת הזרעים. מלקוש, רביעה היורדת סמוך לקציר למלאות התבואה בקשיה (רש"י). (טז) ואכלת ושבעת, שב על דגנך ותירושך לא אל הקרוב שהוא עשב בשדך (הרמב"ן), והיותר קרוב שוא לבהמתך, שיאכלו גם מבשר הבקר והצאן, וישתו את חלבם, והוא א"כ מוסב על כל הקודם. (טז) יפתה, יטה מדרך הטוב והישר לזולתו.

ועגר

לָהֶם׃ (יז) וְחָרָה אַף־יְהוָה בָּכֶם
וְעָצַר אֶת־הַשָּׁמַיִם וְלֹא־יִהְיֶה
מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת־
יְבוּלָהּ וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל
הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְהוָה נֹתֵן
לָכֶם׃ (יח) וְשַׂמְתֶּם אֶת־דְּבָרַי
אֵלֶּה עַל־לְבַבְכֶם וְעַל־נַפְשְׁכֶם
וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל־יֶדְכֶם
וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם׃

ולמדתם

וְתִסְגְּדוּן לְהוֹן׃ (יז) וְיִתְקוֹף
רוּגְזָא דַיְיָ בְּכוֹן וְיֵיחוֹד
יָת שְׁמַיָּא וְלָא יְהֵי מִטְרָא
וְאַרְעָא לָא תִתֵּן יָת
עֲלַלְתַּהּ וְתֵיבְדוּן בִּפְרִיעַ
מֵעַל אַרְעָא טָבְתָא דַּיְיָ
יָהֵיב לְכוֹן׃ (יח) וּתְשַׁוּוֹן
יָת פִּתְגָּמַי אִלֵּין עַל לִבְּכוֹן
וְעַל נַפְשְׁכוֹן וְתִקְטְרוּן
יָתְהוֹן לְאָת עַל יֶדְכוֹן
וִיהוֹן לִתְפִלִּין בֵּין עֵינֵיכוֹן׃

ותלפון

תולדות אהרן ועצר תענית ג׳ ב׳ ו׳ ב׳ ות׳ ב׳ · סנהדרין קס׳ : ואבדתם ברכות ט״ו ב׳ · תענית ז׳ ב׳ : ושמתם ברכות י״ג ב׳ · קדושין ל׳ ב׳ : לבבכם ברכות ט״ו ב׳ : וקשרתם שם י״ד ב׳ : לטטפות זבחים ל״ד ב׳ :

רש״י

צועק אליו ואינו עונהו כמלא עשוי לו ככרי : (יז) את יבולה · אף מה שאתה מוביל לה כענין שנאמר זרעתם הרבה והבא מעט (חגי א׳) : ואבדתם מהרה. על כל שאר היסורין אגלה אתכם מן האדמה שגרמה לכם לחטוא · משל לאחד ששלח בנו לבית המשתה והיה יושב ומפקידו אל תאכל יותר מצרכך שתבא נקי לביתך ולא השגיח הבן ההוא אכל ושתה יותר מצרכו והקיא וביזה את כל בני המסיבה נטלוהו בידיו וברגליו וזרקוהו אחורי פלטרין : מהרה · איני נותן לכם ארכא ואם תאמרו והלא נתנה ארכא לדור המבול שנאמר והיו ימיו מאה ועשרים שנה דור המבול לא היה להם ממי ללמוד ואתם יש לכם ממי ללמוד : (יח) ושמתם את דברי · אף לאחר שתגלו היו מצויינים

באור

(יז) ועצר את השמים, שורש עצר הונח על ההתנגדות וההכרח כנגד הנטייה, כמו נעצרה נא אותך (שופטים י״ג ט״ו), שהוא היה נוטה ללכת מהם, והם הפצירו בו להמתין נגד נטייתו, וכן ועצר את השמים, כי דרך השמים לתת מטר, והשם יכריחם לבלתי נתון מטר, ולפיכך נקרא המושל עוצר, לפי שהוא מכריח נטיית הנתונים תחת ממשלתו, אם אל חוקת הצדק או אל חפצו בלבד. יבולה, יבול הראוי לצאת ממנה. ואבדתם מהרה, שיגלו ממנה כאובדים ברעב אחר שהיתה הארץ טובה, על כן אתם חייבים שתשימו אלה הדברים על לבבכם (הרמב״ן). (יח) על לבבכם, שתתבוננו בהם ותזכרום תמיד: ועל נפשכם, שימשלו בנפש המתאוה, להטותה אל דרך האמת.

לאות

(יט) וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ׃ (כ) וּכְתַבְתָּם עַל־מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ׃ (כא) לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל־

הארץ

(יט) וְתַלְּפוּן יַתְהוֹן יַת בְּנֵיכוֹן לְמַלָּלָא בְהוֹן בְּמִיתְבָךְ בְּבֵיתָךְ וּבְמֵהָכָךְ בְּאָרְחָא וּבְמִשְׁכְּבָךְ וּבְמְקִימָךְ׃ (כ) וְתִכְתְּבִינּוּן עַל מְזוּזִין וְתִקְבְּעִינּוּן בְּסִפֵּי בֵיתָךְ וּבְתַרְעָךְ׃ (כא) בְּדִיל דְּיִסְגּוֹן יוֹמֵיכוֹן וְיוֹמֵי בְנֵיכוֹן עַל אַרְעָא דִּי קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתְכוֹן לְמִתַּן לְהוֹן כְּיוֹמֵי שְׁמַיָּא עַל

ארעא

תולדות אהרן ולמדתם ברכות ט"ו ב׳ · קדושין כ"ט ב׳ ול׳ א׳ · ב"ב כ"א א׳ : לדבר ברכות י"ג ב׳ : על מזוזות מנחות ל"ד א׳ : למען ירבו ברכות ח׳ א׳ וט"ז א׳ · שבת ל"ב ב׳ וק"ה ב׳ · יומא י"א ב׳ · קדושין ל"ד א׳ · ב"ב ק"י ב׳ · חולין קל"ה ב׳ : נשבע סנהדרין נ׳ א׳ : כימי פס נ"ט א׳ · עקדה שער ע"ו :

רש"י

מצויינים במצות הניחו תפילין עשו מזוזות כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו וכן הוא אומר הציבי לך ציונים (ירמיה ל"א) : (יט) לדבר בם · משעה שהבן יודע לדבר למדהו תורה צוה לנו משה שיהא זה למוד דבורו מכאן אמרו כשהתינוק מתחיל לדבר אביו מסיח עמו בלשון הקדש מלמדו תורה ואם לא עשה כן הרי הוא כאלו קוברו שנאמר ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם וגו׳ : (כא) למען ירבו ימיכם וימי בניכם · אם עשיתם כן ירבו ואם לאו לא ירבו שדברי תורה נדרשין מכלל לאו הן ומכלל הן לאו : לתת להם · לתת לכם אין כתיב כאן אלא לתת להם מכאן מצינו

למדים

באור

לאות על ידכם, וכן לטוטפת בין עיניכם אפשר שיקשור האדם כל הדברים האלה על ידו אחת או יתנם בין עיניו או יכתבם על מזוזות ביתו? ולכן קבלו רבותינו שהכוונה רק על ארבע פרשיות, והם לאות, לסימן ולזכרון, ואמר כשתראו את האות תזכרו מיד את הדברים האלה שכבר הבינותם ושמתם על לבבכם שתעשום, כי ראוי לכל משכיל אחרי חקירתו על דבר אשר מצא טוב לפניו לסמנו ע"י אות מה, כדי שלא יצטרך בכל זמן שיקרה לפניו מקרה לעמד ולחקור עליו אם טוב הוא אם רע. (יט) לדבר בם, שגם הם ידברו בם, או כדי שיהיה לכם מקום לדבר בם, והמתרגם האשכנזי תרגמו באופן שסובל שני הפירושים. (כא) כימי השמים על הארץ, כל זמן

שירבו

הארץ: ס שביעי ומפטיר (כב) כי
אם־שמר תשמרון את־כל־
המצוה הזאת אשר אנכי מצוה
אתכם לעשתה לאהבה את־
יהוה אלהיכם ללכת בכל־
דרכיו ולדבקה־בו: (כג) והוריש
יהוה את־כל־הגוים האלה
מלפניכם וירשתם גוים גדלים
ועצמים מכם: (כד) כל־המקום
אשר תדרך כף־רגלכם בו לכם
יהיה

ארעא: (כב) ארי אם
מטר תטרון ית כל
תפקידתא הדא די אנא
מפקד יתכון למעבדה
למרחם ית יי אלהכון
למהך בכל ארחן דתקנן
קדמוהי ולאתקרבא
לדחלתיה: (כג) ויתריך
יי ית כל עממיא האלין
מן קדמיכון ותירתון
עממין רברבין ותקיפין
מנכון: (כד) כל אתרא די
תדרוך פרסת רגליכון
ביה

תולדות אהרן לאהבה כתובות קי"א ב':

רש"י

למדים תחיית המתים מן התורה: (כב) שמור תשמרון · אזהרת שמירות הרבה להזהר בלמודו שלא ישתכח: ללכת בכל דרכיו · הוא רחום ואתה תהא רחום הוא גומל חסדים ואתה גומל חסדים: ולדבקה בו · אפשר לומר כן והלא אש אוכלה הוא אלא הדבק בתלמידי חכמים וגומלה אני עליך כאלו נדבקת בו: (כג) והוריש ה' · עשיתם מה שעליכם אף אני אעשה מה שעלי: ועצומים מכם · אתם גבורים והם גבורים מכם

באור

שירבו ימי השמים גם ימיכם וימי בניכם ירבו, וכן הוא בתרגום אשכנזי. והרשב"ם כתב כלומר מטר מן השמים והאדמה תתן את יבולה, ותמה אני מה ענין המטר והיבול לימי השמים · [אמר הכורם: כימי השמים, אולי כוון בזה שהימים יהיו כימי השמים, כלומר מבלי עוני ומחסור ומחלה ופגע רע, אבל מלאים שמחה וחדוה (הימעלישע טאגע)] · (כב) ללכת בכל דרכיו, מה הוא רחום אף אתה תהא רחום, הוא גומל חסדים ואתה גומל חסדים (רש"י), הוא מוחל למכעיסיו אף אתה תהא מוחל למכעיסיך, הוא מטיב לטובים ולרעים ואתה תטיב לטובים ולרעים. ולדבקה בו, שלא תאמר היום אעבוד אותו ומחר אעבוד אחרים ואחרי כך אשוב אליו, אלא תהיה את ה' כדבר הדבוק בדבר תמיד לא יזוז ממנו. ותכלול הדביקות בה' שתהיה זוכר אהבתו וחסדו וגדולתו תמיד, לא תפרד מחשבתך ממנו בלכתך בדרך ובשכבך ובקומך, עד שיהיו דברו עם בני אדם וכל מעשיו ועניניו ועסקיו אינו עמהם, אבל הוא לפני ה' (מלשון הרמב"ן ז"ל) · (כד) אשר
תדרוך

יִהְיֶה מִן־הַמִּדְבָּר וְהַלְּבָנוֹן מִן־
הַנָּהָר נְהַר־פְּרָת וְעַד הַיָּם
הָאַחֲרוֹן יִהְיֶה גְּבֻלְכֶם׃ (כה) לֹא־
יִתְיַצֵּב אִישׁ בִּפְנֵיכֶם פַּחְדְּכֶם
וּמוֹרַאֲכֶם יִתֵּן ׀ יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּדְרְכוּ־
בָהּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם׃ ס

סדר ראה

(כו) רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם
הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה׃ (כז) אֶת־
הַבְּרָכָה

בֵּיהּ לְכוֹן יְהֵי מִן מַדְבְּרָא
וְלִבְנָן מִן נַהֲרָא נַהֲרָא
פְרָת וְעַד יַמָּא מַעַרְבָאָה
יְהֵי תְּחוּמֵיכוֹן׃ (כה) לָא
יִתְעַתַּד אֱנָשׁ קֳדָמֵיכוֹן
דַּחֲלַתְכוֹן וְאֵימַתְכוֹן יִתֵּן
יְיָ אֱלָהֲכוֹן עַל אַפֵּי כָל
אַרְעָא דִּי תִדְרְכוּן בַּהּ
כְּמָא דִּי מַלֵּיל לְכוֹן׃

(כו) חֲזוֹ דִּי אֲנָא יָהֵיב
קֳדָמֵיכוֹן יוֹמָא דֵין
בִּרְכָן וּלְוָטִין׃ (כז) יָת
ברכן

תולדות אהרן לא יתיצב עקדה שער ע"ז:

רש"י

מכם שאם לא שישראל גבורים מה השבח הוא שמשבח את האמוריים לומר ועצומים מכם אלא אתם גבורים משאר האומות והם גבורים מכם: (כה) לא יתיצב איש וגו'. אין לי אלא איש אומה ומשפחה ואשה בכשפיה מנין תלמוד לומר לא יתיצב מכל מקום אם כן מה תלמוד לומר איש אפילו כעוג מלך הבשן: פחדכם ומוראכם. והלא פחד הוא מורא אלא פחדכם על הקרובים ומוראכם על הרחוקים. פחד לשון בעיתת פתאום. מורא לשון דאגה מימים רבים: כאשר דבר לכם. והיכן דבר את אימתי אשלח לפניך וגו':

(כו) ראה אנכי. ברכה וקללה. האמורה בהר גריזים ובהר עיבל: (כז) את
הברכה

באור

תדרך כף רגליכם, להלחם בשבעה עממים (הרשב"ם), ולפי פשוטו עם אותו הדור שנכנס לארץ ועל הארץ שהיא מן המדבר ועד ים האחרון ידבר, ואולם לדעת רבותינו הכוונה אף על הכבוש בשאר ארצות בארץ שנער וארץ אשור. מן המדבר, דרום. נהר פרת, צפון. ועד הים האחרון, ממקום שאתם עומדים עכשיו בקרן דרומית מזרחית של ארץ ישראל עד הים האחרון במערב. (כה) פחדכם, לקרובים. ומוראכם, לרחוקים, וכבר בארנו ענין הפחד והמורא.

(כו) ראה לכל אחד ידבר (הראב"ע), ויתכן שהוא לשון זרוז והזמנה (אינטריעקציאן),
כמו

הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם׃ (כח) וְהַקְּלָלָה אִם־לֹא תִשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְסַרְתֶּם מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יְדַעְתֶּם׃ ס (כט) וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ וְנָתַתָּה אֶת־הַבְּרָכָה עַל־הַר גְּרִזִים וְאֶת־הַקְּלָלָה עַל־הַר

עיבל

תולדות אהרן ונתתה כוטה ל'ו ג':

בִּרְכָן אִם תְּקַבְּלוּן לְפִקּוֹדַיָּא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן יוֹמָא דֵין׃ (כח) וּלְוָטִין אִם לָא תְקַבְּלוּן לְפִקּוֹדַיָּא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן וְתִסְטוּן מִן אָרְחָא דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן יוֹמָא דֵין לִמְהַךְ בָּתַר טָעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי לָא יְדַעְתּוּן׃ (כט) וִיהֵי אֲרֵי יַעֲלִינָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְאַרְעָא דִּי אַתְּ עָלֵיל תַּמָּן לְמֵירְתַהּ וְתִתֵּן יָת מְבָרְכַיָּא עַל טוּרָא דִגְרִזִּים וְיָת מְלַטְטַיָּא עַל טוּרָא

דעיבל

רש"י

הברכה · על מנת אשר תשמעו : (כז) מן הדרך אשר אנכי מצוה אתכם היום ללכת וגו' · הא למדת כל העובד עבודת כוכבים הרי הוא סר מכל הדרך שנצטוו ישראל מכאן אמרו כל המודה בעבודת כוכבים ככופר בכל התורה כולה : (כט) ונתתה את הברכה . כתרגומו ית מברכיא את המברכים : על הר גרזים · כלפי הר גריזים הופכין פניהם ופתחו בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו' · כל הארורים

שבפרשה

באור

כמו שנה , לשה , ודומיהם , ואז איננו שומר לא המין ולא המספר . (כז) אשר תשמעו , אשר במקום אם . (כט) ונתתה את הברכה' לשון הרמב"ן כתרגומו ית מברכיא' את המברכים· על הר גריזים , כלפי הר גרזים , לשון רש"י , ואיננו נכון כפי פשוטו , כי עדיין לא צוה כן במברכים , אלא פירושו כי אני נותן לפניכם דרך ברכה ודרך קללה , ושמה לפניכם שתבררו לכם מהן מה שתרצו , והודיע שתהיה לכם הברכה כאשר תעשו המצוה והקללה אם לא תקיימו אותה , וזה כאשר אמר עוד ראה נתתי לפניך היום את החיים וגו' ואח"כ אמר בכאן שיתנו הברכה הזאת אשר הוא אומר

להם

דְעֵיבָל׃ (ל) הֲלָא אִנּוּן בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא אֲחוֹרֵי אוֹרַח מַעֲלֵי שִׁמְשָׁא בַּאֲרַע כְּנַעֲנָאָה דְיָתֵיב בְּמֵישְׁרָא לָקֳבֵיל גִּלְגְּלָא בִּסְטַר מֵישְׁרָא מוֹרֶה׃ (לא) אֲרֵי אַתּוּן עָבְרִין יָת יַרְדְּנָא לְמֵיעַל לְמֵירַת יָת אַרְעָא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן

יהיב

עֵיבָל׃ (ל) הֲלֹא־הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן אַחֲרֵי דֶּרֶךְ מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ בְּאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בָּעֲרָבָה מוּל הַגִּלְגָּל אֵצֶל אֵלוֹנֵי מֹרֶה׃ (לא) כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן לָבֹא לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם וִירִשְׁתֶּם

אתה

תולדות אהרן הלא וגו׳ סס ל״ב א׳ : וירשתם קדושין כ״ו א׳ :

רש״י

שבפרשה אמרו תחלה בלשון ברוך ואח״כ הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה : (ל) הלא המה · נתן בהם סימן : אחרי · אחרי העברת הירדן הרבה והלאה למרחוק וזהו לשון אחרי כל מקום שנאמר אחרי מופלג הוא : דרך מבוא השמש · להלן מן הירדן לצד מערב וטעם המקרא מוכיח שהם שני דברים שנקדו בשני טעמים אחרי נקוד בפשטא ודרך נקוד במשפל והוא דגש ואם היה אחרי דרך דבור אחד היה נקוד אחרי במשרת בשופר הפוך ודרך בפשטא ורפה : מול הגלגל . רחוק מן הגלגל : אלוני מורה · שכם· הוא שנאמר עד מקום שכם עד אלון מורה : (לא) כי אתם עוברים את הירדן וגו׳ · נסים של ירדן יהיו סימן בידכם שתבואו ותירשו את הארץ :

אבד

באור

להם על הר גריזים והקללה על הר עיבל, והנה היא נתונה בפה, וכן ונתן אותם על ראש השעיר כדברי ראב״ע, ע״כ. (ל) הלא המה, נתן בהם סימן. אחרי, אחר העברת הירדן הרבה והלאה למרחוק, וזהו לשון אחרי, כל מקום שנאמר אחרי מופלג הוא (רש״י). דרך מבוא השמש, להלן מן הירדן לצד מערב, וטעם המקרא מוכיח שהם שני דבורים, שנקדו בשני טעמים, אחרי נקוד פשטא ודרך נקוד במשפל, והוא דגש, ואם היה אחרי דרך דבור אחד, היה נקוד אחרי במשרת בשופר הפוך ודרך רפי (רש״י) וכן מתורגם. הישב בערבה, כי ים כנעני יושב בהר. מול הגלגל, וההרים ארוכים (ולא ידעו באיזה הר יתנו את הברכה והקללה). והנה נוס באיזה מקום מההרים. מול, כמו נכח. הגלגל, כמו וירדוף עד דן, או דרך נבואה או שני שמות (כל זה מהראב״ע), לפי שבימי יהושע נקרא גלגל כמו שאמר היום גלותי את חרפת מצרים, לכן אמר שמשה קראו כן בדרך נבואה, או ששני מקומות נקראו כן אחד בימי משה ואחד בימי יהושע. אצל, סמוך. אלוני מרה, הוא שכם, שנאמר עד מקום שכם עד אלון מורה (בראשית יב ו׳) (רש״י). (לא) כי אתם עברים, כטעם כן תחלו לעשות, ותהיה הארץ לעולם לנחלה לכם

הראב״ע

אַתָּ֑הּ וִֽישַׁבְתֶּם־־־בָּֽהּ׃
(לב) וּשְׁמַרְתֶּ֣ם לַעֲשׂ֔וֹת אֵ֥ת כָּל־
הַֽחֻקִּ֖ים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִ֑ים אֲשֶׁ֧ר
אָנֹכִ֛י נֹתֵ֥ן לִפְנֵיכֶ֖ם הַיּֽוֹם׃
יב (א) אֵ֠לֶּה הַֽחֻקִּ֣ים וְהַמִּשְׁפָּטִ֗ים
אֲשֶׁ֨ר תִּשְׁמְר֣וּן לַעֲשׂ֔וֹת
בָּאָ֗רֶץ אֲשֶׁ֨ר נָתַ֜ן יְהוָ֨ה אֱלֹהֵ֧י
אֲבֹתֶ֛יךָ לְךָ֖ לְרִשְׁתָּ֑הּ כָּל־הַיָּמִ֕ים
אֲשֶׁר־אַתֶּ֥ם חַיִּ֖ים עַל־־הָאֲדָמָֽה׃
(ב) אַבֵּ֣ד תְּ֠אַבְּדוּן אֶֽת־־כָּל־־
הַמְּקֹמ֞וֹת אֲשֶׁ֧ר עָֽבְדוּ־־שָׁ֣ם
הַגּוֹיִ֗ם אֲשֶׁ֥ר אַתֶּ֛ם יֹרְשִׁ֥ים אֹתָ֖ם
אֶת־אֱלֹהֵיהֶ֑ם עַל־הֶהָרִ֤ים הָֽרָמִים֙
וְעַל־־הַגְּבָע֔וֹת וְתַ֖חַת כָּל־־עֵ֥ץ
רַעֲנָֽן

תרגום

יָהֵיב לְכוֹן וְתֵירְתוּן יָתַהּ
וְתֵיתְבוּן בַּהּ׃ (לב) וְתִטְּרוּן
לְמֶעְבַּד יָת כָּל קְיָמַיָּא
וְיָת דִּינַיָּא דִּי אֲנָא
יָהֵיב קֳדָמֵיכוֹן יוֹמָא דֵין׃
יב (א) אִלֵּין קְיָמַיָּא וְדִינַיָּא
דִּי תִטְּרוּן לְמֶעְבַּד
בְּאַרְעָא דִּי יְהַב יְיָ
אֱלָהָא דַאֲבָהָתָךְ לָךְ
לְמֵירְתַהּ כָּל יוֹמַיָּא דִּי
אַתּוּן קַיָּמִין עַל אַרְעָא׃
(ב) אַבָּדָא תְאַבְּדוּן יָת
כָּל אַתְרַיָּא דִּי פְלַחוּ
תַמָּן עַמְמַיָּא דִּי אַתּוּן
יָרְתִין יָתְהוֹן יָת טַעֲוָתְהוֹן
עַל טוּרַיָּא רָמַיָּא וְעַל
רָמָתָא וּתְחוֹת כָּל אִילָן
עבוף

תולדות אהרן אלה וגו' שם ל"ז א': אבד שם שם · ע"א מ"ה ב': עבדו ע"ז מ"ה ב': יורשים סנהדרין מ"ז ב' · ע"א מ"ד ב' וג"כ א' · חולין פ"ז א': ותחת ע"ז מ"ה ב' · נדה י"ג ס':

רש"י

יב (ב) אבד תאבדון · אבד ואחר כך תאבדון מכאן לעוקר עבודת כוכבים שצריך לשרש אחריה: את כל המקומות אשר עבדו שם וגו' · ומה תאבדון מהם
את

באור

(הראב"ע), והכוונה שיחלו לשמור ולעשות המצות מיד אחר בואם לארץ, וזהו ושמרתם לעשות.
יב (א) אלה, עתה יתחיל לבאר הדינין הסתומים ולהוסיף, מה שנתחדש במדבר ועיין בראש הספר. (ב) אשר עבדו שם הגוים וגו' ואת אלהיהם, ותיבות אשר אתם יורשים אותם הם כמו מאמר מוסגר. עץ רענן, כתרגומו אילן עבוף, כלומר אילן
שענפיו

רענן: (ג) ונתצתם את־מזבחתם ושברתם את־מצבתם ואשריהם תשרפון באש ופסילי אלהיהם תגדעון ואבדתם את־שמם מן־המקום ההוא: (ד) לא־תעשון כן ליהוה אלהיכם: (ה) כי אם־אל־המקום אשר־יבחר יהוה אלהיכם מכל־שבטיכם לשום את־שמו שם

לשכנו

עבוף: (ג) ותתרעון ית אגוריהון ותתברון ית קמתהון ואשריהון תוקדון בנורא וצלמי טעותהון תקוצצון ותובדון ית שומהון מן אתרא ההוא: (ד) לא תעבדון כדין קדם יי אלהכון: (ה) אלהן לאתרא די יתרעי יי אלהכון מכל שבטיכון לאשראה שכינתיה

תמן

תולדות אהרן ונתצתם סנהדרין פ״ט ב׳ · ע״א שם : ואשריהם פסחים מ״ח א׳ · מכות כ״ח א׳ . ע״א מ״ס ב׳ ומ״ח א׳ ונ״ג ב׳ : ואבדתם שבת ק״כ ב׳ · סנהדרין נ״ו ב׳ · מכות כ״ב א׳ · ע״א מ״ס ב׳ · תמורה כ״א ב׳ : לא וגו׳ שבת שם · פסחים מ״ח א׳ · סנהדרין נ״ו א׳ וע״א א׳ וקי״ג א׳ · מכות כ״ב א׳ :

רש״י

את אלהיהם אשר על ההרים : (ג) מזבח · של אבנים הרבה : מצבה · של אבן אחת והיא בימוס שבינו במשנה אבן שהלבה מתהלתה לבימום : אשרה · אילן הנעבד : ואבדתם את שמם · לכנות להם שם לגנאי כו׳ : (ד) לא תעשון כן · להקטיר לשמים בכל מקום כי אם במקום אשר יבחר . דבר אחר ונתצתם את מזבחותם ואבדתם את שמם לא תעשון כן · אזהרה למוחק את השם ולנותץ אבן אחת מן המזבח או מן העזרה אמר רבי ישמעאל וכי תעלה על דעתך שישראל נותצין את המזבחות אלא שלא תעשו כמעשיהם ויגרמו עונותיכם למקדש אבותיכם

באור

שענפיו מרובים וארוכים שתחת צלו היו עובדים לאלילים . (ג) מצבתם , יתכן שהמצבה היא אבן שעליה היה נתון האליל , או כלי ההקטרה והניסוך (פאסטאמענט , שטאנדזייל) . ואשריהם , אילן הנעבד , (רש״י) , ולדעת המתרגם כאשכנזי הוא מקום שבו היו שתולין אילנות רבות והוא כמו יער קטן , אבל האילנות עומדים על סדר מה ויש מקום רחב ביניהם שסוככים בענפיהם ועושים צל , וכן נמצא בספרים הקדמונים שהיו עובדים במקומות כאלו . ופסילי אלהיהם , הם הפסלים מעץ , והפעל תגדעון ואין גדיעה על דבר כמתפוצץ כסלע ואבן , וכן הוא בתרגום אשכנזי . (ד) לא תעשון כן , הטעם שלא תזבחו על הגבעות וההרים רק אל המקום שישום שמו (הראב״ע והרמב״ם) . (ה) לשכנו

לשכנו תדרשו ובאת שמה: (ו) והבאתם שמה עלתיכם וזבחיכם ואת מעשרתיכם ואת תרומת ידכם ונדריכם ונדבתיכם ובכרת בקרכם וצאנכם: (ז) ואכלתם שם לפני יהוה אלהיכם ושמחתם בכל משלח ידכם אתם

ובתיכם

תמן לבית שכינתיה תתבעון ותיתון לתמן: (ו) ותיתון לתמן עלותכון ונכסת קודשיכון וית מעשרתיכון וית אפרשות ידכון ונדריכון ונדבתיכון ובכורי תורכון ועניכון: (ז) ותיכלון תמן קדם יי אלהכון ותחדון בכל אושטות ידכון אתון

ואנש

תולדות אהרן לשכנו סנהדרין י"א ב': ובאת ר"ה ד' ב' ו' א' · חגיגה ד' ב': והבאתם ר"ה שם: חגיגה שם · זבחים ס' ב' · בכורות נ"ג א': מעשרותיכם חולין קל"ו א': ובכרת שם קל"ה ב':

רש"י

אבותיכם שיתחרב: (ה) לשכנו תדרשו · זה משכן שילה: (ו) וזבחיכם · שלמים של חובה: מעשרותיכם · מעשר בהמה ומעשר שני לאכול לפנים מן החומה: תרומת ידכם. אלו הבכורים שנאמר בהם ולקח הכהן הטנא מידך: ובכורות בקרכם · לתתם

לכהן

באור

תדרשו, לכבודו (מקום משכן כבודו), תדרשו ובאת שמה לראות את פני האדון ה' אלהי ישראל, וממנו אמרו חכמים שכינה (הרמב"ן), וכן הוא בתרגום האשכנזי, וכן ת"א לבית שכינתיה· תדרשו, שתלכו שמה מארץ מרחק, ותשאלו אנה דרך בית ה'? ותאמרו איש אל רעהו לכו ונעלה בית אל, כלשון ציון ישאלו דרך הנה פניהם (הרמב"ן), וכן בל"א. (ו) עלתיכם, עולת חובה. וזבחיכם, שלמים של חובה (רש"י)· מעשרתיכם, מעשר בהמה ומעשר שני (רש"י). תרומת ידכם, אלו הבכורים, שנאמר ולקח הכהן הטנא מידך (דברים כו ד') (רש"י). ודרך הפשט לדעת הרמב"ן ז"ל, כל מה שאדם מרים מנכסיו להקדישו לגבוה נקרא תרומה, מלשון כל מרים תרומת כסף וגו', וכן אמר במכס ויתן לאלעזר הכהן את תרומת ה' (במדבר לא כ"ט), והיא חולין גמורין. ואמר תרומת ידכם, מה שתרימו ברצונכם מן הבא בידכם, שלא נטעה בתרומת הכהנים. והזכיר בקרבן שלשת מיני הנדרים, והן האומר הרי עלי קרבן, והוא נדר, והאומר הרי זה קרבן, והוא נדבה, והתרומה אשר ירים מכל אשר לו כסף או זהב, או שיביא בהמתו חולין אל הכהן, ויאמר הרי זה מידי לגבוה, וכל אלה חייבים במחילה. (ז) ושמחתם בכל משלח ידכם, הטעם ושמחתם אתם ובתיכם בכל משלח ידכם אשר ברכך ה' אלהיך. משלח ידכם, וכן אם לא שלח ידו, והענין השתמש בדבר כרצונו וחפצו או מוכרו ונותנו או זורקו לים הוא

שולח

וַאֱנָשׁ בָּתֵּיכוֹן דִּי בָרְכָךְ יְיָ אֱלָהָךְ׃ (ח) לָא תַעְבְּדוּן כְּכֹל דִּי אֲנַחְנָא עָבְדִין הָכָא יוֹמָא דֵין גְּבַר כָּל דְּכָשַׁר בְּעֵינוֹהִי׃ (ט) אֲרֵי לָא אֲתֵיתוּן עַד כְּעַן לְבֵית נְיָחָא וּלְאַחְסָנָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ
יהיב

וּבָתֵּיכֶם אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ (ח) לֹא תַעֲשׂוּן כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ עֹשִׂים פֹּה הַיּוֹם אִישׁ כָּל־הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו׃ (ט) כִּי לֹא־בָאתֶם עַד־עָתָּה אֶל־הַמְּנוּחָה וְאֶל־הַנַּחֲלָה אֲשֶׁר־
יהוה

תולדות אהרן לא תעשון זבחים קל״ד ב׳ קי״ז ב׳ : איש וגו׳ שם קי״ז ב׳ וקי״ח א׳ : כי לא וגו׳ מגלה י׳ א׳ · זבחים קי״ט א׳ וב׳ :

רש״י

לכהן ויקריבם שם: (ז) אשר ברכך ה׳ · לפי הברכה הבא: (ח) לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים וגו׳. מוסב למעלה על כי אתם עוברים את הירדן וגו׳ כשתעברו את הירדן מיד מותרים אתם להקריב בבמה כל ארבע עשרה שנה של כיבוש וחילוק ובבמה לא תקריבו כל מה שאתם מקריבים פה היום במשכן שהוא עמכם ונמשח והוא כשר להקריב בו חטאות ואשמות נדרים ונדבות אבל בבמה אין קרב אלא הנידר והנידב וזהו איש כל הישר בעיניו נדרים ונדבות שאתם מתנדבים על ידי שיישר בעיניכם להביאם ולא על ידי חובה אותם תקריבו בבמה: (ט) כי לא באתם · כל אותן ארבע עשרה שנה: עד עתה · כמו עדיין: אל המנוחה · זו שילה: נחלה · זו ירושלים

באור

שולח ידו בו, ואם הדבר הוא שלו לפי שרשאי להשתמש בו לכל צרכיו נקרא משלח ידו. [אמר הבורם: ואכלתם שם לפני ה׳, כמו לפני האלהים (שמות י״ח, י״ב) וכן בסמוך (פסוק י״ב) ושמחתם לפני ה׳ אלהיכם, ירמוז שיעשו עצמם כאילו אוכלים ושמחים לפני כבוד השם, שלא יאכלו כדרך הזוללים אבל במדה ובמשקל, שתהא שמחתם רצויה לפני השם, אל ינגנו שירי עגבים, ואל יחוגו וינועו כשכור, ולא ירקדו במחולות, כדרך שעשו במחולות העגל]. (ח) איש כל הישר בעיניו, עושה, והטעם כי ישראל נצטוו במדבר לזבוח כל בקרם וצאנם שלמים לפני המשכן, אבל באיזה מקום שיהיה המשכן יעשה אותם, ואם לא ירצה לאכול שור ושה לא יתחייב להביא קרבן כלל, וגם כן אינו חייב להביא בכורות ולא מעשר בהמה ומעשר שני, והנה לא יבוא בחיוב המשכן כלל ואפילו ברגלים לא נתחייב לבוא לשם, וכן אחרי זריקת הדם והקטר החלבים בשלמים יאכל אותם במדבר בכל מקום שירצה, כי לא נתן בהם הכתוב מחיצה, אבל אוכלים אותם במחנה וחוץ למחנה, אין להם בכל ענין הקרבנות חובה רק איש הישר בעיניו יעשה, על כן אומר כאן כי אחרי המנוחה והנחלה לא יעשו כן אבל יבואו בחובה למקום ידוע ונבחר

יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ נֹתֵ֥ן לָֽךְ׃ (י) וַעֲבַרְתֶּם֮
אֶת־הַיַּרְדֵּן֒ וִישַׁבְתֶּ֣ם בָּאָ֔רֶץ
אֲשֶׁר־יְהוָ֥ה אֱלֹהֵיכֶ֖ם מַנְחִ֣יל
אֶתְכֶ֑ם וְהֵנִ֨יחַ לָכֶ֧ם מִכָּל־אֹיְבֵיכֶ֛ם
מִסָּבִ֖יב וִֽישַׁבְתֶּם־בֶּֽטַח׃ שני
(יא) וְהָיָ֣ה הַמָּק֗וֹם אֲשֶׁר־יִבְחַ֨ר
יְהוָ֜ה אֱלֹהֵיכֶ֥ם בּוֹ֙ לְשַׁכֵּ֤ן שְׁמוֹ֙
שָׁ֔ם שָׁ֣מָּה תָבִ֔יאוּ אֵ֛ת כָּל־
אֲשֶׁ֥ר אָנֹכִ֖י מְצַוֶּ֣ה אֶתְכֶ֑ם
עוֹלֹתֵיכֶ֣ם וְזִבְחֵיכֶ֗ם מַעְשְׂרֹֽתֵיכֶם֙
וּתְרֻמַ֣ת יֶדְכֶ֔ם וְכֹל֙ מִבְחַ֣ר

נדריכם

יָהֵיב לָךְ׃ (י) וְתַעְבְּרוּן
יָת יַרְדְּנָא וְתֵיתְבוּן
בְּאַרְעָא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן
מַחְסֵין יָתְכוֹן וְיָנִיחַ לְכוֹן
מִכָּל בַּעֲלֵי דְּבָבֵיכוֹן
מִסְּחוֹר סְחוֹר וְתֵיתְבוּן
לְרוֹחְצָן׃ (יא) וִיהֵי אַתְרָא
דִּי יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהֲכוֹן
בֵּיהּ לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתֵּיהּ
תַּמָּן לְתַמָּן תַּיְתוֹן יָת
כָּל דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן
עֲלָוָתְכוֹן וְנִכְסַת
קוּדְשֵׁיכוֹן מַעְשְׂרֵיכוֹן
וְאַפְרָשׁוּת יְדְכוֹן וְכָל

שפר

תולדות אהרן והיה וגו' סנהדרין כ' ג' : מבחר כריתות כ"ז א' :

רש"י

ירושלים: (י) ועברתם את הירדן וישבתם בארץ. שתחלקוה ויהא כל אחד מכיר את חלקו ואת שבטו : והניח לכם. לאחר כבוש והלוק ומנוחה מן הגוים אשר הניח ה' לנסות בם את ישראל (שופטים ג') ואין זו אלא בימי דוד אז והיה המקום וגו' בנו לכם בית הבחירה בירושלים וכן הוא אומר בדוד ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מכל אויביו מסביב ויאמר המלך אל נתן ראה אנכי יושב בבית ארזים וארון ה' יושב בתוך היריעה (שמואל ב' ז') : (יא) שמה תביאו וגו'. למעלה אמור לענין שילה וכאן אמור לענין ירושלים ולכך חלקם הכתוב ליתן היתר בין זו לזו משחרבה שילה ובאו לנוב והרבה נוב ובאו לגבעון היו הבמות מותרות עד שבאו לירושלים :

מבהר

באור

מהשם ויביאו שם הזבחים והמעשרות ויאכלו גם במחילה לפני ה' (הרמב"ן). (י) וישבתם בטח, בטח הוא תואר פעל הישיבה, כלומר שתשבו ישיבה בטחה. [אמר הכורם : וישבתם בטח, אמרו אשר הניח לכם מכל אויביכם, ויהיה לכם שלום ומנוחה מחוץ, תשבו גם בטח מבית, שלא יהא חמס וריב בעיר, ולא יראו בארצכם גנבים ושודדי לילה, עיין מה שכתבנו על וישבתם לבטח בארצכם (ויקרא כ"ג ה')]. (יא) מבחר

נדריכם

נִדְרֵיכֶם אֲשֶׁר תִּדְּרוּ לַיהֹוָה׃
(יב) וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם
אַתֶּם וּבְנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם וְעַבְדֵיכֶם
וְאַמְהֹתֵיכֶם וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר
בְּשַׁעֲרֵיכֶם כִּי אֵין לוֹ חֵלֶק
וְנַחֲלָה אִתְּכֶם׃ (יג) הִשָּׁמֶר לְךָ
פֶּן־תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ בְּכָל־מָקוֹם
אֲשֶׁר תִּרְאֶה׃ (יד) כִּי אִם־
בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהֹוָה בְּאַחַד
שְׁבָטֶיךָ שָׁם תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ וְשָׁם
תַּעֲשֶׂה כֹּל אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּךָּ׃
(טו) רַק בְּכָל־אַוַּת נַפְשְׁךָ תִּזְבַּח
ואכלת

שְׁפַר נִדְרֵיכוֹן דִּי תִדְּרוּן
קֳדָם יְיָ׃ (יב) וְתֶחֱדוּן
קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן אַתּוּן
וּבְנֵיכוֹן וּבְנָתֵיכוֹן וְעַבְדֵיכוֹן
וְאַמְהָתֵיכוֹן וְלֵוָאָה דִּי
בְקִרְוֵיכוֹן אֲרֵי לֵית לֵיהּ
חוּלָק וְאַחְסָנָא עִמְּכוֹן׃
(יג) אִסְתְּמַר לָךְ דִּלְמָא
תַסֵּיק עֲלָוָתָךְ בְּכָל
אַתְרָא דִּי תֶחֱזֵי׃
(יד) אֱלָהֵן בְּאַתְרָא דִּי
יִתְרְעֵי יְיָ בְּחַד מִשִּׁבְטָךְ
תַּמָּן תַּסֵּיק עֲלָוָתָךְ וְתַמָּן
תַּעְבֵּיד כֹּל דִּי אֲנָא
מְפַקֵּד לָךְ׃ (טו) לְחוֹד
בְּכָל רְעוּת נַפְשָׁךְ תִּכּוֹס
ותיכול

תולדות אהרן השמר זבחים ק"ו א' וקי"ח ב': שם וגו' סנהדרין ל"ד ב'. זבחים ק"ז א' וקי"ח ב': רק וגו' בכורות ט"ו א' ול"ב א'. תמורה ל"א א' וכ':

רש"י

מבחר נדריכם. מלמד שיביא מן המובחר: (יג) השמר לך. ליתן לא תעשה על הדבר: בכל מקום אשר תראה. אשר יעלה בלבך אבל אתה מקריב על פי נביא כגון אליהו בהר הכרמל: (יד) באחד שבטיך. בחלקו של בנימין ולמעלה הוא אומר מכל שבטיכם הא כיצד כשקנה דוד את הגורן מארונה היבוסי גבה הזהב מכל השבטים ומכל מקום הגורן בחלקו של בנימין היה: (טו) רק בכל אות נפשך. במה הכתוב מדבר אם בבשר תאוה להתירה להם בלא הקרבת אימורים הרי אמור במקום אחר כי ירחיב
את

באור

נדריכם, מלמד שיביא מן המובחר (רש"י). (יב) ובניכם ובנתיכם ועבדיכם ואמהתיכם, הכל בכלל בתיכם הנאמר למעלה, וכאן הוסיף שהלוי חייבים אתם לשמחו כי אין לו נחלה כאשר יש לך (הראב"ע). (יג) השמר לך, הזהיר פעם שנית על זה כדי להוציא בשר תאוה שמותר לזבחו בכל מקום, ובעבור שהשלמים הם קודש ויש כרת על טמא שאכל בשר קודש אמר על בשר תאוה שמותר הטמא והטהור לאכול יחדיו (פירוש הראב"ע).
כצבי

וְאָכַלְתָּ בָשָׂר כְּבִרְכַּת יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ בְּכָל־
שְׁעָרֶיךָ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יֹאכְלֶנּוּ
כַּצְּבִי וְכָאַיָּל׃ (טז) רַק הַדָּם לֹא
תֹאכֵלוּ עַל־הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ
כַּמָּיִם׃ (יז) לֹא־תוּכַל לֶאֱכֹל
בִּשְׁעָרֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ
וְיִצְהָרֶךָ וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ
וְכָל־נְדָרֶיךָ אֲשֶׁר תִּדֹּר וְנִדְבֹתֶיךָ
וּתְרוּמַת

וְתֵיכוּל בִּשְׂרָא כְּבִרְכְתָא
דַּיְיָ אֱלָהָךְ דִּי יְהֵיב לָךְ
בְּכָל קִרְוָךְ מְסָאֲבָא
וְדַכְיָא יֵיכְלִינֵיהּ כְּבִשַׂר
טַבְיָא וְאַיְלָא׃ (טז) לְחוֹד
דְּמָא לָא תֵיכְלוּן עַל
אַרְעָא תֵּשְׁדְּנֵיהּ כְּמַיָּא׃
(יז) לֵית לָךְ רְשׁוּ לְמֵיכַל
בְּקִרְוָךְ מַעְשַׂר עֲבוּרָךְ
חַמְרָךְ וּמִשְׁחָךְ וּבְכוֹרֵי
תוֹרָךְ וְעָנָךְ וְכָל נִדְרָךְ
דִּי תִדַּר וְנִדְבָתָךְ
ואפרשות

תולדות אהרן כצבי בכורות ל"ג א': על הארץ פסחים ע"ו א' וכ' א' וכ"ב א' וב'. חולין ל"ג א' ול"ה ב' וכ"ד א': לא תוכל פסחים כ"ד א' ול"ו ב'. יבמות ע"ג ב' וע"ו א'. ב"מ כ"ו א'. מכות ע"ז ב' וי"ט ב'. זבחים נ"ה א'. חולין ס"ח ב'. כריתות ד' ב': דגנך גיטין מ"ז א'. מנחות מ"ז א'. חולין קל"ו א'. בכורות י"א א':

רש"י

את גבולך וגו' ואמרת אוכלה בשר וגו' במה זה מדבר בקדשים שנפל בהם מום שיפדו ויאכלו בכל מקום יכול יפדו על מום עובר תלמוד לומר רק: תזבח ואכלת. אין לך בהם היתר גיזה וחלב אלא אכילה ע"י זביחה: הטמא והטהור. לפי שבאו מכח קדשים שנאמר בהם והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל הוצרך להתיר בו שטמא וטהור אוכלין בקערה אחת: כצבי וכאיל. שאין קרבן בא מהם: כצבי וכאיל. לפוטרן מן הזרוע והלחיים והקיבה: (טו) רק הדם לא תאכלו. אף על פי שאמרתי שאין לך בו זריקת דם במזבח לא תאכלנו: תשפכנו כמים. לומר לך שאין צריך כסוי. ד"א הרי הוא כמים להכשיר את הזרעים: (יז) לא תוכל. בא הכתוב ליתן ל"ת על הדבר (ובמעשר שני הכתוב מדבר): לא תוכל. ר' יהושע בן קרחה אומר יכול אתה אבל אינך רשאי כיוצא בו ואת היבוסי יושבי ירושלים לא יכלו בני ישראל להורישם (יהושע ט"ו) יכולים היו אלא שאינן רשאין לפי שכרת להם אברהם ברית כשלקח מהם מערת המכפלה ולא יבוסים היו אלא חתיים היו אלא על שם העיר ששמה יבוס כך מפורש
בפרקי

באור

(טו) כצבי ובאיל, שאינו קרב על המזבח. ולשון רש"י כצבי וכאיל לפוטרן מן הזרוע והלחיים והקבה. (טז) רק הדם, אעפ"י שאמרתי לך שאין בו זריקת דם במזבח לא תאכלנו (רש"י). (יז) לא תוכל, אינך רשאי. לאכל בשעריך, מעשר דגנך וגו'
עם

וּתְרוּמַת יָדֶךָ׃ (יח) כִּי אִם־לִפְנֵי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ בַּמָּקוֹם
אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ
אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ
וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ
וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל
מִשְׁלַח יָדֶךָ׃ (יט) הִשָּׁמֶר לְךָ
פֶּן־תַּעֲזֹב אֶת־הַלֵּוִי כָּל־יָמֶיךָ
עַל־אַדְמָתֶךָ׃ ס (כ) כִּי־
יַרְחִיב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־גְּבֻלְךָ
כאשר

וְאַפְרָשׁוּת יְדָךְ׃ (יח) אֱלָהֵין
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ תֵּיכְלִנֵּיהּ
בְּאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ
אֱלָהָךְ בֵּיהּ אַתְּ וּבְרָךְ
וּבְרַתָּךְ וְעַבְדָּךְ וְאַמְתָךְ
וְלֵיוָאָה דִּי בְקִרְוָךְ וְתֶחֱדֵי
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל
אוֹשָׁטוּת יְדָךְ׃
(יט) אִסְתַּמַּר לָךְ דִּלְמָא
תִשְׁבּוֹק יָת לֵוָאָה כָּל
יוֹמָךְ עַל אַרְעָךְ׃ (כ) אֲרֵי
יַפְתֵּי יְיָ אֱלָהָךְ יָת
תחומך

הולדות אהרן ותרומת פסחים ל״ו ב׳ · מכות י״ז א׳ · מנחות ע״ז ב׳ · חולין ק״כ ב׳ · מעילה ט״ו ב׳ :
כי ירחיב חולין ע״ז ב׳ ופ״ד א׳ :

רש״י

בפרקי דרבי אליעזר והוא שנאמר כי אם הסירך העורים והפסחים (שמואל ב׳ ה׳) צלמים שכתבו עליהם את השבועה: ובכורות בקרך · אזהרה לכהנים: ותרומת ידך · אלו הבכורים: (יח) לפני ה׳ · לפנים מן החומה: והלוי אשר בשעריך · אם אין לך לתת לו מחלקו כגון מעשר ראשון תן לו מעשר עני אין לך מעשר עני הזמינהו על שלמיך: (יט) השמר לך · ליתן לא תעשה על הדבר: על אדמתך · אבל בגולה אינך מוזהר עליו יותר מעניי ישראל: (כ) כי ירחיב וגו׳ · למדה תורה דרך ארץ שלא

באור

עם הלוים ידבר, גם בישראל במעשר שני על דעת רבים, ובכרת בקרך וצאנך עם הכהנים ידבר כי הלוים גם הכהנים בכלל ישראל, כמו ואצו אתכם (דברים ג׳ י״ח) שדבר עם שני שבטים וחצי לבד, וכן אך פדה תפדה (במדבר י״ח ט״ו), עם ישראל ידבר, והטעם מי שהוא חייב לפדות, וכן לאכול בשעריך וכן לפני ה׳ אלהיך תאכלנו מי שהוא חייב לאכלו (הרמב״ן). (יט) השמר לך, הוסיף להזהיר שלא לעזוב את הלוי לפי שאין לו חלק ונחלה ואתה על אדמתך. (כ) כי ירחיב ה׳ אלהיך את גבלך, אין טעם הרחבה זאת כאותה שנאמר ואם ירחיב ה׳ אלהיך את גבולך וגו׳ ויספת לך עוד שלש ערים (דברים כ׳ ח׳ ט׳), שאם כן לא היה בשר תאוה מותר בבואם לארץ, אבל פה נאמר כי יכרית ה׳ אלהיך את הגוים באלה אשר ה׳ אלהיך נותן לך את ארצם והם שבעה
הגוים

כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְאָמַרְתָּ אֹכְלָה בָשָׂר כִּי־תְאַוֶּה נַפְשְׁךָ לֶאֱכֹל בָּשָׂר בְּכָל־אַוַּת נַפְשְׁךָ תֹּאכַל בָּשָׂר׃ (כא) כִּי־יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָשׂוּם שְׁמוֹ שָׁם וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאנְךָ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה לְךָ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ וְאָכַלְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ

בכל

תְּחוּמָךְ כְּמָא דִּי מַלֵּיל לָךְ וְתֵימַר אֵיכוּל בִּשְׂרָא אֲרֵי יִתְרְעֵי נַפְשָׁךְ לְמֵיכַל בִּשְׂרָא בְּכָל רְעוּת נַפְשָׁךְ תֵּיכוּל בִּשְׂרָא׃ (כא) אֲרֵי יִתְרַחַק מִנָּךְ אַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּיהּ תַּמָּן וְתִכּוֹס מִתּוֹרָךְ וּמֵעָנָךְ דִּי יְהַב יְיָ לָךְ כְּמָא דְּפַקֵּדְתָּךְ

ותיכול

תולדות אהרן תאוה עקרים מ"ג פט"ו: כי ירחק קדושין כ"ז ב'. חולין י"ז א' תמורה י"ב א': וזבחת יומא ע"ה ב'. חולין כ"ח א' ול"ב א' וע"ד א' וס"ה ב' וק"ב א':

רש"י

שלא יתאוה אדם לאכול בשר אלא מתוך רחבת ידים ועושר: בבל אות נפשך וגו'. אבל במדבר נאסרה להם בשר חולין אלא אם כן מקדישה ומקריבה שלמים: (כא) כי ירחק ממך המקום. ולא תוכל לבא ולעשות שלמים בכל יום כמו עכשיו שהמשכן הולך עמכם: וזבחת וגו' כאשר צויתיך. למדנו שיש צווי בזביחה היאך ישחוט והן הלכות שחיטה

באור

הגוים אשר יזכיר בכל מקום, ולא יבדיל שלא ערים, וכן עשה יהושע, ואחרי כן אמר כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך כאשר נשבע לאבותיך. וזה ירמוז לעשר העממין שנתנו לאברהם, אבל כאן אמר כאשר דבר, והם הגוים האלה אשר ה' אלהיך נותן לך את ארצם כי מיד לאחר שכבשו וחלקו הותר להם בשר תאוה (הרמב"ן). אכלה, הה"א נוספת. כי תאוה נפשך, כי אכילת בשר לא היתה מצויה בימים הקדמונים כמו בזמנינו, ולא היו אוכלים בשר כי אם לפרקים ולתאוה רבה. (כא) כי ירחק, אין הטעם שיהיה מותר בהרחקת מקום בלבד, שאם כן יהיו יושבי ירושלים הסמוכים אסורים בבשר תאוה, אבל עם כל ישראל ידבר, ואמר להם כי כאשר ירחיב ה' את גבולכם, ולא תהיו כולכם יושבים סביב למשכן כאשר אתם היום במדבר יהיה לכם בשר החולין מותר, כי אי אפשר שתלכו כולכם ממקום רחוק אל המקום אשר יבחר ה' והזבחו זבחים שלמים כל מה שתאכלו (ומה שאינו נוהג בכל אינו נוהג במקצת) (רמב"ן). וזבחת מבקרך וגו כאשר צויתך. למדנו שיש צווי בזביחה היאך ישחוט, והן הלכות שחיטה שנאמרו למשה בסיני (רש"י), ואמרו בספרי כאשר צויתיך, מה קדשים בשחיטה אף חולין בשחיטה. והענין שבקדשים נאמר ושחט ושחטו, ושחיטה בל"הק נופל על הכרת סימני הצואר, ומה שנאמר

ויבהטם

בְּכֹל אַוַּת נַפְשֶׁךָ׃ (כב) אַךְ כַּאֲשֶׁר יֵאָכֵל אֶת־הַצְּבִי וְאֶת־הָאַיָּל כֵּן תֹּאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יַחְדָּו יֹאכְלֶנּוּ׃ (כג) רַק חֲזַק לְבִלְתִּי אֲכֹל הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא הַנָּפֶשׁ וְלֹא־תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם־הַבָּשָׂר׃
לא

וְתֵיכוֹל בְּקִרְוָךְ בְּכֹל רְעוּת נַפְשָׁךְ׃ (כב) בְּרַם כְּמָא דְמִתְאֲכִיל בְּשַׂר טַבְיָא וְאַיְלָא כֵּן תֵּיכְלִינֵיהּ מְסָאֲבָא וְדַכְיָא כַּחֲדָא יֵיכְלִינֵיהּ׃ (כג) לְחוֹד תְּקֵיף בְּדִיל דְּלָא לְמֵיכַל דְּמָא אֲרֵי דְמָא הוּא נַפְשָׁא וְלָא תֵיכוֹל נַפְשָׁא עִם
בשרא

תולדות אהרן אך כאשר חולין י"ז א' וכ"א א' · בכורות ט"ו א' ול"ג א' : רק חזק פסחים י"ז ב' וכ"ב ב' · סנהדרין נ"ט א' · מכות כ"ג ב' · חולין ק"ח ב' : כי הדם זבחים ל"ה א' : ולא תאכל פסחים כ"ב ב' · חולין ק"ב א' וע"ב ב' :

רש"י

שחיטה שנאמרו למשה בסיני : (כב) אך כאשר יאכל את הצבי וגו'. אינך מוזהר לאכלן בטהרה אי מה צבי ואיל חלבן מותר אף חולין חלבן מותר תלמוד לומר אך : (כג) רק חזק לבלתי אכול הדם . ממה שנאמר חזק אתה למד שהיו שטופים בדם לאכלו לפיכך הוצרך לומר חזק דברי רבי יהודה. רבי שמעון בן עזאי אומר לא בא הכתוב אלא להזהירך וללמדך עד כמה אתה צריך להתחזק במצות אם הדם שהוא קל להשמר ממנו שאין אדם מתאוה לו הוצרך לחזקך באזהרתו קל וחומר לשאר מצות :
ולא

באור

וישחטם במדבר, הוא מלילה שזבח אותם כלאן שבחה, ומעתה אמר שיזבח החולין כאשר צויתיך בקדשים, שהוא בסימני הצואר (מדברי הרמב"ן). (כב) אך, הכוונה שהשחיטה תהיה כמו שחיטת קדשים, אבל לא האכילה, וכן מתורגם בל"א. (כג) רק חזק, ממה שנאמר חזק אתה למד שהיו שטופים בדם לאכלו, לפיכך הוצרך לומר חזק דברי ר' יהודה, ר' שמעון בן עזאי אומר לא בא הכתוב אלא להזהירך וללמדך עד כמה אתה צריך להתחזק במצות, אם הדם שהוא קל להשמר ממנו, שאין אדם מתאוה לו הוצרך להזקך באזהרתו ק"ו לשאר מצות. ודברי ר' יהודה נאותין אל הפשט, שאף אם הדם נפשו של אדם קצה ממנו, אפשר שהיו דבוקים ורגילים בו בהיותם במצרים, כי היו זובחים את זבחיהם לשעירים, והם אלילי היער והשדה (וואלדגעטטער), כמו שכתוב ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים אשר הם זונים אחריהם (ויקרא י"ז ז'), וכתיב יזבחו לשדים לא אלוה (דברים ל"ב י"ז), והיתה העבודה ההיא באכילה מן הדם, כי היו מקבלים את הדם לשדים, והם אוכלים עליו, וממנו, וחשבו שע"י זה יתנבאו ויעשו פעולות נוראות, וכבר הזכיר מזה הרב המורה ז"ל. ולא יהיה זה טעם באסור אכילת הדם, שהרי הכתוב מפרש טעמו, כי הדם הוא הנפש וגו', אבל מזה הטעם היו שטופים בו ורודפים אחריו עד
מאד

(כד) לֹא תֹּאכְלֶנּוּ עַל־הָאָרֶץ
תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם׃ (כה) לֹא תֹּאכְלֶנּוּ
לְמַעַן יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ
כִּי־תַעֲשֶׂה הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה׃
(כו) רַק קֳדָשֶׁיךָ אֲשֶׁר־יִהְיוּ לְךָ
וּנְדָרֶיךָ תִּשָּׂא וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה׃ (כז) וְעָשִׂיתָ
עלתיך

בִּשְׂרָא׃ (כד) לָא
תֵיכְלִינֵיהּ עַל אַרְעָא
תֵּישְׁדִינֵיהּ כְּמַיָּא׃ (כה) לָא
תֵיכְלִינֵיהּ בְּדִיל דְּיֵיטַב
לָךְ וְלִבְנָךְ בָּתְרָךְ אֲרֵי
תַעְבֵּיד דְּכָשַׁר קֳדָם יְיָ׃
(כו) לְחוֹד קוּדְשָׁךְ דִּיהוֹן
לָךְ וְנִדְרָךְ תִּטּוֹל וְתֵיתֵי
לְאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ׃
ותעביד

תולדות אהרן רק קדשיך נזיר כ״ס א׳ · בכורות י״ד ב׳ · תמורה י״ז ב׳: תשא נזיר כ״ס א׳ · תמורה י״ח א׳: ועשית נזיר שם · זבחים כ״ב ב׳ וע״ה ב׳ ופ״ס א׳ וק״ד א׳ · חולין נ׳ א׳ · תמורה י״ז ב׳:

רש״י

ולא תאכל הנפש עם הבשר. אזהרה לאבר מן החי: (כד) לא תאכלנו. אזהרה לדם התמצית: (כה) לא תאכלנו. אזהרה לדם האברים: למען ייטב לך וגו׳. צא ולמד מהן שכרן של מצות אם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו הפורש ממנו זוכה לו ולבניו אחריו קל והומר לגזל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להם: (כו) רק קדשיך. אף על פי שאתה מותר לשחוט חולין לא התרתי לך לשחוט את הקדשים ולאכלן

באור

מאוד׳ כדרך המון בני אדם המשתוקקים לדעת את העתיד ולעשות מעשים מבהילים ומבהילים, וכל תועבות האלילים והעצבים נולדו על ברכי היצר הזה. ולזה הוצרך לכפול האזהרה מאכילת הדם פעמים רבות, ואמר רק חזק לבלתי אכול את הדם, שלא יתפתה לטענות המסיתים ואל ישעה בדברי שקר. ומן הטעם ההוא בעצמו נצטוינו בכסוי הדם, שהוא כפך העבודה ההיא, ובעבור שלא היו רגילים בו כי אם הציידים ואנשי השדה, אשר שם ירקדו השעירים, לא באה המצוה ההיא כי אם בדם החיה והעוף אשר יצוד בשדה וביער, ולא חשש אם ישפך דם הבהמה הביתית. (מדברי הרמב״ן בשנוי לשון).
[אמר הכורם: תשפכנו כמים, וכן אמר למעלה על הארץ תשפכנו כמים (בפסוק ט״ז), ולא לחנם כפל הכתוב ענין זה, אולי כוון שלא יקבלו את דם הבהמה הנשחטה בכלי, אבל יזובו כמים הנגרים ארצה, שהדם היה כמעט עיקר כל הכשופים ומעשי קסמיהם, לפי שהדם הוא הנפש, ואם ר׳ יהודה אומר ממה שנאמר חזק אתה למד שהיו שטופים בדם לאכלו בלבד, עכ״ז נודע שאף בזולת האכילה היו משתמשים מאד בדם להבליהם ולגלוליהם. וכוד היום ידי הקוסמים מגואלים בדם]. (כח) למען ייטב לך, שלא יאכל נפש בהמה, שתשחית נפשו ונפש בניו אחריו, על כן אמר לבניך אחריך. כי תעשה הישר, כי אם לא תאכל דם אז תעשה הישר בעיני ה׳. (כו) רק קדשיך, עולות ושלמים

(כז) וְתַעְבֵּיד עֲלָוָתָךְ
בִּשְׂרָא וּדְמָא עַל מַדְבְּחָא
דַּייָ אֱלָהָךְ וְדַם נִכְסַת
קוּדְשָׁךְ יִשְׁתְּפֵךְ עַל
מַדְבְּחָא דַּייָ אֱלָהָךְ
וּבִשְׂרָא תֵּיכוּל׃ (כח) טַר
וּתְקַבֵּיל יַת כָּל פִּתְגָּמַיָּא
הָאִלֵּין דִּי אֲנָא מְפַקֵּיד
לָךְ בְּדִיל דְּיֵיטַב לָךְ
וְלִבְנָךְ בַּתְרָךְ עַד עָלְמָא
אֲרֵי תַעְבֵּיד דְּתָקֵין וּדְכָשַׁר
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ׃ (כט) אֲרֵי
יְשֵׁיצֵי יְיָ אֱלָהָךְ יַת
עַמְמַיָּא דִּי אַתְּ עָלֵיל
לְתַמָּן לְתָרָכָא יָתְהוֹן מִן
קֳדָמָךְ וּתְתָרֵיךְ (וְתֵירַת) יָתְהוֹן
ותתב

עֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם עַל־מִזְבַּח
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְדַם־זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ
עַל־מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהַבָּשָׂר
תֹּאכֵל׃ (כח) שְׁמֹר וְשָׁמַעְתָּ אֵת
כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוֶּךָּ לְמַעַן יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ
אַחֲרֶיךָ עַד־עוֹלָם כִּי תַעֲשֶׂה
הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ׃ ס שלישי (כט) כִּי־
יַכְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִם
אֲשֶׁר אַתָּה בָא־שָׁמָּה לָרֶשֶׁת
אוֹתָם מִפָּנֶיךָ וְיָרַשְׁתָּ אֹתָם
וישבת

תולדות אהרן ודם וגו׳ פסחים ע״ז א׳ · סנהדרין מ״ג א׳ · ע״ז נ״א א׳ · זבחים ק״ו א׳ : יכרית עקרים מ״ג פ״ד :

רש״י

ולאכלן בשעריך בלא הקרבה אלא הביאם לבית הבחירה: (כז) ועשית עולותיך · אם עולות הם תן הבשר והדם על גבי המזבח ואם זבחי שלמים הם ודם זבחיך ישפך על המזבח תחלה ואחר כך והבשר תאכל. ועוד דרשו רבותינו רק קדשיך בא ללמד על הקדשים שבחוצה לארץ וללמד על התרומות ועל ולדות קדשים שיקרבו: (כח) שמור · זו משנה שאתה צריך לשמרה בבטנך שלא תשכח כענין שנאמר כי נעים כי תשמרם בבטנך (משלי כ״ב) ואם שניתה אפשר שתשמע ותקיים הא כל שאינו בכלל משנה אינו בכלל מעשה: את כל הדברים · שתהא חביב עליך מצוה קלה כמצוה חמורה

באור

ושלמים ונדרים . תשא, תשאם, כלומר תביאם אל המקום הנבחר . (כז) הבשר והדם, ומבאר והולך דם זבחיך ישפך והבשר תאכל · והבשר תאכל, עם הכהן ידבר אם הוא בכור או חטאת או אשם ושוק והחזה · ואם שלמים יאכל רגם הישראלי (הרמב״ע). (כח) כי תעשה, אם תעשה. (כט) כי יכרית, גם זאת הפרשה דבקה עם כי ירחיב, כי אם לא ינחל את הגוים לא ירחיב את גבולו (הרמב״ע). ולפי מה שכתבנו למעלה יפה

וְיָשַׁבְתָּ בְּאַרְצָם׃ (ל) הִשָּׁמֶר לְךָ
פֶּן־תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם אַחֲרֵי
הִשָּׁמְדָם מִפָּנֶיךָ וּפֶן־תִּדְרֹשׁ
לֵאלֹהֵיהֶם לֵאמֹר אֵיכָה יַעַבְדוּ
הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת־אֱלֹהֵיהֶם
וְאֶעֱשֶׂה־כֵּן גַּם־אָנִי׃ (לא) לֹא־
תַעֲשֶׂה כֵן לַיהֹוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי
כָל־תּוֹעֲבַת יְהֹוָה אֲשֶׁר שָׂנֵא
עשו

וְתִתֵּב בְּאַרְעֲהוֹן׃
(ל) אִסְתַּמַּר לָךְ דִּלְמָא
תִתְקַל בָּתְרֵיהוֹן בָּתַר
דְּיִשְׁתֵּיצוּן מִן קֳדָמָךְ
וְדִלְמָא תִתְבַּע לְטַעֲוָתֵיהוֹן
לְמֵימַר אֵיכְדֵין פָּלְחִין
עַמְמַיָּא הָאִלֵּין יָת
טַעֲוָתְהוֹן וְאַעְבֵּיד כֵּן
אַף אֲנָא׃ (לא) לָא
תַעְבֵּיד כֵּן קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ
אֲרֵי כָל דִּמְרַחַק קֳדָם יְיָ
דסני

רש"י

חמורה: הטוב. בעיני השמים: והישר. בעיני אדם: (ל) פן תנקש. אונקלוס תרגם לשון מוקש. ואני אומר שלא חש לדקדק בלשון שלא מצינו נו"ן בלשון יוקש ואפילו ליסוד הנופל ממנו אבל בלשון טירוף וקשקוש מצינו נו"ן וארכובתיה דא לדא נקשן (דניאל ה׳) ואף זה אני אומר פן תנקש אחריהם פן תטרף אחריהם להיות כרוך אחר מעשיהם וכן ינקש נושה לכל אשר לו (תהלים ק"ט) מקלל את הרשע להיות עליו נושים רבים ויהיו מחזרין ומתנקשין אחר ממונו: אחרי השמדם מפניך. אחר שתראה שאשמידם מפניך יש לך לתת לב מפני מה נשמדו אלו מפני מעשים מקולקלים שבידיהם אף אתה לא תעשה כן שלא יבואו אחרים וישמידוך: איכה יעבדו. לפי שלא ענש על עבודת כוכבים אלא על זבוח וקטור ונסוך והשתחואה כמו שכתוב בלתי לה׳ לבדו דברים הנעשים לגבוה בא ולמדך כאן שאם דרכה של עבודת כוכבים לעבדה בדבר אחר כגון פוער לפעור וזורק אבן למרקולים זו היא עבודתו וחייב אבל זבוח וקטור ונסוך והשתחואה אפילו שלא כדרכה חייב: (לא) כי גם את
בניהם

באור

יפה נדבקת הפרשה הזאת שהיא האזהרה מלדרוש לעבודת כוכבים, והבאה אחריה בנבואת השקר עם אסור אכילות הדם, שגם היא ברחקה מתועבות המתקדשים למען יתנבאו. (ל) פן תנקש, אונקלוס תרגם לשון מוקש, ואני אומר שלא חש לדקדק בלשון שלא מצינו נו"ן בלשון יוקש ואפילו ליסוד הנופל ממנו, אבל בלשון טירוף וקשקוש מצינו נו"ן וארכובתיה דא לדא נקשן (דניאל ה׳ ו׳), ואף זה אני אומר פן תנקש אחריהם פן תטרף אחריהם להיות כרוך אחר מעשיהם (רש"י). וכן הוא בתרגום אשכנזי (נאכגעלאקקט). איכה יעבדו, כדרך שעבדו הגוים האלה את אלהיהם, כן אעשה גם אני לכבוד השם, לחשבך שהעבודה היא רצויה, אך הם עבדו לזרים ואתה תעבוד לאל חי. (לא) כי כל
תועבת

עֲשׂוּ לֵאלֹהֵיהֶם כִּי גַם אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיהֶם יִשְׂרְפוּ בָאֵשׁ לֵאלֹהֵיהֶם׃

יג (א) אֵת כָּל־הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם אֹתוֹ תִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת לֹא־תֹסֵף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ׃ פ

(ב) כִּי־יָקוּם בְּקִרְבְּךָ נָבִיא אוֹ חֹלֵם חֲלוֹם וְנָתַן אֵלֶיךָ אוֹת אוֹ

מופת

דְּסָנֵי עָבְדִין לְטַעֲוָתְהוֹן אֲרֵי אַף יָת בְּנֵיהוֹן וְיָת בְּנָתְהוֹן מוֹקְדִין בְּנוּרָא לְטַעֲוָתְהוֹן׃

יג (א) יָת כָּל פִּתְגָּמָא דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן יָתֵיהּ תִּטְּרוּן לְמֶעְבַּד לָא תוֹסְפוּן עֲלוֹהִי וְלָא תִמְנְעוּן מִנֵּיהּ׃ (ב) אֲרֵי יְקוּם בֵּינָךְ נְבִיָּא אוֹ חָלֵם חֶלְמָא וְיִתֵּן לָךְ

את

תולדות אהרן לא תוסף עקרים מ״ג פי״ד :

רש״י

בניהם. גם לרבות את אבותיהם ואמותיהם אמר ר׳ עקיבא אני ראיתי ארמי שכפתו לאביו לפני כלבו ואכלו :

יג (א) את כל הדבר. קלה כחמורה : תשמרו לעשות · ליתן לא תעשה על עשה האמורים בפרשה שכל השמר לשון לא תעשה הוא. אלא שאין לוקין על השמר של עשה : לא תוסף עליו. חמשה טוטפות חמשה מינין בלולב ארבע ברכות לברכת כהנים : (ב) ונתן אליך אות · בשמים כענין שנאמר בגדעון ועשית

עמדי

באור

תועבת ה׳ אשר שנא, לפי שהיתה ידיעתם וציורם באלהיות שוא ותוהו, נמשך מזה שגם עבודתם תועבה, על דרך משל לפי ציורם שהאליל אכזרי היו מקריבים בני אדם לפניו, מבלי לחוס ולחמול אף על בניהם ובנותיהם, ומזה תקיש על השאר, שכלם תועבת ה׳ אשר שנא.

יג (א) לא תסף, כבר אמרנו שהתוספת גם היא מגרעת כי על ידה ישוב העיקר טפל והטפל עיקר. (ב) אות או מופת, כל ענין מושג המורה על מציאות דבר זולתו נקרא אות בל״הק, או סימן בלשון רז״ל. ונראה שאות מלשון הגידו האותיות לאחור (ישעיה מא כ״ג), שעל הרוב הסימן הוא מורה על דבר שיהיה טרם שיושג, אם שהוא נמשך ומסובב ממנו, דומה אליו דמיון מה, וע״י כך נתעורר על ידי הסימן הוא לזכור את המסומן כדרך הזכרון להתעורר ע״י הדברים הדומים, כענין הקשת בענן, שאמר עליה, והיתה לאות ברית ביני ובין הארץ והיה בענני ענן על הארץ ונראתה הקשת

בענן

מוֹפֵת׃ (ג) וּבָא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת
אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵלֶיךָ לֵאמֹר נֵלְכָה
אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־
יְדַעְתָּם וְנָעָבְדֵם׃ (ד) לֹא תִשְׁמַע
אֶל־דִּבְרֵי הַנָּבִיא הַהוּא אוֹ אֶל־
הולם

אָת אוֹ מוֹפְתָא׃ (ג) וְיֵיתֵי
אָתָא וּמוֹפְתָא דִּי מַלֵּיל
עִמָּךְ לְמֵימָר נְהָךְ בָּתַר
טַעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי לָא
יְדַעְתִּינוּן וְנִפְלְחִינוּן׃
(ד) לָא תְקַבֵּיל לְפִתְגָּמֵי
נְבִיָּא הַהוּא אוֹ לְחָלֵים
חלמא

רש"י

עמדי הות והמר יהי נה חורב על הגזה וגו' (שופטים ו'): **או מופת** · בהרן הע"פ כן לה תשמע לו והם תהמר מפני מה נותן לו הקב"ה ממשלה לעשות הות כי מנסה ה'

באור

בענן וזכרתי את הברית וגו'. שיהיה זכרון הברית נמשך ומסובב מראיית הקשת, וכן כאשר יאמר הנביא דבר שעתיד להיות, כגון שיהיה כאל עמנו, יאמר לכן יתן ה' לכם אות, שיקרא שם בן אשת הנביא עמנואל, שהוא סימן לדבר שיהיה בדומה לו, וכן מה אות כי אעלה בית ה' (ישעיה ל"ח כב), שיקדם להודיע לו דבר המורה על עלייתו. ומופת הוא פעולה נשגבת מכח התולדות, המכרעת את הנפש להאמין בדבר הפועל הפוא, ולהורות שהוא שליח השם אשר לו הכח והממשלה לעשות במערכת התולדות כרצונו. מעתה אות ומופת נרדפים מלד, שהמופת גם הוא אות על שליחת השליח, סימן ועדות וראיה על כל אשר ידבר בשם ה'. וכן האות כאשר יהיה ענין נפלא ונשגב מן הטבע יקרא מופת. וכן נבדלות מלד כאשר אמרנו, שכל מופת אות ולא כל אות מופת. ואמרו בספרי אות הוא מופת ומופת הוא אות, אלא שדברה התורה בשני לשונות. הכוונה שבענין הזה אות ומופת הוראה אחת להם, שהוא ענין נפלא המורה על דבר ומכריע להאמין בו. מעתה יאמר ונתן לך אות או מופת, כגון שיאמר אני הנביא שלוח אליכם מאת השם, שתעבדו עבודת כוכבים פלונית, וזה לכם האות שהוא שלחני, כי למחר יהיה כך וכך, או יעשה דבר פלא אחר, לברר בו שהוא שליח השם הנכבד. וזוה שלא נשמע אל דברי הנביא, ולא נשמע באותותיו ומופתיו, כי הנה מושכל ראשון הוא, שהנותן אות או מופת להכחיש מציאת השם יתעלה או חכמתו, או חסדו וטובו עם בריותיו לב"ת, הוא סותר ומכחיש את דברי עצמו סתירה גמורה ומוחלטת, כי הדבר ידוע שכל המכחיש שלמות אחת משלמות הבורא, הוא כופר בכולם, והאומר ד"מ שאין צדק ויושר השם יתעלה לבלי תכלית, הוא מכחיש גם את יכלתו וידיעתו, וכן בכלם, אי אפשר שיודה באחת משלמות הבורא יתעלה ויכחיש הנשארים, וזהו יחוד שמו הגדול, שכל השלמיות כלם בלי גבול ובלי תכלית אחת הם בחקו. ומיוחדות בתכלית היחוד. ואיך אם כן יברר ויביא ראיה שהוא שליח השם היכול על הכל, והוא בעצמו מכחיש במשלחו? לכן הנביא האומר בשם ה' דבר ונותן אות או מופת, צריך שיסכים הדבר
הפוא

חוֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא כִּי מְנַסֶּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לָדַעַת הֲיִשְׁכֶם אֹהֲבִים אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם׃ (ה) אַחֲרֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם תֵּלֵכוּ וְאֹתוֹ תִירָאוּ וְאֶת־מִצְוֹתָיו תִּשְׁמֹרוּ וּבְקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ וְאֹתוֹ

תעבדו

חֶלְמָא הַהוּא אֲרֵי מְנַסֵּי יְיָ אֱלָהֲכוֹן יָתְכוֹן לְמִדַּע הַאִיתֵיכוֹן רָחֲמִין יָת יְיָ אֱלָהֲכוֹן בְּכָל לִבְּכוֹן וּבְכָל נַפְשְׁכוֹן׃ (ה) בָּתַר פּוּלְחָנָא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן תְּהָכוּן וְיָתֵיהּ תִּדְחֲלוּן וְיָת פִּקּוּדוֹהִי תִּטְּרוּן וּלְמֵימְרֵיהּ תְּקַבְּלוּן וְקֳדָמוֹהִי תִּפְלְחוּן

ובדחלתיה

תולדות אהרן כי מנסה שם שם: אחרי ה' סוטה י"ד א' ול"ע ב':

רש"י

ה' אלהיכם אתכם: (ה) ואת מצותיו תשמרו · תורת משה: ובקולו תשמעו ·

בקול

באור

הסותה עם כל מה שידענו בכח השכל מצלם הבורא וממשיגיו, ואם לאו נביא שקר הוא, שהוא סותר את דברי עצמו. מעתה אם יבוא האות או המופת הזה לסדית מעל ה' וללכת לעבוד אלהים אחרים, כגון שיאמר השם הנכבד שלחני שתעבדו לפעור כי היה שותף עמו במעשה בראשית, שזהו סותר לאמתתו יתעלה, או שתאמינו שהשם הוא בעל תכלית או גשם או מעות משפט, והכלל כל מה שיתנגד לאחת משלמיות המיוחדות בחקו בלי פרוד והבדלם. הנה הוא סותר דברי עצמו, ומעיד בעצמו שסקר דבר, ומה לך עוד לחקור אחריו, לדעת אם המופת הבוא אמת אם לא? אחרי שהוא מזוייף מתוכו, ואין לך ראיה גדולה מזו, לכך אמר לא תשמע אל דברי הנביא ההוא. והנה מלות כל הפרשה כמו שכתב הרמב"ן ז"ל במתנבא לעבוד עבודת כוכבים, אבל במתנבא בשם ה' לשנות בדברי תורה רבותינו דרשו שאם בא לעקור דבר אחד מן התורה, כגון שיתיר החזיר לישראל או אחת מן העריות לעולם, כמשפט נביא שקר יעשה לו, אבל אם יתיר זה לקצת הימים להוראת שעה, כגון אליהו בהר הכרמל, אנו חייבים לשמוע אליו ולעשות ככל אשר יצונו. (ד) כי מנסה, עיין באור והאלהים נסה את אברהם, והטעם הוא נותן לכם יד ומקום להוציא מחשבות לבכם אל הפועל ולהרגיל אתכם באמונתו עד שתחזק האמונה ותהיה תכונה בנפשכם, כי אם תראו נפלאות מחודשות ומעשים נוראים מבהילים, ואף ע"פ כן לא תרהו ולא תפחדו ולא תשקרו באמונתו, כי אם תהיו נאמנים בבריתו. תתחזק האמונה בלבבכם ותמשול בכל כחות ומדות הנפש לרדות בם כרצון ה'. וענין לדעת, שתשוב הידיעה בכח להיות ידיעה בפועל על ידי המעשה, שעל ידי הבחינה והנסיון הזה יתברר ויודע תוקף אהבתכם. (ה) אחרי ה' אלהיכם תלכו, כמי שהולך אחרי מורה דרך לא יסור ימין ושמאל כי הוא בוטח עליו שיביאו למקום חפצו.

תדבקון

תַעֲבֹדוּ וּבוֹ תִדְבָּקוּן׃ (ו) וְהַנָּבִיא
הַהוּא אוֹ חֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא
יוּמָת כִּי דִבֶּר־סָרָה עַל־יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם ׀
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהַפֹּדְךָ מִבֵּית
עֲבָדִים לְהַדִּיחֲךָ מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר
צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בָּהּ
וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ׃ ס (ז) כִּי
יְסִיתְךָ אָחִיךָ בֶן־אִמֶּךָ אוֹ־בִנְךָ
או

תרגום אונקלוס

וּבְדַחַלְתֵּיהּ תִּתְקָרְבוּן׃
(ו) וּנְבִיָּא הַהוּא אוֹ חָלֵם
חֶלְמָא הַהוּא יִתְקְטֵיל אֲרֵי
מַלִּיל סָטְיָא עַל יְיָ אֱלָהֲכוֹן
דִּי אַפֵּיק יָתְכוֹן מֵאַרְעָא
דְמִצְרַיִם וּדְפָרְקָךְ מִבֵּית
עַבְדוּתָא לְאַטְעָיוּתָךְ מִן
אָרְחָא דִּי פַקְּדָךְ יְיָ אֱלָהָךְ
לִמְהָךְ בַּהּ וּתְפַלֵּי עָבֵיד
דְּבִישׁ מִבֵּינָךְ׃ (ז) אֲרֵי
יְמַלְכִּנָּךְ אֲחוּךְ בַּר אִמָּךְ
או

תולדות אהרן והנביא סנהדרין פ"ט א' : מן הדרך שם פ"ט ע"ב : ללכת שם שם : ובערת חולין ק"ת א' : כי יסיתך קדושין פ' ב' · סנהדרין כ"א א' וס"א ב' · ע"א נ"ו ב' · חולין ד' ב' :

רש"י

בקול הנביאים: ואותו תעבודו. במקדשו: ובו תדבקון. הדבק בדרכיו גמול חסדים קבור מתים בקר חולים כמו שעשה הקב"ה: (ו) סרה. דבר המוסר מן העולם שלא היה ולא נברא ולא צויתיו לדבר כן דיסטור"נא בלע"ז[1]: והפדך מבית עבדים. אפי' אין לו עליך אלא שפדאך דיו: (ז) כי יסיתך. אין הסתה אלא גרוי שנאמר אם ה' הסיתך

באור

תדבקון, בנו"ן נוסף. (ו) סרה, תואר בפלס ורחל בתו באה (בראשית כ"ט ו') במשפט התואר הבא במקום שם המקרה, והענין דבר מעוות וסר מדרך הישר. וברש"י דיסטור"נורא בלע"ז, והוא בל"א (אבוועגדונג). המוציא אתכם וגו' והפדך, לא (כמ"ש הרמב"ן) שבשביל זה אינך רשאי לסור מהם, כי כל זה הנה אות ומופת, והנה גם הוא בא ומופתו בידו, אלא שמתחייב אתה להדבק באל אמת מצד השכל וכמו שאמרנו · אבל אחרי שהתאמת מציאותו ושלמותו מצד השכל, הרי כל הנסים שעשה לך במצרים ועל הים מידו הם באים, ועליך לשמור מצותיו ומשפטיו, לכן יומת הנביא ההוא, אם הוא מקרבך, ולפיכך אמר ובערת הרע מקרבך, והעד שכן הוא הכונה ממה שאמר בסמוך (י"א), להדיחך מעל ה' אלהיך המוציא וגו' ולהלן אין כאן לא אות ולא מופת, ולא נאמר שם המוציא וגו' להכחיש מופת שקר, כי אם לתת טעם למה שאמר וסקלתו באבנים, שהוא חייב סקילה · בעבור שבקש להדיחך מעל ה' אלהיך המוציאך מארץ מצרים, ונתן לך חקים ומשפטים ועליך לשמרם. (ז) כי יסיתך, כל עצה שסופה פורענות קורא אותה

[1] דיסטור"נורא בלע"ז Destournure (ריא אבוועגרונג) destourner détourner (אבווענדען, אבלענקען).

אוֹ־בִתְּךָ֗ א֣וֹ ׀ אֵ֣שֶׁת חֵיקֶ֗ךָ א֧וֹ
רֵֽעֲךָ֛ אֲשֶׁ֥ר כְּנַפְשְׁךָ֖ בַּסֵּ֣תֶר לֵאמֹ֑ר
נֵֽלְכָ֗ה וְנַֽעַבְדָה֙ אֱלֹהִ֣ים אֲחֵרִ֔ים
אֲשֶׁר֙ לֹ֣א יָדַ֔עְתָּ אַתָּ֖ה וַאֲבֹתֶֽיךָ׃
(ח) מֵאֱלֹהֵ֣י הָֽעַמִּ֗ים אֲשֶׁר֙
סְבִיבֹ֣תֵיכֶ֔ם הַקְּרֹבִ֣ים אֵלֶ֔יךָ א֖וֹ
הָרְחֹקִ֣ים מִמֶּ֑ךָּ מִקְצֵ֥ה הָאָ֖רֶץ
וְעַד

או בְרָךְ או בְרַתָּךְ או
אִתַּת קְיָמָךְ או חַבְרָךְ
דִי כְנַפְשָׁךְ בְּסִתְרָא
לְמֵימַר נֵהָךְ וְנִפְלַח
לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי לָא
יְדַעְתְּ אַתְּ וַאֲבָהָתָךְ׃
(ח) מִטַּעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי
בְּסַחֲרָנֵיכוֹן דְּקָרִיבִין לָךְ
או דְּרַחִיקִין מִנָּךְ מִסְּיָפֵי
ארעא

תולדות אהרן מאלהי סנהדרין ס"א ב': לא תאבה שם ע"ב ב':

רש"י

הסיתך בי (שמואל א' כ"ו)· אמיטר"א בלע"ז1) שמשיאו לעשות כן: אחיך· מאב או בן אמך מאם: חיקך· השוכבת ומחקה (מענין חיק וברש"י כ"י מדובקה) כך אפקיי"רא בלע"ז2) וכן מחיק הארץ (יחזקאל מ"ג) מיסוד התקוע בארץ: אשר כנפשך· זה אביך פירש לך הכתוב את החביבין לך קל וחומר לאחרים: בסתר· דבר הכתוב בהווה שאין דברי מסית אלא בסתר וכן שלמה הוא אומר בנשף בערב יום באישון לילה ואפילה (משלי ז'): אשר לא ידעת אתה ואבותיך· דבר זה גנאי גדול הוא לך שאף העובדי כוכבים אין מניחין מה שמסרו להם אבותיהם וזה אומר לך עזוב מה שמסרו לך אבותיך: (ח) הקרובים אליך או הרחוקים· למה פרט קרובים ורחוקים אלא כך אמר הכתוב מטיבן של קרובים אתה למד טיבן של רחוקים כשם שאין ממש בקרובים כך אין ממש ברחוקים: מקצה הארץ· זו חמה ולבנה
ולבא

באור

אותה הסתה, ותסיתני לבלעו חנם, אשר הסתה אותו איזבל אשתו, ויסיתהו לעלות אל רמות גלעד (הרשב"ם)· וברש"י אין הסתה אלא גרוי שנאמר אם ה' הסיתך בי (שמואל א' כ"ו י"ט), אמיטרא בלע"ז, שמשיאו לעשות כן. ואיני יודע לכוונו בלשון הזה והנראה שצ"ל אינצימר"א בלע"ז, והוא בל"א (אנטרייבען, אנרייצען). אשת חיקך, השוכבת בחיקך ומדובקת בך (כן הוא ברש"י כ"י, ובדפוס נשתבש), אפיקי"א בלעז, אף הוא נשתבש בדפוס וכצ"ל, והוא אפיטע"ע, בל"א (אנקלעבענד, אנהענגענד), וכן מחיק הארץ (יחזקאל מ"ג י"ד), מיסוד התקוע בארץ. רעך אשר כנפשך, רעך אשר הוא לך כנפשך. (ח) מקצה הארץ, או מאלהי העמים אשר הם מקצה הארץ ועד קצה הארץ.
לא

2) אמי'טרא בלע"ז הוא Amettere Affiché (ריא הונרע אנו אססען, זיא אנהעפטען), ועיין שמואל א' כ"ו י"ט.

3) אפקיי'רא בלע"ז Affiquéee (אנגעקלעבט' אנגעהעפטעט, תיפר· אנהענגענד)·

וְעַד־קְצֵה הָאָרֶץ׃ (ט) לֹא־תֹאבֶה
לוֹ וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו וְלֹא־תָחוֹס
עֵינְךָ עָלָיו וְלֹא־תַחְמֹל וְלֹא־
תְכַסֶּה עָלָיו׃ (י) כִּי הָרֹג תַּהַרְגֶנּוּ
יָדְךָ תִּהְיֶה־בּוֹ בָרִאשׁוֹנָה
לַהֲמִיתוֹ וְיַד כָּל־הָעָם בָּאַחֲרֹנָה׃
(יא) וּסְקַלְתּוֹ בָאֲבָנִים וָמֵת כִּי

בקש

אַרְעָא וְעַד סְיָפֵי אַרְעָא׃
(ט) לָא תֵיבֵי לֵיהּ וְלָא
תְקַבֵּיל לְמֵימְרֵיהּ וְלָא
תְחוּס עֵינָךְ עֲלוֹהִי וְלָא
תְרַחֵם וְלָא תְכַסֵּי עֲלוֹהִי׃
(י) אֲרֵי מִקְטַל תִּקְטְלִנֵּיהּ
יְדָךְ תְּהֵי בֵיהּ בְּקַדְמֵיתָא
לְמִקְטְלֵיהּ וִידָא דְכָל
עַמָּא בְּבַתְרֵיתָא׃
(יא) וְתִרְגְּמִנֵּיהּ בְּאַבְנַיָּא

וימות

תולדות אהרן ולא תחמול שם כ״ט ב׳ ול״ג ב׳ ול״ו ב׳ ופ״ה ב׳ : כי הרג סנהדרין ל״ג ב׳ ול״ה ב׳ · עקדה שער כ״ג :

ר ש ״ י

ולצבא השמים שהן מהלכין מסוף העולם ועד סופו : (ט) לא תאבה לו · לא תהא תאב לו לא תאהבנו לפי שנאמר ואהבת לרעך כמוך את זה לא תאהב : ולא תשמע אליו . בהתחננו על נפשו למחול לו לפי שנאמר עזוב תעזוב עמו לזה לא תעזוב : ולא תחום עינך עליו · לפי שנאמר לא תעמוד על דם רעך על זה לא תחום : ולא תחמול . לא תהפוך בזכותו : ולא תכסה עליו · אם אתה יודע לו חובה אינך רשאי לשתוק : (י) כי הרג תהרגנו · (אם יצא מב״ד זכאי החזירהו לחובה אם תמצא) יצא

מבית

ב א ו ר

(ט) לא תאבה, כלב . ולא תשמע, במעשה. ולא תחום · אף שהוא אהובך · ולא תחמול, אף שהוא אדם · ולא תכסה עליו, אף שהוא ממשפחתך וקרובך לא תכסה משאת חרפה על קרובך ותגלה הדבר. (י) כי הרג תהרגנו, כשיצא מב״ד חייב על פי שמועתך · בראשונה, אילו היה כתוב ראשונה היה תואר אל היד, ועתה שנאמר בראשונה צריכים אנחנו אל הכלל אשר זכרנו פעמים רבות, והוא שכל שם המופשט מהתואר בא בלשון הקודש בסימן נקבה · [אמר הכורם : ידך תהיה בו בראשונה, אע״פ שהוא אחיו או בנו או בתו או אשת חיקו או רעהו אשר כנפשו, כענין והרגו איש את אחיו ואיש את רעהו וגו׳ (שמות לב כ״ז), וכן האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר וגו׳ (להלן ל״ג, ט׳). ודבר זה דומה לגאולת הדם, שנאמר גואל הדם הוא ימית את הרוצח (במדבר ל״ה י״ט), וכן הוא, שגואל את נפשו מרדת שחת, שהמסית והדיחו לעבודת כוכבים רצה לגזול את חייו בעולם הבא היקרים יותר מחיי העולם הזה, יקח הוא נקמתו בעצמו מן המסית יהיה מי שיהיה, ואל ידמה לך כאכזריות, שאם ירים האבן הראשון לזרוק עליו יראה לכל העדה שבאמת אתו, שרצה להדיחו מן השם אל עבודת אלילים, ואז תהי יד כל העם בו, ואם לא, ימאנו מאלות ידם בו]. (יא) וסקלתו, פירש

מה

יְמוּת אֲרֵי בְעָא
לְאַטְעָיוּתָךְ מִדַּחְלְתָא
דַּייָ אֱלָהָךְ דְּאַפְּקָךְ
מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִבֵּית
עַבְדוּתָא׃ (יב) וְכָל יִשְׂרָאֵל
יִשְׁמְעוּן וְיִדְחֲלוּן וְלָא
יוֹסְפוּן לְמֶעְבַּד כְּפִתְגָמָא
בִישָׁא הָדֵין בֵּינָךְ׃
(יג) אֲרֵי תִשְׁמַע בַּחֲדָא
מִקִּירְוָךְ דַּייָ אֱלָהָךְ יָהֵיב
לָךְ לְמִתַּב תַּמָּן לְמֵימַר׃
(יד) נְפַקוּ גֻּבְרִין בְּנֵי רִשְׁעָא
מִבֵּינָךְ וְאַטְעִיוּ יָת יָתְבֵי
קַרְתְּהוֹן לְמֵימַר נְהָךְ
וְנִפְלַח לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא
דִּי לָא יְדַעְתּוּן׃
(טו) וְתִתְבַּע וְתִבְדּוֹק
ותשאל

בִּקֵּשׁ לְהַדִּיחֲךָ מֵעַל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
הַמּוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית
עֲבָדִים׃ (יב) וְכָל־יִשְׂרָאֵל
יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּן וְלֹא־יוֹסִפוּ
לַעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הָרָע הַזֶּה
בְּקִרְבֶּךָ׃ ס (יג) כִּי־
תִשְׁמַע בְּאַחַת עָרֶיךָ אֲשֶׁר יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לָשֶׁבֶת שָׁם
לֵאמֹר׃ (יד) יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי־
בְלִיַּעַל מִקִּרְבֶּךָ וַיַּדִּיחוּ אֶת־
יֹשְׁבֵי עִירָם לֵאמֹר נֵלְכָה
וְנַעַבְדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר
לֹא־יְדַעְתֶּם׃ (טו) וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ
ושאלת

תולדות אהרן וכל ישראל שם ס״ג ב׳ : באחת וגו׳ סנהדרין י״ג ב׳ וי״ז · ב״ק נ״ג ב׳ : יצאו ברכות נ״א א׳ · כתובות ס״ח א׳ · ב״ב י׳ א׳ · סנהדרין פ״ז א׳ : מקרבך סנהדרין ע״ז א׳ וקי״ב א׳ : ודרשת סנהדרין מ׳ א׳ וכ׳ :

רש״י

שבית דין חייב אל תחזירהו לזכות : ידך תהיה בו בראשונה · מלוה ביד הניסת לסקילתו לא מת בידו ימות ביד אחרים שנאמר ויד כל העם וגו׳ : (יג) לשבת שם · פרט לירושלים שלא נתנה לדירה : כי תשמע לאמר · אומרים כן ילאו וגו׳. (יד) בני בליעל. בלי עול שפרקו עולו של מקום : אנשים · ולא נשים : יושבי עירם · ולא יושבי עיר אחרת מכאן אמרו לא היתה נעשית עיר הנדחת עד שידיחוה אנשים ועד שיהיו מדיחים מתוכה : (טו) ודרשת וחקרת ושאלת היטיב · מכאן למדו שבע חקירות
מרבוי

באור

עד שאם מיתתו · (יב) ויראון , שנו״ן נוסף . (יד) בני בליעל , בלי עול , שפרקו עולו של מקום (רש״י), והוא מספרי . ורד״ק אמר שהוא כנוי לרשע , כנון תפלה שלא יעלה ולא יצליח . והנכון שהוא שפוך המעלה, שאין נקרבם מעלת האדם . והם נעדרים ומשוללים
מכל

וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן
הַדָּבָר נֶעֶשְׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת
בְּקִרְבֶּךָ׃ (טז) הַכֵּה תַכֶּה אֶת־
יֹשְׁבֵי הָעִיר הַהִוא לְפִי־
חָרֶב הַחֲרֵם אֹתָהּ וְאֶת־כָּל־
אֲשֶׁר־בָּהּ וְאֶת־בְּהֶמְתָּהּ לְפִי־
חָרֶב׃ (יז) וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ
אֶל־תּוֹךְ רְחֹבָהּ וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ
אֶת־הָעִיר וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ כָּלִיל
לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָיְתָה תֵּל עוֹלָם
לא

וְתִשְׁאַל יָאוּת וְהָא
קוּשְׁטָא כֵּיוָן פִּתְגָּמָא
אִתְעֲבִידַת תּוֹעֵבְתָּא
הָדָא בֵּינָךְ׃ (טז) מִמְחָא
תִמְחֵי יַת יָתְבֵי קַרְתָּא
הַהִיא לְפִתְגָּם דְּחָרֶב גַּמַּר
יָתַהּ וְיַת כָּל דִּי בַהּ וְיַת
בְּעִירַהּ לְפִתְגָּם דְּחָרֶב׃
(יז) וְיַת כָּל עֲדָאַהּ תִּכְנוֹשׁ
לְגוֹ פְתָאַהּ וְתוֹקִיד בְּנוּרָא
יַת קַרְתָּא וְיַת כָּל עֲדָאַהּ
גְּמִיר קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ וּתְהֵי
תֵּל חֲרִיב לְעָלַם לָא
תתבני

תולדות אהרן והנה אמת שם ע"ב: הכה תכה ב"מ ל"א ב' · סנהדרין קי"א ב': החרם שם קי"א ב': ואת בהמתה שם קי"ב ב' · תמורה ס' א': לפי חרב סנהדרין נ"ב ב': כל שללה סנהדרין קי"א א' וקי"א ב' · חולין פ"ט א': ושרפת סנהדרין קי"א ב': כליל שם שם: תל שם שם:

רש"י

מרבוי המקראות כאן יש שלש דרישה וחקירה והיטב ושאלת אינו מן המנין וממנו למדו בדיקות · ובמקום אחר הוא אומר ודרשו השופטים היטב ועוד במקום אחר הוא אומר ודרשת היטב ולמדו היטב היטב לגזרה שוה ליתן האמור של זה בזה: (טז) הכה תכה · אם אינך
יכול

באור

מכל מעלה ובל"א (ניעדערטרעכטיגע). (טו) היטב, תואר פעל בדרישה והחקירה והשאלה. אמת נכון, קיום אחר קיום לחזק. (טז) לפי חרב, כמו עם פי חרב, פי הוא הצד החדוד והשנון. החרם, כתרגומו גמר, ועניינו כליון נמרץ, והעד לפי חרב. אתה, את העיר, שתחרוב הבתים ותנתוץ כל בנייניה. לפי חרב. מוסב על הבהמה, או שיהיה חרב שם כולל כל כלי ברזל העשויים להרוג ולנתוץ חומות בתים ומגדלים · (יז) ואת כל שללה, רכושה אשר הוא לשלל, כי אם אין בעלים הכל הוא לשלל ולבז. ושרפת באש, על הרוב כשאתה מוצא שריפה אתה מוצא באש, וכשאתה מוצא רחיצה אתה מוצא במים, והוא מטבע הלשון. כליל, מוסב על פעל השריפה, כלומר שלא ישאר מהעיר ומשללה כלום, והוא תאר הפעל (אדווערביום), ובא בפלס שם המקרה בלי שמוש כדינו, והראב"ע שלא היה בידו הכלל הזה פי' כליל לה' אלהיך, כלה לה' אלהיך בעבור כבוד השם תשרפנו, והוא נגד הטעמים. לה' אלהיך, לשמו ובשבילו (רמ"י). תל, מגזרת
הר

לֹא תִבָּנֶה עוֹד׃ (יח) וְלֹֽא־יִדְבַּק
בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן־הַחֵרֶם לְמַעַן
יָשׁוּב יְהוָה מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְנָתַן
לְךָ רַחֲמִים וְרִחַמְךָ וְהִרְבֶּךָ
כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ׃ (יט) כִּי
תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לִשְׁמֹר אֶת־כָּל־מִצְוֺתָיו אֲשֶׁר
אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר
בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ ס רביעי
יד (א) בָּנִים אַתֶּם לַיהוָה
אֱלֹהֵיכֶם לֹא תִתְגֹּדְדוּ
ולא

תִתְבְּנֵי עוֹד׃ (יח) וְלָא
יִדְבַּק בִּידָךְ מִדַּעַם מִן
חֶרְמָא בְּדִיל דִּיתוּב יְיָ
מִתְּקוֹף רוּגְזֵיהּ וְיִתֵּן לָךְ
רַחֲמִין וִירַחֵם עֲלָךְ
וְיַסְגִּינָךְ כְּמָא דִּי קַיֵּים
לַאֲבָהָתָךְ׃ (יט) אֲרֵי
תְקַבֵּיל לְמֵימְרָא דַּייָ
אֱלָהָךְ לְמִטַּר יָת כָּל
פִּקּוּדוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַקֵּיד
לָךְ יוֹמָא דֵין לְמֶעְבַּד
דְּכָשַׁר קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ׃
יד (א) בְּנִין אַתּוּן קֳדָם יְיָ
אֱלָהֲכוֹן לָא
תִתְחַמְּמוּן וְלָא תְשַׁוּוּן
מרט

תולדות אהרן ולא ידבק שבת נ"ו א' · פסחים מ"ח א' · סנהדרין קי"א ב' · מכות כ"ב א' · ע"א י"ב ב' ומ"ב א' ומ"ח ב' : ונתן שבת קנ"א ב' · ביצה ל"ב ב' · יבמות ע"ט א' : בנים קדושין ל"ה ב' · ב"ב י' א' · אבות פ"ג י"ג · עקדה שער א' : לא תתגודדו עקרים מ"ד פ"מ · יבמות י"ג ב' · מכות כ' א' :

רש"י

יכול להמיתם במיתה הכתובה בהם המיתם באחרת : (יז) ליהוה אלהיך. לשמו ובשבילו : (יח) למען ישוב ה' מחרון אפו. שכל זמן שעבודת כוכבים בעולם חרון אף בעולם : יד (א) לא תתגודדו. לא תתנו גדידה ושרט בבשרכם על מת כדרך שהאמוריים היו עושים
לפי

באור

הר גבוה ותלול (הראב"ע), שיהא גל אבנים. (יח) ולא ידבק בידך, דרך מליצה למי שעסק בדבר מאוד וטרח ורואה על ידו שאינו דבק בו כלום מן הדבר ההוא. מאומה, שם לדבר שלא נודע, ובא בסימן נקבה כדרך כל דבר שלא נודע מינו. [אמר הכורם: ולא ידבק בידך מאומה, אל כוונת השם שיחרימו ויהרגו את כל יושבי העיר וגם בהמתה לפי חרב, וישרפו את העיר ואת כל שללה כליל, שלא ישאר שום רושם וזכרון מן העיר הנדחת, אולי התחברה גם כוונה שניית, להוציא העדים והב"ד מן החשד, ומכל פקפוק שאולי העדים לא הגידו דבר אמת, והשופטים לא דרשו וחקרו היטב, או שהטו משפט ליהנות מן שלל העיר, כי אחרי שהכל הולך לדראון, ולא נשאר מן העיר כל מאומה, מה בצע להעיד שקר או להטות משפט?]. (יח) כי תשמע, אם תשמע.
יד (א) לא תתגדדו. כדכתיב ויתגודדו כמשפטם בחרבות וברמחים, לא תתנו גדידה
וקרחה

וְלֹא־תָשִׂימוּ קָרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לָמֵת׃ (ב) כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ וּבְךָ בָּחַר יְהוָה לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה מִכֹּל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ ס (ג) לֹא תֹאכַל כָּל

תרגום אונקלוס

מְרַט בֵּין עֵינֵיכוֹן עַל מִית׃ (ב) אֲרֵי עַם קַדִּישׁ אַתְּ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ וּבָךְ אִתְרְעֵי יְיָ לְמֶהֱוֵי לֵיהּ לְעַם חֲבִיב מִכֹּל עַמְמַיָּא דִּי עַל אַפֵּי אַרְעָא׃ (ג) לָא תֵיכוֹל כָּל

דמרחיק

תולדות אהרן קרחה מכות שם · מנחות ל"ז ב': כי עם קדושין ל"ס ב':

רש"י

לפי שאתם בניו של מקום ואתם ראויין להיות נאים ולא גדודים ומקורחים: בין עיניכם. אצל הפדחת ובמקום אחר הוא אומר ולא יקרחו קרחה בראשם לעשות כל הראש כבין העינים: (ב) כי עם קדוש אתה. קדושת עצמך מאבותיך ועוד ובך בחר ה': (ג) כל תועבה. כל שתעבתי לך כגון צרם אוזן בכור כדי לשוחטו במדינה הרי דבר שתעבתי לך כל מום לא יהיה בו. בא ולמד כאן שלא ישחט ויאכל על אותו המום

באור

וקרחה בראשיכם, כדרך שהאמוריים היו עושים, לפי שאתם בנים של מקום, ואתם ראויים להיות נאים, ולא גדודים ומקורחים (רש"י). בין עיניכם, אצל הפדחת, ובמקום אחר הוא אומר ולא יקרחו קרחה בראשם (ויקרא כא ה), לעשות כל הראש כבין העינים (רש"י). למת, בשביל מת. וטעם בנים אתם, אמר שתדעו שאתם בנים לשם והוא אוהב אתכם יותר מהאב לבן אל תתגודדו על כל מה שיעשה, כי כל אשר יעשה לטוב הוא, ואם לא תבינהו, כאשר לא יבינו הבנים הקטנים מעשה אביהם רק יסמכו עליו כן תעשו גם אתם כי עם קדוש אתה ואינך כאמוריים, ע"כ לא תעשה כמעשיהם (ולצער עצמך בשביל מתך יותר מדאי וק"ו בן בנו של ק"ו לתת גדידה ושרט בבשרכם שהוא דבר מתועב לפני המקום, שנראה כאילו תחשוב שהשם עשה זאת להרע לך) (הראב"ע). ולא יאסור הכתוב הבכי, כי הטבע יתעורר לבכות בפרוד האוהבים ונדודם אף בחיים (ואין רצון השם יתעלה להכחיש ולכחד הטבע, כי הלא מידו היא? אלא להתנהג בה על פי מדת החכמה), ומכאן סמך לרבותינו באסרם להתאבל יותר מדאי (הרמב"ן). [אמר הכורם: בנים אתם לה', לכן לא תתגודדו וגו' שאם האב מייסר ומכה אחד מבניו רשאי האחרים ליצטער עליו, אבל אם התמרמרו לבלי חק כועס אביהם גם עליהם, שנראה בעיניו כאלו חשבוהו לאכזרי, והוא כל מה שעושה לטובת בניו הוא עושה]. (ב) סגלה מכל העמים, אתם אהוב לה' כסגלה בין החפצים, שהאדם אוהב ומשמר כל חפציו, אבל הסגולה משמר יותר מכלם. (ג) כל תועבה, טעם הסמך פרשת לא תאכל

תאכל

כָּל־תּוֹעֵבָה׃ (ד) זֹאת הַבְּהֵמָה
אֲשֶׁר תֹּאכֵלוּ שׁוֹר שֵׂה כְשָׂבִים
וְשֵׂה עִזִּים׃ (ה) אַיָּל וּצְבִי וְיַחְמוּר
וְאַקּוֹ וְדִישֹׁן וּתְאוֹ וָזָמֶר׃ (ו) וְכָל־
בְּהֵמָה מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וְשֹׁסַעַת
שֶׁסַע שְׁתֵּי פְרָסוֹת מַעֲלַת גֵּרָה
בַּבְּהֵמָה אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ׃ (ז) אַךְ
אֶת־זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה
וּמִמַּפְרִיסֵי הַפַּרְסָה הַשְּׁסוּעָה
אֶת־הַגָּמָל וְאֶת־הָאַרְנֶבֶת וְאֶת־
השפן

דִמְרַחֵיק׃ (ד) דֵּין בְּעִירָא
דְּתֵיכְלוּן תּוֹרִין אִמְּרִין
דְּרַחְלִין וְגַדְיָן דְּעִזִּין׃
(ה) אַיְלָא וְטַבְיָא וְיַחְמוּרָא
וְיַעֲלָא וְרֵימָא וְתוֹרְבָּלָא
וְדִיצָא׃ (ו) וְכָל בְּעִירָא
דִּסְדִיקָא פַּרְסָתָא וּמְטַלְפָא
טִילְפִין תַּרְתֵּין פַּרְסָתָא
מַסְּקָא פִשְׁרָא בִּבְעִירָא
יָתַהּ תֵּיכְלוּן׃ (ז) בְּרַם
יַת דֵּין לָא תֵיכְלוּן מִמַּסְּקֵי
פִשְׁרָא וּמִמַּסְדִּיקֵי פַּרְסָתָא
מְטַלְפֵי טִילְפַיָּא יַת
גַּמְלָא וְיַת אַרְנְבָא וְיַת
טפזא

תולדות אהרן זאת הבהמה זבחים ל"ד ב' · חולין ע"א א' וע"ה ב' · בכורות י' א' : איל וצבי זבחים שם · חולין שם : וכל וגו' חולין ס"ט א' · וע"ז א' : בבהמה שם ק' ב' : השסועה שם ס' ב' וס"ג ב' · בכורות ו' ב' · נדה כ"ד א' : הגמל בכורות שם ע"ב וז' א' · הארנבת מגילה ט' ב' :

רש"י

המוס · בשל בשר בחלב הרי דבר שתעבתי לך והזהיר כאן על אכילתו : (ד) זאת הבהמה (ה) איל וצבי ויחמור · למדנו שהחיה בכלל בהמה ולמדנו שבהמה וחיה טמאה מרובה מן הטהורה שבכ"מ פורט את המועט : ואקו · מתורגם יעלא . יעלי סלע (איוב ל"ט) והוא אשטנ"בוק בלע"ז[1]) : ותאו . תורבלא הור היער בלא"א יער בלשון ארמי : (ו) מפרסת · סדוקה כתרגומו : פרסה . פלנ"טא בלע"ז[2]) : ושוסעת . חלוקה בשתי צפרניה שיש סדוקה ואינה חלוקה בצפרניה והיא טמאה : בבהמה · משמע מה שנמצא בבהמה אכול מכאן אמרו שהשליל ניתר בשחיטת אמו : (ז) השסועה · בריה

באור

תאכל כל תועבה , כי אתה עם קדוש בלב ובפה , ותהיו מובדלים מן האמוריים , וכל רואיכם יכירו אתכם כי לא תקרחו על מת ולא תאכלו כל חי . ואם אתה עם קדוש אין ראוי שתאכל טמא ותטמא הנפש (הרא"ב"ע) . (ד) ואת הבהמה , חיה בכלל בהמה (חולין ס"ג) . (ה) איל וצבי , ידועים , והחמשה האחרים צריכים לקבלה (הרא"ב"ע) . והמתרגם האשכנזי תרגם אקו ותאו (שטיינבאק , אויערקסען) , כדעת רש"י ולא תרגם השלשה

1) אשטנ"בוק , Bouquetin איט"Stambecco (איין שטיינבאק) .

2) פלנ"טא בלע"ז , Plante (du pied) (דיא פוססאהלע) .

הַשָּׁפָן כִּי־מַעֲלֵה גֵרָה הֵמָּה
וּפַרְסָה לֹא הִפְרִיסוּ טְמֵאִים הֵם
לָכֶם׃ (ח) וְאֶת־הַחֲזִיר כִּי־מַפְרִיס
פַּרְסָה הוּא וְלֹא גֵרָה טָמֵא הוּא
לָכֶם מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ
וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגָּעוּ׃ ס (ט) אֶת־
זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל אֲשֶׁר בַּמָּיִם
כֹּל אֲשֶׁר־לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת
תֹּאכֵלוּ׃ (י) וְכֹל אֲשֶׁר אֵין־לוֹ
סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת לֹא תֹאכֵלוּ
טָמֵא הוּא לָכֶם׃ ס (יא) כָּל־
צִפּוֹר טְהֹרָה תֹּאכֵלוּ׃ (יב) וְזֶה
אֲשֶׁר לֹא־תֹאכְלוּ מֵהֶם הַנֶּשֶׁר

והפרס

טַפְזָא אֲרֵי מַסְּקֵי פִשְׁרָא
אִנּוּן וּפַרְסָתְהוֹן לָא
סְדִיקָא מְסָאֲבִין אִנּוּן
לְכוֹן׃ (ח) וְיָת חֲזִירָא
אֲרֵי סְדִיק פַּרְסָתָא הוּא
וְלָא פָשַׁר מְסָאַב הוּא
לְכוֹן מִבִּשְׂרֵיהוֹן לָא
תֵיכְלוּן וּבִנְבֵלַתְהוֹן לָא
תִקְרְבוּן׃ (ט) יָת דֵּין
תֵּיכְלוּן מִכֹּל דִּי בְמַיָּא
כֹּל דִּי לֵיהּ צִיצִין וְקַלְפִין
תֵּיכְלוּן׃ (י) וְכֹל דִּי לֵית
לֵיהּ צִיצִין וְקַלְפִין לָא
תֵיכְלוּן מְסָאַב הוּא לְכוֹן׃
(יא) כָּל צִפַּר דְּכֵי תֵּיכְלוּן׃
(יב) וְדֵין דִּי לָא תֵיכְלוּן

מנהון

תולדות אהרן השפן בכורות ו׳ ב׳: החזיר שם שם: כל צפור וגו׳ קדושין נ״ז א׳. חולין ק״מ א׳ וזה וגו׳ קדושין שם. חולין שם:

רש״י

בריה היא שיש לה שני גבין ושני שדראות. אמרו רבותינו למה נשנו בבהמות מפני השסועה ובעופות מפני הראה שלא נאמרו בת״כ: (ח) ובנבלתם לא תגעו. רבותינו פרשו ברגל שאדם חייב לטהר את עצמו ברגל יכול יהיו מוזהרים בכל השנה תלמוד לומר אמור אל הכהנים וגו׳ ומה טומאת המת חמורה כהנים מוזהרים ואין ישראל מוזהרים טומאת נבלה קלה לא כל שכן: (יא) כל צפור טהורה תאכלו. להתיר

משולחת

באור

השלשה הנשארים לפי שאינם ידועים לנו. והנה פרט בבהמה וחיה את הטהורים ובעוף פרט את הטמאים, שבכל מקום פורט את המועט, ובבהמה וחיה הטמאים מרובים. ובעוף הטהורים מרובים מן הטמאים. וביתר הפרשה ובאורה עיין מה שכתב הרב המבאר בפרשת ויהי ביום השמיני. (ח) ולא גרה, תחסר מלת יגר דרך קצרה. או מלת לו

חסר

וְהַפֶּרֶס וְהָעָזְנִיָּה׃ (יג) וְהָרָאָה
וְאֶת־הָאַיָּה וְהַדַּיָּה לְמִינָהּ׃
(יד) וְאֵת כָּל־עֹרֵב לְמִינוֹ׃ (טו) וְאֵת
בַּת הַיַּעֲנָה וְאֶת־הַתַּחְמָס וְאֶת־
הַשָּׁחַף וְאֶת־הַנֵּץ לְמִינֵהוּ׃
(טז) אֶת־הַכּוֹס וְאֶת־הַיַּנְשׁוּף
וְהַתִּנְשָׁמֶת׃ (יז) וְהַקָּאָת וְאֶת־
הָרָחָמָה וְאֶת־הַשָּׁלָךְ׃
(יח) וְהַחֲסִידָה וְהָאֲנָפָה לְמִינָהּ
וְהַדּוּכִיפַת וְהָעֲטַלֵּף׃ (יט) וְכֹל
שֶׁרֶץ הָעוֹף טָמֵא הוּא לָכֶם
לֹא יֵאָכֵלוּ׃ (כ) כָּל־עוֹף טָהוֹר
תאכלו

מִנְּהוֹן נִשְׁרָא וְעַד וְעַזְיָא׃
(יג) וּבַת כַּנְפָא וְטַרְפִיתָא
וְדַיְתָא לִזְנַהּ׃ (יד) וְיַת
כָּל עוֹרְבָא לִזְנֵיהּ׃
(טו) וְיַת בַּת נַעֲמִיתָא
וְצִיצָא וְצִפַּר שַׁחְפָא
וְנַצָּא לִזְנוֹהִי׃ (טז) וְקַרְיָא
וְקִפּוֹפָא וְבוּתָא׃ (יז) וְקָתָא
וִירַקְרִיקָא וְשָׁלֵינוּנָא׃
(יח) וְחַוַּרְיְתָא וְאִבּוּ
לִזְנַהּ וְנַגַּר טוּרָא
וַעֲטַלֵּיפָא׃ (יט) וְכֹל
רִיחֲשָׁא דְעוֹפָא מְסָאַב
הוּא לְכוֹן לָא
יִתְאַכְלוּן׃ (כ) כָּל
עוֹפָא דְכֵי תֵּיכְלוּן׃
לא

תולדות אהרן והראה חולין כ״ג א׳: בכורות ו׳ ב׳: וכל שרץ מכות ט״ו ב׳:

רש״י

משולחת שבמלורע: (יב) וזה אשר לא תאכלו מהם. לאסור את השחוטה: (יג) והראה והאיה. היא ראה היא איה היא דיה ולמה נקרא שמה ראה שרואה ביותר ולמה הזהיר בכל שמותיהן שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק שלא יהא האוסרה קורא אותה ראה והבא להתיר אומר זו דיה שמה או איה שמה וזו לא אסר הכתוב ובעופות פרט לך הטמאים ללמד שהעופות טהורים מרובים על הטמאים לפיכך פרט את המועט: (טז) והתנשמת. קל״בא סו״ריץ בלע״ז[1]: (יז) השלך. השולה דגים מן הים: (יח) והדוכיפת. הוא תרנגול הבר ובלע״ז הרופ״א[2] וכרבלתו כפולה: (יט) שרץ העוף. הם הנמוכים הרוחשים על הארץ כגון זבובין וצרעים וחגבים טמאים הם קרויים שרץ: (כ) כל עוף טהור תאכלו. ולא את הטמאה בא ליתן עשה על לא
תעשה

באור

חסר (הרמב״ע). (יט) וכל שרץ העוף׳ הם הנמוכים הרוחשים על הארץ כגון זבובים וצרעים וחגבים טמאים הם קרוים שרץ (רש״י). (כ) כל עוף טהור תאכלו, עוף יותר
כולל

1) סו״ריץ בלע״ז, Chauve-souris (מייבא פלעדערמויז) calve איט קאהל.
2) ובלע״ז הרו״פא, Hauppe (דער ווידעהאפפן, דער בוש האהן).

תֹּאכֵֽלוּ׃ (כא) לֹא תֹאכְלוּ כָל־נְבֵלָה לַגֵּר אֲשֶׁר־בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ אוֹ מָכֹר לְנָכְרִי כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּֽוֹ׃ פ חמישי

(כב) עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר אֵת כָּל־

תבואת

(כא) לָא תֵיכְלוּן כָּל נְבִילָא לְתוֹתָב עֲרֵל דִּבְקִירְוָךְ תִּתְּנִינַהּ וְיֵיכְלִינַהּ אוֹ תְזַבְּנִינַהּ לְבַר עַמְמִין אֲרֵי עַם קַדִּישׁ אַתְּ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לָא תֵיכְלוּן בְּשַׂר בַּחֲלָב׃ (כב) עַשָּׂרָא תְעַשַּׂר יָת

כל

תולדות אהרן לא תאכלו שבת ק"ח א' וק"ל א'. פסחים כ"א ב'. ע"ז כ"א א' וס"ז ב'. חולין קי"ג א' וקי"ד ב'. כריתות כ"א א': כי עם קדוש פסחים כ"ד ב'. קדושין כ"ז ב'. מנחות ק"א ב'. חולין קט"ו ב' וקי"ז א'. בכורות י' א': לא תבשל שבת ק"ל א'. קדושין כ"ז ב': עשר תעשר שבת קי"ט א'. סוכה ל"ו א'. ר"ה ח' א'. תענית ט' א'. סוטה מ"א א'. מציעא פ"ח ב'. בכורות כ"ג ב':

ר ש"י

תעשה וכן בבהמה אותה תאכלו ולא בהמה טמאה לאו הבא מכלל עשה עשה לעבור עליהם בעשה ולא תעשה: (כא) לגר אשר בשעריך. גר תושב שקבל עליו שלא לעבוד עבודת כוכבים ואוכל נבלות: כי עם קדוש אתה לה'. קדש את עצמך במותר לך דברים המותרים ואחרים נוהגים בהם איסור אל תתירם בפניהם: לא תבשל גדי. שלש פעמים פרט לחיה ולעופות ולבהמה טמאה: לא תבשל גדי (כב) עשר תעשר.

מה

באור

כולל מן צפור, שהרי שרץ העוף לא יקרא צפור, ויתכן שאמר כאן כל עוף טהור לסוף מיני החגבים הטהורים הנזכרים בפרשת שמיני, שאינם בכלל כל צפור טהורה תאכלו. ואמרו רז"ל שבא ליתן עשה ולא תעשה על אכילת הטמאים. וכן בבהמה אותה תאכלו ולא בהמה טמאה, לאו הבא מכלל עשה עשה, לעבור עליהם עשה ולא תעשה. ובספרי אמרו כל צפור טהורה תאכלו, זו מצות עשה, הכוונה לדעת הרמב"ן ז"ל על הלאו הבא מכללה, והרמב"ם כתב שהיא מצות עשה לבדוק בסימני הטהרה והטומאה. (כא) לא תאכלו כל נבלה, מהעוף ומהבהמה (אבל לא מן הדג) (הראב"ע), כי מלת נבילה תורה על גוף מת מושלך ארצה בלי קבורה. והוא סחי ומאוס בעיני העוברים עליו. אבל דגים יש להם קבורה במים שהיו שם, ולכן נאמר בנבלת חיה, בנבלת בהמה, בנבלת עוף, בנבלת שרץ, ולא נאמר בשום מקום בנבלת דג. לגר אשר בשעריך, גר תושב שקבל עליו שלא לעבוד עבודת כוכבים ואוכל נבילות. או מכר, או תמכור לנכרי שאיננו גר בארצך, וטעם כי עם קדוש אתה דבק עם לא תבשל גדי בחלב אמו, כי הוא איננו מאכל נתעב, אבל יאסור אותו להיותינו קדושים במאכלים, או שלא נהיה עם אכזרי לא ירחמו שנחלוב את החלב מן האם שנתבשל בו הבן. אעפ"י שכל בשר בחלב נכנס בלאו הזה, כי כל מינקת תקרא

אם

תְּבוּאַת זַרְעֶךָ הַיֹּצֵא הַשָּׂדֶה
שָׁנָה שָׁנָה׃ (כג) וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ׀
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־
יִבְחַר לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם מַעְשַׂר
דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וּבְכֹרֹת
בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ לְמַעַן תִּלְמַד
ליראה

כָּל עֲלָלַת זַרְעָךְ דְּיִפּוֹק
בְּחַקְלָא שַׁתָּא שַׁתָּא׃
(כג) וְתֵיכוּל קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ
בְּאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי
לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּיהּ תַּמָּן
מַעְשַׂר עֲבוּרָךְ חַמְרָךְ
וּמִשְׁחָךְ וּבְוּכְרֵי תּוֹרָךְ
וְעָנָךְ בְּדִיל דְּתֵילַף
למדחל

נ"א דיפיק חקלא

תולדות אהרי שנה נכורות סס וכ"ד ב': ואכלת ב"מ פ"ח ב': במקום יומא ע"ו א'. ר"ס ה' ב'. מכות י"ח א' וי"ט א'. שבועות כ"ב ב'. זבחים כ"ט ב'. מנחות מ"ו א'. תמורה כ"א א'. כריתות ד' ב': למען וגו' יבמות ל"ג א':

רש"י

מה ענין זה אצל זה אמר להם הקב"ה לישראל אל תגרמו לי לבשל גדיים של תבואה עד שהן במעי אמותיהן שאם אין אתם מעשרים מעשרות כראוי כשהוא סמוך להתבשל אני מוציא רוח קדים והוא משדפתן שנאמר ושדפה לפני קמה (מלכים ב' י"ט) וכן לענין בכורים: שנה שנה. מכאן שאין מעשרין מן החדש על הישן: (כג) ואכלת וגו'

באור

אם, וכל יונק יקרא גדי, והוא דרך הבשול, והנה בכלם אכזריות (הרמב"ן), ועיין מה שכתבנו בבאור כי תשא (שמות ל"ד כ"ו). [אמר הכורם: התנגנה, במתנה, או מכר לנכרי. בבאורנו לנתה"ש אמרנו, או תמכור לנכרי שאינו דר בארצך, וכן תרגם הרמב"מן (אדער פערקויפען אויסווערטיגען פערקויפען). וממה שאמר מכר שהוא מקור במקום צווי ע"פי הרוב נראה שכוונת לנכרי היא מי שמתנכר לה' ועובד אל נכר, ולא שאינו דר בארצך. (כב) היצא השדה, אמר ר' יהודה הלוי הספרדי נ"ע כי הוא דבק עם זרעך, והטעם הזרע שהוצאת אל השדה, ולפי דעתי שהוא כפשוטו וטעמו על התבואה מה שיוצאת השדה, ואם יטעון טוען כי הכתוב אמר היוצא והוא מהפעלים שאינם יוצאים לאחרים הראינו לו העיר היוצאת אלף (הראב"ע), וכן תרגם אונקלוס דיפיק חקלא. ואולם המתרגם האשכנזי תרגמו כדעת ר"י הלוי. ודעתו שאף אם תאמר תיבת יוצא, פעל יוצא לשני, ויהיה כאלו אמר תבואת זרעך המוציא השדה שנה שנה, הוא נגד דרכי הלשון, שתהיה מלת תבואת הפעול, ועליה יאמר המוציא. [אמר הכורם: שנה שנה, יתכן שמוסב על עשר תעשר הרס המקרא ואמור עשר תעשר שנה בשנה את כל תבואת וגו', והטעם שאינך רשאי להניח התבואה דרך משל משנים רבות בלי מעשר, ותעשר כולם אח"כ בפעם אחת, כי בין כך מה יאכל הלוי, והכתוב אומר והלוי אשר בשעריך לא תעזבנו (להלן כ"ז). ולפי זה צריך גם להרס התרגום ונאמר (דען ערטראג דער אויסזאאט, דיא איך דאז פעלד געבע רעכט ווירד, זאללסט דוא יעהרליך פערצעהנטען)]. (כג) ובכרת בקרך, יאכלם מי שהוא ראוי

לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כָּל־
הַיָּמִים׃ (כד) וְכִֽי־יִרְבֶּה מִמְּךָ
הַדֶּרֶךְ כִּי לֹא תוּכַל שְׂאֵתוֹ כִּֽי־
יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָשׂוּם שְׁמוֹ שָׁם
כִּי יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃
(כה) וְנָתַתָּה בַּכָּסֶף וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף
בְּיָדְךָ וְהָלַכְתָּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר
יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ׃
(כו) וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר־
תְּאַוֶּה נַפְשְׁךָ בַּבָּקָר וּבַצֹּאן
ובין

לְמִדְחַל קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ
כָּל יוֹמַיָּא׃ (כד) וַאֲרֵי
יִסְגֵּי מִנָּךְ אָרְחָא אֲרֵי לָא
תֵיכוּל לְמִטְלֵיהּ אֲרֵי
יִתְרַחַק מִנָּךְ אַתְרָא דִּי
יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ לְאַשְׁרָאָה
שְׁכִינְתֵיהּ תַּמָּן אֲרֵי
יְבָרְכִינָךְ יְיָ אֱלָהָךְ׃
(כה) וְתִתֵּן בְּכַסְפָּא וּתְצוּר
כַּסְפָּא בִּידָךְ וּתְהָךְ
לְאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ
אֱלָהָךְ בֵּיהּ׃ (כו) וְתִתֵּן
כַּסְפָּא בְּכֹל דְּיִתְרְעֵי
נַפְשָׁךְ בְּתוֹרֵי וּבְעָנָא
ובחמר

תולדות אהרן בי לא תוכל פסחים ל"ו ב' · ב"מ כ"ג ב' · סנסדרין קי"ב ב' · מכות י"ט ב' : ירחק מכות שם : וצרת ברכות מ"ז ב' · שבת קכ"ח א' · ערובין ל"ח ב' פסחים ל"ס ב' · סוכה מ"א ב' · קדושין י"א ב' · ב"ק כ"ח א' · ב"מ מ"ב א' · בכורות כ' ב' ונ"א א' : ונתתה יומא ע"ז א' · נזיר ל"ה ב' · ב"ק כ"ג א' · ב"מ מ"ה א' · שבועות כ"ג א' : בבקר ערובין כ"ז ב' :

רש"י

וגו' · זה מעשר שני שכבר למדנו ליתן מעשר ראשון ללוים שנאמר כי תקחו מאת בני ישראל וגו' ונתן להם רשות לאכלו בכל מקום שנאמר ואכלתם אותו בכל מקום על כרחך זה מעשר אחר הוא : (כד) כי יברכך · שתהא התבואה מרובה לשאת : (כו) בבכל אשר תאוה נפשך · כלל : בבקר ובצאן וביין ובשבר . פרט : ובבל אשר תשאלך

באור

ראוי לאוכלם (הרא"ב"ע). למען הלמד ליראה, הטעם כי כאשר תלך אל מקום הכבוד שם ילמדוך, וטעם שני להיות למען תלמד כטעם ענלה מלומדה · והטעם רגילות, והוא הישר בעיני (הרא"ב"ע), וכן נראה לפי שאם תעשר מדגנך תירושך וגו' בכל פעם שאתה מעשר ומפריש חלק מאשר לך אתה זוכר את ה' שבשבילו הוא, ומזה כל הימים, לפי שאין הפרש מעשר דגן בעת הפרש מעשר תירוש ויצהר או בכורות הצאן. (כד) כי ירחק ממך המקום, הוא באור לוכי ירבה ממך הדרך, וכן יברכך ה' אלהיך באור לכי לא תוכל שאתו, והטעם שיהיה לך מעשר רב משאת אותו לירושלים · [אמר הכורם : שאתו, בנוי אל השם שלפני פניו והוא מעשר דגנך]. (כה) בידך, כלומר שתוכל לשאת כל המשא

וּבַחֲמַר חֲדַת וְעַתִּיק וּבְכֹל דִּי תִשְׁאֲלִנָּךְ נַפְשָׁךְ וְתֵיכוֹל תַּמָּן קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ וְתֶחְדֵּי אַתְּ וֶאֱנָשׁ בֵּיתָךְ׃ (כז) וְלֵוָאָה דִּי בְקִרְוָךְ לָא תִשְׁבְּקִינֵיהּ אֲרֵי לֵית לֵיהּ חוּלַק וְאַחְסָנָא עִמָּךְ׃ (כח) מִסּוֹף תְּלָת שְׁנִין תַּפֵּיק יָת כָּל
מעשר

וּבַיַּיִן וּבַשֵּׁכָר וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁאָלְךָ נַפְשֶׁךָ וְאָכַלְתָּ שָּׁם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׂמַחְתָּ אַתָּה וּבֵיתֶךָ׃ (כז) וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר־בִּשְׁעָרֶיךָ לֹא תַעַזְבֶנּוּ כִּי אֵין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ׃ ס (כח) מִקְצֵה ׀ שָׁלֹשׁ שָׁנִים תּוֹצִיא אֶת־כָּל־
מעשר

תולדות אהרן ושמחת יבמות ס"ב ב'. סוכה כ"ז ב':

רש"י

תשאלך נפשך. חזר וכלל מה הפרט מפורש ולד ולדות הארץ וראוי למאכל אדם וכו': (כז) והלוי וגו' לא תעזבנו. מליתן לו מעשר ראשון: כי אין לו חלק ונחלה עמך. יצאו לקט שכחה ופאה והפקר שאף הוא יש לו חלק עמך בהן כמוך ואינן חייבין במעשר: (כח) מקצה שלש שנים. בא ולמד שאם השהה מעשרותיו של שנה
ראשונה

באור

המעשה בידך אחת. (כו) ובשכר, העשוי מדבש ומתמרים מחטה ומשעורים (הראב"ע). ובכל אשר תשאלך נפשך, בכל אשר תאוה נפשך, כלל, בבקר בצאן וגו' פרט, ובכל אשר תשאלך חזר וכלל, מה הפרט מפורש ולדות הארץ וראוי למאכל האדם אף הכלל (רש"י). ושמחת, כדי לשמוח. [אמר הכותב: ובכל אשר תשאלך נפשך, עיין רש"י, ואולם לפי פשוטו יוכל לומר שהבדל רב יש בין תאות הנפש לשאלת הנפש, יש דברים רבים שהאדם מתאוה אליהם, כמו מעדני מאכלים, ומשקים מתוקים לחיך, בתים נאים ופרדסים וכדומה, ויש דברים שאינו מתאוה אליהם כמו לתת צדקה לעניים, להלביש ערומים, להכניס אורחים וכיוצא בו, אבל הנפש שואל ממנו שיחמול עליהם, הוא עושה אותם מצד החנינה ולא מצד החמדה. והנה אחר שאמר בכל אשר תאוה נפשך, והוא בבקר ובצאן וביין ובשכר, והם הדברים שחומד אותם ירמוז שיעשה גם מה שנפשו שואל ממנו לתת מעט כסף לאביונים, ויפה נסמך אליו והלוי אשר בשעריך לא תעזבנו וגו', ולהלן מפרש יותר ואומר ובא הלוי וגו' והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך ואכלו ושבעו וגו' (פסוק כ"ט)]. (כז) והלוי אשר בשעריך, המתגורר בערי ארצך, כי אין לו נחלה. לא תעזבנו, אלא תשמחהו אתך, ויהיה טוב לו עמך. (כח) מקצה שלש שנים, זה מעשר שלישי (או מעשר עני), ולא יוציא בשנה הזאת מעשר שני, והוא דעת רבותינו ז"ל, וכן משמעות המשך הכתובים לפי פשוטם, שבתחלה אמר שיעשר את תבואותיו, ויאכל את המעשר ההוא בירושלים, ועתה אמר בשנה השלישית לא יאכל את
המעשר

מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַהִוא
וְהִנַּחְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ׃ (כט) וּבָא
הַלֵּוִי כִּי אֵין־לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה
עִמָּךְ וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה
אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ וְאָכְלוּ וְשָׂבֵעוּ
לְמַעַן יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־
מַעֲשֵׂה יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה׃ ס ששי
טו (א) מִקֵּץ שֶׁבַע־שָׁנִים תַּעֲשֶׂה
שְׁמִטָּה׃ (ב) וְזֶה דְּבַר
השמטה

מַעְשַׂר עֲלַלְתָּךְ בְּשַׁתָּא
הַהִיא וְתַצְנַע בְּקִרְוָךְ׃
(כט) וְיֵיתֵי לֵוָאָה אֲרֵי לֵית
לֵיהּ חוּלָק וְאַחְסָנָא עִמָּךְ
וְגִיּוֹרָא וְיַתְמָא וְאַרְמַלְתָּא
דִּי בְקִרְוָךְ וְיֵיכְלוּן וְיִשְׂבְּעוּן
בְּדִיל דִּי יְבָרְכִנָּךְ יְיָ
אֱלָהָךְ בְּכָל עוֹבָדֵי יְדָךְ
דִּי תַעְבֵּיד׃
טו (א) מִסּוֹף שְׁבַע שְׁנִין
תַּעְבֵּיד שְׁמִטְּתָא׃
(ב) וְדֵין פִּתְגָּם שְׁמִטְּתָא
דישמיט

תולדות אהרן מקץ ערכין כ"ח ב' : וזה דבר מ"ק כ' ב' · גיטין ל"ו א' · קדושין ל"ח ב' :

רש"י

ראשונה ושנייה לשמטה שיבערם מן הבית בשלישית : (כט) ובא הלוי · ליטול מעשר ראשון : והגר והיתום . ויטלו מעשר שני שהוא של עני של שנה זו ולא תאכלנו אתה בירושלים כדרך שנזקקת לאכול מעשר שני של שתי שנים : ואכלו ושבעו . תן להם כדי שבעם מכאן אמרו אין פוחתין לעני בגורן וכו' ואתה הולך לירושלים במעשר של שנה ראשונה ושנייה ששהית ומתודה בערתי הקדש מן הבית כמו שמפורש בכי תכלה לעשר :

טו (א) מקץ שבע שנים · יכול שבע שנים לכל מלוה ומלוה תלמוד לומר קרבה שנת השבע ואם אתה אומר שבע שנים לכל מלוה ומלוה להלואת כל אחד
ואחד

באור

שמעשר השנה בירושלים, כי אם יניחנו בעירו, ויבאו העניים ויאכלו מעשר שני של שנה זו. (כט) ובא הלוי, ויטול מעשר ראשון, כן פירש רש"י ז"ל, ולפי פשוטו הלוי לעני יחשב, כי אין לו נחלה בקרב ישראל. ואכלו ושבעו, אכילה כדי שביעה.

טו (א) מקץ, בתחלת השנה כאשר פירשתי, ושעד הקהל את העם, (וזה היה בחג הסוכות בתחלת השנה) (הראב"ע), ואין דבריו מכוונים, כי לא אמר מקץ השנה השביעית, כי אם מקץ שבע שנים, והשביעית הוא סוף שבע השנים, לא תחלתה, ויתכן שכל קץ הוא סוף כפשוטו של מקרא בכל מקום, אבל קצה יאמר על הראש ועל הסוף. מקצה גבול מצרים ועד קצהו (בראשית מ"ז כא), מראש ועד סוף, וכן כל העם מקצה (שם יט ד'), וכן ת"א מסוף שבע שנין, ורז"ל אמרו שבשמטת כספים הכתוב מדבר
ואין

הַשְּׁמִטָּה שָׁמוֹט כָּל־בַּעַל מַשֵּׁה יָדוֹ אֲשֶׁר יַשֶּׁה בְּרֵעֵהוּ לֹא־יִגֹּשׂ אֶת־רֵעֵהוּ וְאֶת־אָחִיו כִּי־קָרָא שְׁמִטָּה לַיהוָה׃ (ג) אֶת־הַנָּכְרִי תִּגֹּשׂ וַאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת־אָחִיךָ תַּשְׁמֵט יָדֶךָ׃ (ד) אֶפֶס

כי

דְּיַשְׁמֵיט כָּל גְּבַר מָרֵי רְשׁוּ דִּי יַרְשֵׁי בְּחַבְרֵיהּ לָא יִתְבַּע מִן חַבְרֵיהּ וּמִן אֲחוּהִי אֲרֵי קְרָא שְׁמִטְּתָא קֳדָם יְיָ׃ (ג) מִן בַּר עַמְמִין תִּתְבַּע וְדִי יְהֵי לָךְ עִם אֲחוּךְ תַּשְׁמֵיט יְדָךְ׃ (ד) לְחוֹד

ארי

תולדות אהרן לא יגוש ב"ב מ"ה ב'· מכות ג' ב': אפס תענית כ"א א'· ב"מ ל' א' ונ"ג א'. סנהדרין ס"ד ב':

רש"י

ואחד היאך היא קריבה הא למדת שבע שנים למנין השמיטה: (ב) שמוט כל בעל משה ידו. שמוט את ידו של כל בעל משה:

אפס

באור

ואין השביעית משמטת אלא בסופה, כי אף שכל השנה השביעית כלה תקרא שנת שמטה, כי הוא קץ שבע שנים, מ"מ מפני שלא אמר השנה השביעית תעשה שמטה, רמז כי בסוף השבע ישמטו הכספים, וכן הקהל אמרו רז"ל שיהיה בחג הסכות של השנה השמינית, והוא המועד הסמוך לקץ השבע השנים מאחריו. שמטה, כמו שמטוה והניחוה, וענינו הסרת ההשגחה והדקדוק. (ב) שמוט, מקור במקום צווי· בעל משה, במשקל משה, והוא שם לפי דעתי ולדעת רבים הוא פועל, ובעל כמו והחכמה תחיה את בעליה, ונפש בעליו יקח, והטעם מי שהדבר ברשותו (הראב"ע), ויתכן שהוא מלשון נשתה גבורתם (ירמיה נ"א ל'), שנעתקה ונפסקה, וכן אמרו רז"ל למה נקרא גיד הנשה שנשה ממקומו ועלה, ויהיה משה ידו המעתיק דבר שהוא ברשותו לרשות אחר, ופוסק את רשותו ממנו, ועדיין ידו שלוחה לתבוע התשלומין, והוא המלוה, והלוה נקרא נושה, ויקרא אף המלוה נושה ברעהו, כמו כנושה כאשר נושה בו (ישעיה כ"ד ב'), לפי שאם לא הקנו הבעלים לאחר כלום אלא נתנו לו החפץ לשמירה כמו בפקדון, או שלא הקנו לו אלא צורך או תועלת החפץ ולא החפץ עצמו, כמו בשאלה, או בשכירות, לא יתכן לומר שישמטו הבעלים ממנו, שהרי הדבר עצמו קיים ואינם נוגשים על אודות, שלא יבקשו ממנו כ"א הדבר שיש בידו, וכן לא נאמרה בפרשת שמטה כ"א על ההלוואה, שנתנה להוצאה, ולפי שרשאי להוציא הדבר בעצמו, ועתה אין לו מה שיחזיר, אמר הכתוב שלא יגש הבעל את רעהו· קרא, הקורא. (ג) את הנכרי תגש, רשות (הראב"ע), וכן דעת הרמב"ן בס' המצות, ושנת השמטת הכספים בשביעית ואסור הרבית, הם נימוסים וחקים מדיניים, לא יחייבום הצדק השכלי, אבל

הם

כִּי לֹא יִהְיֶה־בְּךָ אֶבְיוֹן כִּי־בָרֵךְ יְבָרֶכְךָ יְהוָה בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן־לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ׃

רק

אֲרֵי לָא יְהֵי בָךְ מִסְכֵּינָא אֲרֵי בִרְכָא יְבָרְכִינָךְ יְיָ בְּאַרְעָא דַּייָ אֱלָהָךְ יָהֵיב לָךְ אַחְסָנָא לְמֵירְתַהּ׃

להוד

רש"י

(ד) אפס כי לא יהיה בך אביון. ולהלן הוא אומר כי לא יחדל אביון אלא בזמן שאתם עושים רצונו של מקום אין אביונים בכם וכשאין אתם עושים רצונו של מקום אביונים בכם: אביון· דל מעני ולשון אביון שהוא תאב לכל דבר:

רק

באור

הם מחוייבים מצד רצון המחוקק הגוזר עליהם, לכן לא יזכה בהן הנכרי. ואשר, אבל אשר· (ד) אפס, הטעם דע כי זה שצויתיך שלא תגוש את אחיך אין צורך אם היו כל ישראל או רובם שומעים בקול השם אז לא יהיה בך אביון שהוא צריך להיותך מלוה לו (הראב"ע), ועל דעת המתרגם האשכנזי מוסב למה שיאמר להלן כי יהיה בך אביון, ולשון אפס (נוואהר) בל"א, ופעל יהיה מתורגם בל"א בבנין התנאי והספק (עס זאָללטע ניכט זיין), כי בל"הק אין הבדל בין בנין הגוזר בהחלט (אינדיקאטיף), לבנין התנאי והספק (קאָניונקטיף או אפטאטיף)· וזהו מה שאמרז"ל כי לא יהיה בך אביון ולהלן הוא אומר כי לא יחדל אביון? כוונת המקשה שאם יהיה מאמר כי יהיה בך אביון גוזר בהחלט, הנה יהיה סותר למה שאמר להלן, ותירץ כאן בזמן שישראל עושים רצונו של מקום וגו', השעור שאינו מאמר גוזר, כי אם מבנין התנאי (עס זאָללטע ניכט זיין). כפי הכוונה הראשונה אין ראוי שיהיה בך אביון, אבל כל זה אינו רק אם שמע וגו' ואולם אם יארע שיהיה בך אביון (דהיינו אם לא יעשו ישראל רצונו של מקום), לא תאמץ וגו', זהו שעור והמשך הכתובים, והנה אביון שם מגזרת אבה, והונח על התאב ומתאוה לכל ואינו מוצא, אמרו בויקרא רבה אביון הוא רואה דבר ואינו אוכל, רואה דבר ואינו שותה, מעתה אם היו ישראל עושים רצונו של מקום והברכה מצויה, אפשר שיהיו בא"י עשירים ועניים, אבל ימצאו העניים די צרכם, ויסתפקו בו ולא יהיו אביונים.

[אמר הכורם: אפס, ראה סוף דברינו בבאור לנ"הש שאמרנו, מעתה אם היו ישראל עושים רצונו של מקום והברכה מצויה, אפשר שיהיו בא"י עשירים ועניים, אבל ימצאו עניים די צרכם ויסתפקו בו ולא יהיו אביונים. והראיה לדבר נביא מה שאמרו רז"ל על די מחסרו אשר יחסר לו בסמוך (ח'), אפי' סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו, ואין העני צריך לכל זה, א"כ מן האביון אשר הורגל אל המותרות הכתוב מדבר ואין זה רצונו של מקום שירגיל האדם עצמו אל המותרות, אבל יסתפק בדברים ההכרחיים, ואפשר שהמאמר כי לא יהיה בך אביון אינו הבטחה אבל אזהרה, ועם כלל האומה ידבר, שתרחיק עצמה מן המותרות ולא יתאוו אליהן, שדרך האנשים השטופים בתענוגים מופלגים ומשתדלים אחרי עניני הסדר שאין צורך ואין תועלת בה כ"א נאים למראית עין לסוף הן מתרוששים ואינם מוצאים אפילו דברים ההכרחיים, כמו תבואות ובהמות יין

ושמן

(ה) רק אם שמוע תשמע בקול יהוה אלהיך לשמר לעשות את כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום: (ו) כי יהוה אלהיך ברכך כאשר דבר לך והעבטת גוים רבים ואתה לא תעבט ומשלת בגוים רבים ובך לא ימשלו: ס (ז) כי יהיה בך אביון מאחד אחיך באחד שעריך בארצך אשר יהוה אלהיך נתן לך לא תאמץ

את

(ה) לחוד אם קבלא תקביל למימרא דיי אלהך למטר למעבד ית כל תפקידתא הדא די אנא מפקד לך יומא דין: (ו) ארי יי אלהך ברכך כמא די מליל לך ותוזיף לעממין סגיאין ואת לא תזיף ותשלוט בעממין סגיאין ובך לא ישלטון: (ז) ארי יהי בך מסכינא חד מאחך בחדא מקרוך בארעך דיי אלהך יהיב לך לא

תתקיף

רש"י

(ה) רק אם שמוע תשמע. אז לא יהיה בך אביון: שמוע תשמע. שמע קמעא משמיעין אותו הרבה: (ו) כאשר דבר לך. והיכן דבר ברוך אתה בעיר: והעבטת. כל לשון הלואה כשנופל על המלוה נופל בלשון מפעיל כגון והלוית והעבטת ואם היה אומר ועבטת היה נופל על הלוה כמו ולוית: והעבטת גוים. יכול שתהא לוה מזה ומלוה לזה תלמוד לומר ואתה לא תעבוט: (ז) כי יהיה בך אביון. התאב תאב קודם: מאחד אחיך. אחיך מאביך קודם לאחיך מאמך: שעריך. עניי עירך קודמים לעניי עיר אחרת: לא תאמץ. יש לך אדם שמצטער אם יתן אם לא יתן

לכך

באור

ושמן, שחיי האדם תלויים בהם, ולפי פירושנו זה אין שום סתירה למה שאמר כי יהיה בך אביון מאחד אחיך, שעתה ביחיד מדבר, והכוונה, הנה הזהרתי שהאומה בכללה לא תרדוף אחרי המותרות שהן אבן נגף וצור מכשול לטובת הכלל, ואולם עכ"ז לא ימלט שלא ימצא בהם איש יחידי מאחד אחיך שהרגיל עצמו אל ההדר והמותרות, ולא ראה את הנולד שעתה חסר מן הדברים שעשאם הכרחים לו, לא תאמץ את לבבך וגו'], (ו) והעבטת, לשון הלואה על המשכון, המלוה הוא המעביט, והלוה העובט. (ז) לא תאמץ את לבבך, כי המונע עצמו מלהטיב לעני ואביון הוא צריך לאמץ לבבו לפי

שהרחמנות

את־לבבך ולא תקפץ את־ידך מאחיך האביון: (ח) כי־פתח תפתח את־ידך לו והעבט תעביטנו די מחסרו אשר יחסר לו: (ט) השמר לך פן־יהיה דבר עם־לבבך בליעל לאמר קרבה שנת־השבע שנת השמטה ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו וקרא

עליך

תתקיף ית לבך ולא תקמוט ית ידך מאחוך מסכינא: (ח) אלהין מפתח תפתח ית ידך ליה ואוזפא תוזפיניה כמסת חסרוניה דיחסר ליה: (ט) אסתמר לך דילמא יהא פתגמא עם לבך ברשע למימר קריבת שתא שביעתא שתא דשמיטתא ותבאש עינך באחוך מסכינא ולא תתן ליה ויקרי עלך

קדם

תולדות אהרן פתח ב"מ ל"א ב': והעבט כתובות ס"ז ב'. גיטין ל"ז א'. ב"מ ל"א ב': די מחסרו כתובות ס"ז ע"ב: השמר שבועות מ"ז ב'. כתובות ס"ח א'. סוטה מ"ז ב'. גיטין ל"ו א'. ב"ב י' א': קרבה מכות ג' ב': ורעה סנהדרין ק"ט א': וקרא כתובות ס"ח א':

רש"י

לכך נאמר לא תאמץ יש לך אדם שפושט את ידו וקופצה לכך נאמר לא תקפוץ: מאחיך האביון. אם לא תתן לו סופך להיות אחיו של אביון: (ח) פתח תפתח. אפילו כמה פעמים: כי פתח תפתח. הרי כי משמש בלשון אלא: והעבט תעביטנו. אם לא רצה במתנה תן לו בהלואה: די מחסורו. ואי אתה מצווה להעשירו: אשר יחסר לו. אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו: לו. זו אשה וכן הוא אומר אעשה לו עזר כנגדו: (ט) וקרא עליך. יכול מצוה תלמוד לומר ולא יקרא: והיה

בך

באור

שהרחמנות היא טבעית לאדם. תקפץ, תסגור וכן קפצה פיה יקפצו מלכים פיהם. והוא פעל קל (הרא"ב"ע). (ח) את ידך לו, לאשר אין לו כלום. תעביטנו, תתן לו משלך על עבוטו. והנה תעביטנו תקח עבוטו. די מחסרו, ואי אתה מצווה להעשירו, והכלל שנה בנדון הצדקה והפזור לאביונים תשמור חוק וסדר. [אמר הכורם: כי פתח תפתח, שעור הכתוב כך הוא, אם מבקש ממך דברים שחיי האדם תלוים בם פתח תפתח את ידך לו, ותן לו במתנה די מחסרו, אבל אם שואל אשר יחסר לו, כלומר מה שאינו חסר כ"א לו, ולאחרים הוא מותר, העבט תעביטנו, תן לו בהלואה]. (ט) בליעל, תואר לדבר. וקרא עליך, כשם יודע הכל אף אם לא יקרא, אלא שהכתוב דבר בהווה. [אמר הכורם: ולא תתן לו, בהלואה, שתירא מפני שנת השמטה

הקרבה

עָלֶיךָ אֶל־יְהוָה וְהָיָה בְךָ חֵטְא׃
(י) נָתוֹן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא־יֵרַע לְבָבְךָ
בְּתִתְּךָ לוֹ כִּי בִּגְלַל ׀ הַדָּבָר הַזֶּה
יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־
מַעֲשֶׂךָ וּבְכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ׃
(יא) כִּי לֹא־יֶחְדַּל אֶבְיוֹן מִקֶּרֶב
הָאָרֶץ עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ
לֵאמֹר פָּתֹחַ תִּפְתַּח אֶת־
יָדְךָ לְאָחִיךָ לַעֲנִיֶּךָ וּלְאֶבְיֹנְךָ
בְּאַרְצֶךָ׃ ס (יב) כִּי־יִמָּכֵר
לך

קֳדָם יְיָ וִיהֵי בָךְ חוֹבָא׃
(י) מִתַּן תִּתֵּן לֵיהּ וְלָא
יִבְאַשׁ לִבָּךְ בְּמִתְּנָךְ לֵיהּ
אֲרֵי בְּדִיל פִּתְגָּמָא הָדֵין
יְבָרְכִינָךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל
עוֹבָדָךְ וּבְכֹל אוֹשָׁטוּת
יְדָךְ׃ (יא) אֲרֵי לָא
יִפְסוֹק מִסְכֵּינָא מִגּוֹ
אַרְעָא עַל כֵּן אֲנָא מְפַקֵּדָךְ
לְמֵימַר מִפְתַּח תִּפְתַּח
יָת יְדָךְ לַאֲחוּךְ לְעַנְיָךְ
וּלְמִסְכֵּינָךְ בְּאַרְעָךְ׃
(יב) אֲרֵי יִזְדַּבַּן לָךְ אֲחוּךְ
בר

תולדות אהרן והיה סנהדרין פס: נתון ב"מ ל"א ב'. שבועות ס"ס א'. עקרים מ"ג פל"ג: בגלל שבת קנ"א ב'. כי לא וגו' ברכות ל"ד ב'. שבת ס"ג א'. וקנ"א ב'. תענית כ"א א':

רש"י

בך חטא. מכל מקום אפילו לא יקרא. א"כ למה נאמר וקרא עליך ממהר אני ליפרע ע"י הקורא יותר ממי שאינו קורא: (י) נתון תתן לו. אפילו מאה פעמים: לו. בינו ובינך: כי בגלל הדבר. אפילו אמרת ליתן אתה נוטל שכר האמירה עם שכר המעשה: (יא) על כן. מפני כן: לאמר. עצה לטובתך אני משיאך: לאחיך לעניך. לאי זה אח לעני: לעניך. ביו"ד אחד לשון עני אחד הוא אבל עניך (תהלים ע"ב) בשני יודי"ן שני עניים: (יב) כי ימכר לך. על ידי אחרים במכרוהו
בית

באור

הקרבה לבוא]. (י) ולא ירע לבבך, לא תתן לו מחמת יראת העונש לפי שאנכי מצוך עליו ולבך רע, אבל נתון תתן מתוך שמחת לב. (יא) כי לא יחדל אביון, כי יודע כי יבוא דור שלא יהא רובו זכאי (הרא"בע). לאחיך, כלל, לעניך ולאביונך פרט. [אמר הכורם: כי לא יחדל אביון, כי יודע, כי יבוא דור שלא יהא רובו זכאי (הראב"ע). ואין צורך לזה, כי יכול להיות שרוב האומה זכאי, ועכ"ז לא ימלט שיהיו בתוכה אנשים מעטים משולחים אל תאות הסדר והמותרות, שלפי פירושנו למעלה אין אפס כי לא יהיה בך אביון הבטחה, שלא יהא איש אחד מבני ישראל אביון, אבל אזהרה לאומה בכללה שלא תרדוף אחרי קנייני המותרות, והעבטת גוים רבים ומשלת בגוים רבים עדים ע"ז, שלא על היחיד מדבר, וא"כ אין כי לא יחדל אביון סותר למה שאמר אפס
כי

לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה
וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבַשָּׁנָה
הַשְּׁבִיעִת תְּשַׁלְּחֶנּוּ חָפְשִׁי
מֵעִמָּךְ׃ (יג) וְכִי־תְשַׁלְּחֶנּוּ חָפְשִׁי
מֵעִמָּךְ לֹא תְשַׁלְּחֶנּוּ רֵיקָם׃
(יד) הַעֲנֵיק תַּעֲנִיק לוֹ מִצֹּאנְךָ
וּמִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִּתֶּן־לוֹ׃ (טו) וְזָכַרְתָּ
כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
ויפדך

בַּר יִשְׂרָאֵל אוֹ בַּת
יִשְׂרָאֵל וְיִפְלְחִנָּךְ שֵׁית
שְׁנִין וּבְשַׁתָּא שְׁבִיעֵתָא
תְּפַטְרִנֵּיהּ בַּר חוֹרִין
מֵעִמָּךְ׃ (יג) וַאֲרֵי
תְפַטְרִנֵּיהּ בַּר חוֹרִין
מֵעִמָּךְ לָא תְפַטְרִנֵּיהּ
רֵיקָן׃ (יד) אַפְרָשָׁא
תַפְרֵישׁ לֵיהּ מֵעָנָךְ
וּמֵאִדְּרָךְ וּמִמַּעְצַרְתָּךְ דִּי
בָרְכָךְ יְיָ אֱלָהָךְ תִּתֵּן לֵיהּ׃
(טו) וְתִדְכַּר אֲרֵי עַבְדָּא
הֲוֵיתָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם
ופרקך

תולדות אהרן כי ימכר קדושין י"ד ב׳: ועבדך שם י"ז ב׳. ערכין ל"ג א׳: לא תשלחנו קדושין ט"ז ב׳: העניק שם ע"ו א׳ וי"ז ב׳. ב"מ ל"א ב׳: מצאנך קדושין י"ז א׳: ברכך שם ע"א ב׳:

רש"י

בית דין בגנבתו הכתוב מדבר והרי כבר נאמר כי תקנה עבד עברי ובמכרוהו בית דין הכתוב מדבר אלא מפני שני דברים שנתחדשו כאן אחד שכתוב או העבריה אף היא תצא בשש ולא שמכרוה בית דין שאין האשה נמכרת בגנבתה שנאמר בגנבתו ולא בגנבתה אלא בקטנה במכרה אביה ולמד כאן שאם יצאו שש שנים קודם שתביא סימנין תצא ועוד חידש כאן העניק תעניק: (יד) העניק תעניק. לשון עדי בגובה ובמראית העין דבר שיהא ניכר שהטיבות לו ויש מפרשים לשון הטענה על צוארו: מצאנך ומגרנך ומיקבך. יכול אין לי אלא אלו בלבד תלמוד לומר אשר ברכך מכל מה שברכך בוראך ולמה נאמרו אלו מה אלו מיוחדים שהם בכלל ברכה אף כל שהוא בכלל ברכה יצאו פרדות ולמדו רבותינו במסכת קדושין בגזרה שוה כמה נותן לו מכל מין ומין: (טו) וזכרת כי עבד היית. והענקתי ושניתי לך מביזת מצרים וביזת
הים

באור

כי לא יהיה בך אביון, ופירוש כי לא יחדל אביון, אף אם אתה שמח בחלקך ואינך רודף אחרי תענוגים מופלגים, מי יודע אם בנך או בן בנך לא ירדוף אחרי המותרות ולסוף יתרושש, על כן אנכי מצוך וגו׳]. (יב) אחיך העברי, בגניבתו, או העבריה שמכרה אביה בקטנותה לאמה, והגיע שש שנים לשמשה קודם הבאת סימנים. תשלחנו חפשי, כמו שלויתי כבר, וכתב בסדר אלה המשפטים. (יג) ריקם, תואר הפעל שלות, והשמש בידים ריקניות. (יד) העניק, מגזרת וענקים לגרגרותיך. והשרש
ענק

וּמָרְקָךְ יְיָ אֱלָהָךְ עַל כֵּן
אֲנָא מְפַקֵּד לָךְ יַת פִּתְגָּמָא
הָדֵין יוֹמָא דֵין׃ (טז) וִיהֵי
אֲרֵי יֵימַר לָךְ לָא אֶפּוֹק
מֵעִמָּךְ אֲרֵי רַחֲמָךְ וְיַת
אֱנָשׁ בֵּיתָךְ אֲרֵי טַב לֵיהּ
עִמָּךְ׃ (יז) וְתִסַּב יַת
מַרְצְעָא וְתִתֵּן בְּאוּדְנֵיהּ
וּבְדַשָּׁא וִיהֵי לָךְ עֲבַד
פָּלַח לַעֲלָם וְאַף לְאַמְתָךְ
תַּעְבֵּיד כֵּן׃ (יח) לָא
יִקְשֵׁי בְעֵינָךְ בְּמִפְטְרָךְ
יָתֵיהּ בַּר חוֹרִין מֵעִמָּךְ
אֲרֵי עַל חַד תְּרֵין כַּאֲגַר
אֲגִירָא פַּלְחָךְ שִׁית שְׁנִין
ויברכינך

וַיִּפְדְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל־כֵּן אָנֹכִי
מְצַוְּךָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה הַיּוֹם׃
(טז) וְהָיָה כִּי־יֹאמַר אֵלֶיךָ לֹא
אֵצֵא מֵעִמָּךְ כִּי אֲהֵבְךָ וְאֶת־
בֵּיתֶךָ כִּי־טוֹב לוֹ עִמָּךְ׃
(יז) וְלָקַחְתָּ אֶת־הַמַּרְצֵעַ וְנָתַתָּה
בְאָזְנוֹ וּבַדֶּלֶת וְהָיָה לְךָ עֶבֶד
עוֹלָם וְאַף לַאֲמָתְךָ תַּעֲשֶׂה־כֵּן׃
(יח) לֹא־יִקְשֶׁה בְעֵינֶךָ בְּשַׁלֵּחֲךָ
אֹתוֹ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ כִּי מִשְׁנֶה
שְׂכַר שָׂכִיר עֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים
וברכך

תולדות אהרן כי אהבך שם כ"ב א׳: כי טוב כתובות כ"ז ב׳. קדושין ע"ו א׳ וכ׳ א׳ וכ"ב א׳. ערכין כ"ט א׳ ול׳ ב׳:

רש"י

היה אך אתה מעניק ושנה לו: (יז) עבד עולם. יכול כמשמעו תלמוד לומר ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו הא למדת שאין זה אלא עולמו של יובל: ואף לאמתך תעשה כן. הענק לה יכול אף לרציעה השוה הכתוב אותה תלמוד לומר

באור

עשה לו תפארת, או יהיה פירוש המלה כפי המקום בלא את (הראב"ע), והאונקלוס תרגמו לשון הפרשה, והמתרגם האשכנזי תרגמו לשון מתנה. והענין אחד הוא. ומגרנך, מתבואת גרנך, וכן מיקבך. (טו) כי עבד היית, והוציאך ברכוש גדול (הרשב"ם), ופ"ד הפשט תחמול על העבד בזכרך כי גם אתה היית עבד כמוהו, כאשר באו' בפסוק כי גרים הייתם וגו׳. (יז) עבד עולם, יכול כמשמעו ת"ל ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשבו (ויקרא כ"ה י׳), הא למדת שאין זה אלא עולמו של יובל (מכילתא), וכן הוא בתרגום האשכנזי. ואף לאמתך תעשה כן, דבק עם הענק תעניק ואם הוא רחוק (במאמר), כמו שלם ישלם אם אין לו, ואם שלם אלה, (גם הם רחוקים במאמר. ורבים כן) כי אין אשה נרצעת (הראב"ע). (יח) כי משנה שכר שכיר, לא יקשה בעיניך, שתשלחנו חפשי מעמך במה שאתה נותן לו מתנה וכפילות שכר שכיר בעבודת שש שנים שעבד אותך, שאתה תעניק לו מצאנך מגרנך ומיקבך מלבד שכירות של קנין שש שנים

וּבֵרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה׃ פ שביעי
(יט) כָּל־הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִוָּלֵד בִּבְקָרְךָ וּבְצֹאנְךָ הַזָּכָר תַּקְדִּישׁ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲבֹד בִּבְכֹר שׁוֹרֶךָ וְלֹא תָגֹז בְּכוֹר צֹאנֶךָ׃
(כ) לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ שָׁנָה בְשָׁנָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר
יהוה

תרגום אונקלוס

וִיבָרְכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּכֹל דִּי תַעְבֵּיד׃ (יט) כָּל בּוּכְרָא דִּי יִתְיְלִיד בְּתוֹרָךְ וּבְעָנָךְ דִּכְרִין תַּקְדֵּישׁ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לָא תִפְלַח בְּבוּכְרָא דְתוֹרָךְ וְלָא תֵיגוֹז בּוּכְרָא דְעָנָךְ׃ (כ) קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ תֵּיכְלִנֵּיהּ שְׁנָא בִשְׁנָא בְּאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ אַתְּ
ואנש

תולדות אהרן ולא תגז חולין קל״ס א׳ · תמורה י״א ב׳ : לפני מכות י״ט ב׳ · בכורות כ״ו ב׳ וכ״ח א׳ · תמורה כ״א ב׳ : שנה בכורות כ״ז ב׳ · ערכין ל״א ב׳ · תמורה כ״א ב׳ :

רש״י

לומר הם אמור יאמר העבד עבד נרצע ואין אמה נרצעת : (יט) כל הבכור וגומר תקדיש · ובמקום אחר הוא אומר לא יקדיש שנאמר אך בכור אשר יבוכר לה׳ וגומר הא כיצד אינו מקדישו לקרבן אחר וכאן למד שמצוה לומר הרי אתה קדוש לבכורה. דבר אחר אי אפשר לומר תקדיש שכבר נאמר לא יקדיש ואי אפשר לומר לא יקדיש שהרי כבר נאמר תקדיש הא כיצד מקדישו אתה הקדש עלוי ונותן להקדש כפי טובת הנאה שבו : לא תעבוד בבכור שורך ולא תגוז וגו׳. אף החילוף למדו רבותינו שאסור אלא שדבר הכתוב בהווה : (כ) לפני ה׳ אלהיך תאכלנו. לכהן הוא אומר שכבר מצינו שהוא ממתנות כהונה אחד תם ואחד בעל מום שנאמר ובשרם יהיה לך וגו׳ : שנה בשנה. מכאן שאין משהין אותו יותר על שנתו יכול יהא פסול משעברה שנתו כבר הוקש למעשר שנאמר ואכלת לפני ה׳ אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהריך ובכורות בקרך וצאנך מה מעשר שני אינו נפסל משנה לחברתה אף בכור אינו נפסל אלא שמצוה תוך שנתו : שנה בשנה · אם שחטו בסוף שנתו אוכלו אותו היום ויום
אחד

באור

שניה שקנות אותו, שהרי יברכך ה׳ בכל אשר תעשה (הרמב״ם), וכן הוא בתרגום אשכנזי, והוא מסכים עם סדר הטעמים, שאלו היה כי משנה שכר שכיר מתשובת התנאי, הי׳ שהתנה ראוי לבא בתיבת מעמך, כי שם סוף התנאי. וברכך, פועל עתיד ולא עבר, כי אין הפרש ביניהם רק מטעם המקום (הראב״ע). (יט) תקדיש לה׳, כלומר נהוג בו דין קודש שלא תעבוד בו ולא תגוז, ומה שכתוב לא יקדיש איש אותו (במדבר כז כו), כבר פירשתיו לא יקדיש איש אותו לקרבן אחר (הרמב״ם). (כ) שנה בשנה, כל שנה
שיזדמן

יְהוָה אַתָּה וּבֵיתֶךָ׃ (כא) וְכִי־יִהְיֶה בוֹ מוּם פִּסֵּחַ אוֹ עִוֵּר כֹּל מוּם רָע לֹא תִזְבָּחֶנּוּ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ (כב) בִּשְׁעָרֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יַחְדָּו כַּצְּבִי וְכָאַיָּל׃ (כג) רַק אֶת־דָּמוֹ לֹא תֹאכֵל עַל־הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם׃ פ

טז (א) שָׁמוֹר אֶת־חֹדֶשׁ הָאָבִיב וְעָשִׂיתָ פֶּסַח לַיהוָה

אלהיך

וֶאֱנָשׁ בֵּיתָךְ׃ (כא) וַאֲרֵי יְהֵי בֵיהּ מוּמָא חֲגִיר אוֹ עֲוִיר כֹּל מוּם בִּישׁ לָא תִיכְּסִינֵיהּ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ׃ (כב) בְּקִרְוָךְ תֵּיכְלִינֵיהּ מְסָאֲבָא וְדַכְיָא כַּחֲדָא כִּבְשַׂר טַבְיָא וְאַיְלָא׃ (כג) לְחוֹד יָת דְּמֵיהּ לָא תֵיכוּל עַל אַרְעָא תֵּשְׁדְּנֵיהּ כְּמַיָּא׃

טז (א) טַר יָת יַרְחָא דַּאֲבִיבָא וְתַעְבֵּיד פִּסְחָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ אֲרֵי

בירחא

תולדות אהרן וכי יהיה בכורות י"ד ב' ול"ז א' ול"ט א' : בשעריך יבמות ע"ג ב' · מכות י"ט ב' : הטמא בכורות ל"ג א' : כצבי שם י"ב א' ול"ג א' : רק את וגו' שם ע"ו א' : שמור ר"ה ז' א' וכ"א א' · סנהדרין י"ג ב' · זבחים י' ב' :

רש"י

אחד משנה אחרת למד שנאכל לשני ימים ולילה אחד : (כא) מום · כלל : פסח ועור פרט : כל מום רע. חזר וכלל מה הפרט מפורש מום הגלוי ואינו חוזר אף כל מום שבגלוי ואינו חוזר : (כג) רק את דמו לא תאכל · שלא תאמר הואיל וכולו היתר הבא מכלל איסור הוא שהרי קדש ונשחט בחוץ בלא פדיון ונאכל יכול יהא אף הדם מותר תלמוד לומר רק את דמו לא תאכל :

טז (א) שמור את חדש האביב · מקודם בואו שמור שיהא ראוי לאביב להקריב

בו

באור

שיזדמן לך תביאו אל המקום אשר יבחר ושם תאכלנו. (כא) כל מום רע, מום אחד מהמומים הנזכרים. (כב) בשעריך תאכלנו, י"א הכהן יאכלנו חוץ למקדש, וי"א אחר שיש בו מום הוא לישראל, וזה רחוק בעיני (הראב"ע). ולא ידעתי מדוע הרחיק האמת, שהרי בכור בעל מום נאכל לזרים ע"י פדיון. וכן מה שאמר על הבכור שיאכל במקדש, ועל הפסח שיאכל במקדש ולא חוץ ממנו, הם דברים שאין להם שחר. הטמא והטהור יחדו, יאכלנו.

טז (א) שמור את חדש האביב׳ קרא שם לחדש הראשון בל"הק, בעבור שברוב השנים יהיה בו האביב, כי שמות החדשים ניסן סיון גם כסלו טבת אדר, הנזכרים

במקרא

אֱלֹהֶיךָ כִּי בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב
הוֹצִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם
לָיְלָה׃ (ב) וְזָבַחְתָּ פֶּסַח לַיהוָה
אֱלֹהֶיךָ צֹאן וּבָקָר בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר
יִבְחַר יְהוָה לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם׃
(ג) לֹא־תֹאכַל עָלָיו חָמֵץ שִׁבְעַת
יָמִים תֹּאכַל־עָלָיו מַצּוֹת לֶחֶם
עֹנִי כִּי בְחִפָּזוֹן יָצָאתָ מֵאֶרֶץ
מצרים

בְּיַרְחָא דַאֲבִיבָא אַפְּקָךְ
יְיָ אֱלָהָךְ מִמִּצְרַיִם וַעֲבַד
לָךְ נִסִּין בְּלֵילְיָא׃
(ב) וְתִכּוֹס פִּסְחָא קֳדָם יְיָ
אֱלָהָךְ מִן בְּנֵי עָנָא
וְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא מִן תּוֹרֵי
בְּאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ
לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתֵּיהּ תַּמָּן׃
(ג) לָא תֵיכוֹל עֲלוֹהִי
חֲמִיעַ שִׁבְעָא יוֹמִין תֵּיכוֹל
עֲלוֹהִי פַּטִּיר לְחֵים עֲנִי
אֲרֵי בִּבְהִילוּ נְפַקְתָּא
מארעא

תולדות אהרן הוציאך ברכות ט׳ א׳ · עקדה שער ל״ס : וזבחת פסחים ע׳ ב׳ · זבחים ו׳ ב׳ וט׳ א׳ · מנחות ב׳ א׳ ופ״ג א׳ וב׳ : לא תאכל פסחים כ״ח ב׳ ול״ה א׳ וב׳ ומ״ג ב׳ ונ״א ב׳ · מנחות ע׳ ב׳ : לחם עני ברכות ל״ח א׳ · פסחים ל״ו א׳ ול״ח א׳ וקט״ו ב׳ · סוכה ל״ה א׳ · מנחות ע׳ ב׳ וע״ח ב׳ · חולין ק״נ א׳ :

רש״י

בו את מנחת העומר ואם לאו עבר את השנה: ממצרים לילה · והלא ביום יצאו שנאמר ממחרת הפסח יצאו בני ישראל וגו׳ (בפרשת מסעי) אלא לפי שבלילה נתן להם פרעה רשות לצאת שנאמר ויקרא למשה ולאהרן לילה וגומר: (ב) וזבחת פסח לה׳ אלהיך צאן · שנאמר מן הכבשים ומן העזים תקחו: ובקר. תזבח לחגיגה שאם נמנו על הפסח חבורה מרובין מביאין עמו חגיגה כדי שיהא נאכל על השבע. ועוד למדו רבותינו דברים הרבה מפסוק זה: (ג) לחם עני · לחם שמזכיר את העוני שנתענו במצרים: כי בחפזון יצאת · ולא הספיק בצקם להחמיץ וזה יהיה לך לזכרון ·
והפזון

באור

במקרא, אינם לצ״ק. ומלאנו זיו ואיתנים ודול. ורז״ל אמרו שמור את חדש האביב שהכל קודם בואו שיהיה ראוי לאביב, להקריב בו מנחת עומר, ואם לאו עבר השנה, ויזכור החודש ולא יזכור יום עשית הפסח, וכן בספר המועדים לא יבאר הלכותיהם ודינם אבל יקצר בכולם, כי כבר מצות הרגלים מבוארות (מדברי הרמב״ן). לילה, הוציאך מתחת רשות פרעה, כי ממחרת הפסח יצאו, אלא שבלילה נתן להם פרעה רשות לצאת, שנאמר ויקרא למשה ולאהרן לילה (שמו׳ י״ב ל׳)· (ב) פסח, חג הפסח, וכן הוא בתרגום אשכנזי, כי לא יתכן להיות פסח ממש, לפי שיאמר אח״כ ובקר. ופסח אינו בא אלא מן הכבשים או מן העזים, לכן הוא חג הפסח, והטעם צאן לקרבן פסח, ובקר זבח לחגיגה ולשלמים. (ג) לא תאכל עליו חמץ. שלא ימצא חמץ בעת שחיטת הפסח
כראב״ע

מִצְרַיִם לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת־יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ׃ (ד) וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל־גְּבֻלְךָ שִׁבְעַת יָמִים וְלֹא־יָלִין מִן־הַבָּשָׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בָּעֶרֶב בַּיּוֹם
הראשון

מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּדִיל דְתִדְכַּר יָת יוֹם מִפְּקָךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם כֹּל יוֹמֵי חַיָּךְ׃ (ד) וְלָא יִתְחֲזֵי לָךְ חֲמִיר בְּכָל תְּחוּמָךְ שִׁבְעָא יוֹמִין וְלָא יְבִית מִן בִּשְׂרָא דִי תִכּוֹס בְּרַמְשָׁא בְּיוֹמָא קַדְמָאָה
לצפרא

תולדות אהרן למען ברכות י"ב ב'. פסחים ק"ז ב': ולא ילין פסחים ע"א א'. חגיגה י' ב':

רש"י

וחפזון לא שלך היה אלא של מצרים שכן הוא אומר ותחזק מצרים על העם וגו' (שמות י"ב): למען תזכר. ע"י אכילת הפסח והמצה את יום צאתך: (ד) ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר. אזהרה למותיר בפסח דורות לפי שלא נאמר אלא בפסח מצרים. ויום ראשון האמור כאן הוא ארבעה עשר בניסן כד"א אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם (שם י"ב) ולפי שנסתלק הכתוב מעניינו של פסח והתחיל לדבר בחקות שבעת ימים כגון שבעת ימים מצות תאכלו ולא יראה לך שאר בכל גבולך שבעת ימים. הוצרך לפרש באיזו זביחה הוא מזהיר שאם כתב ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב לבקר הייתי אומר שלמים הנשחטים כל שבעה
כולן

באור

(הראב"ע). והוא כשטת ר' יהודה, דאמר חמץ לפני זמנו דאורייתא בל"ת, והוציאו מצות עליו, שהוא סובר דקאי על שחיטת הפסח. וכן פסק' הרמב"ם ז"ל. והרמב"ן ז"ל פסק כר' שמעון דאמר בין לפני זמנו בין לאחר זמנו אינו עובר עליו, ודריש ליה מדכתיב לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות, שאין אסור החמץ אלא בזמן אכילת המצה, ולדידיה מצות עליו שנה על אכילת הפסח. וכן איתא בירושלמי בהדיא שבזה נחלקו ר"י ור"ש, וכ"כ הרמב"ן בפירוש התורה, כי לא הזכיר בפרשה זאת יום ארבעה עשר ושחיטת הפסח כלל, אבל הזכיר עשיית הפסח בלילה, כלומר אכילתו ואכילת המצה עליו, והטעם כי שחיטת הפסח והקרבתו בארבעה עשר היא מצות הקרבנות והזכיר אותה בתורת הקרבנות ולא החזירה כאן, וכן הוא בתרגום אשכנזי. לחם עני, לזכרון העוני והשעבוד. ומצות לזכרון גאולה הנמהרת וזהו טעם כי בחפזון יצאת וגו'. כל ימי חייך, בכל שנה ושנה. (ד) אשר תזבח בערב. כבר הזכרנו במקום אחר שאין מלת זביחה במקרא על השחיטה לבדה, כי אם על עשיית הזבח, שהיא שחיטת השלמים והקרבתם ואכילתם, מעתה יאמר שלא ילין מבשר הפסח, שעשה זבח בערב של יום הראשון של חג, שהוא ליל י"ד, עד הבקר של יום ט"ו, וכן שם תזבח את הפסח בערב כבוא
השמש

הָרִאשׁוֹן לַבֹּקֶר: (ה) לֹא תוּכַל לִזְבֹּחַ אֶת־הַפָּסַח בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: (ו) כִּי אִם־אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם תִּזְבַּח אֶת־הַפֶּסַח בָּעָרֶב כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ מוֹעֵד צֵאתְךָ מִמִּצְרָיִם: (ז) וּבִשַּׁלְתָּ וְאָכַלְתָּ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

בו

לְצַפְרָא: (ה) לֵית לָךְ רְשׁוּ לְמִכַּס יָת פִּסְחָא בַּחֲדָא מִקִּרְוָךְ דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵיב לָךְ: (ו) אֱלָהֵין לְאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתֵּיהּ תַּמָּן תִּכּוֹס יָת פִּסְחָא בְּרַמְשָׁא כְּמֵיעַל שִׁמְשָׁא זְמַן מִפְּקָךְ מִמִּצְרָיִם: (ז) וּתְבַשֵּׁל וְתֵיכוּל בְּאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ בֵּיהּ וְתִתְפְּנֵי

בצפרא

תולדות אהרן לא תוכל פסחים נ"א א׳ · זבחים קי"ד ב׳ : שם תזבח ברכות ע׳ א׳ · פסחים כ"ט א׳ · זבחים י"ב א׳ :

רש"י

כולן בבל תותירו ואינן נאכלין אלא ליום ולילה לכך כתב בערב ביום הראשון . דבר אחר בחגיגת ארבע עשר הכתוב מדבר ולמד עליה שנאכלת לשני ימים והראשון האמור כאן ביום טוב הראשון הכתוב מדבר וכן משמעות המקרא בשר חגיגה אשר תזבח בערב לא ילין ביו"ט הראשון עד בקרו של שני אבל נאכלת היא בארבעה עשר ובחמשה עשר וכך היא שנויה במסכת פסחים : (ו) בערב כבוא השמש מועד צאתך ממצרים · הרי שלשה זמנים חלוקים בערב משש שעות ולמעלה זבחהו וכבא השמש תאכלנו ומועד צאתך אתה שרפהו כלומר נעשה נותר ויצא לבית השרפה : (ז) ובשלת . זה צלי אש שאף הוא קרוי בישול : ופנית בבקר · לבקרו של שני מלמד שטעון לינה

ליל

באור

השמש , השעור תעשה זבח הפסח , וקאי על אכילתו שהיא בלילה , כמו שהוא מבאר והולך ובשלת ואכלת , וכן מתורגם בל"א · (ו) מועד צאתך ממצרים , שב על פסח , כי מועד חדש האביב יצאו ממצרים , ואיננו דבק עם כבוא השמש , (הרמב"ע) , והוא סותר להנחת הטעם , כי הוא דבק בטעם עם כבוא השמש · ומלת בערב מובדלת באתנח . וכפי מ"ש אין צריך לזה , כי זמן אכילת פסח בלילה , ובלילה ההוא יצאו ממצרים , כמו שאמר הוציאך ה׳ אלהיך לילה , ועל הדרך הזה מתורגם בל"א , ותרגום צאתך (ענטוואסטען ווארדען), כמו הוציאך הכתוב למעלה , והכוונה על הרשות שנתן להם ללכת בלילה . (ז) ובשלת , באש (צלי) , כמו ויבשלו את הפסח באש (ד"ה ב׳ לה י"ג) , והזכיר ובשלת שלא יאכלנו חי (הרמב"ע) . ופנית בבקר והלכת לאהליך , אין הכוונה

שילך

בּוֹ וּפָנִיתָ בַבֹּקֶר וְהָלַכְתָּ לְאֹהָלֶיךָ׃ (ח) שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצֶרֶת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה׃ ס (ט) שִׁבְעָה שָׁבֻעֹת תִּסְפָּר־לָךְ מֵהָחֵל חֶרְמֵשׁ בקמה

בְּצַפְרָא וּתְהָךְ לְמַשְׁכְּנָךְ׃ (ח) שִׁתָּא יוֹמִין תֵּיכוּל פַּטִּירָא וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה כְּנִישׁ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לָא תַעֲבֵיד עֲבִידָא׃ (ט) שִׁבְעָא שָׁבוּעִין תִּמְנֵי לך

תולדות אהרן ופנית פסחים ח' ב' ונ"ה ב' · סוכה מ"ז ב' · ר"ה ה' א' · חגיגה י"ז ב' · זבחים נ"ו א' : ששת פסחים נ"ה ב' וק"כ א' · סוכה מ"ז ב' · חגיגה י"ח א' · מנחות ס"ו א' : עצרת פסחים ס"ה ב' וק"כ א' · ביצה ע"ו ב' · חגיגה י"ח א' · מגלה ע' א' : לא תעשה חגיגה ע' א' : שבעה מגלה ל' ב' · חגיגה ס' ב' : תספר מנחות ס"ה ב' : מהחל ב"מ ע"ז ב' · מנחות ס"ו א' וע"א א' :

רש"י

ליל של מוצאי י"ט : (ח) ששת ימים תאכל מצות · ובמקום אחר הוא אומר שבעת ימים שבעה מן הישן וששה מן החדש · ד"א למד על אכילת מצה בשביעי שאינה חובה · מכאן אתה למד לששת הימים שהרי שביעי בכלל היה ויצא מן הכלל ללמד שאין אכילת מצה בו חובה אלא רשות ולא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא מה שביעי רשות אף כולם רשות חוץ מלילה הראשון שהכתוב קבעו חובה שנאמר בערב תאכלו מצות : עצרת לה' אלהיך · עצור עצמך מן המלאכה · דבר אחר כנופיא של מאכל ומשתה לשון נעצרה נא אותך (שופטים י"ג) : (ט) מהחל חרמש בקמה · משנקצר העומר

באור

שילך ביום הקודש אל ביתו וארצו דווקא, כמו שאמר הראב"ע בשם המכחישים, כי אם שיפנה מירושלים ללכת לאהלו, באשר הוא, אם הוא קרוב יגיע לשם בי"ט, ואם לא, על כל פנים הלך מול אהלו בי"ט, ומשם ילך אל ארצו בחול. והעקר שאינו צריך להתעכב בירושלים כל ימי הפסח. (ח) ששת ימים, אמרו הקדמונים מהחל חרמש (שהוא יום שני לפסח והנה הם שבעה), ויתכן להיות כי וביום השביעי דבק עם ששת ימים (ששת ימים תאכל מצות וגם ביום השביעי), והבדילו מפאה אל פאה אחרת להזכיר לא תעשה מלאכה (כלומר וביום השביעי דבק לפניו ולאחריו), (הראב"ע). ולפי דעת המתרגם האשכנזי שעור הכתוב כך הוא, אחר שתאכל מצות ששת ימים תעשה עוד עצרת ביום השביעי. עצרת, עצור עצמך מן המלאכה, דבר אחר לשון כנופיא של מאכל ומשתה, לשון נעצרה נא אותך (רש"י), וכן ת"א. אבל המעיין בבאורי על ועצר את השמים (לעיל יא י"ז) יראה שאין פירוש נעצרה נא מענין כנוסיא וחבורה, אבל כל לשון עצר הוא סגירה ומניעה שלא יצא דבר מה חוץ מגדרו ומגבולו, ומענין זה, תרגמו כאן המתרגם האשכנזי, שיום השביעי הוא עוצר וסוגר את כל ימי החג, כלומר שעם היום השביעי יכלו ימי החג ולא יהיו עוד. לא תעשה מלאכה, ולא אמר כל מלאכה, והטעם מלאכת עבודה, ובמקום שאמר כל מלאכה

בַּקָּמָה תָּחֵל לִסְפֹּר שִׁבְעָה שָׁבֻעוֹת׃ (י) וְעָשִׂיתָ חַג שָׁבֻעוֹת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ מִסַּת נִדְבַת יָדְךָ אֲשֶׁר תִּתֵּן כַּאֲשֶׁר יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ (יא) וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר בְּקִרְבֶּךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם׃ (יב) וְזָכַרְתָּ כִּי־עֶבֶד הָיִיתָ

במצרים

כַּד מִשָּׁרְיוּת מַגְּלָא בַּחֲצַד עוּמְרָא דַּאֲרָמוּתָא תִּשְׁרֵי לְמִמְנֵי שַׁבְעָא שָׁבוּעִין׃ (י) וְתַעְבֵּיד חַגָּא דְשָׁבוּעַיָּא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ מִסַּת נִדְבַת יְדָךְ דִּי תִתֵּן כְּמָא דִי יְבָרְכִינָךְ יְיָ אֱלָהָךְ׃ (יא) וְתֶחְדֵּי קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ אַתְּ וּבְרָךְ וּבְרַתָּךְ וְעַבְדָּךְ וְאַמְתָךְ וְלֵוָאָה דִּי בְקִרְוָךְ וְגִיּוֹרָא וְיִתַּמָא וְאַרְמַלְתָּא דְּבֵינָךְ בְּאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתֵּיהּ תַּמָּן׃ (יב) וְתִדְכַּר אֲרֵי עַבְדָּא

הויתא

תולדות אהרן מסת חגיגה ח׳ א׳ : ושמחת פסחים ע׳ ב׳ :

רש״י

העומר שהוא ראשית הקציר: (י) מסת נדבת ידך. די נדבת ידך הכל לפי הברכה הבא שלמי שמחה וקרא קרואים לאכול: (יא) לוי גר יתום ואלמנה. ארבעה שלי כנגד ארבעה שלך בנך ובתך ועבדך ואמתך אם אתה משמח את שלי אני משמח את שלך: (יב) וזכרת כי עבד היית וגו׳. על מנת כן פדיתיך שתשמור

ותעשה

באור

מלאכה, שם כתוב אך אשר יאכל לכל נפש וגו׳. (ט) מהחל חרמש בקמה, כתרגומו, כי העומר נקרא ראשית קצירכם (הרשב״ם), וכן הוא בספרי ובמנחות (ע״א). (י) מסת, דגשות הסמ״ך להתבלע הנו״ן, והמלה מגזרת נס, כטעם הרמת יד (הראב״ע). ואולם רש״י והרשב״ם פתרו לפי ענינו מסת, די, וכן הוא בתרגום אשכנזי. [אמר הכורם: ושמחת, אין שמחה לנפש כשמחת הטובה והחנינה, לכן תשמח גם את הלוי והגר והיתום והאלמנה ועי״ז ושמחת אתה]. (יב) וזכרת כי עבד היית, דבק עם עבדך ואמתך (שבפסוק ושמחת) (הראב״ע). והרמב״ן כתב והנכון שהוא כפשוטו בתלמוד החקים האלה אשר צוך האדון הפודך מבית עבדים, וכן נזכיר בקדוש היום הזה זכר ליציאת מצרים ע״כ. [אמר הכורם: וזכרת כי עבד היית, דבק עם עבדך ואמתך (שבפסוק ושמחת),

כמכתב

במצרים ושמרת ועשית את־
החקים האלה: פ מפטיר
(יג) חג הסכת תעשה לך שבעת
ימים באספך מגרנך ומיקבך:
(יד) ושמחת בחגך אתה ובנך
ובתך ועבדך ואמתך והלוי
והגר והיתום והאלמנה אשר
בשעריך: (טו) שבעת ימים
תחג ליהוה אלהיך במקום
אשר־יבחר יהוה כי
יברכך יהוה אלהיך בכל
תבואתך

הויתא במצרים ותטר
ותעביד ית קימיא
האלין: (יג) חגא
דמטליא תעביד לך
שבעא יומין במכנשך
מאדרך וממעצרתך:
(יד) ותחדי בחגך את
וברך וברתך ועבדך
ואמתך ולואה וגיורא
ויתמא וארמלתא די
בקירוך: (טו) שבעא
יומין תחוג קדם יי
אלהך באתרא די יתרעי
יי ארי יברכינך יי אלהך
בכל

תולדות אהרן חג הסכות סוכה ט' א' וי"א ב' וט"ו א' וכ"ג א' וכ"ז ב': באספך סוכה י"ב א' · ר"ה י"ג א': בחגך פסחים ק"ט א' · מגלה י"ז ב' · מ"ק י"ד ב' · חגיגה ח' ב':

רש"י

ותעשה החקים האלה: (יג) באספך · בזמן האסיף שאתה מכניס לבית פירות הקיץ · ד"א

באור

(הראב"ע)・ והוא רחוק, כי מה טעם זה ללוי והיתום והאלמנה? והרמב"ן כתב, והנכון שהוא כפשוטו, שתלמוד החקים האלה אשר צוך האדון הפודך מבית עבדים, וכן נזכיר בקדוש היום הזה זכר ליציאת מצרים ע"כ, וגם זה דחוק, שהוא למוד והוראה כוללת לכל החקים ואינו דבק היטב ביחוד עם חג השבועות. ויתכן שאמר וזכרת כי עבד היית במצרים, מה שזורעת שם לא זרעת לך, מה שקצרת לא קצרת לך, כי לא היה לך נחלת שדה וכרם・ ועתה מה שקצרת לך הוא ולביתך, ושמרת ועשית את החקים האלה מחשק נפש ומרוב שמחה]. (יג) באספך מגרנך, הנה חודש האביב, מתחיל חרמש בקמה, ובאספך מגרנך ומיקבך הם זמני החגים באמת שישמחו ישראל בכל הטוב אשר נותן ה' ולהודות עליו, וזהו טעם עליית הרגל, ולכן לא הזכיר כאן יום התרועה וצום העשור, וכן דעת הרמב"ן. (טו) כי יברכך. הטעם שלא ירבו בעיניך ימי החג והבטול ממלאכה, כי יברכך ה' אלהיך בשפע רב ואינך צריך לדאוג. וזהו והיית אך שמח, לא תהיה כי אם שמח, שלא יתערב שום דאגה ועצבות בשמחתך, ולזה כוון המתרגם

תְּבוּאָתְךָ וּבְכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ
וְהָיִיתָ אַךְ שָׂמֵחַ: (טז) שָׁלוֹשׁ
פְּעָמִים ׀ בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָל־
זְכוּרְךָ אֶת־פְּנֵי ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר בְּחַג הַמַּצּוֹת
וּבְחַג הַשָּׁבֻעוֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת
וְלֹא יֵרָאֶה אֶת־פְּנֵי יְהוָה רֵיקָם:
(יז) אִישׁ כְּמַתְּנַת יָדוֹ כְּבִרְכַּת
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן־לָךְ ס

סדר שופטים

(יח) שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן־לְךָ
בכל

בְּכֹל עֲלַלְתָּךְ וּבְכֹל
עוֹבָדֵי יְדָךְ וּתְהֵי בְּרַם
חָדֵי: (טז) תְּלָת זִמְנִין
בְּשַׁתָּא יִתְחֲזוֹן כָּל דְּכוּרָךְ
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּאַתְרָא דִּי
יִתְרְעֵי בְּחַגָּא דְּפַטִּירַיָּא
וּבְחַגָּא דְּשָׁבוּעַיָּא וּבְחַגָּא
דִּמְטַלַּיָּא וְלָא יִתְחֲזוֹן
קֳדָם יְיָ רֵיקָנִין: (יז) גְּבַר
כְּמַתְּנַת יְדֵיהּ כְּבִרְכְּתָא
דַּיְיָ אֱלָהָךְ דִּי יְהַב לָךְ:

(יח) דַּיָּנִין וּפוּרְעָנִין תְּמַנֵּי
לך

תולדות אהרן והיית וגו׳ פסחים ע״א א׳ · סוכה מ״ח א׳ : יראה חגיגה ב׳ א׳ · ערכין ב׳ ב׳ : זכורך חגיגה ד׳ א׳ : בחג המצות ביצה י״ט א׳ · ר״ה ד׳ ב׳ · מ״ק כ״ד ב׳ · חגיגה י״ז א׳ : ריקם בכורות נ״א ב׳ : איש חגיגה ח׳ ב׳ : שופטים סנהדרין י׳ ב׳ וט״ז ב׳ · ע״א נ״ב ב׳ :

רש״י

ד״א באספך מגרנך ומיקבך למד שמסככין את הסכה בפסולת גורן ויקב: (ט) והיית אך שמח· לפי פשוטו אין זה לשון צווי אלא לשון הבטחה ולפי תלמודו למדו מכאן לרבות לילי יום טוב האחרון לשמחה: (טז) ולא יראה את פני ה׳ ריקם· אלא הבא עולות ראייה ושלמי חגיגה: (יז) איש כמתנת ידו· מי שיש לו אוכלין הרבה ונכסים מרובין יביא עולות מרובות ושלמים מרובים:

(יח) שופטים ושוטרים· שופטים דיינין הפוסקין את הדין· ושוטרים הרודין את העם

באור

כמתרגם האשכנזי. (טז) את פני ה׳, כמו לפני, ויתכן שהוא כמו עם, כי גם פני הכבוד הם הנראים, כמו שאמר במקום אחר, ולא יראו פני ריקם (שמות ל״ד כ׳).
(יז) איש כמתנת ידו, מוסב על יראה, והטעם שיביא כפי הברכה, לא שיתן כל אשר לו ויצטרך הוא לבריות. כמאמר הפתאים. ורז״ל אמרו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש (רע״ס).
(יח) שפטים ושטרים, השפטים יפסקו הדין והשטרים יכריחו בעלי דינין לסור אל משמעת

בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לִשְׁבָטֶיךָ וְשָׁפְטוּ
אֶת־הָעָם מִשְׁפַּט־צֶדֶק׃ (יט) לֹא־
תַטֶּה מִשְׁפָּט לֹא תַכִּיר פָּנִים
וְלֹא־תִקַּח שֹׁחַד כִּי הַשֹּׁחַד
יְעַוֵּר עֵינֵי חֲכָמִים וִיסַלֵּף דִּבְרֵי
צַדִּיקִם׃ (כ) צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף
למען

לָךְ בְּכָל קִרְוָךְ דַּי יְיָ
אֱלָהָךְ יָהֵיב לָךְ לְשִׁבְטָךְ
וִידוּנוּן יָת עַמָּא דִּין
דִּקְשׁוֹט׃ (יט) לָא תַצְלֵי
דִּין לָא תִשְׁתְּמוֹדַע אַפִּין
וְלָא תְקַבֵּיל שׁוֹחֲדָא
אֲרֵי שׁוֹחֲדָא מְעַוַּר עֵינֵי
חַכִּימִין וּמְקַלְקֵל פִּתְגָּמִין
תְּרִיצִין׃ (כ) קוּשְׁטָא
קושטא

תולדות אהרן שעריך מכות ז' א': כי השחד כתובות ק"ה א': צדק סיפא י"א ב' · כתובות ק"ג ב' · סנהדרין ל"ב ב':

רש"י

העם אחר מלקותן שמכין וכופין במקל וברצועה עד שיקבל עליו את דין השופט: בכל שעריך · בכל עיר ועיר: לשבטיך · מוסב על תתן לך שופטים ושוטרים תתן לך לשבטיך בכל שעריך אשר ה' אלהיך נותן לך: לשבטיך · מלמד שמושיבין דיינין לכל שבט ושבט ובכל עיר ועיר: ושפטו את העם וגו' · מנה דיינין מומחין וצדיקים לשפוט צדק: (יט) לא תטה משפט · כמשמעו: לא תכיר פנים · אף בשעת הטענות אזהרה לדיין שלא יהא רך לזה וקשה לזה אחד עומד ואחד יושב לפי שכשרואה שהדיין מכבד את חבירו מסתתמין טענותיו: ולא תקח שוחד · אפילו לשפוט צדק: כי השוחד יעור · משקבל שחד ממנו אי אפשר שלא יטה את לבו אצלו להפוך בזכותו: דברי צדיקים · דברים המצודקים משפטי אמת: (כ) צדק צדק תרדוף. הלך אחר בית דין יפה:
למען

באור

משמעת השופטים. בכל שעריך, באר דכאן שישימו השופטים בכל עריהם כאשר יתן להם השם את הארץ כי בחוצה לארץ אינם חייבים למנות להם ב"ד אבל כאשר יצעק שמעוות יעמדו עליו הראוים לשפוט ובמשפטיהם ישפטוהו או יעלה לארץ ושם ישפטוהו במקום המשפט, ובזמן הזה לאחר שבטלה הסמיכה, כיון שכל המשפטים בטלים מן התורה דכתיב לפניהם ולא לפני הדיוטות, ואנן הדיוטות אנן, ואין דיינין בחוצה לארץ אלא תקנה דשליחותיהו עבדינן, אין אנו חייבים במצות מנוי השופטים מן התורה כלל (הרמב"ן). לשבטיך, בכל שער שבט ושבט, ושופט השבט הוא ראש לכל בתי דינים של שבטו וממונה עליהם, כדרך שסנהדרי גדולה ממונים על כל בתי דינים שבישראל (דעת הרמב"ן). (יט) לא תטה משפט, עם כל אחד מהשופטים ידבר (הראב"ע). ויסלף, מעקל ומעוות. צדיקים, בעלי דינים שהצדק אתם. (כ) למען תחיה וירשת, כדאי הוא מנוי הדיינין הכשרין להחיות את ישראל ולהושיבן על אדמתן
סנהדרין

לְמַעַן תִּחְיֶה וְיָרַשְׁתָּ אֶת־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן
לָךְ׃ ס (כא) לֹא־תִטַּע לְךָ
אֲשֵׁרָה כָּל־עֵץ אֵצֶל מִזְבַּח יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־לָּךְ׃
(כב) וְלֹא־תָקִים לְךָ מַצֵּבָה אֲשֶׁר
שָׂנֵא יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ ס

לא

קֻשְׁטָא תְּהֵי רָדִיף בְּדִיל
דְּתֵיחֵי וְתֵירַת יָת אַרְעָא
דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵיב לָךְ׃
(כא) לָא תִצּוֹב לָךְ
אֲשֵׁרַת כָּל אִילָן בִּסְטַר
מַדְבְּחָא דַּייָ אֱלָהָךְ דִּי
תַעְבֵּיד לָךְ׃ (כב) וְלָא
תְקִים לָךְ קָמָא דִּי רָחֵיק
יְיָ אֱלָהָךְ׃

לא

תולדות אהרן לא תטע סנהדרין ז׳ ב׳ · ע״א נ״ב ב׳ · מעילה כ״ז ב׳ :

רש״י

למען תחיה וירשת · כדאי הוא מנוי הדיינין הכשרים להחיות את ישראל ולהושיבן על אדמתן : (כא) לא תטע לך אשרה · לחייבו עליה משעת נטיעתה ואפילו לא עבדה עובר בלא תעשה על נטיעתה : לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה׳ אלהיך · אזהרה לנוטע אילן ולבונה בית בהר הבית : (כב) ולא תקים לך מצבה · מצבת אבן אחת להקריב עליה אפילו לשמים : אשר שנא. מזבח אבנים ומזבח אדמה צוה לעשות ואת זו שנא כי חק היתה לכנענים ואע״פ שהיתה אהובה לו בימי האבות עכשיו שנאה מאחר שעשאוה אלו חק לעבודת כוכבים :

לא

באור

(סנהדרין ל״ב). [אמר המחבר : וירשת, אין זו ירושה ממש, שהרי מנוי השופטים היה לאחר שירשו את הארץ, אבל ענינו קיום הירושה והתמדת הישיבה בה. ולזה דקדק הרמב״מן בתרגומו [אונד דוא ווירסט דאז לאנד בעהאלטען], לא כמו שתרגם אונקלוס, ותירת ית ארעא, שהוא ל׳ ירושה]. (כא) אשרה. כל אילן הנטוע על פתחי בית עבודת כוכבים היה נקרא אשרה. כל עץ, בין אילן מאכל בין אילן סרק. ועובר בלאו אפילו נטעה לשמים, כדי להרחיק כל הדומה לעבודת כוכבים ממחשבת הבאים אל המקום הנבחר לעבודת האל. (כב) ולא תקים לך מצבה, לעבודת כוכבים, והטעם אשר שנא, רק מצבה שלא לשם עבודת כוכבים איננה אסורה, והטעם הנאמן בפרשת וישלח יעקב, שנאמר ויצב יעקב מצבה וגו׳ מצבת אבן (בראשית ל״ה י״ג) (הראב״ע). ורש״י כתב אשר שנא, מזבח אבנים ומזבח אדמה צוה לעשות ואת זו (מצבת אבן אחת) שנא כי חק היתה לכנעניים, ואע״פ שהיתה אהובה לו בימי האבות עכשיו שנאה מאחר שעשאוה אלו חק לעבודת כוכבים וכ״כ הרמב״ם ז״ל שהזהירנו מעשות מצבה יתחברו עליה ויכבדוה, אפי׳ הושמה לעבודת האל ית׳. כי כן היו עושין הבונים מצבה ומשימין עליה עבודת כוכבים (מנוה י״א). ויתורץ בזה מה שהקשה הרמב״ן ז״ל, מדוע לא נאסר המזבח, והלא אף במזבחות החזיקו כנעניים?

שאין

יז (א) לָא תִכּוֹס קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ תּוֹר וְאִמַּר דִּי יְהֵי בֵיהּ מוּמָא כֹּל מִדַּעַם בִּישׁ אֲרֵי מְרַחַק קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ הוּא׃ (ב) אֲרֵי יִשְׁתְּכַח בֵּינָךְ בַּחֲדָא מִן קִרְוָךְ דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵיב לָךְ גְּבַר אוֹ אִתְּתָא דִּי יַעֲבֵיד יָת דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לְמֶעְבַּר עַל קְיָמֵיהּ׃ (ג) וַאֲזַל וּפְלַח לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא וּסְגִיד לְהוֹן וּלְשִׁמְשָׁא אוֹ לְסִיהֲרָא אוֹ לְכָל חֵילֵי שְׁמַיָּא דִּי לָא פַקֵּדִית׃ (ד) וְיִתְחַוֵּי לָךְ

יז (א) לֹא־תִזְבַּח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ שׁוֹר וָשֶׂה אֲשֶׁר יִהְיֶה בוֹ מוּם כֹּל דָּבָר רָע כִּי תוֹעֲבַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא׃ ס (ב) כִּי־יִמָּצֵא בְקִרְבְּךָ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה־אֱלֹהֶיךָ לַעֲבֹר בְּרִיתוֹ׃ (ג) וַיֵּלֶךְ וַיַּעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחוּ לָהֶם וְלַשֶּׁמֶשׁ ׀ אוֹ לַיָּרֵחַ אוֹ לְכָל־צְבָא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִי׃ (ד) וְהֻגַּד־לְךָ

ושמעת

תולדות אהרן לא תזבח זבחים ל"ו ב'. שעריך כתובות מ"ה ב': וילך מגלה ע' ב'. סנהדרין ס' ב': והגד שם מ' א':

רש"י

יז (א) לא תזבח וגו' כל דבר רע. אזהרה למפגל בקדשים על ידי דבור רע. ועוד נדרשו בו שאר דרשות בשחיטת קדשים: (ב) לעבור בריתו. אשר כרת אתכם שלא לעבוד עבודת כוכבים: (ג) אשר לא צויתי. לעבדם: (ד) נבון. מכוון

באור

שאין הדברים דומין זה לזה, לפי שבמזבח אשר עליו היו מקריבים ומקטירים אין מעשה מתועב, כי אם הכוונה לשם עבודת כוכבים, ואם יכוון לשמים, יהיה גם המעשה נרצה, אבל על המצבה הקימו דיוקנא עצמה של עבודת כוכבים, כי זהו לנגד תבנית בנין המצבה שלהם, וא"כ המעשה בעצמו שנוא ונתעב.

יז (א) כל דבר רע, פי' מום (הרא"ב"ע). כי תועבת, דבר מתועב הוא להקריב לפני השם בהמה בעלת מום, כי יורה על מניעת הכבוד והיראה, והוא סימן כילות. (ב) אשר יעשה, בלשון זכר כי איש הוא עיקר נושא המאמר. (ג) אלהים אחרים, פסילים מעשה בני אדם. ולשמש או לירח וגו', שהם מעשה אלהיך (רא"ב"ע). אשר לא צויתי, מלת אשר מוסבה על העבודה וההשתחויה, ולא צויתי, הוא כמו צויתי

וְשָׁמַעְתָּ וְדָרַשְׁתָּ הֵיטֵב וְהִנֵּה
אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר נֶעֶשְׂתָה
הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל׃
(ה) וְהוֹצֵאתָ אֶת־הָאִישׁ הַהוּא
אוֹ אֶת־הָאִשָּׁה הַהִוא אֲשֶׁר
עָשׂוּ אֶת־הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה אֶל־
שְׁעָרֶיךָ אֶת־הָאִישׁ אוֹ אֶת־
הָאִשָּׁה וּסְקַלְתָּם בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ׃
(ו) עַל־פִּי ׀ שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה
עדים

לָךְ וְתִשְׁמַע וְתִתְבַּע יָאוּת
וְהָא קוּשְׁטָא כֵּוַן פִּתְגָמָא
אִתְעֲבִידַת תּוֹעֶבְתָּא
הָדָא בְּיִשְׂרָאֵל׃ (ה) וְתַפֵּיק
יַת גַּבְרָא הַהוּא אוֹ יַת
אִתְּתָא הַהִיא דִּי עֲבַדוּ
יַת פִּתְגָמָא בִּישָׁא הָדֵין
לִתְרַע בֵּית דִּינָךְ יַת
גַּבְרָא אוֹ יַת אִתְּתָא
וְתִרְגְּמִינּוּן בְּאַבְנַיָּא
וִימוּתוּן׃ (ו) עַל מֵימַר
תְּרֵין סָהֲדִין אוֹ תְלָתָא
סהדין

תולדות אהרן והוצאת סוטה כ"ג ב'. סנהדרין י"ז א' ומ"ה א' וכ' ב' וקי"א א': אל שעריך כתובות מ"ה ב': על פי ברכות י"ח ב. סנהדרין ל"ז ב'. מכות ה' ב' וו' ב'. שבועות ל"ד א':

רש"י

מכוון העדות: (ה) והוצאת אל שעריך את האיש ההוא וגו'. המתרגם אל שעריך לתרע בית דינך טועה שכן שנינו אל שעריך זה שער שעבד בו או אינו אלא שער שנדון בו נאמר שעריך למטה ונאמר שעריך למעלה מה שעריך האמור למעלה שער שעבד בו אף שעריך האמור למטה שער שעבד בו. ותרגומו לקירוך: (ו) שנים עדים או שלשה: אם מתקיימת עדות בשנים למה פרט לך הכתוב בשלשה להקיש שלשה לשנים מה שנים
עדות

באור

שלא לעשות (פערבאטען), כי מלות בל"ק יכלול הלאוי והאזהרה: כמ"ש הרמב"ם בספר המצות (שרש ח'). (ה) אל שעריך, כמתרגם אל שעריך לתרע בית דינך, (כן הוא בתרגום אונקלוס שלפנינו), טועה שכן שנינו אל שעריך זה שער שעבד בו, או אינו אלא שער שנדון בו? נאמר שעריך למטה ונאמר שעריך למעלה, מה שער האמור למעלה שער שעבד בו אף שער האמור למטה שער שעבד בו ותרגומו לקירוך (רש"י), וכן הוא בתרגום אשכנזי. את האיש או את האשה, לחזק כלומר שלא תחמול אם איש או אשה. וסקלתם, זה או זאת כמו באם ישרפו אותו ואתכן, ובעבור שאמר והוגד לך בסתר, ושמעת הדבר בגלוי הוצרך לפרש אע"פ שהוגד לך ושמעת לא יומתו רק על פי שנים עדים (הראב"ע). [אמר הכורם: וסקלתם, אם במסית ומדיח נאמר וסקלתו באבנים (לעיל י"ג יא), העובד עבודת כוכבים לכ"ש שחייב סקילה, ואפשר שהיה יכול לחשוב שעונש המסית חמור מעונש העובד עבודת כוכבים, שזה אינו חוטא אלא לעצמו, אבל המסית מחטיא רבים]. (ו) על פי שנים עדים או שלשה, שיומת המת ע"פ
שנים

עֵדִים יוּמַת הַמֵּת לֹא יוּמַת עַל־פִּי עֵד אֶחָד׃ (ז) יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה־בּוֹ בָרִאשֹׁנָה לַהֲמִיתוֹ וְיַד כָּל־הָעָם בָּאַחֲרֹנָה וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ׃ פ

(ח) כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָבָר לַמִּשְׁפָּט בֵּין־דָּם ׀ לְדָם בֵּין־דִּין לְדִין וּבֵין נֶגַע לָנֶגַע דִּבְרֵי רִיבֹת בִּשְׁעָרֶיךָ וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר

סָהֲדִין יִתְקְטִיל דְּחַיָּב קְטוֹל לָא יִתְקְטִיל עַל מֵימַר סָהִיד חַד׃ (ז) יְדָא דְסָהֲדַיָּא תְּהֵי בֵיהּ בְּקַדְמֵיתָא לְמִקְטְלֵיהּ וִידָא דְכָל עַמָּא בְּבַתְרֵיתָא וּתְפַלֵּי עָבֵיד דְּבִישׁ מִבֵּינָךְ׃ (ח) אֲרֵי יִתְכַּסֵּי מִנָּךְ פִּתְגָּמָא לְדִינָא בֵּין דַּם לִדְם בֵּין דִּין לְדִין וּבֵין מַכְתָּשׁ סְגִירוּ לְמַכְתָּשׁ סְגִירוּ פִּתְגָּמֵי פְּלוּגַת דִּינָא בְּקִרְוָךְ וּתְקוּם וְתִסַּק לְאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ

תולדות אהרן יד העדים סנהדרין מ״ה א׳ : כי יפלא שם פ״ה ב׳ ופ״ז א׳ · הוריות ד׳ א׳ . נדה י״ט ב׳ ·· עקדה שער מ״ג : וקמת סוטה מ״ה ב׳ · קדושין ס״ט א׳ · סנהדרין י״ד ב׳ ופ״ז א׳ זבחים נ״ד ב׳ :

רש״י

עדות אחת אף שלשה עדות א׳ ואין נעשין זוממין עד שיוזמו כולם : (ח) כי יפלא · כל הפלאה לשון הבדלה ופרישה שהדבר נבדל ומכוסה ממך : בין דם לדם · בין דם טמא לדם טהור : בין דין לדין · בין דין זכאי לדין חייב : בין נגע לנגע · בין נגע טמא לנגע טהור : דברי ריבות · שיהיו חכמי העיר חולקים בדבר זה מטמא וזה מטהר זה מחייב וזה מזכה : וקמת ועלית · מלמד שבית המקדש גבוה מכל המקומות : הכהנים

באור

שנים עדים כשאין שם יותר או על פי שלשה אם ימצאון שם שלשה, ואמר הכתוב כי כאשר הוגד לך ושמעת תדרוש הדבר היטב על פי כל העדים הנמצאים שם. והנה אם שמענו שעבר בפני שלשה ונלא בעבורם ויבואו לב״ד ויעידו כולם והוא הדין למאה כי בשמענו דברי כולם יתברר האמת, ואם לא היו שם יותר, או שהלכו להם ואינם נמצאים די בשנים (הרמב״ן) · (ז) יד העדים, יד כל אחד מהעדים, וכן וימס לבב העם ורבים כן (הרא״ע). בראשונה, פירשתיו. [אמר הבורם : בראשונה, כדי שיראו העדים לפני כל שהאמת העידו, לפי שהעמד האדם בחזקת כשרותו, ואין שני עדים כשרים ישפכו דם נקי חנם, לפיכך תהא ידם בראשונה על הנידון] : (ח) כי יפלא, תרגומו ארי יתכסי, וכן כתב רש״י, כל הפלאה לשון הבדלה ופרישה שהדבר נבדל ומכוסה ממך · למשפט, דבר השוכא למשפט. בין דם לדם וגו׳, כפי פשוטו בין דם לדם

יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ׃ (ט) וּבָאתָ
אֶל־הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל־הַשֹּׁפֵט
אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם וְדָרַשְׁתָּ
וְהִגִּידוּ לְךָ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט׃
(י) וְעָשִׂיתָ עַל־פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר
יַגִּידוּ לְךָ מִן־הַמָּקוֹם הַהוּא
אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה וְשָׁמַרְתָּ
לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יוֹרוּךָ׃
(יא) עַל־פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ
וְעַל־הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר־יֹאמְרוּ לְךָ
תַּעֲשֶׂה לֹא תָסוּר מִן־הַדָּבָר
אשר

אֱלָהָךְ בֵּיהּ׃ (ט) וְתֵיתֵי
לְוָת כָּהֲנַיָּא לֵוָאֵי וּלְוָת
דַּיָּנָא דִּי יְהֵי בְּיוֹמַיָּא
הָאִנּוּן וְתִתְבַּע וִיחַוּוֹן לָךְ
יָת פִּתְגָּמָא דְּדִינָא׃
(י) וְתַעְבֵּיד עַל מֵימַר
פִּתְגָּמָא דִּי יְחַוּוֹן לָךְ מִן
אַתְרָא הַהוּא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ
וְתִטַּר לְמֶעְבַּד כְּכֹל דִּי
יַלְּפוּנָךְ׃ (יא) עַל מֵימַר
אוֹרָיְתָא דִּי יַלְּפוּנָךְ וְעַל
דִּינָא דִּי יֵימְרוּן לָךְ תַּעְבֵּיד
לָא תִסְטֵי מִן פִּתְגָּמָא דִּי
יחוון

תולדות אהרן יגידו לך סנהדרין פ״ז א׳ · ע״א ה׳ ב׳ : על פי מגלה כ׳ ב׳ · סוטה ז׳ ב׳ וי״ז ב׳ · סנהדרין פ״ו א : לא תסור ברכות י״ט ב׳ · שבת כ״ג א׳ · סוכה מ״ו א׳ · הוריות ד׳ ו׳ · מכות ל״א א׳ :

רש״י

(ט) הכהנים הלוים · הכהנים שיצאו משבט לוי : ואל השופט אשר יהיה בימים ההם · ואפילו אינו כשאר שופטים שהיו לפניו אתה צריך לשמוע לו אין לך אלא שופט שבימיך

באור

אדם בענין רציחות (כלומר בין דם נקי לדם חייב), או דיני ממון (והוא בין דין לדין), או שאת ובהרת (והוא בין נגע לנגע), כל דברי ריבות אשר יהיו בשעריך, ודבר הכתוב בהווה, כי בעניני המשפטים יהיו המחלוקות יותר משאר ההוראות, אבל דיני התורה כולם (הרמב״ן), וכן תרגם המתרגם האשכנזי, והרשב״ם כתב בין נגע לנגע, לרעה, וכוונתו שלא מצינו לשון נגע כי אם שהווה מעצמו כמו נגע צרעת כי יהיה באדם, או למעלה מן הטבע כמו וינגע ה׳ את פרעה נגעים גדולים (בראשית יב ט״ז), וכן ה״א בין מכתה סגירו וגו׳, ואין זה מוכרח. (י) מן המקום ההוא אשר יבחר, לפי שהוא מקום הנבחר, עיר ממלכת גברת, לכן הכהנים והשופטים היושבים בה ושם שבט המשרה, הם יודעים מה יעשה ישראל, והם יורוך על פי האמת ולא יפלא מהם דבר אף שהוא מופלא ממך. (יא) לא תסור וגו׳ ימין ושמאל, לשון הספרי אפילו מראין בעיניך על הימין שהוא שמאל, ועל השמאל שהוא ימין, שמע להם. וזהו כענין ר״י
עם

אֲשֶׁר־יַגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמֹאל׃ (יב) וְהָאִישׁ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה בְזָדוֹן לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ אֶל־הַכֹּהֵן הָעֹמֵד לְשָׁרֶת שָׁם אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אוֹ אֶל־הַשֹּׁפֵט וּמֵת הָאִישׁ הַהוּא וּבִעַרְתָּ הָרָע מִיִּשְׂרָאֵל׃ (יג) וְכָל־הָעָם יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ וְלֹא יְזִידוּן עוֹד׃ ס שני (יד) כִּי־תָבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ וִירִשְׁתָּהּ וְיָשַׁבְתָּה בָּהּ וְאָמַרְתָּ אָשִׂימָה עָלַי מֶלֶךְ כְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתָי׃ (טו) שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר

יהוה

תרגום אונקלוס

יְהוֹן לָךְ יַמִּינָא וּשְׂמָאלָא׃ (יב) וְגַבְרָא דִּי יַעְבֵּיד בְּרִשַׁע בְּדִיל דְּלָא לְקַבָּלָא מִן כָּהֲנָא דְּקָאֵים לְשַׁמָּשָׁא תַּמָּן קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ אוֹ מִן דַּיָּנָא וְיִתְקְטֵיל גַּבְרָא הַהוּא וּתְפַלֵּי עָבֵיד דְּבִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל׃ (יג) וְכָל עַמָּא יִשְׁמְעוּן וְיִדְחֲלוּן וְלָא יַרְשְׁעוּן עוֹד׃ (יד) אֲרֵי תֵיעוֹל לְאַרְעָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵיב לָךְ וְתֵירְתַהּ וְתֵתֵּיב בַּהּ וְתֵימַר אֲמַנֵּי עֲלַי מַלְכָּא כְּכָל עַמְמַיָּא דִּי בְסַחֲרָנָי׃ (טו) מַנָּאָה תְמַנֵּי עֲלָךְ מַלְכָּא דִּי

יתרעי

תולדות אהרן והאיש סנהדרין פ"ו ב': וכל העם שם כ' ב'; שום וגו' יבמות מ"ב ב' וק"ב א'. כתובות י"ז א'. סוטה מ"א ב'. קדושין ל"ב ב':

רש"י

שבימיך: (יא) ימין ושמאל. אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין וכל שכן שאומר לך על ימין ימין ועל שמאל שמאל: (יג) וכל העם ישמעו.

מכאן

באור

עם ר"ג כי ככה שאל להיות בחשבונו, והצורך במצוה כזאת גדול מאוד, כי התורה נתנה לנו בכתב, וידוע שלא ישתוו הדעות בכל הדברים הנולדים. והנה ירבו המחלוקת אם בפי' הכתובים או בדמיון דבר לדבר, ותעשה התורה כמה תורות, לכן חקק הכתוב את הדין, שנשמע לב"ד הגדול העומד לפני ה' במקום אשר יבחר, בכל מה שיאמרו לנו, ונעשה את המעשים על פיהם ככל אשר יורונו, ואף אם ידמו בעינינו כטועים, אין ראוי לכל אחד מאתנו לעשות ע"פ אומד דעתו, כי יהיה בזה חרבן הדת וחלוק לב עם והפסד האומה בכללה. (יב) ומת האיש ההוא, על פי הדין, ובית דין ימיתוהו. והטעם וכל ישראל ישמעו ויראו (הראב"ע). (יד) בכל הגוים אשר סביבתי, שתקנא בכל הגוים אשר סביבותיך. (טו) שום תשים,

רז"ל

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ מִקֶּרֶב אַחֶיךָ
תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ לֹא תוּכַל
לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר
לֹא־אָחִיךָ הוּא׃ (טז) רַק לֹא־
יַרְבֶּה־לּוֹ סוּסִים וְלֹא־יָשִׁיב אֶת־
הָעָם מִצְרַיְמָה לְמַעַן הַרְבּוֹת
סוּס וַיהוָה אָמַר לָכֶם לֹא
תֹסִפוּן לָשׁוּב בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה עוֹד׃
(יז) וְלֹא יַרְבֶּה־לּוֹ נָשִׁים וְלֹא יָסוּר
לְבָבוֹ

יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ בֵּיהּ מִגּוֹ
אֲחָךְ תְּמַנֵּי עֲלָךְ מַלְכָּא
לֵית לָךְ רְשׁוּ לְמַנָּאָה
עֲלָךְ גְּבַר נוּכְרָאָה דִּי לָא
אֲחוּךְ הוּא׃ (טז) לְחוֹד לָא
יַסְגֵּי לֵיהּ סוּסָוָן וְלָא יָתֵיב
יָת עַמָּא לְמִצְרַיִם בְּדִיל
לְאַסְגָּאָה (לֵיהּ) סוּסָוָן וַייָ
אֲמַר לְכוֹן לָא תוֹסְפוּן
לְמִתּוּב בְּאוֹרְחָא הָדֵין
עוֹד׃ (יז) וְלָא יַסְגֵּי לֵיהּ
נְשִׁין וְלָא יִטְעֵי לִבֵּיהּ
וכספא

תולדות אהרן מקרב קדושין ע"ו ב' · ב"ק פ"ח א' · ב"ב ג' ב' · סנהדרין י"ט ב' וכ' ב' וכ"ב א' : לא תוכל סוטה מ"א א' : ולא ירבה ב"מ קט"ז א' · סנהדרין כ"א א' וע"ב ב' :

רש"י

מכאן שהיו ממתינין לו עד הרגל והיו ממיתין אותו ברגל : (טז) לא ירבה לו סוסים · אלא כדי מרכבתו שלא ישיב את העם מצרימה שהסוסים באים משם כמה שנאמר בשלמה ותעל ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה (מלכים א' יו"ד) : (יז) ולא ירבה לו נשים · אלא שמנה עשרה שמצינו שהיו לו לדוד שש נשים ונאמר לו

באור

רז"ל אמרו שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, ואחת מהן להעמיד עליהם מלך, וכן אמרו בספרי, שום תשים עליך מלך, מצות עשה, ודעתי בדרך הפשט בטעם אשר יבחר, שכל מולך על עמים מאת אלהים היא לו, כענין שכתוב די שליט עלאה במלכות אנשא ולמאן דיצבא יתננה, וכך אמרו אפילו ריש גרגותא מן שמיא מוקמא ליה, יאמר שום תשים עליך מלך כל אשר יהיה נגזר מן השמים שימלוך, ואם הוא מקטני שבטי ישראל וממשפחתו הצעירה, וכן על דרך הפשט המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו, כל שיבנו שם בית המקדש לה' כי הכל מרצון השם (הרמב"ן). (טז) רק לא ירבה לו סוסים, אלא כדי למרכבתו, שלא יבטח על רכבו ועל פרשיו, כי אם בה' כנאמר נגלתי רוס. ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס, וזהו לא תעשה בפני עצמה ויש בה מן הסבה למה שקדם, כי בימים ההם היו מוציאים הסוסים ממצרים, והעד דברי שלמה ותצא מרכבה ממצרים. והנה יצטרך למען הרבית סוסיו שיתמיא העם לשוב אל מצרים, וזה דבר ברור כי השם גאלם משם ובשובם יחללו השם (הראב"ע). לא תספון, מצוה היתה ולא נכתבה, ויש אומרים מטעם לא תוסיפון לראותם עוד עד עולם

לְבָבוֹ וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה־לּוֹ מְאֹד׃ (יח) וְהָיָה כְשִׁבְתּוֹ עַל כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ וְכָתַב לוֹ אֶת־מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל־סֵפֶר מִלִּפְנֵי הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם׃ (יט) וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל־יְמֵי חַיָּיו לְמַעַן יִלְמַד לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהָיו לִשְׁמֹר אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֶת־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לַעֲשֹׂתָם׃ (כ) לְבִלְתִּי רוּם־לְבָבוֹ מֵאֶחָיו וּלְבִלְתִּי סוּר מִן־הַמִּצְוָה

ימין

וְכַסְפָּא וְדַהֲבָא לָא יַסְגֵּי לֵיהּ לַחֲדָא׃ (יח) וִיהֵי כְּמִיתְבֵיהּ עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתֵיהּ וְיִכְתּוֹב לֵיהּ יָת פַּרְשֶׁגֶן אוֹרָיְתָא הָדָא עַל סִפְרָא מִן קֳדָם כָּהֲנַיָּא לֵוָאֵי׃ (יט) וּתְהֵי עִמֵּיהּ וִיהֵי קָרֵי בֵיהּ כָּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי בְּדִיל דְּיֵלַף לְמִדְחַל קֳדָם יְיָ אֱלָהֵיהּ לְמִטַּר יָת כָּל פִּתְגָּמֵי אוֹרָיְתָא הָדָא וְיָת קְיָמַיָּא הָאִלֵּין לְמֶעְבְּדְהוֹן׃ (כ) בְּדִיל דְּלָא יְרִים לִבֵּיהּ מֵאֲחוֹהִי וּבְדִיל דְּלָא יִסְטֵי מִן

תפקידתא

תולדות אהרן וכסף וגו' סנהדרין שם: וכתב וגו' שם ודף כ"ב א': והיתה שם כ"א ב': ילמד הוריות י"א ב':

רש"י

גו ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה (שמואל ב' י"ב): וכסף וזהב לא ירבה לו מאד. אלא כדי ליתן לאכסניא (ס"א לאפסניא): (יח) והיה כשבתו. אם עשה כן כדאי הוא שתתקיים מלכותו: את משנה התורה. שתי ספרי תורות אחת שהיא מונחת בבית גנזיו ואחת שנכנסת ויוצאת עמו. ואונקלוס תרגם פתשגן פתר משנה לשון שנון ודבור: (יט) דברי התורה. כמשמעו: (כ) ולבלתי סור מן המצוה. אפילו מצוה קלה

באור

עולם, וזאת דרך אחרת (הרא"ב"ע). (יח) והיה כשבתו, בתחלת מלכותו. את משנה התורה, נכפל שנית (הרא"ב"ע), וכן הוא בתרגום אשכנזי. ורז"ל אמרו (סנהדרין כ"א), שתי ספרי תורות אחת מונחת בבית גנזיו ואחת שנכנסת ויוצאת עמו. וא"כ משנה כפל כמו לחם משנה, ואונקלוס תרגם פרשגן מלשון שנון ודבור. מלפני הכהנים הלוים, מאותו ספר שהוא לפני או ביד הכהנים והלוים יכתוב המלך לו משנה התורה, וכן תרגם המתרגם האשכנזי, כי זהו מנהג מ"ם מלפני כמו מעל ספר אשר לפני. (יט) והיתה עמו, שמירה. וקרא בו, מוסב על ספר. כל ימי חייו, כשיפנה מעסקיו, כמו והגית בו יומם ולילה. (כ) לבלתי רום לבבו, מוסב על כל אזהרות שאמורו' למעלה,

ואמר

יָמִין וּשְׂמֹאול לְמַעַן יַאֲרִיךְ יָמִים
עַל־מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבָנָיו בְּקֶרֶב
יִשְׂרָאֵל׃ ס שלישי
יח (א) לֹא־יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם
כָּל־שֵׁבֶט לֵוִי חֵלֶק
וְנַחֲלָה עִם־יִשְׂרָאֵל אִשֵּׁי יְהוָה
וְנַחֲלָתוֹ יֹאכֵלוּן׃ (ב) וְנַחֲלָה
לֹא־יִהְיֶה־לּוֹ בְּקֶרֶב אֶחָיו יְהוָה
הוא

תַּפְקֵידְתָּא יַמִּינָא
וּשְׂמָאלָא בְּדִיל דְּיוֹרִיךְ
יוֹמִין עַל מַלְכוּתֵיהּ הוּא
וּבְנוֹהִי בְּגוֹ יִשְׂרָאֵל׃
יח (א) לָא יְהֵי לְכָהֲנַיָּא
לֵוָאֵי כָּל שִׁבְטָא
דְּלֵוִי חוּלָק וְאַחְסָנָא עִם
יִשְׂרָאֵל קוּרְבָּנַיָּא דַּייָ
וְאַחְסַנְתֵּיהּ יֵיכְלוּן׃
(ב) וְאַחְסָנָא לָא יְהֵי לֵיהּ
בְּגוֹ אֲחוֹהִי מַתְּנָן דִּי יְהַב
יהב

תולדות אהרן למען וגו׳ שם שם · כריתות ה׳ ב׳ : הוא וגו׳ הוריות שם כריתות שם :

רש״י

קלה של נביא : למען יאריך ימים. מכלל הן אתה שומע לאו וכן מצינו בשאול שאמר לו שמואל שבעת ימים תוחיל עד בואי אליך להעלות עולות (שם ח׳ י׳) וכתיב ויוחל שבעת ימים (שם י״ג) ולא שמר הבטחתו לשמור כל היום ולא הספיק להעלות העולה עד שבא שמואל ואמר לו נסכלת לא שמרת וגו׳ (שם) ועתה ממלכתך לא תקום הא למדת שבשביל מצוה קלה של נביא נענש : הוא ובניו · מגיד שבנו הוא קודם לכל אדם :

יח (א) כל שבט לוי. בין תמימין בין בעלי מומין : חלק · בביזה : ונחלה · בארץ : אשי ה׳ · קדשי המקדש (ס״א קדשי הקדשים) : ונחלתו. אלו קדשי הגבול תרומות ומעשרות אבל נחלה גמורה לא יהיה לו בקרב אחיו ובספרי דרשו ונחלה לא יהיה לו זו נחלה שאר (ב) בקרב אחיו · זו נחלת חמשה ואיני יודע מה היא ונראה לי שארץ כנען שמעבר הירדן ואילך נקראת ארץ המשה עממין ושל סיחון ועוג שני עממין אמורי וכנעני ונחלת שאר לרבות קני וקנזי וקדמוני · וכן דרשו בפרשת מתנות שנאמרו לאהרן על כן לא היה ללוי וגו׳ להזהיר על קני וקניזי וקדמוני. שוב מצאו בדברי רבי קלונימוס הכי גרסינן בספרי ונחלה לא יהיה לו אלו נחלת

באור

ואמר הרמב״ן ז״ל נרמז כאן בתירה אסור בגאוה, כי הגאוה מדה מגונה ונמאסת אצל האלהים, כמ״ש תועבת ה׳ כל גבה לב. ולבלתי סור, שב על וקרא בו למען ילמד.
יח (א) חלק, בביזה, במה ששללו ישראל בהכנסם לארץ · ובמה שישללו אחרי כן · ונחלה, בארץ (ספרי). אשי ה׳ ונחלתו, אשי ה׳ קדשי מקדש, ונחלתו אלו

הוּא נַחֲלָתוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־
לוֹ׃ ס (ג) וְזֶה יִהְיֶה
מִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים מֵאֵת הָעָם מֵאֵת
זֹבְחֵי הַזֶּבַח אִם־שׁוֹר אִם־שֶׂה
וְנָתַן לַכֹּהֵן הַזְּרֹעַ וְהַלְּחָיַיִם
וְהַקֵּבָה׃ (ד) רֵאשִׁית דְּגָנְךָ
תירשך

לֵיהּ יְיָ אִנּוּן אַחְסַנְתֵּיהּ
כְּמָא דִּי מַלֵּיל לֵיהּ׃
(ג) וְדֵין יְהֵא דַּחֲזֵי לְכַהֲנַיָּא
מִן עַמָּא מִן נָכְסֵי נִכְסְתָא
אִם תּוֹר אִם אִימַּר וְיִתֵּן
לְכַהֲנָא דְּרָעָא וְלוֹעָא
וְקֵבְתָא׃ (ד) רֵישׁ עֲבוּרָךְ
חמרך

תולדות אהרן וזה יהיה חולין ק״ל א׳ : מאת שם קל״ג ב׳ : זבחי שם ע״א וקל״ו א׳ : שור שם קל״ו א׳ : הזרע וגו׳ שם קל״ד ב׳ :

רש״י

נחלת חמשה בקרב אחיו · אלו נחלת שבעה. נחלת חמשה שבטים ונחלת שבעה שבטים ומתוך שמשה ויהושע לא חלקו נחלה אלא חמשה שבטים בלבד שכן משה הנחיל לראובן וגד וחצי שבט מנשה ויהושע הנחיל ליהודה ואפרים ולחצי שבט מנשה ושבעה האחרים נטלו מאליהן אחרי מות יהושע מתוך כך הזכיר חמשה לבד ושבעה לבד : כאשר דבר לו · בארלם לא תנחל אני חלקך : (ג) מאת העם. ולא מאת הכהנים : אם שור אם שה · פרט לחיה : הזרוע. מן הפרק של ארכובה עד כף של יד שקורין אשפל״דין בלע״ז(1) : הלחיים · עם הלשון · דורשי רשומות היו אומרים זרוע תחת יד שנאמר ויקח רומח בידו · לחיים תחת תפלה שנאמר ויעמוד פנחס ויפלל · והקיבה תחת האשה אל קבתה : (ד) ראשית דגנך · זו תרומה ולא פירש בה שיעור אבל רבותינו נתנו בה שיעור עין יפה אחד מארבעים

באור

אלו קדשי הגבול, תרומות ומעשרות, אבל נחלה גמורה לא יהיה לו בקרב אחיו. (ג) מאת זבחי הזבח, שפטם, ונתן, כזובח · הזרע והלחיים והקבה, כי אלה טובים משאר הבשר. (הרמב״ע), כתב הרמב״ן זו מצוה מחודשת לא נזכרה בתורה · כי במדבר שלא היו זובחים שור ושה רק שלמים לא הוזכרה להם שאינה נוהגת במוקדשים. ועתה כשבאו לכנס לארץ חדשה להם, וזה טעם מאת זובחי הזבח. כלומר כאשר יזבחו הזבח שהתרתי להם וזבחת מבקרך ומצאנך כאשר צויתיך ואכלת בשעריך, והנה לא נתן אותם לאהרן בפרשת ויאמר ה׳ לאהרן אע״פ שנתן לו שם התרומות והבכורים שאינם נוהגים אלא בארץ, והטעם כי שם הזכיר כל אשר נתן לו בקודש כי גם התרם קודש הוא, אבל הזרוע והלחיים והקבה וראשית הגז הן חולין גמורים אין בהם זולתי מצות המתנה ע״כ, וא״כ אינם בכלל אשי ה׳ שהקדים למעלה. (ד) ראשית, תחלה, כמו ראשית ממלכתו, וכן
תרגם

1) אשפל״דון בלע״ז, Paleron Espaleron (שולדערבוג, רינדסשולטערבלאטט פייניגער יינגטשירפ).

תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וְרֵאשִׁית גֵּז צֹאנְךָ תִּתֶּן־לּוֹ׃ (ה) כִּי בוֹ בָּחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִכָּל־שְׁבָטֶיךָ לַעֲמֹד לְשָׁרֵת בְּשֵׁם־יְהוָה הוּא וּבָנָיו כָּל־הַיָּמִים׃ ס רביעי (ו) וְכִי־יָבֹא הַלֵּוִי מֵאַחַד שְׁעָרֶיךָ מִכָּל־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־הוּא גָּר שָׁם וּבָא בְּכָל־אַוַּת נַפְשׁוֹ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה׃

ושרת

חַמְרָךְ וּמִשְׁחָךְ וְרֵישׁ גֵּזַת עָנָךְ תַּפְרֵישׁ לֵיהּ׃ (ה) אֲרֵי בֵיהּ אִתְרְעִי יְיָ אֱלָהָךְ מִכָּל שִׁבְטָךְ לִמְקָם לְשַׁמָּשָׁא בִּשְׁמָא דַייָ הוּא וּבְנוֹהִי כָּל יוֹמַיָּא׃ (ו) וַאֲרֵי יֵיתֵי לֵוָאָה מֵחַד מִקִּרְוָךְ מִכָּל יִשְׂרָאֵל דְּהוּא דָאַר תַּמָּן וְיֵיתֵי בְּכָל רְעוּת נַפְשֵׁיהּ לְאַתְרָא דִּי

יִתְרְעֵי

תולדות אהרן תתן לו שבת כ"ה ב' · פסחים ל"ג א' · חולין קל"ה א' וקל"ז א': כי בו סנהדרין ע"ד א': לעמד סוטה ל"ח א' · זבחים כ"ג ב' · חולין קל"ו א' וקל"ח א': היא וגו' סוטה שם: חולין קל"ז א': מאחד סוכה נ"ה ב': ובא שם שם · ב"ק ק"ט שם · מנחות שם:

רש"י

מארבעים עין רעה אחד מששים בינונית אחד מחמשים ושמו על המקרא שלא לפחות מאחד מששים שנאמר וששיתם את האיפה מחומר החטים (יחזקאל מ"ה) ששית האיפה חצי סאה כשאתה נותן חצי סאה לכור הרי אחד מששים שהכור שלשים סאין: וראשית גז צאנך. כשאתה גוזז צאנך בכל שנה תן ממנה ראשית לכהן ולא פירש כאן שיעור ורבותינו נתנו בה שיעור אחד מששים וכמה צאן חייבות בראשית הגז חמש רחלות שנאמר וחמש צאן עשויות (שמואל א' כ"ה) רבי עקיבא אומר ראשית גז שתים. צאנך ארבעה. תתן לו הרי חמשה: (ה) לעמוד לשרת. מכאן שאין שירות אלא מעומד: (ו) וכי יבא הלוי. יכול בבן לוי ודאי הכתוב מדבר תלמוד לומר ושרת יצאו לוים שאין

ראוין

באור

תרגם אונקלוס ותרגום אשכנזי, או ראשית מבחר, כמו בשמים ראש. ראשית דגנך תירשך ויצהרך, זו תרומה, והנה עיקר חיוב התרומה והמעשר הוא בדגן ותירש ויצהר, לפי שהם עיקר מחייתן של בני אדם, והפירות לא יתחייבו כי אם מדברי סופרים, ובכל מקום שסמכו בדבר אקרא, אסמכתא בעלמא היא, ואף הענבים והזיתים לא יתחייבו עד שיעשה מהם תירוש ויצהר. כן דעת הרמב"ן ז"ל. [אמר הבורם: ראשית, תחלה, כמו ראשית ממלכתו, וכן תרגם אונקלוס ותרגום אשכנזי, או ראשית, מבחר, כמו בשמים ראש (בבאורנו לנת"הם), ולפירוש השני ידמה לגרוע ולאיש וקנה כמ"ש הרשב"ם,

כי

(ז) וְשֵׁרֵת בְּשֵׁם יְהוָה אֱלֹהָיו כְּכָל־אֶחָיו הַלְוִיִּם הָעֹמְדִים שָׁם לִפְנֵי יְהוָה׃ (ח) חֵלֶק כְּחֵלֶק יֹאכֵלוּ לְבַד מִמְכָּרָיו עַל־הָאָבוֹת׃ (ט) כִּי אַתָּה בָּא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא־תִלְמַד לַעֲשׂוֹת כְּתוֹעֲבֹת הַגּוֹיִם הָהֵם׃ (י) לֹא־יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר

בנו

יִתְרְעֵי יְיָ: (ז) וִישַׁמֵּשׁ בִּשְׁמָא דַּייָ אֱלָהֵיהּ כְּכָל אֲחוֹהִי לֵוָאֵי דִּמְשַׁמְּשִׁין תַּמָּן קֳדָם יְיָ: (ח) חוּלָק כְּחוּלָק יֵיכְלוּן בַּר מִמַּטַּרְתָּא דְּיֵיתֵי בְּשַׁבְּתָא דְּכֵן אַתְקִינוּ אֲבָהָתָא: (ט) אֲרֵי אַתְּ עָלֵיל לְאַרְעָא דַּייָ אֱלָהָךְ יָהֵיב לָךְ לָא תֵילַף לְמֶעְבַּד כְּתוֹעֲבַת עַמְמַיָּא הָאִנּוּן: (י) לָא יִשְׁתְּכַח בָּךְ מַעְבַּר בְּרֵיהּ

וברתיה

תולדות אהרן ושרת סוכה שם. ב"ק שם. מנחות שם. ערכין י"א א': העמדים זבחים ב"ג ב': חלק סוכה ב"ו א': לא תלמד שבת ע"ס א' ר"ה כ"ד ב'. סנהדרין כ"ח א'. ע"א י"ח א' ומ"ג ב': לא ימצא סנהדרין ג"ן ב'. וס"ד ב'. פסחים ק"ג ס"ו:

רש"י

הראוין לשירות: ובא בכל אות נפשו (ז) ושרת. למד על הכהן שבא ומקריב קרבנות נדבתו או חובתו ואפילו במשמר שאינו שלו דבר אחר עוד למד על הכהנים הבאים לרגל שמקריבין במשמר ועובדין בקרבנות הבאות מחמת הרגל כגון מוספי הרגל ואף על פי שאין המשמר שלהם: (ח) חלק כחלק יאכלו. מלמד שחולקין בעורות ובבשר שעירי חטאת יכול אף בדברים הבאים שלא מחמת הרגל כגון תמידין ומוספי שבת ונדרים ונדבות תלמוד לומר לבד ממכריו על האבות חוץ ממה שמכרו האבות בימי דוד ושמואל שנקבעו המשמרות ומכרו זה לזה טול אתה שבתך ואני אטול שבתי: (ט) לא תלמד לעשות. אבל אתה למד להבין ולהורות כלומר להבין מעשיהם כמה הם מקולקלים ולהורות לבניך לא תעשה כך וכך שזה הוא

חק

באור

כי אלה טובים מאשר הנבחר], (ז) ושרת, רש"י הוא לשרת בכל העבודות ככל אחיו, כן תרגם המתרגם האשכנזי, ויתכן שהכוונה כך היא, כי יבא הלוי וישרת ככל אחיו הלוים או חלק כחלק יאכלו. (ח) לבד ממכריו על האבות, הטעם כי אם מכר בית שירש מאבותיו כאשר כתוב ויצא ממכר בית ועיר אחוזתו, וזהו פי' על האבות לא יאמר לו הנה יש לך לא תאכל עוד, אלא חלק כחלק יאכלו (הרמב"ן), והמתרגם האשכנזי תרגם מלבד מה שיוכל למכור כל תבואות ביתו מאבותיו שבעירו. (ט) כי אתה בא, כמו כי תבוא. כתועבת הגוים ההם, כלל ואח"כ פרט לא ימצא בך וגו'.

מעביר

בְּנוֹ־וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ קֹסֵם קְסָמִים מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף׃ (יא) וְחֹבֵר חָבֶר וְשֹׁאֵל אוֹב וְיִדְּעֹנִי וְדֹרֵשׁ אֶל־הַמֵּתִים׃ (יב) כִּי־תוֹעֲבַת יְהוָה כָּל־עֹשֵׂה אֵלֶּה וּבִגְלַל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה

וּבְרַתֵּיהּ בְּנוּרָא קָסֵים קִסְמִין מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ וְחָרֵשׁ׃ (יא) וְרָטֵין רְטַן וְשָׁאֵיל בִּדִין וּבִדְכוּרוּ וְתָבַע מִן מֵתַיָּא׃ (יב) אֲרֵי מְרַחֲקָא דַיְיָ כָּל דְּעָבֵיד אִלֵּין וּבְדִיל תּוֹעֲבָתָא האלין

תולדות אהרן מעונן וכו' שם ס"ה ב' : וחבר שם נ"ו ב' · וס"ה ב' · כריתות ג' ב' : ודורש סנהדרין ס"ה ב' : כי תועבת סנהדרין נ"ז ב' :

רש"י

הק הכנענים : (י) מעביר בנו ובתו באש. הוא עבודת המולך עושה מדורות אש מכאן ומכאן ומעבירו בין שתיהם : קוסם קסמים. איזהו קוסם האוחז את מקלו ואומר אם אלך אם לא אלך וכן הוא אומר עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו (הושע ד') ; מעונן. רבי עקיבא אומר אלו נותני עונות שאומרים עונה פלונית יפה להתחיל. וחכמים אומרים אלו אוחזי העינים : ומנחש. פתו נפלה מפיו צבי הפסיקו בדרך מקלו נפל מידו : (יא) וחובר חבר · שמלקט נחשים או עקרבים או שאר חיות למקום אחד : ושאל אוב. זה מכשפות ששמו פיתום ומדבר משחיו ומעלה את המת בבית השחי שלו : וידעוני · מכניס עצם חיה ששמה ידוע לתוך פיו ומדבר העצם על ידי מכשפות : ודורש אל המתים. כגון המעלה והנשאל בגלגלת : (יב) כל עושה אלה. עושה כל אלה לא נאמר אלא כל עושה אלה אפילו אחת מהן

באור

(י) מעביר בנו, עבודת כוכבים היתה, כי יש גם היום גוים רבים עובדי האש (הרא"ב"ע). קסם קסמים. יתכן היותו שם כלל, ופירושו חותכי משפט, שאומרים כי כן יהיה בלא ספק וכן גוזרין, וקרוב ממנו קסם על שפתי מלך (משלי ט"ז י"א), שדבר המלך חותך כמשפט, אמת דבר ולא תשיב, ופרט מעונן ומנחש ומכשף (הרא"ב"ע). מעונן ומנחש ומכשף, בארנו בס' (ויקרא י"ט כ"ו). והנה לר"ע שאומר בסנהדרין מעונן זה נותן עונה, שאמר עונה פלונית יפה להתחיל, יתורגם (צייטענוועהלער), ולרבנן דאמרי זה שאוחז את העינים, ראוי שיתורגם (אויגענפערבלענדער), ויש פותרין אותו מגזרת ענן, והוא הרואה בענן דמות צורות ומגיד מהן העתידות (וואָלקענבעשױערער). ומנחש הוא שמביט בעופות בכנפיהם או בצפצוף (הרמב"ן). (יא) וחבר חבר, שמלקט נחשים או עקרבים או שאר חיות למקום אחד (סנהדרין ס"ה), ובספרי משמע שאומר דברים על הנחש או על העקרב שלא יזיקוהו, ורמב"ן פי' אלו שאומרים שיחברו השדים. ושאל אוב וידעני, מבואר בפרשה קדושים (ויקרא י"ט ל"א). (יב) כי תועבת ה' כל עשה אלה, הטעם כי תועבת ה' הוא עושה כל אלה ונמשך אלה עושה אל הקודש,

אז

האלין יי אלהך מתריך יתהון מן קדמך : (יג) שלים תהי בדחלתיה דיי אלהך : (יד) ארי עממיא האלין די את ירית יתהון מן מענניא ומן קסמיא

בען

האלה יהוה אלהיך מוריש אותם מפניך : (יג) תמים תהיה עם יהוה אלהיך : חמישי (יד) כי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם אל־מעננים ואל־קסמים

ישמעו

ת"ו רבתי

תולדות אהרן תמים פסחים קי"ג כ' · עקדה שער י"ז :

רש"י

מפניך : (יג) תמים תהיה עם ה' אלהיך · התהלך עמו בתמימות ותצפה לו ולא תחקור אחר העתידות אלא כל מה שיבוא עליך קבל בתמימות ואז תהיה עמו ולחלקו : (יד) לא כן נתן ה' אלהיך · לשמוע אל מעוננים ואל קוסמים שהרי השרה

שכינה

באור

או יאמר שעושה אלה הוא בעצמו תועבה נגד ה'. ובגלל התועבת האלה ה' אלהיך מוריש אותם מפניך, העיד לנו הכתוב שהמעשים האלו הם מתועבים מצד השכל, אף אם לא אסרם הכתוב, כי ענש עליהם את הגוים והורישם מן הארץ בגללם. (יג) תמים תהיה עם ה' אלהיך, שלם עמו, שגם בדרישת העתידות לא תדרוש זולתו אבל תדרוש את ה' ע"י נביא או אורים ותומים. כתב הרמב"ן במנין המצות שהוסיף על דברי הרב ז"ל (מצוה ח'), ענין המצוה הזאת שניחד לבבנו אליו לבדו ית', ונאמין שהוא לבדו עושה כל, והוא היודע אמתת כל עתיד, וממנו לבדו נדרוש הבאות, ולא נדרוש מהוברי שמים מזולתם, ולא נבטח שיבאו דבריהם על כל פנים, אבל אם נשמע דבר מהם, נאמר הכל בידי שמים, כי הוא משנה המערכת כרצונו. מפר אותות בדים וקוסמים יהולל, ונאמין שכל הבאות תהיינה אלינו כפי התקרבנו לעבודתו. והמצוה הזאת נרמזה גם אברהם אבינו כאשר בא לכרות לו ברית לתת לו זרע אמר התהלך לפני והיה תמים. כי היה הוא ע"פ יסוד באמונה וחולק על הכשדים, שהיו מיחסים הכחות כלם לשמש ולירח ולכוכבים, והוא ראה שיש עליהם יוצר ומנהיג, צוהו עוד שיהיה תמים עמו, ולא יתן בלב שיהא בזולתו שום אמת ולא יסתכל בעניינים כלל, ע"ש. וכבר ידעת שלדעת הרמב"ם ז"ל אלו היו בדברים הללו ממש, לא היה התורה אוסרתן שאין החפץ לדעת הבאות נתעב מצד עצמו, אבל בעבור שהבל המה ואין בם מועיל, הם מפסידי הנפש ומביאות אותה אל דעות ואמונות נלוזות בדרכי ההשגחה העליונה, ומקרבות אותם אל עבודת כוכבים. ואין ראוי לאיש קדוש מחזיק דת האמת לתת לב בדברי דופי. ומפרשים אחרים נחלקו עליו, ואמרו שלפי הנראה מפשטות הכתובים ומאמרי חז"ל יש שורש דבר נמצא בם, ואף על פי כן התורה אסרתן, כדי שלא נירא רע, ולא ניחל כל טוב, כי אם ממנו יתעלה לבדו, ואנו לא להכריע באנו. כי אם לפרש הכתובים. (יד) ישמעו, כן

דרכם

יִשְׁמָעוּ וְאַתָּה לֹא כֵן נָתַן לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ (טו) נָבִיא מִקִּרְבְּךָ מֵאַחֶיךָ כָּמֹנִי יָקִים לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן׃ (טז) כְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁאַלְתָּ מֵעִם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב בְּיוֹם הַקָּהָל לֵאמֹר לֹא אֹסֵף לִשְׁמֹעַ אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהָי וְאֶת־הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת לֹא־אֶרְאֶה עוֹד וְלֹא אָמוּת׃
(יז) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָי הֵיטִיבוּ אֲשֶׁר

קמץ בז"ק דברו

תרגום אונקלוס

בְּעַן וְאַתְּ לָא כֵן יְהִיב לָךְ יְיָ אֱלָהָךְ׃ (טו) נְבִיָא מִבֵּינָךְ מֵאַחָךְ כְּוָתִי יְקִים לָךְ יְיָ אֱלָהָךְ מִנֵּיהּ תְּקַבְּלוּן׃ (טז) כְּכֹל דִּי שְׁאֵילְתָּ מִן קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּחוֹרֵב בְּיוֹמָא דִקְהָלָא לְמֵימַר לָא אוֹסֵיף לְמִשְׁמַע יָת קָל מֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהִי וְיָת אִשָּׁתָא רַבְּתָא הָדָא לָא אֶחֱזֵי עוֹד וְלָא אֵמוּת׃ (יז) וַאֲמַר יְיָ לִי אַתְקִינוּ דְּמַלִּילוּ׃

נביא

תולדות אהרן נביא עקרים מ"ג פ"ה : אליו יבמות צ' ב' :

ר ש" י

שבינה על הגלולים והוריס ותומים : (טו) מקרבך מאחיך כמוני · כמו שאני מקרבך מאחיך

ב א ו ר

דרכם תמיד, והם רגילים בכך, כמו ככה יעשה איוב. ואתה, וי"ו הנגוד עם כפל הכנוי, אבל אתה. לא כן נתן לך, שלא יתאמתו לך דברי המעוננים והקוסמים, כמאמרם אין מזל לישראל (רע"ם). (טו) כמני, המיישר אותך כמוני. ואין זה סותר למה שנאמר ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, כי זהו בבחינת המעלה ומדרגתו, אבל בבחינת סבת ותכלית שליחותו להורות את עם ה' בדרך הישר ולהוכיחם על פניהם, כל נביאי השם שוין. אליו תשמעון, אם יצוה לשעתו, וכן הוא בספרי, אליו השמעון, אפילו יאמר לעבור על אחת מן המצות (חוץ מעבודת כוכבים) לפי שעה, שומעין לו. [אמר המחבר : כמיני, וכן מקרב אחיהם כמוך בסמוך (פסוק י"ח) אין כוונתו על שווי הגמור. שהרי הכתוב אומר ולא קם נביא עוד בישראל כמשה (להלן ל"ד, יו"ד). וכבר אמרנו שכמוך בפרעה לא אמר אלא על צד הדמיון ולא על צד השווי שהרי פרעה היה מלך וגדול מיוסף כמו שאמר רק הכסא אגדל ממך (בראשית מ"א מ'). וכן כאן כמני כמוך, הוא על צד הדמיון. ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, הוא על צד השווי, והראיה לכל האותות והמופתים אשר שלחו ה' לעשות בארץ מצרים לפרעה וגו' ולכל היד החזקה וגו' (שם שם י"א, י"ב), דברים אלה לא יוכלו להעשות עוד ע"י נביא אחר. וקרוב לזה כתבנו בבאורנו עיי"ש]. (טז) ולא אמות, קצר הענין וסמוך על

זכרונם

דִּבֵּרוּ׃ (יח) נָבִיא אָקִים לָהֶם מִקֶּרֶב אֲחֵיהֶם כָּמוֹךָ וְנָתַתִּי דְבָרַי בְּפִיו וְדִבֶּר אֲלֵיהֶם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּנּוּ׃ (יט) וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא־יִשְׁמַע אֶל־דְּבָרַי אֲשֶׁר יְדַבֵּר בִּשְׁמִי אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ׃ (כ) אַךְ הַנָּבִיא אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר בִּשְׁמִי אֵת אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִיו לְדַבֵּר וַאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וּמֵת הַנָּבִיא הַהוּא׃ (כא) וְכִי תֹאמַר בִּלְבָבֶךָ
איכה

(יח) נְבִיָא אֲקִים לְהוֹן מִגוֹ אֲחֵיהוֹן כְּוָתָךְ וְאֶתֵּן פִּתְגָמֵי נְבוּאָתִי בְּפוּמֵיהּ וִימַלֵּיל עִמְּהוֹן יָת כָּל דִּי אֲפַקְּדִינֵּיהּ׃ (יט) וִיהֵי גַּבְרָא דִּי לָא יְקַבֵּיל לְפִתְגָמַי דִּי יְמַלֵּיל בִּשְׁמִי מֵימְרִי יִתְבַּע מִנֵּיהּ׃ (כ) בְּרַם נְבִיָא דִּי יַרְשַׁע לְמַלָּלָא פִּתְגָמָא בִּשְׁמִי יַת דִּי לָא פַקֵּדְתֵּיהּ לְמַלָּלָא וְדִי יְמַלֵּיל בְּשׁוּם טַעֲוַת עַמְמַיָּא וְיִתְקְטֵיל נְבִיָא הַהוּא׃ (כא) וַאֲרֵי תֵימַר בְּלִבָּךְ אֶכְדֵין נִידַע
ית

תולדות אהרן והית סנהדרין פ"ט ה': אנכי שם ע"ס ב': אך וכו' שם שם:

רש"י

מאחיך יקים לך תחתי וכן מנביא לנביא: (כ) אשר לא צויתיו לדבר. אבל צויתיו לחבירו: ואשר ידבר בשם אלהים אחרים. אפילו כיון את ההלכה לאסור את האסור ולהתיר את המותר: ומת. בחנק שלשה מיתתן בידי אדם המתנבא מה שלא שמע ומה שלא נאמר לו ונאמר לחברו ומתנבא בשם עבודת כוכבים אבל הכובש את נבואתו והעובר על דברי הנביא והעובר על דברי עצמו מיתתן בידי שמים שנאמר אנכי אדרוש מעמו: (כא) וכי תאמר בלבבך. עתידין אתם לומר כשיבוא חנניה בן עזור ומתנבא הנה כלי בית ה׳
מושבים

באור

זכרונם שאמרו קרב אתה ושמע וגו׳ ואת תדבר אלינו את כל אשר ידבר ה׳ אלהינו אליך ושמענו ועשינו, כלומר ששאלו ורצו בשליחות הנביא. (יח) נביא אקים להם, זה מאמר השם לא נזכר בפ׳ יתרו, ויתכן שלא בא אלא למשה לבדו, והעד נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך, והוא לא הזכירו עד כאן שהוא מקומו הראוי לו, לפי שהוא סמוך לפטירתו, ורצו שיאמינו ביהושע ובנביאים הבאים אחריו למען לא יסורו מן הדרך אשר הוליכם בחכמתו ובתבונתו הרבה. (יט) אשר ידבר, הנביא. אנכי אדרש מעמו, והנה מיתתו בידי שמים. (כ) ואשר, כמו או אשר. ידבר בשם אלהים אחרים, בפעם שרוצה להדיח את עם ה׳ להאמין שאל נכר הוא אמת והוא שולחו אליהם.
ומת

אֵיכָה נֵדַע אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא־
דִבְּרוֹ יְהוָה׃ (כב) אֲשֶׁר יְדַבֵּר
הַנָּבִיא בְּשֵׁם יְהוָה וְלֹא־יִהְיֶה
הַדָּבָר וְלֹא יָבֹא הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר
לֹא־דִבְּרוֹ יְהוָה בְּזָדוֹן דִּבְּרוֹ
הַנָּבִיא לֹא תָגוּר מִמֶּנּוּ׃ ס

כי

יָת פִּתְגָּמָא דִּי לָא מַלְּלֵיהּ
יְיָ׃ (כב) דִּי יְמַלֵּיל נְבִיָּא
בִּשְׁמָא דַייָ וְלָא יְהֵי
פִתְגָּמָא וְלָא יִתְקַיַּם הוּא
פִּתְגָּמָא דִּי לָא מַלְּלֵיהּ יְיָ
בְּרֶשַׁע מַלְּלֵיהּ נְבִיָּא לָא
תִדְחֲלוּן מִנֵּיהּ׃

ארי

רש"י

מושבים מבבלה עתה מהרה (ירמיה כ"ז) וירמיה עומד וצווח על העמודים ועל הים ועל יתר הכלים שלא גלו עם יכניה בבלה יובאו עם גלות צדקיהו: (כב) אשר ידבר הנביא. ויאמר דבר זה עתיד לבא עליכם ותראו שלא יבא הוא הדבר אשר לא דברו ה' והורג אותו ואם תאמר זו במתנבא על העתידות הרי שבא ואמר עשו כך וכך ומפי הקדוש ברוך הוא אני אומר. כבר נצטוו שאם בא להדיחך מאחת מכל המצות לא תשמע לו אלא אם כן מומחה הוא לך שהוא צדיק גמור כגון אליהו בהר הכרמל שהקריב בבמה בשעת איסור הבמות כדי לגדור את ישראל הכל לפי צורך שעה וסייג הפרצה לכך נאמר אליו תשמעון: לא תגור ממנו. לא תמנע עצמך מללמד עליו חובה ולא תירא ליענש עליו:

תכון

באור

ומת הנביא ההוא, מיתתו היה בידי אדם על פי ב"ד. (כא) איכה נדע, כשיצוה לעשות איזו מצוה, כגון אליהו בהר הכרמל, ויהושע שהקיף יריחו בשבת, וצוה את הכהנים לשאת הארון בירדן, ולעמוד שם עד שיעברו כל העם. (כב) ולא יהיה הדבר ולא יבא הוא הדבר אשר לא דברו ה', כמעיין יראה שלמעלה (י"ג ו'), אמר והנביא השוא או חולם החלום ההוא יומת, אף שבא האות והמופת, לפי שהם ידבר על הנביא שמסית ומדיח את עם ה' להכחיש במציאות השם, או שלמות אחת משלמיות הבורא, או שיצוה לעבוד עבודה או לעשות מעשה שמתנגדת אל ציור שלמות הבורא חכמתו וטובו ויכלתו, או לעקור דבר מן התורה המאומתת לנו בדרכים שאין לספק עליהם כלל. והנה בנביא כזה לא נשגיח אם יבוא האות אם לא יבוא, כי אין בכח האות והמופת להכחיש דבר המאומת לנו על ידי מופת חותך שכלי, או בהגלות ופרסום רב במעמד הנבחר. מעתה אם יצוה לעבוד עבודת כוכבים או כל דבר הסותר להקש השכל הישר, אף לפי שעה, אין לשמוע אליו, ואולם כאן ידבר בנביא שמצוה לשנות על אחת מהמצות שאין סותרה מתנגד לציור השם ושלמיותיו, כי אינם שכליים רק שמעיות, ואפשר שישנה אותם השם לפי הזמן והמקום, ולכן נצטרך להשגיח אם יבוא את אשר

דבר

יט (א) כִּי־יַכְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ אֶת־אַרְצָם
וִירִשְׁתָּם וְיָשַׁבְתָּ בְעָרֵיהֶם
וּבְבָתֵּיהֶם׃ (ב) שָׁלוֹשׁ עָרִים
תַּבְדִּיל לָךְ בְּתוֹךְ אַרְצְךָ אֲשֶׁר
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ׃
(ג) תָּכִין לְךָ הַדֶּרֶךְ וְשִׁלַּשְׁתָּ
אֶת־גְּבוּל אַרְצְךָ אֲשֶׁר יַנְחִילְךָ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָיָה לָנוּס שָׁמָּה
כָּל־רֹצֵחַ׃ (ד) וְזֶה דְּבַר הָרֹצֵחַ
אֲשֶׁר־יָנוּס שָׁמָּה וָחָי אֲשֶׁר יַכֶּה
את

יט (א) אֲרֵי יְשֵׁיצֵי יְיָ
אֱלָהָךְ יָת
עַמְמַיָא דַּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵיב
לָךְ יָת אַרְעֲהוֹן וְתֵירְתִנּוּן
וְתֵיתֵב בְּקִרְוֵיהוֹן
וּבְבָתֵּיהוֹן׃ (ב) תְּלַת
קִרְוִין תַּפְרֵישׁ לָךְ בְּגוֹ
אַרְעָךְ דַּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב
לָךְ לְמֵירְתַהּ׃ (ג) תַּתְקֵין
לָךְ אָרְחָא וּתְתַלֵּית יָת
תְּחוּם אַרְעָךְ דַּי יַחְסְנִנָּךְ
יְיָ אֱלָהָךְ וִיהֵי לְמֵעֲרוֹק
תַּמָּן כָּל קָטוֹלָא׃ (ד) וְדֵין
פִּתְגָּם קָטוֹלָא דַּי יֵעֲרוֹק
לְתַמָּן וְיִתְקַיַּם דַּי יִקְטוֹל
ית

תולדות אהרן תכין לך ב"ב ק' ב': מכות י' ב': לנוס סנהדרין י"ח ב': וזה דבר שבועות מ"ז א'. מכות ט' ב' וי"ב ב':

רש"י

יט (ג) תכין לך הדרך. מקלט מקלט היה כתוב על פרשת דרכים: ושלשת את גבול ארצך. שיהא מתחלת הגבול עד העיר הראשונה של עיר מקלט כשיעור מהלך שיש ממנה עד השנייה וכן משנייה לשלישית וכן מן השלישית עד הגבול השני של

באור

דבר בשם ה' אז נשמע אליו בעת היא באותה מצוה שמעיית, ואם לא יבוא אז בזדון דבר הנביא ולא תגור ממנו. ולא יבא, כן הנביא השם שכל עת שירצה לחדש מצוה או לשנות בה דבר לפי שעה, יקיים את דברי שלוחו ע"י אות או מופת, וכן עשה יהושע ואליהו שנעשו על ידיהם נפלאות ונסים, והיתה שליחתם מבוארת ומוחזקת.

יט (ג) תכין לך הדרך, להיות הערים במקום שיהא דרכו מוכנת ומיושבת (הרא"ב"ע). ושלשת את גבול ארצך, שיהא מתחלת הגבול עד העיר הראשונה של עיר מקלטו כשיעור מהלך שיש ממנה עד השניה וכן משניה לשלישית וכן מן השלישית עד הגבול השני של ארץ ישראל (רש"י). והרא"ב"ע פי' שתחלק הארץ לשלש, וכן תרגם המתרגם האשכנזי.

(ד) אשר יכה, ימית וכת"א דיקטול, וכן הוא בתרגום אשכנזי. מתמול שלשם, מעולם

אֶת־רֵעֵהוּ בִּבְלִי־דַעַת וְהוּא
לֹא־שֹׂנֵא לוֹ מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם׃
(ה) וַאֲשֶׁר יָבֹא אֶת־רֵעֵהוּ בַיַּעַר
לַחְטֹב עֵצִים וְנִדְּחָה יָדוֹ בַגַּרְזֶן
לִכְרֹת הָעֵץ וְנָשַׁל הַבַּרְזֶל מִן־
הָעֵץ וּמָצָא אֶת־רֵעֵהוּ וָמֵת הוּא
יָנוּס אֶל־אַחַת הֶעָרִים־הָאֵלֶּה
וָחָי׃ (ו) פֶּן־יִרְדֹּף גֹּאֵל הַדָּם אַחֲרֵי
הָרֹצֵחַ כִּי יֵחַם לְבָבוֹ וְהִשִּׂיגוֹ
כי

יַת חַבְרֵיהּ בְּלָא מַדְּעֵיהּ
וְהוּא לָא שָׂנֵי לֵיהּ
מֵאִתְּמָלֵי וּמִדְּקַדְמוֹהִי׃
(ה) וְדִי יֵיעוֹל עִם חַבְרֵיהּ
בְּחוּרְשָׁא לְמִקַּץ אָעִין
וְתִתְמְרֵיג יְדֵיהּ בְּבַרְזְלָא
בְּמִקְצֵיהּ אָעָא וְיִשְׁתְּלֵיף
בַּרְזְלָא מִן אָעָא וְיִשְׁכַּח
יַת חַבְרֵיהּ וִימוּת הוּא
יְעֱרוֹק לַחֲדָא מִן קִרְוַיָּא
הָאִלֵּין וְיִתְקַיָּם׃ (ו) דִּלְמָא
יִרְדּוֹף גָּאֵל דְּמָא בָּתַר
קָטוֹלָא אֲרֵי יֵחַם לִבֵּיהּ
וידבקיניה

תולדות אהרן בבלי נדרים שם פ״ח ב׳. ב״ק פ״ו ב׳. מכות ט׳ ב׳: ואשר יבא נדרים שם ב״ק שם. מכות שם וח׳ א׳: העץ מכות י׳ ב׳: ומצא שם ח׳ ערכין ל׳ ב׳: ינוס מכות ד׳ ב׳.

רש״י

של ארץ ישראל: (ה) ונדחה ידו. כשבא להפיל הגרזן על העץ ותרגומו ותתמריג ידיה לשון ונשמטה ידו להפיל מכת הגרזן על העץ כי שמטו הבקר (שמואל ב׳ ו׳) תרגם יונתן ארי מרגוהי תוריא: ונשל הברזל מן העץ. יש מרבותינו אומרים נשמט הברזל מקתו ויש מהם אומרים שישל הברזל לחתיכה מן העץ המתבקע והיא נתזה והרגה: (ו) פן ירדוף גואל הדם. לכך אני אומר להכין לך דרך וערי מקלט רבים:
ואם

באור

ובעל ל״הק כשיזכיר זמן שעבר בלתי מיוחד ילך לאחור עד יום השלישי. (ה) את, כמו עם. לחטב, לכרות לגזור כמו מחוטב עציך. ונדחה ידו, כשבא להפיל הגרזן על העץ, ותרגומו ותתמריג ידיה לשון ונשמטה ידו להפיל מכת הגרזן על העץ, כי שמטו הבקר (שמואל ב׳ ו׳), תרגם יונתן ארי מרגוהי תוריא (רש״י), וכן תרגם המתרגם האשכנזי כשמרים ידו להפיל הגרזן בחוזקה על העץ. ונשל, כמו ונשא, מגזרת כי ישל זיתך רק זה נשל פעל עומד, ונשל גוים רבים יוצא (הראב״ע). והרמב״ם כתב, הברזל הוא הגרזן שקרוי ברזל, כדכתיב אם קהה הברזל, שישליך הגרזן חתיכת בקעת מן העץ, ולדעתו ונשל פעל יוצא ועניינו כך הוא ונשל הברזל מן העץ כלומר שהגרזן יבקע העץ ויגזור ממנו, ואותו חלק העץ הנגזר ימצא את רעהו. ואולם המתרגם האשכנזי תרגם כדעת הראב״ע, וכ״מ מרבותינו שאמרו נשמט הברזל מקתו. ומצא, הברזל שנשמט. (ו) גאל הדם, כל גואל תובע מחבירו דבר שיש לו זכות עליו. אם יגאלך טוב יגאל
רות

כִּֽי־יִרְבֶּה הַדֶּרֶךְ וְהִכָּהוּ נָפֶשׁ
וְלוֹ אֵין מִשְׁפַּט־מָוֶת כִּי לֹא
שֹׂנֵא הוּא לוֹ מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם׃
(ז) עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לֵאמֹר
שָׁלֹשׁ עָרִים תַּבְדִּיל לָךְ׃ (ח) וְאִם־
יַרְחִיב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־גְּבֻלְךָ
כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ וְנָתַן לְךָ
אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר דִּבֶּר
לָתֵת לַאֲבֹתֶיךָ׃ (ט) כִּֽי־תִשְׁמֹר
אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת לַעֲשֹׂתָהּ
אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְאַהֲבָה
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְלָלֶכֶת
בִּדְרָכָיו כָּל־הַיָּמִים וְיָסַפְתָּ לְךָ
עוֹד שָׁלֹשׁ עָרִים עַל הַשָּׁלֹשׁ
האלה

וְיִדְבְּקִנֵּיהּ אֲרֵי תִסְגֵּי
אָרְחָא וְיִקְטְלִינֵּיהּ נְפָשׁ
וְלֵיהּ לֵית חוֹבַת דִּין
דִּקְטוֹל אֲרֵי לָא סָנֵי הוּא
לֵיהּ מֵאִתְמָלֵי
וּמִדְּקַדְמוֹהִי׃ (ז) עַל כֵּן
אֲנָא מְפַקֵּד לָךְ לְמֵימַר
תְּלָת קִרְוִין תַּפְרֵישׁ לָךְ׃
(ח) וְאִם יַפְתֵּי יְיָ אֱלָהָךְ
יָת תְּחוּמָךְ כְּמָא דִּי קַיֵּים
לַאֲבָהָתָךְ וְיִתֵּן לָךְ יָת כָּל
אַרְעָא דִּי מַלֵּיל לְמִתַּן
לַאֲבָהָתָךְ׃ (ט) אֲרֵי תִטַּר
יָת כָּל תַּפְקֵדְתָּא הָדָא
לְמֶעְבְּדַהּ דִּי אֲנָא מְפַקֵּד
לָךְ יוֹמָא דֵּין לְמִרְחַם יָת
יְיָ אֱלָהָךְ וְלִמְהַךְ בְּאָרְחָן
דְּתַקְנָן קֳדָמוֹהִי כָּל יוֹמַיָּא
וְתוֹסֵיף לָךְ עוֹד תְּלָת
קִרְוִין עַל תְּלָת אִלֵּין׃
ולא

תולדות אהרן ולו אין שם י׳ ג׳: כי לא שנ שם:

רש״י

(ח) ואם ירחיב. כאשר נשבע לתת לך ארץ קני וקניזי וקדמוני: (ט) ויספת לך
עוד

באור

(רות ג׳ י״ג), אם יתבע ממך היבום והאישות בזכות שיש לו עליך לפי שאת היית נשואה לאחד ממשפחתו. או דדו או בן דדו יגאלנו בזכות שיש לו עליו, לפי שהוא ממשפחתו הוא תובע אותו ממך, ולכן לא נאמר אם איש אחר יגאלנו כי אין לאחר זכות עליו יותר ממך, וכן כאן קרובו של הרוג תובע את דמו מיד ההורג בזכות שהיה לו עליו יותר מאלהו. והכהו נפש, דרך קצרה והכהו מכת נפש במקום שתצא נפשו (הרמב״ע).
(ח) ואם ירחיב ה׳ אלהיך, כאשר נשבע לתת לך ארץ קני, קנזי, וקדמוני (רש״י).

הָאֵלֶּה׃ (י) וְלֹא יִשָּׁפֵךְ דָּם נָקִי
בְּקֶרֶב אַרְצְךָ אֲשֶׁר יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ
נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה וְהָיָה עָלֶיךָ
דָּמִים׃ פ
(יא) וְכִי־יִהְיֶה אִישׁ שֹׂנֵא לְרֵעֵהוּ
וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו וְהִכָּהוּ נֶפֶשׁ
וָמֵת וְנָס אֶל־אַחַת הֶעָרִים הָאֵל׃
(יב) וְשָׁלְחוּ זִקְנֵי עִירוֹ וְלָקְחוּ
אֹתוֹ מִשָּׁם וְנָתְנוּ אֹתוֹ בְּיַד גֹּאֵל
הַדָּם

(י) וְלָא יִשְׁתְּפֵיךְ דַּם זַכַּאי
בְּגוֹ אַרְעָךְ דַּי יְיָ אֱלָהָךְ
יָהֵיב לָךְ אַחְסָנָא וִיהֵי
עֲלָךְ חוֹבַת דִּין דִּקְטוֹל׃
(יא) וַאֲרֵי יְהֵי גְּבַר סָנֵי
לְחַבְרֵיהּ וְיִכְמַן לֵיהּ וִיקוּם
עֲלוֹהִי וְיִקְטְלִנֵּיהּ נְפַשׁ
וִימוּת וְיֵעֲרוֹק לַחֲדָא מִן
קִרְוַיָּא הָאִלֵּין׃
(יב) וְיִשְׁלְחוּן סָבֵי קַרְתֵּיהּ
וִידַבְּרוּן יָתֵיהּ מִתַּמָּן
וְיִמְסְרוּן יָתֵיהּ בְּיַד גָּאֵל
דְּמָא

תולדות אהרן וארב לו כתובות ע"ז א'. ב"ק מ"ה א'. סנהדרין ע"ט א': ושלחו מכות י' ב':

רש"י

עוד שלש. הרי תשע שלש שבעבר הירדן ושלש לעתיד לבא: (יא) וכי יהיה איש שונא לרעהו. ע"י שנאתו הוא בא לידי וארב לו מכאן אמרו עבר אדם על מצוה קלה סופו לעבור על מצוה חמורה לפי שעבר על לא תשנא סופו לבא לידי שפיכות דמים לכך נאמר וכי יהיה איש שונא לרעהו וגו' שהיה לו לכתוב וכי יקום איש וארב לרעהו

באור

חוץ משבעה עממים שהבטיחה לתת להם מיד כבואם אל הארץ. (י) דם נקי, דם של נקי. דמים, תביעת דמים, וכן תרגם אונקלוס ומתרגם אשכנזי. (יא) וכי יהיה איש שנא לרעהו, על ידי שנאתו הוא בא לידי וארב לו. מכאן אמרו עבר אדם על מצוה קלה סופו לעבור על מצוה חמורה, לפי שעבר על לא תשנא סופו לבוא לידי שפיכות דמים (רש"י). (יב) ונתנו אתו ביד גאל הדם, כבר בארנו בפרשת ואלה משפטים פשטות הכתוב כמו שאמרו רז"ל בתחלה אחד שוגג ואחד מזיד גולה, כי כל עוד שלא הורגלו בני אדם להיות כל זכותם ודיניהם מסור ביד ב"ד, היו הקרובים וגואלי הנרצח רודפים אחרי הרוצח ותובעים ממנו את דם הנהרג, וכן הדבר נהוג בכל האומות הקדומות. אחר שמענו את שמעם, ויצאו מזה תקלות רבות ושפיכת דם נקי, כי גואל הדם בחום לבבו על מיתת קרובו לא יתן על לב להבחין בין שוגג למזיד, לכן צותה התורה להציל את הרוצח מיד גואל הדם טרם עמדו למשפט, להכין ערי מקלט, והיה כל מכה נפש בין שוגג בין מזיד ינוס שמה וינצל, אחרי כן ישלחו ב"ד ויקחו אותו משמה להעמידו למשפט, וישפטו בין הרוצח והגואל, ואם ימצאו שבשגגה הרג, ישיבו אותו אל עיר מקלטו, ואם במזיד רצח, ימסרו אותו ביד הגואל, והוא ינקום את נקמתו ממנו

הַדָּם וָמֵת׃ (יג) לֹא־תָחוֹס עֵינְךָ
עָלָיו וּבִעַרְתָּ דַם־הַנָּקִי מִיִּשְׂרָאֵל
וְטוֹב לָךְ׃ ס ששי (יד) לֹא
תַסִּיג גְּבוּל רֵעֲךָ אֲשֶׁר גָּבְלוּ
רִאשֹׁנִים בְּנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר תִּנְחַל
בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן
לְךָ

דְּמָא וִימוּת׃ (יג) לָא
תְחוּס עֵינָךְ עֲלוֹהִי וּתְפַלֵּי
אַשְׁדֵי דַם זַכָּאֵי מִיִּשְׂרָאֵל
וְיֵיטַב לָךְ׃ (יד) לָא תְשַׁנֵּי
תְּחוּמָא דְחַבְרָךְ דִּי
תַחִימוּ קַדְמָאֵי בְּאַחְסָנְתָךְ
דִּי תַחְסֵן בְּאַרְעָא דַּי יְיָ
אלהך

תולדות אהרן לא תסיג שבת ע"ש א' · נדה כ"ז א':

רש"י

לרעהו והכהו נפש: (יג) לא תחוס עינך · שלא תאמר הראשון כבר נהרג למה אנו הורגים את זה ונמצאו שני אנשים הרוגים: (יד) לא תסיג גבול. לשון נסוגו אחור (ישעיה מ"ב) שמחזיר סימן חלוקת הקרקע לאחור לתוך שדה חבירו למען הרחיב את שלו והלא כבר נאמר לא תגזול מה תלמוד לומר לא תסיג למד על העוקר תחום חברו שעובר בשני לאוין יכול אף בחוצה לארץ תלמוד לומר בנחלתך אשר תנחל וגו' בארץ ישראל

באור

שמנו, כן משמע משמעות הכתובים בפרשה הזאת, וזהו מה שאמר הכתוב במקום הזה ונתנו אותו ביד גואל הדם ומת, שהגואל ימיתנו, כאשר כפל שם גואל הדם הוא ימית את הרוצח (במדבר לה י"ט כ'), כן היה הדבר בתחלה, ואולם אחרי כן ראו שטוב להם למסור כל דיני מיתה וגאולת הדם ביד השופטים, ונתנו בני אדם מעצור לרוחם, לבלתי שלוח ידם במכה נפש, טרם יבררו ב"ד השוגג הוא אם מזיד? ולא הוצרך עוד ההורג לגלות מיד, כי גואל הדם שמר לו את הדבר, עד עמדו למשפט, ומיד כשהרג לקחוהו ב"ד ושפטוהו, ואם בשוגג הרג שלחוהו אל אחת מערי מקלט וחי, ואם מזיד היה, ב"ד ימיתוהו, ולזה דקדקו רז"ל לומר, בתחלה אחד שוגג ואחד מזיד גולה. (יג) לא תחוס עינך עליו, שלא תאמר הראשון כבר נהרג, למה אנו הורגין את זה, ונמצא שני אנשים הרוגים (ספרי). דם הנקי, שפיכת דם הנקי, וכן ת"א. ולפ"ז נקי הוא תואר לדם, ואולם בעבור שלא אמר הדם הנקי, משמע שהוא סמיך דם של נקי, ויהיה טעם דם כענין והיה עליך דמים. שפי' תביעת או חוב דמים, אף כאן פי' חובת דם של נקי הנהרג. [אמר הכורם: לא תחוס, אפשר שכוונת הכתוב לא תחוס עינך עליו, אף אם הגואל מתחרט אח"כ וחוס על הרוצח, ורוצה שלא יהרג, הנה החוב עליך לבער דם הנקי מישראל, וטוב לך, שהוא טובת האומה שלא ירבו הרוצחים]. (יד) לא תסיג, כמו נסוגו אחור, ממשיך את המצר אחור להרחיב את שדהו מכמית שגבלו אותו ראשונים (רש"י ורשב"ם). בנחלתך אשר תנחל בארץ, הסגת גבול אף בחוצה לארץ אסור אלא שהדבר

שהדבר

לְךָ לְרִשְׁתָּהּ׃ ס (טו) לֹא־יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל־עָוֺן וּלְכָל־חַטָּאת בְּכָל־חֵטְא אֲשֶׁר יֶחֱטָא עַל־פִּי ׀ שְׁנֵי עֵדִים אוֹ עַל־פִּי שְׁלֹשָׁה־עֵדִים יָקוּם דָּבָר׃ (טז) כִּי־יָקוּם עֵד־חָמָס בְּאִישׁ לַעֲנוֹת בּוֹ סָרָה׃ (יז) וְעָמְדוּ שְׁנֵי־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־לָהֶם הָרִיב לִפְנֵי יְהוָה לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים

והשפטים

אֱלָהָךְ יָהֵיב לָךְ לְמֵירְתַהּ׃ (טו) לָא יְקוּם סָהִיד חַד בִּגְבַר לְכָל עֲוָיָן וּלְכָל חוֹבִין בְּכָל חֵט דִּי יְחֱטֵי עַל מֵימַר תְּרֵין סָהֲדִין אוֹ עַל מֵימַר תְּלָתָא סָהֲדִין יִתְקַיַּם פִּתְגָמָא׃ (טז) אֲרֵי יְקוּם סָהִיד שְׁקַר בִּגְבַר לְאַסְהָדָא בֵיהּ סַטְיָא׃ (יז) וִיקוּמוּן תְּרֵין גֻּבְרִין דִּי לְהוֹן דִּינָא קֳדָם יְיָ קֳדָם

כהניא

תולדות אהרן לא יקום סוטה ב׳ א׳ ול״א ב׳ סנהדרין ל׳ א׳ · שבועות ז׳ א׳ : על פי שנים ק״ב ב׳ · ר״ה כ״א ב׳ · יבמות ק״א ב׳ · סוטה ג׳ ב׳ ול״א א׳ · גיטין פ״ט א׳ · קדושין ס״ו א׳ · ב״ב ק״ס ב׳ · סנהדרין ע׳ ב׳ : יקום ב״ק ע׳ א׳ · ב״ב נ״ו ב׳ : לענות מכות ה׳ א׳ : ועמדו ב״ב קנ״ה ב׳ · סנהדרין י׳ ב׳ · וי״ט א׳ · שבועות ל׳ א׳ :

רש״י

ישראל עובר בשני לאוין ובחולה לארץ אינו עובר אלא משום לא תגזול : (טו) עד אחד . זה בנה אב כל עד שבתורה שנים אלא אם כן פרט לך בו אחד : לכל עון ולכל חטאת · להיות חברו נענש על עדותו לא עונש גוף ולא עונש ממון אבל קם הוא לשבועה . אמר להברו תן לי מנה שהלויתיך אמר לו אין לך בידי כלום ועד אחד מעיד שיש לו חייב להשבע לו : על פי שנים עדים · ולא שיכתבו עדותם באגרת וישלחו לבית דין ולא שיעמיד מתורגמן בין העדים ובין הדיינים : (טז) לענות בו סרה . דבר שאינו שהוסר העד הזה מכל העדות הזאת כיצד שאמרו להם והלא עמנו הייתם אותו היום במקום פלוני : (יז) ועמדו שני האנשים . בעדים הכתוב מדבר ולמד שאין עדות בנשים ולמד שצריכין להעיד עדותן מעומד : אשר להם הריב . אלו בעלי הדין : לפני ה׳ . יהי דומה להם כאילו עומדין לפני המקום שנאמר בקרב אלהים

ישפוט

באור

מדבר הכתוב בהווה לפי שהם באים לרשת את ארץ ישראל . (טו) לא יקום עד אחד , לא יהיו דבריו קיימים שיתרצו דין על ידם . לכל עון ולכל חטאת , להיות חבירו נענש על עדותו , לא עונש גוף . ולא עונש ממון , אבל קם הוא לשבועה (ספרי) . על פי , ולא שיכתבו עדותן , ולא שיעמוד מתורגמן בין העדים והדיינים (גיטין ע״א) , (טז) עד חמס , על שם סופו . (יז) שני האנשים , כמשמעו אשר להם הריב · ובדרשה בעדים הכתוב

מדבר

כָּהֲנַיָּא וְדַיָּנַיָּא דִּי יְהוֹן בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן׃ (יח) וְיִתְבְּעוּן דַּיָּנַיָּא יָאוּת וְהָא סָהִיד שִׁקְרָא סָהֲדָא שִׁקְרָא אַסְהִיד בַּאֲחוּהִי׃ (יט) וְתַעְבְּדוּן לֵיהּ כְּמָא דִּי חֲשִׁיב לְמֶעְבַּד לַאֲחוּהִי

ותפלי

וְהַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר יִהְיוּ בַּיָּמִים הָהֵם׃ (יח) וְדָרְשׁוּ הַשֹּׁפְטִים הֵיטֵב וְהִנֵּה עֵד־שֶׁקֶר הָעֵד שֶׁקֶר עָנָה בְאָחִיו׃ (יט) וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו

ובערת

תולדות אהרן ודרשו: סנהדרין מ' א': והנה וכו' ב"ק פ"ה א'· מכות ה' א': ועשיתם כתובות ל"ב ב'· ב"ק ה' א' וכ"ד ב' ופ"ד א' ופ"ה א'· סנהדרין י' א' ונ"א ב' ונ' א'· מכות ב' א' וה' א' וה' ב'· חולין י"א ב':

רש"י

ישפוט (תהלים פ"ב): אשר יהיו בימים ההם· יפתח בדורו כשמואל בדורו צריך אתה לנהוג בו כבוד: (יח) ודרשו השופטים היטב. ע"פ המזימין אותם שבודקים וחוקרים את העדים להזימם בדרישה ובחקירה: והנה עד שקר. כל מקום שנאמר עד בשנים הכתוב מדבר: (יט) כאשר זמם· ולא כאשר עשה מכאן אמרו הרגו אין נהרגין: לעשות לאחיו. מה תלמוד לומר לאחיו למד על זוממי בת כהן נשואה שאינן בשריפה אלא כמיתת הבועל שהיא בחנק שנאמר באש תשרף היא ולא הוא לכך נאמר כאן לאחיו כאשר זמם לעשות לאחיו ולא כאשר זמם לעשות לאחותו אבל בכל שאר מיתות השוה הכתוב אשה לאיש וזוממי אשה נהרגין כזוממי איש כגון שהעידוה שהרגה את הנפש שחללה את השבת נהרגין במיתתה שלא מיעט כאן אחותו אלא במקום שיש לקיים

באור

מדבר. (יח) עד שקר העד, הפך כמות שה"א, דהיינו עד שקר. שקר ענה באחיו, לא די שהעיד שקר אלא שהעיד שקר באחיו. (יט) זמם, חשב בלבו. ואמרו רז"ל כאשר זמם ולא כאשר עשה, מכאן אמרו הרגו אין נהרגין (מכות ה'), ועיקר הדבר לפי שעדים זוממין חדוש הוא, ואין לך בו אלא מה שחדשה התורה בפי', כאשר זמם, ואין לך לדון בק"ו שיהרגו אם עשו, כי אולי לא נתן לכפרה. והמפרשים נתנו טעם לדבר, לפי שהמשפט לאלהים הוא, ואין ראוי לחשוב שמה שעשה ב"ד אחרי החקירה והדרישה, היה בטעות, לבד מהנזק הגדול והקלקול שיצא מזה לכללות האומה, שיאמרו כל העם שב"ד הרג שלא כדין ושפך דם נקי, אבל ראוי לחשוב שאותו שמת היה ראוי לאותו מיתה, והעדים שהעידו עליו צדקו בדבריהם, כי מאי חזית דסמכית אהני, סמוך אהני· אבל כאשר יהרגו הזוממין לעשות, ויכריזו עליהם שהם מומתין על שבקשו להטעות את השופטים יראה בזה חריצות הדיינים להוציא דין אמת לאמיתו, ויהיה מורא על פני כל העם, למען לא יוסיפו לעשות וגו' (ר' חסדאי וריא"ב). [אמר הכורם· כאשר זמם, אמרו רז"ל כאשר זמם ולא כאשר עשה ומכאן אמרו הרגו אין נהרגין (מכות ה), ואין דעתינו

נוחה

וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ׃
(כ) וְהַנִּשְׁאָרִים יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ וְלֹא־יֹסִפוּ לַעֲשׂוֹת עוֹד כַּדָּבָר הָרָע הַזֶּה בְּקִרְבֶּךָ׃
(כא) וְלֹא תָחוֹס עֵינֶךָ נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ עַיִן בְּעַיִן שֵׁן בְּשֵׁן יָד בְּיָד רֶגֶל בְּרָגֶל׃ ס
כ (א) כִּי־תֵצֵא לַמִּלְחָמָה עַל־אֹיְבֶךָ וְרָאִיתָ סוּס וָרֶכֶב
עם

וּתְפַלֵּי עָבֵיד דְּבִישׁ מִבֵּינָךְ׃ (כ) וּדְיִשְׁתַּאֲרוּן יִשְׁמְעוּן וְיִדְחֲלוּן וְלָא יוֹסְפוּן לְמֶעְבַּד עוֹד כְּפִתְגָּמָא בִישָׁא הָדֵין בֵּינָךְ׃ (כא) וְלָא תְחוּס עֵינָךְ נַפְשָׁא חֲלָף נַפְשָׁא עֵינָא חֲלָף עֵינָא שִׁנָּא חֲלָף שִׁנָּא יְדָא חֲלָף יְדָא רִגְלָא חֲלָף רִגְלָא׃
כ (א) אֲרֵי תִפּוֹק לְאַגָּחָא קְרָבָא עַל בַּעֲלֵי
דבבך

תולדות אהרן ובערת ב"ק פ"ח א': סנהדרין ע"ח א': והנשארים שם פ"ט א'. מכות ב' ב': נפש שם ס' ב': יד ביד כתובות ל"ב ב': רגל ב"ק פ"ד א'

רש"י

לקיים בהן הזמה במיתת האיש: (כ) ישמעו ויראו. מכאן שצריכין הכרזה איש פלוני ופלוני נהרגין על שהוזמו בבית דין: (כא) עין בעין. ממון וכן שן בשן וגו':
כ (א) כי תצא למלחמה. סמך הכתוב יציאת מלחמה לכאן לומר לך שאין מחוסר אבר יוצא למלחמה. ד"א לומר לך אם עשית משפט צדק אתה מובטח שאם תצא למלחמה אתה נוצח וכן דוד הוא אומר עשיתי משפט וצדק בל תניחני לעושקי (תהלים קי"ט): על אויבך. יהיו בעיניך כאויבים אל תרחם עליהם כי לא ירחמו עליך

באור

נוחה בכל הנאמר בבאורינו, שאם הרגו, דהיינו שעל פי עדותן נהרג אדם, הרי הב"ד מצווים להרגם מטעם ובערת דם הנקי מישראל ששפכו דם נקי. ויתכן שהתורה חסה על כבוד ב"ד שזאת הכרחי מאוד לשלום החברה, שאם הב"ד ימיתו העדים זוממין אחר שנהרג הנחשד, יאמרו הבריות שמשפט מעוקל יצא מפי ב"ד, או שהרגו הנחשד שלא כדין, או העדים שלא כדין, ולכן אינן נהרגין אף ששפכו דם נקי, כדי שלא להוציא לעז על הב"ד. אבל אם לא נהרג נהרגין לפי שזממו והעידו להמית איש נקי, ואין מקום לזות שפתים]. (כא) ולא תחום, אל תאמר כיון שלא יצאה עדותם אל הפועל, למה יענשו? אל תעשה כן. נפש בנפש, אם זמם להרגו כרוצח, יומת. עין בעין וגו', אם רצה לחייבו ממון. לשלם דמי האבר, ככה יתחייב גם הוא, וה"ה בדיני ממונות.
כ [אמר המחבר: (א) כי תצא למלחמה, סמך הכתוב יציאת מלחמה לכאן, לומר לך שאין מחוסר אבר יוצא למלחמה (רש"י) ועל הפשט נראה אחרי שדבר מענינים הכרחים להעמיד

עם רב ממך לא תירא מהם
כי יהוה אלהיך עמך המעלך
מארץ מצרים: (ב) והיה
כקרבכם אל המלחמה ונגש
הכהן ודבר אל העם: (ג) ואמר
אלהם שמע ישראל אתם
קרבים היום למלחמה על
איביכם אל ירך לבבכם אל
תיראו

דבבך ותחזי סוסון
ורתיכין עם סגי מנך לא
תדחל מנהון ארי יי
אלהך מימריה בסעדך
דאסקך מארעא דמצרים:
(ב) ויהי כמקרבכון
לאגחא קרבא ויתקריב
כהנא וימליל עם עמא:
(ג) ויימר להון שמע
ישראל אתון מתקרבין
יומא דין לאגחא קרבא
על בעלי דבביכון לא
יזוע

תולדות אהרן והיה סוטה מ"ב א': ודבר שם ע"א ב': ואמר וכו' שם שם.

רש"י

עליך: סוס ורכב. בעיני חשובין כלם כסוס אחד וכן הוא אומר והכית את מדין כאיש אחד (שופטים ו') וכן הוא אומר כי בא סוס פרעה: עם רב ממך. בעיניך הוא רב אבל בעיני אינו רב: (ב) בקרבכם אל המלחמה. סמוך לצאתכם מן הספר מגבול ארצכם: ונגש הכהן. המשוח לכך והוא הנקרא משוח מלחמה: ודבר אל העם. בלשון הקדש: (ג) שמע ישראל. אפילו אין בכם זכות אלא קריאת שמע בלבד כדאי אתם שיושיע אתכם: על אויביכם. אין אלו אחיכם שאם תפלו בידם אינם מרחמים עליכם אין זו כמלחמת יהודה עם ישראל שנאמר להלן ויקומו האנשים אשר נקבו בשמות ויחזיקו בשביה וכל מערומיהם הלבישו מן השלל וילבישום וינעילום ויאכילום וישקום ויסוכום וינהלום בחמורים לכל כושל ויביאום יריחו עיר התמרים אצל אחיהם וישובו שומרון (דברי הימים ב' כ"ח) אלא על אויביכם אתם הולכים לפיכך התחזקו למלחמה: אל ירך לבבכם ואל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו. ארבע אזהרות כנגד ארבעה דברים שאנשי הצבא עושים מגיפין בתריסיהם כדי להקישן זה לזה כדי להשמיע קול שיחפזו אלו שכנגדם
וינוסו

באור

להעמיד שלום והשקט האומה בקרב הארץ מבית, החל לומר איך יתנהגו ללחום נגד האויב, למען יהיה להם שלום ומנוחה גם מבחוץ מכל הגוים אשר סביבותיהם].
(ב) בקרבכם אל המלחמה, סמוך לצאתכם מן הספר וגבול ארצכם. ונגש הכהן, המשוח לכך, והוא הנקרא משוח מלחמה. (ג) אל ירך לבבכם, כלל ואח"כ יפרט. אל תיראו, מקול המונם. ואל תחפזו, לנוס (הרמב"ן), ויתכן שעל טכסיסי המלחמה
ידבר

תִּירְאוּ וְאַל־תַּחְפְּזוּ וְאַל־תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם׃ (ד) כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם עִם־אֹיְבֵיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם׃ (ה) וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים אֶל־הָעָם לֵאמֹר מִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת־חָדָשׁ וְלֹא חֲנָכוֹ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ פֶּן־יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יַחְנְכֶנּוּ׃ (ו) וּמִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר

נטע

יְזוּעַ לִבְּכוֹן לָא תִדְחֲלוּן וְלָא תִתְבַּהֲתוּן וְלָא תִתַּבְּרוּן מִן קֳדָמֵיהוֹן׃ (ד) אֲרֵי יְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּמְדַבַּר קֳדָמֵיכוֹן לְאַגָּחָא לְכוֹן קְרָב עִם בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן לְמִפְרַק יָתְכוֹן׃ (ה) וִימַלְּלוּן סָרְכַיָּא קֳדָם עַמָּא לְמֵימַר מַן גַּבְרָא דִּי בְנָא בֵיתָא חַדְתָּא וְלָא חַנְכֵיהּ יְהַךְ וִיתוּב לְבֵיתֵיהּ דִּלְמָא יִתְקְטֵיל בִּקְרָבָא וּגְבַר אוֹחֲרָן יַחְנְכִינֵיהּ׃ (ו) וּמַן

גברא

תולדות אהרן ודברו שם מ"ג ע"א: לאמר שם א': ולא חנכו שם מ"ג א'. ומי האיש שם מ"ג א':

רש"י

ויכוסו ורומסים בסוסיהם ומצהילין אותם להשמיע קול שעטת פרסות סוסיהם וצווחין בקולם ותוקעין בשופרות ומיני משמיעי קול: אל ירך לבבכם. מצהלת סוסים: אל תיראו. מהגפת תריסין: ואל תחפזו. מקול הקרנות: ואל תערצו. מקול הצווחה: (ד) כי ה' אלהיכם וגו'. הם באים בנצחונו של בשר ודם ואתם באים בנצחונו של מקום. פלשתים באים בנצחונו של גלית מה היה סופו נפל בחרב ונפלו עמו: ההולך עמכם. זה מחנה הארון: (ה) חנכו. לא דר בו חנוך לשון התחלה: ואיש אחר יחנכנו. ודבר

באור

ידבר שיעשו הכל על סדר ראוי בלי חפזון ובהלה. ואל תערצו מפניהם, כשיקרבו אליך פנים אל פנים. (ד) ההלך עמכם, כמו הוא ההולך עמכם. לכם, בשבילכם. (ה) חנכו, כמו חנוכת המזבח, והטעם תחלת תשמיש בדבר שלא נשתמש מעולם נקרא חינוך. ואיש אחר יחנכנו, ודבר של עגמת נפש הוא זה (רש"י), ויש לך לחוס עליו, כי ה' אלהים הוא הנלחם ואינך צריך להיל רב, לכן תחמול על בונה ונוטע ומארס. [אמר הכורם: פן ימות במלחמה ואיש אחר יחנכנו, ודבר של עגמת נפש הוא זה (רש"י). עיין באורנו. יתכן שפן ימות במלחמה ואיש אחר יחנכנו, וכן בסמוך ואיש אחר יחללנו, ואיש אחר יקחנה, אינם דברי השוטרים, אבל הם דברי הכתוב שאומר, כן תהיה מחשבת מורא של בונה ונוטע ומארס, פן ימות במלחמה ואיש אחר יהנה במה שטרח וקנה עתה מתחלה ירך לבבו וימס גם את לבב אחיו, וא"כ לא מצד החמלה בלבד, אבל כדי שלא

יבליכו

נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ פֶּן־יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יְחַלְּלֶנּוּ׃ (ז) וּמִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה וְלֹא לְקָחָהּ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ פֶּן־יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יִקָּחֶנָּה׃ (ח) וְיָסְפוּ הַשֹּׁטְרִים לְדַבֵּר אֶל־הָעָם וְאָמְרוּ מִי־הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב
ילך

גַּבְרָא דִי נְצַב כַּרְמָא וְלָא אַחְלֵיהּ יְהָךְ וִיתוּב לְבֵיתֵיהּ דִּלְמָא יִתְקְטֵיל בִּקְרָבָא וּגְבַר אוֹחֳרָן יְחַלְּלִינֵיהּ׃ (ז) ומַן גַּבְרָא דִי אֲרֵס אִתְּתָא וְלָא נַסְבַהּ יְהָךְ וִיתוּב לְבֵיתֵיהּ דִּלְמָא יִתְקְטֵיל בִּקְרָבָא וּגְבַר אוֹחֳרָן יִסְבִינַהּ׃ (ח) וְיוֹסְפוּן סָרְכַיָּא לְמַלָּלָא עִם עַמָּא וְיֵימְרוּן מַן גַּבְרָא דְּדָחֵיל וּתְבִיר לִבָּא
יהך

תולדות אהרן אשר ארש סוטה מ"ג א': פן ימות קדושין י"ג ב': ויספו סוטה מ"ג א': מי האיש פס מ"ד א': ורך הלבב סוטה מ"ד ב':

רש"י

ודבר של עגמת נפש הוא זה: (ו) ולא חללו. לא פדאו בשנה הרביעית שהפירות טעונין לאוכלן בירושלים או לחללן בדמים ולאכול הדמים בירושלים: (ז) פן ימות במלחמה. ישוב פן ימות שאם לא ישמע לדברי הכהן כדאי הוא שימות: (ח) ויספו השוטרים. למה נאמר כאן ויספו מוסיפין זה על דברי הכהן שהכהן מדבר ומשמיע מן שמע ישראל עד להושיע אתכם ומי האיש ושני ושלישי כהן מדבר ושוטר משמיע וזה שוטר מדבר ושוטר משמיע: הירא ורך הלבב. ר' עקיבא אומר כמשמעו שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה רבי יוסי הגלילי אומר הירא מעבירות
שבידו

באור

ישליכו חרבם מעליהם וינוסו לביתם ויניפו גם את אחיהם לנוס מפני האויב, שלחם לביתם, וענין ויספו השוטרים לדבר אל העם מורה על זה, שאמרו, לא בלבד הבונה והנוטע והמארס, אלא כל איש הירא ורך הלבב בטבע ילך וישב לביתו ולא ימס וגו', וא"כ ולא ימס שב על כל מי שילך וישב לביתו]. (ו) חללו, מגזרת חלילים, כי מנהגם היה (בעת הבציר) לחול בכרמים (הראב"ע), והמתרגם האשכנזי פתרו מלשון תחלה, שלא החל לבצור בו. והרד"ק פירש מלשון חולין, שלא פדאו והענין אחד. (ז) ארש, אירוסין הוא ההסכמה שבין איש לאשה להיות לזה זכות על גופה של זו ולזו זכות על גופו של זה ולגדל הבנים ולתקן עניני הבית כנודע. ולא לקחה, בנשואין, והיא גמר מעשה ההסכמה המדוברת בשעת אירוסין. (ח) הירא, להכות אחר. ורך הלבב, לסבול מכת אחר (הראב"ע), והפסוק הוא לדעתי שירא ממכה
ורך

יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ וְלֹא יִמַּס אֶת־לְבַב אֶחָיו כִּלְבָבוֹ׃ (ט) וְהָיָה כְּכַלֹּת הַשֹּׁטְרִים לְדַבֵּר אֶל־הָעָם וּפָקְדוּ שָׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם׃ ס שביעי (י) כִּי־תִקְרַב אל

יְהַךְ וִיתוּב לְבֵיתֵיהּ וְלָא יִתְּבַר יָת לִבָּא דַאֲחוֹהִי כְּלִבֵּיהּ׃ (ט) וִיהֵי כַּד יְשֵׁיצוּן סָרְכַיָּא לְמַלָּלָא עִם עַמָּא וְיִמַּנּוּן רַבָּנֵי חֵילָא בְּרֵישׁ עַמָּא׃ (י) אֲרֵי תִקְרַב לקרתא

תולדות אהרן ולא ימס סוטה מ״ד ב׳ : והית וכו׳ שם שם :

רש״י

שבידו ולכך תלתה לו תורה לחזור על בית וכרם ואשה לכסות על החוזרים בשביל עבירות שבידם שלא יבינו שהם בעלי עבירה והרואהו אותו חוזר אומר שמא בנה בית או נטע כרם או ארש אשה: (ט) שרי צבאות. שמעמידין זקפין מלפניהם ומלאחוריהם וכשילין של ברזל בידיהם וכל מי שרוצה לחזור הרשות בידו לקפח את שוקיו זקפין בני אדם עומדים בקצה המערכה לזקוף את הנופלים ולחזקם בדברים שובו אל המלחמה ולא תנוסו שתחלת נפילה ניסה: (י) כי תקרב אל עיר. במלחמת הרשות הכתוב מדבר

באור

ורך הלבב לבכות אחר, כי רכות הלבב הוא רחמנות וקשי הלבב הוא אכזריות כמו שנאמר ולא יקשה לבבך, והכלל מי שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה. את לבב, כתב הראב״ע את יראה נוסף, רק טעמו כאשר פירשתיו עצם הדבר עכ״ל. כוונתו כי ימס מבנין נפעל, ועל פי דרכנו גם בנפעל יבא הפעול עם מלת את. (ט) ופקדו, מגזרת פקוד (הראב״ע), והטעם שיעיינו היטב בתקון ובסדר המחנה, ולשון הרמב״ן, כי התורה תלוה כדרך הארץ ותעשה הנסים עם יראיו בהסתר, ואין החפץ לפניו לשנות טבעו של עולם זולתי כאשר אין שם דרך בהצלה אחרת או להודיע שמו לצריו לעתים כאשר היה בקריעת ים סוף. בראש העם, כי הכל נמשך אחר הראש, והעם הנצב באחור עושה כמעשה העם הנצב בראש. כן כוונת המתרגם האשכנזי שיהיו שרי צבאות הפוקדים, לא הנפקדים, וסדר הטעמים מסכים עמו, כי מלת צבאות מושמד בטעם מלך. ואין סתירה מדלא אמר שרי הצבאות, כי מצאנו רבים כמוהו, והמפרשים פי׳ שיהיו שרי צבאות הנפקדים, שאחר הדבור הזה יעמידו המעמידים שרי צבאות להיות בראש העם. [אמר הכורם: ופקדו, אפשר שהכוונה היא ששרי צבאות ימנו מספר ההולכים והשבים לביתם, למען ידעו מספר הנשארים, או שימנו את הצבא מחדש, וזהו בראש העם, כמו כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם (שמות ל׳ י״ב)]. (י) כי תקרב אל עיר להלחם עליה, במלחמת הרשות הכתוב מדבר כמו שמפורש בענין כן תעשה לכל הערים הרחוקות ממך מאד, לשון רש״י. וכתב הרב זה מספרי שמנו שם כלשון הזה במלחמת הרשות הכתוב מדבר. והכוונה לרבותינו אינה בכתוב הזה אלא לומר שהפרשה בסופה תחלק בין שתי המלחמות,

אבל

לקרתא לאגחא קרבא עלה ותקרי לה מלין דשלם: (יא) ויהי אם שלם תעננך ותפתח לך ויהי כל עמא דישתכח בה יהון לך למסקי מסין

ויפלחונך

אל־עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום: (יא) והיה אם־שלום תענך ופתחה לך והיה כל־העם הנמצא־בה יהיו לך

למס

רש"י

מדבר כמו שמפורש בענין כן תעשה לכל הערים הרחוקות וגו': (יא) כל העם הנמצא בה. אפי' אתה מוצא בה משבעה אומות שנצטוית להחרימם אתה רשאי לקיימם

באור

אבל קריאת השלום אפילו במלחמת מצוה הוא שחייבים לקרא לשלום אפילו לשבעה עמים, שהרי משה קרא לשלום לסיחון מלך האמורי ולא היה עובר על עשה ולא תעשה שכתוב כי החרם תחרימם ולא תחיה כל נשמה. אבל הפרש שביניהם כאשר לא תשלים ועשתה מלחמה שלוה שכתוב ברחוקות להכות כל זכורה ולהחיות להם הנשים והטף הזכרים, ובערי העמים האלה יצוה להחרים גם הנשים והטף. וכן אמרו רבותינו במדרש אלה הדברים רבה, והוא עוד בתנחומא. ובגמרא ירושלמי אמר ר"ש בר' נחמני יהושע בן נון קיים הפרשה הזו. מה עשה יהושע? היה שולח פרוסדיטגמא בכל מקום שהיה הולך לכבוש והיה כותב בה, מי שמבקש להשלים, יבא וישלים, ומי שמבקש לילך לו, ילך לו, ומי שמבקש לעשות מלחמה, יעשה מלחמה, הגרגשי פנה, הגבעונים שהשלימו עשה להם יהושע שלום, שלשים ואחד מלכים שבאו להלחם הפילם הקב"ה וגו'. וכן אמר הכתוב בכולם: לא היתה עיר אשר השלימה את ישראל בלתי החוי יושבי גבעון, את הכל לקחו במלחמה, כי מאת ה' היתה לחזק לבם לקראת המלחמה וגו' (יהושע י"א כ'), מכלל שאם רצו להשלים היו משלימים עמם, ונראה שיש הפרש עוד בשאלת השלום, שבערים הרחוקות נשאל להם לשלום ושיהיו לנו למס ויעבדונו, אבל בערי העמים האלה נשאל להם לשלום ומס ועבדות על מנת שיקבלו עליהם שלא לעבוד עבודת כוכבים, ולא הזכיר הכתוב זה בפרשה הזאת שכבר נאסר לנו בעובדי עבודת כוכבים לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי כי תעבוד את אלהיהם, ויתכן שלא נצטרך להודיע להם רק השלום והמסים והשעבוד, ואחרי שיהיו משועבדים לנו, נגיד להם שאנו עושים משפטים בעובדת כוכבים, בה ובעובדיה בין יחיד בין רבים, וכן מה שנאמר כאן למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבותם, ואמרו בספרי, הא אם עשו תשובה אינן נהרגים כשבעה עממים, והתשובה הוא, שיקבלו עליהם שבע מצות שנצטוו בני נח, לא שיתגיירו להיותם גירי צדק. ובמסכת סוטה אמרו, שכתבו התורה על האבנים בשבעים לשון, וכתבו למטה למען אשר לא ילמדו אתכם, הא אם עשו תשובה מקבלים אותם. ורש"י פי' שם להודיע לאומות היושבים חוץ מגבולה של ארץ ישראל שלא נצטוו להחרימם לא על אותן שבתוך הגבולים כדי שלא ילמדו אותם מעשה קלקוליהם, אבל אותם היושבים חוצה לה

אומרים

לָמַס וַעֲבָדוּךָ׃ (יב) וְאִם־לֹא תַשְׁלִים עִמָּךְ וְעָשְׂתָה עִמְּךָ מִלְחָמָה וְצַרְתָּ עָלֶיהָ׃ (יג) וּנְתָנָהּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּיָדֶךָ וְהִכִּיתָ אֶת־כָּל־זְכוּרָהּ לְפִי־חָרֶב׃ (יד) רַק

הנשים

וְיִפְלְחוּנָךְ׃ (יב) וְאִם לָא תַשְׁלֵים עִמָּךְ וְתַעֲבֵיד עִמָּךְ קְרָב וּתְצוּר עֲלַהּ׃ (יג) וְיִמְסְרִינַהּ יְיָ אֱלָהָךְ בִּידָךְ וְתִמְחֵי יָת כָּל דְּכוּרַהּ לְפִתְגַם דְּחָרֶב׃ (יד) לְחוּד

נשיא

רש"י

לקיימם: למס ועבדוך. עד שיקבלו עליהם מסים ושעבוד: (יב) ואם לא תשלים עמך ועשתה עמך מלחמה. הכתוב מבשרך שאם לא תשלים עמך סופה להלחם בך אם תניחנה ותלך: וצרת עליה. אף להרעיבה ולהצמיאה ולהמיתה מיתת תחלואים: (יג) ונתנה ה' אלהיך בידך. אם עשית כל האמור בענין סוף שה' נותנה בידך:

והטף

באור

אומרים להם אם אתם חוזרים בתשובה נקבל אתכם, ושבתוכה אין מקבלים אותה שמחמת יראה הם עושים ע"כ, ואינו נכון כי בערי העמים האלה אשר ה' אלהיך נותן לך נחלה בהם אמר למען אשר לא ילמדו אתכם שאם עשו תשובה (שיקבלו ז' מצות בני נח), אינן נהרגין, וכן אמר בהם לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי, כי תעבוד את אלהיהם, הא אם עזבו אלהיהם מותרים לישב שם, וזה הענין עשה המלך שלמה שכתוב בו: וזה דבר המס אשר העלה המלך שלמה לבנות את בית ה' ואת ביתו ואת המלוא ואת חומת ירושלים וגו' וכל העם הנותר מן האמורי החתי והפרזי החוי והיבוסי בניהם אשר נותרו אחריהם בארץ לא יכלו בני ישראל להחרימם ויעלם שלמה למס עובד עד היום הזה ומבני ישראל לא נתן שלמה עבד (מלכים א' י"ט ט"ז), והענין הזה כתורה עשו, כי קבלו עליהם שבע מצות בני נח, ודבר ברור הוא כי כיון שנתנם שלמה עושי מלאכתו נגברה ידו עליהם ויכול היה להחרימם (ומה שנאמר ולא יכלו בני ישראל להחרימם לא על יכולת הגוף נאמר אלא על יכולת הנפש לפי שעשו תשובה, אלמא שהיה מותר לקיימם כמו שכתבנו (הרמב"ן), ומלבד שראיותיו נכונות וצודקות, הנה דעתו מסכמת יותר אל חפץ השם כי לא במות המת יחפץ כי אם בשוב הרשע מדרכו וחיה, והארכנו בזה יותר מפני המתרעמים על ה' ועל מצותיו בענין המנהג שנהגו ישראל עם שבעה עממים שנדמה להם אכזריות בחוק הנורא. וקראת, קרא אליה מצוה, ויתכן שהוא רשות (הראב"ע), והמתרגם האשכנזי תרגמו מצוה, כדעת הרמב"ם והרמב"ן ז"ל.
(יא) למס ועבדוך, ענין המסים שיעלה עליהם מלך ישראל או הסנהדרין מס לבנות בית למלך וערי המסכנות אשר לו, וכן לבנין בית השם (וענין העבדות), והשעבוד שיוכל כל איש מישראל ליקח מהם לחטוב עציו ולשאוב מימיו ונותן לו שכר בראוי, וזה טעם למס עובד הכתוב בשלמה שקבלו עליהם מסים ועבדות כדין התורה,

לא

הַנָּשִׁים וְהַטַּף וְהַבְּהֵמָה וְכֹל
אֲשֶׁר יִהְיֶה בָעִיר כָּל־שְׁלָלָהּ
תָּבֹז לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת־שְׁלַל אֹיְבֶיךָ
אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָךְ׃
(טו) כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכָל־הֶעָרִים
הָרְחֹקֹת מִמְּךָ מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־
מֵעָרֵי הַגּוֹיִם־הָאֵלֶּה הֵנָּה׃ (טז) רַק
מֵעָרֵי הָעַמִּים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה לֹא
תְחַיֶּה כָּל־נְשָׁמָה׃ (יז) כִּי־הַחֲרֵם
תַּחֲרִימֵם הַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי הַכְּנַעֲנִי
וְהַפְּרִזִּי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי כַּאֲשֶׁר
צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ (יח) לְמַעַן
אֲשֶׁר לֹא־יְלַמְּדוּ אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת
ככל

נְשַׁיָּא וְטַפְלָא וּבְעִירָא
וְכֹל דִּי יְהֵי בְקַרְתָּא כָּל
עֲדָאַהּ תָּבוֹז לָךְ וְתֵיכוֹל
יָת עֲדָאָה דְּסָנְאָךְ דִּי יְהַב
יְיָ אֱלָהָךְ לָךְ׃ (טו) כֵּן
תַּעְבֵּיד לְכָל קִרְוַיָּא דִּי
רְחִיקָן מִנָּךְ לַחֲדָא דִּי לָא
מִקִּרְוֵי עַמְמַיָּא הָאִלֵּין
אִנּוּן׃ (טז) לְחוֹד מִקִּרְוֵי
עַמְמַיָּא הָאִלֵּין דִּי יְיָ אֱלָהָךְ
יָהֵיב לָךְ אַחְסָנָא לָא
תְקַיֵּם כָּל נִשְׁמְתָא׃
(יז) אֲרֵי גַמָּרָא תְגַמְּרִינּוּן
חִתָּאֵי וֶאֱמוֹרָאֵי כְּנַעֲנָאֵי
וּפְרִזָּאֵי חִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי
כְּמָא דִּי פַקְּדָךְ יְיָ אֱלָהָךְ׃
(יח) בְּדִיל דְּלָא יַלְּפוּן
יָתְכוֹן לְמֶעְבַּד כְּכֹל
תועבתהון

תולדות אהרן לא תחיה סוטה ג׳ ב׳. סנהדרין מ״ו א׳: למען וכו׳ סוטה ל״ה ב׳:

רש״י

(יד) והטף. אף טף של זכרים ומה אני מקיים והכית את כל זכורה בגדולים: (יז) כאשר צוך. לרבות את הגרגשי: (יח) למען אשר לא ילמדו. הא אם
עשו

באור

לא כענין שכתוב ויהי כי חזק ישראל וישם את הכנעני למס והורש לא הורישו כי שם איננו מזכיר עבדות, (מדברי הרמב״ן). (יד) והטף, אף טף של זכרים, ומה אני מקיים והכית את כל זכורה? בגדולים (רש״י). (טו) הערים הרחקת, שאינם משבעה עממים, ולא מזרעו של עמלק. (טז) לא תחיה כל נשמה, בתנאי ואם לא תשלים עמך, כ״כ הרמב״ם ז״ל, שכאשר ישלימו ויקבלו עליהם מס ועבדות ושבע מצות בני נח, לא היו הורגין כל נשמה אף במלחמת חובה, שהיא עם ז׳ אומות ועמלק, (פ׳ ו׳ מהלכות מלכים). (יז) והיבוסי, ולא הזכיר
הגרגשי

כְּכֹל תּוֹעֲבֹתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ
לֵאלֹהֵיהֶם וַחֲטָאתֶם לַיהוָה
אֱלֹהֵיכֶם׃ ס (יט) כִּֽי־תָצוּר
אֶל־עִיר יָמִים רַבִּים לְהִלָּחֵם
עָלֶיהָ לְתָפְשָׂהּ לֹֽא־תַשְׁחִית
אֶת־עֵצָהּ לִנְדֹּחַ עָלָיו גַּרְזֶן כִּי
מִמֶּנּוּ תֹאכֵל וְאֹתוֹ לֹא תִכְרֹת
כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה לָבֹא

מפניך

תּוֹעֲבָתְהוֹן דִּי עֲבַדוּ
לְטַעֲוָתְהוֹן וּתְחוּבוּן קֳדָם
יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ (יט) אֲרֵי
תְצוּר לְקַרְתָּא יוֹמִין
סַגִּיאִין לְאַגָּחָא עֲלַהּ
לְמִכְבְּשַׁהּ לָא תְחַבֵּיל יָת
אִילָנַהּ לַאֲרָמָא עֲלוֹהִי
פִּרְזְלָא אֲרֵי מִנֵּיהּ תֵּיכוּל
וְיָתֵיהּ לָא תְקוּץ אֲרֵי לָא
כַאֲנָשָׁא אִילַן חַקְלָא

למיעל

תולדות אהרן כי תצור שם שם: לא תשחית סנהדרין ק׳ ב׳: כי ממנו תענית ו׳ א׳ · מכות כ״ב א׳: כי האדם תענית שם:

רש״י

עשו תשובה ומתגיירין אתה רשאי לקבלם: (יט) ימים · שנים: רבים · שלשה מכאן אמרו בימים הקדמונים אין צרין על עיירות של נכרים פחות משלשה ימים קודם לשבת ולמד שפותח בשלום שנים או שלשה ימים וכן הוא אומר וישב דוד בצקלג ימים שנים (שמואל ב׳ א׳) ובמלחמת הרשות הכתוב מדבר: כי האדם עץ השדה. הרי כי משמש

בלשון

באור

הגרגשי כי הוא המעט והקטן שבהם (הראב״ע) · (יח) וחטאתם, כי אז תחטאו לה׳ אלהיכם · (יט) כי האדם עץ השדה, הרי כי משמש בלשון דלמא, שמא האדם עץ השדה להכנס בתוך המצור מפניך להתייסר ביסורי רעב וצמא כאנשי העיר למה תשחיתנו (רש״י), וכן תרגם המתרגם האשכנזי. ואולם היה ראוי להיות כי עץ השדה אדם, לפי שהתימה היא על העץ לא על האדם, לכן כתב הראב״ע שהטעם כי חיי האדם הוא עץ השדה, וכמוהו כי נפש הוא חובל, כי חיי נפש הוא חובל, ואותו לא תכרת דבק עם לבא מפניך במצור, הנה לא תשחית עץ פרי שהוא חיים לבן אדם רק מותר שתאכל ממנו ואסור לך להשחיתו כדי שתבא העיר מפניך במצור, ע״כ. ויהיה לפי זה מאמר כי האדם עץ השדה מוסגר, ואותו לא תכרת (כי האדם עץ השדה), לבא מפניך במצור, ואף שכפי דרכי הנגינה יהיה המאמר המוסגר מובדל בסופו יותר מבתחלתו. וזה מלת תכרות באתנח, ומלת השדה בזקף, לא נחוש לזה, וראוי אם כן לתרגם הכתוב כזה. (אוסם זיא אויך ניכט אבהויען, (דען דיא בייאמע דעם פעלדעס פרהאלטען דאז לעבען דער מענשען), אוסן דיא שטאדט דורך באללווערקע איינצושרענקען). [אמר הכורם: לתפשה, על דרך ההשאלה, שאין עיר נתפסת ביד, כלומר שתהא בכחך ותחת ממשלתך. כי האדם, ארי לא כאנשא אילן חקלא למיעל מן קדמך בצירא (אונקלוס). וכן כתב רש״י,

הרי

מִפָּנֶיךָ בַּמָּצוֹר׃ (כ) רַק עֵץ אֲשֶׁר־תֵּדַע כִּי לֹא־עֵץ מַאֲכָל הוּא אֹתוֹ תַשְׁחִית וְכָרָתָּ וּבָנִיתָ מָצוֹר עַל־הָעִיר אֲשֶׁר־הִוא עֹשָׂה עִמְּךָ מִלְחָמָה עַד רִדְתָּהּ׃ פ

כא (א) כִּי־יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן

לך

לְמֵיעַל מִן קֳדָמָךְ בִּצְיָרָא׃ (כ) לְחוֹד אִילָן דְּתִידַע אֲרֵי לָא אִילַן דְּמֵיכַל הוּא יָתֵיהּ תְּחַבֵּיל וְתִקּוֹץ וְתִבְנֵי כַּרְקוֹמִין עַל קַרְתָּא דִּי הִיא עָבְדָא עִמָּךְ קְרָב עַד דְּתִכְבְּשַׁהּ׃

כא (א) אֲרֵי יִשְׁתְּכַח קְטִילָא בְּאַרְעָא דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵיב לָךְ

למירתה

תולדות אהרן רק עץ ב"ק נ"א ב': תשחית תענית שם: עד רדתה שבת י"ט א': כי ימצא יומא כ"ג א'. סוטה מ"ד ב' וע"ב ב':

רש"י

בלשון דלמא שמא האדם עץ השדה להכנס בתוך המצור מפניך להתייסר ביסורי רעב ולמא כאנשי העיר למה תשחיתנו: (כ) עד רדתה. לשון רדוי שתהא כפופה לך:

ויצאו

באור

הרי כי משמש בלשון דילמא, שמא האדם עץ השדה להכנס בתוך המצור מפניך להתייסר ביסורי רעב ולמא כאנשי העיר, למה תשחיתנו? וע"פ דבריהם תרגמו הרמבמ"ן, וכבר הערנו בבאורנו, שהיה ראוי לומר כי עץ השדה אדם שהתימא הוא על העץ, לא על האדם, ונוסיף עליו עתה, שאם הכוונה לומר שאתה לוחם עם האדם היכול לבוא לפניך במצור. ולא עם עץ השדה, שאינן יכולין להכנס מפניך, למה תשחיתם א"כ אינו ראוי לכרית אף האילנות שאינן עושין פרי מאותו הטעם בעצמו, והתורה אמרה רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא אותו תשחית וכרת וגו', ולכן נראה דעת הראב"ע, שהענין כי האדם עץ השדה, כי חיי האדם הוא עץ השדה, ואולם לא בשביל זה נבאר הפסוק ע"פ דרכו שאמר, הנה לא תשחית עץ פרי שהוא חיים לבן אדם, רק מותר שתאכל ממנו ואסור לך להשחיתו וגו', וא"כ פירוש כי ממנו תאכל מותר לך שתאכל ממנו, כי מה טעם להתיר דבר שאינו נאסר מעולם? אבל לדעתנו כך אומר הכתוב לא תשחית את עצה וגו' כי ממנו תאכל, ואם תשחיתו מאין יהיה לך לאכול? כי תצור אל עיר ימים רבים, ויכלו מזון וצידה לחיל הצבא ותצטרך לסוף לפירות האילנות, כי האדם נזון מפרי עץ השדה, לכן לא תכריתו את האילנות העושים פרי כדי שתבוא העיר לפניך במצור, ונתרגם הכתוב כי ממנו תאכל (דען פאן איהרען פריכטען ווירסט דוא נעהרען ויסמען]) . (כ) עד רדתה, עד רדת חומותיה כדכתיב עד רדת חומותיך הגבוהות והבצורות (רשב"ם), וכן הוא בתרגום אשכנזי. ורש"י פי' מלשון רדוי שתהא כפופה לך, ויהיה כמו רדתך אותה, וכן ת"א. אבל לא מצאנו הצורה הזאת כי אם בשורש רדה

ועל

לְךָ֙ לְרִשְׁתָּ֔הּ נֹפֵ֖ל בַּשָּׂדֶ֑ה לֹ֥א
נוֹדַ֖ע מִ֥י הִכָּֽהוּ׃ (ב) וְיָצְא֥וּ זְקֵנֶ֖יךָ
וְשֹׁפְטֶ֑יךָ וּמָדְדוּ֙ אֶל־הֶ֣עָרִ֔ים
אֲשֶׁ֖ר סְבִיבֹ֥ת הֶחָלָֽל׃ (ג) וְהָיָ֣ה
הָעִ֔יר הַקְּרֹבָ֖ה אֶל־הֶחָלָ֑ל וְלָקְח֡וּ
זִקְנֵי֩ הָעִ֨יר הַהִ֜וא עֶגְלַ֣ת בָּקָ֗ר
אֲשֶׁ֤ר לֹא־עֻבַּד֙ בָּ֔הּ אֲשֶׁ֥ר לֹא־
מָשְׁכָ֖ה בְּעֹֽל׃ (ד) וְהוֹרִ֡דוּ זִקְנֵי֩
הָעִ֨יר הַהִ֤וא אֶת־הָֽעֶגְלָה֙ אֶל־
נַ֣חַל אֵיתָ֔ן אֲשֶׁ֛ר לֹא־יֵעָבֵ֥ד בּ֖וֹ
וְלֹ֣א יִזָּרֵ֑עַ וְעָֽרְפוּ־שָׁ֥ם אֶת־הָעֶגְלָ֖ה
בנחל

לְמֵירְתַהּ רְמֵי בְּחַקְלָא
לָא יְדִיעַ מַן קַטְלֵיהּ׃
(ב) וְיִפְּקוּן סָבָךְ וְדַיָּנָךְ
וְיִמְשְׁחוּן לְקִרְוַיָּא דִּי
בְּסַחְרָנוּת קְטִילָא׃
(ג) וּתְהֵי קַרְתָּא דְּקָרִיבָא
לִקְטִילָא וְיִסְבוּן סָבֵי
קַרְתָּא הַהִיא עֶגְלַת
תּוֹרִין דִּי לָא אִתְפְּלַח בַּהּ
דִּי לָא נְגִידַת בְּנִיר׃
(ד) וְיַחֲתוּן סָבֵי קַרְתָּא
הַהִיא יָת עֶגְלְתָא לְנַחַל
בַּיָּיר דִּי לָא יִתְפְּלַח בֵּיהּ
וְלָא יִזְדְּרַע וְיִנְקְפוּן תַּמָּן
יָת עֶגְלְתָא בְּנַחְלָא׃
ויתקרבון

תולדות אהרן לרשתה סוטה מ"ה ב': ב"ק ס"ב ב': לא נודע יומא כ"ג ב' · סוטה מ"ו ב': ויצאו יומא שם א' · סוטה מ"ד ב' · ומ"ה א': סנהדרין י"ד א': ולקחו שם ע"ב · מכות י' ב': עגלת שם שם: לא עבד פסחים כ"ו א' · סוטה מ"ז א' · ב"מ ל' א': לא משכה סוטה מ"ה ב': אל נחל שם מ"ו א'. לא יעבד שם ע"ב ב' · מכות כ"ב א': וערפו תענית ז' א'. ע"א כ"ט ב' · חולין כ"ד א' · בכורות י' ב' · כריתות ו' א' ·

רש"י

כא (ב) ויצאו זקניך. מיוחדים שבזקניך אלו סנהדרי גדולה: ומדדו · ממקום שהחלל שוכב אל הערים אשר סביבות החלל · לכל צד וצד לידע איזו קרובה: (ד) אל נחל איתן · קשה שלא נעבד: וערפו. קוצץ עורפה בקופיץ אמר הקב"ה תבא עגלה בת שנתה שלא עשתה פירות והערף מקום שאינה עושה פירות לכפר
על

באור

ועל הרוב תבא עם בי"ת השמוש, כמו ורדו בדגת הים (בראשית א' כ"ח), לא תרדה בו (ויקרא כ"ה מ"ג).

כא (א) נפל, שוכב, כמו על פני כל אחיו נפל. הכהו, הכאת מיתה, עיין למעלה (י"ט ד'). (ב) זקניך, זקני הערים הקרובות והשופטים (הרא"בע). ומדדו, ממקום שהחלל שוכב (סוטה מ"ה). (ג) הקרבה אל החלל, אל מקום החלל, וקרוב הדבר שאחד מאנשיה הרגו. לא עבד בה, לחרוש. לא משכה בעול, להביא אבנים כמנהג העגלות (הרא"בע). (ד) איתן, תקיף וקשה. לא יעבד, כמו לא נעבד, וכן לא יזרע, וזהו לפי פשוטו, ורבותינו ז"ל אסרו לחרוש ולזרוע בו לעולם. וערפו, יסירו
עורף

(ה) וְיִתְקָרְבוּן כָּהֲנַיָא בְּנֵי
לֵוָאֵי אֲרֵי בְהוֹן אִתְרְעֵי יְיָ
אֱלָהָךְ לְשַׁמָּשׁוּתֵיהּ
וּלְבָרָכָא בִּשְׁמָא דַייָ וְעַל
מֵימְרֵיהוֹן יְהֵי כָּל דִין וְכָל
מַכְתַּשׁ סְגִירוּ׃ (ו) וְכָל
סָבֵי קַרְתָּא הַהִיא
דְקָרִיבִין לִקְטִילָא יַסְחוּן
יָת יְדֵיהוֹן עַל עֶגְלְתָא
דִנְקִיפָא בְנַחְלָא׃
(ז) וִיתִיבוּן וְיֵימְרוּן יְדָנָא
לָא אֲשַׁדָא יָת דְמָא הָדֵין
וְעֵינָנָא לָא חֲזָאָה׃
(ח) כָּהֲנַיָא יֵימְרוּן כַּפַּר
לְעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל דִי פְרַקְתָּא
יְיָ וְלָא תִתֵּן חוֹבַת דַם
זַכַּאי בְּגוֹ עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל
ויתכפר

בַּנָּחַל׃ (ה) וְנִגְּשׁוּ הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי
כִּי בָם בָּחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בְּשֵׁם יְהוָה
וְעַל־פִּיהֶם יִהְיֶה כָּל־רִיב וְכָל־
נָגַע׃ (ו) וְכֹל זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא
הַקְּרֹבִים אֶל־הֶחָלָל יִרְחֲצוּ אֶת־
יְדֵיהֶם עַל־הָעֶגְלָה הָעֲרוּפָה
בַנָּחַל׃ מפטיר (ז) וְעָנוּ וְאָמְרוּ
יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכָה אֶת־הַדָּם הַזֶּה
וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ׃ (ח) כַּפֵּר לְעַמְּךָ
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־פָּדִיתָ יְהוָה וְאַל־
תִּתֵּן דָּם נָקִי בְּקֶרֶב עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל

שפכו קרי

ונכפר

תולדות אהרן בנחל סוטה מ״ו א׳ · ונגשו גיטין נ״ט ב׳ : ועל פיהם סנהדרין ל״ד ב׳ · בכורות ל״ב ב׳ : נדה כ׳ ב׳ : וכל זקני סוטה מ״ז ב׳ : הערופה פסחים כ״ט א׳ · זבחים מ״ז א׳ : חולין י״א א׳ וכ״ד א׳ וק״ח ב׳ · כריתות ו׳ א׳ : וענו סוכה ל״ח ב׳ ומ״ד ב׳ : ועינינו שם מ״ו ב׳ כפר שם מ״ו ב׳ הוריות ו׳ א׳ · כריתות כ״ו א׳ :

רש״י

של הריגתו של זה שלא הניחוהו לעשות פירות: (ז) ידינו לא שפכו · וכי עלתה על לב שזקני בית דין שופכי דמים הם אלא לא ראינוהו ופטרנוהו בלא מזונות ובלא לויה

באור

עורף העגלה · (ה) וכל נגע, כבר פירשתיו בפסוק כי יפלא ממך · (ז) וענו ואמרו, הזקנים אומרים ידינו לא שפכו, והכהנים עונים אחריהם כפר לעמך ישראל, כן הוא דעת כל המפרשים וכן הוא בתרגום אשכנזי. ידינו לא שפכה, ה״א שפכה תחת סימן הרבים כמו שפכה אשורי · ולשון רש״י וכי עלתה על לב שזקני בית דין שופכי דמים הם, אלא לא ראינוהו, ופטרנוהו בלא מזונות ובלא לויה. (ח) דם נקי, שפיכות דם של נקי, כלומר שלא יארע עוד כזה הנמצא חלל. או שלא נטעה בדין אם נחקור על ההורג שלא נחזיק את הנקי לרשע. ונכפר, חסר תי״ו (כי ראוי להיות ונתכפר), כמו ונוסרו כל הנשים, והם שני בנינים, בנין התפעל עם בנין נפעל (הרא״בע), וטעם מלות עגלה

ערופה

וְנִכַּפֵּר לָהֶם הַדָּם׃ (ט) וְאַתָּה תְּבַעֵר הַדָּם הַנָּקִי מִקִּרְבֶּךָ כִּי־תַעֲשֶׂה הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה׃ ס

סדר כי תצא

(י) כִּי־תֵצֵא לַמִּלְחָמָה עַל־אֹיְבֶיךָ וּנְתָנוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּיָדֶךָ

ושבית

תרגום אונקלוס

וְיִתְכַּפַּר לְהוֹן עַל דְּמָא׃ (ט) וְאַתְּ תְּפַלֵּי חוֹבַת דַּם זַכַּאי מִבֵּינָךְ אֲרֵי תַעְבֵּד דְּכָשַׁר קֳדָם יְיָ׃ (י) אֲרֵי תִפּוֹק לְאַגָּחָא קְרָבָא עַל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ וְיִמְסְרִינוּן יְיָ אֱלָהָךְ בִּידָךְ וְתִשְׁבֵּי

שביהון

תולדות אהרן ואתה וכו׳ כתובות ל״ז ב׳. סנהדרין כ״ב ב׳:

רש״י

לויה. הכהנים אומרים כפר לעמך ישראל: (ח) ונכפר להם הדם. הכתוב מבשרם שמשעשו כן יכופר להם העון: (ט) ואתה תבער. מגיד שאם נמצא ההורג אחר שנתערפה העגלה הרי זה יהרג והוא הישר בעיני ה׳:

(י) כי תצא למלחמה. במלחמת הרשות הכתוב מדבר שבמלחמת ארץ ישראל אין לומר ושבית שביו שהרי כבר נאמר לא תחיה כל נשמה: ושבית

שביו

באור

ערופה יתכן שהוא להסיר גנות וחשד מעל זקני העיר הקרובים אל החלל שהם אינם נמלטים מן החשד שהעלימו עיניהם מן הרוצח והניחוהו לברוח או שעודנו בעירם ולא יעשו בו משפט כראוי. והנה רחיצת ידים משל לנקיון הלב ועל כן אמרו ידינו לא שפכו ועינינו לא ראו, לנקות עצמם מן החשד, ועריפת העגלה ירמוז לכשימצאו את הרוצח לא יחוסו עליו רק ימיתוהו בלי חמלה כמו העגלה אשר הסירו את ערפה, ונחל איתן תואר אל המשפט שהוא אמיץ חזק והקיף מגור לא ימוט ולא ינטה וקשה היא כאדמה שעודנו קרקע עולם ולא רככה ע״י עבודה וזריעה. (ט) הדם הנקי, הטעם אם תמצא הרוצח תדינו במשפט ותהרגנו, וכן אמרו בש״ס (כתובות ל״ז), מגיד שאם נמצא ההורג אחר שנתערפה העגלה הרי זה יהרג, והוא הישר בעיני ה׳, וכן כתב הרשב״ם. ויהיה לפ״ז כי מלשון דהא. אמנם לדעת המתרגם האשכנזי והראב״ע באור הכתוב ואתה תבער, הוא שעל ידי המצוה הזאת אם תקיימה ותעשה הישר בעיני ה׳, הרי בערת את עונש של שפיכות דם נקי מקרבך, ויהיה כי תעשה כמו אם תעשה. [אמר הכותב: ואתה תבער, אפשר הכוונה שיקברו את החלל, שלא נמצא בכל הפרשה דבר מענין קבורת החלל, ואומר תקבור את הדם הנקי ותעבירו על ידי זה מקרבך. כי תעשה אם תרצה לעשות הישר בעיני ה׳].

(י) כי תצא למלחמה, במלחמת הרשות הכתוב מדבר, שבמלחמת ארץ ישראל אין לומר ושבית שביו, שהרי כבר נאמר לא תחיה כל נשמה, (רש״י), וכן הוא אף

לדעת

שְׁבֵיהוֹן: (יא) וְתֶחֱזֵי בְּשִׁבְיְתָא אִתְּתָא שַׁפִּירַת רֵיו וְתִתְרְעֵי בַהּ וְתִסְּבַהּ לָךְ לְאִנְתּוּ: (יב) וְתַעֲלִינַהּ לְגוֹ בֵיתָךְ וּתְגַלַּח יַת רֵישַׁהּ וּתְרַבֵּי יַת טוּפְרַהָא: (יג) וְתַעְדֵּי יַת כְּסוּתשִׁבְיְתַהּ

מנה

וְשָׁבִיתָ שִׁבְיוֹ: (יא) וְרָאִיתָ בַּשִּׁבְיָה אֵשֶׁת יְפַת־תֹּאַר וְחָשַׁקְתָּ בָהּ וְלָקַחְתָּ לְךָ לְאִשָּׁה: (יב) וַהֲבֵאתָהּ אֶל־תּוֹךְ בֵּיתֶךָ וְגִלְּחָה אֶת־רֹאשָׁהּ וְעָשְׂתָה אֶת־צִפָּרְנֶיהָ: (יג) וְהֵסִירָה אֶת־

שמלת

תולדות אהרן ושבית סוטה ל"א ב׳ : וראית קדושין כ"א ב׳ : וחשקת שם שם : וגלחה יבמות מ"ח א׳ :

רש"י

שביו - לרבות כנענים שבתוכה ואע"פ שהם משבעה אומות : (יא) אשת . אפילו אשת איש : ולקחת לך לאשה . לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע שאם אין הקב"ה מתירה ישאנה באיסור אבל אם נשאה סופו להיות שונאה שנאמר אחריו כי תהיינה לאיש וגו׳ וסופו ליולד ממנה בן סורר ומורה לכך נסמכו פרשיות הללו : (יב) ועשתה את צפרניה . תגדלם כדי שתתנוול : (יג) והסירה את שמלת שביה . לפי שהם גוים שהיו בנותיהם מתקשטות במלחמה להטעות אחרים עמהם :

ועשתה

באור

לדעת הרמב"ן שהבאתי למעלה, כי אם לא ישלימו שבעה עממים הרי נאמר לא תחיה ואם ישלימו עמה ויהיו להם למס עובד אז לא יוכלו לשבות מהם שבי. שביו, שבי ממנו, ולפי שעל הרוב יורה הכנוי על הקנין לכן סמכו רבותינו ז"ל עליו לומר לרבות כנענים שבתוכה ואף על פי שהם משבעה אומות. (יא) אשת, חסר הנסמך ודרשו רז"ל אפי׳ אשת איש. יפת תאר, בעיניו (הראב"ע), ובספרי מנין אפילו כעורה ת"ל וחשקת בה. וחשקת בה, שתתאוה לקחת לך לאשה, וכמוהו ואקח אותה לי לאשה (שייעדה להיות אשתו) (הראב"ע), וכן הוא בתרגום אשכנזי. (יב) ועשתה את צפרניה, לשון הרמב"ן תגדלם כדי שתתנוול דברי רש"י כדברי רבי עקיבא, וכן פירש אונקלוס. והנה לדעתם יהיה ועשתה כמו ועשת את התבואה (ויקרא כה כ"א), כי הצמיחה תקרא עשייה, אבל בספרי אמר ראיה לדברי רבי אליעזר לא עשה רגליו ולא עשה שפמו (שמואל ב׳ י"ט כג), והיא ראיה גדולה, לכך אני אומר כי כל אלה משפט אבילות הם והכל נמשך אל ובכתה את אביה ואת אמה, יצוה שתגלח את ראשה כדרך האבילות כענין שנאמר ויגז את ראשו (איוב א׳ כ׳), וכן גזי נזרך (ירמיה ז׳ כ"ט), וכן קציצת הצפרנים אבילות כגלוח הראש, כי מנהג הנשים היה לגדלם ולצבעם במיני ספוך והצבעונים עד כאן דבריו בקוצר, וכן תרגם המתרגם האשכנזי. והרמב"ם ז"ל פסק כר"ע. (יג) והסירה את שמלת שביה, אף זה מרבה אבילות, שהבגדים שיצאות

שִׂמְלַת שִׁבְיָהּ מֵעָלֶיהָ וְיָשְׁבָה
בְּבֵיתֶךָ וּבָכְתָה אֶת־אָבִיהָ וְאֶת־
אִמָּהּ יֶרַח יָמִים וְאַחַר כֵּן תָּבוֹא
אֵלֶיהָ וּבְעַלְתָּהּ וְהָיְתָה לְךָ
לְאִשָּׁה׃ (יד) וְהָיָה אִם־לֹא חָפַצְתָּ
בָּהּ וְשִׁלַּחְתָּהּ לְנַפְשָׁהּ וּמָכֹר
לֹא־תִמְכְּרֶנָּה בַּכָּסֶף לֹא־
תִתְעַמֵּר בָּהּ תַּחַת אֲשֶׁר
עִנִּיתָהּ׃ ס (טו) כִּי־תִהְיֶיןָ
לְאִישׁ

תרגום

מִנַּהּ וְתֵיתֵב בְּבֵיתָךְ
וְתִבְכֵּי יַת אֲבוּהָא וְיַת אִמַּהּ
יְרַח יוֹמִין וּבָתַר כֵּן תֵּיעוֹל
לְוָתַהּ וְתִבְעֲלִינַהּ וּתְהֵי
לָךְ לְאִנְתּוּ׃ (יד) וִיהֵי אִם לָא
תִּתְרְעֵי בַהּ וְתִפְטְרִינַהּ
לְנַפְשַׁהּ וְזַבָּנָא לָא
תְזַבְּנִינַהּ בְּכַסְפָּא לָא
תַתְגַּר בַּהּ חֲלָף דְּעַנִּיתַהּ׃
(טו) אֲרֵי תֶהֶוְיָן לִגְבַר
תרתין

תולדות אהרן ובכתה שם מ"ז ב': ואחר כן קדושין ס"ז ב': כי תהיין יבמות כ"ג א' קדושין ס"ח א'.

רש"י

וישבה בביתך. בבית שמשתמש בו נכנס ונתקל בה יוצא ונתקל בה רואה בבכייתה רואה בנוולה כדי שתתגנה עליו: ובכתה את אביה. כל כך למה כדי שתהא מתנוולת: (יד) והיה אם לא חפצת בה. הכתוב מבשרך שסופך לשנאתה: לא תתעמר בה. לא תשתמש בה בלשון פרסי קורין לעבדות ושמוש עימראה מיסודו
של

באור

גם למלחמה היו נאים ומקושטים ביותר. ובכתה את אביה, הטעם לדעת הראב"ע שנתנה לה התורה זמן כמשפט הבוכים על מת לכבוד אביה ואמה שמתו במלחמה, והשקול שדעת מחייב כל אדם לכבד את אביו ואת אמו בחיים ובמות, ויתכן שלא צוה הכתוב שתגלח את ראשה ותסיר שמלת שביה מעליה ותבכה את אביה ואת אמה, אלא שדבר הכתוב בהווה. (יד) ושלחתה לנפשה, תשלחנה לרצונה. לא תתעמר בה, לשון שמוש, לא תשתמש בה כשפחה, כי אם היית חפצית, וכל זה בעת שלחתה לנפשה, לרצונה, שלא ימכרנה ולא יחזיקנה בביתו כשפחה, וכן הוא בספרי. ורש"י ורמב"ן ז"ל מצאו שורש להוראה זאת בלשון פרסי ובלשון הערבי. עניתה, מלשון עונתה. [אמר הכותב: לא תתעמר בה, עיין באורנו, ואפשר אין זה כי אם פירוש למכור לא תמכרנה בכסף, ואחרי שהיה רצונך לקחת לך לאשה ודבקת בה כדרך כל הארץ ועניתה, שעינוי גדול לשבויה למסור את גופה אל אויבה אשר הגלה אותה מארץ מולדתה, אם תמכרנה עתה אין לך גנות ופחיתות הנפש יותר מזה, שבעבור
בצע

תַּרְתֵּין נְשִׁין חֲדָא רְחִימְתָּא
וַחֲדָא שְׂנִיאֲתָא וִילִידָן לֵיהּ
בְּנִין רְחִימְתָּא וּשְׂנִיאֲתָא
וִיהֵי בְּרָא בוּכְרָא
לִשְׂנִיאֲתָא׃ (טז) וִיהֵי
בְּיוֹמָא דְיַחְסֵין לִבְנוֹהִי יָת
דִּי יְהֵי לֵיהּ לֵית לֵיהּ רְשׁוּ
לְבַכָּרָא יַת בַּר רְחִימְתָּא
עַל אַפֵּי בַר שְׂנִיאֲתָא
בוּכְרָא׃ (יז) אֲרֵי יָת
בּוּכְרָא בַר שְׂנִיאֲתָא
יַפְרֵישׁ לְמִתַּן לֵיהּ תְּרֵין
חוּלָקִין בְּכֹל דִּי יִשְׁתְּכַח
לֵיהּ

לְאִישׁ שְׁתֵּי נָשִׁים הָאַחַת
אֲהוּבָה וְהָאַחַת שְׂנוּאָה וְיָלְדוּ־לוֹ
בָנִים הָאֲהוּבָה וְהַשְּׂנוּאָה וְהָיָה
הַבֵּן הַבְּכֹר לַשְּׂנִיאָה׃ (טז) וְהָיָה
בְּיוֹם הַנְחִילוֹ אֶת־בָּנָיו אֵת אֲשֶׁר־
יִהְיֶה לוֹ לֹא יוּכַל לְבַכֵּר אֶת־
בֶּן־הָאֲהוּבָה עַל־פְּנֵי בֶן־
הַשְּׂנוּאָה הַבְּכֹר׃ (יז) כִּי אֶת־
הַבְּכֹר בֶּן־הַשְּׂנוּאָה יַכִּיר לָתֶת
לוֹ פִּי שְׁנַיִם בְּכֹל אֲשֶׁר־יִמָּצֵא לוֹ
כי

תולדות אהרן וילדו שם ע"ב · ב"ב קכ"ז א' · וקמ"ב ב' · בכורות מ"ח ב': והיה וכו' ב"ב קכ"ו ב': הנחילו שם קי"ג א' וקכ"ג א' וק"ל א' · סנהדרין ל"ד ב': יכיר וכו' יבמות מ"ז א' · קדושין ע"ד א' וע"ח ב' · ב"ב קכ"ז ב' · בכורות מ"ו ב': לתת קדושין ע"ח ב' · ב"ב קכ"ב ב' · וקכ"ד א' · בכורות נ"ב ב': בכל ב"ב קי"א א' וקכ"ד ב' · בכורות שם ·

רש"י

של רבי משה הדרשן למדתי כן: (יז) פי שנים. כנגד שני אחים: בכל אשר ימצא

באור

בלא כסף תכריחנה למכור את גופה עוד לשאר אויבים, והדבר הזה דומה למי שגונב נפש מאחיו והתעמר בו ומכרו (להלן כ"ד ז'), לא בלבד שגנבו ממשפחתו ומשבטו, אבל מכרו עוד להשתעבד לאחרים]. (טו) האחת אהובה. מוסב על תיין לאיש, והטעם כאלו תהיה לאיש אהובה. לשניאה, תואר השם. [אמר הכורם: האהובה והשנואה, היה ראוי לומר השנואה והאהובה, שהרי השנואה הולידה ראשונה, כדכתיב והיה הבן הבכור לשניאה, וזהו מה שהביא הרמב"מן לתקן בתרגום והיה הבן הבכור לשניאה, ואומר שהתיהן ילדו, אבל באופן שהשניאה הולידה ראשונה ולא בן הבכור (זא אבער דאס אונד זא וויטער)]. (טז) ביום הנחילו, בבריאות גופו, או ביום מותו והוא שכיב מרע או ב"ד ינחילו (הרמב"ע). לבכר, לעשותו בכור לענין ירושה, על פני בן השנואה הבכר, בעוד ולפי שבן השנואה הבכור קיים, ויתכן שהוא כמו לפני, וכן מהודנם בל"א. [אמר הכורם: לא יוכל, כתרגום אונקלוס לית ליה רשו אין לו כח מוסרי]. (יז) יכיר, יורה שהוא בן הבכור ולו משפט הבכורה ליטול פי שנים · פי שנים, שיקח שני

חלק ים

כִּי־הוּא רֵאשִׁית אֹנוֹ לוֹ מִשְׁפַּט הַבְּכֹרָה׃ ס (יח) כִּי־יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אִמּוֹ וְיִסְּרוּ אֹתוֹ וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם׃ (יט) וְתָפְשׂוּ בוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ אֶל־זִקְנֵי עִירוֹ וְאֶל־שַׁעַר מְקֹמוֹ׃ (כ) וְאָמְרוּ אֶל־זִקְנֵי עִירוֹ בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמֹרֶה

איננו

לֵיהּ אֲרֵי הוּא רֵישׁ תּוּקְפֵיהּ לֵיהּ חֲזְיָא בְּכֵרוּתָא׃ (יח) אֲרֵי יְהֵי לִגְבַר בַּר סָטֵי וּמָרוֹד לֵיתוֹהִי מְקַבֵּיל לְמֵימַר אֲבוּהִי וּלְמֵימַר אִמֵּיהּ וּמַלְפִין יָתֵיהּ וְלָא מְקַבֵּיל מִנְּהוֹן׃ (יט) וְיֶחְדוּן בֵּיהּ אֲבוּהִי וְאִמֵּיהּ וְיַפְּקוּן יָתֵיהּ לָקֳדָם סָבֵי קַרְתֵּיהּ וְלִתְרַע בֵּית דִּין אַתְרֵיהּ׃ (כ) וְיֵימְרוּן לְסָבֵי קַרְתֵּיהּ בְּנַנָא דֵין סָטֵי וּמָרוֹד

ליתוהי

תולדות אהרן ראשית יבמות ס"ב א'. קדושין כ"ט ב'. ב"ב קי"א ב'. בכורות מ"ז א'. נדה כ"ג ב': כי יהיה פה שם. ויסרו כתובות מ"ד א'. סנהדרין ע"א ב': ותפשו סנהדרין מ"ה ב': בננו פסחים קי"ז ג'. סנהדרין ע"א א': איננו סנהדרין י"ג ב'. וע"א א':

רש"י

ימצא לו. מכאן שאין הבכור נוטל פי שנים בראוי לבוא לאחר מיתת האב כבמוחזק: (יח) סורר. סר מן הדרך: ומורה. מסרב בדברי אביו לשון ממרים: ויסרו אתו. מתרין בו בפני שלשה ומלקין אותו. בן סורר ומורה אינו חייב עד שיגנוב ויאכל תרטימר בשר וישתה חצי לוג יין שנאמר זולל וסובא ונאמר אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו (משלי כ"ג) ובן סורר ומורה היה נהרג על שם סופו הגיעה תורה לסוף דעתו סוף שמכלה ממון אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא ועומד בפרשת דרכים ומלסטם הבריות.

באור

חלקים, אם היו שלשה בנים, יחשבו שהם ארבעה, ויקח שני חלקים, ואם שנים יחשבו שלשה (הראב"ע). כי הוא ראשית אנו, הנודע, עם הישר ידבר וכל ישראל בחזקת ישרים (הראב"ע). (יח) בן סורר ומורה, כמו כפרה סוררה, הולך שובב בתאות לבו ומורה כנגד מצות אבותיו. והם לא יבקשו ממנו כי אם הטוב והישר, כי כל ישראל בחזקת ישרים. בקול אביו, בתוכחת אביו. ויסרו אתו, מתרין בו בפני שלשה ומלקין אותו (רש"י), והוא מגמרא דסנהדרין (דף ע"א). ואונקלוס תרגם ומלפין יתיה. ונראה משמעות הכתוב שכל זה מן התנאים, שאביו ואמו יסרו אותו בדברי תוכחה ומוסר, או בגערה ונאצה או בשוט ושבט, ועם כל זה לא שמע אליהם, אז יתפשו בו וגו'. וכבר נאמר לשון יסר על דברי תוכחה והתראה בלבד, שמע בני מוסר אביך (משלי א' ח'),

בדברים

אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקֹלֵנוּ זוֹלֵל וְסֹבֵא׃
(כא) וּרְגָמֻהוּ כָּל־אַנְשֵׁי עִירוֹ
בָאֲבָנִים וָמֵת וּבִעַרְתָּ הָרָע
מִקִּרְבֶּךָ וְכָל־יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ
וְיִרָאוּ׃ ס שני (כב) וְכִי־
יִהְיֶה בְאִישׁ חֵטְא מִשְׁפַּט־מָוֶת
וְהוּמָת וְתָלִיתָ אֹתוֹ עַל־עֵץ׃
(כג) לֹא־תָלִין נִבְלָתוֹ עַל־הָעֵץ
כי

לֵיתוֹהִי מְקַבֵּל לְמֵימְרָנָא
זָלֵיל בְּשַׂר וְסָבֵי חֲמַר׃
(כא) וְיִרְגְּמוּנֵיהּ כָּל אֱנָשֵׁי
קַרְתֵּיהּ בְּאַבְנַיָּא וִימוּת
וּתְפַלֵּי עָבֵיד דְּבִישׁ מִבֵּינָךְ
וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּן
וְיִדְחֲלוּן׃ (כב) וַאֲרֵי יְהֵי
בִגְבַר חוֹבַת דִּין דִּקְטוֹל
וְיִתְקְטֵיל וְתִצְלוֹב יָתֵיהּ עַל
צְלִיבָא׃ (כג) לָא תְבִית
נְבֵילְתֵיהּ עַל צְלִיבָא אֲרֵי
מקבר

תולדות אהרן זולל עקדה שער מ"ב : וכי יהיה יבמות ו' ב'· סנהדרין ל"ה ב' ומ"ה ב' והומת סנהדרין מ"ו ב' · ותלית סוטה כ"ג ב' · סנהדרין מ"ה ב' : לא תלין יבמות ע"ט ב' · סנהדרין מ"ז א' :

רש"י

הבריות אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב: (כא) וכל ישראל ישמעו ויראו · מכאן שצריך הכרזה בבית דין פלוני נסקל על שהיה בן סורר ומורה: (כב) וכי יהיה באיש חטא משפט מות · סמיכות הפרשיות מגיד שאם חסים עליו אביו ואמו סוף שיצא לתרבות רעה ויעבור עבירות ויתחייב במיתת בית דין: ותלית אותו על עץ. רבותינו אמרו כל הנסקלין נתלין שנאמר כי קללת אלהים תלוי
והמברך

באור

בדברים לא יוסר עבד (שם כ"ט כ') אבל בן חורין יוסר בדברים· (כ) זולל, מפורש זולל בשר, רק הוא שם כלל לנותן בכל מה שיתאוה כל מה שיבוקש ממנו. וסבא, מרבה לשתות והוא המשתכר (הראב"ע). ומי שהוא מגולה אל התאוות ואינו נותן חק וגבול לתשוקותיו הוא סורר מדרכי החכמה ומורה בקול המוכר. והנה על דעת רז"ל בן סורר ומורה אינו קטן, לפי שהקטן פטור מכל העונשין ומכל המצות, אבל הביא שתי שערות, ואף שאין עליו עתה חטא משפט מות, על שם סופו הוא נדון, וזה טעם וכל ישראל ישמעו ויראו, כי לא הומת בגודל חטאו, אלא ליסר בו את הרבים, ושלא יהיה תקלה לאחרים. אמרה תורה ימות זכאי, ואל ימות חייב. (כב) ותלית אתו, רז"ל אמרו כל הנסקלין נתלין (רש"י), ויהיה לפ"ז ותלית מתשובת התנאי, אמנם אלו דברי יחיד הם, והלכה כדברי חכמים, שאינו נתלה אלא המגדף והעובד עבודת כוכבים, ואמרו שזהו טעם כי קללת אלהים תלוי, שיאמרו מפני מה זה תלוי? על שברך את השם, או עבד עבודת כוכבים, ולפ"ז גם ותלית אותו חלק מהתנאי, שכאשר יתחייב תלייה ותתלה אותו, אז לא תלין וגו'. וע"ד הפשט כי קללת אלהים תלוי כמ"ש רש"י, שכל אדם הנברא
בצלם

כִּֽי־קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא כִּֽי־קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי וְלֹא תְטַמֵּא אֶת־אַדְמָתְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה׃

כב (א) לֹֽא־תִרְאֶה אֶת־שׁוֹר אָחִיךָ אוֹ אֶת־שֵׂיוֹ נִדָּחִים וְהִתְעַלַּמְתָּ מֵהֶם הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם לְאָחִיךָ׃ (ב) וְאִם־לֹא קָרוֹב אָחִיךָ אֵלֶיךָ וְלֹא יְדַעְתּוֹ

ואספתו

תרגום אונקלוס

מִקְבַּר תִּקְבְּרִינֵיהּ בְּיוֹמָא הַהוּא אֲרֵי עַל דְּחָב קֳדָם יְיָ אִצְטְלִיב וְלָא תְסָאֵב יָת אַרְעָךְ דַּיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵיב לָךְ אַחְסָנָא׃

כב (א) לָא תֶחֱזֵי יָת תּוֹרָא דַּאֲחוּךְ אוֹ יָת אִימְּרֵיהּ דְּטָעַן וְתִתְכְּבֵישׁ מִנְּהוֹן אֲתָבָא תְתֵיבִנּוּן לַאֲחוּךְ׃ (ב) וְאִם לָא קָרֵיב אֲחוּךְ לְוָתָךְ וְלָא יְדַעְתֵּיהּ

ותכנשיניה

תולדות אהרן כי קבור שם מ"ו א'.: כי קללת סנהדרין מ"ס כ': את שור ב"מ כ"ז א": השב ב"ק נ"ו א'· ב"מ כ"ו ב' ול"א א'· חולין מ"ז א'·

רש"י

והמברך השם בסקילה: (כג) כי קללת אלהים תלוי· זלזולו של מלך הוא שאדם עשוי בדמות דיוקנו וישראל הם בניו משל לשני אחים תאומים שהיו דומין זה לזה אחד נעשה שר ואחד נתפס ללסטיות ונתלה כל הרואה אותו אומר השר תלוי: כל קללה שבמקרא לשון הקל וזלזול כמו והוא קללני קללה נמרצת (מלכים א' ב' ח'):
כב (א) והתעלמת· כובש עין כאילו אינו רואהו· לא תראה והתעלמת. לא תראה אותו שתתעלם ממנו זהו פשוטו ורבותינו אמרו פעמים שאתה מתעלם וכו':

עד

באור

בזלם אלהים כשהוא תלוי זלזולו שלו כביכול כוא שאדם עשוי בדמות דיוקנו, וישראל הם בניו, משל לשני אחים תאומים שהיו דומים זה לזה, האחד נעשה שר, והשני נתפס ללסטיות ונתלה, כל הרואה אותו אומר השר תלוי. כל קללה שבמקרא לשון הקל וזלזול (גרינגשעצונג), כמו והוא קללני קללה נמרצת (מלכים א' ב' ח'). (כג) ולא תטמא את אדמתך, מוסב על כי קבר תקברנו. והשעור לא תלין נבלתו על העץ, כי קללת אלהים תלוי, כי אם קבר תקברנו ולא תטמא את אדמתך, כי היה אפשר שיניחנו בלא קבורה וזוה לקברו שלא יטמא בו נוגע או מאהיל כדברי הרשב"ם. ואמרו רז"ל שמצות קבורה אף בשאר מתי ישראל בכל מקום ובכל זמן·

כב (א) לא תראה, מוסב על והתעלמת, ושיעורו אם תראה לא תתעלם. והתעלמת, כובש עין כאלו אינו רואה (רש"י). (ב) ולא ידעתו, או אם לא ידעתו

כמו

וַאֲסַפְתּוֹ אֶל־תּוֹךְ בֵּיתֶךָ וְהָיָה עִמְּךָ עַד דְּרֹשׁ אָחִיךָ אֹתוֹ וַהֲשֵׁבֹתוֹ לוֹ׃ (ג) וְכֵן תַּעֲשֶׂה לַחֲמֹרוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְשִׂמְלָתוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְכָל־אֲבֵדַת אָחִיךָ אֲשֶׁר־תֹּאבַד מִמֶּנּוּ וּמְצָאתָהּ לֹא תוּכַל לְהִתְעַלֵּם׃ ס (ד) לֹא־תִרְאֶה אֶת־חֲמוֹר אָחִיךָ אוֹ שׁוֹרוֹ נֹפְלִים בַּדֶּרֶךְ וְהִתְעַלַּמְתָּ מֵהֶם הָקֵם תָּקִים עִמּוֹ׃ ס (ה) לֹא־יִהְיֶה כְלִי־גֶבֶר עַל־אִשָּׁה וְלֹא־

ילבש

וְתִכְנְשִׁינֵיהּ לְגוֹ בֵיתָךְ וִיהֵי עִמָּךְ עַד דְּיִתְבַּע אֲחוּךְ יָתֵיהּ וְתָתֵיבִינֵיהּ לֵיהּ׃ (ג) וְכֵן תַּעְבֵּד לַחֲמָרֵיהּ וְכֵן תַּעְבֵּיד לִכְסוּתֵיהּ וְכֵן תַּעְבֵּיד לְכָל אֲבֵידְתָא דַּאֲחוּךְ דִּי תֵיבַד מִנֵּיהּ וְתִשְׁכְּחִינַהּ לֵית לָךְ רְשׁוּ לְכַסָּיוּתַהּ׃ (ד) לָא תֶחֱזֵי יָת חֲמָרָא דַּאֲחוּךְ אוֹ תוֹרֵיהּ רְמַן בְּאָרְחָא וְתִתְכְּבֵישׁ מִנְּהוֹן אֲקָמָא תְקִים עִמֵּיהּ׃ (ה) לָא יְהֵי תִקּוּן זֵין דִּגְבַר עַל אִתְּתָא וְלָא

יתקן

תולדות אהרן עד דרוש ב"מ כ"ז ב׳ : והשבתו ב"ק פ"א ב׳ · ב"מ כ"ח ב׳ · סנהדרין ע"ג א׳ : וכן וכו׳ גיטין מ"ס א׳ : לכל אבדת ב"ק קי"ג ב׳ · ב"מ כ"ו א׳ ול"א א׳ : אשר וכו׳ ב"מ כ"ב ב׳ וכ"ז א׳ : לא תוכל ב"מ כ"ו ב׳ : נפלים שם ל"ב א׳ : והתעלמת ברכות י"ט ב׳ ב"מ ל׳ א׳ · סנהדרין מ"ח ב׳ : תקים ב"מ ל"א א׳ : לא יהיה נזיר נ"ט א׳ : ולא ילבש גם שם :

רש"י

(ב) עד דרוש אחיך. וכי תעלה על דעתך שיתנהו לו קודם שידרשהו אלא דורשהו שלא יהא רמאי : והשבותו לו. שתהא בו השבה שלא יאכל בביתך כדי דמיו ותתבעם ממנו מכאן אמרו כל דבר שעושה ואוכל יעשה ויאכל ושאינו עושה ואוכל ימכר : (ג) לא תוכל להתעלם · לכבוש עיניך כאילו אינך רואה אותו : (ד) הקם תקים · זו טעינה להטעין משאוי שנפל מעליו : עמו. עם בעליו אבל אם הלך וישב לו ואמר לו הואיל ועליך מצוה אם רצית לטעון טעון פטור : (ה) לא יהיה כלי גבר על

אשה

באור

כמו מכה אביו ואמו (דעת הרמב"ן) , וכן הוא בתרגום אשכנזי . ואספתו , אם היית שם או בלווי שתפקדנו ביד נאמן (הראב"ע) . והשבת לו , שתהא בו השבה , שלא יאכל בביתך כדי דמיו ותתבענו ממנו · מכאן אמרו כל דבר שעושה ואוכל יעשה ויאכל , ושאינו עושה ואוכל ימכר (רש"י) , והדברים מכוונים לעומק כונת הכתוב . (ג) לא תוכל , אינך רשאי . (ד) נפלים , כמשמעו שמטו רגליהם ונפלו ולא יוכלו לקום בלי עזר המקים מפני המשא שעליהם , וכן הוא בתרגום אשכנזי . (ה) לא יהיה כלי גבר ,

נסמכה

יִלְבַּשׁ גֶּבֶר שִׂמְלַת אִשָּׁה כִּי
תוֹעֲבַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כָּל־עֹשֵׂה
אֵלֶּה׃ פ
(ו) כִּי יִקָּרֵא קַן־צִפּוֹר ׀ לְפָנֶיךָ
בַּדֶּרֶךְ בְּכָל־עֵץ ׀ אוֹ עַל־הָאָרֶץ
אֶפְרֹחִים אוֹ בֵיצִים וְהָאֵם רֹבֶצֶת
עַל־הָאֶפְרֹחִים אוֹ עַל־הַבֵּיצִים
לֹא־תִקַּח הָאֵם עַל־הַבָּנִים׃
(ז) שַׁלֵּחַ תְּשַׁלַּח אֶת־הָאֵם וְאֶת־
הַבָּנִים תִּקַּח־לָךְ לְמַעַן יִיטַב לָךְ
והארכת

יִתַקַּן גְּבַר בְּתִקּוּנֵי אִתְּתָא
אֲרֵי מְרַחַק קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ
כָּל עָבֵיד אִלֵּין׃ (ו) אֲרֵי
יְעָרַע קִנָּא דְצִפְּרָא קֳדָמָךְ
בְּאוֹרְחָא בְּכָל אִילָן או עַל
אַרְעָא אֶפְרוֹחִין או בֵיעִין
וְאִמָּא רְבִיעָא עַל אֶפְרוֹחִין
או עַל בֵּיעִין לָא תִסַּב אִמָּא
עַל בְּנַיָּא׃ (ז) שַׁלָּחָא
תְשַׁלַּח יָת אִמָּא וְיָת בְּנַיָּא
תִּסַּב לָךְ בְּדִיל דְּיֵיטַב לָךְ
ותוריך

תולדות אהרן כי יקרא ב"מ ק"ב א'. חולין קל"ט א' וק"מ ב': והאם וכו' חולין ק"מ א': שלח ב"מ ק"ב א': ואת הבנים חולין ק"מ א': למען וכו' קדושין ל"ט ב' ומ' וקמ"ב א':

רש"י

אשה. שתהא דומה לאיש כדי שתלך בין האנשים שאין זו אלא לשם זמה: ולא ילבש גבר שמלת אשה. לא ילך לישב בין הנשים: כי תועבת. לא אסרה תורה אלא לבוש המביא לידי תועבה: (ו) כי יקרא. פרט למזומן: לא תקח האם. בעודה על בניה: (ז) למען ייטב לך וגו'. אם מצוה קלה שאין בה חסרון כיס אמרה

באור

גשמכה (המצוה) בעבור לאת למלחמה, כי האשה לא נבראת כי אם להקים זרע, ואם היא תלא עם אנשים וכן זכר שלא נתמלא זקנו יתערב בין הנשים ויבואו הוא והן לידי תקלה ואין מי יודע, וזה יורה כי מנהג ישראל היה וכן ברובי המלכיות להיות מלבוש האנשים איננו כמלבוש הנשים רק הפרש ביניהם (הראב"ע). לא ילבש גבר, אונקלוס תרגם לא יתקן גבר בתקוני דאתתא, וכן ארז"ל שכל המתקן עלמו בתקונים המיוחדים לנשים חייב מלקות. כגון המלקט שערות לבנות מתוך שחורות מראשו או מזקנו, וכן הלובע שערותיו, כדרך שהנשים עושות. (ו) כי יקרא, כמו נקרא נקראתי והם מגזרת מקרה. אפרחים, אל"ף נוסף, כמו אל"ף ובאזרועך (הראב"ע). לא תקח, הטעם לדעת כל המפרשים כי אכזריות הוא בלב להיות אם על בניה רושה, כי יש לבהמות חיות ועופות דאגה גדולה בזה, ואין הפרש בין דאגת האדם ודאגות הבהמות על בניהם, כי אהבת האם וחנותה לבני בטנה איננו נמשך אחרי השכל והדבור, אבל
הוא

וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים׃ ס שלישי (ח) כִּי תִבְנֶה בַּיִת חָדָשׁ וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגַגֶּךָ וְלֹא־תָשִׂים דָּמִים בְּבֵיתֶךָ כִּי־יִפֹּל הַנֹּפֵל מִמֶּנּוּ׃ (ט) לֹא־תִזְרַע כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם פֶּן־תִּקְדַּשׁ הַמְלֵאָה הַזֶּרַע אֲשֶׁר תִּזְרָע וּתְבוּאַת הַכָּרֶם׃ ס (י) לֹא־תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר־וּבַחֲמֹר יַחְדָּו׃

וְתוֹרִיךְ יוֹמִין׃ (ח) אֲרֵי תִבְנֵי בֵּיתָא חַדְתָּא וְתַעְבֵּיד תְּיָקָא לְאִגָּרָךְ וְלָא תְשַׁוֵּי חוֹבַת דִּין דִּקְטוֹל בְּבֵיתָךְ אֲרֵי יִפֵּיל דְּנָפֵיל מִנֵּיהּ׃ (ט) לָא תִזְרַע כַּרְמָךְ עֵירוּבִין דִּלְמָא תִסְתָּאַב דִּמְעַת זַרְעָא דִּי תִזְרַע וַעֲלָלַת כַּרְמָא׃ (י) לָא תִרְדֵּי בְּתוֹרָא וּבַחֲמָרָא כַּחֲדָא׃ (יא) לָא

לא	קמץ בז"ק	תלבש

תולדות אהרן מעקה חולין קל"ו א': ולא תשים כתובות מ"א ב': ב"ק ט"ו ב' ומ"ו א': כי יפול ב"ק נ"א · חולין י"א קל"ו: פן תקדש קדושין נ"ו ב' · חולין קט"ו א': המלאה פסחים כ"ה א': ותבואת ברכות ל"ה א':

רש"י

אמרה תורה למען ייטב לך והארכת ימים ק"ו למתן שכרן של מצות חמורות: (ח) כי תבנה בית חדש. אם קיימת מצות שלוח הקן סופך לבנות בית חדש ותקיים מצות מעקה שמצוה גוררת מצוה ותגיע לכרם ושדה ולבגדים נאים לכך נסמכו פרשיות הללו: מעקה. גדר סביב לגג ואונקלוס תרגם תייקא כגון תיק שמשמר מה שבתוכו: כי יפול הנופל. ראוי זה ליפול ואעפ"כ לא תתגלגל מיתתו על ידך שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה ע"י חייב: (ט) כלאים. חטה ושעורה וחרצן במפולת יד: פן תקדש. כתרגומו תסתאב כל דבר הנתעב על האדם בין לשבח כגון הקדש בין לגנאי כגון אסור נופל בו לשון קודש כמו אל תגש בי כי קדשתיך (ישעיה ס"ה): המלאה. זה מילוי ותוספת שהזרע מוסיף: (י) לא תחרוש בשור ובחמור. הוא

הדין

באור

הוא מפעולת כח המחשב המצוייר בבהמות כאשר היא מצויה באדם. ועיין בס' המורה טוב יותר. (ז) למען ייטב לך. שהשם יחמול עליך וייטיב לך (הרא"ב"ע). [אמר הכותב: והארכת ימים, שמדת החמלה מועלת מאוד להתמדת שלום החברה והצלחתה]. (ח) מעקה, אין לו ריע וטעמו ידוע ממקומו והוא גדר סביב לגג. דמים, כתרגום אונקלוס חובת קטול, וכן הוא בתרגום אשכנזי. הנפל, נקרא על שם סופו, וכן יומת המת, ובגדי ערומים תפשיט, ויתרוצצו הבנים, ומלות רבות לאין מספר נקראו על שם סופם (הרא"ב"ע). (ט) כלאים, קבלו רבותינו שהוא חטה ושעורה וחרצן במפולת יד (קדושין ל"ט). פן תקדש, כמו כי תקדש, ולא תגעו בו פן תמותון (בראשית ג' ג'). ובטעם כי יאסר לך כקודש. המלאה הזרע. כמו מלאת הזרע בסמיכות או תחסר מן,

המלאה

(יא) לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז צֶמֶר
וּפִשְׁתִּים יַחְדָּו׃ ס (יב) גְּדִלִים
תַּעֲשֶׂה־לָּךְ עַל־אַרְבַּע
כַּנְפוֹת כְּסוּתְךָ אֲשֶׁר תְּכַסֶּה־
בָּהּ׃ ס (יג) כִּי־יִקַּח
אִישׁ אִשָּׁה וּבָא אֵלֶיהָ וּשְׂנֵאָהּ׃
(יד) וְשָׂם לָהּ עֲלִילֹת דְּבָרִים
וְהוֹצִא עָלֶיהָ שֵׁם רָע וְאָמַר אֶת־
הָאִשָּׁה הַזֹּאת לָקַחְתִּי וָאֶקְרַב
אֵלֶיהָ וְלֹא־מָצָאתִי לָהּ בְּתוּלִים׃
(טו) וְלָקַח אֲבִי הַנַּעֲרָ וְאִמָּהּ

הנערה קרי
והוציאו

תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנְזָא עֲמַר
וְכִתָּן מְחַבַּר כַּחֲדָא׃
(יב) כְּרֻסְפְּדִין תַּעְבֵּיד לָךְ
עַל אַרְבַּע כַּנְפֵי כְסוּתָךְ
דְּתִתְכַּסֵּי בַהּ׃ (יג) אֲרֵי
יִסַּב גְּבַר אִתְּתָא וְיֵיעוּל
לְוָתַהּ וְיִסְנְיִנַהּ׃ (יד) וִישַׁוֵּי
לַהּ תַּסְקוֹפֵי מִלִּין וְיַפֵּיק
עֲלַהּ שׁוּם בִּישׁ וְיֵימַר יָת
אִתְּתָא הָדָא נְסֵבִית
וּקְרֵיבִית לְוָתַהּ וְלָא
אַשְׁכַּחִית לַהּ בְּתוּלִין׃
(טו) וְיִסַּב אֲבוּהָא דְעוּלֵימְתָּא

ואמה

תולדות אהרן לא תלבש כלאים ל"ד א' · שבת כ"ז א' · יבמות ד' א' · נזיר מ"א ב' ונ"ח א' · מנחות ל"ט ב' ומ"ג א' · בכורות י"ז א' ערכין ג' א' : צמר יבמות ד' ב' נזיר נ"ח א' · מנחות ל"ט ב'. ומ"ג ב' : גדלים שבת כ"ז ב' · סוכה ט' א' · יבמות ד' א' · נזיר מ"ז ב' · ונ"א א' · מנחות ל"ט ב' ומ"ג א' · בכורות י"ז א'. ערובין ג' א' : ארבע זבחים י"ח ב' מנחות מ"ג ב' · חולין קל"ו א' : תכסה שבת כ"ז ב' · זבחים יח ב' · מנחות מ"א א' · ומ"ג א' : ואקרב כתובות מ"ו א' :

רש"י

הדין לכל שני מינין שבעולם הוא הדין להנהיגם יחד קשורים זוגים בהולכת שום משא : (יא) שעטנז. לשון ערוב · ורבותינו דרשו שוע טווי ונוז : (יב) גדילים תעשה לך · אף מן הכלאים לכך סמכן הכתוב : (יג) ובא אליה ושנאה · סופו (יד) ושם לה עלילות דברים. עבירה גוררת עבירה עבר על לא תשנא סופו לבוא לידי לשון הרע : את האשה הזאת · מכאן שאין אומר דבר אלא לפני בעל דין : (טו) אבי

הנערה

באור

המלאה מן הזרע · והשעם התבואה. (י) יחדו, למד אחד · (יא) שעטנז, לשון עירוב, ר"ל שוע טוי ונוז (רש"י), עיין (במדבר י"ט י"ט). (יב) גדלים, ציצית צריך שיהא גדול וקלוע, וכן גדלים מעשה שרשרת. (יד) עלילות, כמו סבות דברים (כמציאות שתו לשנוא אותה) כן אמת או שקר (הרלב"ע). ולשון רש"י עבירה גוררת עבירה, שעבר על לא תשנא (כמו שאמר ושנאה), סופו לבוא לידי לשון הרע. והוציא, מפיו. בתולים · לשון רבים ולא יתפרדו, וכן בחרות וזקונים ועלומים (הרלב"ע). (טו) ולקח אבי

הנערה

ואמה ויפקון ית בתולי
עולמתא לקדם סבי
קרתא ולתרע בית דין
אתרה: (טז) ויימר אבוהא
דעולמתא לסביא ית
ברתי יהבית לגברא
הדין לאנתו ושנאה:
(יז) והא הוא שוי תסקופי
מלין למימר לא אשכחית
לברתך בתולין ואלין
בתולי ברתי ויפרסון
שושיפא קדם סבי קרתא:
(יח) ויסבון סבי קרתא
ההיא ית גברא וילקון
יתיה: (יט) ויגבון מניה

והוציאו את־בתולי הנער אל־
זקני העיר השערה: (טז) ואמר
אבי הנער אל־הזקנים את־
בתי נתתי לאיש הזה לאשה
וישנאה: (יז) והנה־הוא שם
עלילת דברים לאמר לא־
מצאתי לבתך בתולים ואלה
בתולי בתי ופרשו השמלה
לפני זקני העיר: (יח) ולקחו זקני
העיר־ההוא את־האיש ויסרו
אתו: (יט) וענשו אתו מאה כסף

מאה הנערה קרי ונתנו

תולדות אהרן את בתי כתובות כ"ב ע"א ומ"ו א'. סוטה כ"ג ב'. קדושין ג' ב' וט' א' וס"ד א': עלילות כתובות מ"ו א': לא מצאתי שם שם: ויסרו סנהדרין ע"א ב': וענשו כתובות שם:

רש"י

הנערה ואמה. מי שגדלו גדולים הרעים יתבזו עליהם: (טז) ואמר אבי הנערה. מלמד שאין רשות לאשה לדבר בפני האיש: (יז) ופרשו השמלה. הרי זה משל

מחוורין

באור

הנערה ואמה, כי זנות הבת תחל כבוד אבותיה בעבור שלא השגיחו עליה ולמדוה מוסר השכל, ויתכן שבעבור אביה או אמה, ואם היא יתומה יוציאה ממונה ב"ד. השערה, מקום שהזקנים נוסדו יחד להשגיח על ענין הקבוץ ולשפוט את העם כי היה זה בשער העיר כנודע לכל קורא דברי הימים הקודמים. (טז) אבי הנערה, לא אמה, ולא הוצרך עוד לפרש. ועוד שהקנס לא ינתן לאם, אם אין לה אב, והלכה כדברי האומר יתומה קנסה לעצמה. והנה הוא שם, רק לפי שמצאה הוא שם לה שמות כוזבות להרחיקה מעליו. (יח) אתו, ע"ד הפשט ייסרו אותו בדברי תוכחה ויביישו אותו לעיני כל באי השער, ואולם רבותינו קבלו שהוא מלקות וכן ת"א וילקון יתיה, והמתרגם אשכנזי תרגמו בענין שסובל שני הפירושים. (יט) מאה כסף, לתת מאה כסף. לאבי הנערה, תחת אשר רצה לחלל כבודו. כל ימיו, היה יכול לשלחה בגט בלא הוצאת שם רע, אלא שלא רצה לתת לה כמוהר הבתולות, לכן יענש שלא יוכל לשלחה כל ימיו, וזהו גדר רפוי

ומיוחס

ונתנו לאבי הנערה כי הוציא שם רע על בתולת ישראל ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה כל ימיו: ס (כ) ואם אמת היה הדבר הזה לא נמצאו בתולים לנער: (כא) והוציאו את הנער אל פתח בית אביה וסקלוה אנשי עירה באבנים ומתה כי עשתה נבלה בישראל לזנות בית אביה ובערת הרע מקרבך: ס (כב) כי

ימצא

לנערה קרי הנערה קרי

מאה סלעין דכסף ויתנון לאבוהא דעולמתא ארי אפיק שום ביש על בתולתא דישראל וליה תהי לאנתו לית ליה רשו למפטרה כל יומוהי: (כ) ואם קושטא הוה פתגמא הדין לא אשתכחו בתולין לעולמתא: (כא) ויפקון ית עולמתא לתרע בית אבוהא וירגמונה אנשי קרתא באבניא ותמות ארי עבדת קלנא בישראל לזנאה בית אבוהא ותפלי עביד דביש מבינך: (כב) ארי

ישתכח

תולדות אהרן כי הוציא ערכין ט"ו א': ואם אמת כתובות מ' ב'. ומ"ד ב' ערכין שם: והוציאו כתובות מ' ב' ומ"ד ב' ערכין שם: ומתה כתובות מ"ד ב': לזנות שם מ"ט א'. סנהדרין כ' א': כי ימצא סנהדרין פ"ו א':

רש"י

מחוורין את הדברים כשמלה: (יח) ויסרו אתו. מלקות: (כ) ואם אמת היה הדבר. בעדים והתראה שזנתה לאחר אירוסין: (כא) אל פתח בית אביה. ראו גדולים שגדלתם: אנשי עירה. במעמד אנשי עירה: לזנות בית אביה. כמו בבית אביה:

ומתו

באור

ומיוחס אל המעשה. (כא) נבלה, ת"א קלנא, וכן תרגם המתרגם האשכנזי, יתכן ששם נבלה לא יאמר כי אם על אחת מפעולות רעות הנמשכים מן התפעלות הנפש השפלות והנבזות, כמו תאות הכילות וכדומה, לפי שהם מגונות ונמאסות כנבלה, כי נבלה עשה לשכב את בת יעקב, נבל שמו ונבלה עמו, אבל על הפעולה הרעה הנמשכת מן התשוקה החזקת אבל אינה נבזת ומגונה, כמו הגאות, האכזריות והכעס וכיוצא בהם לא יאמר נבלה כי אם עון, רשע, פשע וכדומה. בית אביה, כמו בבית אביה, והטעם שלא שמעה לתורת אביה ומוסר אמה וחללה כבודם. ולשון הרשב"ם לזנות בית אביה שיש עדים שזינתה אחר שנתקדשה, וכן בארו רז"ל בכתובות (דף מ"ו), ויורה על זה

מלת

יִמָּצֵא אִישׁ שֹׁכֵב עִם־אִשָּׁה
בְעֻלַת־בַּעַל וּמֵתוּ גַּם־
שְׁנֵיהֶם הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִם־
הָאִשָּׁה וְהָאִשָּׁה וּבִעַרְתָּ הָרָע
מִיִּשְׂרָאֵל׃ ס (כג) כִּי יִהְיֶה
נַעֲרָ בְתוּלָה מְאֹרָשָׂה לְאִישׁ
וּמְצָאָהּ אִישׁ בָּעִיר וְשָׁכַב עִמָּהּ׃
(כד) וְהוֹצֵאתֶם אֶת־שְׁנֵיהֶם אֶל־
שַׁעַר הָעִיר הַהִוא וּסְקַלְתֶּם
אֹתָם בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ אֶת־הַנַּעֲרָ
עַל־דְּבַר אֲשֶׁר לֹא־צָעֲקָה בָעִיר
וְאֶת־הָאִישׁ עַל־דְּבַר אֲשֶׁר־עִנָּה
אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ וּבִעַרְתָּ הָרָע
מִקִּרְבֶּךָ

יִשְׁתְּכַח גְּבַר שָׁכֵיב עִם
אִתְּתָא אִתַּת גְּבַר
וְיִתְקַטְלוּן אַף תַּרְוֵיהוֹן
גַּבְרָא דִּשְׁכַב עִם אִתְּתָא
וְאִתְּתָא וּתְפַלֵּי עָבֵיד
דְּבִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל׃ (כג) אֲרֵי
תְהֵי עוּלֶמְתָּא בְתוּלְתָּא
דִּמְאָרְסָא לִגְבַר וְיַשְׁכְּחִינַהּ
גַּבְרָא בְּקַרְתָּא וְיִשְׁכּוּב
עִמַּהּ׃ (כד) וְתַפְּקוּן יָת
תַּרְוֵיהוֹן לִתְרַע קַרְתָּא
הַהִיא וְתִרְגְּמוּן יָתְהוֹן
בְּאַבְנַיָּא וִימוּתוּן יָת
עוּלֶמְתָּא עַל עֵיסַק דִּי לָא
צָוְחַת בְּקַרְתָּא וְיָת גַּבְרָא
עַל עֵיסַק דִּי עַנֵּי יָת אִתַּת
חַבְרֵיהּ וּתְפַלֵּי עָבֵיד דְּבִישׁ
מִבֵּינָךְ

נערה ק׳ הנערה ק׳

תולדות אהרן ומתו שם ס״ו ב׳ · ערכין ו׳ א׳ · כי יהיה כתובות מ״ט ב׳ : והוצאתם קדושין י׳ א׳ : על דבר סנהדרין י״א א׳ :

רש״י

(כב) ומתו גם שניהם · גם לרבות הולד שאם היתה מעוברת אין ממתינין לה עד שתלד : (כג) ומצאה איש בעיר · לפיכך שכב עמה פרצה קוראה לגנב הא אלו

באור

מלת לזנות, כי הנערה אשר לא אורשה, לא תקרא זונה בשכבה עם אחד פעם. (כב) שניהם. הנה האשה לא תנשא כי אם לאיש אחד, אבל האיש נושא נשים רבות, אעפ״כ ימות גם הוא שכב את אשת רעהו, והנה מלת גם הוא להשוות האיש לאשה שווי גמור, וכן כי תועבת ה׳ אלהיך גם שניהם בסמוך (כ״ג י״ט). ומן התימה על הרמב״ן שפירש שם בעצמו גם שניהם על זה הדרך וכאן פירשו באופן אחר ונטה מעומק פשוטו של מקרא. (כג) כי יהיה, כאשר יארע זה הדבר (הראב״ע), וכבר זכרנו שכאשר יקדם הפועל אל הפועל לא יצטרך לשמור את המין ואת המספר. איש, אחר. (כד) אשת רעהו, הנה הכתוב קרא המאורסה אשת רעהו, ולא נוכל לדעת האריסות כי אם בדברי

מִקִּרְבֶּךָ׃ ס (כה) וְאִם־בַּשָּׂדֶה יִמְצָא הָאִישׁ אֶת־הַנַּעֲרָ הַמְאֹרָשָׂה וְהֶחֱזִיק־בָּהּ הָאִישׁ וְשָׁכַב עִמָּהּ וּמֵת הָאִישׁ אֲשֶׁר־שָׁכַב עִמָּהּ לְבַדּוֹ׃ (כו) וְלַנַּעֲרָ לֹא־תַעֲשֶׂה דָבָר אֵין לַנַּעֲרָ חֵטְא מָוֶת כִּי כַּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ וּרְצָחוֹ נֶפֶשׁ כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה׃ (כז) כִּי בַשָּׂדֶה מְצָאָהּ צָעֲקָה הַנַּעֲרָ הַמְאֹרָשָׂה וְאֵין מוֹשִׁיעַ לָהּ׃ ס (כח) כִּי־יִמְצָא אִישׁ נַעֲרָ בְתוּלָה אֲשֶׁר

לא

מִבֵּינָךְ׃ (כה) וְאִם בְּחַקְלָא יַשְׁכַּח גְּבַר יָת עוּלֵימְתָּא דִּמְאָרְסָא וְיִתְקֵיף בַּהּ גַּבְרָא וְיִשְׁכּוּב עִמַּהּ וְיִתְקְטֵיל גַּבְרָא דִּשְׁכֵיב עִמַּהּ בִּלְחוֹדוֹהִי׃ (כו) וּלְעוּלֵימְתָּא לָא תַעְבֵּיד מִדַּעַם לֵית לְעוּלֵימְתָּא חוֹבַת דִּין דִּקְטוֹל אֲרֵי כְּמָא דִי יְקוּם גְּבַר עַל חַבְרֵיהּ וְיִקְטְלִינֵּיהּ נְפַשׁ כֵּן פִּתְגָּמָא הָדֵין׃ (כז) אֲרֵי בְּחַקְלָא אַשְׁכְּחַהּ צְוַחַת עוּלֵימְתָּא דִּמְאָרְסָא וְלֵית דְּפָרֵיק לַהּ׃ (כח) אֲרֵי יַשְׁכַּח גְּבַר עוּלֵימְתָּא

בתולתא

הנערה קרי ולנערה קרי לנערה קרי הנערה קרי נערה קרי

תולדות אהרן ומת האיש קודשין כס׳ · סנהדרין ס״ז ב׳ : ולנערה נדרים כ״ז א׳ · ב״ק כ״ח ב׳ · סנהדרין ע״ג א׳ · ע״ז כ״ד א׳ : כי כאשר וכו׳ פסחים כ״ה ב׳ · יומא ע״ב א׳ · סנהדרין ע״ג א׳, כי בשדה ב״כ ט״ו ב׳ : ואין מושיע סנהדרין ע״ג א׳ : כי ימצא כתובות כ״ט ב׳ ול״ח א׳ :

רש״י

אילו יושבת בביתה לא הורע לה : (כו) כי כאשר יקום וגו׳ . לפי פשוטו זהו משמעו כי אנוסה היא ונחזקה עמד עליה כאדם העומד על חבירו להרגו . ורבותינו דרשו בו הרי זה בא ללמד ונמצא למד וכו׳ :

לא

באור

קבלם (הרמב״ם) . (כו) כי כאשר יקום , לפי פשוטו זהו משמעו , כי אנוסה היא ונחזקה בא ועמד עליה כאדם העומד על חבירו להרגו (רש״י) . ורצחו נפש , הסרנו . (כז) צעקה , יתכן שלעקה , או טעמו אם לעקה אין מושיע לה , ולא ידעתי בדין שלעקה אם ראינו נערה שהחזיק בה האיש והיא נלחמת בו בכל כחה ובוכה ואוחזת בבגדיו או בשערותיו להמלט ממנו ולא ידעה ללעוק למה תסקל ? אלא שלעקה בהווה לדון בה מן הסתם , בעיר מפותה ובשדה אנוסה . ואולם בדרך כלל אם יש לה מושיעים בין בעיר בין בשדה חייבת , אין לה מושיעים בין בעיר בין בשדה פטורה (מדברי הרמב״ן) · (כח) ותפשה , באנוסה

הכתוב

לֹא־אֹרָשָׂה וּתְפָשָׂהּ וְשָׁכַב עִמָּהּ וְנִמְצָאוּ׃ (כט) וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָ חֲמִשִּׁים כָּסֶף וְלוֹ־תִהְיֶה לְאִשָּׁה תַּחַת אֲשֶׁר עִנָּהּ לֹא־יוּכַל שַׁלְּחָהּ כָּל־יָמָיו׃ ס

כג (א) לֹא־יִקַּח אִישׁ אֶת־אֵשֶׁת אָבִיו וְלֹא יְגַלֶּה כְּנַף אָבִיו׃ ס (ב) לֹא־

הנערה ק׳

יבא

בְּתוּלְתָּא דִּי לָא מְאָרְסָא וְיֶחְדִּינַהּ וְיִשְׁכּוּב עִמַּהּ וְיִשְׁתַּכְּחוּן׃ (כט) וְיִתֵּן גַּבְרָא דִּשְׁכַב עִמַּהּ לַאֲבוּהָא דְּעוּלֶמְתָּא חַמְשִׁין סִלְעִין דִּכְסַף וְלֵיהּ תְּהֵי לְאִנְתּוּ חֲלָף דִּי עַנְיַהּ לֵית לֵיהּ רְשׁוּ לְמִפְטְרַהּ כָּל יוֹמוֹהִי׃

כג (א) לָא יִסַּב גְּבַר יָת אִתַּת אֲבוּהִי וְלָא יְגַלֵּי כַּנְפָא דַּאֲבוּהִי׃ (ב) לָא יִדְכֵּי דִּפְסִיק

ודמחבל

תולדות אהרן לא ארשה כתובות ל״ח א׳; ונתן ברכות כ״א ב׳. יבמות ד׳ א׳. כתובות ג׳ ב׳. ערכין ט״ו א׳: לאבי כתובות כ״ט ב׳ ול״ח ב׳ ומ׳ ב׳ ומ״ב ב׳. חמשים כתובות ל״ג א׳: ולו תהיה יבמות נ״ט א׳. כתובות כ״ט ב׳. ול״ט א׳. מכות ט״ו א׳. תחת כתובות ל״ב ב׳. ב״ק פ״ד א׳. ערכין ט״ו א׳: לא יוכל גיטין נ״ה א׳. תמורה ה׳ א׳: לא יקח ברכות כ״א ב׳. יבמות ד׳ א׳ ומ״ט א׳ ונ״ו א׳. קדושין ס״ז א׳: ולא יגלה יבמות ד׳ א׳ ונ״ו א׳: לא יבא שם ע״ו א׳ וע״ט ב׳:

רש״י

כג (א) לא יקח. אין לו בה לקוחין ואין קדושין תופסין בה: ולא יגלה כנף אביו. שומרת יבם של אביו הראויה לאביו והרי כבר הוזהר עליה משום ערות אחי אביך אלא לעבור על זו בשני לאוין ולסמוך לה לא יבא ממזר. ללמד שאין ממזר אלא מחייבי כריתות וק״ו מחייבי מיתות בית דין שאין בעריות מיתת בית דין שאין

באור

הכתוב מדבר. (כט) לאבי הנערה חמשים כסף, בעבור מוהר הבתולות, ומכאן יש סמך שמוהר הבתולות הוא חמשים כסף. [אמר הכורם: ולו תהיה לאשה, כי חמשים כסף מה הם לעשיר? והיה זה עונשו שיקחה לאשה ולא יוכל לשלחה כל ימיו, ומשמע אף שימצא בה אח״כ ערות דבר, אבל במשנה (כתובות פ״ג) אמרו. כיצד שותה בעציצו אפי׳ היא חגרת, אפי׳ היא סומא, אפי׳ היא מוכת שחין, נמצא בה דבר ערוה או שאינה ראויה לבא בישראל, אינו רשאי לקיימה, שנאמר ולו תהיה לאשה, אשה הראויה לו].

כג (א) אשת אביו, אנוסת אביו. ולא יגלה כנף אביו, על דעת רבותינו בשומרת יבם של אביו הכתוב מדבר, ויתכן שהוא דרך כלל על אלמנת או גרושת אביו בין שהיתה אשתו או אנוסתו או שבויתו או יבמתו מאחר שאביו פירש כנפיו עליה, כמו שנאמר ופרשת כנפיך על אמתך (רות ג׳ ט׳). אסור לבנו לגלות כנפיו ולבוא אליה.

יָבֹא פְצוּעַ־דַּכָּה וּכְרוּת שָׁפְכָה
בִּקְהַל יְהוָה׃ ס (ג) לֹא־יָבֹא
מַמְזֵר בִּקְהַל יְהוָה גַּם דּוֹר
עֲשִׂירִי לֹא־יָבֹא לוֹ בִּקְהַל
יְהוָה׃ ס (ד) לֹא־יָבֹא
עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בִּקְהַל יְהוָה גַּם
דּוֹר עֲשִׂירִי לֹא־יָבֹא לָהֶם בִּקְהַל
יְהוָה עַד־עוֹלָם׃ (ה) עַל־דְּבַר
אשר

וּדְמְחַבַּל לְמֵיעַל בִּקְהָלָא
דַיְיָ׃ (ג) לָא יִדְכֵּי מַמְזֵרָא
לְמֵיעַל בִּקְהָלָא דַיְיָ אַף
דָּרָא עֲשִׂירָאָה לָא יִדְכֵּי
לֵיהּ לְמֵיעַל בִּקְהָלָא
דַיְיָ׃ (ד) לָא יִדְכּוּן
עַמּוֹנָאֵי וּמוֹאֲבָאֵי לְמֵיעַל
בִּקְהָלָא דַיְיָ אַף דָּרָא
עֲשִׂירָאָה לָא יִדְכֵּי לְהוֹן
לְמֵיעַל בִּקְהָלָא דַיְיָ עַד
עָלְמָא׃ (ה) עַל עֵיסַק דִּי
לא

תולדות אהרן פצוע שם ע"ה א': ממזר שם מ"ד א' · וע"ה ב'· קדושין ע"ג א': עמוני ברכות כ"ח א' · יבמות ע"ו ב' וס"ע א' וע"ז ב'· כתובות י' ב'· נזיר כ"ג ב' קדושין כ"ז ב'· סוטה ו' ב'· ידים ע"ו א':

רש"י

שאין בה כרת: (ב) פצוע דכה· שנפצעו או נדכאו ביצים שלו: וכרות שפכה· שנכרת הגיד ושוב אינו מוליד: (ג) לא יבא ממזר בקהל ה'· לא ישא ישראלית: (ד) לא יבוא עמוני· לא ישא ישראלית: (ה) על דבר. על העצה שיעצו אתכם
להחטיאכם

באור

(ב) פצוע דכה, שנפצעו או נדכאו ביצים שלו (יבמות ע"ה). וכרות שפכה, שנכרת הגיד שלו. (ג) ממזר, שם לאיש מוזר מאחיו ויודעיו שלא יודע מאין בא כלשון וישב ממזר באשדוד והכרתי גאון וגו' (זכריה ט' ו'), יאמר שלא ישב באשדוד זולתי איש נכרי וזר שיעבור בו כי יכרית גאון פלשתים ממנו. והנה הנולד לאיש מאשת אביו הוא ירחיק אותו ולא יודה בו לבשתו ולכלמתו מן המעשה הרע שעשה, גם אמו תשליכנו בלילה כענין האסופי הנזכר בתלמוד, וכן כל העריות כדברי רבותינו בקדושין, ירושלמי, אמר ר' אבהו מהו ממזר? מום זר (הרמב"ן), וכן תרגם המתרגם האשכנזי. (ה) על דבר אשר לא קדמו, מצינו אוכל בכסף תשבירני ואכלתי ומים בכסף תתן לי ושתיתי כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים וגו' (לעיל ב' כ"ט ל')? והנראה כי הכתוב הרחיק שני האחים האלה שהיו גמולי חסד מאברהם שהציל אביהם ואמם מן החרב והשבי, ובזכותו שלחם השם מתוך ההפכה, והיו חייבים לעשות טובה עם ישראל, והם עשו עמהם רעה, האחד שכר עליו בלעם בן בעור והם המואבים, והאחד (והוא עמון) לא קדם אותו בלחם ובמים, כמו שכתוב אתה עובר היום את גבול מואב את ער וקרבת מול בני עמון (שם ב' י"ח כ'), והנה הכתוב הזכירם אל תצורם ואל תתגר בם, והם לא קדמו אותם כלל, כי היה הכתוב אומר כאשר עשו לי בני עשו והמואבים
והעמונים

לָא עֲרַעוּ יָתְכוֹן בְּלַחְמָא
וּבְמַיָּא בְּאָרְחָא בְּמִפַּקְכוֹן
מִמִּצְרַיִם וְדִי אֲגַר עֲלָךְ
יָת בִּלְעָם בַּר בְּעוֹר
מִפְּתוֹר אֲרָם דִּי עַל פְּרָת
לְלַטָּיוּתָךְ׃ (ו) וְלָא אֲבָה
יְיָ אֱלָהָךְ לְקַבָּלָא מִן
בִּלְעָם וַהֲפַךְ יְיָ אֱלָהָךְ
לָךְ יָת לְוָטִין לְבִרְכָן אֲרֵי
רַחֲמָךְ יְיָ אֱלָהָךְ׃ (ז) לָא
תִתְבַּע שְׁלָמְהוֹן וְטָבַתְהוֹן
כָּל יוֹמָךְ לְעָלַם׃ (ח) לָא
תְרַחֵיק אֱדוֹמָאָה אֲרֵי
אֲחוּךְ הוּא לָא תְרַחֵיק
מצראה

אֲשֶׁר לֹא־קִדְּמוּ אֶתְכֶם בַּלֶּחֶם
וּבַמַּיִם בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם
מִמִּצְרָיִם וַאֲשֶׁר שָׂכַר עָלֶיךָ
אֶת־בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר מִפְּתוֹר
אֲרַם נַהֲרַיִם לְקַלְלֶךָּ׃ (ו) וְלֹא־
אָבָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ אֶל־
בִּלְעָם וַיַּהֲפֹךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְּךָ
אֶת־הַקְּלָלָה לִבְרָכָה כִּי אֲהֵבְךָ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ (ז) לֹא־תִדְרֹשׁ
שְׁלֹמָם וְטֹבָתָם כָּל־יָמֶיךָ
לְעוֹלָם׃ ס רביעי (ח) לֹא־
תְתַעֵב אֲדֹמִי כִּי אָחִיךָ הוּא לֹא־
הלמ"ד דגוש תתעב

תולדות אהרן ולא אבה מכות כ"ס א'· ויהפך סנהדרין ק"ס ב': לא תדרש גיטין כ"ז א'· לא תתעב ב"ק ל"ב ב'· מכות כ"ג ב'·

רש"י

להחטיאכם: בדרך· כשהייתם בטירוף: (ז) לא תדרוש שלומם וטובתם· מכלל שנאמר עמך ישב בקרבך יכול אף זה כן ת"ל לא תדרוש שלומם: (ח) לא תתעב אדמי. לגמרי ואע"פ שראוי לך לתעבו שיצא בחרב לקראתך: לא תתעב מצרי.
מכל

באור

והעמונים, אבל לא הזכיר עמון מפני שלא קדמו אותם. והנה עמון הרשיע בזה יותר מכולם, כי בני עשו והמואבים כאשר ידעו שהוזהרו ישראל שלא יתגרו בם הוציאו לחם ומים חוץ לגבולם, ועמון לא אבה לעשות כן, וזה טעם לא קדמו שלא יצאו לקראתם בלחם ובמים כאשר עשו האחרים, ולכך הקדים הכתוב עמוני והקדים להזכיר פשעו על דבר אשר לא קדמו ואחרי כן הזכיר מואבי וחטאתו (ואשר שכר עליך) (הרמב"ן). לקללך, ואם ברכך לא מדעת מואב או מדעתו עשה כן רק ולא אבה ה' וגו' ויהפוך וגו'. (ז) לא תדרש שלמם, אף על פי שהם בני משפחתכם ואביהם אברהם אהב את אביכם כאח, לא תהיו להם כאחים דורשי שלומם לפי שהפרו ברית אחוה תחלה (מדברי הרמב"ן). [אמר המורם: לעולם, כמו ועבדו לעולם (שמות כ"א ו'), והמה זמן מרובה,
כל

תְתַעֵב מִצְרִי כִּי־גֵר הָיִיתָ
בְאַרְצוֹ׃ (ט) בָּנִים אֲשֶׁר־יִוָּלְדוּ
לָהֶם דּוֹר שְׁלִישִׁי יָבֹא לָהֶם
בִּקְהַל יְהוָה׃ ס (י) כִּי־
תֵצֵא מַחֲנֶה עַל־אֹיְבֶיךָ וְנִשְׁמַרְתָּ
מִכֹּל דָּבָר רָע׃ (יא) כִּי־יִהְיֶה
בְךָ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא־יִהְיֶה טָהוֹר
מִקְּרֵה־לָיְלָה וְיָצָא אֶל־מִחוּץ
לַמַּחֲנֶה לֹא יָבֹא אֶל־תּוֹךְ׃

המחנה

מִצְרָאָה אֲרֵי דַיָּר הֲוֵיתָא
בְּאַרְעֵיהּ׃ (ט) בְּנִין
דְּיִתְיַלְדוּן לְהוֹן דָּרָא
תְּלִיתָאָה יִדְכּוּן לְהוֹן
לְמֵיעַל בִּקְהָלָא דַיְיָ׃
(י) אֲרֵי תִפּוֹק מַשְׁרִיתָא
עַל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ
וְתִסְתַּמַּר מִכֹּל מִדַּעַם
בִּישׁ׃ (יא) אֲרֵי יְהֵי בָךְ
גְּבַר דִּי לָא יְהֵי דְכֵי
מִקְרֵי לֵילְיָא וְיִפּוֹק לְמִבָּרָא
לְמַשְׁרִיתָא לָא יֵיעוֹל לְגוֹ

משריתא

תולדות אהרן בנים יבמות ע״ז ב׳ · קדושין ע״ה ב׳ · ונשמרת כתובות מ״ו א׳ · ע״ז כ׳ א׳ · כי יהיה וגו׳ פסחים ג׳ א׳ · נזיר ס״ו א׳ · נדה מ״ג א׳ · מקרה ב״ק כ״ס א׳ : ויצא פסחים ס״ח א׳ ·

רש״י

מכל וכל אע״פ שזרקו זכוריכם ליאור מה טעם שהיו לכם אכסניא בשעת הדחק לפיכך. (ט) בנים אשר יולדו להם דור שלישי וגו׳. ושאר העובדי כוכבים מותרין מיד הא למדת שהמחטיא לאדם קשה לו מן ההורגו שההורגו הורגו בעולם הזה והמחטיאו מוציאו מן העולם הזה ומן העולם הבא לפיכך אדום שקדמם בחרב לא נתעב וכן מצריים שטבעום ואלו שהחטיאום נתעבו: (י) כי תצא וגו׳ ונשמרת · שהשטן מקטרג בשעת הסכנה: (יא) מקרה לילה. דבר הכתוב בהווה: ויצא אל מחוץ למחנה · זו מצות עשה: לא יבא אל תוך המחנה. זו מצות לא תעשה ואסור

ליכנס

באור

כל עוד שהם עמון ומואב נקרא על האומות ההם]. (ח) לא תתעב אדמי, מכל וכל אע״פ שראוי לך לתעבו שיצא בחרב לקראתך (ומה טעם? כי אחיך הוא, וראוי לך למחול על הרמונו), וכן המצרים אע״פ שזרקו זכוריכם ליאור, ומה טעם? שהיו לכם אכסניא בשעת הדחק לפיכך אינם אסורים אלא עד דור שלישי (מדברי רש״י). [אמר הכורם: כי גר היית בארצו, זכור את הטוב ואל תזכור את הרע שגמלו לך. והמדה הזאת משובחת מאוד]. (י) מחנה, זהו המחנה שיצא אל האויב ושם הארון והוא מחנה קטן, ואיננו מחנה גדול, כי שם מחילות עשויות, ובצאתם אל המלחמה הם קרובים סביבות הארץ (הראב״ע). דבר רע, כי הידוע על דרך הפשט היא אזהרה מכל הנאסר (מדברי הרמב״ן). (יא) מקרה לילה, ודבר הכתוב בהווה שע״פ הרוב הוא בלילה.

לפנות

הַמַּחֲנֶה׃ (יב) וְהָיָה לִפְנוֹת־עֶרֶב
יִרְחַץ בַּמָּיִם וּכְבֹא הַשֶּׁמֶשׁ יָבֹא
אֶל־תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה׃ (יג) וְיָד תִּהְיֶה
לְךָ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְיָצָאתָ שָׁמָּה
חוּץ׃ (יד) וְיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל־
אֲזֵנֶךָ וְהָיָה בְּשִׁבְתְּךָ חוּץ
וְחָפַרְתָּה בָהּ וְשַׁבְתָּ וְכִסִּיתָ
אֶת־צֵאָתֶךָ׃ (טו) כִּי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ מִתְהַלֵּךְ ׀ בְּקֶרֶב מַחֲנֶךָ
לְהַצִּילְךָ וְלָתֵת אֹיְבֶיךָ לְפָנֶיךָ
וְהָיָה מַחֲנֶיךָ קָדוֹשׁ וְלֹא־
יראה

מַשְׁרִיתָא׃ (יב) וִיהֵי
לְמִפְנֵי רַמְשָׁא יַסְחֵי
בְמַיָּא וּבְמֵיעַל שִׁמְשָׁא
יֵיעוֹל לְגוֹ מַשְׁרִיתָא׃
(יג) וַאֲתַר מְתַקַּן יְהֵי לָךְ
מִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא וְתִפּוֹק
תַּמָּן לְבָרָא׃ (יד) וְסִכְּתָא
תְּהֵי לָךְ עַל זֵינָךְ וִיהֵי
בְּמִיתְבָךְ לְבָרָא וְתַחְפַּר
בַּהּ וְתְתוּב וּתְכַסֵּי יָת
מַפְּקָתָךְ׃ (טו) אֲרֵי יְיָ
אֱלָהָךְ שְׁכִינְתֵיהּ מְהַלְּכָא
בְּגוֹ מַשְׁרִיתָךְ לְשֵׁיזָבוּתָךְ
וּלְמִמְסַר סַנְאָךְ קֳדָמָךְ
וּתְהֵי מַשְׁרִיתָךְ קַדִּישָׁא
ולא

תולדות אהרן לפנות נזיר ס"ו א'. ויד ברכות כ"ס א'. ויתד שם שם. יומא ע"ב ב'. כתובות ב' א'. כי ה' סוטה ג' ב'. והיה וגו' ברכות כ"ס ב'. שבת כ"ג א' וק"נ א'.

רש"י

ליכנס למחנה לויה וכל שכן למחנה שכינה: (יב) והיה לפנות ערב, סמוך להערב שמשו יטבול שאינו טהור בלא הערב שמש: (יג) ויד תהיה לך. כתרגומו כמו איש על ידו: מחוץ למחנה. חוץ לענן: (יד) על אזנך. לבד משאר כלי תשמישך: אזנך. כמו

באור

(יב) לפנות ערב, כאשר יתחיל שערב לפנות, והוא סמוך להערב שמשו. וכבא השמש, הוא ערב. (יג) ויד, כתרגומו אתר מתקן (געועגעהייט), וכמוהו איש על ידו (במדבר ב' י"ז). מחוץ למחנה, מטעם הנקיות והבריאות. (יד) ויתד, הוא כלי שחופרין בו הקרקע ועשוי כצורת יתד. על אזנך, לבד משאר כלי תשמישך כלי זיין (רש"י), וכן תרגם אונקלוס ומתרגם אשכנזי, ואל"ף אזנך נוסף. וכסית את צאתך, כי כל דבר נראה לעינים והוא מגונה יוליד דמות גנאי בנפש (ראב"ע ורמב"ן). (טו) מחניך קדוש, ולכן תשמר מכל פעולה או דבר משחית ומזיק שהם אם עון או טמא ואינם קדוש. ולא יראה, כשם. ערות דבר, על דעתי שם ערוה נופל על הדבר הראוי לכסותו והוא מגולה, מעתה ערות דבר, הוא גלוי הדבר המגונה הראוי להעלימו. ושב מאחריך, בטעם שלא ילך לפניך כי כן כתוב (ראב"ע). [אמר הבורם: ערות דבר, עבירת פתגם אונקלוס

יִרְאֶה בְךָ עֶרְוַת דָּבָר וְשָׁב
מֵאַחֲרֶיךָ׃ ס (טז) לֹא־
תַסְגִּיר עֶבֶד אֶל־אֲדֹנָיו אֲשֶׁר־
יִנָּצֵל אֵלֶיךָ מֵעִם אֲדֹנָיו׃ (יז) עִמְּךָ
יֵשֵׁב בְּקִרְבְּךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר
בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ בַּטּוֹב לוֹ לֹא
תּוֹנֶנּוּ׃ ס (יח) לֹא־
תִהְיֶה קְדֵשָׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל
וְלֹא־יִהְיֶה קָדֵשׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

לא

וְלָא יִתְחֲזֵי בָךְ עֲרִית
פִּתְגָם וִיתוּב מֵימְרֵיהּ
מִלְאֵיטָבָא לָךְ׃ (טז) לָא
תִמְסַר עֲבַד עַמְמִין לְיַד
רִבּוֹנֵיהּ דְּיִשְׁתֵּיזֵיב לְוָתָךְ
מִן קֳדָם רִבּוֹנֵיהּ׃ (יז) עִמָּךְ
יִתּוּב בֵּינָךְ בְּאַתְרָא
דִּי יִתְרְעֵי בַּחֲדָא מִן
קִירְוָךְ בִּדְיֵיטַב לֵיהּ לָא
תּוֹנֵינֵיהּ׃ (יח) לָא תְהֵי
אִתְּתָא מִבְּנַת יִשְׂרָאֵל
לִגְבַר עַבְדָּא וְלָא יִסַּב
גַּבְרָא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל

אתתא

תולדות אהרן ולא יראה ברכות כה. שבת ק"ג א'. סוטה ע' ב' וכ"א א'. ב"מ קי"ד ב'. לא תסגיר יבמות מ"ג ב'. גיטין מ"ה א'. קדושין ס"ג א'. בטוב לו ערכין כ"ט א'. ולא יהיה סנהדרין נ"ד ב': חולין קמ"ו ב'. כריתות ג' א'.

ר ש " י

כמו כלי זייך: (טו) ולא יראה בך. הקב"ה ערות דבר: (טז) לא תסגיר עבד. כתרגומו. דבר אחר אפילו עבד כנעני של ישראל שברח מחוצה לארץ לארץ ישראל: (יח) לא תהיה קדשה. מופקרת מקודשת ומזומנת לזנות: ולא יהיה קדש. מזומן ומופקר. ואונקלוס תרגם לא תהא אתתא מבנת ישראל לגבר עבד שאף זו מופקרת היא

ב א ו ר

(אונקלוס), וכן תרגם ערות דבר האמור), (להלן כד א') הרמב"ן שינה בתרגום המקרא, שכאן העתיק (מטוואס אונאנשטענדיגעס) דבר שאינו נאות ומגונה, ולהלן (מטוואס שענדליכעס) דבר זמה ונבלה, שלדעתו ערות דבר כולל שתי הוראות הללו, ותרגם שמלות בכל מקום לפי הענין]. (טז) לא תסגיר עבד, בלכתם במלחמה יתכן שיברח למחניהם עבד ואינו ישראל. מעם אדניו, גם הוא איננו ישראל, כי הוא בא לכבוד השם הנקרא על ישראל, ואם יסגירהו ישראל אל אדוניו הנה זה חלול השם (הראב"ע). (יז) לא תוננו, לא תצערהו ותקניטהו. (יח) לא תהיה קדשה, אזהרה לב"ד שלא יניחו אחת מבנות ישראל להיות בפרשת דרכים בעינים על הדרך לזמה או שתתקן לה בית לזה כמנהג הזונות זרים, יושבות על הפתח בתופים ובכנורות כענין שכתוב קחי כנור סובי עיר זונה נשכחה וגו' (ישעיה כ"ג ט"ז), וכן יזהיר לב"ד על הקדש על דרך הפשט בבית אשר יעשה לו או שישב בעינים על הדרך (מדברי הרמב"ן).

אתנן

אַתְתָא אָמָא׃ (יט) לָא תָעֵיל אֲגַר זָנִיתָא וְחוּלְפַן כַּלְבָּא לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ אֱלָהָךְ לְכָל נִדְרָא אֲרֵי מְרַחַק קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ אַף תַּרְוֵיהוֹן׃ (כ) לָא תְרַבֵּי לַאֲחוּךְ רִבִּית כְּסַף רִבִּית עֲבוּר רִבִּית
כל

(יט) לֹא־תָבִיא אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְכָל־נֶדֶר כִּי תוֹעֲבַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ גַּם־שְׁנֵיהֶם׃ ס (כ) לֹא־תַשִּׁיךְ לְאָחִיךָ נֶשֶׁךְ כֶּסֶף נֶשֶׁךְ
אבל

תולדות אהרן לא תביא יבמות נ"ט ב'. סוטה כ"ז ב'. ע"ז י"ז א' ומ"ו ב'. תמורה כ"ח ב'. פרה מ"ו ב'. ומחיר תמורה ל' א'. בית ה' ע"ז מ"ו ב'. תמורה ל' ב'. כי תועבת בכורות נ"ו ב'. תמורה כ"ט ב': גם שניהם סוטה כ"ז ב'. ב"ק צ"ד א' תמורה ל' א': לא תשיך ב"מ ס"א א' וע"ה ב': נשך כסף שם ס' ב':

רש"י

היא מאחר שלא היו קדושין תופסין לו בה ולא יהב גברא מבני ישראל אתתא אמה שאף הוא נעשה קדש על ידה שלא היו קדושין תופסין לו בה: (יט) אתנן זונה. נתן לה טלה באתננה פסול להקרבה: ומחיר כלב. החליף שה בכלב: גם שניהם. לרבות שנוייהם כגון חטים ועשאן סולת: (כ) לא תשיך.
אזהרה

באור

(יט) אתנן, כמו מתן והאל"ף נוסף והנון כפול כה"א נאפופיה וכרי"ש סגריר ופשטו מה שלקחה הזונה שנתנו הזונים אחרים כי הוא אסור. ומחיר כלב, (דבר הנתון תמורת הכלב), כי הוא דרך בזיון (הראב"ע). והיה בימים ההם מנהג עובדי עבודת כוכבים. והדבר מפורסם בספרי הימים שכן עשו אנשי ארץ מצרים וארץ כנען. גם שניהם, כבר פירשתיו שהוא להשוות שני דברים שווי נמגד, וכאן השוה מחיר כלב לאתנן זונה והוא באמת תועבה גדולה כי בו נעשתה תועבת הזמה, אמר הש' יתעב גם שניהם. (כ) לא תשיך, יש הפרש בין תשך לתשיך, והטעם שלא תקבל מאחיך שיתן לך רבית, וגם הוא עובר על מצות רבית, והנה המלה יוצאה לשני פעולים, ורבים אמרו כי תשיך כמו תשך ואין הפרש ביניהם, וכמו כן פעולים רבים במקרא (הראב"ע), ולשון הרמב"ן גם זו מצוה מבוארת, יוסיף בכאן אזהרה גם ללוה מה שאין כן לכל דיני ממונות שאם רצה הוא לזוק בנכסיו רשאי, אבל מפני רגילות החטא הזה יזהיר בו גם ללוה ע"כ, והוא כמו שאז"ל (בפרק איזהו נשך), שהיא אזהרה ללוה שלא יתן רבית, שלא יגרם למלוה להיות נושך. ואזהרה למלוה מאת כספך לא תתן לו בנשך (ויקרא כ"ה). והנראה לי בטעמי המצוה הזאת, כי כבר הקדמנו פעמים רבות, שרצון וחפץ נותן התורה היה שלא נרבה בעסק ובסחורה, אבל יעבוד איש את אדמתו וישמור את צאנו, ויעשה מלאכת הצורך והתועלת בלבד, ולא ירבו להם כסף וזהב, ויסתפקו במה שחננם השם איש על חלקו ועל גורלו, וזה טעם השמטה
והיובל

אֲכַל נֶשֶׁךְ כָּל־דָּבָר אֲשֶׁר יִשָּׁךְ׃ (כא) לַנָּכְרִי תַשִּׁיךְ וּלְאָחִיךָ לֹא תַשִּׁיךְ לְמַעַן יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ ס (כב) כִּי־תִדֹּר נֶדֶר לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ כִּי־דָרֹשׁ יִדְרְשֶׁנּוּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵעִמָּךְ וְהָיָה בְךָ חֵטְא׃ (כג) וְכִי תֶחְדַּל לִנְדֹּר לֹא־יִהְיֶה

בך

כָּל מִדַּעַם דְּמִתְּרַבֵּי׃ (כא) לְבַר עַמְמִין תְּרַבֵּי וּלְאָחוּךְ לָא תְרַבֵּי בְּדִיל דִּי יְבָרְכִינָךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּכֹל אוֹשָׁטוּת יְדָךְ עַל אַרְעָא דִּי אַתְּ עָלֵיל לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ׃ (כב) אֲרֵי תִדּוֹר נְדַר קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לָא תְאַחַר לְשַׁלָּמוּתֵיהּ אֲרֵי מִתְבָּע יִתְבְּעִינֵיהּ יְיָ אֱלָהָךְ מִנָּךְ וִיהֵי בָךְ חוֹבָא׃ (כג) וַאֲרֵי תִתְמְנַע מִלְּמִדַּר לָא יְהֵי בָךְ

חובא

תולדות אהרן כל דבר שם ע"ס ב' · לנכרי שם ע' ב'. ולאחיך שם וע"ס ב' · כי תדור ר"ה ס' ב' · לא תאחר בילה י"ט ב': ר"ה ד' א' · נדרים ג' א' · זבחים כ"ט א' · ערכין ו' א' · תמורה י"ח ב': כי דרש נדרים ד' א' · מעמך ר"ה ו' ב' · נדרים י' א' · והיה וגו' זבחים כ"ס ב' · וכי תחדל נדרים כ"א א'. וע"ז ב' · חולין ב' א' · עקידה שער ע"א:

רש"י

אזהרה ללוה שלא יתן ריבית למלוה ואחר כך אזהרה למלוה את כספך לא תתן לו בנשך: (כא) לנכרי תשיך · ולא לאחיך לאו הבא מכלל עשה עשה לעבור עליו בשני לאוין ועשה: לא תאחר לשלמו · שלשה רגלים ולמדוהו רבותינו מן המקרא:

מולא

באור

והיובל. ומן הידוע שהסוחר מסחר רב, אף אם יתן רבית, יכול להרויח בממון שלוה מחבירו, ולא יגיע לזולתו שום היזק על ידי זה, אבל עובד האדמה או בעל המלאכה, או מי שעסקו וסחורתו מועטת, אם יצטרך לתת רבית, לא ירויח כדי פרנסתו, אם לא יעלה על דמי פירותיו או מלאכתו או סחורותיו, ובזה הוא מייקר השער, או יחיה חיי צער ועוני. ולכן הזהיר גם את הלוה שאף אם ירצה להנזק בנכסיו אינו רשאי, שסופו להזיק אחרים ע"י כך, וזהו טעם למען יברכך ה' על הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה. ומה שאמר לנכרי תשיך, הוא לעם נכרי שהם סוחרים בארץ, להוסיף הון ולהתעשר ע"י סחורות רבות, ויכול אתה ליקח ממנו רבית', כחוק המדינה, ורע"ם כתב שגם זה מצוה על הלוה, שאם התנה יתן לו הרבית כחוק המדינה, ואל יבגוד. (כב) כי דרש ידרשנו, משל כבני אדם שיבקש מה שנגדרת (הרמב"ע). [אמר הכותב: דרש ידרשנו.

ומה

חוֹבָא׃ (כד) אַפָּקוּת שִׂפְוָתָךְ תִּטַּר וְתַעְבֵּיד כְּמָא דִּי נְדַרְתָּא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ נְדַבְתָּא דִּי מַלֵּילְתָּא בְּפוּמָךְ׃ (כה) אֲרֵי תִתְּגַר בְּכַרְמָא דְחַבְרָךְ וְתֵיכוּל עִנְּבִין כְּנַפְשָׁךְ שׂוּבְעָךְ וּלְמָנָךְ לָא תִתֵּן׃ (כו) אֲרֵי

תתגר

בְךָ חֵטְא׃ (כד) מוֹצָא שְׂפָתֶיךָ תִּשְׁמֹר וְעָשִׂיתָ כַּאֲשֶׁר נָדַרְתָּ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ נְדָבָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ בְּפִיךָ׃ ס חמישי (כה) כִּי תָבֹא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים כְּנַפְשְׁךָ שָׂבְעֶךָ וְאֶל־כֶּלְיְךָ לֹא תִתֵּן׃ ס (כו) כִּי

תבא

תולדות אהרן מוצא שבועות כ"ו ב' · זבחים א' ב' וו' ב' · מנחות ב' א' וג' א' ונ"א א' · נדבה זבחים ב' א' וד' ב': בפיך נדרים ז' א': כי תבא ב"מ כ"ז ב' ופ"א ב' ונ"א ב'. כנפשך בס פ"א ב' וג"ב א' · כליך שם פ"ו ב' ופ"ע א' וצ"ב א'·

רש"י

(כד) מוצא שפתיך תשמור · ליתן עשה על לא תעשה: (כה) כי תבא בכרם רעך · בפועל הכתוב מדבר: ואל כליך לא תתן · מכאן שלא דברה תורה אלא בשעת הבציר בזמן שאתה נותן לכליו של בעל הבית אבל אם בא לעדור ולקשקש אינו אוכל: כנפשך · כמה שתרצה: שבעך · ולא אכילה גסה: (כו) כי תבא

בקמת

באור

ומה צורך או הנאה יש לשם בתשלומי נדרו? אבל הטעם הוא שמיקל בכבוד השם אם נודר ואינו משלם, והרי הוא כמטעה את הפחות שבבני האדם שמבטיח לעשות לו דבר ואינו עושה, וזאת היא שידרשנו ה' אלהיך מעמך שהקלת את כבודו וחללת את מוצא שפתיך לנגדו, ומי בקש מידך לנדור? הרי וכי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא, אבל אחרי שנדרת מוצא שפתיך תשמור וגו']. (כד) מוצא שפתיך, אין ראוי לאדם לבהל את פיו ולהוציא דבר משפתיו, טרם יתבונן ויחקור בלבו את תכלית הדבור ההוא הטוב יהיה אם רע? ויהיה א"כ כל דבר שפתים סוף המעשה והמחשבה הנכונה. ויהיה גנאי למשכיל לשנות עצתו ומחשבתו הנכונה בלי טעם וסבה, לכן תשמור ועשית, וכן טעם אשר דברת בפיך. (כה) כי תבא בכרם רעך, לבצור, מותר שתאכל ממנו (הרמב"ע), והוא ע"פ מה שדרשו רבותינו ז"ל בפועל הכתוב מדבר. שבעך, עד שבעך. כליך, כמו עדיך. [אמר הבורם: בכרם רעך, לבצור, מותר שתאכל ממנו, (הרמב"ע). והנה הפועל הבא לבצור אין צריך התרה שיאכל מן הענבים, והרי הכתוב אומר לא תחסום שור בדישו, (לקמן כ"ה ד') והפועל לא יגרע מן השור. ועוד מה טעם וחרמש לא תניף על קמת רעך אם בפועל הכתוב מדבר? אלא על כל אדם נאמר, שאין בעל הכרם מקפיד אם יאכל אדם ענבים כנפשו שבעו,

ואין

תָבֹא בְּקָמַת רֵעֶךָ וְקָטַפְתָּ מְלִילֹת בְּיָדֶךָ וְחֶרְמֵשׁ לֹא תָנִיף עַל קָמַת רֵעֶךָ׃ ס

כד (א) כִּי־יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבְעָלָהּ וְהָיָה אִם־לֹא תִמְצָא־חֵן בְּעֵינָיו כִּי־מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ

תֵּתֵי בְּקָמְתָא דְחַבְרָךְ וְתִקְטוֹף מְלִילָן בִּידָךְ וּמַגְּלָא לָא תְרִים עַל קָמְתָא דְחַבְרָךְ׃

כד (א) אֲרֵי יִסַּב גְּבַר אִתְּתָא וְיִבְעֲלִינַהּ וִיהֵי אִם לָא תַשְׁכַּח רַחֲמִין בְּעֵינוֹהִי אֲרֵי אַשְׁכַּח בַּהּ עֲרְיַת פִּתְגָם וְיִכְתּוֹב לַהּ גֵּט פִּטּוּרִין וְיִהַב בִּידַהּ וְיִפְטְרִינַהּ מִבֵּיתֵיהּ

תולדות אהרן בקמת שם שם · וחרמש שם ס"ז ע"ב · כי יקח קדושין ע"א ב' וד' א' ז' א' וט' א' וי"א ב' · ובעלה קדושין ט' ב' · והיה וגו' נזיר ב' א' · גיטין נ' א' · כי מצא וגו' סוטה ג' ב' ול"א ב' · גיטין פ"ס א' · וכתב לה שבת ע"ו ב': סוכה כ"ד ב' · סוטה ב' ב' · גיטין כ' ע"א וכ"ז ב' ומ"א ב' ופ"ג א' · קדושין ג' ב' וה' ב' וי"ג ב': ונתן גיטין כ"א ב' ופ"ז א' ב"מ כ"ו ב' · ושלחה יבמות קי"ג ב' · גיטין כ"א א' · קדושין ו' א' ומ"א א':

רש"י

בקמת רעך · אף זו בפועל הכתוב מדבר:

כד (א) כי ימצא בה ערות דבר. מצוה עליו לגרשה שלא תמצא חן בעיניו. (ס"א

מצוה

באור

ואין בעל השדה מקפיד אם הוא קוטף מלילות מן תבואתו שלא בידיעתו, וזהו לפי פשוטו והדרשה תדרש]. (כו) וקטפת, כמו את ראש יונקותיו קטף (יחזקאל י"ז ד'), וענינו כריתת הבד הדק (אבפליקקען). מלילת, ידועות מהמקום, והטעם ראשי השבלים שנתבשלו כל צרכן הראוים ליפול מהר כענין וכראש שבולת ימלו. וחרמש, מגל. לא תניף, לפי דעת רבותינו ז"ל שאף כאן בפועל מדבר, יתכן שהוא רק דרך משל כלומר שלא תקח לצרכך כי אם שבלים מעטים כדרך הקוטף, לא כדרך הקוצר.

כד (א) אם לא תמצא חן בעיניו, עוד. כי מצא וגו', כנראה מדברי הרמב"ם שבספרו היה כתוב ומצא בה, כי בחבורו שלפנינו מצויין ומצא בה ואומר וזה לשונו, ולא יוכל לגלות כי אין לו עדים, והטעם או מצא כמו ומכה אביו ואמו ע"כ · ערות דבר, דבר מגונה ומאוס, ועל דרך הפשט לא על דבר מזה בלבד נאמר אלא על כל דבר מגונה שעל ידו לא תמצא עוד חן בעיניו. ספר כריתת, הכורת בינו לבינה, ומבטל כל זכות שיש לו על גופה, ושיש לה על גופו. [אמר הכורם: ערות דבר, (עיין באורנו), ואין הדברים נכונים, שעל זה וכיוצא בו יאמר כתת דבריך לשמורין, כי אפשר שימצא דבר שאינו מגונה בעצמו, אבל הוא מגונה בעיניו, ואם יכול לשלח

את

מִבֵּיתוֹ׃ (ב) וְיָצְאָה מִבֵּיתוֹ וְהָלְכָה
וְהָיְתָה לְאִישׁ־אַחֵר׃ (ג) וּשְׂנֵאָהּ
הָאִישׁ הָאַחֲרוֹן וְכָתַב לָהּ סֵפֶר
כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ
מִבֵּיתוֹ אוֹ כִי יָמוּת הָאִישׁ
הָאַחֲרוֹן אֲשֶׁר־לְקָחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה׃
(ד) לֹא־יוּכַל בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן
אֲשֶׁר־שִׁלְּחָהּ לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ
לִהְיוֹת לוֹ לְאִשָּׁה אַחֲרֵי אֲשֶׁר
הֻטַּמָּאָה כִּי־תוֹעֵבָה הִוא לִפְנֵי
יְהוָה וְלֹא תַחֲטִיא אֶת־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ
נחלה

מִבֵּיתֵיהּ׃ (ב) וְתִפּוֹק
מִבֵּיתֵיהּ וּתְהָךְ וּתְהֵי
לִגְבַר אוּחְרָן׃ (ג) וְיִשְׂנְיִנַּהּ
גַּבְרָא בַּתְרָאָה וְיִכְתּוֹב
לַהּ גֵּט פִּטּוּרִין וְיִתֵּן
בִּידַהּ וְיִפְטְרִינַּהּ מִבֵּיתֵיהּ
אוֹ אֲרֵי יְמוּת גַּבְרָא
בַּתְרָאָה דִּי נַסְבַהּ לֵיהּ
לְאִנְתּוּ׃ (ד) לֵית לֵיהּ
רְשׁוּ לְבַעְלַהּ קַדְמָאָה
דִּי פַטְרַהּ לְמֵיתַב
לְמִסְּבַהּ לְמֶהֱוֵי לֵיהּ
לְאִנְתּוּ בָּתַר דִּי
אִסְתְּאָבַת אֲרֵי מְרַחֲקָא
הִיא קֳדָם יְיָ וְלָא תְחַיֵּיב
יַת אַרְעָא דַּייָ אֱלָהָךְ
יהיב

תולדות אהרן ויצאה סוטה ה' ב'. גיטין כ"ב ב' ופ"ה א' ופ"ה ב'. קדושין ה' א' ומ' ב' ומ"א א' ומ"ד א' וכ"ז ב': ושנאה גיטין צ' א' קדושין י"ג ב': לא יוכל יבמות נ"ב ב':

ר ש " י

מלוה שלא תמצא חן בעיניו): (ב) לאיש אחר. אין זה בן זוגו של ראשון שהוא הוציא רשעה מתוך ביתו וזה הכניסה: (ג) ושנאה האיש האחרון. הכתוב מבשרו שסופו לשנאתה ואם לאו קוברתו שנאמר או כי ימות: (ד) אחרי אשר הטמאה:
לרבות

באור

את אשתו בעבור דבר מועט כזה יתרבו הגירושין בישראל, ורבה המכשלה, אבל האמת שעל דבר זמה וערוה נאמר, וערות דבר הוא דבר ערוה, כמו שפירשנו ערות דבר למעלה (כ"ג ט"ו), שאם לא יגרשנה לא ינקה האיש מעון. וזהו אמתות פשטות הכתוב, ולא כמו שכתבנו שם. כריתת, לפי שעד עתה היו לבשר אחד (בראשית ב' כד), והספר כורת אותם ונהיו לשנים]. (ב) ויצאה מביתו, שלא תשוב עוד שם ונודע הדבר שיצאה מהיותה בביתו (הרמב"ן). והיתה לאיש. על ידי נשואין. (ד) אשר הטמאה, כנגד בעל ראשון, והנה טעמו טמאה היא לו בעבור שידעה איש אחר. דגשות הטי"ת בחסרון תי"ו התפעל, וכן הכבס את הנגע (במדבר י"ג נ"ה) (הרמב"ן). כי תועבה. כי אם בעלה יוכל לשוב לקחתה יחליפו נשותיהן זה לזה,
יכתוב

נַחֲלָה: ס ששי (ה) כִּי־יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה חֲדָשָׁה לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא וְלֹא־יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל־דָּבָר נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אֶחָת וְשִׂמַּח אֶת־אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר־לָקָח:

לא

יְהֵיב לָךְ אַחְסָנָא: (ה) אֲרֵי יִסַּב גְּבַר אִתְּתָא חַדְתָּא לָא יִפּוֹק בְּחֵילָא וְלָא יִעְבַּר עֲלוֹהִי לְכָל מִדַּעַם פְּנֵי יְהֵי לְבֵיתֵיהּ שַׁתָּא חֲדָא וְיֶחְדֵּי יַת אִתְּתֵיהּ דִּי נְסִיב:

לא

תולדות אהרן כי יקח סוטה מ"ד א' : לא יצא שם שם:

רש"י

לרבות סוטה שנסתרה: (ה) אשה חדשה. שהיא חדשה לו ואפילו אלמנה פרט למחזיר גרושתו: ולא יעבור עליו. דבר הצבא: לכל דבר. שהוא צורך הצבא לא לספק מים ומזון ולא לתקן דרכים אבל החוזרים מעורכי המלחמה על פי כהן כגון בנה בית ולא חנכו או ארש אשה ולא לקחה היו מספיקין מים ומזון ומתקנין את הדרכים: יהיה לביתו. אף בשביל ביתו אם בנה בית וחנכו ואם נטע כרם וחללו לא היה זז מביתו בשביל צרכי המלחמה: יהיה. לרבות את כרמו: לביתו. זה ביתו: ושמח. ישמח את אשתו ותרגומו ויחדי ית אתתיה והמתרגם ויחדי עם אתתיה טועה הוא שאין זה תרגום של ושמח אלא של ושמח:

לא

באור

יחזור לה גם בערב ובבקר היא שבה אליו, וזה מעט ולא תחטיא את הארץ להזהיר בית דין על כך (הרמב"ן). (ה) אשה חדשה, יש אומרים בתולה, ולדעת רבים חדשה כנגדו, כי יוכל להשיב אשתו גרושה אם לא נטמאה ועל כן חדשה (הראב"ע), ומתרגם אשכנזי תרגם שלא עבר כי אם זמן מועט משנשאה, וכל זה בכלל חדשה. לכל דבר. הלמ"ד נוסף, וכן השלישי לאבשלום (הראב"ע), לדעתו תיבות לכל דבר נושא המאמר, שלא יעבור עליו כל דבר, והנושא צריך שיהיה על משקל ישר כמבואר בהקדמה, לכן אמר שהלמ"ד נוסף ואינו משמש כלום. ואולם יתכן שתיבות לכל דבר הוא תכלית, שלא יעבור על הצבא לתקן עניינו, להספיק מים ומזון, או לשמור את העיר מן האויב, וכן דרשו בו חז"ל במסכת סוטה, יכול בצבא הוא דלא יצא וגו', או יהיה המאמר חסר הפועל, ועניינו ולא יעבור עליו העובר, לשום דבר, עניינו שממונה המלכות שעובר על בתי היחידים לצוותם או להזהירם על עניני הקבוץ המדיני, לא יעבור עליו, כי הוא יהיה נקי מכל עול ומכל מס שנה אחת, וישמש הלמ"ד כדינו, וכן מתורגם בל"א. ושמח, כדי שיוכל לשמח, וכן הוא בתרגום אשכנזי · [אמר הכורם: חדשה, הרמב"ן פתר, שלא עבר כ"א זמן מועט משנשאה. והדין עמו, והראיה וישן מפני חדש תוציאו

ויקרא

(ו) לֹא־יַחֲבֹל רֵחַיִם וָרָכֶב כִּי־נֶפֶשׁ הוּא חֹבֵל׃ ס (ז) כִּי־יִמָּצֵא אִישׁ גֹּנֵב נֶפֶשׁ מֵאֶחָיו מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְעַמֶּר־בּוֹ וּמְכָרוֹ וּמֵת הַגַּנָּב הַהוּא וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ׃ ס (ח) הִשָּׁמֶר בְּנֶגַע־הַצָּרַעַת לִשְׁמֹר מְאֹד וְלַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר־יוֹרוּ אֶתְכֶם הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִם תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת׃ (ט) זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה

אלהיך

(ו) לָא יִסַּב מַשְׁכּוֹנָא רֵיחַיָא וְרִכְבָּא אֲרֵי בְהוֹן מִתְעֲבֵיד מָזוֹן לְכָל נְפָשׁ׃ (ז) אֲרֵי יִשְׁתְּכַח גְּבַר גָּנֵב נַפְשָׁא מֵאֲחוֹהִי מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִתְגַּר בֵּיהּ וִיזַבְּנִנֵּיהּ וְיִתְקְטֵיל גַּנָּבָא הַהוּא וּתְפַלֵּי עָבֵיד דְּבִישׁ מִבֵּינָךְ׃ (ח) אִסְתְּמַר בְּמַכְתַּשׁ סְגִירוּ לְמִטַּר לַחֲדָא וּלְמֶעְבַּד כְּכֹל דִּי יַלְּפוּן יָתְכוֹן כַּהֲנַיָּא לֵוָאֵי כְּמָא דִּי פַּקֵּדְתִּינוּן תִּטְּרוּן לְמֶעְבַּד׃ (ט) הֲוֵי דְכִיר יָת דִּי עֲבַד יְיָ

אלהך

תולדות אהרן לא יחבל ב"מ קי"ג א': כי נפש שם קט"ו ע"א וכ': כי ימצא סנהדרין פ"ה ב'. והתעמר וכו' סנהדרין שם: השמר שבת קל"ב ב'. מכות כ"ב כ':

ר ש" י

(ו) לא יחבל. אם בא למשכנו על חובו בבית דין לא ימשכנו בדברים שעושין בהן אוכל נפש: רחים. היא התחתונה: ורכב. היא העליונה: (ז) כי ימצא. בעדים והתראה וכן כל ימצא שבתורה: והתעמר בו. אינו חייב עד שישתמש בו: (ח) השמר בנגע הצרעת. שלא תתלוש סימני טומאה ולא תקוץ את הבהרת: ככל אשר יורו אתכם. אם להסגיר אם להחליט אם לטהר: (ט) זכור את אשר

עשה

באור

(ויקרא כ"ו יו"ד)]. (ו) לא יחבל, שנוגש. רחים, שם שנים ולא יפרדו, והיא האבן השוכבת התחתונה, ורכב האבן העליונה, שנדמה כאלו רוכבת על התחתונה, וכן תרגם המתרגם האשכנזי. כי נפש, חיי נפש, ובכלל רחים ורכב כל כלי אומן שהוא מתפרנס על ידם, כי אם יקח כלי מלאכתו למשכון במה יחיה את עצמו ואת ביתו. (ז) מאחיו, לא מאחיו ממש דוקא כי אם מאחיו שהם בני ישראל. (ח) השמר בנגע הצרעת וגו', שאפי' הוא גדול כעוזיהו לא יכבדוהו, אלא יסגר מחוץ למחנה, וישב בדד, כאשר יורו הכהנים, וזהו זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים וגו', שהיתה נביאה ואחות משה ואהרן, וישראל היו טרודים ללכת בצאתם ממצרים, ואעפ"כ הסגר שבעת ימים,

והעם

אֱלֹהֶיךָ לְמִרְיָם בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם׃ ס (י) כִּי־תַשֶּׁה בְרֵעֲךָ מַשַּׁאת מְאוּמָה לֹא־תָבֹא אֶל־בֵּיתוֹ לַעֲבֹט עֲבֹטוֹ׃ (יא) בַּחוּץ תַּעֲמֹד וְהָאִישׁ אֲשֶׁר אַתָּה נֹשֶׁה בוֹ יוֹצִיא אֵלֶיךָ אֶת־הָעֲבוֹט הַחוּצָה׃ (יב) וְאִם־אִישׁ עָנִי הוּא לֹא תִשְׁכַּב בַּעֲבֹטוֹ׃ (יג) הָשֵׁב תָּשִׁיב לוֹ אֶת־הָעֲבוֹט כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ וְשָׁכַב בְּשַׂלְמָתוֹ וּבֵרְכֶךָּ וּלְךָ

תהיה

אֱלָהָךְ לְמִרְיָם בְּאָרְחָא בְּמִפַּקְכוֹן מִמִּצְרָיִם׃ (י) אֲרֵי תִרְשֵׁי בְחַבְרָךְ רְשׁוּת מִדַּעַם לָא תֵיעוּל לְבֵיתֵיהּ לְמִסַּב מַשְׁכּוֹנֵיהּ׃ (יא) בְּבָרָא תְּקוּם וְגַבְרָא דִּי אַתְּ רָשֵׁי בֵיהּ יַפֵּיק לָךְ יָת מַשְׁכּוֹנָא לְבָרָא׃ (יב) וְאִם גְּבַר מִסְכֵּן הוּא לָא תִשְׁכּוֹב בְּמַשְׁכּוֹנֵיהּ׃ (יג) אֲתָבָא תָתֵיב לֵיהּ יָת מַשְׁכּוֹנָא כְּמֵיעַל שִׁמְשָׁא וְיִשְׁכּוֹב בִּכְסוּתֵיהּ

ויברכינך

תולדות אהרן משאת ב"מ קט"ו א׳ : לא תבא ב"מ קי"ג א׳ וקט"ו א׳ · מכות ע"ז א׳ : תמורה ו׳ א׳ : בחוץ גיטין כ׳ א׳ · ב"מ קי"ג א׳ וע"ב : והאיש ב"ק ח׳ א׳ · ב"מ קי"ג א׳ : איש עני שם קי"ד ב׳ : השב שם ל"א ב׳ · מכות ו׳ א׳ · תמורה ו׳ א׳ : ושכב ב"מ קי"ד א׳ : ולך פסחים ל"א א׳ · גיטין ל"ז א׳ · קדושין ח׳ ב׳ · ב"מ פ"ב א׳ וקי"ד א׳ : ב"ב י"א א׳ · שבועות מ"ד א׳ :

רש"י

עשה ה׳ אלהיך למרים. אם באת להזהר שלא תלקה בצרעת אל תספר לשון הרע זכור העשוי למרים שדברה באחיה ולקתה בנגעים : (י) כי תשה ברעך · תחוב בחבירך : משאת מאומה. חוב של כלום : (יב) לא תשכב בעבוטו. לא תשכב ועבוטו אצלך : (יג) כבוא השמש · אם כסות לילה הוא · ואם כסות יום החזירהו בבקר · וכבר כתוב בואלה המשפטים עד בא השמש תשיבנו לו · כל היום תשיבנו לו. וכבוא השמש תקחנו : וברכך · ואם אינו מברכך מכל מקום ולך

תהיה

באור

והעם לא נסע עד האסף מרים, ומכ"ש לשאר בני אדם (הרשב"ם). (י) משאת מאומה, חוב של כלום · לעבט עבטו, לקחת ממנו משכון. [אמר המחבר : משאת מאומה, משאת כל דבר קטן או גדול]. (יב) ואם איש עני, יקרא עני כאשר אין לו מבוא אחר כיוצא בו, הא אילו היה לו שני כלים מאותו המין נוטל אחד ומחזיר אחד בין שהוא עני או עשיר בנכסים רבים (הרמב"ן). לא תשכב בעבטו. לא תשכב ועבוטו אצלך. (יג) ושכב בשלמתו, כדי שיוכל לשכב בשלמתו. וברכך, ואם אינו מברכך מכל

מקום

תִּהְיֶה צְדָקָה לִפְנֵי יְהֹוָה
אֱלֹהֶיךָ׃ ס שביעי (יד) לֹא־
תַעֲשֹׁק שָׂכִיר עָנִי וְאֶבְיוֹן מֵאַחֶיךָ
אוֹ מִגֵּרְךָ אֲשֶׁר בְּאַרְצְךָ
בִּשְׁעָרֶיךָ׃ (טו) בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ
וְלֹא־תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ כִּי עָנִי
הוּא וְאֵלָיו הוּא נֹשֵׂא אֶת־נַפְשׁוֹ
וְלֹא־יִקְרָא עָלֶיךָ אֶל־יְהֹוָה וְהָיָה
בך

וִיבָרְכִנָּךְ וְלָךְ תְּהֵי זָכוּ
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ׃ (יד) לָא
תַעֲשׁוֹק אֲגִירָא עַנְיָא
וּמִסְכֵּינָא מֵאַחָךְ אוֹ
מִגִּיּוֹרָךְ דִּי בְּאַרְעָךְ
בְּקִרְוָךְ׃ (טו) בְּיוֹמֵיהּ
תִּתֵּן אַגְרֵיהּ וְלָא תֵיעוֹל
עֲלוֹהִי שִׁמְשָׁא אֲרֵי
מִסְכֵּן הוּא וְלֵיהּ הוּא
מְסַר יָת נַפְשֵׁיהּ וְלָא
יִקְרֵי עֲלָךְ קֳדָם יְיָ וִיהֵי
בך

תולדות אהרן לא תעשוק ב"מ ס"א א' וקי"א א' : מאחיך שם שם : ביומו שם ק"י ב' : ולא תבוא שם קי"א ב' : ואליו וכו' · שם קי"ב א' :

רש"י

תהיה צדקה : (יד) לא תעשק שכר שכיר · והלא כבר כתוב אלא לעבור על האביון בשני לאוין לא תעשק שכר שכיר שהוא עני ואביון ועל העשיר כבר הוזהר לא תעשק את רעך : ואביון . המתאוה לכל דבר : מגרך · זה גר צדק בימים הקדמונים : אשר בארצך . לרבות שכר בהמה וכלים : בשעריך . זה גר תושב : (טו) ואליו הוא נושא את נפשו · אל השכר הזה הוא נושא נפשו למות עלה בכבש ונתלה באילן : והיה בך חטא · מכל מקום אלא שממהרין ליפרע ע"י

באור

מקום ולך תהיה צדקה (רש"י), ויתכן שיאמר שעל ידי החזרת העבוט תהיה נחמד לבריות וברוך ואהוב לשמים, ולך תהיה צדקה לפני ה' · צדקה, יש הפרש בין צדק לצדקה, שצדק לא יאמר כי אם על המחויב מפאת המשפט, וצדקה כוללת גם הנמשך מפאת החנינה והנדיבות, אף אם לא יחייבו המשפט חיוב גמור: מעתה שעור הכתוב כשתחזיר המשכון כבוא השמש יחשב לך כאלו חננת את העני ונתת לו דבר משלך · (יד) לא תעשק, המונע מחבירו מה שהוא חייב לו, נקרא עושק. שכיר עני ואביון, בשוה הכתוב מדבר, שהעניים והאביונים משכירים עצמם. [אמר הכורם: לא תעשוק שכיר עני, והלא כבר כתיב לא תעשוק את רעך (ויקרא י"ט י"ג)? אלא לעבור על האביון בשני לאוין לא תעשק שכר שכיר שהוא עני ואביון, ועל העשיר כבר הוזהר ולא תעשוק את רעך (רש"י) · ועל דרך הפשט נוכל לומר שאלו יפחות לו מן השכר אף אם לא עשה עבודתו כראוי, ואין הבעל נוחה הימנו, אע"פ כן יתן לו השכירות כמו שפסק לו לפי שהוא עני ואביון, ואם תפחות לו לא ישבע נפשו, וא"כ ואליו הוא נושא את נפשו מושב

בְּךָ חֵטְא׃ ס (טז) לֹא־יוּמְתוּ אָבוֹת עַל־בָּנִים וּבָנִים לֹא־יוּמְתוּ עַל־אָבוֹת אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יוּמָתוּ׃ ס (יז) לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר יָתוֹם וְלֹא תַחֲבֹל

בגד

בָּךְ חוֹבָא׃ (טז) לָא יְמוּתוּן אֲבָהָן עַל פּוּם בְּנִין וּבְנִין לָא יְמוּתוּן עַל פּוּם אֲבָהָן אֱנָשׁ בְּחוֹבֵיהּ יְמוּתוּן׃ (יז) לָא תַצְלֵי דִּין גִּיּוֹר יִתָּם וְלָא

תסב

תולדות אהרן לא יומתו יבמות ע"ע א' : ב"ק פ"ח א' · סנהדרין פ"ז ב' · ובנים ברכות י' א' · ב"ק פ"ח א' · סנהדרין כ"ז ב' : איש וכו' שם ע"ב : ולא תחבל ב"מ קי"ג א' וקט"ו א' · סנהדרין כ"א א' :

רש"י

ע"י הקורא: (טז) לא יומתו אבות על בנים. בעדות בנים ואם תאמר בעון בנים כבר נאמר איש בחטאו יומתו אבל מי שאינו איש מת בעון אביו והקטנים מתים בעון אבותם בידי שמים: (יז) לא תטה משפט גר יתום. ועל העשיר כבר הוזהר לא תטה משפט ושנה בעני לעבור עליו בשני לאוין לפי שנקל להטות משפט עני יותר משל עשיר לכך הזהיר ושנה עליו: ולא תחבול. שלא בשעת הלואה:

וזכרת

באור

גם על לא תעשק]. (טו) ביומו תתן שכרו, גם זה בלאו, כי המתנה לשכור השפל על יום אחד, ולערב הוא יוצא (ומבקש שכרו). ואליו, אל השכר הזה הוא נושא את נפשו שיקנה בו מזון להחיות נפשו (הרמב"ן). נשא את נפשו, מקוה ומתאוה לו, וכן חטאת עמי יאכלו ואל עונם ישאו נפשם (הושע ד' ח'), מתאוים הכהנים לאכול חטאות שיביאו על עונם (רשב"ם). ולא יקרא עליך, למען לא יקרא. (טז) לא יומתו אבות, תועי רוח ישאלו איך אמר הכתוב לא יומתו אבות ובמקום אחר אומר פוקד עון אבות? ושאלתם תהו, כי לא יומתו אבות על בנים מצוה על ישראל, ופוקד עון אבות על בנים הוא השופט וכבר פירשתיו במקומו (הראב"ע), וכן דעת הרשב"ם. וכן הוא בתרגום האשכנזי, אבל אונקלוס תרגם, על פום בנין בעדות בנים, וכן פירש"י. והוא מדרש חז"ל המקובל, שנמנע מלקבל עדות הקרובים קצתם על קצתם. (יז) משפט גר יתום, לפי שנקל להטות משפט עני יותר משל עשיר לכך הזהיר ושנה עליו (מדברי רש"י). [אמר הכורם: משפט גר יתום, משפט מושך עצמו ואחר עמו, כמו משפט גר, משפט יתום. וכן תרגמו הרמב"מן, ומה צורך להזהיר לא תטה משפט גר יתום והלא כבר נאמר לא תטה משפט אביונך בריבו (שמות כ"ג ו'), וכן בצדק תשפט עמיתך (ויקרא י"ט ט"ו)? ואומר רש"י, שלכך הזהיר ושנה עליו, לפי שנקל להטות משפט עני יותר משל עשיר ע"כ. והטעם שהעשיר צועק אם נעשה לו חמס וקובל על הדיין ונעזר על ידי דיינים אחרים שמשלם שכר טרחתם לבדוק אחר הפסק שיצא ממנו ולהוציא משפטו לאור האמת. אבל אלה המרודים גר יתום ואלמנה צועקים ואין מושיע להם, אין מי עומד לימינם

להצדיק

בֶּגֶד אַלְמָנָה׃ (יח) וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם וַיִּפְדְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃ ס
(יט) כִּי תִקְצֹר קְצִירְךָ בְשָׂדֶךָ וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה לְמַעַן יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ׃ ס
(כ) כִּי תַחְבֹּט

זיתך

תִסַב מַשְׁכּוֹנָא לְבוּשׁ אַרְמְלָא׃
(יח) וְתִדְכַּר אֲרֵי עַבְדָּא הֲוֵיתָא בְּמִצְרַיִם וּפָרְקָךְ יְיָ אֱלָהָךְ מִתַּמָּן עַל כֵּן אֲנָא מְפַקֵּד לָךְ לְמֶעְבַּד יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין׃
(יט) אֲרֵי תַחְצוֹד חֲצָדָךְ בְּחַקְלָךְ וְתִתְנְשֵׁי עוּמְרָא בְּחַקְלָא לָא תְתוּב לְמִסְבֵיהּ לְגִיוֹרָא לְיִתַמָּא וּלְאַרְמַלְתָּא יְהֵי בְּדִיל דִּיבָרְכִינָךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּכֹל עוֹבָדֵי יְדָךְ׃
(כ) אֲרֵי תַחְבּוֹט זֵיתָךְ לָא

תפלי

תולדות אהרן כי תקצר סוטה מ"ה א׳ · חולין קל"א ב׳ : ושכחת סוטה שם · ב"מ י"א א׳ : לא תשוב ב"מ שם · חולין קמ"א א׳ : כי תחבט שם ע"א וע"ב :

רש"י

(יח) וזכרת. על מנת כן פדיתיך לשמור חקותי אפילו יש חסרון כיס בדבר: (יט) ושכחת עומר. ולא גדיש מכאן אמרו עומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה: בשדה. לרבות שכחת קמה ששכח מקצתה מלקצור: לא תשוב לקחתו· מכאן אמרו שלאחריו שכחה ושלפניו אינו שכחה שאינו בבל תשוב: למען יברכך· ואע"פ שבאת לידו שלא במתכוין קל וחומר לעושה במתכוין אמור מעתה נפלה סלע מידו ומצאה

באור

להצדיק את ריבם, ולכן אמר וזכרת כי עבד היית במצרים וידעת את נפש הצועק ואין מושיע לו כי קצר רוחו, כי גם אתה זעקת ונאנחת ימים רבים, ואין מי עמד לימינך עד שרחמך השם ויפדך משם, וא"כ פסוק וזכרת כי עבד היית וגו׳ נקשר היטב עם לא תטה משפט וגו׳ ואין צורך למה שכתבנו בבאורנו לנת"ש, שיש בו מן הלחץ עיי"ש]. (יח) וזכרת כי עבד היית, ולא היה לך רשות לזכות בדבר כי מה שקנה עבד קנה רבו. והנה כל מה שיש לך עתה הוא לפי שפדך ממצרים, ולכן אל ירע עיניך לשמור חקותי ואע"פ שיש חסרון כיס בדבר, ולדעת הראב"ע והרמב"ן הוא חוזר על אזהרות הגר. (יט) למען יברכך, כי נתת משלך במחשבה, והשם יתן לך משלו באמת (הראב"ע). (כ) תחבט, כמו חובט חטים (שופטים ו׳ י"א), (וענינו התנועה והנדנוד באילן כדי שיפרו פירותיו ממנו), והוא

זֵיתְךָ לֹא תְפַאֵר אַחֲרֶיךָ לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה׃ (כא) כִּי תִבְצֹר כַּרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל אַחֲרֶיךָ לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה׃
(כב) וְזָכַרְתָּ כִּי־עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃
כה (א) כִּי־יִהְיֶה רִיב בֵּין אֲנָשִׁים וְנִגְּשׁוּ אֶל־הַמִּשְׁפָּט
ושפטום

תרגום אונקלוס:
תְּפַלֵּי בָּתְרָךְ לְגִיּוֹרָא לְיַתְמָא וּלְאַרְמַלְתָּא יְהֵי׃ (כא) אֲרֵי תִקְטוֹף כַּרְמָךְ לָא תְעַלֵּיל בָּתְרָךְ לְגִיּוֹרָא לְיַתְמָא וּלְאַרְמַלְתָּא יְהֵי׃ (כב) וְתִדְכַּר אֲרֵי עַבְדָּא הֲוֵיתָא בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם עַל כֵּן אֲנָא מְפַקֵּד לָךְ לְמֶעְבַּד יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין׃
כה (א) אֲרֵי יְהֵי דִין בֵּין גֻּבְרַיָּא וְיִתְקָרְבוּן
לדינא

תולדות אהרן כי תבצור פאה י' ב' · חולין קל"א א':

רש"י

ומלאה עני ונתפרנס בה הרי הוא מתברך עליה: (כ) לא תפאר · לא תטול תפארתו ממנו · מכאן שמניחין פאה באילן: אחריך. זו שכחה: (כא) לא תעולל. אם מצאת בו עוללות לא תקחנה ואיזו היא עוללות כל שאין לה לא כתף ולא נטף יש לה אחד מהם הרי היא לבעל הבית וראיתי בגמרא ירושלמית איזו היא כתף פסיגין זה על גב זה נטף אלו התלויות בשדרה ויורדות:
כי

באור

והוא פעל, יחבט קצח (ישעיה כ"ח כ"ז) בנין נפעל, וכן כל אותיות אחהע"ר כאשר יבנה מהם בנין נפעל, ואלה הם, לא יאצר ולא יחסן, יהרג, יעבד בו, יראה כל זכורך, כי כן המשפט. לא תפאר, לא תחפש הפארות והם הסעיפים (ליטול גם מהם ספירות שלא נשרו על ידי הנדנוד), וכן ותעש בדים ותשלח פארות (יחזקאל י"ז ס"ו) (הרמב"ע). יהיה, הנשאר עליו, ונזכר הכנוי אף שלא בא שם הגוף, והוא כמו בלע"ז (כאמטן מיטפערטאנאם), (כא) תעולל, כמו הלא טוב עוללת אפרים מבציר אביעזר (שופטים ח' ב'), והטעם אם תמצא בו עוללות לא תקחם, וחז"ל ביארו אי זו היא עוללות? כל שאין לה לא כתף ולא נטף (פיאה ז' ל"ט), והם הענבים שלא נתבשלו כל צרכן, וכן מחוברות בשדרה אחת אחת, אינן שוכבות זו על זו, ואינן תלויות ויורדות · (כב) וזכרת, מבואר למעלה (בפסוק י"ח). [אמר הכותב: וזכרת כי עבד היית, ולא היה לך אחוזת שדה וכרם וזית, ועתה כי ברכך ה' אלהיך בכל אלה, תיטיב מהם לאחרים, שאין להם שדה וכרם וזית, והן כמוך, כאשר היית עבד בארץ מצרים].
כה (א) ריב בין אנשים, על דרך הפשט ידבר הכתוב כשאחד מצער את חבירו
נבכאה

לְדִינָא וִידִינֻנּוּן וִיזַכּוּן יָת זַכָּאָה וִיחַיְּבוּן יָת חַיָּבָא׃ (ב) וִיהֵי אִם בַּר חַיָּב לְאַלְקָאָה חַיָּבָא וְיִרְמִינֵיהּ דַּיָּנָא וְיַלְקִינֵיהּ קֳדָמוֹהִי כְּמִסַּת חוֹבְתֵיהּ בְּמִנְיָן׃ (ג) אַרְבְּעִין יַלְקִינֵיהּ לָא יוֹסֵיף דִּלְמָא יוֹסֵיף לְאַלְקָיוּתֵיהּ עַל

אלין

וּשְׁפָטוּם וְהִצְדִּיקוּ אֶת־הַצַּדִּיק וְהִרְשִׁיעוּ אֶת־הָרָשָׁע׃ (ב) וְהָיָה אִם־בִּן הַכּוֹת הָרָשָׁע וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר׃ (ג) אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ לֹא יֹסִיף פֶּן־יֹסִיף לְהַכֹּתוֹ עַל־אֵלֶּה

מכה

תולדות אהרן ושפטום סנהדרין י' א': והצדיקו שם ע"א וב' · מכות ב' א': והרשיעו סנהדרין שם · מכות שם: והיה וכו' כתובות ל"ג א' · ול"ה א' · סנהדרין י' א' ול"ג ב' · וע"א ב' · מכות ב' ב' וה' א': והפילו מכות י"ג ב' וכ"ב ב' · תמורה ו' ב': כדי כתובות ל"ב ב' ול"ז א' · ב"ק פ"ג ב' · מכות ב' וי"ג ב': ארבעים כתובות שם · מכות כ"ב ב': לא יוסיף כתובות ל"ג א' · מכות כ"ג א':

רש"י

כה (א) כי יהיה ריב. סופן להיות נגשים אל המשפט אמור מעתה אין שלום יוצא מתוך מריבה מי גרם ללוט לפרוש מן הצדיק הוי אומר זו מריבה: והרשיעו את הרשע. יכול כל המתחייבין בדין לוקין תלמוד לומר (ב) והיה אם בן הכות הרשע. פעמים לוקה ופעמים אינו לוקה ומי הלוקה למוד מן הענין לא תחסום שור בדישו לאו שלא ניתק לעשה: והפילו השפט. מלמד שאין מלקין אותו לא עומד ולא יושב אלא מוטה: לפניו כדי רשעתו. ולאחריו כדי שתים מכאן אמרו מלקין אותו שתי ידות מלאחריו ושליש מלפניו: במספר. אינו נקוד במספר למד שהוא דבוק לומר במספר ארבעים ולא ארבעים שלמים אלא מנין שהוא סוכם ומשלים לארבעים כן ארבעים חסר אחת: (ג) לא יוסיף. מכאן אזהרה למכה את חבירו: ונקלה

אחיך

באור

בהכאה, או פוגע בכבודו, ומכאן סמכו רבותינו על העדים שהעידו שהוא בן גרושה או בן חלוצה והוזמו (ולא נוכל לקיים ועשיתם לו כאשר זמם), שילקו. ושפטום, השופטים. את הצדיק, על שם סופו. (ב) בן הכות, בחירק, כמו בן נון, והטעם כמו בן בליעל (בן מות אתה)' הראוי להכותו לפי שהכה חבירו (או שלאין עליו ולאוו) (הראב"ע). והפילו השופט, כלווי וכן והכהו, והטעם לפניו (הראב"ע). וכן הוא בתרגום אשכנזי. כדי רשעתו, במספר המכות היה נראה לנו שיש עון שיוכה עליו מספר גם עשרים ופחות ויותר, והטעם כדי רשעתו, רק לא יוסיף על ארבעים, לולי דברי הקבלה והוא לבדו האמת (הראב"ע). (ג) ארבעים. מכות. ונקלה, שיתבזה אחיך בהכותו מכה רבה בלי מספר, כי או יחשבו הרואים שהוא נקל ובזוי כל כך עד שאינך צריך לחמול עליו ותכהו כפי רצונך, והנה תכלית העונש הוא להשיב הנענש אל דרך

הישר

מַכָּה רַבָּה וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ׃ (ד) לֹא־תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ׃ ס (ה) כִּי־יֵשְׁבוּ אַחִים יַחְדָּו וּמֵת אַחַד מֵהֶם וּבֵן אֵין־לוֹ לֹא־תִהְיֶה אֵשֶׁת־הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר יְבָמָהּ יָבֹא

עליה

אַלֵּין מַחָא רַבָּא וְיֵיקַל אֲחוּךְ לְעֵינָךְ׃ (ד) לָא תַחֵיד פּוּם תּוֹרָא בְּדִישֵׁיהּ׃ (ה) אֲרֵי יִתְּבוּן אַחִין כַּחֲדָא וִימוּת חַד מִנְּהוֹן וּבַר לֵית לֵיהּ לָא תְהֵי אִתַּת מִיתָא לְבָרָא לִגְבַר אוֹחֲרָן יְבָמַהּ יֵיעוֹל

עלה

תולדות אהרן ונקלה מגלה ז׳ ב׳ · סנהדרין י׳ א׳ · מכות שם : לא תחסום יבמות ד׳ א׳ · ב״מ פ״ט ב׳ וצ׳ א׳ . מכות כ״ג א׳ · מעילה י״ג א׳ : כי ישבו יבמות ד׳ א׳ ב״מ פ״ח ב׳ וצ׳ א׳ מכות כ״ג א׳ · מעילה י״ג א׳ · כי ישבו יבמות ד׳ א׳ וי״ז ב׳ וכ״ד א׳ וקי״א א׳ בתרא קי״ט ב׳ · מכות כ״ג א׳ · נדה מ״ד א׳ : ומת יבמות כ״ד א׳ : ובן וכו׳ שם כ״ב ב׳ ול״ה ב׳ ופ״ז ב׳ נדה שם : לא תהיה יבמות י״ג ב׳ ול״ב ב׳ · קדושין ע״ו א׳ · בכורות י״ט ב׳ : יבמה יבמות ג׳ ב׳ וכ״ו ב׳ ול׳ א׳ ול״ט ב׳ ונ״ד א׳ · כתובות פ״ב א׳ :

רש״י

אחיך . כל היום קורהו רשע ומשלקה קראו אחיך : (ד) לא תחסם שור · דיבר הכתוב בהווה . וה״ה לכל בהמה וחיה ועוף העושים במלאכה שהיא בדבר מאכל · אם כן למה נאמר שור להוציא את האדם : בדישו · יכול יחסמנו מבחוץ תלמוד לומר לא תחסום שור מכל מקום ולמה נאמר דיש לומר לך מה דיש מיוחד דבר שלא נגמרה מלאכתו (למעשר ולחלה) וגדולו מן הארץ אף כל כיוצא בו יצא החולב והמגבן והמחבץ שאין גדולו מן הארץ · יצא הלש והמקטף שנגמרה מלאכתו לחלה יצא הבודל בתמרים ובגרוגרות שנגמרה מלאכתן למעשר : (ה) כי ישבו אחים יחדו · שהיתה להם ישיבה אחת בעולם פרט לאשת אחיו שלא היה בעולמו : יחדו : המיוחדים בנחלה פרט לאחיו מן האם : ובן אין לו · עיין עליו בן או בת או בן הבן או

באור

כיפר , וכרואה את עצמו בזוי ושפל בעיני כל יושבי שער עירו לא ישוב אל הטוב לעולם · (ד) תחסם , כן דרך הדישה בארצות ההם , שתדוש הבהמה את התבואה ברגליה · ואמר שלא יבלום את פי השור בשעה שהוא דש , והמצוה הזאת היא מטעם רחמנות על בעלי חיים . (ה) כי ישבו אחים , אחים ממש כמו שדרשו רבותינו ז״ל , וכן תרגם המתרגם האשכנזי . ורבים אמרו שהוא גם על שאר קרובים וראיתם מבועז ומשען עליהם שראב״ע כי אין שם זכר יבום כי אם גאולה , ועוד מה טעם להזכיר יחדיו ואם היו במדינה אחת או בחצר אחד , אלא שהכוונה על אחים ממש ויחדיו שהיו יחדיו בעולם כמוזכר בתלמוד · ובן אין לו , על דעת רבותינו לא הותרה אשת אח ליבם כי אם כשמת ולא הניח בנים כלל . החוצה , דהיינו לאיש זר . ויבמה , וע״י נשואין הללו יקיים מצות יבום , וכן הוא

עֲלַהּ וְיִסְּבַהּ לֵיהּ לְאִנְתּוּ וְיִבְּמִינַהּ׃ (ו) וִיהֵי בּוּכְרָא דִּי תְלִיד יְקוּם עַל שְׁמָא דַּאֲחוּהִי מִיתָא וְלָא יִתְמְחֵי שְׁמֵיהּ מִיִּשְׂרָאֵל׃ (ז) וְאִם לָא יִצְבֵּי גַּבְרָא לְמִיסַּב יָת יְבִמְתֵּיהּ וְתִסַּק יְבִמְתֵּיהּ לִתְרַע בֵּית דִּינָא לִקְדָם סָבַיָּא

ותימר

עָלֶיהָ וּלְקָחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה וְיִבְּמָהּ׃ (ו) וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד יָקוּם עַל־שֵׁם אָחִיו הַמֵּת וְלֹא־יִמָּחֶה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל׃ (ז) וְאִם־לֹא יַחְפֹּץ הָאִישׁ לָקַחַת אֶת־יְבִמְתּוֹ וְעָלְתָה יְבִמְתּוֹ הַשַּׁעְרָה אֶל־

הזקנים

תולדות אהרן ולקחה יבמות א׳ א׳ · וי"ט ב׳ ול"ט א׳ · כתובות פ"ב ב׳ · קדושין י"ד א׳ י והבכור יבמות י"ב א׳ וכ"ד א׳ ומ"ד א׳ ב"ב י"ב ב׳ · בכורות נ"ב א׳ : יקום יבמות כ"ד א׳ ומ"א׳ · בכורות נ"ב א׳ · ואם לא יבמות כ׳ א׳ ול"ט ב׳ · ומ"א א׳ ומ"ד א׳ וק"ס ב׳ · נדה ל"ב א׳ ונ"ב א׳ · ועלתה יבמות ב׳ א׳ וק"א ב׳ :

רש"י

או בת הבן (ס"א או בן הבת) או בת הבת: (ו) והיה הבכור. גדול האחים הוא מייבם אותה: אשר תלד. פרט לאילונית שאינה יולדת: יקום על שם אחיו. זה שייבם את אשתו יטול נחלת המת בנכסי אביו: ולא ימחה שמו. פרט לאשת

סרים

באור

הוא בתרגום אשכנזי, ואין מקום לטענת המכחישים שחשבו שזה אות כי איננה יבמה כמו שזכר הראב"ע ולא נצריך בדבריהם. (ו) יקום על שם אחיו, לפי הפשט אחיו מוסב על היבם, שהבן אשר תלד היבמה יקרא על שם אחי היבם, אם על שמו ממש, שיתן לו שם כשם דודו המת, או לנחלה, שיהיה כאלו הוא זרעו היורש אותו, ויקרא תמיד על שמו, וכמו שהבן אף שאין שמו כשם אביו הוא נקרא על שמו ומקיים שם לאביו, שאומרים זהו בן פלוני, כן יהיה בבן היבמה. וזה נראה יותר, שהרי בבועז נאמר ולא יכרת שם המת מעם אחיו, ומשער מקומו, ולא קראו אותו מחלון, וכענין הזה פירש"י ז"ל שם במגילת רות (ד׳ י׳), להקים שם המת על נחלתו, מתוך שאשתו יוצאה ובאה בנחלה, ומכנסת ומוציאה, אומרים זאת היתה אשת מחלון, שמו נזכר עליה עכ"ל, אף אנו נאמר כן בבן היבמה. אמנם בעבור שמלת אחיו רחוקה ממלת יבמה, אמרו רז"ל שהוא מוסבה על מלת הבכור הקרובה, ודרשו בו, שיהיה גדול האחים מייבם, והוא יטול חלק המת בנכסי אביו, ושהאילונית איננה מתיבמת וכן אשת הסריס, ששמו מחוי, וכתב הרמב"ן שזהו כלו אסמכתא· ועל דעתי דרש גמור הוא, מכנוי אחיו שדרכו לחזור על השם הקרוב. [אמר הכורם: יקום על שם אחיו, שעורו שהבכור הנולד יירש את נחלת דודו המת, וזהו קימת שם אחי היבם המת כמו שאמרו רז"ל ביבמות יקום על שם אחיו לנחלה, והארכנו בזה הענין בספרנו בן יקיר עיי"ש].

מאן

הַזְּקֵנִים וְאָמְרָה מֵאֵן יְבָמִי לְהָקִים לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה יַבְּמִי׃ (ח) וְקָרְאוּ־לוֹ זִקְנֵי־עִירוֹ וְדִבְּרוּ אֵלָיו וְעָמַד וְאָמַר לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ׃ (ט) וְנִגְּשָׁה יְבִמְתּוֹ אֵלָיו לְעֵינֵי הַזְּקֵנִים וְחָלְצָה נַעֲלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ וְיָרְקָה בְּפָנָיו וְעָנְתָה

ואמרה

וְתֵימַר סָרֵיב יְבָמִי לַאֲקָמָא לַאֲחוּהִי שְׁמָא בְּיִשְׂרָאֵל לָא אָבֵי לְיַבָּמוּתִי׃ (ח) וְיִקְרוֹן לֵיהּ סָבֵי קַרְתֵּיהּ וִימַלְּלוּן עִמֵּיהּ וִיקוּם וְיֵימַר לָא רְעֵינָא לְמִסְּבַהּ׃ (ט) וְתִתְקְרֵיב יְבִמְתֵּיהּ לְוָתֵיהּ לִקְדָם סָבַיָּא וְתִשְׁרֵי סֵינֵיהּ מֵעַל רִגְלֵיהּ וְתָרוֹק בְּאַנְפּוֹהִי

ותתב

תולדות אהרן מאן יבמות ק"ז ב'· קדושין ד' א'· סנהדרין י"ט א': להקים יבמות כ"ד א'· וקי"א ב': אבה שם ק"ו ב': וקראו שם מ"ד א' וק"א ב' וק"ו ב'· סנהדרין ל"א ב'· ומ"ט ב': ודברו יבמות ק"א ב': לא חפצתי מ"ק כ"א א'· יבמות ק"ו ב'· סנהדרין מ"ט ב': לעיני יבמות ק"א א' וכ' וק"ו ב': וחלצה שם ק"ב ב' וק"ו ב': רגלו יבמות י"ד א'· ערכין י"ט א': וירקה יבמות ק"ז ב'. סנהדרין מ"ט ב':

רש"י

סריס ששמו מחוי: (ז) השערה. כתרגומו לתרע בית דינא: (ח) ועמד. בעמידה: ואמר. בלשון הקודש ואף היא דבריה בלשון הקודש: (ט) וירקה בפניו. על

גבי

באור

(ז) מאן, בדבור. לא אבה, במחשבה; יבמי, האמת כי היו"ד סימן הפעל (הראב"ע). (ח) ודברו אליו, אולי ישוב ונחם. ועמד ואמר, ואם בכל זאת יעמוד ויאמר. לא חפצתי, אינני חפץ, עבר במקום הווה וכן רבים. (ט) וחלצה נעלו, לקנות ממנו ירושת אחיו המת· כמו שמצינו בבועז דרך ארץ לפי פשוטו (רשב"ם), ואינו נכון, כי אדרבה בועז הוצרך לקנות השדה מיד נעמי וזה האות שהכל לאלמנת המת בלא בנים בירושה ולא תצטרך לקנותה מן היבם או הגואל, כי לדעתו הגואל והיבם משפט אחד להם, אחרי שהביא ראיה מבועז. ואולם אנחנו בדרך הראב"ע נלך שיש הבדל רב בין יבם לגואל, והרואה יראה ששם נאמר וישלוף נעלו, שלף איש נעלו (רות ד' ז' ח')· והוא הסרת הנעל בנחת ולקנין שהקונה ישליף בעצמו נעלו מעל רגלו, וכאן יאמר וחלצה והוא הסרה בתוקף ובחוזקה כענין צדיק מצרה נחלץ, ואין חליצה זו אלא בזיון וחרפה· שהיא תבזנו לעיני כל ותחלוץ נעלו בחוזקה, וירקה בפניו עד על זה הסירוב. וראיתי בתרגום רות שתרגם נעלו נרתק יד ימינו, לפי שלא נאמר שם מעל רגלו, כמו שכתוב כאן. כי היה שם לקנין, וכאן לבזיון. בפניו, לפניו ע"ג קרקע (רש"י). וראב"ע כתב ודרך הפשט לפני הנעל, כמו והיא כתובה פנים ואחור· אשר לא יבנה, כמו ואבנה גם

אנכי

וְאָמְרָ֔ה כָּ֚כָה יֵעָשֶׂ֣ה לָאִ֔ישׁ אֲשֶׁ֥ר
לֹא־יִבְנֶ֖ה אֶת־בֵּ֥ית אָחִֽיו׃
(י) וְנִקְרָ֥א שְׁמ֖וֹ בְּיִשְׂרָאֵ֑ל בֵּ֖ית
חֲל֥וּץ הַנָּֽעַל׃ ס (יא) כִּֽי־
יִנָּצ֨וּ אֲנָשִׁ֤ים יַחְדָּו֙ אִ֣ישׁ וְאָחִ֔יו
וְקָֽרְבָה֙ אֵ֣שֶׁת הָֽאֶחָ֔ד לְהַצִּ֥יל
אֶת־אִישָׁ֖הּ מִיַּ֣ד מַכֵּ֑הוּ וְשָׁלְחָ֣ה
יָדָ֔הּ וְהֶחֱזִ֖יקָה בִּמְבֻשָֽׁיו׃
(יב) וְקַצֹּתָ֖ה אֶת־כַּפָּ֑הּ לֹ֥א תָח֖וֹס
עֵינֶֽךָ׃ ס (יג) לֹא־יִהְיֶ֥ה
לְךָ֛ בְּכִֽיסְךָ֖ אֶ֣בֶן וָאָ֑בֶן גְּדוֹלָ֖ה
וקטנה

וְתָתֵיב וְתֵימַר כְּדֵין
יִתְעֲבֵיד לְגַבְרָא דִּי לָא
יִבְנֵי יָת בֵּיתָא דַּאֲחוּהִי׃
(י) וְיִתְקְרֵי שְׁמֵיהּ בְּיִשְׂרָאֵל
בֵּית שְׁרֵיסֵינָא׃ (יא) אֲרֵי
יִנְצוּן גֻּבְרִין כַּחֲדָא גְּבַר
וַאֲחוּהִי וְתִתְקָרֵב אִתַּת
חַד לְשֵׁיזָבָא יָת בַּעְלַהּ
מִיַּד מָחוֹהִי וְתוֹשֵׁיט יְדַהּ
וְתַתְקֵיף בְּבֵית בַּהֲתְתֵיהּ׃
(יב) וּתְקוּץ יָת יְדַהּ לָא
תְחוּס עֵינָךְ׃ (יג) לָא
יְהֵי לָךְ בְּכִיסָךְ מַתְקַל
ומתקל

תולדות אהרן ככה וכו׳ סוטה ל״ב א׳ ול״ג ב׳ · יבמות ק״ד ב׳ · קדושין י״ד א׳ · סנהדרין מ״ט ב׳ : אשר וכו׳ יבמות מ״ז א׳ : ונקרא וכו׳ שם ק״ב א׳ וק״ו א׳ · קדושין י״ד א׳ · סנהדרין מ״ט ב׳ : בישראל יבמות ק״א ב׳ : בית יבמות ע״ד א׳ · קדושין שם : כי ינצו ב״ק פ״ח א׳ · סנהדרין פ״ו א׳ : ושלחה ב״ק כ״ז א׳ · ופ״ו א׳ : וקצתה שם כ״ח א׳ :

רש״י

גבי קרקע : אשר לא יבנה · מכאן למי שחלץ שלא יחזור וייבם דלא כתיב אשר לא בנה אלא אשר לא יבנה וכיון שלא בנה שוב לא יבנה : (י) ונקרא שמו וגו׳. מצוה על כל העומדים שם לומר חלוץ הנעל : (יא) כי ינצו אנשים. סופן לבא לידי מכות שנאמר מיד מכהו אין שלום יוצא מתוך ידי מצות : (יב) וקצותה את כפה · ממון דמי בשתו הכל לפי המבייש והמתבייש או אינו אלא ידה ממש נאמר כאן לא תחוס ונאמר להלן בעדים זוממין לא תחוס מה להלן ממון אף כאן ממון : (יג) אבן ואבן · משקלות : גדולה וקטנה · גדולה כשמכחשת את הקטנה שלא יהא

באור

אנכי ממנה, ושם מבואר. (י) שמו, (בעת החליצה) שם כינוי דרך בזיון כמו שאמרנו. (יא) והחזיקה במבשיו, תאחז בחוזק במבשיו, והוא מצות מלח לגלות דבר הנסתר שהיא ערוה, גם הוא מקום מסוכן, ומבשיו מגזרת בושה (הרא״בע). (יב) את כפה, כי האוחז אוחז בכף לא ביד. ורבותינו אמרו שהוא כמו עין תחת עין, וטעמו עונש ממון. (יג) בכיסך, מקום למאזנים, או יוציא מן הכים בדרך רמאות, והראשון הוא נכון

וּקְטַנָּה׃ (יד) לֹא־יִהְיֶה לְךָ
בְּבֵיתְךָ אֵיפָה וְאֵיפָה גְּדוֹלָה
וּקְטַנָּה׃ (טו) אֶבֶן שְׁלֵמָה וָצֶדֶק
יִהְיֶה־לָּךְ אֵיפָה שְׁלֵמָה וָצֶדֶק
יִהְיֶה־לָּךְ לְמַעַן יַאֲרִיכוּ יָמֶיךָ
עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
נֹתֵן לָךְ׃ (טז) כִּי תוֹעֲבַת יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ כָּל־עֹשֵׂה אֵלֶּה כֹּל
עֹשֵׂה עָוֶל׃ פ מפטיר

וּמַתְקָלָא רַב וּזְעֵיר׃ (יד) לָא
יְהֵי לָךְ בְּבֵיתָךְ מְכִילָא
וּמְכִילָא רַבְּתָא וּזְעֶרְתָּא׃
(טו) מַתְקְלִין שַׁלְמִין
דִּקְשׁוֹט יְהוֹן לָךְ מְכִילָן
שַׁלְמִין דִּקְשׁוֹט יְהוֹן לָךְ
בְּדִיל דְּיוֹרְכוּן יוֹמָךְ עַל
אַרְעָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵיב
לָךְ׃ (טז) אֲרֵי מְרַחַק
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ כָּל עָבֵיד
אִלֵּין כָּל עָבֵיד שְׁקָר׃

הוי זכור

תולדות אהרן איפה ואיפה כ״ב מ״ט א׳: אבן שם ס״ח כ׳ ופ״ט א׳: כל עשה שם פ״ח ב׳:

רש״י

יהא נוטל בגדולה ומחזיר בקטנה: (יד) לא יהיה לך · אם עשית כן לא יהיה לך כלום: (טו) אבן שלמה וצדק יהיה לך · אם עשית כן יהיה לך הרבה: (יז) זכור את

באור

גכון, והעד כיס אחד יהיה לכלנו (משלי א׳ י״ד), משקל אחד, ומגזרת תכוסו על השה ואם הוא משורש אחר (הרמב״ע). גדולה וקטנה, שלא יהא נוטל בגדולה ומחזיר בקטנה (ספרי), אלא נוטל כמו שמחזיר ומחזיר כמו שנוטל, ולשון רשב״ם גדולה וקטנה, שעושה שני חלאי זקוקים אחד גדול ואחד קטן לרמות בני אדם שכשפוקי שני חלאי זקוקים ביחד הרי הוא זקוק כחתיכה אחת מלומלם ויפר, ולכן אמר אבן שלימה, זקוק שלם מלומלם בחתיכה אחת מעשה שלא יוכל לרמות, ודבריו רחוקים מן הפשט, כי מה יעשה עם איפה ואיפה. (טו) שלמה, שתהיה גדולה כאבן השוק ולא יהיה בה שום חסרון. וצדק, שלא יהיו בה חלולים יותר מבאבן השוק. שאז איננה כבדה כאבן השוק אף שהיא גדולה כמותה, וכן איפה שלימה על הקצה מבחוץ וצדק על חללה מבפנים · והנה אבן הוא למשקל ואיפה למדידה. ובדרך כלל יזהיר לכל מין ממיני המדידה ויכלול גם מדידת הגודל כמו האמה. [אמר הכורם: למען יאריכו ימיך, אין זה הבטחת שכר של אריכות ימים, כי המזייף במדות והמשקולות עושה עול ונתעב בעיני ה׳ ומי שאינו עושה תועבה ועול איננו עוד ראוי לטול שכר בשביל זה, אבל הוא מסובב מן הסבה, אם יהיה בכל האומה מדת צדק ואבן ואיפה שלימה, שהוא תקון הכרחי לטובת החברה, והפכו הוא השחתת הקבוץ, תאריך ימים על האדמה אשר ה׳ אלהיך נותן לך, כלומר תתמיד הצלחת האומה ימים רבים על אדמתה, ודומה לזה למען יאריכון ימיך (שמות כ׳ י״ב) עיין באורנו שם בהכורם]. (טז) כל עשה אלה, אבן ואבן איפה

ואיפה

(יז) זָכ֗וֹר אֵ֛ת אֲשֶׁר־עָשָׂ֥ה לְךָ֖
עֲמָלֵ֑ק בַּדֶּ֖רֶךְ בְּצֵאתְכֶ֥ם
מִמִּצְרָֽיִם׃ (יח) אֲשֶׁ֨ר קָֽרְךָ֜ בַּדֶּ֗רֶךְ
וַיְזַנֵּ֤ב בְּךָ֙ כָּל־הַנֶּחֱשָׁלִ֣ים אַחֲרֶ֔יךָ
וְאַתָּ֖ה עָיֵ֣ף וְיָגֵ֑עַ וְלֹ֥א יָרֵ֖א
אֱלֹהִֽים׃ (יט) וְהָיָ֡ה בְּהָנִ֣יחַ יְהוָ֣ה
אֱלֹהֶ֣יךָ ׀ לְ֠ךָ מִכָּל־אֹ֨יְבֶ֜יךָ מִסָּבִ֗יב
בָּאָ֙רֶץ֙ אֲשֶׁ֣ר יְהוָֽה־אֱ֠לֹהֶיךָ נֹתֵ֨ן
לך

(יז) הֲוֵי דְכִיר יָת דִּי עֲבַד
לָךְ עֲמָלֵק בְּאָרְחָא
בְּמִפַּקְכוֹן מִמִּצְרָיִם׃
(יח) דְּעָרְעָךְ בְּאָרְחָא
וְקַטִּיל בָּךְ כָּל דַּהֲווֹ
מִתְאַחֲרִין בַּתְרָךְ וְאַתְּ
מְשַׁלְהֵי וְלָאֵי וְלָא דָחִיל
מִן קֳדָם יְיָ׃ (יט) וִיהֵי כַּד
יְנִיחַ יְיָ אֱלָהָךְ לָךְ מִכָּל
בַּעֲלֵי דְבָבָךְ מִסְּחוֹר
סְחוֹר בְּאַרְעָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ
יהיב

תולדות אהרן זכור מגלה כ"ט א': לך עמלק עקדה שער מ"ד: עיף מ"ק כ' א': והיה וכו' סנהדרין כ' ב':

רש"י

את אשר עשה לך וגו'. אם שקרת במדות ובמשקלות הוי דואג מגרוי האויב שנאמר מאזני מרמה תועבת ה' (משלי י"א) וכתיב בתריה בא זדון ויבא קלון: (יח) אשר קרך בדרך. לשון מקרה. דבר אחר לשון קור וחום צננך והפשירך מרתיחתך שהיו כל האומות יראים להלחם בכם ובא זה והתחיל והראה מקום לאחרים משל לאמבטי רותחת שאין כל בריה יכולה לירד בתוכה בא בן בליעל אחד קפץ וירד לתוכה אף על פי שנכוה הקר אותה בפני אחרים: כל הנחשלים אחריך. חסרי כח מחמת חטאם שהיה הענן פולטן: ואתה עיף ויגע. עיף בצמא דכתיב ויצמא שם העם למים וכתיב אחריו ויבא עמלק: ויגע. בדרך: ולא ירא. עמלק אלהים מלהרע לך:
תמחה

באור

ואיפה, וכלל כל עושה עול בפה ובמעשה בסתר או בגלוי (הראב"ע). (יח) אשר קרך, מלשון מקרה וקרי, שהתנגד לך, עיין מה שכתבנו על מלת קרי בפ' בחקותי. ויזנב בך, כרת זנבך, והם הנחשלים אחריך, שלא יהיה בם כח ללכת, ויתכן להיות מלת נחשלים כמו נחלשים, וכן כבר כתב (הראב"ע). ואתה עיף. צמא למים כי ברפידים בא עמלק ושם כתוב ויצמא העם למים. ויגע, מן הדרך. ולא ירא, שב על עמלק, והוא פעל עבר, (הכוונה שאיננו תואר, כמו עיף ויגע, כי היה ראוי לבא בסמיכות, כמו כי ירא אלהים אתה), כמו כי כבד ממך (שמות י"ח ח'), כי זקן יצחק, כאשר אהב (בראשית כ"ז ט') (הראב"ע). (יט) בהניח, הטעם כי זאת המצוה תלוי אחר שירשו את הארץ, ושקטה הארץ ממלחמה מכל סביבותיה, כי כל זמן שיתעסקו עם מלחמות הקרובים אליכם, אינם חייבים להלחם בעמלק. תמחה, שורש מחה הונח על מחיקת הכתב מעל הספר, כמו מחני נא מספרך (שמות ל"ב ל"ג), והושאל על הכליון וההשמדה. כאלו היה שם וזכר אדם
חקוק

לְךָ֤ נַחֲלָה֙ לְרִשְׁתָּ֔הּ תִּמְחֶה֙ אֶת־זֵ֣כֶר עֲמָלֵ֔ק מִתַּ֖חַת הַשָּׁמָ֑יִם לֹ֖א תִּשְׁכָּֽח׃ פ

סדר כי תבא

כו (א) וְהָיָה֙ כִּֽי־תָב֣וֹא אֶל־הָאָ֔רֶץ אֲשֶׁר֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ נֹתֵ֥ן לְךָ֖ נַחֲלָ֑ה וִירִשְׁתָּ֖הּ וְיָשַׁ֥בְתָּ בָּֽהּ׃
(ב) וְלָקַחְתָּ֞ מֵרֵאשִׁ֣ית ׀ כָּל־פְּרִ֣י הָאֲדָמָ֗ה אֲשֶׁ֨ר תָּבִ֧יא מֵֽאַרְצְךָ֛

אשר

יָהֵיב לָךְ אַחְסָנָא לְמֵירְתַהּ תִּמְחֵי יָת דֻּכְרָנָא דַּעֲמָלֵק מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא לָא תִּתְנְשֵׁי׃

כו (א) וִיהֵי אֲרֵי תֵיעוֹל לְאַרְעָא דַּייָ אֱלָהָךְ יָהֵיב לָךְ אַחְסָנָא וְתֵירְתַהּ וְתִיתַּב בַּהּ׃ (ב) וְתִסַּב מֵרֵישׁ כָּל אִבָּא דְּאַרְעָא דִּי תָעֵיל מֵאַרְעָךְ דַּייָ

אלהך

תולדות אהרן תמחה עקדה שער כ"א: ולקחת גיטין מ"ז ב'· ב"ב פ"א א'· מנחות פ"ד ב'· ערכין י"א א': אשר תביא ערכין שם: מארצך מנחות שם ע"ב ב'· חולין קל"ו א':

רש"י

(יט) תמחה את זכר עמלק. שלא יהא שם עמלק נזכר אפילו על הבהמה לומר בהמה זו משל עמלק היתה:

כו (א) והיה כי תבא וירשתה וישבת בה. מגיד שלא נתחייבו בבכורים עד שכבשו את הארץ וחלקוה: (ב) מראשית. ולא כל ראשית שאין כל הפירות חייבין בבכורים אלא שבעת המינין בלבד· נאמר כאן ארץ ונאמר להלן ארץ חטה ושעורה וגו' מה להלן משבעת המינין שנשתבחה בהן ארץ ישראל. אף כאן שבח של ארץ ישראל שהן שבעת המינין: זית שמן. זית אגורי שמנו אגור בתוכו: ודבש· הוא

דבש

באור

תקוק בזכרון יודעיו וזוכריו, ומשנכרת האדם עד שרשו ואין לו שארית בארץ, ישכח ויאבד שמו וזכרו, וכן לא ימחה שמו מישראל (לעיל כ"ה ו'). את זכר עמלק, זהו והמתה מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק משור ועד שה (שמואל א' ט"ו ג'), שלא יאמר זה היה משל עמלק, ודברי התורה כלל, ודברי שמואל הנביא פרט (הראב"ע)· לא תשכח, אחר זכור לחזוק, וכן מצות רבות בתורה (הראב"ע) ויתכן שלא תשכח שב על תמחה את זכר עמלק, כלומר שתזכור מה שעשה לך עמלק, ולא תשכח להאביד שמו וזכרו.

כו (א) וירשתה וישבתה בה, לאחר שתירשנה ותשב בה. (ב) אשר תביא מארצך, הפירות אשר תביא אל ביתך מן השדה תפרים מהם ראשיהם, ולא נתן הכתוב בו שיעור אלא פרי אחד פוטר כל המין (מדברי הרמב"ן). בטנא, כדמות סל, וחברו שנאך, וזאת המלה על הקרובים אל מקום המקדש (הראב"ע), ולא ידעתי מאין הוציא

דבריו

אֱלָהָךְ יָהֵיב לָךְ וּתְשַׁוֵּי בְסַלָּא וּתְהָךְ לְאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתֵּיהּ תַּמָּן׃ (ג) וְתֵיתֵי לְוָת כָּהֲנָא דִּי יְהֵי בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן וְתֵימַר לֵיהּ חַוִּיתִי יוֹמָא דֵין קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ אֲרֵי עָלֵית לְאַרְעָא דִּי קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתַנָא לְמִתַּן לָנָא׃ (ד) וְיִסַּב
כהנא

אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ וְשַׂמְתָּ בַטֶּנֶא וְהָלַכְתָּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם׃ (ג) וּבָאתָ אֶל־הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הִגַּדְתִּי הַיּוֹם לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי־בָאתִי אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵינוּ לָתֶת לָנוּ׃
ולקח

תולדות אהרן הגדתי בכורים ע"ו א': ולקח סוכה מ"ז ב'. מכות י"ח ב'. מנחות ס"א ב':

רש"י

דבש תמרים: מראשית. אדם יורד לתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה כורך עליה גמי לסימן ואומר הרי זו בכורים: (ג) אשר יהיה בימים ההם. אין לך אלא כהן שבימיך כמו שהוא: ואמרת אליו. שאינך כפוי טובה: הגדתי היום. פעם אחת בשנה
בשנה

באור

דברין אלו? כי האמת שכל ארץ ישראל חייבת בבכורים, רק מעברי סיחון ועוג וסוריא אמרו שאין מביאין מהם בכורים אלא מדבריהם. ואמרו הקרובים מביאים תאנים וענבים והרחוקים מביאין גרוגרות וצמוקין (בכורים פ"ג). אל המקום אשר יבחר, כמו שנאמר ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך, שלא יקריב הבכורים באחד משעריו, (ג) אשר יהיה בימים ההם, לפי הפשט כן דרך הלשון, כאלו אמר והיה בימים ההם ובאת אל הכהן. ורז"ל דרשו בו. הגדתי היום, הטעם כדי שישמעו הקטנים, או היה כדמות הודיה שהשם השלים שבועתו, והעד הפרי (הראב"ע). וכן כתב הרמב"ן כבואו אל הכהן יאמר לפניו ולפני העומדים עליו, מודה אני שבאתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו, ואח"כ יקח הכהן הטנא מידו והוא יענה ויאמר ארמי אבד. ולדעת המתרגם האשכנזי טעם הגדתי כמו רוצה אני להגיד, או באתי להגיד, והוא בנין הנקרא בל"כע (אפטאטיף), (איך מאכטע אנזאגען), והענין שיאמר אל הכהן, למה הוא בא? כדי שיקח הכהן את הטנא ויניחנו, קודם שיקרא מקרא בכורים, ואח"כ יקרא ארמי אבד וגו'. ולי המבאר נראה הוי"ו וענית ואמרת הוא כמו וכבר ענית ואמרת, וכן רבים במקרא, והטעם שמיד שתבוא אל המקום אשר יבחר ה' תענה ותאמר לפני ה' אלהיך, בינך לבינך, ארמי אובד אבי עד אשר נתן לי ה', ואח"כ ובאת אל הכהן ואמרת אליו הגדתי היום לה' אלהיך כי באתי וגו', כלומר כבר הודיתי לה' ואתה טול ממני, ולקח
הכהן

(ד) וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֶּנֶא מִיָּדֶךָ וְהִנִּיחוֹ לִפְנֵי מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ (ה) וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי וַיֵּרֶד

מצרימה

כַּהֲנָא סַלָּא מִן יְדָךְ וְיַחְתִּינֵיהּ קֳדָם מַדְבְּחָא דַּייָ אֱלָהָךְ׃ (ה) וְתָתֵיב וְתֵימַר קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לָבָן אֲרַמָּאָה בְּעָא לְאוֹבָדָא יַת אַבָּא וּנְחַת לְמִצְרַיִם

ודר

תולדות אהרן והניחו מכות י"ח ב'׳ מנחות ס"א ב': וענית סוטה ל"ב א': ארמי בכורים פ"ו א':

רש"י

בשנה ולא שתי פעמים: (ד) ולקח הכהן הטנא מידך׳ להניף אותו. כהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף: (ה) וענית׳ לשון הרמת קול: ארמי אבד אבי׳ מזכיר חסדי המקום ארמי אובד אבי. לבן בקש לעקור את הכל כשרדף אחר

יעקב

באור

הכהן הטנא מידך והניחו לפני מזבח ה', וטעם והנחתו ע"י הכהן, ואתה תשתחוה לפני ה' ותלך לך ותשמח בכל הטוב וגו'. [אמר הכורם: הגדתי היום, הודיה, שהשם השלים את שבועתו (הרא"בע). וכן כתב הרמב"ן, כבואו אל הכהן יאמר לפניו ולפני העומדים עליו, מודה אני שבאתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו, ע"כ. ונוסיף עליו שהוא מודה, כי לא בכחי ובעוצם ידי כבשתי את הארץ ובאתי הנה אבל ה' הביאני לנחול את הארץ לקיים את שבועתו]. (ה) וענית ואמרת, יתכן שישאלו הכהנים לאמר מה זה שהבאת? על כן וענית, או כדמות תחלה. וכן ויען איוב הראשון (איוב ג' א') (הרא"בע), והעקר שכל עניה היא הרמת קול כענין שיר, והוכח על המשוררים במקהלות העונים אלו לקראת אלו. ומשם הושאל על כל הרמת קול בשיר׳ אבד, מלת אובד מהפעלים שאינם יוצאים, ואילו היה ארמי על לבן היה הכתוב אומר מאביד או מאבד, ועוד מה טעם לאמר לבן בקש להאביד אבי וירד מצרימה, ולבן לא סבב לרדת אל מצרים, והקרוב שארמי הוא יעקב, כאלו אמר הכתוב כאשר היה אבי בארם היה אובד, והטעם עני בממון, וכן תנו שכר לאובד (משלי ל"א ג'), והעד ישתה וישכח רישו (שם שם ד'), והטעם כי לא ירשתי הארץ מאבי כי עני היה כאשר בא אל ארם גם גר היה במצרים והוא היה במתי מעט ואחר כן שב לגוי גדול ואתה ה' הוצאתנו מעבדות לחירות ותתן לנו ארץ טובה, ואל יטעון הטוען איך יקרא יעקב ארמי, והנה כמוהו יתרא הישמעאלי והוא ישראלי (הרא"בע). ואין טעמו עולה יפה, כי מה טעם עני היה כאשר בא אל ארם, ונראה מה היה בצאתו מארם שנאמר עליו ויפרוץ האיש מאד מאד ויהי לו צאן רבות ושפחות ועבדים וגו' (בראשית ל' מ"ג). והרשב"ם אמר שעל אברהם נאמר שהיה גר בארץ ארם), ואובד וגולה משם כדכתיב לך לך מארצך, ואובד לשון תועה הוא כדכתיב תעיתי כשה אובד (תהלים קי"ט קע"ו), צאן אובדות היו עמי רועיהם התעום (ירמיה נ' ו'), כלומר מארץ נכריה באו אבותינו לארץ הזאת, ונתנה השם לנו, וכן תרגם המתרגם האשכנזי. ומה יעשו בויגר שם במתי מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב

שם

מִצְרַיְמָה וַיָּגָר שָׁם בִּמְתֵי מְעָט
וַיְהִי־שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם וָרָב׃
(ו) וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים וַיְעַנּוּנוּ
וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה׃
ונצעק

וְדָר תַּמָּן בְּעַם זְעֵיר
וַהֲוָה תַמָּן לְעַם רַב וְתַקִּיף
וְסַגִּי׃ (ו) וְאַבְאִישׁוּ לָנָא
מִצְרָאֵי וְעַנִּיוּנָא וִיהָבוּ
עֲלָנָא פּוּלְחָנָא קַשְׁיָא׃
וצלינא

רש"י

יעקב. ובשביל שחשב לעשות חשב לו המקום כאילו עשה: וירד מצרימה. ועוד אחרים באו עלינו לכלותנו שאחרי זאת ירד יעקב למצרים: במתי מעט. בשבעים
נפש

באור

שע"כ על יעקב נאמר? ולכן יראה שעל שניהם ביחד על אברהם ויעקב ידבר ולא על אחד מהם ביחוד. ולא יקשה עליך אבי, שהאבות כולם יחדיו נקראו אב, להיותם אבן ישראל שורש המשפחה והעם, ויתורגם (פאמיליענשטאמם) ולא יזכיר כי אם ראשי הטלטולים וההתנודדות שהוצרך אברהם לתעות מארצו כשהיה זקן ובעל משפחה רבה והיה גולה עם שרה אשתו ולוט בן אחיו ועבדיו ואמהותיו וכל מקנהו וכל רכושו. וכן יעקב ברדתו מצרימה היה זקן ושבע ימים בצער נפשו על הרעבון ועל בניו, הוצרך לעקור עם נשותיו ובניו ועבדיו וכל חילו לגור בארץ לא לו, וטלטולים כאלה קשים מאד, ויזכיר בקוצר הטלטולים והמקרים שאירעו לאבות המשפחה והתלאות שאירעו לזרעם אחריהם' עד אשר הניח ה' להם ונטעם בארץ מבורכה ארץ זבת חלב ודבש. במתי, סמוך, כי לא נמצא לשון יחיד. ומתים לשון רבים. וענינו מספר בני אדם. גדול עצום ורב, גדול בשם, עצום בכח. ורב במספר. [אמר הכו"רם: וענית ואמרת, עיין בחבורנו לנת"ש ואולם עתה בחרנו דרך אחר יותר נאות לפשוטו של מקרא. והנה הראב"ע כתב, וענית ואמרת, יתכן שישאלו הכהנים לאמר מה זה שהבאת? על כן וענית וגו'. והנראה לנו שהכהן שאל, אתה אמרת הגדתי היום לה' אלהיך כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו, א"כ אין זה ארץ מולדתך, הגד נא בני איה איפוא ארץ מולדתך? מי הם אבותיך? ואיך נשתלשל הדבר שבאת אל הארץ הזאת? ולמה הביאך ה' הנה? ועל זה וענית ואמרת וגו' וע"י הספור הזה משיב על כל השאלות ראשון ראשון ואחרון אחרון ויתכן שלדור הראשון הבא ומביא את הבכורים היה די לומר כי באתי אל הארץ וגו' כי הם יצאו מן המדבר ונכנסו לארץ, והרגישו מה שאמרו, אבל הדורות הבאים אחריו, שלא באו אל הארץ, אבל נולדו שמה, אם אמרו כי באתי אל הארץ, לא הרגישו שהכוונה שאבותם באו אל הארץ, ולכן היה הכהן צריך לשאול השאלות שאמרנו כדי שישיבו ארמי אבד אבי וגו'. ויזכירו את כל המאורע. ויודו שאף מי שנולד בארץ הזאת אינו נוחל אותה לצמיתת, כדכתיב כי לי הארץ, כי גרים ותושבים אתם עמדי (ויקרא כ"ה, כ"ג), וכמו שבארנו שם, שהשם אומר כי לי הארץ, ואני בעל גוף הקרקע, ולא אתם הבעלים, כי גרים ותושבים אתם עמדי, ולא נתתי לכם כ"א זכות התבואות והפירות. וחותם ואומר
ועתה

(ז) וַנִּצְעַק אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵי
אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת־קֹלֵנוּ
וַיַּרְא אֶת־עָנְיֵנוּ וְאֶת־עֲמָלֵנוּ
וְאֶת־לַחֲצֵנוּ׃ (ח) וַיּוֹצִאֵנוּ יְהוָה
מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ
נְטוּיָה וּבְמֹרָא גָּדֹל וּבְאֹתוֹת
וּבְמֹפְתִים׃ (ט) וַיְבִאֵנוּ אֶל־
הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֶּן־לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ
הַזֹּאת אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃
(י) וְעַתָּה הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת־

(ז) וְצַלֵּינָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָא
דַאֲבָהָתַנָא וְקַבֵּיל יְיָ
צְלוֹתַנָא וּגְלֵי קֳדָמוֹהִי
עַמְלָנָא וְלֵיאוּתָנָא
וְדוּחְקָנָא׃ (ח) וְאַפְּקָנָא
יְיָ מִמִּצְרַיִם בִּידָא
תַקִּיפָא וּבִדְרָעָא מְרָמְמָא
וּבְחֶזְוָנִין רַבְרְבִין וּבְאָתִין
וּבְמוֹפְתִין׃ (ט) וְאַיְתְנָא
לְאַתְרָא הָדֵין וִיהַב לָנָא
יַת אַרְעָא הָדָא אַרְעָא
עָבְדָא חֲלַב וּדְבָשׁ׃
(י) וּכְעַן הָא אַיְתֵיתִי יַת

ריש

ראשית

תולדות אהרן ויקרא יומא ע"ד ב':

רש"י

כפה: (ט) אל המקום הזה. זה בית המקדש: ויתן לנו את הארץ· כמשמעו:

והנחתו

באור

ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי ה' (להלן פסוק יו"ד), והנה אשר נתת לי מוסב על הפרי ולא על האדמה. במתי מעט, (מיט איינעם קליינען הייפליין) ועיין באורנו למלת מתים (לעיל ג' ו')· והרמב"מן תרגם (מיט איינער קליינען פאמיליע) משפחה מועטה, והנה שבעים נפש אינה משפחה קטנה, אבל קבוץ מעט]. (ז) ענינו· כמעט ויענונו, כלל הצרות המרחיקות את העושר יקראו עוני או עני בחסף (עלענד)· עמלנו, מוסב על ויתנו עלינו עבודה קשה, והטעם בבנין הערים ובכל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך. לחצנו, כטעם אלים לאמר כלו מעשיכם (הראב"ע). (ט) המקום הזה, חלק עולם הזה, (י) ועתה הנה הבאתי, לא על ידי נעשתה זאת כי אם בחסדך זכיתי בה, וכסדר הזה הוכיח יהושע לישראל בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם (יהושע כ"ד ב'). עד שהבאתים משם ונתתי לכם (הרשב"ם). והנחתו, על ידי הכהן, או שני הנחות וכן תנופות, אחת על ידי כהן, קודם המקרא, ואחת על ידי הבעלים לאחר שיקרא (ספרי).

שמע נא את אשר מסרו לנו אבותינו מסדר והתפארת הבכורים, ומהכבוד והמורא בסדר הבאתם: אמרו העשירים מביאים אותם בקלתות של זהב וכסף והעניים בסלים של ערבה קלופה, (והיא הסלא הנזכרת בכתוב, שהאכרים ועובדי האדמה יביאו בהם את

הבכורים

רֵישׁ אִבָּא דְאַרְעָא דִּי
יְהַבְתְּ לִי יְיָ וְתַחֲתִינֵיהּ
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ וְתִסְגּוֹד
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ:
(יא) וְתֶחְדֵי בְּכָל טַבְתָא
דִּי

רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־
נָתַתָּה לִּי יְהוָה וְהִנַּחְתּוֹ לִפְנֵי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִפְנֵי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: (יא) וְשָׂמַחְתָּ בְכָל־
הטוב

תולדות אהרן אשר וגו' ב"ב פ"א א': והנחתו סוכה מ"ז ב' מכות י"ח ב' · מנחות ס"א ב': ושמחת פסחים ל"ו ב' · ערכין י"א א' ·

רש"י

(י) והנחתו. מגיד שנוטלו אחר הנפת הכהן ואוחזו בידו כשהוא קורא וחוזר ומניף: (יא) ושמחת בכל הטוב. מכאן אמרו אין קורין מקרא בכורים אלא בזמן שמחה מעצרת ועד החג שאדם מלקט תבואתו ופירותיו ויינו ושמנו. אבל מהחג ואילך מביא
ואינו

באור

פירות). ואם הביא מינים הרבה, לא הביא אותם בתערובת, אלא שעורים מלמטה וחטה מלמעלה וזתים על גביהם, ותמרים על גביהם, ובין כל מין ומין דבר מפסיק, כמו הוצין ועלין. ומקיף לתאנים באשכולות ענבים מבחוץ, ותורים ובני יונה תלוים מן הסל לעטר את הבכורים. וכל העיירות של מעמד מתקבצים לעיר של אותו מעמד, כדי שלא יהיו יחידים, שנאמר ברב עם הדרת מלך. ובאים ולנים ברחובה של עיר, ובשחר הממונה אומר קומו ונעלה ציון אל ה' אלהינו, השור הולך לפניהם, וקרניו מצופות זהב, ועטרה של זית בראשו. והחליל מכה לפניהם, והם הולכים בכל הדרך ומשוררים, שמחתי באומרים לי בית ה' נלך וגו', עד שהגיעו קרוב לירושלים, כשהגיעו לשם שלחו לפניהם שלוחים, ועטרו את בכוריהם. הפחות והסגנים והגזברים יוצאים לקראתם חוץ לירושלים, לפי כבוד הנכנסים היו היוצאים, וכשהם נכנסים בשערי ירושלים עונים, עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים. כל בעלי אומנות שבירושלים עומדים לפניהם כשהם עוברים עליהם, ושואלים בשלומם ואומרים אחינו אנשי מקום פלוני בואכם לשלום (כמו שנאמר, ברכת ה' אליכם, ברכנו אתכם בשם ה'). והם מהלכים בחוצות ירושלים, והחליל לפניהם, עד שהגיעו להר הבית, הגיעו להר הבית, אפילו אגריפס המלך נוטל הוא בעצמו סלו על כתפו, ואומר הללויה הללו אל בקדשו עד כל הנשמה תהלל יה. הולכין וקורין, עד שהגיעו לעזרה, ושותקין. התחילו הלוים לשורר ארוממך ה' כי דליתני וגו'. הגוזלות שבאחורי הסלים היו עולות, ומה שבידם נותנים לכהנים. עודהו הסל על כתפו, קורא הגדתי היום וכו', ומוריד סלו מעל כתפו, והכהן מניח ידו תחת יד בעלים ומניף, וקורא ארמי אובד אבי, עד סוף כל הפרשה, וחוזר ומניף (לדעת ספרי) ומשתחוה ויוצא. לשמע אוזן תשמח נפשנו על כבוד בית אלהינו אשר היה מימי קדם, בשלו נרו על ראשנו, עם היגון והאבלה על כל אשר אבד ממנו בעונינו, ועל זה נאמר מה תשתוחחי נפשי ומה תהמי, הוחילי לאלהים
וגו'

הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּלְבֵיתֶךָ אַתָּה וְהַלֵּוִי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבֶּךָ׃ ס שני

(יב) כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר אֶת־כָּל־מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁת שְׁנַת הַמַּעֲשֵׂר וְנָתַתָּה לַלֵּוִי לַגֵּר לַיָּתוֹם

ולאלמנה

דִּי יְהַב לָךְ יְיָ אֱלָהָךְ וְלֶאֱנָשׁ בֵּיתָךְ אַתְּ וְלֵיוָאָה וְגִיּוֹרָא דִּי בֵינָךְ׃ (יב) אֲרֵי תְשֵׁיצֵי לְעַשָּׂרָא יָת כָּל מַעְשַׂר עֲלַלְתָּךְ בְּשַׁתָּא תְלִיתָאָה שַׁתָּא דְמַעְשְׂרָא וְתִתֵּן לְלֵיוָאֵי לְגִיּוֹרָא לְיִתַּמָּא

ולארמלתא

הולדות אהרן ולביתך גיטין מ"ז ב': כי תכלה ר"ס י"ג ב'. סוטה מ"א א': מעשר נדרים ל"ו ב'. תמורה י' א': ונתתה נדרים פ"ד ב'.

רש"י

ואינו קורא: אתה והלוי. אף הלוי חייב בביכורים אם נטעו בתוך עריהם: והגר אשר בקרבך. מביא ואינו קורא שאינו יכול לומר לאבותינו: (יב) כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית. כשתגמור להפריש מעשרות של שנה השלישית קבע זמן הביעור והוידוי בערב הפסח של שנה הרביעית שנאמר מקצה שלש שנים תוציא וגו' נאמר כאן מקץ ונאמר להלן מקץ שבע שנים לענין הקהל. מה להלן רגל אף כאן רגל אי מה להלן חג הסוכות אף כאן חג הסוכות תלמוד לומר כי תכלה לעשר מעשרות של שנה השלישית רגל שהמעשרות כלין בו וזהו פסח שהרבה אילנות יש שנלקטין אחר הסוכות נמצא מעשרות של שנה שלישית כלין בפסח של רביעית וכל מי ששהא מעשרותיו הצריכו הכתוב לבער מן הבית: שנת המעשר. שנה שאינו נוהג בה אלא מעשר אחד משני מעשרות שנהגו בשני שנים שלפניה שבשנה ראשונה ושניה של שמיטה נוהג בה מעשר ראשון. כמו שנאמר כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר ומעשר שני שנאמר ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך ותירשך ויצהרך הרי שתי מעשרות ובא ולמדך כאן בשנה שלישית שאין נוהג מאותן שתי מעשרות אלא האחד ואיזה זה מעשר ראשון ותחת מעשר שני יתן מעשר עני שנאמר כאן ונתת ללוי את אשר לו הרי מעשר ראשון לגר וליתום ולאלמנה זה מעשר עני:

ואכלו

באור

וגו'. (יא) בכל הטוב, בכל הפירות שנתתי ראשיתם לה'. (יב) כי תכלה לעשר, יזהיר למי ששהה מעשרותיו שיבערו מן הבית (מדברי רש"י). ומלת לעשר פעל נוסף מן עשרה, ענינם לתת המעשר. בשנה השלישית, והוא שנת המעשר, שנה שנהגו בו כל מיני מעשר, לפי שבשתי שנים הראשונות מעשרים מעשר ראשון ומעשר שני, ובשלישית מעשר ראשון ומעשר עני, ולא נמצא עוד מעשר שנתחייבו בו הבעלים.

בערתי

וּלְאַרְמַלְתָּא וְיֵיכְלוּן בְּקִרְוָךְ וְיִשְׂבְּעוּן׃ (יג) וְתֵימַר קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ פַּלֵּיתִי מַעֲשַׂר קוּדְשָׁא מִן בֵּיתָא וְאַף יְהַבְתֵּיהּ לְלֵוָאָה וּלְגִיּוֹרָא לְיִתַּמָּא וּלְאַרְמַלְתָּא כְּכָל פִּקּוֹדָךְ דִּי פַקֵּדְתָּנִי לָא עֲבָרִית מִפִּקּוֹדָךְ וְלָא אִתְנְשֵׁיתִי׃ (יד) לָא אֲכָלִית בְּאֶבְלִי מִנֵּיהּ וְלָא חֲלֵיפִית מִנֵּיהּ בִּמְסָאַב

וְלָאַלְמָנָה וְאָכְלוּ בִשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבֵעוּ׃ (יג) וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן־הַבַּיִת וְגַם נְתַתִּיו לַלֵּוִי וְלַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה כְּכָל־מִצְוָתְךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי לֹא־עָבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ וְלֹא־שָׁכָחְתִּי׃ (יד) לֹא־אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ וְלֹא־בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא

תולדות אהרן ואבלו ברכות ל"ס ב'. יבמות פ"ז א'. גיטין פ"א א'. מכות ו' ב: ואמרת סוטה ל"ב ב': בערתי ברכות ל"ס ב'. מ"ש ע"ב א' מגלה כ' ב'. גיטין ע"א א'. ב"מ פ"ס א': לא עברתי ברכות מ' ב': לא אכלתי מ"ש ע"ב א'. יבמות ע"ד א'. זבחים ק"א א':

רש"י

ואכלו בשעריך ושבעו. תן להם כדי שבען. מכאן אמרו אין פוחתין לעני בגורן פחות מחצי קב חטים וכו': (יג) ואמרת לפני ה' אלהיך. התודה שנתת מעשרותיך: בערתי הקדש מן הבית. זה מעשר שני ונטע רבעי ולמדך שאם השהה מעשרותיו של שתי שנים ולא העלם לירושלים שצריך להעלותם עכשיו: וגם נתתיו ללוי. מעשר ראשון וגם לרבות תרומה וביכורים: ולגר וליתום ולאלמנה. זה מעשר עני: ככל מצותך. נתתים כסדרן. לא הקדמתי תרומה לבכורים ולא מעשר לתרומה ולא שני לראשון. שהתרומה קרויה ראשית שהיא ראשונה משנעשה דגן וכתיב מלאתך ודמעך לא תאחר. לא תשנה את הסדר: לא עברתי ממצותיך. לא הפרשתי ממין על שאינו מינו ומן החדש על הישן ולא מן התלוש על המחובר ולא מן המחובר על התלוש: ולא שכחתי. מלברכך על הפרשת מעשרות: (יד) לא אכלתי באני ממנו. מכאן שאסור לאונן: ולא בערתי ממנו בטמא. בין שאני טמא והוא טהור

באור

(יג) בערתי הקדש, הסור המעשר. מן הבית, וגם לא הספקתיו רק נתתיו למעשר שני חייב לתת לו, ללוי ולגר וכו' (הרמב"ע). לא עברתי, בזדון. ולא שכחתי, כי הזקה עלי מלותך. (יד) באני, באבלי, שאסור לאונן, והטעם לפי שנאמר ושמחת בכל המעשרות. בערתי ממנו בטמא, לא הייתי מחמם בו לדבר טמא. וכן תרגם המתרגם האשכנזי, לפת, לעשות לו ארון ותכריכין (ספרי), וכבר הקשו רז"ל על זה שהרי אפילו לחי אסור, כמפורש בכתוב, שהמעשר שני אין מהלין אותו חוץ לירושלים

בְּטָמֵא וְלֹא־נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהָי עָשִׂיתִי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי׃ (טו) הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן־הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ אֶת־

ישראל

קמץ בז״ק

בִּמְסָאַב וְלָא יְהָבִית מִנֵּיהּ עַל מִית קַבֵּילִית לְמֵימְרָא דַּייָ אֱלָהִי עֲבָדִית כְּכֹל דִּי פַקֵּדְתָּנִי׃ (טו) אִסְתְּכֵי מִמְּדוֹר קוּדְשָׁךְ מִן שְׁמַיָּא וּבָרֵיךְ

ית

תולדות אהרן בטמא שבת כ״ס א׳ · פסחים כ״ד א׳ · יבמות ע״ג ב׳ · מכות י״ט ב׳: למת יבמות ע״ד א׳ : השקיפה מ״ש ע״ב ב׳ · חגיגה י״ב י׳ :

רש״י

טהור בין שאני טהור והוא טמא והיכן הוזהר על כך לא תוכל לאכול בשעריך זו אכילת טומאה כמ״ש בפסולי מוקדשים בשעריך תאכלנו הטמא והטהור וגו׳ אבל זה לא תוכל לאכול דרך אכילת שעריך האמור במקום אחר:-ולא נתתי ממנו למת. לעשות לו ארון ותכריכין: שמעתי בקול ה׳ אלהי. הביאותיו לבית הבחירה: עשיתי ככל אשר צויתני. שמחתי ושימחתי בו: (טו) השקיפה ממעון קדשך · עשינו מה שגזרת עלינו עשה אתה מה שעליך לעשות שאמרת אם בחוקותי תלכו ונתתי גשמיכם

בעתם

באור

אלא על כסף צורה. ובירושלים לא יקנה בו כ״א דבר אכילה. והרמב״ם בחבורו כתב שהכוונה לא עשיתי בו דבר שאין חיי האדם תלוים בו, כלומר צורך אחר חוץ מאכילה ושתיה, וגם זה דחוק בלשון הכתוב. ואמרו קצת המפרשים שהכוונה לא נתתי ממנו סעודת הבראה לאבל, וקצתם הזכירו שהיה מנהג אנשי מצרים להקריב את ראשית פרי אדמתם לאליל יאיזי״ס, הנקראת להם אם כל עובדי האדמה והאכרים, והיו אוכלים אותם ביללה ואנינות על מות איזי״ס ובעלה אזירי״ס שנהרגו על ידי אחיהם טיפו״ן, כדרך האלילים ההם שכל עבודתם נהי ויללה ועצב, ואולי נקראו על כך עצבים. ולזה כוון הכתוב באמרו לא אכלתי באוני ממנו וגו׳, כלומר כתועבת ארץ מצרים לא עשיתי, שלא אכלתי מראשית פרי אדמתי בעצבון רוח, לא בערתי ממנו דבר בטומאת הגלולים, ולא נתתי ממנו למת, כמעשה הסכלים ההם, כי אם שמעתי בקול ה׳, נתתי מעשר ראשון ומעשר עני לראוי להם, ומעשר שני אכלתי בשמחה ותודות והלל לפני ה׳ אלהי. ואם כן הוא ראוי שיתורגם בל״א (איך האבע ניכטס דאפאן ווייט וועהקלאגענד פערצעהרט, ניכטס צו אונרייננע געברויכע פערוואנדט, אויך ניכטס דען מאָדטען געווידמעט), ודברי טעם הם, אף לא ירחיקו את דברי רז״ל במשנה, שאמרו לא נתתי ממנו למת׳ לא לקחתי ממנו ארון ותכריכין למת ולא נתתיו לאוננים אחרים, ומשמעות זה כמ״ש הרמב״ן ז״ל שהוא מתודה על כל ענין אנינות, אנינות שלו ושל אחרים, ומפני אנינות של אחרים יזכיר גם הארון והתכריכין, אע״פי שאפי׳ לחי אסור, כי הכלל שלא נתן ממנו דבר למת: עשיתי בכל אשר צויתני, כלל שאחרי הפרט. (טו) השקיפה. ענין השגחה, והמביט בפרטי הדבר

עם

ית עמך ית ישראל וית ארעא די יהבת לנא כמא די קיימתא לאבהתנא ארע עבדא חלב ודבש: (טז) יומא הדין יי אלהך מפקדך למעבד ית קימיא האלין וית דיניא ותטר ותעביד יתהון בכל לבך

ובכל

ישראל ואת האדמה אשר נתתה לנו כאשר נשבעת לאבתינו ארץ זבת חלב ודבש: ס שלישי (טז) היום הזה יהוה אלהיך מצוך לעשות את־החקים האלה ואת־המשפטים ושמרת ועשית אותם בכל־לבבך ובכל־

נפשך

תולדות אהרן היום הזה מגלה כ׳ ג׳:

רש"י

במעשה: אשר נתתה לנו כאשר נשבעת לאבתינו · לתת לנו וקיימת ארץ זבת חלב ודבש: (טז) היום הזה ה׳ אלהיך מצוך · בכל יום יהיו בעיניך חדשים כאלו בו ביום נצטוית עליהם: ושמרת ועשית אותם. בת קול מברכתו הבאת

בכורים

באור

עם הכוונה להטותם אל התכלית, נקרא משקיף. והשאלה מלשון הבטה גרידא, יאמר בלשון נפעל, כמו וצדק משמים נשקף, וכן בעד האשנב נשקפתי, לפי שהעומד במקום גבוה ומביט הוא נשקף למביטים אליו, אבל המשגיח האמתי הוא משקיף ואינו נשקף: וברך, עוד· את עמך, ולא יאמר אותי ואת ביתי אבל יתפלל בשלום האומה כולה ונברכתה, כי הטובה שבאה לו בנחלת ארץ זבת חלב ודבש לא בשבילו לבדו באת לו אלא לפי שהוא חלק מכלל ישראל ולהם נתנה הארץ, ובברכת הכלל יתברך הפרט. ואת האדמה אשר נתתה לנו, ארץ זבת חלב ודבש כאשר נשבעת לאבותינו, כן שיעור הכתוב וכן דעת רש"י ורמב"ן ומתרגם אשכנזי. [אמר הכורם: את עמך, (עיין באורנו) וכן עוד היום אין לך תפלה בכל התפלות שתקנו חז"ל על טובות ומניעות שהבאה על היחיד, אבל כולן הן על כלל ישראל, השיבנו אבינו לתורתך, ראה נא, רפאנו ה׳ ונרפא, ברך עלינו ה׳ אלהינו את השנה, תקע בשופר גדול, השיבה שופטינו, וכן כל התפלות הקודמות מתפלל כל אחד מישראל על כולם וכולם על היחיד, וזהו קשר אמיץ שאוגד כל ישראל והיו לגוף אחד. ואולי כוונו לזה במה שאמרו כל ישראל ערבים זה בזה, שהערב מתפלל בעד הלוה. ואל תשיבני מאלהי נצור לשוני מרע, כי אין זו תפלה על ברכה וטובה זמנית. אבל היא תפלה מוסרית להישרת הלב והלשון, שענין המוסר אינו תלוי בקשר האומה ואגודתה לבד, אבל הוא ענין הכרחי גם לכל יחיד בפני עצמו]. (טז) היום

הזה

נַפְשֶׁךָ׃ (יז) אֶת־יְהוָה הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וְלָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וְלִשְׁמֹר חֻקָּיו וּמִצְוֺתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְלִשְׁמֹעַ בקלו

וּבְכָל נַפְשָׁךְ׃ (יז) יָת יְיָ חֲטַבְתְּ יוֹמָא דֵין לְמֶהֱוֵי לָךְ לֶאֱלָהָא וּלְמֵהַךְ בְּאָרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָמוֹהִי וּלְמִטַּר קְיָמוֹהִי וּפִקּוֹדוֹהִי וְדִינוֹהִי וּלְקַבָּלָא

למימריה

תולדות אהרן האמרת ברכות שם. חגיגה שם. גיטין שם:

רש״י

בכורים היום תשנה לשנה הבאה: (יז) האמרת והאמירך. אין להם עד מוכיח במקרא ולי נראה שהוא לשון הפרשה והבדלה הבדלתו לך מאלהי העובדי כוכבים להיות לך לאלהים והוא הפרישך אליו מעובדי כוכבים להיות לו לעם סגולה ומצאתי להם עד והוא ל׳

הפארת

באור

הזה. אלה דברי משה: ושמרת, ואתה תשמרם. (יז) את ה׳ האמרת, אתה הוזקקת באמר הקב״ה ונתרצה להיות לך לאלהיך כי הדבר תלוי בו ליעשות הוא אלהיך ויושיעך מתוך קבלת מצותיו, וגם הוא האמירך, כפעלך שאמרת ונתרצית שתהיה לו לעם לפי שעשה נסים וגבורות עד שנתרצית להיות לו לעם, האמרת פאיסדי״רא בלע״ז, ובל״א (זאגען זאכען), כהוראת בנין הפעיל, והיה פעל האמרת יוצא לשנים פעולים (הרשב״ם וכ״כ הראב״ע בשם ר׳ יהודה הלוי). ושעור הכתוב כך הוא. על ידי שנכנסת עם ה׳ אלהיך בברית במעמד הר סיני, גרמת ישנבת מאמר השם ורצונו שיהיה הוא לך לאלהים ואתה תלך בדרכיו ותשמור חקיו ומשפטיו ותשמע בקולו, והוא גרם וסבב שנתרצית בזה, שתהיה לו לעם סגולה ותשמור כל מצותיו והוא יתן אותך עליון וגו׳, כי זהו ענין כריתת הברית, שהיא הבטחה וקיום דבר בין אדם לחבירו. כל אחד מהם יהיה לבו נכון בטוח בכל דברי הברית שיקיימו שני הצדדים. [אמר הכותב: את ה׳ האמרת, (עיין באורנו), ולפי פירוש הזה תרגם הרמבמ״ן את ה׳ שאמרת היום וגו׳ (דוא האסט פערהייסען, דאס דער עוויגע דאז געגענזייטיגע בינדניס איינגעגאנגען. וויא ער דיר גאָטט זיין, דוא אבער אין זיינען וועגען וואנדעלן, א. ז. וו.) וכן וה׳ האמירך היום (זא וויא דער עוויגע פאָן זיינער זייטע פערהייסען האט דאס דוא איינגעגאנגען, זיין אייגענטהימליכעס פאָלק צו זיין או. ז. וו.) ואולם על הבאור הזה נפלו כמה ספקות, הא׳, מה טעם אתה הוזקקת, במה יוכל האדם להזקיק השם על שיתרצה? ואם תאמר ע״י מעמד הר סיני, והרי זמן רב קודם מתן תורה בעוד שהיו ישראל תחת סבלות מצרים אמר השם מעצמו, ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים (שמות י״ד ז׳), והב׳, אם הכוונה שהוזקקת את השם עד שנתרצה לומר להיות לך לאלהים, מה טעם וללכת בדרכיו? והוצרך המבאר לחלק הפסוק ולהוסיף עליו מלת ואתה, וכן המתרגם (דוא אבער) וזהו נגד פשטות הכתוב, שוי״ו וללכת בדרכיו הוא וי״ו חבור המאמרים, והג׳, אמרו וה׳ האמירך היום, שהוא גרם וסבב שנתרצית בזה להיות לו לעם סגולה תמוה, שנראה כאלו לא נתרצה כ״א באופן שיהיה עם סגולה

אוצר

בְּקֹלוֹ׃ (יח) וַיהוָה הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם
לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר־לָךְ וְלִשְׁמֹר כָּל־מִצְוֹתָיו׃
(יט) וּלְתִתְּךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל־
הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה לִתְהִלָּה
וּלְשֵׁם וּלְתִפְאָרֶת וְלִהְיֹתְךָ
עַם־קָדֹשׁ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר׃ פ רביעי

ויצו

לְמֵימְרֵיהּ׃ (יח) וַיָי חַטְבָךְ
יוֹמָא דֵין לְמֶהֱוֵי לֵיהּ
לְעַם חֲבִיב כְּמָא דִי מַלֵּיל
לָךְ וּלְמִטַּר כָּל פִּקּוֹדוֹהִי׃
(יט) וּלְמִתְּנָךְ עִלַּי עַל כָּל
עַמְמַיָּא דִי עֲבַד
לְתוּשְׁבְּחָא וּלְשׁוּם וּלְרְבוּ
וּלְמֶהֱוָךְ עַם קַדִּישׁ קֳדָם
יְיָ אֱלָהָךְ כְּמָא דִי מַלֵּיל׃

ופקד

תולדות אהרן ולתתך ברכות סס:

רש"י

תפארת כמו יתאמרו כל פועלי און (תהלים צ"ד): (יח) כאשר דבר לך. והייתם לי סגולה: (יט) ולהיותך עם קדוש. כאשר דבר והייתם לי קדושים:

שמור

באור

אוצר חביב ויקר. ונאמרו כולם אל הענין הגדול הזה, והרמב"ן הוכרח להעתיק מלה אחת והאמרת במאמר שלם וגדול, בעבור שהאמרת והאמירך הם מבנין ההפעיל היוצא לשלישי, ומורים על סובב הפעולה, ואולם אחרי שמצאנו שם הפעיל עומד, כמו והחרים יעקב עד באם, (בראשית ל"ד, ה'), כי עליו שאול מחרים רעה (ש"א כ"ג), נאמר שגם ההפעיל מן אמר אינו יוצא לשלישי, אבל משמש במקום הוראת המלה ותורה על אמירת הבטחה, כמו שאומר הלועז מן (זאגען) בהוראה אחרת (צו זאגען), ויהיה א"כ שעור הכתוב בלי שום דוחק כזה: את ה' האמרת היום, אתה הבטחת את השם באמרי פיך להיות לך לאלהים, להכיר אותו לבדו לאלהיך, וללכת בדרכיו וגו' וה' האמירך וה' הבטיחך שתהיה לו לעם סגולה. וכן נתרגם הכתובים (דוא האסט דעם עוויגען היינט צוגע־זאגט, איהן פיר דיינען גאטט צו האלטען אין זיינען וועגען צו וואנדעלן, זיינע געזעטצע פארשריפ־טען אונד רעכטע צו בעאבאכטען אונד זיינער שטיממע צו געהארכען: אך וויא דער עוויגע אין דיר צוזאגט, דיך פיר זיין געטרייטעס פאלק צו האלטען וויא ער דיר פערהייסען, א. ז. וו.).

(יט) ולתתך, דבק עם להיות לו לעם סגולה. עליון, בחשיבות, וזהו כלל, לתהלה לשם פרט. לתהלה, הוא השבח הראוי על מעשה או הנהגה ישרה. ולשם, אם ההנהגה ההיא תודע לרבים ותשובח מהם או המנהיג בה יקנה לו שם. ולתפארת. כי תתפאר עליהם לעשות בהם כל אשר תחפוץ תגזר אומר ויקם לך' כענין פן יתפאר עלי ישראל לאמר ידי הושיעה לי (שופטים ז' ב') (הרמב"ן), ולדעת המתרגם האשכנזי תפארת

הנאמר

כז (א) וַיְצַו מֹשֶׁה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הָעָם לֵאמֹר שָׁמֹר אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם׃ (ב) וְהָיָה בַּיּוֹם אֲשֶׁר תַּעַבְרוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ וַהֲקֵמֹתָ לְךָ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת וְשַׂדְתָּ אֹתָם בַּשִּׂיד׃ (ג) וְכָתַבְתָּ עֲלֵיהֶן אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּעָבְרֶךָ לְמַעַן אֲשֶׁר

תבא

כז (א) וּפַקֵּיד מֹשֶׁה וְסָבֵי יִשְׂרָאֵל יָת עַמָּא לְמֵימַר טָרוּ יָת כָּל תַּפְקֵדְתָּא דִּי אֲנָא מְפַקֵּיד יָתְכוֹן יוֹמָא דֵין׃ (ב) וִיהֵי בְּיוֹמָא דִּי תַעְבְּרוּן יָת יַרְדְּנָא לְאַרְעָא דַּייָ אֱלָהָךְ יָהֵיב לָךְ וּתְקִים לָךְ אַבְנִין רַבְרְבִין וּתְסוּד יָתְהוֹן בְּסִידָא׃ (ג) וְתִכְתּוֹב עֲלֵיהוֹן יָת כָּל פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא הָדָא בְּמֶעְבְּרָךְ

בדיל

רש"י

כז (א) שמור את כל המצוה. לשון הווה גרד"נט בלע"ז[1]) : (ב) והקמת לך : בירדן ואחר כך תוציאו משם אחרות ,ותבנו מהן מזבח בהר עיבל נמצאת אתה אומר שלשה מיני אבנים היו י"ב בירדן וכנגדן בגלגל וכנגדן בהר עיבל כדאי' במסכת סוטה :

באר

באור

הנאמר כאן על פאר והוד הכפש ויקרו , שכן התעלו ישראל על עובדי כוכבים על ידי המצות והנהגות הנאותות והנכבדות , והוא הכוון ·

כז (א) ויצו משה וזקני ישראל , אחרי שהשלים משה את דבריו לוה לזקנים שידברו גם הם , ויזהירו העם לשמור כל המצות , כי כל עם הולך בעצת זקניו , וכתוב אשר אנכי מצוה אתכם ולא אנחנו , כי עיקר הדבור למשה , והזקנים ירימו קולם לאמר גם שמעו והאזינו ועשו , וכן ויאמר משה והכהנים הלוים אל כל ישראל , כי אמרו הכהנים לעם הסכת ושמע ישראל , ומשה אמר היום הזה נהיית לעם , אבל ראב"ע אמר כי שמור כל המצוה הזאת מצות האבנים אשר יזכיר ואיננו נכון (הרמב"ן) · שמר את כל המצוה , לשון הווה גרד"ט בלע"ז (רש"י) , ובל"א (גטקבהלטמנד) . (ב) ושדת אותם בשיד , תסיהם במין עפר ידוע שמראהו לבן , למען יעמדו ימים רבים . (ג) את כל דברי התורה הזאת , לדעת המפרשים ילוה שיכתבו עליהן כל מנין המצות והאזהרות לבד כמו הכתובות בהלכות גדולות , וכתב הרמב"ן ז"ל : ויתכן שהיו האבנים גדולות מאד , או שהיה ממעשה הניסים , בעברך , מיד אחר אשר תעברו את הירדן . למען אשר תבא , כי השם

יעזרך

---

1) גרד"נט Gradent, (היטכנר , במוזהרענר) ·

תָּבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ ׀ נֹתֵן לְךָ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי־אֲבֹתֶיךָ לָךְ׃ (ד) וְהָיָה בְּעָבְרְכֶם אֶת־הַיַּרְדֵּן תָּקִימוּ אֶת־הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם בְּהַר עֵיבָל וְשַׂדְתָּ אוֹתָם בַּשִּׂיד׃ (ה) וּבָנִיתָ שָּׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ מִזְבַּח אֲבָנִים לֹא־תָנִיף עֲלֵיהֶם בַּרְזֶל׃ (ו) אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה אֶת־מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהַעֲלִיתָ עָלָיו עוֹלֹת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ (ז) וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שָּׁם וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ (ח) וְכָתַבְתָּ עַל־הָאֲבָנִים אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בַּאֵר

היטב

בְּדִיל דִּי תֵיעוֹל לְאַרְעָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵיב לָךְ אֲרַע עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ כְּמָא דִּי מַלִּיל יְיָ אֱלָהָא דַּאֲבָהָתָךְ לָךְ׃ (ד) וִיהֵי בְּמֶעְבַּרְכוֹן יָת יַרְדְּנָא תְּקִימוּן יָת אַבְנַיָּא הָאִלֵּין דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן יוֹמָא דֵין בְּטוּרָא דְעֵיבָל וּתְסוּד יָתְהוֹן בְּסִידָא׃ (ה) וְתִבְנֵי תַמָּן מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ מַדְבַּח אַבְנִין לָא תְרִים עֲלֵיהוֹן בַּרְזְלָא׃ (ו) אַבְנִין שַׁלְמָן תִּבְנֵי יָת מַדְבְּחָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ וְתַסֵּיק עֲלוֹהִי עֲלָוָן קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ׃ (ז) וְתִכּוֹס נִכְסַת קוּדְשִׁין וְתֵיכוּל תַּמָּן וְתִחְדֵּי קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ׃ (ח) וְתִכְתּוֹב עַל אַבְנַיָּא יָת כָּל פִּתְגָּמֵי אוֹרָיְתָא הָדָא פָּרֵישׁ יָאוּת׃

ומליל

תולדות אהרן והיה וכו' סוטה ל"ג ב': תקימו סנהדרין מ"ד א': מזבח זבחים ס"א ב': לא תניף ע"ז נ"ב ב': שלמות שם שם· זבחים נ"ד ב' וס"א ב': וזבחת וגו' פסחים ק"ט א': חגיגה ד' ב': וכתבת סוטה ל"ה ב': באר שם ל"ב א' ול"ה ב':

באור

יעזרך, אם תחלה לשמור מצותיו (הראב"ע). (ד) והיה בעברכם, בתחלה צוה דרך כלל להקים אבנים ועתה יחל לבאר יותר. (ה) ובנית שם מזבח, זאת המצוה הראשונה לביאתם לבנות להם מזבח חדש להודות לשם שהחלו להיות בארץ (הראב"ע). והנה יקריבו עולות לה' ושלמים לשמחה, שיאכלו שם בני ישראל על המזבח וישמחו יחד, על שהביאנו אל מקומם ותאות נפשם זה שנים רבות. (ח) באר היטב, כתיבה מבוארת ונראית

יפה

הַיטֵב׃ ס (ט) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הַסְכֵּת ׀ וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיֵיתָ לְעָם לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ (י) וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְעָשִׂיתָ אֶת־מִצְוֹתָו וְאֶת־חֻקָּיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם׃ ס חמישי (יא) וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת־הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר׃ (יב) אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ

(ט) וּמַלִּיל מֹשֶׁה וְכָהֲנַיָּא לֵוָאֵי לְכָל יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר אֲצֵית וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל יוֹמָא הָדֵין הֲוֵיתָא לְעַם קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ׃ (י) וּתְקַבֵּיל לְמֵימְרָא דַּייָ אֱלָהָךְ וְתַעְבֵּיד יָת פִּקּוֹדוֹהִי וְיָת קְיָמוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַקֵּדָךְ יוֹמָא דֵין׃ (יא) וּפַקֵּיד מֹשֶׁה יָת עַמָּא בְּיוֹמָא הַהוּא לְמֵימַר׃ (יב) אִלֵּין יְקוּמוּן לְבָרָכָא יָת

קמץ בז״ק · מצותיו קרי · את

תולדות אהרן הסכת ברכות ס״ג ב׳ · וס״נ ג׳ : אלה יעמדו סוטה ל״ו א׳ וב׳ · שבועות ל״ו א׳ :

רש״י

(ח) באר היטב · בשבעים לשון : (ט) הסכת · כתרגומו : היום הזה נהיית לעם · בכל יום יהיו בעיניך כאילו היום באת עמו בברית : (יב) לברך את העם · כדאיתא במסכת

באור

יפה למען ירוץ קורא בו. (ט) והכהנים הלוים, כאשר כתוב וזקני ישראל (חשובי ישראל), והעיקר מזה (הרא״ב״ע). הסכת, אין ריע לו במקרא, והטעם האזין. היום הזה נהיית לעם, יש הבדל בין היום הזה ובין זה היום, כי בכל מקום שנאמר זה היום יורה שהחל באותו היום הדבר להיות מה שהוא, כמו זה היום עשה ה׳ נגילה (תהלים קי״ח כ״ד), אך זה היום שקויהו מצאנו (איכה ב׳ ט״ז), אבל היום הזה נאמר אף אם החל הדבר להיות מקודם זמן רב רק אם באותו היום שעומד המדבר בו עודנו לא פסק והוא עודנו מה שהיה, וכן כל היום הזה האמורים בפרשה זו. [אמר הכותב: הסכת, אין לו ריע במקרא, ואולי הוא מענין ויהס כלב (במדבר י״ג ל׳), הס כל בשר (זכריה ב׳ י״ז), וכן כאן טעמו שתיקה, שלום שישתקו למען ישמעו היטב מה שידבר, וזהו הסכת ושמע, ואולם הרמב״ן פירש הסכת בלשון שמיעה ושלא יהא כפל לשון אמר ושמע, שיש לבך עליו (פטריארך הוגו אקרקע עם, ישראל!). (יב) לברך את העם, כדאיתא במסכת סוטה (ל״ו), ששה שבטים עלו לראש הר גריזים וששה לראש הר עיבל, והכהנים והלוים והארון למטה באמצע, הפכו לוים פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו׳, ואלו ואלו עונין אמן, חזרו

אֶת־הָעָם עַל־הַר גְּרִזִּים בְּעָבְרְכֶם אֶת־הַיַּרְדֵּן שִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וְיוֹסֵף וּבִנְיָמִן׃ (יג) וְאֵלֶּה יַעַמְדוּ עַל־הַקְּלָלָה בְּהַר עֵיבָל רְאוּבֵן גָּד וְאָשֵׁר וּזְבוּלֻן דָּן וְנַפְתָּלִי׃ (יד) וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ אֶל־כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל קוֹל רָם׃ ס (טו) אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה תּוֹעֲבַת יְהוָה מַעֲשֵׂה יְדֵי חָרָשׁ וְשָׂם

בסתר

יָת עַמָּא עַל טוּרָא דִגְרִזִּים בְּמֶעְבַּרְכוֹן יָת יַרְדְּנָא שִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וְיוֹסֵף וּבִנְיָמִן׃ (יג) וְאִלֵּין יְקוּמוּן עַל לְוָטַיָּא בְּטוּרָא דְעֵיבָל רְאוּבֵן גָּד וְאָשֵׁר וּזְבוּלֻן דָּן וְנַפְתָּלִי׃ (יד) וִיתִיבוּן לֵוָאֵי וְיֵימְרוּן לְכָל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל קָל רָם׃ (טו) לִיט גַּבְרָא דִּי יַעֲבֵיד צְלַם וּמַתְּכָא מְרַחֲקָא קֳדָם יְיָ עוֹבַד יְדֵי

אומנא

תולדות אהרן וענו סוטה דף מ״ה ומ״ב : קול רם שם ל״ג א׳ : ארור שם ל״ב ב׳ · שבועות ל״ו א׳ · ע״ז נ״ב ה׳ : ושם ע״ז שם ·

רש״י

במסכת סוטה. ששה שבטים עלו לראש הר גרזים וששה לראש הר עיבל והכהנים והלוים והארון למטה באמצע הפכו לוים פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו׳ ואלו ואלו עונין אמן חזרו והפכו פניהם להר עיבל ופתחו בקללה ואומרים ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה וגומר וכן בכולם

עד

באור

חזרו והפכו פניהם להר עיבל ופתחו בקללה ואומרים ארור האיש אשר יעשה פסל וגו׳ וכן כולם עד ארור אשר לא יקים (רש״י). ועל דרך הפשט הברכה היא ברוך אתה בעיר, והקללה ספק זה (הראב״ע). (יד) וענו, כמו ויען איוב, ולדעת המתרגם האשכנזי בעבור שאלו עונים נגד אלו, פעם בברכה פעם בקללה. (טו) מעשה ידי חרש. ארור החרש אשר יעשה פסל או מסכה, אף אם איננו משתחוה למעשה ידיו ואיננו עובד לו שנם כעשיים בסתר אסורה אולי יאבד ממנו וימצאנו אחר ויגרום זה שיעלה זכרון האלילים והעבודה המשוקצת אליהם על רוחו ועל לבבו ויפתה בו. ושם בסתר, כל הארורים שנים עשר כנגד שנים עשר שבטים, וכולם עבירות שרגילים להיות בסתר הם כמו שאפרש בכולם חוץ משנים שרגילים להיות פעמים בגלוי ופעמים בסתר, והן: עבודת כוכבים, ומכה רעהו, ולכך פירש בשניהם בסתר, שעל עבירות שבגלוי לא באו לקלל, כי אם ב״ד יענשוהו על הגלויות כמו שכתוב בסוף כל הקללות, הנסתרות לה׳ אלהינו, הוא יקח נקמה

מן

בַּסָּתֶר וְעָנוּ כָל־הָעָם וְאָמְרוּ
אָמֵן: ס (טז) אָרוּר
מַקְלֶה אָבִיו וְאִמּוֹ וְאָמַר כָּל־הָעָם
אָמֵן: ס (יז) אָרוּר מַסִּיג
גְּבוּל רֵעֵהוּ וְאָמַר כָּל־הָעָם
אָמֵן: ס (יח) אָרוּר מַשְׁגֶּה
עִוֵּר בַּדָּרֶךְ וְאָמַר כָּל־הָעָם
אָמֵן: ס (יט) אָרוּר מַטֶּה
מִשְׁפַּט גֵּר־יָתוֹם וְאַלְמָנָה וְאָמַר
כָּל־הָעָם אָמֵן: (כ) אָרוּר שֹׁכֵב
עִם־אֵשֶׁת אָבִיו כִּי גִלָּה
כְּנַף אָבִיו וְאָמַר כָּל־הָעָם
אָמֵן: ס (כא) אָרוּר שֹׁכֵב

עם

תולדות אהרן ארור ערובין נ"ס ב' פסחים מ"ט ב':

אוּמָנָא וִישַׁוֵּי בְּסִתְרָא
וִיתִיבוּן כָּל עַמָּא וְיֵימְרוּן
אָמֵן: (טז) לִיט דִּיקַלֵּי
אֲבוּהִי וְאִמֵּיהּ וְיֵימַר כָּל
עַמָּא אָמֵן: (יז) לִיט דִּישַׁנֵּי
תְּחוּמָא דְחַבְרֵיהּ וְיֵימַר
כָּל עַמָּא אָמֵן: (יח) לִיט
דְּיַטְעֵי עַוִּירָא בְּאָרְחָא
וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן:
(יט) לִיט דְּיַצְלֵי דִּין גִּיוֹרָא
יִתַּם וְאַרְמְלָא וְיֵימַר כָּל
עַמָּא אָמֵן: (כ) לִיט
דְּיִשְׁכּוֹב עִם אִתַּת אֲבוּהִי
אֲרֵי גַלֵּי כַּנְפָא דַאֲבוּהִי
וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן:
(כא) לִיט דְּיִשְׁכּוֹב עִם כָּל

בעירא

רש"י

עד ארור אשר לא יקים: (טז) מקלה אביו. מזלזל. לשון ונקלה אחיך: (יז) מסיג גבול. מחזירו לאחוריו וגונב את הקרקע ל' והוסג אחור (ישעיה נ"ט): (יח) משגה עור.

הסומא

באור

מן הנסתרות אשרי נתקללו בשם הקדוש ברוך הוא, אבל הנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת, הלא תראה אין כתוב כאן ארור שוכב עם אשת רעהו, כי מה לך ליכנס בבית אחרים ולא יליזו עליך, מקלה אביו. במקום בית גדולו אין אחרים רגילים שם, וכן מסיג גבול בנכנס הוא עושה, שאם יראה ימחה בידו, וכן משגה עור. ומטה משפט כל אלה דברי סתר, שוכב עם אשת אביו, זהו במקום שהוא גדל שם ואין רואה. עם כל בהמה, אין זה כי אם בסתר. וכן אחותו וחתנתו, האם רגילה בבית בתה (הרמב"ם). (טז) מקלה, לשון קלון ובזיון, והוא פועל יוצא. (יח) משגה, מתעה. (יט) מטה משפט גר, כי אין לו עוזר, וכן יתום ואלמנה. והנה גם הוא בסתר, אבל אם יטה הדיין משפט אחרים

יערערו

עִם־כָּל־בְּהֵמָה וְאָמַר כָּל־הָעָם
אָמֵן׃ ס (כב) אָרוּר
שֹׁכֵב עִם־אֲחֹתוֹ בַּת־אָבִיו אוֹ
בַת־אִמּוֹ וְאָמַר כָּל־הָעָם
אָמֵן׃ ס (כג) אָרוּר שֹׁכֵב
עִם־חֹתַנְתּוֹ וְאָמַר כָּל־הָעָם
אָמֵן׃ ס (כד) אָרוּר מַכֵּה
רֵעֵהוּ בַּסָּתֶר וְאָמַר כָּל־הָעָם
אָמֵן׃ ס (כה) אָרוּר
לֹקֵחַ שֹׁחַד לְהַכּוֹת נֶפֶשׁ
דָּם נָקִי וְאָמַר כָּל־הָעָם
אָמֵן׃ ס (כו) אָרוּר
אֲשֶׁר לֹא־יָקִים אֶת־דִּבְרֵי
התורה

בְּעִירָא וְיֵימַר כָּל עַמָּא
אָמֵן׃ (כב) לִיט דְּיִשְׁכּוּב
עִם אֲחָתֵיהּ בַּת אֲבוּהִי
אוֹ בַת אִמֵּיהּ וְיֵימַר כָּל
עַמָּא אָמֵן׃ (כג) לִיט
דְּיִשְׁכּוּב עִם חֲמוֹתֵיהּ
וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן׃
(כד) לִיט דְּיִמְחֵי לְחַבְרֵיהּ
בְּסִתְרָא וְיֵימַר כָּל עַמָּא
אָמֵן׃ (כה) לִיט דִּי יְקַבֵּיל
שׁוֹחֲדָא לְמִקְטַל נְפַשׁ דַּם
זַכַּאי וְיֵימַר כָּל עַמָּא
אָמֵן׃ (כו) לִיט דִּי לָא
יְקִים יַת פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא
הדא

תולדות אהרן אשר לא יקים שבועות ל"ו א':

רש"י

הסומא בדבר ומשיאו עצה רעה: (כד) מכה רעהו בסתר. על לשון הרע הוא אומר ראיתי ביסודו של רבי משה הדרשן אחד עשר ארורים יש כאן כנגד אחד עשר שבטים וכנגד שמעון לא כתב ארור לפי שלא היה בלבו לברכו לפני מותו כשברך שאר השבטים לכך לא רצה לקללו: (כו) אשר לא יקים. כאן כלל את כל התורה כולה וקבלוה עליהם באלה ובשבועה:

שגר

באור

יערערו עליו ויפרסמוהו, והגר והיתום והאלמנה אין להם כח (רמב"ן). (כה) ארור לקח שחד, לפי דעת רבים שהוא הדיין, ולפי דעתי שהוא עד שקר (הרמב"ן), והוא הנכון לפי שאמר להכות נפש דם נקי, ואם על הדיין הרי כבר נאמר ארור מטה משפט. (כו) ארור אשר לא יקים, על כל עבירות שבסתר (הרשב"ם), וטעם לעשות אותם כי יש מצות עשה שיוכל לעבור עליה בסתר, כגון לא תראה שור אחיך ואת שיו נדחים והתעלמת מהם או לא תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו והתעלמת ממנו (לעיל כ"ב א' ג'), ודומיהם: וטעם לא יקים, לא יקבל עליו לקיים.

עליון

הַתּוֹרָה־הַזֹּאת לַעֲשׂוֹת אוֹתָם
וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן: פ
כח (א) וְהָיָה אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע
בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֹתָיו
אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם וּנְתָנְךָ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל־גּוֹיֵי
הָאָרֶץ: (ב) וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל־
הַבְּרָכוֹת הָאֵלֶּה וְהִשִּׂיגֻךָ כִּי
תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:
(ג) בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר וּבָרוּךְ אַתָּה
בַּשָּׂדֶה: (ד) בָּרוּךְ פְּרִי־בִטְנְךָ
וּפְרִי אַדְמָתְךָ וּפְרִי בְהֶמְתֶּךָ
שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרוֹת צֹאנֶךָ:
(ה) בָּרוּךְ טַנְאֲךָ וּמִשְׁאַרְתֶּךָ:
ברוך

תרגום אונקלוס

הָדָא לְמֶעְבַּד יָתְהוֹן וְיֵימַר
כָּל עַמָּא אָמֵן:
כח (א) וִיהֵי אִם קַבָּלָא
תְקַבֵּיל לְמֵימְרָא
דַייָ אֱלָהָךְ לְמִטַּר לְמֶעְבַּד
יָת כָּל פִּקּוֹדוֹהִי דִּי אֲנָא
מְפַקֵּיד לָךְ יוֹמָא דֵין
וְיִתְּנִינָךְ יְיָ אֱלָהָךְ עִלָּאָה
עַל כָּל עַמְמֵי אַרְעָא:
(ב) וְיֵיתוּן עֲלָךְ כָּל בִּרְכָתָא
הָאִלֵּין וְיַדְבְּקוּנָךְ אֲרֵי
תְקַבֵּיל לְמֵימְרָא דַייָ
אֱלָהָךְ: (ג) בְּרִיךְ אַתְּ
בְּקַרְתָּא וּבְרִיךְ אַתְּ
בְּחַקְלָא: (ד) בְּרִיךְ וַלְדָּא
דִמְעָךְ וְאִבָּא דְאַרְעָךְ
וַלְדָּא דִבְעִירָךְ בַּקְרֵי
תוֹרָךְ וְעֶדְרֵי עָנָךְ:
(ה) בְּרִיךְ סַלָּךְ וְאַצְוָתָךְ:
בריך

תולדות אחרן והיה וכו' ב"ב פ"א א' · ונתנך עק"ם פצר ע"ו: ברוך ב"מ ק"ז א' וכ':

ר ש"י

כח (ד) שגר אלפיך. ולדות בקרך שהבהמה משגרת ממעיה: ועשתרות צאנך. כתרגומו. ורבותינו אמרו למה נקרא שמם עשתרות שמעשירות את בעליהן מחזיקות אותם כעשתרות הללו שהן סלעים חזקים: (ה) ברוך טנאך. פירותיך.
ד"א

באור

כח (א) עליון על כל גויי הארץ, זאת הברכה כלל, ואח"כ יפרט. (ב) והשיגך, ואם לא תבקשם, והטעם שלא תיגע (הרמב"ן). (ג) בעיר, בכל מלאכה וסחורה שאתה עושה בעיר. בשדה. בזריעה ובנטיעה (הרמב"ן). (ה) ברוך טנאך ומשארתך, דרך משל שכל כליך יהיו מלאים, משארת הוא כלי שנותנים בו הבצק,
וט:א

(ו) ברוך אתה בבאך וברוך אתה בצאתך: ששי (ז) יתן יהוה את־איביך הקמים עליך נגפים לפניך בדרך אחד יצאו אליך ובשבעה דרכים ינוסו לפניך: (ח) יצו יהוה אתך את־הברכה באסמיך ובכל משלח ידך וברכך בארץ אשר־יהוה אלהיך נתן לך: (ט) יקימך יהוה לו לעם קדוש כאשר נשבע־לך כי תשמר את־מצות יהוה אלהיך והלכת בדרכיו: (י) וראו

כל

(ו) בריך את במיעלך ובריך את במפקך: (ז) יתן יי ית בעלי דבבך דקימין עלך תבירין קדמך בארחא חדא יפקון לותך ובשבעא ארחן יערקון מן קדמך: (ח) יפקד יי עמך ית ברכתא באוצרך ובכל אושטות ידך ויברכינך בארעא דיי אלהך יהיב לך: (ט) יקימינך יי קדמוהי לעם קדיש כמא די קיים לך ארי תטר ית פקודיא דיי אלהך ותהך בארחן דתקנן קדמוהי:

ויחזון

תולדות אהרן בבאך שם שם ; ובשבעה קדושין ב׳ ע״ב : יצו וגו׳ תענית ח׳ ב׳ . ב״מ מ״ב א׳ : וראו ברכות ו׳ א׳ ונ״ו ב׳ . מגלה ע״ז ב׳ . סוטה י״ז א׳ . מנחות ל״ה ב׳ . חולין פ״ט א׳ ;

רש״י

ד״א טנאך דבר לח שאתה מסנן בסלים: ומשארתך דבר יבש שנשאר בכלי ואינו זב: (ו) ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך. שתהא יציאתך מן העולם בלא חטא כביאתך לעולם: (ז) ובשבעה דרכים ינוסו לפניך. כן דרך הנבהלים לברוח מתפזרין לכל צד:

המארה

באור

ויצא כלי שמוחנים בו הפירות. (ו) בבאך, כשתבוא מן הדרך או תצא אל הדרך תתברך, והטעם בכל אשר תעשה תצליח (רמב״ע): (ז) נגפים, שיהיו נגפים לפניך. ובשבעה דרכים, כן דרך הנבהלים לברוח, מתפזרין לכל צד: (ח) יצו ה׳ אתך את הברכה, דרך צחות, כאילו הברכה עצם קיים, והשם יצוה אותו שיהיה אתך תמיד באסמיך ויצוה אותך בכל משלח ידיך. באסמיך, באוצרותיך, שיהיו מלאים דגן תירוש ויצהר כדכתיב וימלאו אסמיך שבע (משלי ג׳ י׳) (הרשב״ם). (ט) יקימך ה׳, יעמידך לעם קדוש על ידי שתשמור את מצות ה׳ וגו׳. (י) וראו, ראיית הלב. כי שם ה׳ נקרא, שימלא

משאלותיך

כל־עמי הארץ כי שם יהוה
נקרא עליך ויראו ממך:
(יא) והותרך יהוה לטובה בפרי
בטנך ובפרי בהמתך ובפרי
אדמתך על האדמה אשר
נשבע יהוה לאבתיך לתת לך:
(יב) יפתח יהוה לך את־אוצרו
הטוב את־השמים לתת מטר־
ארצך בעתו ולברך את כל־
מעשה ידך והלוית גוים רבים
ואתה לא תלוה: (יג) ונתנך
יהוה לראש ולא לזנב והיית רק
למעלה ולא תהיה למטה כי־
תשמע אל־מצות יהוה אלהיך
אשר אנכי מצוך היום לשמר
ולעשות: (יד) ולא תסור מכל־

הדברים

(י) ויחזון כל עממי ארעא
ארי שמא דיי אתקרי
עלך וידחלון מנך:
(יא) ויותרינך יי לטבא
בולדא דמעך ובולדא
דבעירך ובאבא דארעך
על ארעא די קיים יי
לאבהתך למתן לך:
(יב) יפתח יי לך ית
אוצריה טבא ית שמיא
למתן מטר ארעך
בעדניה ולברכא ית כל
עובדי ידך ותוזיף
לעממין סגיאין ואת לא
תזוף: (יג) ויתנינך יי
לתקיף ולא לחלש ותהי
ברם לעילא ולא תהי
לתחתא ארי תקביל
לפקודיא דיי אלהך
די אנא מפקד לך
יומא דין למטר ולמעבד:
(יד) ולא תסטון מכל

פתגמיא

תולדות אהרן יפתח תענית ב' וט' א'. חגיגה י"ב ב' כ"ב כ"א ב':

באור

מאלוהיך בהראותו כי אתה עמו (הרשב"ם). (יא) והותרך, אם תהיה רעב בארץ י רעב ומארה, אתה תותר לטובה (הראב"ע) ודעת המתרגם כאשכנזי שטעם והותירך שיתן לך יתרון בכל מיני טובה, וכן פי' רע"ס. (יב) את אוצרו הטוב, והוא את השמים. והלוית, עד שתוכל להלוות גוים רבים. [אמר הכורם: והלוית גוים, עיין באורנו על אפס כי לא יהיה בך אביון (לעיל ט"ו, ד')]. (יג) לראש ולא לזנב, הראש הוא המושל בכל איברי הגוף, והזנב הוא הנמשך ותלוי

הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה
אֶתְכֶם הַיּוֹם יָמִין וּשְׂמֹאול
לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים
לְעָבְדָם׃ פ
(טו) וְהָיָה אִם־לֹא תִשְׁמַע בְּקוֹל
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת
אֶת־כָּל־מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר
אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם וּבָאוּ עָלֶיךָ
כָּל־הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה וְהִשִּׂיגוּךָ׃
(טז) אָרוּר אַתָּה בָּעִיר וְאָרוּר
אַתָּה בַּשָּׂדֶה׃ (יז) אָרוּר טַנְאֲךָ
וּמִשְׁאַרְתֶּךָ׃ (יח) אָרוּר פְּרִי־
בִטְנְךָ וּפְרִי אַדְמָתֶךָ שְׁגַר
אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ׃
(יט) אָרוּר אַתָּה בְּבֹאֶךָ וְאָרוּר
אַתָּה בְּצֵאתֶךָ׃ (כ) יְשַׁלַּח יְהוָה
בְּךָ אֶת־הַמְּאֵרָה אֶת־הַמְּהוּמָה
ואת

פִּתְגָמַיָא דִּי אֲנָא מְפַקֵּד
יָתְכוֹן יוֹמָא דֵין יַמִּינָא
וּשְׂמָאלָא לִמְהָךְ בָּתַר
טַעֲוַת עַמְמַיָּא
לְמִפְלְחְהוֹן׃ (טו) וִיהֵי
אִם לָא תְקַבֵּיל לְמֵימְרָא
דַּיְיָ אֱלָהָךְ לְמִטַּר לְמֶעְבַּד
יָת כָּל פִּקּוֹדוֹהִי וּקְיָמוֹהִי
דִּי אֲנָא מְפַקֵּד לָךְ יוֹמָא
דֵין וְיֵיתוֹן עֲלָךְ כָּל
לְוָטַיָּא הָאִלֵּין וְיִדְבְּקוּנָךְ׃
(טז) לִיט אַתְּ בְּקַרְתָּא
וְלִיט אַתְּ בְּחַקְלָא׃
(יז) לִיט סַלָּךְ וְאַצְוָתָךְ׃
(יח) לִיט וַלְדָּא דִמְעָךְ
וְאִבָּא דְאַרְעָךְ בַּקְרֵי
תוֹרָךְ וְעֶדְרֵי עָנָךְ׃
(יט) לִיט אַתְּ בְּמֵיעֲלָךְ
וְלִיט אַתְּ בְּמִפְקָךְ׃
(כ) יְגָרֵי יְיָ בָּךְ יָת מְאֵרְתָא
וְיָת שִׁגּוּשְׁיָא וְיָת
מזופיתא

תולדות אהרן לעבדם ב"כ פ"ט ה': והיה וכו' שם שם:

ר ש" י

(כ) המארה · חסרון כמו לרעת ממארת: המהומה · שגוש · קול בהלות:
בשהפת

ב א ו ר

ויתלוי מאחריו, ותבין מזה כוונת המתרגם האשכנזי. (יד) ללכת אחרי אלהים אחרים, דבק עם ולא תסור · (טו) והשיגוך, שתיגע בכחך ובשכלך להשמר מהם ולהסירם שלא יבואו עליך · (כ) את המארה, מניעת ההצלחה בכל דבר שהאדם עושה. את המהומה,

וְאֶת־הַמִּגְעֶרֶת בְּכָל־מִשְׁלַח יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַד הִשָּׁמֶדְךָ וְעַד־אֲבָדְךָ מַהֵר מִפְּנֵי רֹעַ מַעֲלָלֶיךָ אֲשֶׁר עֲזַבְתָּנִי׃
(כא) יַדְבֵּק יְהוָה בְּךָ אֶת־הַדָּבֶר עַד כַּלֹּתוֹ אֹתְךָ מֵעַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃
(כב) יַכְּכָה יְהוָה בַּשַּׁחֶפֶת וּבַקַּדַּחַת וּבַדַּלֶּקֶת וּבַחַרְחֻר

ובחרב

מְזוּפִיתָא בְּכָל אוֹשָׁטוּת יְדָךְ דִּי תַעְבֵּיד עַד דְּתִשְׁתֵּיצֵי וְעַד דְּתֵיבַד בִּפְרִיעַ מִן קֳדָם בִּישׁוּת עוֹבָדָךְ דִּשְׁבַקְתָּא דַּחַלְתִּי׃
(כא) יַדְבֵּיק יְיָ בָּךְ יָת מוֹתָנָא עַד דִּישֵׁיצֵי יָתָךְ מֵעַל אַרְעָא דִּי אַתְּ עָלֵיל לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ׃
(כב) יִמְחִינָךְ יְיָ בְּשַׁחֶפְתָּא וּבְקַדַּחְתָּא וּבְדַלֶּקְתָּא וּבְחַרְחוּרָא וּבְחַרְבָּא

ובשדפונא

רש"י

(כב) בשחפת. שבשרו נשחף ונפוח: ובקדחת. ל' כי אש קדחה באפי והוא אש של חולים מלמ"ווי בלע"ז[1] שהיא חמה מאד: ובדלקת. חמה יותר מקדחת ומיני חלאים הם: ובחרחור. חולי המחממו תוך הגוף ולמא תמיד למים ובלע"ז[2] איסטרדי"מנט לשון ועצמי חרה מני חרב (איוב ל') נחר מפוח מאש (ירמיה ו'): ובחרב. יביא עליך גייסות.

סרפון

באור

ערבוב ושירוף הדעת עד שתבחר באמצעיים מתנגדים אל תכלית הכונה. ואת המגערת, ההפסד וההשחתה כמו שאמר הנני גוער לכם את הזרע (מלאכי ב' ג'), וכן תרגמו כולם המתרגם אשכנזי. רע מעלליך, והוא אשר עזבתני. (כא) ידבק ה' בך את הדבר, תחת אשר נוה את הברכה ללותך יצו את הדבר להיות דבוק בך תמיד· (כב) בשחפת, שבשרו נשרף ונפוח· ובקדחת, לשון כי אש קדחה באפי (דברים ל"ב כ"ב), והיא אש של חולים מלוו"י בלע"ז, (ונראה שהוא משובש, וצ"ל מאלד"ווי, נקרא מא"ל ד'ו ס"ס, ובל"א (פיעבערהיטצע), שהיא חמה מאד· ובדלקת, חמה יותר מקדחת, ואולי הוא חולי קדחת הפוסק וחוזר, ולפי שנראה כאילו האש נדלק ונכבה נקרא דלקת)· ובחרחר, חולי המחממו תוך הגוף ולמא תמיד למים, ובלע"ז איסטרדימ"ט (נראה שצ"ל איסארדי"מענט ובל"א (חיכצרליכע היטצע, בראנד), לשון ועצמי חרה מני חרב (איוב ל' ל'), נחר מפוח מאש (ירמיה ו' ל') (רש"י). ובחרב, מגזרת חורב, וגם הוא מין

חול

---

1) מלמ"ווי בלע"ז אולי ראוי להיות מל"שווי Mal chauz ou chault: Fievrd chaude (איין היטציגעס פיבער, איינע היטציגע קראנקהייט).

2) ובלע"ז איסטרדי"מנט, E ardement (סונר איין ברעננען, דער איננערע בראנט' (ברעננען) ardre, arder.

וּבַחֶרֶב וּבַשִּׁדָּפוֹן וּבַיֵּרָקוֹן וּרְדָפוּךָ עַד אָבְדֶךָ׃ (כג) וְהָיוּ שָׁמֶיךָ אֲשֶׁר עַל־רֹאשְׁךָ נְחֹשֶׁת וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר־תַּחְתֶּיךָ בַּרְזֶל׃

יתן

וּבְשִׁדָּפוֹנָא וּבְיֵרָקוֹנָא וְיִרְדְּפוּנָךְ עַד דְּתֵיבַד׃ (כג) וִיהוֹן שְׁמַיָּא דִּי עִלָּוֵי רֵישָׁךְ חֲסִינִין כִּנְחָשָׁא מִלְּאַחֲתָא מִטְרָא וְאַרְעָא דִּי תְחוֹתָךְ תַּקִּיפָא כְּבַרְזֶל מִלְּמֶעְבַּד פֵּירִין׃ (כד) יִתֵּן

יי

רש"י

שדפון וירקון · מכת תבואה שבשדות: שדפון · רוח קדים אשל"ידה בלע"ז[1]: ירקון · יובש ופני התבואה מכסיפין נהפכין לירקון קמ"א בלע"ז[2]: עד אבדך. תרגום עד דתיבד כלומר עד אבוד אותך שתכלה מאליך: (כג) והיו שמיך אשר על ראשך נחשת. קללות הללו משה מפי עצמו אמרן ושבהר סיני מפי הקב"ה אמרן כמשמעו וכן נאמר אם לא תשמעו לי ותלכו עמי בקרי וכאן אומר לקול ה' אלהיך. ידבק ה' בך · יככה ה'. הקל משה בקללותיו לאמרן בלשון יחיד וגם כן בקללה זו הקל שבראשונות הוא אומר שמיכם כברזל וארצכם כנחושה שלא יהיו השמים מזיעין כדרך שאין הברזל מזיע ומתוך כך יהא חורב בעולם והארץ תהא מזיעה כדרך שהנחשת מזיע והיא מרקבת פירותיה וכאן הוא אומר שמיך נחשת וארצך ברזל שיהיו שמים מזיעין אע"פ שלא יריקו מטר מכל מקום לא יהיה חורב של אבדון בעולם והארץ לא תהיה מזיע כדרך שאין הברזל מזיעה ואין הפירות מרקיבין ומכל מקום קללה היא בין שהיא כנחשת בין שהיא

באור

חולי הגוף כחביריו. ובשדפון ובירקון, לדעת רש"י הם מכת התבואה שבשדות, שדפון רוח קדים אשליד"ה בלע"ז בל"א (מויסגעקלאפפט), עיין פ' מקץ (בראשית מ"א ו'), ירקון, יובש, ופני התבואה מכסיפין, ונהפכין לירקון קמ"א בלע"ז שאמאי"ס, בל"א (געלב). לפי שבל"הק תיבת ירוק משמשת לשלשת מיני צבע, לצבע התכלת והכרתי והשעוה, לכך כתב הלע"ז, לומר שהוא ירוק כשעוה, ויתכן שגם אלה מכות הגוף דומות למכת התבואה, שדפון, הוא רזון המכלה הבשר מעט מעט, עד שידמה הגוף לתבואה הנשדפת מרוח קדים, ירקון, חולי ידוע, שתשפך המרה ותתערב עם הדם, ויהפכו פני האדם לירקון, וכל צבע ידמה לו כירוק, כן תרגמה המתרגם האשכנזי. עד אבדך, תרגום עד דתיבד, כלומר עד אבוד אותך, שתכלה מאליך, לשון רש"י כוונתו שפעל אבדך עומד. (כג) שמיך אשר על ראשך, ולא השמים כולם כדי שתדע שבחטאך בא זאת

לידך

1) אשל"ידה בלע"ז נ"ל הלי"ש כמו בראשית מ"א ו', Halés (פערזענגט, געטטרוקנט, ברעננר דעם געטרייטע, איינע פֿאלגע טעדליכער איינוויקונג דעם אסטווינדעס)·

2) קמ"א בלע"ז, Chamois: Couleur chamois* (איינע בלאס=געלבע פֿארבע, דיא זאגע-נאננטע איזאבעלל-פֿארבע)·

(כד) יִתֵּן יְהֹוָה אֶת־מְטַר אַרְצְךָ
אָבָק וְעָפָר מִן־הַשָּׁמַיִם יֵרֵד
עָלֶיךָ עַד הִשָּׁמְדָךְ׃ (כה) יִתֶּנְךָ
יְהֹוָה ׀ נִגָּף לִפְנֵי אֹיְבֶיךָ בְּדֶרֶךְ
אֶחָד תֵּצֵא אֵלָיו וּבְשִׁבְעָה
דְרָכִים תָּנוּס לְפָנָיו וְהָיִיתָ לְזַעֲוָה
לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ׃ (כו) וְהָיְתָה
נִבְלָתְךָ לְמַאֲכָל לְכָל־עוֹף
הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ וְאֵין
מַחֲרִיד׃ (כז) יַכְּכָה יְהֹוָה בִּשְׁחִין
מִצְרַיִם

יְיָ יָת מְטַר אַרְעָךְ אַבְקָא
וְעַפְרָא מִן שְׁמַיָּא יֵיחוֹת
עֲלָךְ עַד דְּתִשְׁתֵּיצֵי׃
(כה) יִתְּנִנָּךְ יְיָ תְּבִיר קֳדָם
שַׂנְאָךְ בְּאָרְחָא חֲדָא
תִּפּוֹק לְוָתֵיהּ וּבְשִׁבְעָא אָרְחָן
תְּעֵרוֹק מִן קֳדָמוֹהִי וּתְהֵי
לְזִיעַ לְכֹל מַלְכְוָת אַרְעָא׃
(כו) וּתְהֵי נְבִילְתָּךְ מְשַׁגְּרָא
לְמֵיכַל לְכָל עוֹפָא דִשְׁמַיָּא
וּלְבְעִירָא דְאַרְעָא וְלֵית
דְּמָנִיד׃ (כז) יִמְחִינָךְ יְיָ
בְּשִׁיחֲנָא מִצְרָאֵי
ובטחורין

הגולדות אהרן יתן וכו׳ תענית ג׳ ב׳ וט׳ ב׳:

רש״י

(כד) מטר ארצך אבק ועפר. זיקא דבתר מטרא מטר יורד ולא כל צורכו ואין בו כדי להרביץ את העפר והרוח באה ומעלה את האבק ומכסה את עשב הזרעים שהן לחים מן המים ונדבק בהם ונעשה טיט ומתיבש ומרקיבין: (כה) לזעוה. לאימה ולזיעה שיזועו כל שומעי מכותיך ממך ויאמרו אוי לנו שלא יבא עלינו כדרך שבא על אלו: (כז) בשחין מצרים. רע היה מאד

באור

(כד) אבק ועפר, ברוב החורב וכח הרוחות (הרא״ב״ע). עד שאם יהיה לפעמים מטר טרם ירד על הארץ ותערב עם אבק ועפר שיעלו למעלה ע״י החורב והרוחות וכשיפול לא ישקה את הארץ, ואולם מה טעם מן השמים ירד עליך עד השמדך? לכן דעת המתרגם האשכנזי שהכוונה אם ימטיר ה׳ מן השמים, לא ימטיר גשם, כי אם אבק ועפר מגבהי ההרים הרמים, שהם יבשים, עד אשר השמידך. ואל יקשה בעיניך מלת מטר, כי הוא שם לכל מה שנופל מן אויר השמים על הארץ. וכן וה׳ המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש (בראשית כ׳ כ״ד), ימטר על רשעים פחים אש וגפרית (תהלים י״א ו׳), וכן דעת הרשב״ם. (כה) לזעוה, לאימה ולזיע. שיזועו כל שומעי מכותך ממך ויאמרו אוי לנו שלא יבא עלינו כדרך שבא על אלו (רש״י), וכן תרגם המתרגם האשכנזי. (כו) ואין מחריד, ואין מפיג ומבריח אותם ממנה כי אין עוזר. (כז) יככה, הנשארים יוכו בשחין (הרא״ב״ע). ובעפולים, ונקרא ובטחורים

מִצְרַיִם וּבַעְפֹלִים וּבַגָּרָב וּבֶחָרֶס
אֲשֶׁר לֹא־תוּכַל לְהֵרָפֵא׃
(כח) יַכְּכָה יְהוָה בְּשִׁגָּעוֹן וּבְעִוָּרוֹן
וּבְתִמְהוֹן לֵבָב׃ (כט) וְהָיִיתָ
מְמַשֵּׁשׁ בַּצָּהֳרַיִם כַּאֲשֶׁר יְמַשֵּׁשׁ
הָעִוֵּר בָּאֲפֵלָה וְלֹא תַצְלִיחַ אֶת־
דְּרָכֶיךָ וְהָיִיתָ אַךְ עָשׁוּק וְגָזוּל
כָּל־הַיָּמִים וְאֵין מוֹשִׁיעַ׃ (ל) אִשָּׁה
תְאָרֵשׂ וְאִישׁ אַחֵר יִשְׁגָּלֶנָּה בַּיִת
תִּבְנֶה וְלֹא־תֵשֵׁב בּוֹ כֶּרֶם תִּטַּע

ולא

ובטחורים קרי ישכבנה קרי

וּבִטְחוֹרִין וּבִגְרָבָא וּבַחֲרָס
יַבִּישׁ דִּי לָא תִיכּוּל
לְאִתַּסָּאָה׃ (כח) יִמְחִינָךְ
יְיָ בְּטַפְשׁוּתָא וּבְסַמְיוּתָא
וּבְשַׁעֲמִימוּת לִבָּא׃
(כט) וּתְהֵי מְמַשֵּׁשׁ
בְּטִיהֲרָא כְּמָא דִי יְמַשֵּׁשׁ
עַוִּירָא בְּקַבְלָא וְלָא תַצְלַח
יָת אָרְחָךְ וּתְהֵי בְּרַם
עָשִׁיק וַאֲנִיס כָּל יוֹמַיָּא
וְלֵית דְּפָרֵק׃ (ל) אִתְּתָא
תִירוֹס וּגְבַר אוּחֲרָן
יִשְׁכְּבִינַהּ בֵּיתָא תִבְנֵי
וְלָא תֵיתֵיב בֵּיהּ כַּרְמָא

תצוב

תולדות אהרן ובעפלים מגלה כ"ה ב׳: ובחרס בכורות מ"א א׳: והיית ממשש מגלה כ"ד ב׳: ישגלנה שם כ"ה ב׳:

ר ש " י

אחד לה מבפנים ויבש מבחוץ כדאיתא בבכורות: גרב · שחין לח: חרס. שחין יבש כחרס: (כח) ובתמהון לבב. אוטם הלב אשטור"דישון בלע"ז [1]): (כט) עשוק. בכל מעשיך יהיה ערער: (ל) ישגלנה. לשון שגל פלגש הכתוב כינהו לשבח ישכבנה

ותקון

ב א ו ר

ובטחורים והם היוצאים במקום הנסתר, על כן כתוב ובעפולים והוא מגזרת וינא אל העופל (הרא"בע). ובגרב, שחין לח. ובחרס, שחין יבש כחרס (רש"י). (כח) בשגעון, טרוף הדעת ובלבול המחשבה, שהרעיונות והסעיפים יוצאים מן מנהג וחקי הנפש. ובעורון, על הם המשכיל בנפש, היכא עור מהשיג שום דבר ולציירו על דרך האמת כמו שהוא חוץ לנפש. ובתמהון לבב, לדעת רש"י הוא אוטם הלב אשטורדי"שון בלע"ז, (ובל"א בעטייבונג), והוא מענין ויתמהו האנשים (בראשית מ"ג ל"ג), היו כמשתוממים, מבלי טעם, ואם יסמך אל הלב, יורה על התכונה בנפש להיות תמיד כמשומם · לא ידע מה לעשות, והיא רעה גדולה. (כט) והיית ממשש בצהרים, מרוב הצער והדאגה. העור באפלה · יש עור שיקבל מעט נוגה, בעת זרוח השמש בגבורותיו · ולא הצלית את דרכיך, הגלוים פעל יוצא, והטעם לא תערוך את מעשיך שיוכלו להצליח · עשוק וגזול, מאויב ואין מושיע והחל לפרש איך יהיה העושק (הרא"בע). (ל) ישגלנה, ונקרא ישכבנה, אתה

[1]) אשטור"דישון בלע"ז, Estordison Etourdissement (בעטייבונג).

וְלֹא תְחַלְּלֶנּוּ׃ (לא) שׁוֹרְךָ טָבוּחַ
לְעֵינֶיךָ וְלֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ חֲמֹרְךָ
גָּזוּל מִלְּפָנֶיךָ וְלֹא יָשׁוּב לָךְ
צֹאנְךָ נְתֻנוֹת לְאֹיְבֶיךָ וְאֵין לְךָ
מוֹשִׁיעַ׃ (לב) בָּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ נְתֻנִים
לְעַם אַחֵר וְעֵינֶיךָ רֹאוֹת וְכָלוֹת
אֲלֵיהֶם כָּל־הַיּוֹם וְאֵין לְאֵל
יָדֶךָ׃ (לג) פְּרִי אַדְמָתְךָ וְכָל־
יְגִיעֲךָ יֹאכַל עַם אֲשֶׁר לֹא־
יָדָעְתָּ וְהָיִיתָ רַק עָשׁוּק וְרָצוּץ
כָּל־הַיָּמִים׃ (לד) וְהָיִיתָ מְשֻׁגָּע
מִמַּרְאֵה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּרְאֶה׃

יבכה

תְּצוּב וְלָא תְחַלְּלִינֵיהּ׃
(לא) תּוֹרָךְ יְהֵי נְכִיס לְעֵינָךְ
וְלָא תֵיכוּל מִנֵּיהּ חֲמָרָךְ
יְהֵי אֲנִיס מִן קֳדָמָךְ וְלָא
יְתוּב לָךְ עָנָךְ מְסִירִין
לְבַעֲלֵי דְבָבָךְ וְלֵית לָךְ
פָּרֵיק׃ (לב) בְּנָךְ וּבְנָתָךְ
מְסִירִין לְעַמָּא אוֹחֳרָן
וְעֵינָךְ חָזְיָן וִיסוּפָן
בְּגִלַּלְהוֹן כָּל יוֹמָא וְלֵית
חֵילָא בִּידָךְ׃ (לג) אִבָּא
דְאַרְעָךְ וְכָל לֵיאוּתָךְ
יֵיכוּל עַם דְּלָא יְדַעְתָּ
וּתְהֵי לְהוֹד עֲשִׁיק וּרְעִיעַ
כָּל יוֹמַיָּא׃ (לד) וּתְהֵי
מְשַׁתְּטֵי מֵחֵיזוּ עֵינָךְ

דתהי

תולדות אהרן שורך ברכות נ"ו א': בניך שם שם. יבמות ס"ג ב'.

רש"י

ותיקון סופרים הוא זה: תחללנו. בשנה הרביעית לאכול פריו: (לב) וכלות אליהם. מצפות אליהם שישובו ואינם שבים כל תוחלת שאינה באה קרויה כליון עינים:

לשמה

באור

אתה תארש אשה לראות חיים נעימים עמה ואיש אחר יקחנה לבעל ולפלגש, היום ישגלנה ומחר יחרפנה. תחללנו, עיין למעלה בבאור (כ"ו). (לב) ועיניך ראות. אותם הולכים בשבי. וכלות אליהם, מצפות אליהם שישובו ואינם שבים. כל תוחלת שאינה באה קרויה כליון עינים (רש"י), כי עיני המצפה תמיד על הדבר המקווה ממנו, ואם יארכו הימים והתקוה לא תבוא כאלו העינים כלות אליה, ויאמר גם על הנפש שמתאוה נכספה וגם כלתה נפשי (תהלים פ"ד ג'). לאל ידך, נעתק הלמ"ד מידך ובא אל אל שפירושו אין אל והוא כח לידך, וכן יש לאל ידי לעשות עמכם רע (בראשית ל"א כט). וכן ת"א ולית חילא בידך. [אמר הכורם: ואין לאל ידיך, להושיעם ולהשיבם אל ארצך]. (לג) ורצוץ, בעל כרחך תסבול חמס ועול כי אין לאל ידך ואין מושיע. (לד) ממראה

עיניך

(לה) יַכְּכָה יְהוָה בִּשְׁחִין רָע עַל־
הַבִּרְכַּיִם וְעַל־הַשֹּׁקַיִם אֲשֶׁר
לֹא־תוּכַל לְהֵרָפֵא מִכַּף רַגְלְךָ
וְעַד קָדְקֳדֶךָ׃ (לו) יוֹלֵךְ יְהוָה
אֹתְךָ וְאֶת־מַלְכְּךָ אֲשֶׁר תָּקִים
עָלֶיךָ אֶל־גּוֹי אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ
אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ וְעָבַדְתָּ שָּׁם
אֱלֹהִים אֲחֵרִים עֵץ וָאָבֶן׃
(לז) וְהָיִיתָ לְשַׁמָּה לְמָשָׁל
וְלִשְׁנִינָה בְּכֹל הָעַמִּים אֲשֶׁר־
יְנַהֶגְךָ יְהוָה שָׁמָּה׃ (לח) זֶרַע רַב
תּוֹצִיא הַשָּׂדֶה וּמְעַט תֶּאֱסֹף כִּי
יחסלנו

דִּתְהֵי חָיֵי: (לה) יִמְחֵינָךְ
יְיָ בְּשִׁחְנָא בִּישָׁא עַל
רְכוּבִין וְעַל שׁוֹקִין דִּי לָא
תֵיכוּל לְאִתַּסָּאָה מִפַּרְסַת
רַגְלָךְ וְעַד מוֹחָךְ: (לו) יַגְלֵי
יְיָ יָתָךְ וְיָת מַלְכָּךְ דִּי
תְּקִים עֲלָךְ לְעַם דִּי לָא
יְדַעְתְּ אַתְּ וַאֲבָהָתָךְ
וְתִפְלַח תַּמָּן לְעַמְמַיָּא
פָּלְחֵי טַעֲוָתָא אָעָא
וְאַבְנָא: (לז) וּתְהֵי לְצָדוּ
לְמַתְּלַל וּלְשׁוּעֵי בְּכֹל
עַמְמַיָּא דִּי יְדַבְּרִינָךְ יְיָ
לְתַמָּן: (לח) בַּר זְרַע סַגִּי
תַּפֵּיק חַקְלָא וּזְעֵיר
תכנוש

תולדות אהרן יולך יומא נ"ב ב': זרע רב ברכות סס:

ר ש " י

(לז) לשמה · אס"ו אסטורדיסו"ן בלע"ז 1) כל הרואה אותך ישום עליך: למשל · כשתבא מכה רעה על אדם יאמרו זו דומה למכת פלוני: ולשנינה. לשון ושננתם ידברו

ב א ו ר

עיניך, כל מקום שעיניך פונים ולדעת הראב"ע בבטל הסמוך ממראה עיניך שיראה גופו מלא שחין והוא רחוק. (לה) על הברכים ועל השקים, כי בהיות השחין שם קשה לסור (הראב"ע) · (לו) ואת מלכך, אם תשים עליך מלך בארצך. ועבדת שם אלהים אחרים · זה היה בגולה שבקללות, שיהיו נדחים מעל ה', כמו שבארנו למעלה. (לז) לשמה · אס"ו אסטורדיסו"ן (ובל"א גור בעטייבונג, נוך ערסטויגען). כל הרואה אותך ישום עליך (רש"י). למשל, כשתבא מכה רעה על אדם יאמרו זו דומה למכת פלוני (רש"י) · ולשנינה, מגזרת ושננתם, שידברו בך דברי חדודים ושנונים, (ויתורגם בל"א גור שטאכעלרעדע), עיין מה שכתבנו על תיבת ושננתם), או שישננו את בניהם לומר כזהרו שלא תענשו כמוהם, וכן מתורגם בל"א. (לח) תוציא השדה, בעודך בארצך יניא עליך

1) אסטוירדיסו"ן בלע"ז, Estordison Etourdissement (דיא בעטייבונג, דאז ענטזעטצען) · נ"ל אס"ו היא מבוכבת בדפוס, וכן שלא אותיות מן אסטורדיסו"ן אסטורדיסו"ן בלע"ז ·

יַחְסְלֶנּוּ הָאַרְבֶּה׃ (לט) כְּרָמִים
תִּטַּע וְעָבָדְתָּ וְיַיִן לֹא־תִשְׁתֶּה
וְלֹא תֶאֱגֹר כִּי תֹאכְלֶנּוּ הַתֹּלָעַת׃
(מ) זֵיתִים יִהְיוּ לְךָ בְּכָל־גְּבוּלֶךָ
וְשֶׁמֶן לֹא תָסוּךְ כִּי יִשַּׁל זֵיתֶךָ׃
(מא) בָּנִים וּבָנוֹת תּוֹלִיד וְלֹא־יִהְיוּ
לָךְ כִּי יֵלְכוּ בַּשֶּׁבִי׃ (מב) כָּל־עֵצְךָ
וּפְרִי אַדְמָתֶךָ יְיָרֵשׁ הַצְּלָצַל׃
(מג) הַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ יַעֲלֶה
עָלֶיךָ מַעְלָה מָּעְלָה וְאַתָּה תֵרֵד
מטה

תִּכְנוֹשׁ אֲרֵי יַחְסְלִינֵּיהּ
גּוֹבָא׃ (לט) כַּרְמִין תִּצּוֹב
וְתִפְלַח וְחַמְרָא לָא תִשְׁתֵּי
וְלָא תִכְנוֹשׁ אֲרֵי תֵיכְלִינֵּיהּ
תּוֹלַעְתָּא׃ (מ) זֵיתִין יְהוֹן
לָךְ בְּכָל תְּחוּמָךְ וּמִשְׁחָא
לָא תְסוּךְ אֲרֵי יִתְּרוּן
זֵיתָךְ׃ (מא) בְּנִין וּבְנָן
תְּלִיד וְלָא יְהוֹן לָךְ אֲרֵי
יְהָכוּן בְּשִׁבְיָא׃ (מב) כָּל
אִילָנָךְ וְאִבָּא דְאַרְעָךְ
יְחַסְנִינֵּיהּ סַקָּאָה׃
(מג) תּוֹתַב עָרַל דִּי בֵינָךְ
יְהֵי סָלֵיק עֵיל מִנָּךְ לְעֵילָּא
לְעֵילָּא וְאַתְּ תְּהֵי נָחֵית
לתחתא

תולדות אהרן לא תשתה סנהדרין ז' א' : זיתים ברכות שם : כי ישל ב"ק ל"ה ב' : בנים ברכות שם : יירש ב"ק קי"ו ב' :

ר ש" י

ידברו בך וכן תרגומו ולשוני לשון ספור ושמועי: (לח) יחסלנו. יכלנו ועל שם כך נקרא חסיל שמכלה את הכל: (מ) כי ישל. ישיר פירותיו לשון ונשל הברזל: (מב) יירש הצלצל. יעשנו הארבה רש מן הפרי: יירש. יעני. צלצל מין ארבה. ואי אפשר לפרש
יירש

ב א ו ר

עליך פנת רעב (הראב"ע). יחסלנו, יכלנו. ועל שם כך נקרא חסיל שמכלה (רש"י). (לט) לא תשתה, בשעת הבציר. ולא תאגר, תקבץ, והוא פעל אגרה בקציר (משלי ו' ח') (הראב"ע). (מ) כי ישל, כמו ונשל גוים, וכן ימל קצירו מן ונמלתם, וכן אחריתו כנחש ישך (משלי כ"ג ל"ב), מן נשך הנחש, לשון יפעל (הרשב"ם), והראב"ע כתב שהוא מבנין נפעל. (מב) יירש הצלצל, יעשנו הארבה רש מן הפירות (רש"י), כן תרגם המתרגם האשכנזי, צלצל, מלה מרובעת אין לו ריע. ופירושו לפי מקומו, מין שרץ האוכל הפירות. ולדעת הרמב"ן צלצל הוא חיל האויב הבא עליהם ונקרא בחיל כן בעבור שישמיעו קול במחנה מלשון צלצלי שמע וצלצלי תרועה, והוא רחוק: ודקדוק מלת ירש כתב רש"י שאיננו מלשון ירושה שאם כן היה לו לכתוב יירש (בחיר"ק), ולא לשון הורשה וגירושין כי (מלבד שאין טעם בגירוש העצים והפירות), היה לו לכתוב יוריש, אלא שהוא יעשה רש ועני מן הפירות וכלה. (מג) מעלה מעלה, תאר הפעל,
הפעלים

מַטָּה מָּטָּה׃ (מד) הוּא יַלְוְךָ וְאַתָּה
לֹא תַלְוֶנּוּ הוּא יִהְיֶה לְרֹאשׁ
וְאַתָּה תִּהְיֶה לְזָנָב׃ (מה) וּבָאוּ
עָלֶיךָ כָּל־הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה
וּרְדָפוּךָ וְהִשִּׂיגוּךָ עַד הִשָּׁמְדָךְ
כִּי־לֹא־שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר מִצְוֺתָיו וְחֻקֹּתָיו
אֲשֶׁר צִוָּךְ׃ (מו) וְהָיוּ בְךָ לְאוֹת
וּלְמוֹפֵת וּבְזַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃
(מז) תַּחַת אֲשֶׁר לֹא־עָבַדְתָּ אֶת־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב
לֵבָב מֵרֹב כֹּל׃ (מח) וְעָבַדְתָּ אֶת־
אֹיְבֶיךָ אֲשֶׁר יְשַׁלְּחֶנּוּ יְהוָה בָּךְ
בְּרָעָב וּבְצָמָא וּבְעֵירֹם וּבְחֹסֶר
כֹּל וְנָתַן עֹל בַּרְזֶל עַל־צַוָּארֶךָ
עַד הִשְׁמִידוֹ אֹתָךְ׃ (מט) יִשָּׂא

יהוה

לְתַחְתָּא לְתַחְתָּא׃
(מד) הוּא יוֹזְפִינָךְ וְאַתְּ
לָא תוֹזְפִינֵיהּ הוּא יְהֵי
תַּקִּיף וְאַתְּ תְּהֵי חַלָּשׁ׃
(מה) וְיֵיתוּן עֲלָךְ כָּל לְוָטַיָּא
הָאִלֵּין וְיִרְדְּפוּנָךְ וְיַדְבְּקוּנָךְ
עַד דְּתִשְׁתֵּיצֵי אֲרֵי לָא
קַבֵּילְתָּא לְמֵימְרָא דַּייָ
אֱלָהָךְ לְמִטַּר פִּקּוֹדוֹהִי
וּקְיָמוֹהִי דְּפַקְּדָךְ׃ (מו) וִיהוֹן
בָּךְ לְאָת וּלְמוֹפֵת וּבִבְנָךְ
עַד עָלְמָא׃ (מז) חֲלָף
דִּי לָא פְלַחְתָּא קֳדָם יְיָ
אֱלָהָךְ בְּחֶדְוָא וּבְשַׁפִּירוּת
לִבָּא מִסְּגֵי כוֹלָּא׃
(מח) וְתִפְלַח יָת בַּעֲלֵי
דְבָבָךְ דִּי יְגָרֵינוּן יְיָ בָּךְ
בְּכַפְנָא וּבְצַחוּתָא
וּבְעַרְטִילוּתָא וּבַחֲסִירוּת
כּוֹלָּא וְיִתֵּן נִיר דְּפַרְזְלָא
עַל צַוְּארָךְ עַד דִּי יְשֵׁיצֵי
יָתָךְ׃ (מט) יַיְתֵי יְיָ עֲלָךְ

עם

תולדות אהרן תחת ערכין י"א א' · עקרים מ"ג פנ"ג : ועבדת ברכות נ"א ב' : ישא סוכה נ"א ב' :

ר ש" י

יירש לשון ירושה שאם כן היה לו לכתוב ירש אלא לשון הורשה וגרושין שאם כן היה לו לכתוב יוריש : (מז) מרוב כל. בעוד שהיה לך כל טוב : (מט) כאשר ידאה הנשר.

פתוחה

ב א ו ר

שעלייה תהיה ממעלה אל מעלה, בלי ירידה או הפסק. וכן מטה מטה. (מד) הוא יהיה לראש, כמשפט עבד לוה לאיש מלוה (הרא"ב"ע). (מו) לאות ולמופת, על מריכם ופשעכם הקשה. עד עולם, זמן רב, וכן ועבדו לעולם. (מז) מרב כל,

אשר

יְהוָה עָלֶיךָ גּוֹי מֵרָחֹק מִקְצֵה
הָאָרֶץ כַּאֲשֶׁר יִדְאֶה הַנָּשֶׁר גּוֹי
אֲשֶׁר לֹא־תִשְׁמַע לְשֹׁנוֹ:
(נ) גּוֹי עַז פָּנִים אֲשֶׁר לֹא־יִשָּׂא
פָנִים לְזָקֵן וְנַעַר לֹא יָחֹן:
(נא) וְאָכַל פְּרִי בְהֶמְתְּךָ וּפְרִי־
אַדְמָתְךָ עַד הִשָּׁמְדָךְ אֲשֶׁר
לֹא־יַשְׁאִיר לְךָ דָּגָן תִּירוֹשׁ
וְיִצְהָר שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת
צֹאנֶךָ עַד הַאֲבִידוֹ אֹתָךְ:
(נב) וְהֵצַר לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ עַד
רֶדֶת חֹמֹתֶיךָ הַגְּבֹהֹת וְהַבְּצֻרוֹת
אֲשֶׁר אַתָּה בֹּטֵחַ בָּהֵן בְּכָל־
ארצך

עַם מֵרָחִיק מִסְּיָפֵי אַרְעָא
כְּמָא דִמְשְׁתְּדֵי נִשְׁרָא
עַמָּא דִּי לָא תִשְׁמַע
לִישָׁנֵיהּ: (נ) עַם תַּקִּיף
אַפִּין דִּי לָא נָסֵיב אַפִּין
לְסָבָא וְעַל יַנְקָא לָא
מְרַחֵם: (נא) וְיֵיכוּל וַלְדָא
דִבְעִירָךְ וְאִבָּא דְאַרְעָךְ
עַד דְּתִשְׁתֵּיצֵי דִּי לָא
יַשְׁאַר לָךְ עֲבוּרָא
חַמְרָא וּמִשְׁחָא בַּקְרֵי
תוֹרָךְ וְעֶדְרֵי עָנָךְ עַד
דְיוֹבֵיד יָתָךְ: (נב) וְיָעִיק
לָךְ בְּכָל קִירְוָךְ עַד
דְיִכְבּוֹשׁ שׁוּרָךְ רָמַיָּא
וּתְקִיפַיָּא דִּי אַתְּ
רָחֵיץ לְאִשְׁתֵּיזָבָא בְהוֹן
בְּכָל אַרְעָךְ וְיֵיעוֹק לָךְ
בכל

רש"י

פתאום ודרך מלאכת ויקלו סוסיו: לא תשמע לשונו. לא תכיר לשונו וכן תשמע חלום לפתור אותו וכן כי שומע יוסף אינטי"נדרי בלע"ז[1]: (נב) עד רדת חמתיך. לשון רדוי

באור

אשר פתאום, הוא כל נודד (הראב"ע). (מט) ידאה, יעוף, וכן וידא על כנפי רוח. לא תשמע לשונו, לא תכיר לשונו, וכן תשמע חלום לפתור אותו (בראשית מ"א ט"ו), כי שומע יוסף (שם מ"ב כ"ג), אינטענדר"י בלע"ז (ובל"א פערשטעהען) (רש"י). (נ) עז פנים, שפניו שומרים את תמונתם ולא ישתנו לא מן בושת ולא מן החמלה והחנינה, וזהו טעם אשר לא ישא פנים ולא יחון. (נב) והצר, מענין מצור. עד רדת, רש"י פי' לשון רדוי וכבוש. וטעם עד אשר ירדו ויפלו בחומותיך הגבוהות וגו'. וכן ת"א. וכבר כתבנו למעלה (כ' כ'), שיתכן יותר לומר שהוא משרש ירד, עד אשר ירדו מגבהם חומותיך הגבוהות והבצורות, וכן ת"י והמתרגם האשכנזי. אשר נתן, וכן פסוק כ"ב.
זמן

1) אינטי"נדרי בלע"ז, Entendre (פערשטעהען).

אַרְצֶךָ וְהֵצַר לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ
בְּכָל־אַרְצְךָ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לָךְ׃ (נג) וְאָכַלְתָּ פְרִי־
בִטְנְךָ בְּשַׂר בָּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ אֲשֶׁר
נָתַן־לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּמָצוֹר
וּבְמָצוֹק אֲשֶׁר־יָצִיק לְךָ אֹיְבֶךָ׃
(נד) הָאִישׁ הָרַךְ בְּךָ וְהֶעָנֹג מְאֹד
תֵּרַע עֵינוֹ בְאָחִיו וּבְאֵשֶׁת חֵיקוֹ
וּבְיֶתֶר בָּנָיו אֲשֶׁר יוֹתִיר׃
(נה) מִתֵּת ׀ לְאַחַד מֵהֶם מִבְּשַׂר
בניו

בְּכָל קִרְוָךְ בְּכָל אַרְעָךְ
דִּי יְהַב יְיָ אֱלָהָךְ לָךְ׃
(נג) וְתֵיכוֹל וַלְדָּא דִמְעָךְ
בְּשַׂר בְּנָךְ וּבְנָתָךְ דִּי יְהַב
לָךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּצִירָא
וּבְעָקְתָא דִּיעִיק לָךְ
שָׂנְאָךְ׃ (נד) גַּבְרָא דְּרַכִּיךְ
בָּךְ וְדִמְפַנַּק לַחֲדָא
תַּבְאַשׁ עֵינֵיהּ בְּאָחוּהִי
וּבְאִתַּת קְיָמֵיהּ וּבִשְׁאָר
בְּנוֹהִי דִּי יַשְׁאַר׃
(נה) מִלְּמִתַּן לְחַד מִנְּהוֹן
מבשר

תולדות אהרן במצור ב"ק קט"ז ב':

רש"י

רדוי וכבוש: (נג) ואכלת בשר בניך במצור. מחמת שיהיו צרים על העיר ויהיה שם מצוק עקת רעבון: (נד) הרך בך והענוג. הוא הרך הוא הענוג לשון פינוק ומתענג ומרך מוכיח עליהם ששניהם אחד אע"פ שהוא מפונק ודעתו קצה בדבר מיאוס ימתק לו לרעבונו בשר בניו ובנותיו עד כי תרע עינו בבניו הנותרים מתת לאחד מהם מבשר בניו אחיהם אשר יאכל. דבר אחר הרך בך הרחמני ורך הלבב
מרוב

באור

זמן מורכב, יהיה עבר בעתיד (ווירד געפאנגען האבען). (נג) פרי בטנך, במצור ובמצוק אשר יציק. (נד) הרך בך והענוג, הוא הרך והוא הענוג לשון פינוק, ומהתענג ומרך מוכיח עליהם ששניהם אחד, אף על פי שהוא מפונק ודעתו קצה בדבר מאוס ימתק לו לרעבונו בשר בניו ובנותיו עד כי תרע עינו בבניו הנותרים מתת לאחד מהם מבשר אחיהם אשר יאכל. ד"א הרך בך, הרחמני ורך הלבב מרוב רעבתנות יתאכזרו, ולא יתנו מבניהם המתים לבניהם הנותרים (רש"י). והנה שני הדרכים הללו קרובים בענין, ועל דרך המפונק הוא רך הלב ורחמני. ונראה שהוכחו המאמרים הללו על הרגילות והתכונה בנפש לרדוף אחר התענוג והנאת החושים, ולנוס ממכאוב ונגע, והרגיל באחת משתי אלה, הוא עלול גם אל השנייה, כי המרגיל את עצמו בתענוגי בני אדם, לא יוכל לסבול שום צער ומכאוב, והנס מכל מכאוב גופני, נוטה אל העונג והדשן, והן אם הן נרדפות בענין, אלא שהונח הרכות על בחינת הפחד מן המכאוב, והעונג על
הנפש

בָּנָיו אֲשֶׁר יֹאכֵל מִבְּלִי הִשְׁאִיר־
לוֹ כֹּל בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק אֲשֶׁר
יָצִיק לְךָ אֹיִבְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ׃
(נו) הָרַכָּה בְךָ וְהָעֲנֻגָּה אֲשֶׁר
לֹא־נִסְּתָה כַף־רַגְלָהּ הַצֵּג עַל־
הָאָרֶץ מֵהִתְעַנֵּג וּמֵרֹךְ תֵּרַע
עֵינָהּ בְּאִישׁ חֵיקָהּ וּבִבְנָהּ
וּבְבִתָּהּ׃ (נז) וּבְשִׁלְיָתָהּ הַיּוֹצֵת ׀
מִבֵּין רַגְלֶיהָ וּבְבָנֶיהָ אֲשֶׁר תֵּלֵד
כִּי־תֹאכְלֵם בְּחֹסֶר־כֹּל בַּסָּתֶר
בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק אֲשֶׁר יָצִיק לְךָ
אֹיִבְךָ בִּשְׁעָרֶיךָ׃ (נח) אִם־לֹא
תִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי

חסר א׳ התורה

מִבְּשַׂר בְּנוֹהִי דִּי יֵיכוֹל
מִדְּלָא אִשְׁתְּאַר לֵיהּ
כּוֹלָא בִּצְיָרָא וּבְעָקְתָא
דִּי יְעִיק לָךְ שַׂנְאָךְ בְּכָל
קִרְוָךְ׃ (נו) דְּרַכִּיכָא בָךְ
וּדְמְפַנְּקָא דִּי לָא נַסִּיאַת
פַּרְסַת רִגְלַהּ לְאַחָתָא עַל
אַרְעָא מִמִּתְפַּנְּקוּ
וּמֵרַכִּיכוּ תִּבְאַשׁ עֵינַהּ
בִּגְבַר קְיָמַהּ וּבִבְרַהּ
וּבִבְרַתַּהּ׃ (נז) וּבִזְעֵיר
בְּנָהָא דְּיִפְקוּן מִנַּהּ
וּבִבְנָהָא דִּי תְלִיד אֲרֵי
תֵיכְלִינּוּן בְּחַסִּירוּת כּוֹלָא
בְּסִתְרָא בִּצְיָרָא וּבְעָקְתָא
דִּי יְעִיק לָךְ שַׂנְאָךְ
בְּקִרְוָךְ׃ (נח) אִם לָא
תִטַּר לְמֶעְבַּד יָת כָּל
פתגמי

תולדות אהרן הרכה גיטין נ״ו א׳ : ובשליתה יבמות ק״ג א׳ : אם לא מכות י״ג ב׳ וכ״ג א׳ תמורה ג׳ ב׳ · עקרים מ״ג פל״ו :

רש״י

מרוב רעבתנות יתאכזרו ולא יתנו מבשר בניהם השחוטים לבניהם הנותרים : (נו) תרע עינה באיש חיקה ובבנה ובבתה . הגדולים : (נז) ובשליתה . בניה הקטנים
בכלן

באור

הנשים אל דשן כחושים, וגם שניהם להגדיל הפלגה, אף הרך והענוג לא ירחם על בניו ולא יקוץ מלאכול את בשרם . וה״א הרך עם בי״ת שאחריו ענינו היותר רך והיותר ענוג (וועפרלאטיך), כמו היפה בנשים׳ וכן מתורגם בל״א . (נה) מבלי השאיר לו, האויב . כל, מאומה מכל . (נו) תרע עינה באיש חיקה ובבנה ובבתה, הגדולים מתת להם, וגם בשליתה ובבניה אשר תלד תרע עינה, כי מחסר כל, תאכלם בסתר, שלא יודע, ותצטרך לתת מהם לאיש חיקה ולבנה ולבתה . כן הוא לפי הנחת הטעם . (נז) ובשליתה, הוא מקום הולד בשבתו בבטן אמו (הרמב״ן) . (נח) ליראה, אם
לא

הַתּוֹרָה הַזֹּאת הַכְּתֻבִים בַּסֵּפֶר
הַזֶּה לְיִרְאָה אֶת־הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד
וְהַנּוֹרָא הַזֶּה אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃
(נט) וְהִפְלָא יְהוָה אֶת־מַכֹּתְךָ וְאֵת
מַכּוֹת זַרְעֶךָ מַכּוֹת גְּדֹלֹת
וְנֶאֱמָנוֹת וָחֳלָיִם רָעִים וְנֶאֱמָנִים׃
(ס) וְהֵשִׁיב בְּךָ אֵת כָּל־מַדְוֵה
מִצְרַיִם אֲשֶׁר יָגֹרְתָּ מִפְּנֵיהֶם
וְדָבְקוּ בָּךְ׃ (סא) גַּם כָּל־חֳלִי וְכָל־
מַכָּה אֲשֶׁר לֹא כָתוּב בְּסֵפֶר
התורה

פִּתְגָמֵי אוֹרָיְתָא הָדָא
דִּכְתִיבִין בְּסִפְרָא הָדֵין
לְמִדְחַל יָת שְׁמָא יַקִּירָא
וּדְחִילָא הָדֵין יָת יְיָ
אֱלָהָךְ׃ (נט) וְיַפְרֵישׁ יְיָ יָת
מַחָתָךְ וְיָת מַחַת בְּנָךְ
מַחָן רַבְרְבִין וּמְהֵימְנָן
וּמַכְתָּשִׁין בִּישִׁין וּמְהֵימְנִין׃
(ס) וְיָתֵיב בָּךְ יָת כָּל
מַכְתָּשֵׁי מִצְרָיִם דִּי
דְחֵילְתָּא מִן קֳדָמֵיהוֹן
וְיִדְבְּקוּן בָּךְ׃ (סא) אַף כָּל
מַרְעִין וְכָל מְחָן דִּי לָא
כְתִיבִין בִּסְפַר אוֹרָיְתָא
הדא

תולדות אהרן והפלא שבת קל"ח ב׳ · מכות ס"ג א׳ · תמורה ג׳ ב׳ : וחלים ע"ז נ"ה א׳ : גם כל חלי גיטין ל"ח א׳ :

רש"י

בכלן תהא עינה צרה כשתאכל את האחת מלתן לאחר אלא מן הבשר : (נט) והפלא ה׳ את מכתך. מופלאות ומובדלות משאר מכות : ונאמנות · ליסרך לקיים שליחותן : (ס) אשר יגורת מפניהם · מפני המכות כשהיו ישראל רואים מכות משונות הבאות על מצריים היו יראים מהם שלא יבאו גם עליהם תדע שכן כתוב אם שמוע תשמע וגו׳

באור

לא תשמור מוסך עלמו ואחר עמו , והענין אם לא תשמור ליראה . (נט) והפלא , להיות דבר מופלא שלא נראה ולא נשמע כמוהו . ורש"י באר מענין הבדלה ואמר שיהיו מופלאות ומובדלות משאר מכות , וכן דעת המתרגם האשכנזי והענין אחד . ונאמנות , שלא יסורו , וכן ותקעתיו יתד במקום נאמן (ישעיה כ"ב כ"ג) . ויהי ידיו אמונה (שמות י"ז י"ב) , (הרמב"ע והרשב"ם) , וכן הוא בתרגום אשכנזי . (ס) מדוה , יתכן שהוא שם כלל לכל מיני חליים ומכאובות . אשר יגרת מפניהם , מפני המכות כשהיו ישראל רואים מכות משונות הבאות על מצרים היו יראים מהם שלא יבואו גם עליהם , תדע שכן כתוב והיה אם שמוע תשמע וגו׳ כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך (שם ט"ו כ׳) , אין מיראין את האדם אלא בדבר שהוא יגור ממנו (רש"י) . ואמר מפניהם ודבקו על מדוה שהוא לשון יחיד , כי כן דרך המקרא וכן ועדותי זו אלמדם (הרמב"ע) : (סא) אשר לא כתוב , לשון זכר על החלי לפי שהוא בראש המאמר . יעלם , יעלה אותם

הַתּוֹרָה הַזֹּאת יַעְלֵם יְהוָה עָלֶיךָ
עַד הִשָּׁמְדָךְ׃ (סב) וְנִשְׁאַרְתֶּם
בִּמְתֵי מְעָט תַּחַת אֲשֶׁר הֱיִיתֶם
כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב כִּי־לֹא
שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃
(סג) וְהָיָה כַּאֲשֶׁר־שָׂשׂ יְהוָה
עֲלֵיכֶם לְהֵיטִיב אֶתְכֶם
וּלְהַרְבּוֹת אֶתְכֶם כֵּן יָשִׂישׂ יְהוָה
עֲלֵיכֶם לְהַאֲבִיד אֶתְכֶם
וּלְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם וְנִסַּחְתֶּם מֵעַל
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־
שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ (סד) וֶהֱפִיצְךָ
יְהוָה בְּכָל־הָעַמִּים מִקְצֵה
הארץ

הדא יסקינון יי עלך
עד דתשתיצי׃
(סב) ותשתארון בעם זעיר
חלף די הויתון ככוכבי
שמיא לסגי ארי לא
קבילתא למימרא דיי
אלהך׃ (סג) ויהי כמא
דחדי יי עליכון לאוטבא
לכון ולאסגאה יתכון כן
יחדי יי עליכון לאובדא
יתכון ולשיצאה יתכון
ותטלטלון מעל ארעא די
את עליל לתמן
למירתה׃ (סד) ויבדרינך
יי בכל עממיא מסיפי
ארעא

תולדות אהרן והיה וכו׳ מגלה י׳ ב׳ · עקרים מ״ג סל״ג׃ ישיש סנהדרין ל״ט ב׳׃

רש״י

וגו׳ כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך. אין מיראין את האדם אלא בדבר שהוא יגור ממנו׃ (סא) יעלם · לשון עלייה׃ (סב) ונשארתם במתי מעט תחת וגו׳ · מועטין חלף מרובין׃ (סג) כן ישיש ה׳ · את אויביכם עליכם להאביד וגו׳

באור

אותם עליך. (סב) הייתם, וכן שמעת, ותיבת שם, זמן מורכב, יהיה עבר בעתיד· וכאלה רבים בפרשה זאת. כי לא שמעת, ובתחלה אמר ונשארתם והייתם, וכן דרך הכתוב לשנות ולהחליף מיחיד לרבים ומרבים ליחיד במקום שילדקו שניהם, כמו כאן המדבר אל עם לפעמים ידבר בלשון יחיד, לפי שהוא עם אחד ולפעמים בלשון רבים, לפי שכל עם מקובץ מאישים רבים. (סג) כן ישיש, כי על דרך האמת כל מוסר ותוכחה הבא מן החכמה העליונה היא לתכלית טוב ואוצר אמתי, וה׳ הטוב ישמח בהיטיבו, ואולם (במגילה דף י׳), שמו מלת ישיש פועל יוצא, ואמרו ישיש את אויביכם עליכם, וזהו דרך דרש, ואונקלוס והתרגום המכוני תרגמו על פי פשוטו. ונסחתם·
לשון

הָאָרֶץ וְעַד־קְצֵה הָאָרֶץ וְעָבַדְתָּ שָּׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ עֵץ וָאָבֶן׃
(סה) וּבַגּוֹיִם הָהֵם לֹא תַרְגִּיעַ וְלֹא־יִהְיֶה מָנוֹחַ לְכַף־רַגְלֶךָ וְנָתַן יְהוָה לְךָ שָׁם לֵב רַגָּז וְכִלְיוֹן עֵינַיִם וְדַאֲבוֹן נָפֶשׁ׃
(סו) וְהָיוּ חַיֶּיךָ תְּלֻאִים לְךָ מִנֶּגֶד וּפָחַדְתָּ לַיְלָה וְיוֹמָם וְלֹא תַאֲמִין בְּחַיֶּיךָ׃

בבקר

אַרְעָא וְעַד סְיָפֵי אַרְעָא וְתִפְלַח תַּמָּן לְעַמְמַיָּא פָּלְחֵי טַעֲוָתָא דְּלָא יְדַעְתְּ אַתְּ וַאֲבָהָתָךְ אָעָא וְאַבְנָא׃
(סה) וּבְעַמְמַיָּא הָאִנּוּן לָא תְנוּחַ וְלָא יְהֵי מְנָח לְפַרְסַת רִגְלָךְ וְיִתֵּן יְיָ לָךְ תַּמָּן לֵב דָּחִיל וְחֶשְׁכּוּת עַיְנִין וּמַפְחַת נְפַשׁ׃
(סו) וִיהוֹן חַיָּיךְ תְּלַן לָךְ מִקֳּבֵיל וּתְהֵי פָּחִיד בְּלֵילְיָא וּבִימָמָא וְלָא תְהֵימִין בְּחַיָּיךְ׃

בצפרא

תולדות אהרן ובגוים מכות מ״ג כ״ז א׳ : והיו ברכות כ״ד א׳ · מנחות ק״ג ב׳ :

רש״י

וגו׳ : ונסחתם · לשון עקירה וכן בית גאים יסח ה׳ (משלי ט״ו) : (סד) ועבדת שם אלהים אחרים · כתרגומו לא עבודת אלוהות ממש : (סה) לא תרגיע . לא תנוח כמו וזאת המרגעה (ישעיה כ״ח) : לב רגז · לב חרד כתרגומו דחיל · כמו שאול מתחת רגזה לך (שם י״ד) . שמעו עמים ירגזון (שמות ט״ו) . מוסדות השמים ירגזון (תהלים י״ח) : וכליון עינים · מצפה לישועה ולא תבא : (סו) חייך תלואים לך . על הספק כל ספק קרוי תלוי שמא אמות היום בחרב הבאה עלינו ורבותינו דרשו

זה

באור

לשון עקירה , וכן בית גאים יסח ה׳ (משלי ט״ו כ״ה) (רש״י) . (סד) ועבדת שם אלהים אחרים . אנקלוס תרגם לעממיא פלחי טעותא , והמתרגם אשכנזי לא נטה מפשוטו של מקרא . (סה) לא תרגיע , לא תנוח , כמו וזאת המרגעה (ישעיה כ״ח י״ב) (רש״י) , וכן הוא בתרגום אשכנזי . ואף שאמר ולא יהיה מנוח לכף רגלך , יתכן שיכפל הענין במלות שונות , או יאמר לא תרגיע על מנוחת הלב . לב רגז , לב חרד׳ כתרגומו דחיל , כמו שאול מתחת רגזה לך (שם י״ד ט׳) · וכליון עינים , מצפה לישועה ולא תבא (רש״י) . ודאבון נפש , הוא כצער הקבוע ודבוק בנפש , ואינו כצער שהוא על זמן מה ועובר מעט מעט , אלא שהוא יגדל ויתרבה תמיד , (סו) תלאים , באל״ף תחת ה״א השורש , והטעם כדבר התלוי באויר שאין לסמוך עליו , וכל ספק קרוי תלוי . והוסיף להפליג באמרו מנגד , שיהיה כדבר התלוי רחוק ממנו , מול עיניו , והוא רואה אותו ,

מוסים

(סז) בַּבֹּקֶר תֹּאמַר מִי־יִתֵּן עֶרֶב וּבָעֶרֶב תֹּאמַר מִי־יִתֵּן בֹּקֶר מִפַּחַד לְבָבְךָ אֲשֶׁר תִּפְחָד וּמִמַּרְאֵה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּרְאֶה׃
(סח) וֶהֱשִׁיבְךָ יְהוָה ׀ מִצְרַיִם בָּאֳנִיּוֹת בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לְךָ לֹא־תֹסִיף עוֹד לִרְאֹתָהּ וְהִתְמַכַּרְתֶּם שָׁם לְאֹיְבֶיךָ לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת וְאֵין קֹנֶה׃ ס
(סט) אֵלֶּה דִבְרֵי

(סז) בְּצַפְרָא תֵימַר מַן יִתֵּן רַמְשָׁא וּבְרַמְשָׁא תֵימַר מַן יִתֵּן צַפְרָא מִתְּווֹהוּת לִבָּךְ דִּי תְהֵי תָוֵהּ וּמֵחֵיזוּ עֵינָךְ דִּי תְהֵי חָזֵי׃
(סח) וִיתִיבִנָּךְ יְיָ לְמִצְרַיִם בִּסְפִינָן בְּאָרְחָא דִּי אֲמָרִית לָךְ לָא תוֹסִיף עוֹד לְמֶחֱזַהּ וְתִזְדַּבְּנוּן תַּמָּן לְבַעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן לְעַבְדִּין וּלְאַמְהָן וְלֵית דְּקָנֵי׃
(סט) אִלֵּין פִּתְגָּמֵי

קימא

הברית

תולדות אהרן בבקר סוטה מט: והתמכרתם מגלה י"א א': ואין קונה ב"ב פ"ט א': אלה וכו' ברכות ה' א' · סוטה ל"ז ב':

רש"י

זה הלוקח תבואה מן השוק: ולא תאמין בחייך · זה הסומך על הפלטר: (סז) בבקר תאמר מי יתן ערב. ויהיה הערב של אמש: ובערב תאמר מי יתן בקר. של שחרית שהצרות מתחזקות תמיד כל שעה מרובה קללתה משלפניה: (סח) באניות · בספינות בשביה: והתמכרתם שם לאויביך · אתם מבקשים להיות נמכרים להם לעבדים ולשפחות: ואין קנה. כי יגזרו עליך הרג וכליון. ·והתמכרתם בלע"ז 1) איפורוו"נדריץ ווי"ש ולא יתכן לפרש והתמכרתם בלשון ונמכרתם ע"י מוכרים אחרים

מפני

באור

מושים את ידו אליו ולא ידע אם ישיגו, וזהו ופחדת לילה ויומם ולא תאמין בחייך · ויומם, עיין פ' בשלח (שמות י"ג כ"א). (סז) מי יתן ערב, העתיד לבוא, שכן דרך החולים (הרשב"ם), וכן תרגם המתרגם האשכנזי, ובתלמוד אמרו מי יתן ערב של אמש, מי יתן בקר של שחרית (סוטה דף מ"ט), לפי שהצרות מתחזקות תמיד, וכל שעה מרובה קללתה משלפניה. וממראה עיניך, בארתיו למעלה פסוק ל"ד. (סח) מצרים, כמו מצרימה. באניות, בספינות לשביה (רש"י). והתמכרתם, בלע"ז איפורוונדרי"ן ווי"ש (נקרא ע"ט וואו"ם רעוואנדרע"ם וואו"ס. הכוונה שהיא פעולה חוזרת, ווערבום רעליפראקום,

ובל"א

1) איפורוו"נדרי"ן ווי"ש בלע"ז Epourvendrez ves: Et vous vous vendrez (מוכר איהר ווערדעט אייך פערקויפען) דרך רש"י הוא לחבר אל הפעלים בלשון צרפת מלת פו"ר, וכןפורוונטי"ר (זיך אהאטן) ·

הַבְּרִית אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה לִכְרֹת אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מוֹאָב מִלְּבַד הַבְּרִית אֲשֶׁר־כָּרַת אִתָּם בְּחֹרֵב: פ שביעי

כט (א) וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַתֶּם רְאִיתֶם אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְעֵינֵיכֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְפַרְעֹה וּלְכָל־עֲבָדָיו וּלְכָל־אַרְצוֹ: (ב) הַמַּסּוֹת הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ הָאֹתֹת

והמפתים

קְיָמָא דִּי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה לְמִגְזַר עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאַרְעָא דְמוֹאָב בַּר מִן קְיָמָא דִּי גְזַר עִמְּהוֹן בְּחוֹרֵב:

כט (א) וּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר לְהוֹן אַתּוּן חֲזֵיתוּן יָת כָּל דִּי עֲבַד יְיָ לְעֵינֵיכוֹן בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְפַרְעֹה וּלְכָל עַבְדוֹהִי וּלְכָל אַרְעֵיהּ: (ב) נִסִּין רַבְרְבִין דִּי חֲזָאָה עֵינָךְ אָתַיָּא

ומופתיא

רש"י

מפני שנאמר אחריו ואין קונה: (סט) לכרות את בני ישראל. שיקבלו עליהם את התורה באלה ובשבועה: מלבד הברית. קללות שבת"כ שנאמרו בסיני:

ולא

באור

כי כן ישמש בנין התפעל על הרוב, ובל"א (איהר ווערדעט אייך פערקויפען). ולא יתכן לפרש והתמכרתם, בלשון ונמכרתם ע"י מוכרים אחרים מפני שנאמר אחריו ואין קונה (רש"י), והכוונה אתם תבקשו למכור עצמכם ואין קונה, כי יגזרו עליכם חרב וכליון, וכן הוא בתרגום אשכנזי. (סט) דברי הברית, זאת הברית במצות השם בערבות מואב. אשר כרת אתם בחרב, תוכחות שבפרשת אם בחקותי שכתוב בסופן ביד משה בהר סיני. הוא הר חורב (הראב"ע), וכן פירש רש"י.

כט (א) ויקרא משה, אחרי שהשלים להם לאמר דברי הברית קראם עוד שמע ישראל אתם ראיתם וגו', כי לא הלכו מלפניו שהכל מחובר הוא (הרמב"ן), וטעם ויקרא הוא לעורר אזנם על דבריו. אתם ראיתם, לשון הראב"ע ואחרי כן והולך אתכם, ואחר כך ויצא עוג, כי יש מהם שראו האותות שעשה השם במצרים, והם והבאים אחריהם ראו מופת המן שלא אכלו לחם זולתו. ואלה הבנים ראו כי השם עוזר והכו שני המלכים. (ב) המסות הגדולות, שניסה בהם פרעה וכל עבדיו, או שניסה אתכם כמו מעמד הר סיני, והוליכם במדבר ארבעים שנה שנאמר לבעבור נסות אתכם (שמות

וְהַמֹּפְתִים הַגְּדֹלִים הָהֵם׃
(ג) וְלֹא־נָתַן יְהוָה לָכֶם לֵב לָדַעַת וְעֵינַיִם לִרְאוֹת וְאָזְנַיִם לִשְׁמֹעַ עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
(ד) וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לֹא־בָלוּ שַׂלְמֹתֵיכֶם מֵעֲלֵיכֶם וְנַעַלְךָ לֹא־בָלְתָה מֵעַל רַגְלֶךָ׃
(ה) לֶחֶם לֹא אֲכַלְתֶּם וְיַיִן וְשֵׁכָר לֹא שְׁתִיתֶם לְמַעַן תֵּדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ מפטיר

ותבאו

תרגום אונקלוס:

וּמוֹפְתַיָּא רַבְרְבַיָּא הָאִנּוּן׃ (ג) וְלָא יְהַב יְיָ לְכוֹן לִבָּא לְמִידַע וְעַיְנִין לְמֶחֱזֵי וְאוּדְנִין לְמִשְׁמַע עַד יוֹמָא הָדֵין׃ (ד) וְדַבָּרִית יָתְכוֹן אַרְבְּעִין שְׁנִין בְּמַדְבְּרָא לָא בְלִיאַת כְּסוּתְכוֹן מִנְּכוֹן וּמְסָאנָךְ לָא עֲדוֹ מֵעַל רַגְלָךְ׃ (ה) לַחְמָא לָא אֲכַלְתּוּן וַחֲמַר וּמְרוּי לָא שְׁתֵיתוּן בְּדִיל דְּתִידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃

ואחיתון

תולדות אהרן ולא נתן ע"ז ס' ב': ואולך שם שם:

רש"י

כט (ג) ולא נתן ה' לכם לב לדעת. להכיר את חסדי הקב"ה ולדבוק בו: עד היום הזה. שמעתי שאותו היום שנתן משה ספר התורה לבני לוי כמ"ש ויתנה אל הכהנים בני לוי באו כל ישראל לפני משה ואמרו לו משה רבינו אף אנו עמדנו בסיני וקבלנו את התורה ונתנה לנו ומה אתה משליט את בני שבטך עליה ויאמרו לנו יום מחר לא לכם נתנה לנו נתנה ושמח משה על הדבר ועל זאת אמר להם היום הזה נהיית לעם וגו' היום הזה הבנתי שאתם דבקים וחפצים במקום:

ותבאו

באור

כ' י"ם). (ג) ולא נתן ה', כטעם כי אתו העלילה הראשונה (הראב"ע), ועל דרך זה תרגם המתרגם האשכנזי. ואולם יתכן לפרשו על דרך תימה, אחרי אשר ראיתם את כל אשר עשה ה' וכל המסות האותות והמופתים והנוראים האלה לא נתן לכם ה' עד עתה עינים לראות ולב לדעת ולהתבונן ואזנים לשמוע בקול דברו. לב לדעת, בעבור שנסו השם עשר פעמים, ולא הזכירו האותות שראו (הראב"ע). (ה) לחם לא אכלתם, לדעת הראב"ע לא אכלו לחם כלל במדבר, ולדעת הרמב"ן יוכל להיות שאכלו לחם אלא שעיקר מחיתם היה במן. למען תדעו כי אני ה', כטעם כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה'. [אמר הכותב: למען תדעו כי אני ה', יתכן ששני הכתובים, דהיינו ואולך אתכם ארבעים שנה וגו' וכן לחם לא אכלתם וגו' הם דברי

השם

(ו) ואתיתון לאתרא הדין ונפק סיחון מלכא דחשבון ועוג מלכא דמתנן לקדמותנא לאגחא קרבא ומחינינון: (ז) וכבשנא ית ארעהון ויהבנה לאחסנא לשבטא דראובן ולשבטא דגד ולפלגות שבטא דמנשה: (ח) ותטרון ית פתגמי קימא הדין ותעבדון יתהון בדיל דתצלחון ית כל די תעבדון: (ט) אתון קימין יומא דין כולכון

(ו) וַתָּבֹאוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיֵּצֵא סִיחֹן מֶלֶךְ־חֶשְׁבּוֹן וְעוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן לִקְרָאתֵנוּ לַמִּלְחָמָה וַנַּכֵּם: (ז) וַנִּקַּח אֶת־אַרְצָם וַנִּתְּנָהּ לְנַחֲלָה לָראוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשִּׁי: (ח) וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם לְמַעַן תַּשְׂכִּילוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן: פ

סדר נצבים

(ט) אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם

לפני

תולדות אהרן ושמרתם סוטה לה · סנהדרין נ"ט ב' · ע"א י"ט ב': למען וכו' עקדה שער נ"א:

רש"י

(ז) ותבאו אל המקום הזה · עתה אתם רואים עצמכם בגדולה וכבוד אל תבעטו במקום ואל ירום לבבכם ושמרתם את דברי הברית הזאת. דבר אחר ולא נתן ה' לכם לב לדעת שאין אדם עומד על סוף דעתו של רבו וחכמת משנתו עד ארבעים שנה ולפיכך לא הקפיד עליכם המקום עד היום הזה אבל מכאן ואילך יקפיד ולפיכך ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו':

(ט) אתם נצבים · מלמד שכינסם משה לפני הקב"ה ביום מותו להכניסם בברית:

ראשיכם

באור

שנים, שאם לא כן מה טעם למלת אני]. (ו) ותבאו אל המקום הזה, כאשר באתם אל המקום הזה נעשו לכם אותות כי ויצא סיחון וגו', זהו פשוטו, וכן תרגם המתרגם האשכנזי. (ז) לראובני. תחסר מלת שבט ומובן מעצמו. (ח) למען תשכילו, כמו תצליחו, והוא פעל יוצא לשני פעולים ושעד אשר תעשון, כמו ויהי דוד בכל דרכיו משכיל (שמואל א' י"ח י"ד) (הרא"ב"ע), וכן תרגם אונקלוס והמתרגם האשכנזי. ויתכן גם לפרשו כפשוטו, שתשכילו מעתה והלאה ותתבוננו את כל אשר תעשו, ולא תהיו עוד נמהרי לב ונתונים אל היצר כעבדים לאדוניהם. תעשון, הנו"ן נוסף.

(ט) אתם נצבים היום כלכם, כדכתיב לעיל ויקרא משה אל כל ישראל, ואמר לכם

לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם זִקְנֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם כֹּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל׃ (י) טַפְּכֶם נְשֵׁיכֶם וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּקֶרֶב מַחֲנֶיךָ מֵחֹטֵב עֵצֶיךָ עַד שֹׁאֵב מֵימֶיךָ׃ (יא) לְעָבְרְךָ בִּבְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּבְאָלָתוֹ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כֹּרֵת עִמְּךָ

היום

כֻּלְּכוֹן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן רֵישֵׁיכוֹן שִׁבְטֵיכוֹן סָבֵיכוֹן וְסָרְכֵיכוֹן כֹּל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל׃ (י) טַפְלְכוֹן נְשֵׁיכוֹן וְגִיּוֹרָךְ דִּי בְּגוֹ מַשְׁרִיתָךְ מִלָּקֵיט אָעָךְ עַד מָלֵי מֵימָךְ׃ (יא) לְאַעֲלוּתָךְ בִּקְיָמָא דַּייָ אֱלָהָךְ וּבְמוֹמָתֵיהּ דִּי יְיָ אֱלָהָךְ גָּזַר עִמָּךְ יוֹמָא

דין

תולדות אהרן מחטב יבמות ע״ט א׳:

רש״י

ראשיכם שבטיכם. ראשיכם לשבטיכם: זקניכם ושוטריכם. החשוב חשוב קודם ואחר כך כל איש ישראל: (י) מחוטב עציך. מלמד שבאו כנענים להתגייר בימי משה כדרך שבאו גבעונים בימי יהושע וזהו האמור בגבעונים ויעשו גם המה בערמה (יהושע ט׳) ונתנם משה חוטבי עצים ושואבי מים: (יא) לעברך. להיותך עובר בברית. ולא יתכן לפרשו כמו להעבירך אלא כמו לעשותכם אותם (בפ׳ ואתחנן): לעברך בברית. דרך העברה כך היו כורתי בריתות עושין מחיצה מכאן ומחיצה מכאן ועוברים בנתיים כמ״ש העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו

ירמיה

באור

שנכנס היום לפני הקדוש ברוך הוא ביום מותו, כדי להעבירם בבריתו ובאלתו, כי בבריתו הראשונה של מתן תורה לא היו שם אלות וקללות, והוסיפם עתה מיראתו פן נפתה לב קצתם לשקוצי עבודת כוכבים, כמו שנאמר כי אתם ידעתם וגו׳. ראשיכם שבטיכם, ראשיכם לשבטיכם כן פי׳ רש״י, ורא״ע כתב שהוא כמו האהלה שרה אמו והנבואה עודד הנביא, וכן הוא ראשיכם ראשי שבטיכם. ודעת הרמב״ן ז״ל שהוא כלל ואחריו פרט, הכלל ראשיכם וכל שבטיכם, והפרט זקניכם ושוטריכם שהם הראשים, וכל איש ישראל הם השבטים שזכר, והוסיף לפרוש הטף והנשים וגו׳. (יא) לעברך, שם הפועל, והכ״ף אינו כנוי הפעול, כי אם כנוי הפועל אשר אליו תיוחס פעולת ההעברה, עבור שלך, להיותך עובר, ולא יתכן לפרשו להעבירך, אלא כמו לעשותכם אותם (לעיל ד׳ י״ד). בברית, דרך העברה כך היה כורתי בריתות עושין מחיצה מכאן ומכאן, ועוברים בנתים. כמו שנאמר העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו (ירמיה ל״ד י״ח). והנה מלת עבר עם בי״ת הוא עשיית הברית, ובלא בי״ת הוא הפרת הברית.

וכבר

היום: שני (יב) למען הקים־אתך
היום לו לעם והוא יהיה־לך
לאלהים כאשר דבר־לך
וכאשר נשבע לאבתיך
לאברהם ליצחק וליעקב:
(יג) ולא אתכם לבדכם אנכי
כרת את־הברית הזאת ואת־
האלה הזאת: (יד) כי את־אשר
ישנו פה עמנו עמד היום
לפני

דין: (יב) בדיל לאקמא
יתך יומא דין קדמוהי
לעמא והוא יהי לך
לאלהא כמא די מליל
לך וכמא די קיים
לאבהתך לאברהם
ליצחק וליעקב: (יג) ולא
עמכון בלחודיכון אנא
גזר ית קימא הדין וית
מומתא הדא: (יד) ארי
ית מן דאיתוהי הכא
עמנא קאים יומא דין
קדם

תולדות אהרן ולא אתכם וגו' נדרים ס"ה א' . שבועות ל"ט א' : כי את וגו' שבת קמ"ו א' . שבועות שם :

רש"י

(ירמיה ל"ד): (יב) למען הקים אותך היום לו לעם. כל כך הוא נכנס לטרוח למען קיים אותך לפניו לעם: והוא יהיה לך לאלהים. לפי שדבר לך ונשבע לאבותיך שלא להחליף את זרעם באומה אחרת לכך הוא אוסר אתכם בשבועות הללו שלא תקניטוהו אחר שהוא אינו יכול להבדל מכם. עד כאן פירשתי לפי פשוטו של פרשה. ומ"א למה נסמכה פרשת אתם נצבים לקללות לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתים חוץ מארבעים ותשעה שבתורת כהנים הוריקו פניהם ואמרו מי יוכל לעמוד באלו התחיל משה לפייסם אתם נצבים היום הרבה הכעסתם למקום ולא עשה אתכם כליה והרי אתם קיימין לפניו: היום. כיום הזה שהוא קיים והוא מאפיל ומאיר כך האיר לכם וכך עתיד להאיר לכם והקללות והייסורין מקיימין אתכם ומציבין אתכם לפניו ואף פרשה שלמעלה מזו פיוסין הם אתם ראיתם אשר עשיתי. ד"א אתם נצבים לפי שהיו ישראל יוצאין מפרנס לפרנס ממשה ליהושע לפיכך עשה אותם מצבה כדי לזרזם וכן עשה יהושע וכן שמואל התיצבו ואשפטה אתכם (שמואל א' י"ב) כשיצא
מידי

באור

וכבר זכרנו זה בפרשת וירא (בראשית מ"ו יו"ד). (יב) למען הקים אתך היום לו לעם, הברית הזה הוא שיקים ה' אותך לעם סגולתו, כדי שיהיה הוא לך לאלהים, ובהיות התכלית בכבד כל כך צריך שתהיה קבלתו בתכלית השלמות, (רמ"ם). (יד) ישנו, נו"ן נוסף. ואת אשר איננו פה, וגם הדורות הבאים, ולכן צריך שתודיעם שמתנת הארץ ויתר
הטובות

לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֵת אֲשֶׁר
אֵינֶנּוּ פֹּה עִמָּנוּ הַיּוֹם׃ שלישי
(טו) כִּי־אַתֶּם יְדַעְתֶּם אֵת אֲשֶׁר־
יָשַׁבְנוּ בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְאֵת
אֲשֶׁר־עָבַרְנוּ בְּקֶרֶב הַגּוֹיִם אֲשֶׁר
עֲבַרְתֶּם׃ (טז) וַתִּרְאוּ אֶת־
שִׁקּוּצֵיהֶם וְאֵת גִּלֻּלֵיהֶם עֵץ
וָאֶבֶן כֶּסֶף וְזָהָב אֲשֶׁר עִמָּהֶם׃
(יז) פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה
אוֹ מִשְׁפָּחָה אוֹ־שֵׁבֶט אֲשֶׁר
לְבָבוֹ פֹנֶה הַיּוֹם מֵעִם יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ לָלֶכֶת לַעֲבֹד אֶת־
אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם הָהֵם פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם

קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא וְיָת מַן
דְלֵיתוֹהִי הָכָא עִמָּנָא יוֹמָא
דֵין׃ (טו) אֲרֵי אַתּוּן
יְדַעְתּוּן יָת דִי יְתֵיבְנָא
בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם וְיָת דִי
עֲבַרְנָא בְּגוֹ עַמְמַיָא דִי
עֲבַרְתּוּן׃ (טז) וַחֲזֵיתוּן יָת
שִׁקּוּצֵיהוֹן וְיָת טַעֲוָתְהוֹן
אָעָא וְאַבְנָא כַּסְפָּא
וְדַהֲבָא דִי עִמְּהוֹן׃
(יז) דִלְמָא אִית בְּכוֹן גְּבַר
אוֹ אִתְּתָא אוֹ זַרְעִית אוֹ
שִׁבְטָא דִי לִבֵּיהּ פָּנֵי
יוֹמָא דֵין מִדַּחַלְתָּא דַייָ
אֱלָהָנָא לִמְהָךְ לְמִפְלַח
יָת טַעֲוַת עַמְמַיָא הָאִנּוּן
דִלְמָא אִית בְּכוֹן גְּבַר
מהרהר

שרש

תולדות אהרן עברנו עקרים מ"ד פי"ג : ותראו ע"א כ"ב א' :

ר ש "י

מידו ונכנסו לידו של שאול : (יד) ואת אשר איננו פה . ואף עם דורות העתידים להיות : (טו) כי אתם ידעתם וגו' ותראו את שקוציהם . לפי שראיתם האומות עובדי כוכבי' ושמא הסית לב אחד מכם אותו ללכת אחריהם : (טז) ותראו את שקוציהם . על שם שעבוד' כוכבי' מאוסים כשקצים : גלוליהם . מאוסין כגלל : עץ ואבן . אותן תמונת הכוכבים של עצים ושל אבנים ראיתם בגלוי לפי שאין העובד כוכבים ירא שמא יגנבו אבל של כסף וזהב עמהם בחדרי משכיותם הם לפי שהם יראים שמא יגנבו : (יז) פן יש בכם . לפיכך צריך אני להשביעכם : פן יש בכם . שמא יש בכם ; אשר לבבו פונה היום . מלקבל עליו הברית : שרש פרה
ראש

באור

הטובות אשר הועתקו על ידכם עליהם, לא היו כי אם על תנאי קיום הברית, ובאותו התנאי בעצמו התנחלתם אותם לבניכם אחריכם. (טו) כי אתם ידעתם וגו', לפי שראיתם האומות עובדי כוכבים, שמא הפיח לב אחד מכם אותו ללכת אחריהם. (טז) שקוציהם ·
על

שֹׁרֶשׁ פֹּרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה׃ (יח) וְהָיָה בְּשָׁמְעוֹ אֶת־דִּבְרֵי הָאָלָה הַזֹּאת וְהִתְבָּרֵךְ בִּלְבָבוֹ לֵאמֹר שָׁלוֹם יִהְיֶה־לִּי כִּי בִּשְׁרִרוּת לִבִּי אֵלֵךְ לְמַעַן סְפוֹת

הרוה

מְהַרְהַר חֲטָאִין אוֹ זְדוֹנָא׃ (יח) וִיהֵי בְּמִשְׁמְעֵיהּ יַת פִּתְגָּמֵי מוֹמָתָא הָדָא וְיַחְשֵׁיב בְּלִבֵּיהּ לְמֵימַר שְׁלָמָא יְהֵי לִי אֲרֵי בְּהִרְהוּר לִבִּי אֲנָא אָזֵיל בְּדִיל לְאוֹסָפָא לֵיהּ חֲטָאֵי

שלותא

תולדות אהרן למען ספות סנהדרין ע"ו ב':

רש"י

ראש ולענה · שרש מגדל עשב מר כגידין שהם מרים כלומר מפרה ומרבה רשע בקרבכם: (יח) והתברך בלבבו. לשון ברכה יחשוב בלבו ברכת שלום לעצמו לאמר לא יבואוני קללות הללו אך שלום יהיה לי: והתברך. בניר"א סוי"א בלע"ז1) כמו והתגלה והתפלל (מלכים א' ח'): בשרירות לבי אלך · במראית לבי כמו אשורנו ולא קרוב כלומר מה שלבו רואה לעשות: למען ספות הרוה. למען אוסיף לו פורענות על מה שעשה עד הנה בשוגג והייתי מעביר עליהם וגורם עתה שאצרפם עם המזיד ואפרע ממנו הכל וכן תרגם אנקלוס בדיל לאוספא ליה חטאי שלותא על זדנותא

באור

על שם שעבודת כוכבים מאוסים כשקוצים · גלליהם, מאוסין כגלל. (יז) ראש ולענה, עשבים מרים או ממיתים, ושמם כן בלשון הקודש, והטעם שרש מצמיח ומגדל מרורות, כלומר מפרה ומרבה רשע בקרבכם. ואונקלוס תרגמו על הרהור ומחשבת הלב, כי הוא בסתר וסופו להגלות, על ידי הרעות היוצאות ממנו כמו השרש המוציא פרחים רעים, וסמים ממיתים. (יח) והתברך בלבבו, לשון ברכה, יחשוב בלבו ברכת שלום לעצמו, לאמר לא יבואוני קללות כללו, אך שלום יהיה לי, והתברך בנדיר"א סוי"א בלעז, ובל"א (ווירד זיך זעגנען), כמו והתגלה והתפלל (רש"י). כי הוראת בנין התפעל על הרוב פעולה חוזרת (ווערבום רעפלעקסיוום). בשררות לבי אלך, במראות לבי, כמו אשורנו ולא קרוב (במדבר כ"ד י"ז), כלומר מה שלבו רואה לעשות (רש"י), והרמב"ן פי' התאוה הגוברת ומתחזקת בלב תקרא שרירות כלשון חכמים שריר וקים · וכן בשרירי בטנו (איוב מ' ט"ז). למען ספות הרוה את הצמאה, רוה וצמאה הם שמות המקרה, או התוארים המופשטים, שדרכם לבא על משקל נקבה, כמו שזכרנו פעמים רבות. והנה הרוה כנוי לתאות המותרות ולחטא מתוך שובע, כענין וישמן ישרון ויבעט (לקמן ל"ב ט"ו), והצמאה כנוי לתאות הדברים ההכרחים, כמו החוטא להתאבן. ומלת ספות לשון תוספת כמו ספות חטאת, והוא מקור סמוך, ואין למען במקום הזה נתינת טעם, בשרירות לבי אלך, בעבור שאספה, אבל הוא כמו לספות,

יאמר

1) סוי"א בלע"ז, Bonirasoi i se Bonira (ער ווירד זיך זעגנען, פרייזען, לאבען).

הָרָוָה אֶת־הַצְּמֵאָה׃ (יט) לֹא־יֹאבֶה יְהוָה סְלֹחַ לוֹ כִּי אָז יֶעְשַׁן אַף־יְהוָה וְקִנְאָתוֹ בָּאִישׁ הַהוּא וְרָבְצָה בּוֹ כָּל־הָאָלָה הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר הַזֶּה וּמָחָה יְהוָה אֶת־שְׁמוֹ מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם׃ (כ) וְהִבְדִּילוֹ יְהוָה לְרָעָה מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אָלוֹת הַבְּרִית הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה

הזה

שָׁלוּתָא עַל זְדָנוּתָא׃ (יט) לָא יֵיבֵי יְיָ לְמִשְׁבַּק לֵיהּ אֲרֵי בְּכֵן יִתְקֵף רוּגְזָא דַייָ וְחֶמְתֵּיהּ בְּגַבְרָא הַהוּא וְיִדְבְּקוּן בֵּיהּ כָּל לְוָטַיָא דִּכְתִיבִין בְּסִפְרָא הָדֵין וְיִמְחֵי יְיָ יָת שְׁמֵיהּ מִתְּחוֹת שְׁמַיָא׃ (כ) וְיַפְרְשִׁנֵּיהּ יְיָ לְבִישָׁא מִכֹּל שִׁבְטַיָא דְיִשְׂרָאֵל כְּכֹל לְוָטֵי קְיָמָא דִּכְתִיבִין בְּסֵפֶר אוֹרַיְתָא הָדֵין׃

וייטר

תולדות אהרן לא יאבה שם שם :

רש"י

זדונות שאוסיף לו אני השגגות על הזדונות: הרוה. שוגג שהוא עושה כאדם שכור שהוא עושה שלא מדעת: הצמאה. שהוא עושה מדעת ובתאוה: (יט) יעשן אף ה'. על ידי כעס הגוף מתחמם והעשן יוצא מן האף וכן עלה עשן באפו (שמואל ב' כ"ב) ואע"פ שאין זו לפני המקום הכתוב משמיע את האזן כדרך שהיא רגילה ויכולה לשמוע כפי דרך הארץ. וקנאתו. לשון חימה אנפרט"מינט בלע"ז[1] אחיזת לבישת נקמה ואינו מעביר על המדה: (כ) הכתובה בספר התורה הזה. ולמעלה הוא אומר בספר התורה הזאת גם כל חלי וכל מכה וגו'. הזאת לשון נקבה

באור

יאמר הכתוב כי בעבור זה יהיה כך, כי בכל סבה עם עלול יאמר למען בין שיעשה אדם הגורם לרצותו בעלול, כמו למען אשר ייטב לך, בין שיהיה שלא מדעתו, כמו למען למוג לב (יחזקאל כ"א כ'), למען יכרת (הושע ח' ד'). והשעור הכתוב אם ילך אחרי שרירות הלב ומראית העין, ולא יתן מחשבו לתאות הדברים שיש בהם צורך ותועלת, סופו שיוסיף עליהם תאות הדברים שאין צורך ותועלת בהם, כי אם זדון היצר וגאון השובע. (יט) יעשן אף, על ידי כעס הגוף מתחמם והעשן יוצא מן האף, וכן עלה עשן באפו (שמואל ב' כ"ב ט'), ואע"פ שאין זו לפני המקום, הכתוב משמיע את האוזן כדרך שהיא רגילה, ויכולה לשמוע, כפי דרך ארץ (רש"י). וקנאתו, לשון חמה, אנפרנמינ"ם, והיא בל"א (אייפער), אחיזת לבישת נקמה ואינו מעביר על המדה (רש"י). (כ) הכתובה בספר התורה הזה, ולמעלה הוא אומר בספר התורה הזאת (דברים כ"ח כ"ח), הזאת

לשון

1) אנפרט"מינט בלע"ז, Importement (דיא אויפוואללונג, ערהיטצונג).

הזה: (כא) ואמר הדור האחרון
בניכם אשר יקומו מאחריכם
והנכרי אשר יבא מארץ רחוקה
וראו את־מכות הארץ ההוא
ואת־תחלאיה אשר־חלה יהוה
בה: (כב) גפרית ומלח שרפה
כל־ארצה לא תזרע ולא תצמח
ולא־יעלה בה וכל־עשב
כמהפכת סדם ועמרה אדמה
וצבוים אשר הפך יהוה באפו
ובחמתו: (כג) ואמרו כל־הגוים
על־מה עשה יהוה ככה לארץ
הזאת מה חרי האף הגדול
הזה: (כד) ואמרו על אשר עזבו
את־ברית יהוה אלהי אבתם
אשר

וצבוים ק'

(כא) ויימר דרא בתראה
בניכון די יקומון
מבתריכון ובר עממין
דייתי מארע רחיקא
ויחזון ית מחתא דארעא
ההיא וית מרעהא די
אמרע יי בה:
(כב) גופריתא ומלחא
יקידא כל ארעה לא
תזדרע ולא תצמח ולא
יסק בה כל עשבא
כמהפכתא דסדום
ועמרה אדמה וצבויים
די הפך יי ברוגזיה
ובחמתיה: (כג) ויימרון
כל עממיא על מה עבד
יי כדין לארעא הדא
מה תקוף רוגזא רבא
הדין: (כד) ויימרון על די
שבקו ית קימא דיי
אלהא דאבהתהון די גזר
עמהון

תולדות אהרן ואמרו על סס סס :

רש"י

יקבה מוסב אל התורה. הזה לשון זכר מוסב אל הספר ועל ידי פיסוק הטעמים הן נחלקים לשתי לשונות בפרשה הקללות הטפחא נתונה תחת בספר והתורה הזאת דבוקים זה לזה לכך אמר הזאת וכאן הטפחא נתונה תחת התורה נמצא ספר התורה דבוקים זה

באור

לשון נקבה מוסב אל התורה, הזה לשון זכר מוסב אל הספר, וע"י פסוק הטעמים הן נחלקין לשתי לשונות, בפ' הקללות הטפחא נתונה תחת בספר, והתורה הזאת דבוקים זה בזה לכך אמר הזאת, וכאן הטפחא נתונה תחת התורה נמצא ספר התורה דבוקים זה לזה, לפיכך לשון זכר נופל אחריו, שהלשון נופל על הספר (רש"י). (כג) ואמרו כל הגוים, הוא הדור האחרון והנכרי הנאמרים למעלה, ונשנה בעבור שארכו הדברים,
כמשפט

אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּם בְּהוֹצִיאוֹ
אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם : (כה) וַיֵּלְכוּ
וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ
לָהֶם אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא־יְדָעוּם
וְלֹא חָלַק לָהֶם : (כו) וַיִּחַר־אַף
יְהוָה בָּאָרֶץ הַהִוא לְהָבִיא עָלֶיהָ
אֶת־כָּל־הַקְּלָלָה הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר
הַזֶּה : (כז) וַיִּתְּשֵׁם יְהוָה מֵעַל
אַדְמָתָם בְּאַף וּבְחֵמָה וּבְקֶצֶף
גָּדוֹל וַיַּשְׁלִכֵם אֶל־אֶרֶץ אַחֶרֶת
כַּיּוֹם הַזֶּה : (כח) הַנִּסְתָּרֹת לַיהוָה
אֱלֹהֵינוּ וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ
עד

עִמְּהוֹן בְּאַפָּקוּתֵיהּ יָתְהוֹן
מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם :
(כה) וַאֲזַלוּ וּפְלַחוּ לְטָעֲוַת
עַמְמַיָּא וּסְגִידוּ לְהוֹן
דַּחֲלָן דְּלָא יְדָעוּנוּן וְלָא
אוֹטִיבָא לְהוֹן : (כו) וּתְקֵיף
רוּגְזָא דַּיְיָ בְּאַרְעָא הַהִיא
לְאַיְתָאָה עֲלַהּ יָת כָּל
לְוָטַיָּא דִּכְתִיבִין בְּסִפְרָא
הָדֵין : (כז) וְטַלְטְלִינוּן יְיָ
מֵעַל אַרְעֲהוֹן בִּרְגַז
וּבְחֵמְתָא וּבִתְקוֹף רַב
וְאַגְלְינוּן לַאֲרַע אוֹחֲרִי
כְּיוֹמָא הָדֵין : (כח) דְּמִטַּמְּרָן
קֳדָם יְיָ אֱלָהַנָא וּדְגַלְיָן
לנא

למד רבתי י"א נקודות
תולדות אהרן ויתשם שם ק"י כ' : הנסתרות וכו' שם מ"ג ב' :

ר ש"י

זה נזה לפיכך לשון זכר נופל אחריו, שהלשון נופל על הספר : (כה) לא ידעום . לא ידעו בהם גבורות אלוהות ואונקלוס תרגם לא אטיבא להון לא הטיבו להם שום טובה · ולשון לא חלק אותו אלוה שבחרו להם לא חלק להם שום נחלה ושום חלק : ולא חלק להם · לא נתנם לחלקם : (כז) ויתשם ה'. כתרגומו וטלטלינון וכן הנני נותשם מעל אדמתם (ירמיה י"ב) : (כח) הנסתרות לה' אלהינו · ואם תאמרו מה בידינו לעשות אתה מעניש את הרבים
על

ב א ו ר

כמשפט הלשון . (כה) אשר לא ידעום , לא הכירו מפלאותם ויכלתם בשום פנים . ולא חלק להם , השם , שלא נתן אותם שרים על ישראל , כי אין שום מזל או שר משרי מעלה מתקן עניני האומה הנבחרת , כענין שאמר אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים ואתכם לקח ה' וגומר (לעיל י"ט כ') . (כח) הנסתרות לה' אלהינו , מי שיעבוד עבודת כוכבים בסתר , משפטו ביד השם לבדו , כי לפניו נגלו כל תעלומות לב , ואין אדם יודע ממצפוניו של חבירו , אבל אם היתה בגלוי חוב היה לנו ולבנינו לבער הרע מקרבנו , ואם לא נעשה בהם דין , יענשו הרבים על פשעי יחיד , כמו שאמר למעלה . [אמר הכותב : הנסתרות לה' אלהינו , ואם תאמרו מה בידינו לעשות ? אתה מעניש את הרבים על
ההרהורי

עַד־עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת׃ ס רביעי שני

והיה

לָנָא וְלִבְנַנָא עַד עָלְמָא לְמֶעְבַּד יָת כָּל פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא הָדָא׃

ויהי

רש"י

על הרהורי היחיד שנאמר פן יש בכם איש וגו' ואחר כך וראו את מכות הארץ ההיא והלא אין אדם יודע טמונותיו של חבירו אין אני מעניש אתכם על הנסתרות שהן לה' אלהינו והוא יפרע מאותו יחיד אבל הנגלות לנו ולבנינו לבער הרע מקרבנו ואם לא נעשה דין בהם יענשו את הרבים. נקוד על לנו ולבנינו לדרוש שאף על הנגלות לא ענש את הרבים עד שעברו את הירדן משקבלו עליהם את השבועה בהר גריזים ובהר עיבל ונעשו ערבים זה לזה:

ושב

באור

הרהורי היחיד שנאמר פן יש בכם איש וגו' ואח"כ וראו את מכות הארץ ההיא והלא אין אדם יודע טמונותיו של חבירו? אין אני מעניש אתכם על הנסתרות שהן לה' אלהינו והוא יפרע מאותו יחיד, אבל הנגלות לנו ולבנינו לבער הרע מקרבנו, ואם לא נעשה דין בהם, יענשו את הרבים, (רש"י). וכן פרשנו בבאורנו, והבאור הזה רחוק מאוד, מפני שהשם לא אמר דבר שיחשוב עון על הרבים אם אחד עובד עבודת כוכבים בסתר, והרי בפירוש אמר לא יאבה ה' סלוח לו, ולא לאחרים, כי אז יעשן אף ה' וקנאתו באיש ההוא, באיש ההוא ולא באחרים, וכן ורבצה בו וגו' ומחה ה' את שמו וגו' והבדילו וגו' ואיך נטעה לומר שיענש אחרים בשבילו? ועוד הרי הפסיק הכתוב במאמר ארוך מן ואמר הדור האחרון עד וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה, והיה לו לומר הנסתרות קודם ואמר הדור האחרון. והנראה שמאמר הנסתרות נסמך אל וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה, שביום הזה הוא הזמן שעומד בו הדור האחרון בניכם אשר יקומו אשר יאמרו על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת, ונאמר אליהם התשובה, על אשר עזבו את ברית ה' וגו' וילכו ויעבדו אלהים אחרים וגו' ואולי ישאלו הבנים אשר יקומו, אם אבותינו חטאו ואינם, הם עזבו את ברית ה' ועבדו עבודת כוכבים. ראוי היה להענישם ולגרשם מעל הארץ הטובה, ואנחנו מה עשינו? שנהיה עוד כיום הזה בארץ אחרת, כאשר אמרו בימי ירמיה ויחזקאל, אבות אכלו בסר ושני בנים תקהינה (ירמיה ל"א כ"ט, ויחזקאל י"ח ב'). ובאמת אנחנו כיום הזה בזמננו כלנו בני אב אחד, כלנו מכירים ועובדים את השם הנכבד והנורא, ואין איש או משפחה או שבט אשר לבבו פונה מעם ה' חלילה, ולא ישמע בכל חוצות ישראל אחת מן התועבות אשר נעשו בימים הקודמים ההם, ועכ"ז עונות אבותינו על שכמנו, ועל זה אמרו ישראל לא יתכן דרך אדני (יחזקאל שם, כ"ח), לכן אמר משה רבינו עליו השלום הנסתרות לה' אלהינו, זהו אחת מן הנסתרות שיגלה השם לקץ מועד כאשר ייטב לו, ואין לנו להרהר אחריו, שהחכמה העליונה ומדת דקו ראו שעד עתה אינו

מועד

ל (א) וְהָיָה כִי־יָבֹאוּ עָלֶיךָ
כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה אֲשֶׁר נָתַתִּי
לְפָנֶיךָ וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל־לְבָבֶךָ
בְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדִּיחֲךָ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה׃ (ב) וְשַׁבְתָּ עַד־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְקֹלוֹ
כְּכֹל אֲשֶׁר־אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם
אַתָּה וּבָנֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־
נַפְשֶׁךָ׃ (ג) וְשָׁב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
אֶת־שְׁבוּתְךָ וְרִחֲמֶךָ וְשָׁב
וקבצך

ל (א) וִיהֵי אֲרֵי יֵיתוּן עֲלָךְ
כָּל פִּתְגָמַיָא הָאִלֵּין
בִּרְכָן וּלְוָטִין דִּי יְהָבִית
קֳדָמָךְ וְתָתֵיב לְלִבָּךְ
בְּכָל עַמְמַיָא דִּי אַגְלָךְ
יְיָ אֱלָהָךְ לְתַמָּן׃
(ב) וּתְתוּב לְדַחַלְתָּא דַּייָ
אֱלָהָךְ וּתְקַבֵּיל לְמֵימְרֵיהּ
כְּכֹל דִּי אֲנָא מְפַקֵּד לָךְ
יוֹמָא דֵין אַתְּ וּבְנָךְ בְּכָל
לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ׃
(ג) וִיתִיב יְיָ אֱלָהָךְ יַת
שְׁבִי גָלְוָתָךְ וִירַחֵם עֲלָךְ
ויתוב

תולדות אהרן ושב וכו' מגלה כ"ט א':

רש"י

ל (ג) ושב ה' אלהיך את שבותך. היה לו לכתוב והשיב את שבותך רבותינו למדו מכאן כביכול שהשכינה שרויה עם ישראל בצרות (ע"ד עמו אנכי בצרה) וכשנגאלין הכתיב גאולה לעצמו שהוא ישוב עמהם. ועי"ל שגדול יום קבוץ גליות ובקושי כאלו הוא עצמו צריך להיות אוחז בידיו ממש איש איש ממקומו
כענין

באור

מועד נכון לקבץ פזורי ישראל ולהושיבם על אדמתם, אבל הנה ימים באים נאם ה' וזרעתי את בית ישראל ואת בית יהודה (ירמיה שם כ"ז), בימים ההם לא יאמרו עוד אבות אכלו בסר ושני בנים תקהינה. והנגלת לנו ולבנינו, עתה מחפץ השם, הוא לעשות את כל דברי התורה הזאת, כלומר אין לנו ולבנינו כ"א לעשות ולשמור את כל דברי התורה ולחכות לישועת ה'. וא"כ הוא מחובר היטב אל מאמר וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה].

ל (ג) ושב, כמו והשיב, ועל דעת רבי יהודה המדקדק הראשון הוא מענין השקט והנחה, הטעם ישקיט אותם ויניח להם מצרתם, וזה לא יתכן זולת השיבם אל מקומם, כי הגולה מארצו לא ישקוט, אף אם יהיה שם בתענוגים גדולים.
ומת

וְקִבֶּצְךָ מִכָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר הֱפִיצְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה׃
(ד) אִם־יִהְיֶה נִדַּחֲךָ בִּקְצֵה הַשָּׁמָיִם מִשָּׁם יְקַבֶּצְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקָּחֶךָ׃
(ה) וֶהֱבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יָרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירִשְׁתָּהּ וְהֵיטִבְךָ וְהִרְבְּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ׃
(ו) וּמָל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־לְבָבְךָ וְאֶת־לְבַב זַרְעֶךָ לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ לְמַעַן חַיֶּיךָ׃ חמישי שלישי
(ז) וְנָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵת כָּל־הָאָלוֹת הָאֵלֶּה
על

ויתוב ויכנשינך מכל עממיא די בדרך יי אלהך לתמן:
(ד) אם יהיין גלוותך בסיפי שמיא מתמן יכנשינך יי אלהך ומתמן ידברינך:
(ה) ויעילינך יי אלהך לארעא דיריתו אבהתך ותירתה ויוטיב לך ויסגינך מאבהתך:
(ו) ויעדי יי אלהך ית טפשות לבך וית טפשות לבא דבנך למרחם ית יי אלהך בכל לבך ובכל נפשך בדיל חייך:
(ז) ויתן יי אלהך ית כל לוטיא האלין על בעלי
דבבך

תולדות אהרן והביאך ערכין ל"ב ב': אשר ירשו שם שם. נדה מ"ז ב': ומל וכו' עקדה שער פ"ח. עקרים מ"ד פכ"ה.

רש"י

כענין שנאמר ואתם תלקטו לאחד אחד בני ישראל (ישעיה כ"ז). ואף בגליות
שאר

באור

(ד) בקצה השמים, כנגד ארץ ישראל. [אמר הכורם: בקצה השמים, בקצה הארץ, לפי שהרואה למרחוק נדמו לו כאלו השמים שוכבים על הארץ, ושם הוא קצה השמים].
(ה) והיטבך והרבך מאבתיך, כדבר מבואר שכל היעודים הללו לא נתקיימו לא היו ולא נבראו עד היום הזה, כי בימי בית שני לא היתה הגאולה שלימה כידוע, אבל כל הפרשה הזאת הבטחה לעתיד, כמו שכתב הרמב"ן ז"ל.
(ו) ומל ה' אלהיך את לבבך, כל דבר יתר היוצא מן השעור הראוי אל התכלית וראוי להסירו ולהשליכו יקרא ערלה, והסרתו יקרא מילה. והנה ערלת הלב כנוי למחשבות הבלי שוא, ותשוקת דברי מותר, המטעים את השכל ומונעים אותו מדעת טוב ורע, והסרתם תקרא מילת הלב, אמר כאשר תשתדל לשוב אל ה' אלהיך, גם הוא יעזור אותך ויכונן את לבבך אל אהבתו, באופן שתכיר טובו וחסדו ואז תאהבנו בהכרח, וזה יעשה
למען

עַל־אֹיְבֶיךָ וְעַל־שֹׂנְאֶיךָ אֲשֶׁר
רְדָפוּךָ׃ (ח) וְאַתָּה תָשׁוּב וְשָׁמַעְתָּ
בְּקוֹל יְהוָה וְעָשִׂיתָ אֶת־כָּל־
מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם׃
(ט) וְהוֹתִירְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל ׀
מַעֲשֵׂה יָדֶךָ בִּפְרִי בִטְנְךָ וּבִפְרִי
בְהֶמְתְּךָ וּבִפְרִי אַדְמָתְךָ לְטֹבָה
כִּי ׀ יָשׁוּב יְהוָה לָשׂוּשׂ עָלֶיךָ
לְטוֹב כַּאֲשֶׁר־שָׂשׂ עַל־אֲבֹתֶיךָ׃
(י) כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו הַכְּתוּבָה
בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה כִּי תָשׁוּב
אֶל־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ
וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ׃ ס ששי (יא) כִּי
הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוְּךָ הַיּוֹם לֹא־נִפְלֵאת הִוא

ממך

דְבָבָךְ וְעַל סַנְאָךְ דִּרְדָפוּנָךְ׃ (ח) וְאַתְּ תְּתוּב וּתְקַבֵּיל לְמֵימְרָא דַּייָ וְתַעְבֵּיד יָת כָּל פִּקּוֹדוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַקֵּד לָךְ יוֹמָא דֵין׃ (ט) וְיוֹתְרִינָךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל עוֹבָדֵי יְדָךְ בִּוְלָדָא דִמְעָךְ וּבִוְלָדָא דִבְעִירָךְ וּבְאִבָּא דְאַרְעָךְ לְטָבָא אֲרֵי יְתוּב יְיָ לְמֶחְדֵּי עֲלָךְ לְטָב כְּמָא דִי חֲדִי עַל אֲבָהָתָךְ׃ (י) אֲרֵי תְקַבֵּיל לְמֵימְרָא דַּייָ אֱלָהָךְ לְמִטַּר פִּקּוֹדוֹהִי וּקְיָמוֹהִי דִּכְתִיבִין בְּסֵפֶר אוֹרַיְתָא הָדֵין אֲרֵי תְתוּב לְדַחַלְתָּא דַּייָ אֱלָהָךְ בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ׃ (יא) אֲרֵי תַפְקֶדְתָּא הָדָא דִּי אֲנָא מְפַקֵּד לָךְ יוֹמָא דֵין לָא מְפָרְשָׁא הִיא מִנָּךְ וְלָא

רחיקא

תולדות אהרן לא נפלאת עקדה מבוא שער י'. עקרים מ"ד פכ"ה:

ר ש" י

שאר האומות מלינו כן ושבתי את שבות בני עמון (ירמיה מ"ט): (יא) לא נפלאת הוא ממך. לא מכוסה היא ממך' כמו שנאמר כי יפלא אחרי יתכסי ותרד פלאים (איכה א')

ותרד

ב א ו ר

למען יהיו לך חיי עד. והענין כמו שאמרו הבא לטהר מסייעין אותו, כי כאשר יוסיף האדם לשקוד על דלתי החכמה ולהשתדל בעשות הטוב, כן יטהר לבו מכל סיג, וכן יוסיף לו אומץ נגד תעתועי היצר, וכל המשתדל לאהוב את השם סופו שיאהבנו. (ט) והותירך, יתן לך יתרון. (יא) נפלאת, מופרשת ומובדלת ממך, שלא תוכל

לעשותה

מִמְּךָ וְלֹא־רְחֹקָה הִוא: (יב) לֹא בַשָּׁמַיִם הִוא לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה־לָּנוּ הַשָּׁמַיְמָה וְיִקָּחֶהָ לָּנוּ וְיַשְׁמִעֵנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה: (יג) וְלֹא־מֵעֵבֶר לַיָּם הִוא לֵאמֹר מִי יַעֲבָר־לָנוּ אֶל־עֵבֶר הַיָּם וְיִקָּחֶהָ לָּנוּ וְיַשְׁמִעֵנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה: (יד) כִּי־קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ

לעשתו

רְחִיקָא הִיא: (יב) לָא בִשְׁמַיָּא הִיא לְמֵימַר מַן יִסַּק לָנָא בִשְׁמַיָּא וְיִסְבַהּ לָנָא וְיַשְׁמְעִנָנָא יָתַהּ וְנַעְבְּדִינַהּ: (יג) וְלָא מֵעִבְרָא לְיַמָּא הִיא לְמֵימַר מַן יִעְבַּר לָנָא לְעִבַר יַמָּא וְיִסְבַהּ לָנָא וְיַשְׁמְעִנָנָא יָתַהּ וְנַעְבְּדִינַהּ: (יד) אֲרֵי קָרִיב לְוָתָךְ פִּתְגָמָא לַחֲדָא

בפומך

תולדות אהרן לא בשמים ערובין נ"ה א' · ב"מ נ"ט ב' : כי קרוב ערובין נ"ד א' :

רש"י

ותרד במטמוניות מכוסה וחבושה בטמון: (יב) לא בשמים הוא. שאילו היתה בשמים היית צריך לעלות אחריה וללמדה: (יד) כי קרוב אליך. התורה נתנה

לכם

באור

לעשותה. (יב) לא בשמים הוא, פירוש נפלאת, כי השמים הם מופלאים מבני האדם. (יג) מעבר לים, פירוש רחוקה, (יד) בפיך ובלבבך, שכל המצות עיקרה הלב, ויש מהם זכר בפה לחזוק הלב ויש מעשה כדי שיזכור בפה (הראב"ע), והמעשה גרידא בלא לב הוא כגוף בלא נשמה, יאמר בכל עת ובכל מקום שתרצה אף אם תהיה נדח בקצה השמים, תוכל לשוב אל ה' אלהיך ולעשות ככל אשר צוך, אם תתודה בפה עוון אבותיך, ותכונן את לבך לאהבה אותו ולדבקה בו כל הימים, והדברים האלו ברשותו ובחירתו של אדם הם נתונים, קרובים אליו מאוד. [אמר הכורם: בפיך ובלבבך לעשותו, עבודת מחשבה לבדה, והיא התבוננות הנפש, יושר הדעת, והשגת המדות הטובות, אף שהיא רצויה בעיני השם, איננה מועלת כלום אם לא התגלה לאחרים בפועל. וכן אמרו חכמינו: לא המדרש (והוא החקירה) עקר אלא המעשה. וא"כ עבודת מחשבה לבדה איננה שלימה, עד שנתלוה אליה עבודת מעשה, וכן עבודת מעשה לבדה היא חסרה, אם לא קדמה אליה העיון ממחקר חכמי תורה, כי מי שנפשו ריקה מכל ידיעה ולמוד לא ימלט שיפול בשגות או שיעשה המצוה שלא כהוגן, וזהו מה שאמרו לא עם הארץ חסיד, אם איש בער ומנוער מכל מדע ולמוד עושה את הטוב, אינו עושהו על אופן הראוי לאיש חסיד. ובכלל כל מחשבה טובה ועיון מוסרי בלי מעשה הם כרות

בלי

לַעֲשֹׂתוֹ׃ ס שביעי רביעי (טו) רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת־הַחַיִּים וְאֶת־הַטּוֹב וְאֶת־הַמָּוֶת וְאֶת־הָרָע׃ (טז) אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֺתָיו וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחָיִיתָ וְרָבִיתָ וּבֵרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃

ואם

בְּפוּמָךְ וּבְלִבָּךְ לְמֶעְבְּדַהּ׃ (טו) חֲזֵי יְהָבִית קֳדָמָךְ יוֹמָא דֵין יָת חַיֵּי וְיָת טַבְתָא וְיָת מוֹתָא וְיָת בִּישְׁתָא׃ (טז) דִּי אֲנָא מְפַקֵּד לָךְ יוֹמָא דֵין לְמִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ לִמְהַךְ בְּאוֹרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָמוֹהִי וּלְמִטַּר פִּקּוֹדוֹהִי וּקְיָמוֹהִי וְדִינוֹהִי וְתֵיחֵי וְתִסְגֵּי וִיבָרְכִנָךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּאַרְעָא דִּי אַתְּ עָלֵיל תַּמָּן

למירתה

תולדות אהרן את החיים עקדת שער ז׳ ושער ק״א :

רש״י

להם בכתב ובעל פה: (טו) את החיים ואת הטוב. זה תלוי בזה, אם תעשה טוב הרי לך חיים ואם תעשה רע הרי לך המות והכתוב מפרש והולך היאך: (טז) אשר אנכי מצוך היום לאהבה. הרי הטוב וכו תלוי: וחיית ורבית. הרי החיים:

ואם

באור

בלי גוף, וכל מעשה בעבודת ה׳ בלי התעוררות הלב הוא כגוף בלא רוח, (מדברינו בספר אמרי שפר ת״ר סי׳ קי״ג קי״ד קמ״ז). ועל הדברים האלו כאן נאמרו בפיך ובלבבך לעשותו, פיך זהו הלמוד, בלבבך, העיון, ולעשותו, היא עבודת ה׳ בגלוי]. (טו) החיים, הידועים, והם המאושרים והנצחיים, כלל כל הברכות והטובות כלם. הטוב, הפרטי, כעושר ובריאת הגוף וחכמה וכבוד ודומיהם, ומות ורע הפך. (טז) לאהבה את ה׳ וגו׳, עקר ותכלית לכל המצות כלם, ואם אין אהבת המקום אין כלום. ללכת בדרכיו, כי האוהב מתאוה ומשתוקק להדבק עם הנאהב, הולך אחריו להיות קרוב לו, בכל מקום שהוא פונה, וכן יעשה כמעשהו למען הדמות לו בכל יכלתו, כן האוהב את השם ישתדל להדבק בו, ללכת בדרכיו כפי אשר הם ידועים לנו, והם דרכי החכמה והצדק והיושר והחסד והחנינה, ואהבת בני אדם, והצנע לכת עם ה׳ ועם בריותיו, והמעלה הנשגבה כזאת אשרי מי שזוכה אליה נקראת קרבת אלהים, אשר עליה אמר המשורר ואני קרבת אלהים לי טוב (תהלים ע״ג כ״ח), כי אין בטובה למעלה ממנה, ולה אנו מצפים ומיחלים לעה״ב. וחקתיו, אף אם לא תדע למה נתנו, די לך לדעת שהם דרכי השם ב״ה. וחיית, זהו תשובת התנאי, אז תחיה.

ורבית

לְמֵירְתַהּ: (יז) וְאִם יִתְפְּנֵי לִבָּךְ וְלָא תְקַבֵּיל וְתִטְעֵי וְתִסְגּוּד לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא וְתִפְלְחִינּוּן: (יח) חַוֵּיתִי לְכוֹן יוֹמָא דֵין אֲרֵי מֵיבַד תֵּיבְדוּן לָא תוֹרְכוּן יוֹמִין עַל אַרְעָא דִּי אַתְּ עָבַר יָת יַרְדְּנָא לְמֵיעַל לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ: (יט) אַסְהֵידִית בְּכוֹן יוֹמָא דֵין יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא חַיֵּי וּמוֹתָא יְהַבִית קֳדָמָךְ בִּרְכָן וּלְוָטִין וְתִתְרְעֵי בְּחַיֵּי

בדיל

(יז) וְאִם־יִפְנֶה לְבָבְךָ וְלֹא תִשְׁמָע וְנִדַּחְתָּ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבַדְתָּם: מפטיר
(יח) הִגַּדְתִּי לָכֶם הַיּוֹם כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן לֹא־תַאֲרִיכֻן יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתָּה עֹבֵר אֶת־הַיַּרְדֵּן לָבוֹא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ:
(יט) הַעִידֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ הַחַיִּים וְהַמָּוֶת נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים לְמַעַן

תחיה

תולדות אהרן ואם יפנה סוכה מ"ז ב' : החיים וכו' עקרים מ"א פ"ט :

רש"י

(יז) ואם יפנה לבבך. הרי הרע : (יח) כי אבד תאבדון. הרי המות : (יט) העדתי בכם היום את השמים ואת הארץ. שהם קיימים לעולם וכאשר תקרא אתכם הרעה יהיו עדים שאני התריתי בכם בכל זאת. דבר אחר העידותי בכם היום את השמים וגו' אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל הסתכלו בשמים שבראתי לשמש אתכם שמא שנו את מדתם שמא לא עלה גלגל חמה מן המזרח והאיר לכל העולם כענין שנאמר וזרח השמש ובא השמש הסתכלו בארץ שבראתי לשמש אתכם שמא שנתה מדתה שמא זרעתם אותה ולא צמחה או שמא זרעתם חטים והעלתה שעורים. ומה אלו שנעשו לא לשכר ולא להפסד. אם זוכין אין מקבלין שכר ואם חוטאין אין מקבלין פורענות לא שנו את מדתם. אתם שאם זכיתם תקבלו שכר ואם חטאתם תקבלו פורענות על אחת כמה וכמה : ובחרת בחיים. אני מורה לכם שתבחרו בחלק החיים

באור

ורבית, בכל טוב. [אמר הכותב : לאהבה את ה', באורנו ענין אהבת השם למעלה (ו' ה')]. (יז) ואם יפנה לבבך, מעם ה' אלהיך, שלא ללכת בדרכיו. (יח) כי אבד תאבדון, פירוש המות והרע, כי יאבדו הם ובניהם וקניינם : (יט) את השמים ואת הארץ, שהם קיימים לעולם, וכאשר תקרא אתכם הרעה יהיו עדים שאני התריתי

תִּחְיֶה אַתָּה וְזַרְעֶךָ׃ (כ) לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ וּלְדָבְקָה־בוֹ כִּי הוּא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ לָשֶׁבֶת עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֵת לָהֶם׃ פ

סדר וילך

לא (א) וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל׃ (ב) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
בן

בְּדִיל דְּתֵיחֵי אַתְּ וּבְנָךְ׃ (כ) לְמִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ לְקַבָּלָא בְּמֵימְרֵיהּ וּלְקָרְבָא לְדַחַלְתֵּיהּ אֲרֵי הוּא חַיָּיךְ וְאוֹרְכוּת יוֹמָךְ לְמִיתַּב עַל אַרְעָא דִּי קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתָךְ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְמִתַּן לְהוֹן׃
לא (א) וַאֲזַל מֹשֶׁה וּמַלֵּיל יָת פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין עִם כָּל יִשְׂרָאֵל׃ (ב) וַאֲמַר לְהוֹן בַּר מְאָה
ועשרין

תולדות אהרן לאהבה וכו' נדרים ס"ב א' : כי הוא חייך ברכות ל"ה א' שבת י"ג א' . פסחים מ"ט ב' . קדושין מ' א' : ויאמר וכו' ר"ה י"א א' . סוטה י"ג ב' . קדושין ל"ח א' :

רש"י

החיים כאדם האומר לבנו בחר לך חלק יפה בנחלתי ומעמידו על חלק היפה ואומר לו את זה ברור לך . ועל זה נאמר (תהלים ט"ז) ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי הנחת ידי על גורל הטוב לומר את זה קח לך:

לא (א) וילך משה וגו' . לא אוכל עוד לצאת ולבוא . יכול שתשש כחו תלמוד לומר לא כהתה עינו ולא נס לחה אלא מהו לא אוכל איני רשאי שנטלה
ממני

באור

בהם בכל זאת, וכן אמר על האבן תהיה בנו לעדה. ובחרת בחיים, יש לך לבחור בחיים טובים ומאושרים, ופירש כי החיים המאושרים הם לאהבה את ה', כמו שבארנו, ואין אושר והצלחה לנפש האדם זולת אהבת השם יתעלה. [אמר המגיה: העדתי בכם היום את השמים ואת הארץ, עיין באורנו על עד ביני ובינך (בראשית לא מ"ח). ובחר משה רע"ה בשמים ובארץ, כדי שבכל מקום ובכל זמן יראו העדים לפניהם].
(כ) הוא חייך, לאהבה את השם, כי אהבה הוא מקור הפעל (דאז ליעבען), ויתכן לבא בלשון זכר, ואם יהיה שם המקרה (דיא ליעבע), יבא בלשון נקבה.

לא (א) וילך משה, התעורר לזה, כמו וילך איש מבית לוי (שמות ב' א'), ויעל
ויעבור

ועשרין שנין אנא יומא דין לית אנא יכיל עוד למפק ולמיעל ויי אמר לי לא תעבר ית ירדנא הדין: (ג) יי אלהך הוא עבר קדמך הוא ישיצי

ית

בן־מאה ועשרים שנה אנכי היום לא־אוכל עוד לצאת ולבוא ויהוה אמר אלי לא תעבר את־הירדן הזה: (ג) יהוה אלהיך הוא עבר לפניך הוא־

ישמיד

רש"י

ממני הרשות ונתנה ליהושע: (ב) וה' אמר אלי. זהו פי' לא אוכל עוד לצאת ולבא לפי שה' אמר אלי: אנכי היום. היום מלאו ימי ושנותי. ביום זה נולדתי וביום זה אמות. ד"א לצאת ולבא בדברי תורה· מלמד שנסתתמו ממנו מסורות ומעיינות

באור

ויפקוד (לעיל י"ז י"ג) · נתן אל לבו לנחם את ישראל על מיתתו. (ב) בן מאה ועשרים שנה, זקן ושבע ימים, ואין להתעצב על מיתתי. לא אוכל עוד לצאת ולבוא, יכול שתשש כחו. ת"ל לא כהתה עינו ולא נס לחה (לקמן ל"ד ז'), אלא מהו לא אוכל? איני רשאי שנטלה ממני הרשות ונתנה ליהושע, כן פירש"י ז"ל, ולפי דבריו מאמר וה' אמר אלי וגו' ענינו לפי שה' אמר אלי. ואין הפי' הזה נכון בעיני הרמב"ן ז"ל, ועל דעתו אמר משה לישראל דברים אשר לא כן, כדי לנחמם, וגם זה איננו מחוור· ויתכן שאין במשמעות לא כהתה עינו ולא נס לחה, שנשאר על כל כחתו כאשר היה בימי נעוריו, בלי שנוי כלל, כי אם שהיה זקן בריא מתחזק בכל חושיו ובכחות נפשו בשלמות, ואולי שעם כל זה הרגיש בעצמו שאין לו עוד מדת הגבורה והכח לשאת את משא העם טרחם וריבם, ולצאת ולבא לפניהם למלחמה, ומנהיג האומה כזאת ושר צבא מלחמת ה', לא די לו שיהיה בריא מתחזק בחושיו ובכחות נפשו כראוי, כי אם צריך שיהיה גבור חיל ורב פעלים, שוקד להשגיח בעניני האומה ולדעת צרכיה ולפקוד עליה מן הבקר עד הערב, וגם בלילה לא ישכב לבו, כי יצטרך למחשבות רבות ותחבולות עמוקות ליישר ההנהגותיה בעתות השלום, אף כי בצאתה על אויביה, לא ייעף ולא יגע מרוב ענין ועבודה קשה, ואין בזה תפארת לזקן, וכבר אמר החכם תפארת בחורים כחם והדר זקנים שיבה, (משלי כ' כ"ט). וגדולה מזו אמרו רז"ל לא אוכל עוד לצאת ולבא בדברי תורה, מלמד שנסתתמו ממנו מסורות ומעיינות החכמה, כוונתיהם על דעתי לא שנתעלמו ממנו דרכי התורה והחכמה, אלא שנתמעט בו הכח למסור את חכמתו לאחרים· ולהפיץ את מעיינות בינתו לחוץ. ולזה דקדקו לומר מסורות ומעיינות החכמה, כי למסורות לאחרים וללמדם חכמה ובינה צריך עקידה רבה והשתדלות דברים ומשא ומתן, ואין זה בכח ותולדות הזקן. וזהו לא אוכל עוד לצאת ולבא בדברי תורה, הכוונה למסורות לכם את דרכי ה' וללחום מלחמת תורתו, כי זהו ענין לצאת ולבא. וה' אמר אלי, וגם אם הייתי יכול לצאת ולבא, הנה ה' אמר אלי לא תעבור. (ג) ה' אלהיך הוא

יַשְׁמִיד אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה
מִלְּפָנֶיךָ וִירִשְׁתָּם יְהוֹשֻׁעַ הוּא
עֹבֵר לְפָנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
יְהוָה׃ שני (ד) וְעָשָׂה יְהוָה לָהֶם
כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְסִיחוֹן וּלְעוֹג מַלְכֵי
הָאֱמֹרִי וּלְאַרְצָם אֲשֶׁר הִשְׁמִיד
אֹתָם׃ (ה) וּנְתָנָם יְהוָה לִפְנֵיכֶם
וַעֲשִׂיתֶם לָהֶם כְּכָל־הַמִּצְוָה
אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם׃ (ו) חִזְקוּ
וְאִמְצוּ אַל־תִּירְאוּ וְאַל־תַּעַרְצוּ
מִפְּנֵיהֶם כִּי ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא
הַהֹלֵךְ עִמָּךְ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא
יַעַזְבֶךָּ׃ ס שלישי חמישי (ז) וַיִּקְרָא
מֹשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמֶר אֵלָיו
לְעֵינֵי כָל־יִשְׂרָאֵל חֲזַק וֶאֱמָץ
כי

קמץ בסגולתא

תרגום אונקלוס

יַת עַמְמַיָּא הָאִלֵּין מִן
קֳדָמָךְ וְתֵירְתִינּוּן יְהוֹשֻׁעַ
הוּא עָבַר קֳדָמָךְ כְּמָא דִי
מַלֵּיל יְיָ׃ (ד) וְיַעֲבֵיד יְיָ
לְהוֹן כְּמָא דַעֲבַד לְסִיחוֹן
וּלְעוֹג מַלְכֵי אֱמוֹרָאָה
וּלְאַרְעֲהוֹן דִּי שֵׁיצֵי
יָתְהוֹן׃ (ה) וְיִמְסְרִינּוּן יְיָ
קֳדָמֵיכוֹן וְתַעְבְּדוּן לְהוֹן
כְּכָל תַּפְקֵידְתָּא דִּי פַּקֵּדִית
יָתְכוֹן׃ (ו) תַּקִּיפוּ וְאַלִּימוּ
לָא תִדְחֲלוּן וְלָא תִתַּבְרוּן
מִן קֳדָמֵיהוֹן אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ
מֵימְרֵיהּ מְדַבַּר קֳדָמָךְ לָא
יִשְׁבְּקִינָּךְ וְלָא יְרַחֲקִינָּךְ׃
(ז) וּקְרָא מֹשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ
וַאֲמַר לֵיהּ לְעֵינֵי כָל
יִשְׂרָאֵל תְּקֵיף וֶאֱלַים אֲרֵי
את

רש"י

ומעיינות החכמה: (ו) לא ירפך. לא יתן לך רפיון להיות נעזב ממנו: (ז) כי
אתה

באור

עבר לפניך וגו', אין לכם צורך בהנהגתי, כי ה' ישמיד הגוים לפניך, והוא צוה את
יהושע שיעבור לפניך, כי כבר ראיתם מה שעשה השם לסיחון ולעוג. [אמר הכותב:
יהושע הוא עובר לפניך, שאין די לעם במנהיג בלתי נראה ובלתי מוחש, וצריך להם
מנהיג שיכלו לראות עכ"פ, אף אם אין שומעים את קולו, ואינם יכולים לדבר עמו.
והראיה קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש וגו' (שמות לב, א)].
(ה) ועשיתם להם, לשמור מצותם. (ו) לא ירפך, לא יתן לך רפיון להיות נעזב
ממנו, כ"כ רש"י ז"ל. וכוונת הרב ז"ל שלא תאמר לא ירפך, לא יעשה אותך רפה.
שאין

כִּי אַתָּה תָּבוֹא אֶת־הָעָם הַזֶּה
אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה
לַאֲבֹתָם לָתֵת לָהֶם וְאַתָּה
תַּנְחִילֶנָּה אוֹתָם׃ (ח) וַיהוָה
הוּא ׀ הַהֹלֵךְ לְפָנֶיךָ הוּא יִהְיֶה
עִמָּךְ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַעַזְבֶךָּ לֹא
תִירָא וְלֹא תֵחָת׃ (ט) וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה
אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת וַיִּתְּנָהּ אֶל־
הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי הַנֹּשְׂאִים אֶת־
אֲרוֹן בְּרִית יְהוָה וְאֶל־כָּל־
זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ רביעי (י) וַיְצַו מֹשֶׁה
אוֹתָם לֵאמֹר מִקֵּץ ׀ שֶׁבַע שָׁנִים

במעד

אַתְּ תֵּיעוֹל עִם עַמָּא הָדֵין
לְאַרְעָא דִּי קַיֵּים יְיָ
לַאֲבָהַתְהוֹן לְמִתַּן לְהוֹן
וְאַתְּ תַּחְסְנִינַהּ יָתְהוֹן׃
(ח) וַיְיָ הוּא מְדַבַּר קֳדָמָךְ
מֵימְרֵיהּ יְהֵי בְּסַעֲדָךְ לָא
יִשְׁבְּקִינָךְ וְלָא יְרַחֲקִינָךְ
לָא תִדְחַל וְלָא תִתָּבַר׃
(ט) וּכְתַב מֹשֶׁה יָת
אוֹרַיְתָא הָדָא וִיהָבַהּ
לְכָהֲנַיָּא בְּנֵי לֵוִי דְּנָטְלִין
יָת אֲרוֹן קְיָמָא דַּייָ וּלְכָל
סָבֵי יִשְׂרָאֵל׃ (י) וּפַקֵּד
מֹשֶׁה יָתְהוֹן לְמֵימַר מִסּוֹף

שבע

תולדות אהרן כי אתה תבוא סנהדרין ח' א' : ויכתב גיטין נ"ט ב' : מקץ ר"ה י"ב ב'. סוטה מ"א א' :

רש"י

אתה תבוא את העם הזה. הרי את תיעול עם עמא הדין משה א"ל ליהושע זקנים שבדור יהיו עמך הכל לפי דעתן ועצתן אבל הקב"ה אמר ליהושע כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ אשר נשבעתי להם תביא על כרחם הכל תלוי בך טול מקל והך על קדקדן דבר אחד לדור ולא שני דברים לדור: (ט) ויכתב משה וגו' ויתנה. כשנגמרה כולה נתנה לבני שבטו: (י) מקץ שבע שנים. בשנה ראשונה של שמיטה שהיא

באור

שאין בזה חדוש, אבל כוונת הכתוב שלא ירף ממנו, ולא יתן לו רפיון לבלתי היות במורתו. (ז) כי אתה תבוא את העם הזה, את כמו עם, כתרגומו ארי את תיעול עם עמא הדין. (ט) ויכתב משה את התורה הזאת, כשנגמרה כלה נתנה לבני שבטו, שהם מורי התורה. [אמר הכורם: ויתנה אל הכהנים, כשנגמרה כלה נתנה לבני שבטו (רש"י), ותמהני עליו, שהרי הכתוב אומר בפירוש ואל כל זקני ישראל, וא"כ לא לבני שבטו לבד נתנה]. (י) מקץ שבע שנים, בשנה ראשונה של שמטה, שהיא השנה השמינית. ולמה קורא אותה שנת השמטה, שעדיין שביעית נוהגת בה בקציר

של

בְּמֹעֵד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בְּחַג הַסֻּכּוֹת׃ (יא) בְּבוֹא כָל־יִשְׂרָאֵל לֵרָאוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר תִּקְרָא אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת נֶגֶד כָּל־יִשְׂרָאֵל בְּאָזְנֵיהֶם׃ (יב) הַקְהֵל אֶת־הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַטַּף וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וּלְמַעַן יִלְמְדוּ וְיָרְאוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְשָׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת׃

ובניהם

שְׁבַע שְׁנִין בִּזְמַן שַׁתָּא דִשְׁמִטְתָּא בְּחַגָּא דִמְטַלַּיָא׃ (יא) בְּמֵיתֵי כָל יִשְׂרָאֵל לְאִתְחֲזָאָה קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּאַתְרָא דִי יִתְרְעֵי תִּקְרֵי יָת אוֹרָיְתָא הָדָא קֳדָם כָּל יִשְׂרָאֵל וְתַשְׁמְעִינוּן׃ (יב) אַכְנֵשׁ יָת עַמָּא גּוּבְרַיָּא וּנְשַׁיָּא וְטַפְלָא וְגִיּוֹרָךְ דִּי בְקִרְוָךְ בְּדִיל דְּיִשְׁמְעוּן וּבְדִיל דְּיֵילְפוּן וְיִדְחֲלוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן וְיִטְּרוּן לְמֶעְבַּד יָת כָּל פִּתְגָּמֵי אוֹרָיְתָא

הדא

תולדות אהרן בבוא חגיגה ג' א' · סוטה שם : באזניהם חגיגה שם· ע"א ב' : הקהל שם שם :

רש"י

שהיא השמינית. ולמה קורא אותה שנת השמטה שעדיין שביעית נוהגת בה בקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית: (יא) תקרא את התורה הזאת· המלך היה קורא מתחלת אלה הדברים כדאיתא במסכת סוטה על בימה של עץ שהיו עושין בעזרה: (יב) האנשים· ללמוד: והנשים. לשמוע: והטף· למה באו לתת שכר

למביאיהם

באור

של שביעית היוצא למוצאי שביעית (רש"י). [אמר הכורם: מקץ שבע שנים, יתכן שלפי שהשנה שעברה היתה שנת השמטה, ושביתה כללית מכל עבודות השדה, כי לא זרעו ולא קצרו, והבטלה מביאה לידי התרשלות בעשיית המצות ולידי חטאים ועונות· לכן היה צורך לעורר לבנם מחדש על דבר ה' ומצותיו' זהו לדעתנו טעם קריאת התורה בהקהל בהכנסת שנה ראשונה לשמטה]. (יא) תקרא את התורה הזאת, המלך היה קורא מתחלת אלה הדברים כדאיתא במסכת סוטה (דף מ"א), על בימה של עץ שהיו עושים בעזרה. (יב) למען ישמעו ולמען ילמדו, האנשים והנשים, כי גם הם שומעות

ולומדות

(יג) וּבְנֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ
יִשְׁמְעוּ וְלָמְדוּ לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתֶּם
חַיִּים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם
עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה
לְרִשְׁתָּהּ׃ פ חמישי ששי
(יד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הֵן
קָרְבוּ יָמֶיךָ לָמוּת קְרָא אֶת־
יְהוֹשֻׁעַ וְהִתְיַצְּבוּ בְּאֹהֶל מוֹעֵד
וַאֲצַוֶּנּוּ וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ
וַיִּתְיַצְּבוּ בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ (טו) וַיֵּרָא
יְהוָה בָּאֹהֶל בְּעַמּוּד עָנָן וַיַּעֲמֹד
עַמּוּד הֶעָנָן עַל־פֶּתַח הָאֹהֶל׃
(טז) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הִנְּךָ
שֹׁכֵב עִם־אֲבֹתֶיךָ וְקָם הָעָם
הַזֶּה וְזָנָה ׀ אַחֲרֵי ׀ אֱלֹהֵי נֵכַר־
הארץ

הָדָא׃ (יג) וּבְנֵיהוֹן דִּי לָא
יְדָעִין יִשְׁמְעוּן וְיִלְפוּן
לְמִדְחַל קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן
כָּל יוֹמַיָּא דִּי אַתּוּן קַיָּמִין
עַל אַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין
יָת יַרְדְּנָא תַּמָּן לְמֵירְתַהּ׃
(יד) וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה הָא
קְרִיבוּ יוֹמָךְ לִמְמָת קְרֵי
יָת יְהוֹשֻׁעַ וְאִתְעַתְּדוּ
בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא וַאֲפַקְּדִינֵּיהּ
וַאֲזַל מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ
וְאִתְעַתַּדוּ בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא׃
(טו) וְאִתְגְּלִי יְיָ בְּמַשְׁכְּנָא
בְּעַמּוּדָא דַּעֲנָנָא וְקָם
עַמּוּדָא דַּעֲנָנָא עַל תְּרַע
מַשְׁכְּנָא׃ (טז) וַאֲמַר יְיָ
לְמֹשֶׁה הָא אַתְּ שָׁכֵיב עִם
אֲבָהָתָךְ וִיקוּם עַמָּא הָדֵין
וְיִטְעֵי בָּתַר טָעֲוָת עַמְמֵי
ארעא

תולדות אהרן הן קרבו מ"ק כ"ח א': וילך וכו' סוטה י"ג ב': ויאמר וכו' סנהדרין צ' ב': וקם שם שם · יומא נ"ב ב':

ר ש" י

למביאיהם: (יד) ואצונו · ואזרזנו: (טז) נכר הארץ · גויי הארץ: (יז) והסתרתי
פני

ב א ו ר

ולומדות ליראה את ה'. (יג) ובניהם אשר לא ידעו וגו', הם הטף, כי ישמעו וישאלו והאבות ירגילום ויחנכו אותם, כי אין הטף יונקי שדים, אבל הם קטני השנים הקרובים להתחנך, וזהו טעם ולמדו ליראה בעתיד, כי למעלה אמר ולמדו ויראו. אבל רבותינו ז"ל אמרו האנשים ללמוד, והנשים לשמוע, והטף למה בא? ליתן שכר למביאיהם (הרמב"ן). (יד) ואצונו, כמו שנאמר להלן ויצו את יהושע. (טז) וזנה,
כונת

הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוּא בָא־שָׁמָּה
בְּקִרְבּוֹ וַעֲזָבַנִי וְהֵפֵר אֶת־בְּרִיתִי
אֲשֶׁר כָּרַתִּי אִתּוֹ׃ (יז) וְחָרָה
אַפִּי בוֹ בַיּוֹם־הַהוּא וַעֲזַבְתִּים
וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי מֵהֶם וְהָיָה לֶאֱכֹל
וּמְצָאֻהוּ רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת
וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הֲלֹא עַל
כִּי־אֵין אֱלֹהַי בְּקִרְבִּי מְצָאוּנִי
הָרָעוֹת הָאֵלֶּה׃ (יח) וְאָנֹכִי הַסְתֵּר
אַסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא עַל כָּל־
הָרָעָה אֲשֶׁר עָשָׂה כִּי פָנָה אֶל־
אֱלֹהִים אֲחֵרִים׃ (יט) וְעַתָּה כִּתְבוּ
לכם

אַרְעָא דִּי הוּא עָלֵיל לְתַמָּן
בֵּינֵיהוֹן וְיִשְׁבְּקוּן דַּחַלְתִּי
וִישַׁנּוּן יָת קְיָמִי דִּי גְזָרִית
עִמְּהוֹן׃ (יז) וְיִתְקוֹף רוּגְזִי
בְּהוֹן בְּעִדָּנָא הַהוּא
וְאַרְחֵיקִנּוּן וַאֲסַלֵּיק
שְׁכִינְתִּי מִנְּהוֹן וִיהוֹן
לְמִיבַז וִיעָרְעָן יָתְהוֹן
בִּישָׁן סַגִּיאָן וְעָקָן וְיֵימַר
בְּעִדָּנָא הַהוּא הֲלָא
מִדְּלֵית שְׁכִינַת אֱלָהִי בֵּינִי
אַרְעוּנִי בִּישָׁתָא הָאִלֵּין׃
(יח) וַאֲנָא סַלָּקָא אֲסַלֵּיק
שְׁכִינְתִּי מִנְּהוֹן בְּעִדָּנָא
הַהוּא עַל כָּל בִּישָׁתָא דִּי
עֲבַדוּ אֲרֵי אִתְפְּנִיאוּ בָּתַר
טָעֲוָת עַמְמַיָּא׃ (יט) וּכְעַן
כתובו

תולדות אהרן וחרה חגיגה ה׳ א׳ : הסתר שם שם · חולין קל״ט ב׳ : ועתה כתבו נדרים ל״ח א׳ · סנהדרין כ״א ב׳ · עקדה שער י״ט :

ר ש״ י

פני. כמו שאיני רואה בצרתם : (יט) את השירה הזאת · האזינו השמים עד
וכפר

ב א ו ר

כונת על האשה הנועדת בבעלה, והושאל על העוזב את השם ועובד הכוכבים. נכר הארץ, גויי הארץ (רש״י), כוונתו שאין נכר תואר לאלהים שאין הסמוך תואר הנסמך · אבל יחסר המתואר, כאלו אמר אחרי אלהי עם נכר, שהוא עם הארץ, ונקרא נכר. שהוא נכרי לישראל (ופרש בזה תלונת הרמב״ן ז״ל) · ולשון נכר מתורגם בל״א (באחרבאר) · שנם הוא הנחתו הראשונה על אדם נכרי, והושאל על רוע המזג והמדות האנושיות · בקרבו, שב על נכר, בקרב העם הנכר. (יז) והסתרתי פני, אסתיר השגחתי מהם · אין עיני ולבי אל העם הזה, כמו שאיני רואה בצרתם. והיה לאכל, לכל מבקשי נפשו' כי כן משפט האיש אשר יסלק השם ממנו השגחתו הפרטית, ויעזבהו ממנו עין חמלתו · עיד והיה לאכל. (יח) הסתיר אסתיר, אף אם יכירו כי אשמים הם, לא אחוס להם ולא אגאלם בהרעה לבדה והרהור תשובה, כי רעה גדולה עשו, בלכתם אחרי עבודת כוכבים, עד אשר ישובו אלי בתשובה גמורה, ויתודו את עונם ואת עון אבותם ·
כמ״ש

כְּתוֹבוּ לְכוֹן יַת תּוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא וְאַלְפַהּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל שַׁוְיַהּ בְּפוּמְהוֹן בְּדִיל דִּתְהֵי קֳדָמַי תּוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא לְסָהִיד בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (כ) אֲרֵי אֲעֵלִינוּן לְאַרְעָא דִּי קַיֵּמִית לַאֲבָהָתְהוֹן עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ וְיֵיכְלוּן וְיִשְׂבְּעוּן וְיִתְפַּנְּקוּן וְיִתְפְּנוּן בָּתַר טָעֲוַת עַמְמַיָּא וְיִפְלְחוּן לְהוֹן וְיַרְגְּזוּן קֳדָמַי וִישַׁנּוּן
יַת

לָכֶם אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלַמְּדָהּ אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שִׂימָהּ בְּפִיהֶם לְמַעַן תִּהְיֶה־לִּי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ששי שביעי
(כ) כִּי־אֲבִיאֶנּוּ אֶל־הָאֲדָמָה ׀ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתָיו זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ וְאָכַל וְשָׂבַע וְדָשֵׁן וּפָנָה אֶל־אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבָדוּם וְנִאֲצוּנִי וְהֵפֵר אֶת־
בריתי

תולדות אהרן ולמדה וכו' עירובין נ"ד ב': ואכל וכו' ברכות ל"ג א':

רש"י

וכפר אדמתו עמו: (כ) ונאצוני. והכעיסוני וכן כל ניאוץ לשון כעס: (כא) וענתה
השירה

באור

כמ"ש למעלה (ויקרא פ' ו'). (יט) את השירה הזאת, השירה אשר אגיד לך עתה, והיא האזינו השמים עד וכפר אדמתו. וקראה שירה כי ישראל יאמרוה תמיד בשיר וזמרה, וכן נכתבה על מקלב שירי, בהלמדת הדלתות, עם ההפסק במקומות הנעימה, כמבואר בפרשת בשלח ממשפט השירים בל"הק. ולמדה, הטעמים הקשים שיבאר לכם. שימה בפיהם, שתהיה השירה שגורה בפיהם. ומלת ולמדה גם שימה זרה, כי המשפט להיות ה"א ולמדה קמוץ, ותחת הדל"ת פתח קטן (הראב"ע). לעד בבני ישראל, כמו שאמר להלן וענתה השירה הזאת לפניו לעד, כטעם לא תענה ברעך, שהשירה הזאת תעיד לישראל בכך הגדתי להם מראש, וכך התריתי בם על כל המוצאות אותם. (כ) ונאצוני. והכעיסוני, וכן כל ניאוץ לשון כעס, (רש"י), ונראה שהונח על המאס ומבזה ברצון לבו הדבר המעולה והיקר, כמו כל תוכחתי (משלי א' כ"ט), ועצת עליון נאצו (תהלים ק"ז י"א), וכן הפעל הכבד ממנו, ואת אמרת קדוש ישראל נאצו (ישעיה ה' כ"ד). והועתק הבנין הכבד ממנו אל ענין הכעס, לפי שהמנאץ מוליד כעס והרון בלב המנואץ. ובחק השם יתעלה יאמר לשבר את האזן כלשון בני אדם. (ופי' ובוצע ברך נאץ ה' (תהלים י' ג'), נראה שהוא כפל הענין שאמר בראש הכתוב, כי הלל רשע על תאות נפשו, שהרשע מתהלל על עצמו בלכתו אחרי תאותו, והבוצע מתברך בלבבו על אשר ניאץ את השם). [אמר הבורם: ודשן, כתרגומו ויתפנקון, שיהיו מעונגים אל התאות המותרות והתענוגים שמוציאין את האדם מדרכי המוסר, וכן העתיק הרמב"מן (מונד אין וואללוסט
לטבען

בְּרִיתִי׃ (כא) וְהָיָה כִּי־תִמְצֶאןָ אֹתוֹ רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת וְעָנְתָה הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָנָיו לְעֵד כִּי לֹא תִשָּׁכַח מִפִּי זַרְעוֹ כִּי יָדַעְתִּי אֶת־יִצְרוֹ אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה הַיּוֹם בְּטֶרֶם אֲבִיאֶנּוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבָּעְתִּי׃ (כב) וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת בַּיּוֹם הַהוּא

וילמדה

יָת קְיָמִי׃ (כא) וִיהֵי אֲרֵי יְעָרְעָן יָתְהוֹן בִּישָׁן סַגִּיאָן וְעָקָן וּתְתֵיב תּוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא קֳדָמוֹהִי לְסָהִיד אֲרֵי לָא תִתְנְשֵׁי מִפּוּם בְּנֵיהוֹן אֲרֵי גְלֵי קֳדָמַי יִצְרֵיהוֹן דִּי אִנּוּן עָבְדִין יוֹמָא דֵין עַד לָא אַעֱלִינּוּן לְאַרְעָא דִּי קַיֵּמִית׃ (כב) וּכְתַב מֹשֶׁה יָת תּוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא בְּיוֹמָא

ההוא

תולדות אהרן רעות וכו׳ חגיגה ה׳ א׳: לא תשכח שבת קל״ח ב׳:

רש״י

השירה הזאת לפניו לעד. שהתריתי בו בתורה על כל המוצאות אותו: כי לא תשכח מפי זרעו. הרי זו הבטחה לישראל שאין התורה משתכחת מזרעם לגמרי:

וילו

באור

ושבע) כי זאת היא המכשלה הנגוף בה היחיד וכלל האומה, בזמן שמשתוקקת ומשתדלת להתענג עצמה יותר מן הראוי, משלכת מעליה עול התורה והמצות, ובוחרת בעבודת כוכבים המסכמת יותר עם השלמת ומלואת תאוותיה, כי שם תמצא זבחי תעתועים, והיה כעת ככהן לשלח נפשו אל שלל התועבות, וזהו שבע ודשן ופנה אל אלהים אחרים]. (כא) לפניו, כעד העומד תמיד לנגדו ומעיד בו. כי ידעתי את יצרו אשר הוא עושה היום, כטעם כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה, שהיא הידיעה בפועל, כי הידיעה בעתיד ידיעה נכח. ואם לא חטאו ישראל במדבר ולא נודע יצרו בפועל, לא היה הגון שיעיד בהם שירה לומר הגלוי לפניו שתחטאו ותעידה בכם שתמצאנה אתכם רעות רבות וצרות כזה וכזה, אבל היה הראוי שיתן להם התורה בידיעה סתם אם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו, ואם תמאנו ומריתם חרב תאכלו. אבל עתה שנודע גם להם יצרם הרע ולכן השירה יגיד להם כל הקורות אותם כענין שנאמר מדעתי כי קשה אתה וגיד ברזל ערפך ומצחך נחושה, ואגיד לך מאז בטרם תבא השמעתיך (ישעיה מ״ח ד׳ ה׳), ע״כ לשון הרמב״ן ז״ל. והוא עיון דק, שהידיעה בעתיד לא תבטל הבחירה החפשית, כי לא תכריע את רצון האדם כלל, אבל אלו הודיע הקב״ה את ישראל את הידוע לו בעתיד, כבר היתה בחירתם בטילה, כי דבר אלהים לא ישוב ריקם, והיה מכריע ומכריח את רצונם לעשות כאשר דבר ה׳. לכן לא התרה בהם, כי אם מתוך מעשיהם הנודעים גם להם, אשר הוא עושה היום. [אמר הכותב: יצרו

אשר

וַיְלַמְּדָהּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (כג) וַיְצַו אֶת־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וַיֹּאמֶר חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה תָּבִיא אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִמָּךְ׃ (כד) וַיְהִי כְּכַלּוֹת מֹשֶׁה לִכְתֹּב אֶת־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה־הַזֹּאת עַל־סֵפֶר עַד תֻּמָּם׃ שביעי (כה) וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת־הַלְוִיִּם נֹשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה לֵאמֹר׃ (כו) לָקֹחַ אֵת סֵפֶר הַתּוֹרָה

הזה

הַהוּא וְאַלְפַהּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (כג) וּפַקֵּיד יַת יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן וַאֲמַר תְּקֵיף וְאַלֵּים אֲרֵי אַתְּ תָּעֵיל יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַרְעָא דִּי קַיֵּימִית לְהוֹן וּמֵימְרִי יְהֵי בְּסַעְדָּךְ׃ (כד) וַהֲוָה כַּד שֵׁיצֵי מֹשֶׁה לְמִכְתַּב יַת פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא הָדָא עַל סִפְרָא עַד דִּשְׁלִימוּ׃ (כה) וּפַקֵּיד מֹשֶׁה יַת לֵוָאֵי נָטְלֵי אֲרוֹן קְיָמָא דַּיְיָ לְמֵימַר׃ (כו) סַבוּ יַת סִפְרָא דְּאוֹרַיְתָא הָדֵין

ותשוון

תולדות אהרן כי אתה סנהדרין ח' א': לקח ג' גטין ס' א'. ב"ב י"ד א'. מנחות ל' א':

רש"י

(כג) ויצו את יהושע בן נון. מוסב למעלה כלפי שכינה כמו שמפורש אל הארץ אשר נשבעתי להם: (כו) לקוח. כמו זכור שמור הלוך: מצד ארון ברית ה'

נחלקו

באור

אשר הוא עושה, היינו אשר פועל בו, כלומר התשוקה אל המותרות אשר כבר התחילו לפעול בכליותיו]. (כב) ויכתב משה את השירה הזאת, שכתב גם את השירה בספר התורה אשר נתן לכהנים. (כג) ויצו את יהושע, מוסב למעלה כלפי שכינה, כמו שמפורש אל הארץ אשר נשבעתי להם. (כד) ויהי ככלות משה, חוזר ומבאר הדרך פרט את האמור למעלה דרך כללי שכתב את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל, עתה הוא מבאר דבריו, איך ומתי עשה זאת? ואמר שכאשר כלה לכתוב את דברי התורה עד תומם, צוה את הלוים שיקחו את הספר ויניחו אותו בארון, ובתחלה יקהילו אליו את הזקנים והשוטרים, והעם יאסף עמהם, כדי שיעיד בהם, וכן עשו, והוא דבר באזניהם את כל השירה, והעיד בהם את השמים ואת הארץ. [אמר הכורם: ויצו משה את הלוים, יתכן שבראשונה נתן משה התורה אל הלוים ולכל זקני בני ישראל, כדכתיב ויתנה אל הכהנים בני לוי וגו' ואל כל זקני ישראל (לעיל פסוק ט') ואח"כ החזירו הזקנים התורה ללוים]. (כו) לקח, מקור במקום צווי, כמו

זכור

הַזֶּה וְשַׂמְתֶּם אֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָֹה אֱלֹהֵיכֶם וְהָיָה־שָׁם בְּךָ לְעֵד׃ (כז) כִּי אָנֹכִי יָדַעְתִּי אֶת־מֶרְיְךָ וְאֶת־עָרְפְּךָ הַקָּשֶׁה הֵן בְּעוֹדֶנִּי חַי עִמָּכֶם הַיּוֹם מַמְרִים הֱיִתֶם עִם־יְהוָֹה וְאַף כִּי־אַחֲרֵי מוֹתִי׃ מפטיר (כח) הַקְהִילוּ אֵלַי אֶת־כָּל־זִקְנֵי שִׁבְטֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם וַאֲדַבְּרָה בְאָזְנֵיהֶם אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאָעִידָה בָּם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ׃ (כט) כִּי יָדַעְתִּי אַחֲרֵי מוֹתִי כִּי־הַשְׁחֵת

וּתְשַׁווֹן יָתֵיהּ מִסְטַר אֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן וִיהֵי תַמָּן בָּךְ לְסָהִיד׃ (כז) אֲרֵי אֲנָא יְדַעְנָא יָת סָרְבָנוּתָךְ וְיָת קְדָלָךְ קַשְׁיָא הָא עַד אֲנָא קַיָּם עִמְּכוֹן יוֹמָא דֵין מְסָרְבִין הֲוֵיתוֹן קֳדָם יְיָ וְאַף אֲרֵי בָּתַר דְּאֵימוּת׃ (כח) אַכְנִישׁוּ לְוָתִי יָת כָּל סָבֵי שִׁבְטֵיכוֹן וְסָרְכֵיכוֹן וַאֲמַלֵּיל קֳדָמֵיהוֹן יָת פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין וְאַסְהֵיד בְּהוֹן יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא׃ (כט) אֲרֵי יְדַעִית בָּתַר דְּאֵימוּת אֲרֵי חַבָּלָא

תשחיתון התחבלון

בראש עמוד בי"ה שמ"ו סימן
תולדות אהרן ושמרתם ב"ג י"ד ה' וב'׃

רש"י

נחלקו בו חכמי ישראל בבבא בתרא. יש מהם אומרים דף היה בולט מן הארון מבחוץ שם היה מונח. ויש אומרים מצד הלוחות היה מונח בתוך הארון: הקהילו אלי. ולא תקעו אותו היום בחצוצרות להקהיל את הקהל לפי שנאמר עשה לך ולא השליט יהושע עליהם ואף בחייו נגנזו קודם יום מותו (ס"א ביום מותו) לקיים מה שנאמר אין שלטון ביום המות (קהלת ח'): ואעידה בם את השמים ואת הארץ. וא"ת הרי כבר העיד למעלה העידותי בכם היום וגו' התם לישראל אמר אבל לשמים ולארץ לא אמר ועכשיו בא לומר האזינו השמים וגו': (כט) אחרי מותי כי השחת תשחיתון. והרי כל

באור

זכור שמור סלוק. מצד ארון ברית ה', נחלקו בו חכמי ישראל, בבבא בתרא, יש מהם אומרים דף היה בולט מן הארון מבחוץ ושם היה מונח, ויש אומרים מצד הלוחות היה מונח בתוך הארון (רש"י). [אמר הכותב: (כח) ואדברה באזניהם, אדבר בכח במרץ כדי שיכנסו הדברים באזניהם, כלומר שיטעו רושם בלבם]. (כט) כי ידעתי אחרי מותי

תַּשְׁחִתוּן וְסַרְתֶּם מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם וְקָרָאת אֶתְכֶם הָרָעָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים כִּי־תַעֲשׂוּ אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם׃
(ל) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בְּאָזְנֵי כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל אֶת־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת עַד תֻּמָּם׃ פ

סדר האזינו

לב (א) הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי־

פי

תְּחַבְּלוּן וְתִסְטוּן מִן אָרְחָא דִּי פַקֵּידִית יַתְכוֹן וּתְעָרַע יַתְכוֹן בִּישְׁתָא בְּסוֹף יוֹמַיָּא אֲרֵי תַעְבְּדוּן יָת דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ לְאַרְגָּזָא קֳדָמוֹהִי בְּעוֹבָדֵי יְדֵיכוֹן׃
(ל) וּמַלֵּיל מֹשֶׁה קֳדָם כָּל קְהָלָא דְיִשְׂרָאֵל יָת פִּתְגָּמֵי תוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא עַד דִּשְׁלִימוּ׃

לב (א) אֲצִיתוּ שְׁמַיָּא וַאֲמַלֵּיל וְתִשְׁמַע אַרְעָא מֵימְרֵי פוּמִי׃

יבסם

רש"י

כל ימות יהושע לא השחיתו שנאמר ויעבדו העם את ה' כל ימי יהושע (שופטים ב') מכאן שתלמידו של אדם חביב עליו כגופו כל זמן שיהושע חי היה נראה למשה כאלו הוא חי:

לב (א) האזינו השמים · שאני מתרה בהם בישראל ותהיו אתם עדים בדבר שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים וכן ותשמע הארץ ולמה העיד בהם שמים וארץ אמר משה אני בשר ודם למחר אני מת אם יאמרו ישראל לא קבלנו עלינו הברית מי בא ומכחישם לפיכך העיד בהם שמים וארץ עדים שהן קיימין לעולם ועוד שאם יזכו יבואו העדים ויתנו שכרם. הגפן תתן פריה והארץ תתן יבולה והשמים יתנו טלם ואם יתחייבו תהיה בהם יד העדים תחלה ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה ואחר כך ואבדתם מהרה:

יערוף

באור

מותי כי השחת תשחתון, שעורו כי ידעתי עתה כי שחת תשחיתון אחרי מותי. כי תעשו את הרע, כאשר תעשו.

לב (א) האזינו, מגזרת אזן. ודרך הכתובים להעיד בדברים שהם עומדים וקיימים, וכן שמעו הרים (מיכה ו' ב'), גם אבן יהושע, ושם כתוב כי היא שמעה,

והענין

פִּי׃ (ב) יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי תִּזַּל כַּטַּל אִמְרָתִי כִּשְׂעִירִם עֲלֵי־דֶשֶׁא וְכִרְבִיבִים עֲלֵי־עֵשֶׂב׃ (ג) כִּי שֵׁם

יהוה

(ב) יְבַסַּם כְּמִטְרָא אוּלְפָנִי יִתְקַבֵּיל כְּטַלָּא מֵימְרִי כְּרוּחֵי מִטְרָא דְנָשְׁבִין עַל דִּיתְאָה וּכְרְסִיסֵי מַלְקוֹשָׁא דְעַל עִשְׂבָּא׃

(ג) אֲרֵי בִּשְׁמָא דַייָ אֲנָא

מצלי

תולדות אהרן יערף תענית ז׳ א׳ : כשעירם ב״ב כ״ס א׳ : כי שם ברכות כ״אא׳ ומ״ס א׳ · יומא ל״ז א׳ · עקדה שער ס״ג :

רש״י

(ב) יערף כמטר לקחי · זו היא העדות שתעידו שאני אומר בפניכם תורה שנתתי לישראל שהיא חיים לעולם כמטר הזה שהוא חיים לעולם כאשר יערפו השמים טל ומטר : יערף · ל׳ יטיף וכן ירעפון דשן (תהלים ס״ה) יערפו טל : תזל כטל · שהכל שמחים בו לפי שהמטר יש בו עצבים לבריות כגון הולכי דרכים ומי שהיה בורו מלא יין : בשעירים. לשון רוח סערה כתרגומו כרוחי מטרא מה הרוחות הללו מחזיקין את העשבים ומגדלין אותם אף דברי תורה מגדלין את לומדיהן : וכרביבים. טיפי מטר. ונראה לי על שם שיורה כחץ נקרא רביב כמה דאת אמר רובה קשת : דשא. ארברי״ן בלע״ז[1]) עטיפת הארץ מכוסה בירק : עשב. קלח אחד קרוי עשב וכל מין ומין לעצמו קרוי עשב : (ג) כי שם ה׳ אקרא · הרי כי משמש בלשון כאשר כמו כי תבאו אל

הארץ

באור

ושענין שהשמים והארץ יעידו לישראל שכך אמר להם משה קודם מותו, וכך התרה בהם, שככה יארע להם אם יחטאו לה׳. ובספרי אמרו שהעיד בהם את השמים ואת הארץ שלא שנו את מדתם, מעת הבריאה עד עולם שומרים את פקודתם, ושמחים לעשות רצון קונם. שמא גלגל חמה אינו עולה מן המזרח, שמא זרעתם חטים והארץ הצמיחה שעורים, או שמא פרה אינה דשה, וחמור אינו טוען והולך, ומה אלו וגו׳. [אמר הכורם. האזינו השמים, כבר אמרנו למעלה (ל׳ י״ג) שבחר בשמים ובארץ להיות להם העדים לפני עיניהם בכל זמן ובכל מקום]. (ב) יערף, ירד, וכן יערפו דשן (תהלים ס״ה י״ג), ירעפו טל (לקמן ל״ג כ״ח), מגזרת יערף מזבחותם (הושע י׳ ב׳), ויתכן שהוא מענין עורף, שהמטר יורד על עורף הנ״ח. לקחי, ענינו המדע, מה שראוי לאדם שיקחנו אל לבו. בשעירם, י״א דקים כשערות, ואחרים אמרו חזקים לשון סערה. ואונקלוס תרגמו כרוחי מטרא. וכן פירש״י ז״ל. וכרביבים, טפי מטר. נראה לי על שם שהוא יורה כחץ נקרא רביב, כמה דאת אמר רובה קשת (בראשית כ״א י׳) ועקר הטעם שהתפלל משה שיהיו דבריו כטל ומטר היורדים על הארץ להולידם ולהצמיחה כן יכנסו דבריו בלב שומעיהם, ולא ישובו ריקם, כי אם יעשו פרי. דשא, ארברי״ן, בל״א (קרייטערווערק), עטיפת הארץ מכוסה בירק. עשב, קלח אחד קרוי עשב, וכל מין ומין לעצמו קרוי עשב · (ג) כי, כאשר אקרא ואזכיר את שם ה׳, גם אתם תנו כבוד

לה׳

[1]) ארב״רי בלע״ז, Herberix Herbage (קרייטערווערק) ;

מְצַלֵּי הָבוּ רְבוּתָא קֳדָם אֱלָהַנָא׃ (ד) תַּקִּיפָא דִּשְׁלְמִין עוֹבָדוֹהִי אֲרֵי כָל אָרְחָתֵיהּ דִּינָא אֱלָהָא מְהֵימְנָא דְּמִן קֳדָמוֹהִי עַוְלָא לָא נָפֵיק מִן קֳדָם

דזכאי

יְהוָה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ׃ (ד) הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל־דְּרָכָיו מִשְׁפָּט אֵל אֱמוּנָה וְאֵין

צד"י רבתי

עול

תולדות אהרן הצור ב"ק כ' א'. ע"ז י"ז י"א א'. עקדה שער מ"ג: אל אמונה תענית י"א א':

רש"י

הארץ כשאקרא ואזכיר שם ה' אתם הבו גודל לאלהינו וברכו שמו מכאן אמרו שעונין ברוך שם כבוד מלכותו אחר ברכה שבמקדש: (ד) הצור תמים פעלו. אע"פ שהוא חזק כשמביא פורענות על עוברי רצונו לא בשטף הוא מביא כי אם בדין כי תמים פעלו: אל אמונה. לשלם לצדיקים צדקתם לעולם הבא ואע"פ שמאחר את תגמולם סופו לאמן את דבריו: ואין עול. אף לרשעים משלם שכר צדקתם בעולם הזה.

צדיק

באור

לה' אלהיכם. ואמרו חז"ל מכאן שעונין ברוך שם כבוד מלכותו אחר ברכה שבמקדש (תענית דף ט"ז). [אמר המחבר: כי שם ה' אקרא, כשאקרא ואזכור שם ה' הבו גודל לאלהינו וברכו את שמו, מכאן אמרו שעונין ברוך שם כבוד מלכותו אחר ברכה שבמקדש (רש"י) ועל הפשט עם שמים וארץ ידבר, אל תסירו אזן מדברי כי שם ה' אקרא, לכן הבו גודל לאלהינו ותשמעו אותי, כענין השמים מספרים כבוד אל (תהלים י"ט, ב'), וכבודו זה גדלו, ועתה החל להזכיר את שם ה' ואומר הצור וגו', ואח"כ הסב עצמו אל ישראל שחת לו וגו']. (ד) הצור, שהוא עומד תמיד. משגב ומעוז נאמן לחוסים בו, ואמר הראב"ע אל תתמה כי כן יאמר הכתוב כהרים ישאג, כי לא יוכל המדבר לדמות מעשי השם כי אם אל מעשיו, כי הכל מעשיו, וכן צור לבבי, צורי ומשגבי ורבים ככה. ובספרי אמרו הצור הצייר, שהוא צר העולם תחלה וצר בו את האדם. דבר אחר הצור התקיף. תמים, בלי עודף ובלי מחסור, אין בפעולותיו, שהם הנבראים כלם, דבר לבטלה שיהיה למותר, כי אם כלם לתועלת ותכלית טוב נרצה מאת השם יתעלה, אף לא חסר בפעולותיו דבר מכל מה שתגזור החכמה העליונה שיהיה ראוי, או טוב ומועיל ומביא אל תכלית נרצה. כי כל דרכיו משפט, כל דרכיו הם דרכי משפט, נגזרים בחכמה עליונה, ונשקלים בפלס האמת ומשפט צדק. והנה במעשה בני אדם יצא בהם המום, שהוא העודף או החסר, אם מפאת חסרון הרצון שלא ירצה בגזירת החכמה וילך אחר נטיית הלב והיצר או מצד חסרון ההבנה וסכלות הנפש לדעת משפט החכמה ודרכיה, ואולם במעשי השם אין מקום לזה, כלם נמשכים אל החכמה וחרוצים במשפט ישר, לכך כל פעל ה' תמים. ובספרי אמרו תמים פעלו, פעולתו שלימה על כל באי העולם, ואין להרהר אחר מדותיו, ואין אחד מהם שיסתכל ויאמר אלו היו לי שלשה עינים, אלו היו לי שלשה ידים, אלו היו לי שלשה רגלים, אלו הייתי מהלך על ראשי

אלו

עול צדיק וישר הוא: (ה) שחת לו לא בניו מומם דור עקש
ופתלתל

דזכאי וקשיט הוא: (ה) חבילו להון לא ליה בניא די פלחו לטעותא דרא דאשני עובדוהי
ואשתניו

רש"י

צדיק וישר הוא. הכל מצדיקים עליהם את דינו וכך ראוי וישר להם צדיק מפי הבריות וישר הוא וראוי להצדיקו: (ה) שחת לו וגו'. כתרגומו חבילו להון ולא ליה: בניו מומם · בניו היו והשחתה שהשחיתו היא מומם: בניו מומם. מומם של בניו היה ולא מומו: דור עקש. עקום ומעוקל כמו ואת הישרה יעקשו (מיכה ג') ובלשון משנה חולדה שעיניה עקומות ועקושות: ופתלתל · אנטורטלי"ש 1) כפתיל הזה שגודלין אותו ומקיפין אותו סביבות הגדיל פתלתל מן התיבות הכפולות כמו
ירקרק

באור

אלו היו פני הפוכים לאחורי, כמה היה נאה? ת"ל כי כל דרכיו משפט, יושב עם כל אחד ואחד בדין, ונותן לו מה שראוי לו · וכן אין אחד מהם שיסתכל ויאמר מה ראו אנשי דור המבול שנשטפו במים, ומה ראו אנשי מגדל שנתפזרו מסוף עולם ועד סופו מה ראו אנשי סדום ועמורה לשטוף באש וגפרית, ומה ראה אהרן ליטול כהונה, ומה ראה דוד ליטול מלכות, ומה ראו קרח ועדתו שתבלעם הארץ? תלמוד לומר כי כל דרכיו משפט. אל אמונה, שיש לסמוך ולבטוח עליו. ואין עול, בדרכיו או עמו, אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה. צדיק, הפך העול, ההולך בדרכי הצדק לעשות לזולתו כראוי לו, יקרא צדיק. וישר, הדרך היותר קצר, הוא הדרך הישר, והוא הפך המעוקם והעקש. וכן דרכי החכמה יקראו ישרים, שהם מוליכים אל התכלית הנאות בדרך היותר קצר, וההולך בדרכים ישרים נקרא ישר וכן אמרו בספרי צדיק וישר הוא, שהוא מתנהג בישרות עם כל באי עולם. (ה) שחת לו, רבו הפירושים בפסוק הזה, והדרך היותר נאות לפסקי הטעמים, הוא כמו שפירש"י ז"ל, שתהיה מלת בניו מחוברת עם מומם, לפי שתיבת לא מעמדת בטעם טפחא, ולדברי הראב"ע והרמב"ן היה ראוי לחבר לא עם בניו. וכך שעור הכתוב. שחת לו? דרך שאלה, וכי לו שחת מום של בניו? לא! אין הדבר כן, כי אם את בניו בעצמם שחת מומם, ויהיה שחת מושך עצמו ואחר עמו וכן מומם, כאלו אמר שחת מומם לו? לא, בניו שחת מומם, והטעם כמו אם חטאת מה תפעל בו ורבו פשעיך מה תעשה לו (איוב ל"ה ו'), כל חטאת בני האדם וכל מרים לא יטילו מום בפעל השם, כי הוא תמים, אבל משחתם בהם מום בם. דור עקש, עקום ומעוקל · כמו ואת הישרה יעקשו (מיכה ג') · ופתלתל, אנטורטילייש (בל"א פערדרעהט) כפתיל הזה שגודלין אותו ומקיפין אותו סביבות הגדיל. פתלתל מן התיבות הכפולות, כמו ירקרק אדמדם שחרחר סגלגל (רש"י), והנה עקש ופתלתל הפך
מלת

1) אנטורטיליי"ש בלע"ז, Antortillés (פערדרעהטע, געקריזמטע)

וּפְתַלְתֹּל׃ (ו) הַ לַיהוָה תִּגְמְלוּ־זֹאת עַם נָבָל וְלֹא חָכָם הֲלוֹא־הוּא אָבִיךָ קָּנֶךָ הוּא עָשְׂךָ וַיְכֹנְנֶךָ׃ שני (ז) זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר־וָדֹר שְׁאַל אָבִיךָ

ה"א רבתי והיא תיבה בפני עצמה　ויגדך

וְאִשְׁתַּנִּיו׃ (ו) הָא קֳדָם יְיָ אַתּוּן גָּמְלִין דָּא עַמָּא דְקַבִּילוּ אוֹרַיְתָא וְלָא חַכִּימוּ הֲלָא הוּא אֲבוּךְ וְאַתְּ דִּילֵיהּ הוּא עַבְדָךְ וְאַתְקְנָךְ׃ (ז) אִדְכַּר יוֹמִין דְּמִן עָלְמָא אִסְתַּכַּל בִּשְׁנֵי דָּר וְדָר שְׁאַל

לאבוך

תולדות אהרן　הלוא וכו' ברכות ל"ה א': סנהדרין ק"ב א'· עקדה שער מ"ס· עקרים מ"ג פל"ז: שאל שבת כ"ג א'· סוכה מ"ו א':

רש"י

ירקרק אדמדם סחרחר סגלגל: (ו) הלה' תגמלו זאת. לשון תימה וכי לפניו אתם מעליבים שיש בידו ליפרע מכם ושהטיב לכם בכל הטובות: עם נבל. ששכחו את העשוי להם: ולא חכם. להבין את הנולדות שיש בידו להטיב ולהרע: הלא הוא אביך קנך· שקנאך שקננך בקן הסלעים ובארץ חזקה שתקנך בכל מיני תקנה: הוא עשך· אומה בעובדי כוכבים: ויכוננך· אחרי כן בכל מיני בסיס וכן מכם כהנים מכם נביאים ומכם היו מלכים כרך שהכל תלוי בו: (ז) זכור ימות עולם· מה עשה בראשונים שהכעיסו לפניו: בינו שנות דור ודור. דור אנוש שהציף עליהם מי אוקינוס ודור המבול ששטפם. ד"א לא נתתם לבבכם על שעבר: בינו שנות

דור

באור

הצדיק והישר. (ו) הלה' הגמלו זאת, לשון תימה, וכי כך אתם עושים לפני השם, שיש בידו ליפרע מכם, ושהטיב לכם בכל הטובות. עם נבל, ששכחו את העשוי להם (רש"י), שהשוכח את הטוב ומשלם רעה למטיב יקרא נבל (אונדאנקבארער), והוא הפך הנדיב, הגומל טוב חנם, בלי תקות שכר. ולא חכם, להבין את הנולדות ולדעת כי נפשם גמלו הרעה הזאת. הלוא הוא אביך, שהולידך וגדלך. קנך, שמך קנין לו, כמו קונה שמים וארץ, שהוציאם מן האין אל היש. וכל הוה קנין של המהווה אותו, והוא שלו, ועל הכוונה הזאת תרגם אנקלוס ואת דיליה הוא, הוא עשך, תקן ענינך ועשה אותך אומה. ויכננך, הושיבך על כנך, [אמר הכורם: עם נבל, ששכחו את העשוי להם (רש"י), עיין באורנו, ובאמת השוכח את הטוב אף שאינו משלם רעה למטיבו, אבל מונע ממנו חן ותנינה גם זה יקרא נבל, שמצינו אביגיל אמרה על אישה כי כשמו כן הוא נבל שמו ונבלה עמו (שמואל א', כ"ה, כ"ה) אף שנבל לא עשה רעה לדוד ולאנשיו, אבל מאן לתת להם את לחמו ואת טבחתו אשר טבח לגוזזיו, נקרא נבל, מפני ששכח את הטובה שעשו דוד ואנשיו עמו, כמו שהגיד הנער, חומה היו עלינו גם לילה גם יומם כל ימי היותם עמה רועים הצאן (שם שם ט"ז) ומנע החנינה ממיטיבו]. (ז) זכור

ימות

וְיַגֵּדְךָ זְקֵנֶיךָ וְיֹאמְרוּ לָךְ׃ (ח) בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם יַצֵּב גְּבֻלֹת עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (ט) כִּי חֵלֶק יְהוָה עַמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ׃

ימצאהו

לַאֲבוּךְ וִיחַוֵּי לָךְ סָבָךְ וְיֵימְרוּן לָךְ׃ (ח) בְּאַחְסָנָא עִילָּאָה עַמְמַיָּא בְּפָרָשׁוּתֵיהּ בְּנֵי אֱנָשָׁא קַיֵּים תְּחוּמֵי עַמְמַיָּא לְמִנְיַן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (ט) אֲרֵי חוּלָקָא דַיְיָ עַמֵּיהּ יַעֲקֹב עֲדַב אַחְסַנְתֵּיהּ׃

ספיק

תולדות אהרן יצב חגיגה י"ב ב':

רש"י

דור ודור. להכיר להבא שיש בידו להיטיב לכם ולהנחיל לכם ימות המשיח והעולם הבא: שאל אביך. אלו הנביאים שנקראים אבות כמו שנאמר באליהו אבי אבי רכב ישראל (מלכים ב' ב'): זקניך · אלו החכמים: ויאמרו לך. הראשונות: (ח) בהנחל עליון גוים. כשהנחיל הקב"ה למכעיסיו את חלק נחלתן הציפן ושטפן: בהפרידו בני אדם. כשהפיץ דור הפלגה היה בידו להעבירם מן העולם ולא עשה כן אלא יצב גבולות עמים קיימם ולא אבדם: למספר בני ישראל · בשביל מספר בני ישראל שעתידין לצאת מבני שם ולמספר שבעים נפש של בני ישראל שירדו למצרים הציב גבולות עמים שבעים לשון: (ט) כי חלק ה' עמו · למה כל זאת לפי שהיה חלקו

כבוש

באור

ימות עולם, היה לך לזכור ימים מקדם, ולהבין את כל מה שעשה לישראל בדורות הקודמים · ואם לא ידעת, שאל את אביך ואת זקניך, כי הם היודעים ומבינים · (ח) בהנחל עליון גוים · כאשר הנחיל את גויי הארץ ונתן לכל אומה ואומה את ארצה. בהפרידו בני אדם, כאשר הפריד בני אדם ללשונותם בארצותם. יצב, הנכון שהוא פועל עתיד תחת פועל עבר, כמו ימצאהו, יסבבנהו. והטעם שבהשגחתו הקדומה כאשר גזר על כל אומה ולשון איה מקום תחנותה, באיזה נוף תנחול, ומה יהיו גבולותיה סביב, בחר בארץ הקדושה והציב גבולותיה להיות נחלה לעם סגולתו, כי היא נאותה ומתוקנת למספר בני ישראל · כן נראה לפרש הכתובים ע"פ עומק פשוטן, וע"פ דרכי מליצת השיר וצחותה. והרשב"ם פירש בהפרידו בני אדם · אחר מיתת נח ובימי אברהם שכתוב שם משם נפרדו איי הגוים איש ללשונו, ושם תמצא שהציב גבולות עמים. בני כנען שנים עשר כנגד מספר בני יעקב שהיו שנים עשר, שתמצא כנען וי"א בניו שנים עשר, וכתיב שם ויהי גבול הכנעני מצידון וגו' (בראשית י' י"ט), לפי שכל אלו היו לישראל, אבל בכל שאר בני נח לא פירש בהם גבולותיהם למחלקותה, שוב מצאתי כמה פנים במדרש למספר בני ישראל, כי כנען ובניו כמו כן שנים עשר היו עכ"ל, והם דברים של טעם. (ט) חבל, גורל כמו חבלים, כי בחבל ימודו הארץ. [אמר המורם: כי חלק ה' עמו, המעיין יראה

שכי

(י) יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר וּבְתֹהוּ יְלֵל יְשִׁמֹן יְסֹבְבֶנְהוּ יְבוֹנְנֵהוּ יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ׃ (יא) כְּנֶשֶׁר
יעיר

(י) סַפֵּיק צָרְכֵיהוֹן בַּאֲרַע מַדְבְּרָא וּבְבֵית צַחֲוָנָא אֲתַר דְּלֵית מַיָא אַשְׁרִינוּן סְחוֹר סְחוֹר לִשְׁכִינְתֵיהּ אַלְפִינוּן פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא נַטְרִינוּן כְּבָבַת עֵינֵיהוֹן׃ (יא) כְּנִשְׁרָא דִּמְחִישׁ
לקניה

תולדות אהרן כנשר עקדה שער ע"ב :

רש"י

כבוש ביניהם ועתיד לצאת ומי הוא חלקו עמו ומי הוא כעמו יעקב חבל נחלתו והוא השלישי באבות המשולש בשלש זכיות זכות אבי אביו וזכות אביו וזכותו הרי שלשה כחבל הזה שהוא עשוי בשלשה גדילים והוא ובניו היו לו לנחלה כי בן אברהם הוא זקנו של יצחק: (י) ימצאהו בארץ מדבר. אותם מצא לו נאמנים בארץ המדבר שקבלו עליהם תורתו ומלכותו ועולו מה שלא עשו אז ישמעאל ועשו שנאמר וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן: ובתוהו יליל ישימון. ארץ ציה ושממה מקום יללת תנינים ובנות יענה אף שם נמשכו אחר האמונה ולא אמרו למשה היאך נצא למדברות מקום ציה ושממון כענין שנאמר לכתך אחרי במדבר (ירמיה ב'): יסובבנהו. שם סבבם והקיפם בעננים וסבבם בדגלים לארבעה רוחות וסבבן בתחתית ההר שכפאו עליהם כגיגית: יבוננהו. שם בתורה ובינה: יצרנהו. מנחש שרף ועקרב ומעובדי כוכבים: כאישון עינו. הוא השחור שבעין שהמאור יוצא הימנו וא"ת ימצאהו יספיקהו כל צרכו במדבר כמו ומצא להם לא ימצא לנו ההר (יהושע ט"ז) יסובבנהו אשרינון סחור סחור לשכינתיה אהל מועד באמצע וארבעה דגלים לארבע רוחות: (יא) כנשר
יעיר

באור

כי חלק ה' עמו אינו מחובר יפה אל יצב גבולות עמים בין לבאורנו, ובין לפירוש הרשב"ם, ויתכן שישב אל שאל אביך ויגדך כי חלק ה' עמו וגו', כי הוא וזקניך יאמרו לך מה שטרח בשבילכם ימצאהו בארץ מדבר וגו' יצרנהו כאישון עינו וגו']. (י) ימצאהו, כמו ומצא להם (במדבר י"א כ"ב), ולא ימצא לנו ההר (יהושע י"ז ט"ז), השפיק לו את צרכיו במדבר, כן ת"א. ובתהו יליל ישימון, ארץ ציה ושממה. מקום יללת תנים ובנות היענה, שישום השומע מקולם, שם היה נמצא להם לעודדם. יסבבנהו, במלאכיו לשמרם ולהצלם. יבוננהו, משרש בין, שנתן להם בינה, והיא התורה, כן ת"א וכן פירש"י ז"ל, ויהיה פעל יוצא אל פעול זולתו, ויתכן שיהיה עומד כי אף הבנין הכבד בבנין הזה הוראתו לפעמים בלתי יוצאת, והשעור כמו יבין אותו או אליו, כמו וירא און ולא יתבונן (איוב י"א י"א), כלומר השגיח עליו בהשגחה פרטית ושמר אותו כאישון עינו, וכן נראה מהמשך המאמר שקודם והמאוחר, כי יסבבנהו יבוננהו יצרנהו כנראה הם מענין אחד, ואינם אלא כפל לשון. יצרנהו, הקב"ה לישראל, כמו האישון השומר
את

יָעִיר קִנּוֹ עַל־גּוֹזָלָיו יְרַחֵף יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו יִקָּחֵהוּ יִשָּׂאֵהוּ עַל־אֶבְרָתוֹ׃
(יב) יְהוָה בָּדָד יַנְחֶנּוּ וְאֵין עִמּוֹ אֵל
נכר

תולדות אהרן ה׳ בדד שם שם :

לְקִנֵּיהּ עַל בְּנוֹהִי מְתַחוֹפֵף מְפָרֵשׁ גַּדְפּוֹהִי מְקַבֵּלְהוֹן מְנַטֵּלְהוֹן עַל תְּקוֹף אֶבְרוֹהִי : (יב) יְיָ בִּלְחוֹדֵיהוֹן עָתִיד לְאַשְׁרָיוּתְהוֹן בְּעָלְמָא דְהוּא עָתִיד לְחַדָּתָא וְלָא יִתְקַיַּם קֳדָמוֹהִי
פולחן

רש״י

יעיר קנו. נהגם ברחמים ובחמלה כנשר הזה רחמני על בניו ואינו נכנס לקנו פתאום עד שהוא מקשקש ומטרף על בניו בכנפיו בין אילן לאילן בין שוכה לחברתה כדי שיעורו בניו ויהא בהם כח לקבלו : יעיר קנו. יעורר בניו : על גוזליו ירחף. אינו מכביד עצמו עליהם אלא מחופף נוגע ואינו נוגע אף הקב״ה שדי לא מצאנוהו שגיא כח (איוב ל״ז) כשבא ליתן תורה לא נגלה עליהם מרוח אחת אלא מארבעה רוחות שנאמר ה׳ מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתא מרבבות קודש אלוה מתימן יבא (חבקוק א׳) זו רוח רביעית : יפרוש כנפיו יקחהו. כשבא ליטלן ממקום למקום אינו נוטלן ברגליו כשאר עופות לפי ששאר עופות יראים מן הנשר שהוא מגביה לעוף ופורח עליהם לפיכך נושאן ברגליו מפני הנשר אבל הנשר אינו ירא אלא מן החץ לפיכך נושאן על כנפיו אמר מוטב שיכנס החץ בי ולא יכנס בבני אף הקב״ה ואשא אתכם על כנפי נשרים כשנסעו מצרים אחריהם והשיגום על הים היו זורקים בהם חצים ואבני בלסטראות מיד ויסע מלאך האלהים וגו׳ ויבא בין מחנה מצרים וגו׳ : (יב) ה׳ בדד. ה׳ בדד לבטח נהגם במדבר : ואין עמו אל נכר. לא
היה

באור

את העין, שקורין שלפייר״א (אויגענליד), ולפי שמכסה את העין ומחשיך אותו נקרא אישון, וכמו שמרני כאישון בת עין, כנוגע בבבת עינו הוא שקורין פרניל״א (אויגאפפעל) שרואין בה (הרשב״ם). ואנקלוס תרגם כבבת, וכ״כ הרד״ק בשרשים שבת עין נקראת אישון על שם צורת האיש שנראה בתוכו, ואמר אישון להקטין, וכן דרך העברים להקטין ע״י תוספת אותיות ע״ש, ולכן תרגם המתרגם האשכנזי (אויגענביזד). (יא) יעיר קנו, מעירו ומנענעו ממקומו לשאת אותו על אברתו, כמו העירותי מצפון ויאת (ישעיה מ״א כ״ה), הנני מעיר עליכם (שם י״ג י״ז), כשמביאו ממקום למקום קורא אותו לשון העירה. הרשב״ם, וכן פירוש הראב״ע, ואולם יש לפותרו מענין השגחה, כנשר הזה שעיניו פקוחות על קנו להרחיק ממנו כל נזק, וכן משמע מהמשך המאמר, וחין ערך המליצה, כנשר הזה שהוא רחמני על בניו, משגיח על קנו, מרחף על גוזליו להספיק להם את צרכם, וכאשר ירצה ליטלן ממקום למקום יפרוש כנפיו וגו׳. על גוזליו ירחף, אינו מכביד עצמו עליהם, אלא מחופף, נוגע ואינו נוגע. יפרש כנפיו, הנשר מגביה לעוף מכל עופות, ואינו ירא אלא מן החץ, לפיכך נושא את גוזליו על כנפיו, אמר מוטב
שיכנס

תרגום אונקלוס

שולחן טעוון : (יג) אשרינון על תוקפי ארעא ואוכלינון בזת שנאיהון ויהב להון בזת שליטי קירוין ונכסי יתבין כרכין תקיפין : (יד) יהב להון בזת מלכיהון

נֵכָר׃ שלישי (יג) יַרְכִּבֵהוּ עַל־בָּמֳותֵי אָרֶץ וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדָי וַיֵּנִקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע וְשֶׁמֶן מֵחַלְמִישׁ צוּר׃ (יד) חֶמְאַת בָּקָר וחלב

יתיר וי"ו קמץ בז"ק

תולדות אהרן וינקהו סוטה י"א ב׳ :

רש"י

היה כח באחד מכל אלוה העובדי כוכבים להראות כחו ולהלחם עמהם. ורבותינו דרשוהו על העתיד וכן תרגם אונקלוס ואני אומר דברי תוכחה הם להעיד השמים והארץ ותהא השירה להם לעד שסופן לבגוד ולא יזכרו לא הראשונות שעשה להם ולא הנולדות שהוא עתיד לעשות להם לפיכך צריך ליישב הדבר לכאן ולכאן וכל הענין מוסב על זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור כן עשה להם וכן עתיד לעשות כל זה היה להם לזכור : (יג) ירכיבהו על במותי ארץ. כל המקרא כתרגומו : ירכיבהו. על שם שארץ ישראל גבוה מכל הארצות : ויאכל תנובות שדי. אילו פירות ארץ ישראל שקלים לנוב ולהתבשל מכל פירות הארצות : ויניקהו דבש מסלע. מעשה באחד שאמר לבנו בסיכני הבא לי קציעות מן החבית הלך ומצא הדבש צף על פיה אמר לו זו של דבש היא אמר לו השקע ידך לתוכה ואתה מעלה קציעות מתוכה : ושמן מחלמיש צור. אלו זיתים של גוש חלב : במותי ארץ. לשון גובה : שדי. לשון שדה : חלמיש צור. תקפו וחזקו של סלע כשאינו דבוק לתיבה שלאחריו נקוד חַלָּמִישׁ וכשהוא דבוק נקוד חַלְמִישׁ : (יד) חמאת בקר וחלב צאן. זה היה בימי שלמה שנאמר

עשרה

באור

שיכנס הכהן בי, ואל יכנס בבני, ואמר יקחהו לשון יחיד, הכוונה כל גוזל, או יתכן שהוא מוסב על הקן שזכר. (יב) ה׳ בדד ינחנו, הוא לבדו הוציאם ממצרים והנהם במדבר לבטח. ואין עמו וגו׳, כנוי לשם או לישראל. והענין כי אין לישראל אל אחר מכל האלהים האחרים שינחנו או יעזור בהנחותו, בלתי השם לבדו, כי הוא חלקו ונחלתו כאשר הזכיר. (יג) ירכיבהו וגו׳, על שם שא"י גבוה מכל הארצות. ויאכל תנובת שדי, אלו פירות א"י שקלים לנוב ולהתבשל מכל פירות הארצות. ותנובת שדי שניהם שם היולא השדה מגזרת חיל כי ינוב (תהלים ס"ב י׳), ואלת שדי תואר השם על משקל חכם, והיו"ד תחת ה"א, כמו שלו הייתי (איוב ט"ז י"ב). וינקהו דבש מסלע, דרך משל, כמו יטפו ההרים עסים (יואל ד׳ י׳), והטעם רוב הדבש והשמן כי מארץ כנען יובלו כי כן כתוב (הרא"ב"ע). מחלמיש, שם מקרה מענין חוזק ותוקף, פעמים יסמך צור אל חלמיש, וענינו כמו תואר, צור החזק והתקיף. ופעמים שיסמך חלמיש אל צור והכוונה מחוזק הצורים, דרך מליצה, וכן חרבות צורים עם צור חרבו. (יד) חמאת

בקר

וַחֲלֵב צֹאן עִם־חֵלֶב כָּרִים וְאֵילִים בְּנֵי־בָשָׁן וְעַתּוּדִים עִם־חֵלֶב כִּלְיוֹת חִטָּה וְדַם־עֵנָב תִּשְׁתֶּה־חָמֶר׃ (טו) וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט שָׁמַנְתָּ עָבִיתָ

כשית

מלכיהון ושליטיהון עם עותר רברבניהון ותקיפיהון עמא דארעהון ואחסנתהון עם בזת חיליהון ומשריתיהון ודם גבריהון אתשד כמיא׃ (טו) ועתיר ישראל ובעט אצלח תקוף קנא

נכסין

תולדות אהרן עם חלב כתובות קי"א ב': ודם ענב שם שם: וישמן ברכות ל"ב א':

רש"י

עשרה בקר בריאים ועשרים בקר רעי ומאה צאן (מלכים א' ה'): עם חלב כרים. זה היה בימי עשרת השבטים שנאמר האוכלים כרים מצאן (עמוס ו'): חלב כליות חטה. זה היה בימי שלמה שנאמר ויהי לחם שלמה וגו' (מלכים א' ה'): ודם ענב תשתה חמר. בימי עשרת השבטים השותים במזרקי יין (עמוס ו'): חמאת בקר. הוא שומן הנקלט מעל גבי החלב: וחלב צאן. חלב של צאן וכשהוא דבוק גקוד חלב כמו בחלב אמו: כרים. כבשים: אילים. כמשמעו: בני בשן. שמנים היו: כליות חטה. חטים שמנים כחלב כליות וגסין ככוליא: ודם ענב וגו'. היה שותה טוב וטעם יין חשוב: חמר. יין בלשון ארמי. חמר אין זה שם דבר אלא לשון משובח בטעם וויינו"ש בלע"ז (1). ועוד יש לפרש שני מקראות הללו אחר תרגום של אנקלוס עיין שם: (טו) עבית. לשון עובי: כשית.

כמו

באור

בקר, הוא שומן הנקלט מעל גבי החלב, (רש"י), והוא בל"א (ראהם קָדער בוטער) ברים, כבשים המפוטמים במרעה. ואילים בני בשן, שגדלים בהר בשן, שהיו שמנים. חלב כליות חטה, חלב הכליות הוא הנך והמובחר, ואמר שיאכל ההלב החשוב והטוב שבחטה, והוא הסולת. חמר, יין בלשון ארמי, ואינו שם דבר אלא לשון משובח בטעם וויינו"ש בלע"ז ובל"א (וויינִיג), (רש"י). ואמר תשתה לנכח כאדם המדבר לחבירו כל כך הוא רע עד שתשתה דם ענב שהוא מין הענבים בכל פה שתרצה ותמצוץ בו טעם ויין משובח וטוב. והנה הארץ רבת דגן ושמן ובשר ולחם ויין וכל פירות, וזכו תנובת שדי. (טו) ישרון, ישראל, ויתכן להיות מגזרת ישר, והטעם זה שהיה ישר, כאשר נעשה שמן נהפך לאחר. ויבעט, כסוס המבעט ברגליו לאחור דרך בזיון ושרירות הלב. שמנת עבית כשית, נראה שהוא מאמר מוסגר לכן בא בלשון נוכח, בעל השיר שמספר בלשון נסתר מה שיארע לישראל באחרית הימים, מסב

פניו

(1 וויינו"ש בלע"ז Vineux (איינגענט ווייניך איזן דייטשן גיימטרייך זעהר מטארק) (דיזער וויין האט פיל גייסט איזט זעהר שטארק) ce vin-la est bien vineux

כָּשִׂיתָ וַיִּטֹּשׁ אֱלוֹהַ עָשָׂהוּ
וַיְנַבֵּל צוּר יְשֻׁעָתוֹ: (טז) יַקְנִאֻהוּ
בְּזָרִים בְּתוֹעֵבֹת יַכְעִיסֻהוּ:
(יז) יִזְבְּחוּ לַשֵּׁדִים לֹא אֱלֹהַ
אלהים

נְכַסִין וּשְׁבַק פּוּלְחַן
אֱלָהָא דַעֲבָדֵיהּ וְאַרְגֵּיז
קֳדָם תַּקִּיפָא דְפַרְקֵיהּ:
(טז) אַקְנִיאוּ קֳדָמוֹהִי
בְּפוּלְחַן טַעֲוָן בְּתוֹעֲבָתָא
אַרְגִּיזוּ קֳדָמוֹהִי:
(יז) דַּבָּחוּ לְשֵׁדִין דְּלֵית בְּהוֹן צְרוֹךְ הוֹל דַּחֲלָן דְּלָא
ידעונן

רש"י

כמו כסית לשון כי כסה פניו בחלבו (איוב ט"ו) כאדם ששמן מבפנים וכסליו נכפלים מבחוץ וכן הוא אומר ויעש פימה עלי כסל (שם): כשית. יש לשון קל בלשון כסוי כמו וכוסה קלון ערום (משלי י"ב) ואם כתב כסית דגש היה נשמע כסית את אחרים כמו כי כסה פניו: וינבל צור ישועתו. גנהו וביזהו כמו שנאמר אחוריהם אל היכל ה' וגו' (יחזקאל ח') אין נבול גדול מזה: (טז) יקנאהו. הבעירו חמתו וקנאתו: בתועבות. במעשים תעובים כגון עריות וכשפים שנאמר בהם תועבה: (יז) לא אלוה. כתרגומו
דלית

באור

פניו אל השומע המשתומם על אמרו וישמן ישרון ויבעט, ואומר לו כן הדבר שמנת עבית כשית, בא עבר במקום עתיד כדרך הנבואות. עבית, לשון עובי. כשית, כמו כסית, לשון כי כסה פניו בחלבו (איוב ט"ו כ"ז), כאדם ששמן מבפנים וכסליו נכפלים מבחוץ, וכן הוא אומר ויעש פימה עלי כסל (שם), (לשון רש"י). כשית, יש לשון קל בלשון כסוי, כמו וכוסה קלון ערום (משלי י"ב ט"ז). ואם כתב כסית דגוש היה נשמע כסית את אחרים, כמו כי כסה פניו. וינבל, גנהו וביזהו כמו שנאמר אחוריהם אל היכל ה' וגו' (יחזקאל ח' ט"ז), אין נבול גדול מזה (רש"י), והנה הוראת שרש נבל קרוב לענין נפילה, אלא שהיא נפילת הדבר ממעלתו ויתרונו, עד ששב נמאס ונבזה. יאמר על העלה הכמושה, כנבול עלה (ישעיה ל"ד ד'), ועל האילן הכמוש והמדולדל, ועץ נובל (שם כ"ח ד'), וגוית הב"ח שמתה הנמאסת וכעורה תקרא נבלה, וכן על האדם הנופל ויורד ממעלת האדם ומבזה את נפשו, יאמר שהוא נבל. ואין לך בזוי מכפוי טובה ולכן המשלם רעה תחת טובה יקרא נבל ביחוד, כמ"ש למעלה פסוק ו'. ומזה הענין אל תנבל כסא כבודך (ירמיה י"ד כ"א), אל תפחיתהו ואל תורידהו מגדולתו, וכן פה וינבל צור ישועתו, לפי מחשבתו ומעשיו המקולקלים דמה לגנות ולבזות את צור ישועתו, ולהשפילו מגדולתו וכבודו. [אמר הכותב: שמנת, מכאן עד ותשכח אל מחללך, הוא באור על דרך מליצי למה שאמר למעלה ודשן ופנה אל אלהים אחרים וגו' (ל"א כ') וראה באורנו במקומו]. (טז) יקנאהו, ענין הקנאה מבואר שהוא רגשת הנפש על העברת הכבוד או האהבה מראוי לבלתי ראוי לו, ואמר כי במחשבתם הבעירו קנאתו בעבדם לאלהים אחרים שהם זרים. בתועבת, הם האלילים שהריפת הבנים לאלהים אחרים, שכל זה מתועב לפני אלהים אמת. (יז) לא אלוה, שהם אינם אלהים. לא
ידעום

אֱלֹהִים לֹא יְדָעוּם חֲדָשִׁים מִקָּרֹב
בָּאוּ לֹא שְׂעָרוּם אֲבֹתֵיכֶם׃
(יח) צוּר יְלָדְךָ תֶּשִׁי וַתִּשְׁכַּח אֵל
מְחֹלְלֶךָ׃ רביעי (יט) וַיַּרְא יְהוָה
וַיִּנְאָץ מִכַּעַס בָּנָיו וּבְנֹתָיו׃
(כ) וַיֹּאמֶר אַסְתִּירָה פָנַי מֵהֶם

יו"ד זעירא אראה

יְדַעוּנוּן חַדְתָּן דְּמִקְּרִיב
אִתְעֲבִידוּ לָא אִתְעֲסַקוּ
בְּהוֹן אֲבָהָתְכוֹן׃
(יח) דַּחֲלַת תַּקִּיפָא הִי
בְּרָאָךְ אִתְנְשֵׁיתָא
שְׁבַקְתָּא פּוּלְחַן אֱלָהָא
דַּעֲבְדָךְ׃ (יט) וּגְלֵי קֳדָם
יְיָ וּתְקֵיף רוּגְזֵיהּ
מִדְּאַרְגִּיזוּ קֳדָמוֹהִי בְּנִין
וּבְנָן׃ (כ) וַאֲמַר אֲסַלֵּיק שְׁכִנְתִּי מִנְּהוֹן גְּלֵי קֳדָמַי

מה

תולדות אהרן צור שם פ' ב': וירא ה' כתובות ח' ב':

רש"י

דלית בהון צרוך אלו היה בהן צורך לא היתה קנאה כפולה כמו עכשיו: חדשים מקרוב באו. אפי' העובדי כוכבי' לא היו רגילים בהם עובד כוכבים שהיה רואה אותם היה אומר זה עבודת כוכבי' של יהודי: לא שערום אבותיכם. לא יראו מהם לא עמדה שערתם מפניהם דרך שערות האדם לעמוד מחמת יראה כך נדרש בספרי ויש לפרשו עוד שערום ל' ושעירים ירקדו שם (ישעיה י"ג) שעירים הם שדים לא עשו אבותיכם שעירים הללו: (יח) תשי. תש כח ורבותינו דרשו כשבא להטיב לכם אתם מכעיסין לפניו ומתישים כחו מלהטיב לכם: אל מחללך. מוציאך מרחם לשון יחולל אילות (תהלים כ"ט) חיל כיולדה (שם מ"ח): (כ) מה אחריתם

באור

ידעום, לא ידעו מהם דבר בעדות החושים והשכל, שהוא הידיעה, אף לא שמעו מהם בקבלה והעתקה מפי אבות, וזהו לא שערום אבתיכם. חדשים מקרב באו, אפילו העובדי כוכבים לא היו רגילים בהם, עובד כוכבים שהיה רואה אותם אומר זו עבודת כוכבים של יהודי (ספרי). ואמר מקרוב על זמן מועט, כי הזמן והמקום קרובים בענין. לא שערום אבתיכם, לא יראו מהם, לא עמדו שערתם מפניהם, דרך שערות האדם לעמוד מפני היראה, כך נדרש בספרי, ויש לפרש עוד שערום לשון ושעירים ירקדו (ישעיה י"ג כא), שעירים הם שדים, לא עשו אבתיכם שעירים כללו (רש"י). (יח) תשי, משרש נשה, היו"ד במקום ה"א למ"ד הפעל. ומשפטו תִּשֶּׁה, ועקרו תנשה, אלא שבא הנח הנעלם תמורת הדגש, וענינו כפול עם תשכח, דבר הנבואה ותמה, איך תשכח הצור אשר ילדך. מחללך, מוציאך מרחם, לשון יחולל אילות (תהלים כ"ט ט'), חיל כיולדה (שם מ"ח ז'). (יט) בניו ובנתיו, אנשים ונשים, כי היו הנשים בדור החורבן נלמדות לעבודת כוכבים ביותר כמבואר בנביאים. (כ) ויאמר, מחשבות האל ורצונו לעשות כן, יקרא מאמר, כדרך ויאמר אלהים הנאמר במעשה בראשית (הרמב"ן). והנה עד הנה דברי משה והוא מדבר בלשון עצמו, ומכאן ועד סוף הפרשה דברי השם. אסתירה פני מהם, אסיר מהם השגחתי

אֶרְאֶה מָה אַחֲרִיתָם כִּי דוֹר תַּהְפֻּכֹת הֵמָּה בָּנִים לֹא־אֵמֻן בָּם׃ (כא) הֵם קִנְאוּנִי בְלֹא־אֵל כִּעֲסוּנִי בְּהַבְלֵיהֶם וַאֲנִי אַקְנִיאֵם בְּלֹא־עָם בְּגוֹי נָבָל אַכְעִיסֵם׃

חול כי

מַה יְהֵי בְסוֹפֵיהוֹן אֲרֵי דָרָא דְאַשְׁנִיוּ אִנּוּן בְּנַיָּא דְלֵית בְּהוֹן הֵימָנוּ׃ (כא) אִינוּן אַקְנִיאוּ קֳדָמַי בְּלָא דַחֲלָא אַרְגִּיזוּ קֳדָמַי בְּטַעֲוָתְהוֹן וַאֲנָא אַקְנֵינוּן בְּלָא עַם בְּעַמָּא טַפְשָׁא

ארגזינון

תולדות אהרן כי דור יומא פ"ג ע"ב : בנים קדושין ל"ו א' : בגוי נבל יבמות ס"ד ב' :

רש"י

אחריתם. מה תעלה בהם בסופם: כי דור תהפוכות המה. מהפכין רצוני לכעס: לא אמון בם. אין גדולי נכרים בהם כי הוריתים דרך טובה וסרו ממנה: אמון. לשון ויהי אומן (דמגילת אסתר) נוריטור"א בלע"ז[1] ד"א אמון לשון אמונה כתרגומו אמרו בסיני נעשה ונשמע ולשעה קלה בטלו הבטחתם ועשו העגל: (כא) קנאוני. הבעירו חמתי: בלא אל. בדבר שאינו אלוה: בלא עם. באומה שאין לה שם שנאמר הן ארץ כשדים זה העם לא היה (ישעיה כ"ג) וכן הוא אומר בזוי אתה מאד (עובדיה א'): בגוי נבל אכעיסם. אלו הכופרים בהקב"ה וכן הוא אומר

באור

השגחתי. וכן ת"א אסלק שכינתי מנהון. מה אחריתם, תעלה בהם בסופם. כי דור תהפכת המה, מתהפכים מענין לענין, ואינם אוהבים האמת והטוב, לחזוק בו ושלא לזוז ממנו. אמן, שם דבר כמו אמנה, אין בהם ענין קיים ונאמן, שראוי לבטוח עליו, כי ההולך בדרך אמת הוא נאמן ועליו יש לבטוח, אבל אין בטחון באוהב התהפוכות, וכ"כ רש"י והוא מספרי, וז"ל: ד"א אמון לשון אמונה כתרגומו. אמרו בסיני נעשה ונשמע ובשעה קלה בטלו הבטחתם ועשו עגל, ובדרך ראשון פירש אמון לשון אומן את הדסה (אסתר ב' ז'), נורי'טורא בלע"ז (בלשון אשכנזי ערציהונג, לוכט), אין גדולי נכרים בהם, הוריתים דרך טובה וסרו ממנה (קינדער אָהנע ערציהונג): [אמר הכותב: אראה מה אחריתם, כלשון בני אדם, וכמו ונראה מה יהיו חלומותיו (בראשית ל"ז, כ')]. (כא) קנאוני. קל העי"ן להקל על הלשון. בלא אל, בדבר שאינו אלוה. בהבליהם, בדבר שאין בו ממש, ויתרגם האשכנזי תרגמו (אבערגלויבען), שהוא האמונה בדבר בטל שאינו כלום, וכן בכמה מקומות כנה העצבים והאלילים בשם הבל, הבל המה, וכדומה. בלא עם, בזה שאין לו נימוסים ומנהגים מסודרים, ואינו ראוי להתחשב בין עמים משובחים, ויתכן שרמז על

1) נורי'טורא בלע"ז, Nourriture (נאהרונג. פיגירליך ווירד עס אויך פאן דער גייסטיגען געזאגט. ואס נור בילדונג דעם פערשטאנדעס אודער גייסטעס דיענט. אודער שטעהט שטאטט עדוקאטיאן ד' ה' ערציהונג).

(כב) כִּי־אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי וַתִּיקַד עַד־שְׁאוֹל תַּחְתִּית וַתֹּאכַל אֶרֶץ וִיבֻלָהּ וַתְּלַהֵט מוֹסְדֵי הָרִים׃
(כג) אַסְפֶּה עָלֵימוֹ רָעוֹת חִצַּי אֲכַלֶּה־בָּם׃ (כד) מְזֵי רָעָב וּלְחֻמֵי
רשף

תולדות אהרן חצי סוטה ס' א': מזי רעב ברכות ס' א':

אַרְגְּזִינוּן: (כב) אֲרֵי קְידוֹם תַּקִּיף כְּאֶשָּׁא נְפַק מִן קֳדָמַי בִּרְגַז וְשֵׁיצִי עַד שְׁאוֹל אַרְעִיתָא אֱסֵיף אַרְעָא וַעֲלַלְתַּהּ וְשֵׁיצִי עַד סִיפֵי טוּרַיָּא: (כג) אֱסֵיף עֲלֵיהוֹן בִּישָׁן מַכְתָּשַׁי אֱגָרֵי בְּהוֹן: (כד) נְפִיחֵי כְפַן וַאֲכִילֵי
עוף

רש"י

אומר אמר נבל בלבו אין אלהים (תהלים י"ד): (כב) קדחה. בערה: ותיקד. בכם עד היסוד: ותאכל ארץ ויבולה. ארצכם ויבולה: ותלהט. ירושלים המיוסדת על ההרים שנאמר ירושלים הרים סביב לה (תהלים קכ"ה): (כג) אספה עלימו רעות. אחביר רעה אל רעה לשון ספו שנה על שנה (ישעיה כ"ט) ספות הרוה (פרשת נצבים) עולותיכם ספו על זבחיכם (ירמיה ז'). ד"א אספה אכלה כמו פן תספה: חצי אכלה בם. כל חצי אשלים בהם וקללה זו לפי הפורענות לברכה היא חצי כלים והם אינם כלים: (כד) מזי רעב. אונקלוס תרגם נפיחי כפן ואין לי עד מוכיח עליו. ומשמו של רבי משה הדרשן מטולוזא שמעתי שעירי רעב אדם כחוש מגדל שער על בשרו: מזי. לשון ארמי שער מזיא דהוה מהפך במזיא: ולחומי רשף. השדים נלחמו
בהם

באור

על הכשדים כמ"ש רש"י והרמב"ן, שנאמר בהם הן ארץ כשדים זה העם לא היה (ישעיה כ"ג י"ג), שלא היה נחשב לגוי, והקב"ה גדל אותם, ובזה תבער קנאת ישראל. בגוי נבל, הנופל מיתרון האדם ושלמותו והוא נבזה ונמאס, כמו שאמר, בזוי אתה מאוד (עובדיה א' ב'). (כב) קדחה, בערה. ותיקד, בכם עד היסוד. ארץ ויבלה, ארצכם ויבולה. ותלהט, מגזרת להט החרב. הרים, הרי ישראל. [אמר הכותב: כי אש קדחה, בבאורנו פירשנו כל המקרא על ארץ ישראל, ארץ ויבולה, ארצכם ויבולה, מוסדי הרים, הרי ירושלים, ואולם מפשטות הכתוב נראה, שעל כל העולם כלו מדבר, ויתכן שמלת כי, כמו אם, והכתוב כלו הוא מאמר מוסגר, ושעורו כך הוא. אינם יודעים כמה גדול חרון אפי ועברתי כי קשתה, אם אש קדחה באפי, הלא הופך אני את כל העולם כלו, שהוא תוקד עד שאול תחתית וגו', ועתה חוזר אל מה שאמר בגוי נבל אכעיסם, והולך ואומר אספה עלימו רעות וגו'] · (כג) אספה, אכלה, והטעם כמו חצי אכלה בם, שלא תשאר חץ שלא יירה בם, אף כאן לא תשאר רעה שלא אביא עליהם, וכן אי' בספרי, הריני מכניס ומביא עליהם כל הפורעניות כלם כאחת. (כד) מזי רעב, כינוי שדופי רעב, וכן בארמית למזא לאתונא (דניאל ג' כ"ב), ולפ"ז
ש אין

עוֹף וּכְתִישֵׁי רוּחִין בִּישִׁין וְשֵׁן חֵיוַת בָּרָא אֲגָרֵי בְהוֹן עִם חֲמַת תַּנִּינַיָּא דְּזָחֲלִין בְּעַפְרָא: (כה) מִבָּרָא תְּתַכֵּיל חַרְבָּא וּמִתַּוָּנַיָּא חַרְגַּת מוֹתָא אַף עוּלֵימֵיהוֹן אַף
עולימתהון

רֶשֶׁף וְקֶטֶב מְרִירִי וְשֶׁן־בְּהֵמֹת אֲשַׁלַּח־בָּם עִם־חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר: (כה) מִחוּץ תְּשַׁכֶּל־חֶרֶב וּמֵחֲדָרִים אֵימָה גַּם־בָּחוּר גַּם־בְּתוּלָה יוֹנֵק
עם

תולדות אהרן עם חמת ערכין ס״ג א׳ · סנהדרין ק״ו א׳ · מחוץ ב״ק ס׳ ב׳ :

רש״י

בהם שנאמר ובני רשף יגביהו עוף (איוב ה׳) והם שדים: וקטב מרירי. וכריתות שד ששמו מרירי · קטב כריתה כמו אהי קטבך שאול (הושע י״ג): ושן בהמות. מעשה היה והיו הרחלים נושכין וממיתין: חמת זוחלי עפר. ארס נחשים המהלכים על גחונם על העפר כמים הזוחלים על הארץ · זחילה לשון מרוצת המים על העפר וכן כל מרוצת דבר המשפשף על העפר והולך: (כה) מחוץ תשכל חרב. מחוץ לעיר תשכלם חרב גייסות: ומחדרים אימה. כשבורח ונמלט מן החרב חדרי לבו נוקפים עליו מחמת אימה והוא מת והולך בה · ד״א ומחדרים אימה בבית תהיה אימת דבר כמה שנאמר כי עלה מות בחלונינו וכן תרגם אונקלוס · ד״א מחוץ תשכל חרב על מה שעשו בחוצות שנאמר ומספר חוצות ירושלים שמתם מזבחות לבושת (שם י״א): ומחדרים אימה. על מה שעשו בחדרי חדרים שנאמר אשר זקני ישראל עושים איש
בחדרי

באור

שאין מ״ש למוצא ארס (הרד״ק). ולחמי רשף, רשף חום הגחלת יקרא רשף (גלוטה), ויצא רשף לרגליו (חבקוק ג׳ ה׳), רשפיה רשפי אש (שיר ח׳ ו׳), והושאל אל חולי החמימות שהוא הקדחת ומעט ולחמי רשף כמו אכולי הקדחת, וכן מתורגם בל״א - וקטב מרירי, קטב בשש נקודות, וכן קטב ע״מ אהל, שניהם מענין כריתה, והוא חולי הבא לאדם פתאום וממיתו, ות״י לחטוב עצים, למקטב קיסין (רד״ק), והוא שם נרדף לדבר, כמ״ש אהי דבריך מות, אהי קטבך שאול (הושע י״ג י״ד), בל״א (פעסט · זייכע), ומרירי תואר משרש מרר, וכמוהו כמרירי יום, (גיפטיג), חמת זחלי עפר, ארס נחשים המהלכים על גחונם על העפר כמים הזוחלים על הארץ, זחילה לשון מרוצת המים על העפר, וכן כל מרוצת דבר המשפשף על העפר והולך (רש״י), וכמוהו כזוחלי ארץ (מיכה ז׳ י״ז) · (כה) מחוץ תשכל חרב וגו׳, שעור הכתוב החרב מבחוץ והאימה מבפנים תשכל בחור ובתולה יונק ואיש שיבה. ומחדרים אימה׳ כשבורח ונמלט מן החרב חדרי לבו נוקפים עליו מחמת אימה, והוא מת והולך בה (ספרי). ד״א ומחדרים אימה, בבית תהיה אימת דבר, כמו שנאמר עלה מות בחלונינו (ירמיה ט׳ כ׳), וכן ת״א (רש״י). [אמר הכירם: גם בחור, בחור ובתולה דרכן לצאת בחוצות, אותן תשכל
החרב

עִם־אִישׁ שֵׂיבָה׃ (כו) אָמַרְתִּי
אַפְאֵיהֶם אַשְׁבִּיתָה מֵאֱנוֹשׁ
זִכְרָם׃ (כז) לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר
פֶּן־יְנַכְּרוּ צָרֵימוֹ פֶּן־יֹאמְרוּ יָדֵנוּ
רָמָה וְלֹא יְהוָה פָּעַל כָּל־זֹאת׃
(כח) כִּי־גוֹי אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה וְאֵין
בהם

עוּלֵימֵיהוֹן יָנְקֵיהוֹן עִם
סָבֵיהוֹן׃ (כו) אֲמָרִית יֵיחוּל
רוּגְזִי עֲלֵיהוֹן וַאֲשֵׁיצִינוּן
אֲבַטֵּיל מִן בְּנֵי אֱנָשָׁא
דּוּכְרָנְהוֹן׃ (כז) אִלּוּלֵפוֹן
רוּגְזָא דְּשָׂנְאָה כְּנִישׁ
דִּלְמָא יִתְרַבְרְבוּן בְּעֵיל
דְּבָבָא דִּלְמָא יֵימְרוּן יְדָנָא
תַּקִּיפַת לָנָא וְלָא מִן קֳדָם
יְיָ הֲוַת כָּל דָּא׃ (כח) אֲרֵי עַם מְאַבְּדֵי עֵצָה אִנּוּן
ולית

רש"י

בחדרי משכיתו: (כו) אמרתי אפאיהם. אמרתי בלבי אפאה אותם. ויש לפרש אפאיהם אשיתם פאה להשליכם מעלי הפקר. ודוגמתו מצינו בעזרא ותתן להם ארץ שבעה גוים ותחלקם לפאה (נחמיה ט') להפקר וכן חברו מנחם. ויש פותרים אותו כתרגומו יחול רוגזי עליהון ולא יתכן שאם כן היה לו לכתוב האפאיהם אחת לשמוש ואחת ליסוד כמו האזרך (ישעיה מ"ה) האמילכם במו פי (איוב ט"ז) והא' התיכונה אינה ראויה בו כלל. וא"ת אחר לשון הברייתא השנויה בספרי החולקת תיבה זו לג' תיבות אמרתי אף אי הם אמרתי באפי אתנם כאלו אינם שאומרים רואיהם עליהם איה הם: (כז) לולי כעס אויב אגור. אם לא שכעס אויב הכשדים כנוס עליהם להשחיתם ואם יוכל להם וישחיתם יתלה הגדולה בו ובאלהיו ולא יתלה הגדולה בי. וזהו שאמר פן ינכרו צרימו ינכרו הדבר לתלות גבורתם בעבודת כוכבים שאין הגדולה שלי: פן יאמרו ידנו רמה וגו'.

כי

באור

החרב, ויונק ואיש שיבה שדרכן לשבת בבית ימותו מפני האימה ובהלה], (כו) אפאיהם, יש מפרשים שהוא מן פאה, אשיתם פאה להשליכם מעלי הפקר, או אפילם בכל פאה, ואולם בעבור שהטעם כפול עם אשביתם מאנוש זכרם משמע שיאבדם ויעשה עמהם כלה. וי"מ אחרה אפי בם. והכוונה אחריתם, ויבא הטעם כפול עם אשביתם כמשפטו, אלא שהיה ראוי להיות אנפיהם, והטעם אאנף בם. ואונקלוס תרגם אחר לשון הברייתא השנויה בספרי כחולקת התיבה לג' תיבות, אמרתי אף אי הם, אמרתי באפי אתנם כאלו אינם, שיאמרו עליהם הרואים, איה הם? ולכן תרגמו המתרגם האשכנזי (פערניכטען), וטעם אמרתי בלבי, כלשון בני אדם. או יאמר היה הרצון לפני במדת הדין שאפזרם או אכלם ושיהיה זכרם נשבת מבני אדם, לולי כעס אויב אגור. (כז) אגור, אפחד, מגזרת ויגר מואב (במדבר כ"ב ג') והכתוב דבר כדרך בני אדם להבין השומעים. ינכרו, הפך יכירו, כמו ויתנכר אליהם (בראשית מ"ב ח'). והם עם הכשדים ינכרו הדבר לתלות הגבורה בזה שאין הגדולה שלו. (כח) כי גוי אבד עצות, הנכון שזה הגוי הם הכשדים צרי ישראל.

ומלת

ולית בהון סכלתנו: (כט) אלו חכימו אסתכלו בדא סברו מה יהי בסופיהון: (ל) אכדין ירדף חד לאלפא ותרין יערקון לרבותא אלהין ארי תקיפיהון מסרינון ויי אשלימינון: (לא) ארי לא כתקפנא תקפיהון ובעלי דבבנא הוו דיננא:
ארי

בהם תבונה: חמישי (כט) לו חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריתם: (ל) איכה ירדף אחד אלף ושנים יניסו רבבה אם־לא כי־צורם מכרם ויהוה הסגירם: (לא) כי לא כצורנו צורם ואיבינו
פלילים

תולדות אהרן איכה מ"ק ע"ז ב':

רש"י

כי אותו עובד כוכבים אובד עצות המה: (כח) ואין בהם תבונה. שאילו היו חכמים ישכילו זאת איכה ירדוף וגו': (כט) יבינו לאחריתם. ויתנו לב להתבונן לסוף פורענותם של ישראל: (ל) איכה ירדף. אחד ממנו אלף מישראל: אם לא כי צורם מכרם וה' הסגירם. מכרם ומסרם בידינו דילבד"ר בלע"ז(2): (לא) כי לא כצורנו צורם. כל זה היה להם להכשדים להבין שהשם הסגירם ולא להם ולאלהיהם הנצחון שהרי עד הנה לא יכלו כלום אלהיהם כנגד צורנו. כי לא כסלענו סלעם כל צור שבמקרא לשון סלע: ואויבינו פלילים. הכשדים שופטים אותנו שהרי
צורנו

באור

ומלת אובד שם התאר. והיא סמוכה על כן נפתח הבי"ת. וידוע כי מלת אבד מהפעלים העומדים, רק פי' עצות שב אל אובד, כמו נובלת עליה, וכן ותאבדו דרך (תהלים ב' י"א), שהוא סמוך אל דרך (הראב"ע), וע"פ דרכנו עצות תאר הפעל וכן דרך. (כט) לו חכמו, אילו היו חכמים, היה להם להשכיל את זאת, ולהבין לאחריהם, כי כן פעל השם לישראל בעבור עונם. (ל) איכה ירדף וגו', היה להם לומר איך ירדוף אחד ממנו אלף מישראל, מה שהיו רגילין לעשות לנו. אם לא כי צורם מכרם, בידינו, לפי שחטאו לו. ולשון רש"י מכרם ומסרם בידינו דליב"רר בלע"ז, בל"א (הין געבען, איבערלאססען). (לא) כי לא כצורנו צורם, כל זה היה להם להכשדים להבין שהשם הסגירם. ולא להם ולאלהיהם הנצחון, שהרי עד הנה לא יכלו אלהיהם כנגד צורנו, כי לא כסלענו סלעם, כל צור שבמקרא לשון סלע (רש"י). ואיבינו פלילים, הם עצמם ישפטו ויודו כי נשגב ומרומם צורנו מצורם. [אמר הכורם ואויבינו פלילים, ע' בתורנו, וכן תרגמו הרמב"מן (זעלבסט אונזערע פיינדע מאגען ריכטער זיין)! ואולם יקשה עלינו מאד לחלק הפסוק ולומר כי לא כצורנו צורם, הוא מאמר הכשדים נגד ישראל
ואויבינו

2) דליברר בלע"ז Délivrer (בעפרייען, אויסליפערן, נ' ב' פאסיווע, ווען מאן מענשען דיא רעכטע איזט אגט מאן געוואהנליכער: livrer)

פְּלִילִים׃ (לב) כִּי־מִגֶּפֶן סְדֹם גַּפְנָם וּמִשַּׁדְמֹת עֲמֹרָה עֲנָבֵמוֹ עִנְּבֵי־רוֹשׁ אַשְׁכְּלֹת מְרֹרֹת לָמוֹ׃ (לג) חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם וְרֹאשׁ פְּתָנִים

(לב) אֲרֵי כְּפוּרְעֲנוּת עַמָּא דִסְדוֹם פּוּרְעֲנוּתְהוֹן וְלָקוּתְהוֹן כְּעַם עֲמוֹרָה מַחַתְהוֹן בִּישִׁין כְּרֵישֵׁי חִוְיָן וְתִשְׁלְמַת עוֹבָדֵיהוֹן כִּמְרָרוּתְהוֹן׃ (לג) הָא כִּמְרַת תַּנִּינַיָּא כַּס פּוּרְעֲנוּתְהוֹן וּכְרֵישֵׁי פִּתְנֵי חִוְיָן

תולדות אהרן ענבמו ברכות כ"ו ב':

רש"י

לורנו מכרנו להם (ס"א הרי שלורנו מכרנו להם): (לב) כי מגפן סדום גפנם. מוסב למעלה אמרתי בלבי אפאיהם ואשבית זכרם לפי שמעשיהם מעשי סדום ועמורה: ומשדמות. שדה תבואה כמו ושדמות לא עשה אוכל (חבקוק ג') בשדמות קדרון (מלכים ב' כ"ג): ענבי רוש. עשב מר: אשכלות מרורות למו. משקה מר ראוי להם לפי מעשיהם פורענותם וכן תרגם אונקלוס ותושלמת עובדיהון כמררותהון: (לג) חמת תנינים יינם. כתרגומו הא כמרת תניניא כס פורענותהון הנה כמרירת נחשים

באור

ואויבינו פלילים הוא מאמר ישראל, ועוד הוא אומר פלילים שהם שופטים, ולא שיהיו פלילים השופטים שישפטו ויודו וגו', והתמוה מכלה הוא, שהרי מן אמרתי אפאיהם וגו' על מראה פרעות אויב שיא כלו מאמר השם, ואיך יכנסו בו ואויבינו פלילים שילאו מפי ישראל והם לא אמרו דבר עד עתה, ולפיכך נראה שמלת פלילה לא על גזרת השופט לבד נאמרה, אלא על כל בחינה עמוקה עפ"י דרכי השכל הישר (ריכטיגע בעאורטהיילונג, איינזיכט, לאגיטער שלוס), ופלילה משותפת עם עלה, הביאי עלה עשי פלילה (ישעיה טז, ג'), שאין ענייני הם ממשפט וגזרת השופט, אבל ממחשבה עמוקה ותחבולה, והראיה הביאי עלה, ועל הדרך הזה גם כאן הוא מטעם החכמה והעלה, וא"כ ואויבינו פלילים הוא מאמר הכשדים, ושעור הכתוב כך הוא, שהיה להכשדים לחשוב, הלא כי לא כלורנו לורם. שהשם נתעלה מכל האלילים, וגם אויבינו פלילים, כלומר גם אויבינו שהם ישראל הם פלילים בעלי שכל ומדע, בעלי עלה ותחבולה ועל כל זה נסים אלף מהם מפני אחד ממנו ורבבה מפני שנים, ואי אפשר שתהיה כזאת בדרך הטבע, אם לא כי לורם מכרם וגו', ולפי הבאור הזה נתרגם ואויבינו פלילים (אויך זינד אונזערע פיינדע איינזיכטס פאָלל)]. (לב) כי מגפן סדם גפנם, ישוב למה שאמר למעלה, שהכשדים גוי אובד עלות, לא ישכילו ולא יבינו ולא יחכמו כי אם להרע, כי הנוטה משרש רע לא יעשה רק פרי רע ומר. ומשדמת, שדה תבואה, כמו ושדמות לא עשה אוכל (חבקוק ג' י"ז), בשדמות קדרון (מלכים ב' כ"ג ו') וי"א שהוא נרדף לגפנים, ויתכן שהוא כמו ומשליפות עמרה, מענין שדפון, כי המ"ם והפ"א ממוצא אחד, וכן ושדמה לפני קמה (ישעיה ל"ז כ"ו), שהוא כמו ושדפה, כי (במלכים ב' י"ט כ"ו) אמר במקומו ושדפה לפני קמה, וכן מתורגם בל"א. (לג) חמת תנינים וגו'

חוין אכזראין: (לד) הלא כל עובדיהון גלן קדמי גניזין ליום דינא באוצרי: (לה) קדמי פורענותא ואנא אשלם בעדן דיגלון מארעהון ארי קריב יום

תברהון

פתנים אכזר: (לד) הלא־הוא כמס עמדי חתום באוצרתי: (לה) לי נקם ושלם לעת תמוט רגלם כי קרוב יום אידם וחש

עתדת

תולדות אהרן הלא הוא וכו' עקדה שער ס': כי קרוב ע"ז ג' א':

רש"י

כהשקים כוס משתה פורענותם: וראש פתנים. כוסם שהוא אכזר לנשוך מוסר אכזרי יבא ויפרע מהם: (לד) הלא הוא כמוס עמדי. כתרגומו כסבורים הם ששכחתי מעשיהם כולם גנוזים ושמורים לפני: הלא הוא. פרי גפנם ותבואות שדמותם כמוס עמדי: (לה) לי נקם ושלם. עמי נכון ומזומן פורענות נקם ושלם להם כמעשיהם הנקם ישלם להם גמולם. ויש מפרשים ושלם שם דבר כמו ושלום והוא מגזרת והדבר אין בהם (ירמיה ה') כמו והדיבור ואימתי אשלם להם: לעת תמוט רגלם. כשתתום זכות אבותם שהן סמוכין עליו: כי קרוב יום אידם. משארצה להביא עליהם יום אידם קרוב ומזומן לפני להביא על ידי שלוחים הרבה: וחש עתדות למו. ומהר יבואו העתידות להם: וחש. כמו ימהר יחישה (ישעיה ה') עד כאן

העיד

באור

וגו', יאמר מגפנים וענבים כאלו לא יעשה יין כי אם הדומה לחמת תנינים, שהוא מרירת נחשים, ולראש פתנים, שהוא אכזרי להמית את כל הטועם ממנו. (לד) הלא הוא כמס עמדי, דברי השם, ואמרו המפרשים שהוא שב על פרי גפנם ותבואת שדמתם. ועל דעתי יתחילו מכאן דברי הנחמות לישראל, ויאמר שהוא גנוז וחתום באוצרתיו, ולא יאחר לבא בעתו, כאשר תמוט רגלם, כאשר יראה כי אזלת יד וגו'. [אמר הכורם: הלא הוא כמס עמדי, דברי השם, ויתכן שישב על מאמר הכשדים ידינו רמה ולא ה' פעל כל זאת, אותו המאמר כמוס עמדי, כי אם היו מכירים שמיד ה' היתה זאת להעניש את ישראל, היו מייסרים אותו כאשר ייסר האומן את הנער בן אהוב לאביו, והאב מאהבתו אותו, רוצה שהאומן יוכיחנו בשבט מוסר, אבל לא יכהו מכת נפש. ולפי שאמרו ידינו רמה ולא ה' פעל כל זאת, בקשו הכשדים אשר היו מלפנים להשמיד להרוג את זרע אברהם ולאבד מארץ זכרם, ועל זה אמר ראו אני אני הוא, אני מסרתי את ישראל בידכם, ואין אלהים מאלהיכם עמדי, כי אם הם עשו, יקומו עתה ויעזרכם]. (לה) לי נקם ושלם, השלום שם דבר, כמו והדבר אין בהם (ירמיה ה'), עמי נכון ומזומן והשלום הגמול. לעת תמוט רגלם, כאשר תמוט רגלם ליפול. כי קרוב יום אידם, כאשר יקרב יום המוגבל לפורענותם, כאשר ימהר העתיד לבא עליהם, וחש כמו

ימהר

עֲתִדֹת לָמוֹ׃ (לו) כִּי־יָדִין יְהוָה עַמּוֹ וְעַל־עֲבָדָיו יִתְנֶחָם כִּי יִרְאֶה כִּי־אָזְלַת יָד וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב׃ (לז) וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ

צור

תַּבְרְהוֹן וּמְבַע דַּעֲתִיד לְהוֹן׃ (לו) אֲרֵי יְדִין יְיָ דִּינָא דְעַמֵּיהּ וּפוּרְעֲנוּת עַבְדוֹהִי צַדִּיקַיָּא יִתְפְּרַע אֲרֵי גְלֵי קֳדָמוֹהִי דִּבְעִדָּן דְּתִתְקֵיף עֲלֵיהוֹן מְחַת סַנְאָה יְהוֹן מְטַלְטְלִין וּשְׁבִיקִין׃ (לז) וְיֵימַר אָן דַּחַלְתְּהוֹן תַּקִּיפָא דַּהֲווֹ

רחיצין

תולדות אהרן כי ידין סנהדרין צ"ז א': ואמר וכו' גיטין נ"ו ב':

רש"י

העיד עליהם משה דברי תוכחה להיות השירה הזאת לעד כשתבוא עליהם הפורענות ידעו שאני הודעתים מראש מכאן ואילך העיד עליהם דברי תנחומין שיבואו עליהם ככלות הפורענות ככל אשר אמר למעלה והיה כי יבאו עליך כל הדברים וגו' הברכה והקללה וגומר ושב ה' אלהיך את שבותך וגו': (לו) כי ידין ה' עמו. כשישפוט אותן ביסורין הללו האמורות עליהם כמו כי בם ידין עמים (איוב ל"ו) ייסר עמים כי זה אינו משמש בלשון דהא לתת טעם לדברים של מעלה אלא לשון תחלת דבור כמו כי תבואו אל הארץ כשיבואו עליהם משפטים הללו ויתנחם הקב"ה על עבדיו לשוב ולרחם עליהם: יתנחם. לשון הפך מחשבה להטיב או להרע: כי יראה כי אזלת יד. כשיראה כי אזלת יד הפורענות הולכת וחוזקת עליהם ואפס בהם עצור ועזוב: עצור. נושע על ידי עוצר שיעצור בהם: עזוב. ע"י עוזב. עוצר הוא העוצר בעם שלא ילכו מפוזרים בלשון לע"ז איינטיידע1): עצור. הוא הנושע במעצור: עזוב. מחוזק כמו ויעזבו את ירושלים עד החומה איך לא עוזבה עיר תהלה: (לא) ואמר. הקב"ה עליהם: אי אלהימו

באור

ימצר יחישה (ישעיה ס' י"ט), ואמר עתידות לשון רבים על פעל יחיד, כמשפט השפל בקדם לפועל, שלא ישמור המספר. (לו) כי ידין ה' עמו, כי יעשה שפט דין עמו. יתנחם, לשון הפך מחשבה להטיב או להרע, כאשר ישוב הקב"ה לרחם על עבדיו. כי יראה וגו', כאשר יראה שאזלת יד, וכלה כחו של ישראל, והתי"ו תחת ה"א, כי שתיהן סימני הנקבה, וכן ושבת לנשיא (יחזקאל מ"ו י"ז). עצור, הוא נושע על ידי עוצר שיעצור בעם. עזוב, על ידי עוזב, עוצר הוא העוצר בעם, שלא ילכו מפוזרים בלשון לע"ז איינ"טיים, וברש"י כ"י מייטינט, ונראה שצ"ל מיינט"ינאנט, הוא בלשון אשכנזי (אויפרעכט האלטענד). עצור, הוא הנושע במעצור. ועזוב, מחוזק, כמו ויעזבו את ירושלים עד החומה (נחמיה ג' ח'), איך לא עוזבה עיר תהלה (ירמיה מ"ט כ"ה), לשון רש"י שבדפוס ובכ"י שבידי נוסף עצור מיינט"נוד (אויפרעכט געהאלטען), עזוב איגפור"לד, (געשטערקט, בעפעסטיגט, בל"א). (לז) ואמר, הקב"ה עליהם אי אלהימו

1) איינע'יוט בלע"ז, Unissant נ"ל אוניס"נט (פעראייניגענד, זוזאממענהאלטענד).

צוּר חָסָיוּ בוֹ׃ (לח) אֲשֶׁר חֵלֶב
זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם
יָקוּמוּ וְיַעְזְרֻכֶם יְהִי עֲלֵיכֶם
סִתְרָה׃ (לט) רְאוּ ׀ עַתָּה כִּי אֲנִי
אֲנִי הוּא וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי
אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה מָחַצְתִּי וַאֲנִי
אֶרְפָּא וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל׃ ששי
(מ) כִּי־אֶשָּׂא אֶל־שָׁמַיִם יָדִי
וְאָמַרְתִּי חַי אָנֹכִי לְעֹלָם׃

אם

רְחִיצִין בֵּיהּ׃ (לח) דִּי תְרַב
נִכְסַתְהוֹן הֲווֹ אָכְלִין שָׁתַן
חֲמַר נִסְכֵּיהוֹן יְקוּמוּן כְּעַן
וִיסַעֲדוּנְכוֹן יְהוֹן עֲלֵיכוֹן
מְגַן׃ (לט) חֲזוֹ כְּעַן אֲרֵי
אֲנָא אֲנָא הוּא וְלֵית
אֱלָהָא בַּר מִנִּי אֲנָא מֵמִית
וּמְחֵי מְחֵינָא וְאַף מַסֵּינָא
וְלֵית מִן יְדִי מְשֵׁיזֵיב׃
(מ) אֲרֵי אַתְקֵנִית בִּשְׁמַיָּא
בֵּית שְׁכִנְתִּי וַאֲמָרִית קַיָּם
אֲנָא לְעָלְמִין׃ (מא) אִם

על

תולדות אהרן אשר חלב ע"ז כ"ט ב': ישתו פסחים ס"ב א': ראו וכו' פקריס מ"ד סי"ז: אני אמית פסחים ס"ח א'. סנהדרין צ"א ב': מציל פס ק"ד א':

רש"י

אלהימו· עבודת כוכבים שעבדו: צור חסיו בו· הסלע שהיו מתכסין בו מפני החמה והצנה כלומר שהיו בטוחין בו להגן עליהם מן הרעה: (לח) אשר חלב זבחימו. היו אותן אלהות אוכלים שהיו מקריבין לפניהם ושותין יין נסיכם: יהי עליכם סתרה· אותו הצור יהי לכם מחסה ומסתור: (לט) ראו עתה· הבינו מן הפורעניות שהבאתי עליכם ואין לכם מושיע ומן התשועה שאושיעכם ואין מוחה בידי: אני אני הוא· אני להשפיל ואני להרים: ואין אלהים עמדי. עומד כנגדי למחות: עמדי· דוגמתי וכמוני: ואין מידי מציל· הפושעים בי: (מ) כי אשא אל שמים ידי. כי בחרון אפי אשא ידי אל עצמי בשבועה: ואמרתי חי אנכי. לשון שבועה הוא (כמו חי אני נאום ה' אם לא כאשר דברתם באזני אף כאן) אני נשבע חי אנכי:

אם

באור

אלהימו עבודת כוכבים שעבדו. צור חסיו בו, הצור שהיו מתכסין בו מפני החמה והצנה, כלומר שהיו בוטחין בו להגן עליהם מפני הרעה. (לח) אשר חלב זבחימו יאכלו, היו אותן אלהות אוכלים, שהיו מקריבים לפניהם. יהי עליכם סתרה, אותו הצור יהי לכם מחסה ומסתור, והכוונה שכאשר יראה השם שאזלת יד ישראל, ויד הכשדים הלוך וגבר עליהם, עד שלא ישאר להם עצור ועזוב, אז יקדש שמו בעולמו ויבער האלילים מן הארץ, והאלילים כליל יחלוף. (לט) ראו עתה וגו', אתם אומרים איה אלהיהם, עתה תראו כי אני הוא יחיד בעולמי, שליט לעשות בו כרצוני, ואין מוחה בידי. עמדי, דוגמתי וכמוני. ואין מידי מציל, הפושעים בי. (מ) כי אשא אל שמים ידי, ישבע בדבר קיים, כדרך בן אדם הנוגע בחפץ כשהוא נשבע. חי אנכי לעלם,

כאשר

(מא) אִם־שַׁנּוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי אָשִׁיב נָקָם לְצָרָי וְלִמְשַׂנְאַי אֲשַׁלֵּם׃ (מב) אַשְׁכִּיר חִצַּי מִדָּם וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר מִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה מֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת אוֹיֵב׃ (מג) הַרְנִינוּ

קמץ בז"ק

גוים

(מא) עַל חַד תְּרֵין כְּחֵיזוּ בַרְקָא מִסּוֹף שְׁמַיָּא וְעַד סוֹף שְׁמַיָּא תִּתְגְּלֵי חַרְבִּי וְתִתְקֵיף בְּדִינָא יְדִי אָתֵיב פּוּרְעָנוּתָא לְשָׂנְאָי וּלְבַעֲלֵי דְבָבַי אֲשַׁלֵּם׃ (מב) אֲרַוֵּי גִירַי מִדְּמָא וְחַרְבִּי תְּקַטֵּיל בְּעַמְמַיָּא מִדַּם קְטִילִין וְשִׁבְיָן לְאַעֲדָאָה כִתְרִין מֵרֵישׁ שַׂנְאָה וּבְעֵיל דְּבָבָא׃ (מג) שַׁבַּחוּ

עממיא

רש"י

(מא) אם שנותי ברק חרבי· אם אשנן את להב חרבי כמו למען היות לה ברק (יחזקאל כ"א) פלנדו"ר[1]: ותאחז במשפט ידי. להניח מדת רחמים באלה שהרעו לכם אשר אני קצפתי מעט והם עזרו לרעה (זכריה א'). דבר אחר ותאחז ידי את מדת המשפט להחזיק בה: אשיב נקם וגו'. למדו רבותינו באגדה מתוך לשון המקרא שאמר ותאחז במשפט ידי לא כמדת בשר ודם מדת הקדוש ברוך הוא. מדת בשר ודם זורק חץ ואינו יכול להשיבו והקדוש ברוך הוא זורק חציו ויש בידו להשיבן כאלו אוחזן בידו שהרי ברק הוא חצו שנאמר כאן ברק חרבי ותאחז במשפט ידי והמשפט הזה לשון פורענות הוא בלע"ז יושטיצי"אה[1]): (מב) אשכיר חצי מדם· הרשעים: וחרבי תאכל. בשרם: מדם חלל ושביה. זאת תהיה להם מעון דם חלליהם (ס"א חללי דם) ישראל ושביה ששבו הכשדים מהם: מראש פרעות אויב· משעת תחלת פרצות האויב

כי

באור

כאשר אני חי, כן אעשה זה, לשון שבועה. (מא) אם שנותי ברק חרבי, אם אשנן את להב חרבי, כמו למען היה לה ברק (יחזקאל כ"א ט"ו), פלנדו"ר (רש"י), ושוא פלאנימו"ר · (גלאנצע) בל"א · ותאחז במשפט ידי, ידי תאחז את מדת המשפט, להחזיק בה ולנקום נקם, לשון פורענות (יושטיצי"א בלע"ז), ובל"א (געררעכטיגקייט). אשיב נקם לצרי, לכשדים, כי אני קצפתי מעט, והם עזרו לרעה, ככתוב ובם עשו לישראל את כל הרעות אשר עשו לא בעבור שעבדו עבודת כוכבים כמוהם, כי אם בעבור שלא רצו לעשות כמעשיהם, ולא רצו לעבור את מצות אלהיהם, והם אם כן צרי האל ומשנאיו, ולכך הרעו לעם סגולתו. (מב) אשכיר חצי מדם, דרך מליצת השיר, חצי ישתו דם האויב הכשדים עד שישכרו. מדם חלל ושביה, שב על אשכיר. ומעט ושביה הפצועים שבהם. מראש, שב על הנשר שוכר, והשעור, אשכיר חצי מדם חלל ושביה, וחרבי תאכל בשר מראש פרעות אויב· פרעות, כמו וראשו יהיה פרוע (ויקרא י"ג מ"ה), לשון התירה ופריעה,

הרנינו

1) פלנ"דור בלע"ז, Splendeure (גלאנץ).

1) יושטיצי"אה בלע"ז: Justice (דיא פאללשטרעקקונג דעס אורטהיילס ' דיא בעשטראפונג).

גּוֹיִם עַמּוֹ כִּי דַם־עֲבָדָיו יִקּוֹם וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ: פ שביעי

ויבא

עַמְמַיָא עַמֵיהּ אֲרֵי פוּרְעָנוּת עַבְדוֹהִי צַדִיקַיָא יִתְפְּרַע וּפוּרְעָנוּתָא יָתִיב לְשַׂנְאוֹהִי וִיכַפֵּר עַל אַרְעֵיהּ וְעַל עַמֵּיהּ:

ואתא

תולדות אהרן וכפר כתובות קי"א · א':

רש"י

כי כשהקב"ה נפרע מן העובדי כוכבים פוקד עליהם עונם ועונות אבותיהם מראשית פרצה שפרצו בישראל: (מג) הרנינו גוים עמו. לאותו הזמן ישבחו האומות את ישראל ראו מה שבחה של אומה זו שדבקו בהקב"ה בכל התלאות שעברו עליהם ולא עזבוהו יודעים היו בטובו ובשבחו: ונקם ישיב לצריו. למצרים על הגזל ועל החמס כענין שנאמר מצרים לשממה תהיה וגו' מחמס בני יהודה (יואל ד') ואומר מחמס אחיך יעקב וגו' (עובדיה א'): וכפר אדמתו עמו. ויפייס אדמתו ועמו על הצרות שעברו עליהם ושעשו להם: וכפר. לשון רצוי ופיוס כמו אכפרה פניו אנחיניה לרוגזיה: וכפר אדמתו. ומה היא אדמתו עמו כשעמו מתנחמים ארצו מתנחמת וכן הוא אומר רצית ה' ארצך במה רצית ארצך שבת שבות יעקב (תהלים פ"ה). בפנים אחרים היא נדרשת בספרי ונחלקו בה רבי יהודה ורבי נחמיה רבי יהודה דורש כולה כנגד ישראל ורבי נחמיה דורש כולה כנגד האומות הראשונים רבי יהודה דורשה כלפי ישראל אמרתי אפאיהם כמו שפרשתי עד ולא ה' פעל כל זאת כי גוי אובד עצות המה אבדו תורתי שהיא להם עצה נכונה ואין בהם תבונה להתבונן איכה ירדוף אחד מן העובדי כוכבים אלף מהם אם לא כי צורם מכרם כי לא כצורנו צורם הכל כמו שפירשתי עד תכלית ורבי נחמיה דורשה כלפי עובדי כוכבים כי גוי אובד עצות המה כמו שפירשתי תחלה עד ואויבינו פלילים: (לב) כי מגפן סדום גפנם. של אומות עובדי כוכבים: ומשדמות עמורה וגו'. ולא ישימו לבם לתלות הגדולה בי. ענבימו ענבי רוש. הוא שאמר לולי כעס אויב אגור על ישראל להרעילם ולהמרירם לפיכך אשכלות

מרורות

באור

(מג) הרנינו גוים עמו, כתרגומו שבחו עממיא עמיה, אתם גויי הארץ תנו כבוד לעם ה'. כי דם עבדיו יקום, שפיכת דמיהם. וכפר אדמתו עמו, ויפייס אדמתו ועמו על הצרות שעברו עליהם ושעשו להם הכשדים. וכפר, לשון רצוי ופיוס, כמו אכפרה פניו (בראשית ל"ב כ'), אנחיניה לרוגזיה. אדמתו, כענין רצית ה' ארצך, שבת שבות יעקב (תהלים פ"ה ב'), והנה בארנו את כל הפרשה הזאת כפי שטת רבי נחמיה בספרי, שדרשה כלה כלפי האומות עובדי עבודת כוכבים, ורבי יהודה דורשה כלה כלפי ישראל, אלא שמשמעות פשטות הכתוב כשטת ר' נחמיה, ובה הלכו הרמב"ן ורשב"ם וראב"ע, ועל פי דרכו תכלול השירה הזאת כל עניני האומה, וכל המוצאות אותה מיום צאתה מארץ מצרים עד סוף כל הדורות, וכן אמרו חז"ל בספרי, גדולה שירה זו

(מד) וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה־הַזֹּאת בְּאָזְנֵי הָעָם הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן׃

ויכל

(מד) וַאֲתָא מֹשֶׁה וּמַלֵּיל יָת כָּל פִּתְגָּמֵי תֻשְׁבַּחְתָּא הָדָא קֳדָם עַמָּא הוּא וְהוֹשֵׁעַ בַּר נוּן׃ (מה) וְשֵׁיצִי

משה

רש״י

מרורות למו להלעיט השדים על מה שעשו לבני: (לג) חמת תנינים יינם. מוכן להשקותם על מה שעשו להם: (לד) כמוס עמדי. אותו הכוס שנאמר כי כוס ביד ה׳ וגו׳ (תהלים ע״ה): (לה) לעת תמוט רגלם. כענין שנאמר תרמסנה רגל (ישעיה כ״ו): (לו) כי ידין ה׳ עמו. בלשון זה משמש כי ידין בלשון דהא ואין ידין לשון יסורין אלא כמו כי יריב את ריבם כי יראה כי אזלת יד וגו׳: (לז) ואמר אי אלהימו. ויאמר ה׳ יאמר אי אלהימו של ישראל כמו שאמר טיטוס הרשע כשגדר את הפרכת כענין שנאמר ותרא אויבתי ותכסה בושה האומרה אלי איו ה׳ אלהיך (מיכה ז׳): (לט) ראו עתה כי אני וגו׳. אז יגלה הקב״ה ישועתו ויאמר ראו עתה כי אני אני הוא מאתי באת עליהם הרעה ומאתי תבא עליהם הטובה: ואין מידי מציל. מי שיציל אתכם מן הרעה אשר הביא עליכם: (מ) כי אשא אל שמים ידי. כמו כי נשאתי תמיד אני משרה מקום שכינתי בשמים כתרגומו אפילו חלש למעלה וגבור למטה מדת עליון על התחתון וכל שכן שגבור למעלה וחלש מלמטה: ידי. מקום שכינתי כמו איש על ידו והיה בידי להפרע מכם אבל אמרתי שחי אנכי לעולם איני ממהר לפרוע לפי שיש לי שהות בדבר אני חי לעולם ובדורות אחרונים אני נפרע מהם ויכולת בידי ליפרע מן המתים ומן החיים בשר ודם שהוא הולך למות ממהר נקמתו ליפרע בחייו כי שמא ימות הוא או אויבו ונמצא שלא ראה נקמתו ממנו אבל אני חי לעולם ואם ימותו בוזי ואיני נפרע בחייהן אפרע במותן: (מא) אם שנותי ברק חרבי. הרבה אם יש שאינם תלויין כשאשנן ברק חרבי ותאחז במשפט ידי כו׳ כמו שפירשתי למעלה: (מד) הוא והושע בן נון. שבת של דיוזגי היתה נטלה

רשות

באור

שיש בה עכשיו ויש בה לשעבר ויש בה לעתיד לבא ויש בה לעולם הבא. והוא ענין נפלא עד מאוד, כאשר יוסיף הקורא המשכיל להגות ולהתבונן בפרשה הזאת, כן יוסיף להפליא עליה, ולשמוח בה ולהנחם על ידה מכל התלאות והצרות אשר עברו עלינו כי אין בהם דבר אשר לא הוגד מראש בשירה הזאת הקטנה בדבור והגדולה בענין. שהעיד בנו מחוקקנו, כמו כן תתחזק בלבנו התקוה לעתיד, שיתנחם ה׳ עלינו לעת הכמוס עמדו, ואמר הרמב״ן ז״ל: אלו היתה השירה הזאת מכתב אחד מן החוזים בכשפים, שהגיד מראשית אחרית, היה ראוי להאמין בה מפני שנתקיימו כל דבריה עד הנה, לא נפל דבר אחד מהם, ואף כי אנחנו נאמין ונגלה בכל לב לדברי האלהים מפי נביאו הנאמן בכל ביתו, עכ״ל. (מד) הוא והושע בן נון, שהרי לשניהם נוס

סקנ״ס

משה לְמַלָלָא יָת כָּל פִּתְגָמַיָא הָאִלֵין עִם כָּל יִשְׂרָאֵל: (מו) וַאֲמַר לְהוֹן שַׁווּ לִבְּכוֹן לְכָל פִּתְגָמַיָא דִי אֲנָא מַסְהִיד בְּכוֹן יוֹמָא דֵין דִי תְפַקְדִינוּן יָת בְּנֵיכוֹן לְמִטַר לְמֶעְבַּד יָת כָּל פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא הָדָא: (מז) אֲרֵי לָא פִתְגָם רֵיקָן הוּא מִנְכוֹן אֲרֵי הוּא
חייכון

(מה) וַיְכַל מֹשֶׁה לְדַבֵּר אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל:
(מו) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שִׂימוּ לְבַבְכֶם לְכָל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵעִיד בָּכֶם הַיּוֹם אֲשֶׁר תְּצַוֻּם אֶת־בְּנֵיכֶם לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת:
(מז) כִּי לֹא־דָבָר רֵק הוּא מִכֶּם כִּי
הוא

תולדות אהרן שימו עקרים מ"ד פ"ח: כי לא דבר עקדת שער ו':

רש"י

רשות מזה ונתנה לזה העמיד לו משה מתורגמן ליהושע ביאה דורש בחייו כדי שלא יאמרו ישראל בחיי רבך לא היה לך להרים ראש ולמה קוראהו כאן הושע לומר שלא זחה דעתו עליו שאע"פ שנתנה לו גדולה השפיל עצמו כאשר מתחלתו: (מו) שימו לבבכם. צריך אדם שיהיו עיניו ולבו ואזניו מכוונים לדברי תורה וכן הוא אומר בן אדם ראה בעיניך ובאזניך שמע ושים לבך וגו' (יחזקאל מ') והרי דברים ק"ו ומה תבנית הבית שהוא נראה לעינים ונמדד בקנה צריך אדם שיהיו עיניו ואזניו ולבו מכוונין להבין דברי תורה שהן כהררין תלוין בשערה עאכ"ו: (מז) כי לא דבר רק הוא מכם. לא
לחנם

באור

הקב"ה, כדכתיב קרא את יהושע והתיצבו באהל מועד ואצונו וגו' (לעיל ל"א י"ד), וכן אמרו רז"ל שבת של דיוני היתה, נטל רשות מזה ונתנו לזה. (מה) ויכל, כאשר כלה, אז אמר אליהם. (מו) שימו לבבכם. צריך שאדם שיהיו עיניו ולבו ואזניו מכוונים לדברי תורה. וכן הוא אומר בן אדם ראה בעיניך ובאזניך שמע ושים לבך (יחזקאל מ' ד') והרי הדברים ק"ו, ומה תבנית הבית שהוא נראה לעינים ונמדד בקנה, צריך שאדם שיהיו עיניו ולבו ואזניו מכוונים להבין, דברי תורה שהן כהררים התלויים בשערה, על אחת כמה וכמה (רש"י). דמו דברי התורה להררים התלויים בשערה, לפי שחיי אדם והצלחתו הנצחית תלויים בהם, והם סובבים לפעמים על סברא דקה כשערה, באפס בינם ובין מכשול הטעות, ואם תנתק ינותקו ההרים התלויים בהם; וצריכה אם כן לכוונת הלב יותר מחכמות וידיעות שעניניהם נופלים תחת החוש, ואפשר שיבחנו בפעל ממש, כדבר שנמדד בקנה, או שבא עליהם מופת חכמי. שאי אפשר לטעות בו. (מז) כי לא דבר רק הוא מכם, דבר בלתי חשוב, שאין בו לא טובה ולא רעה, ואין ראוי להתבונן
עליו

הוּא חַיֵּיכֶם וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ פ מפטיר
(מח) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר׃ (מט) עֲלֵה אֶל־הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה הַר־נְבוֹ אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרֵחוֹ וּרְאֵה אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לַאֲחֻזָּה׃

ומת

חַיֵּיכוֹן וּבְפִתְגָּמָא הָדֵין תּוֹרְכוּן יוֹמִין עַל אַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין יָת יַרְדְּנָא תַּמָּן לְמֵירְתַהּ׃ (מח) וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין לְמֵימָר׃ (מט) סַק לְטוּרָא דַעֲבָרָאֵי הָדֵין טוּרָא דִנְבוֹ דִּי בְּאַרְעָא דְמוֹאָב דִּי עַל אַפֵּי יְרֵחוֹ וַחֲזֵי יָת אַרְעָא דִכְנַעַן דִּי אֲנָא יָהֵיב לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַחְסָנָא׃

ומות

תולדות אהרן ובדבר הזה ברכות כ"ד ב':

רש"י

לחנם אתם יגעים בה כי הרבה שכר תלוי בה כי היא חייכם. ד"א אין לך דבר ריקן בתורה שאם תדרשנו שאין בה מתן שכר תדע לך שכן אמרו חכמים ואחות לוטן תמנע ותמנע היתה פלגש וגו' לפי שאמרה איני כדאי להיות לו לאשה הלואי ואהיה פלגשו וכל כך למה להודיע שבחו של אברהם שהיו שלטונים ומלכים מתאוים לידבק בזרעו: (מח) וידבר ה' אל משה בעצם היום הזה. בשלשה מקומות נאמר בעצם היום הזה נאמר בנח בעצם היום הזה בא נח וגו' במראית אורו של יום לפי שהיו בני דורו אומרים בכך וכך אם אנו מרגישין בו אין אנו מניחין אותו ליכנס בתיבה ולא עוד אלא אנו נוטלין כשילים וקרדומות ומבקעין את התיבה אמר הקב"ה הריני מכניסו בחצי היום וכל מי שיש בידו כח למחות יבא וימחה. במצרים נאמר בעצם היום הזה הוציא ה' לפי שהיו מצרים אומרים בכך וכך אם אנו מרגישין בהם אין אנו מניחין אותם לצאת ולא עוד אלא אנו נוטלין סייפות וכלי זיין והורגין בהם אמר הקב"ה הריני מוציאן בחצי היום וכל מי שיש בו כח למחות יבא וימחה· אף כאן במיתתו של משה נאמר בעצם היום הזה לפי שהיו ישראל אומרים בכך וכך אם אנו מרגישין בו אין אנו מניחין אותו אדם שהוציאנו ממצרים וקרע לנו את הים והוריד לנו את

המן

באור

עליו. (מח) בעצם היום הזה, היום שאמר ספירם. (נא) על אשר מעלתם בי י

בקרנו

(נ) וּמֻת בָּהָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹלֶה שָׁמָּה וְהֵאָסֵף אֶל־עַמֶּיךָ כַּאֲשֶׁר־מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ בְּהֹר הָהָר וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו׃ (נא) עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵי־מְרִיבַת קָדֵשׁ מִדְבַּר־צִן עַל אֲשֶׁר לֹא־קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (נב) כִּי מִנֶּגֶד תִּרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ פ

וזאת

(נ) וּמוּת בְּטוּרָא דִּי אַתְּ סָלֵיק לְתַמָּן וְאִתְכְּנֵישׁ לְעַמָּךְ כְּמָא דִּי מִית אַהֲרֹן אֲחוּךְ בְּהוֹר טוּרָא וְאִתְכְּנֵישׁ לְעַמֵּיהּ׃ (נא) עַל דִּי שְׁקַרְתּוּן בְּמֵימְרִי בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵי מַצּוּת רְקַם מַדְבְּרָא דְּצִין עַל דִּי לָא קַדֵּישְׁתּוּן יָתִי בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (נב) אֲרֵי מִלְּקָבֵיל תֶּחֱזֵי יָת אַרְעָא וּלְתַמָּן לָא תֵיעוּל לְאַרְעָא דִּי אֲנָא יָהֵיב לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃

ודא

רש"י

המן והגיז לנו את השליו והעלה לנו את הבאר ונתן לנו את התורה אין אנו מניחין אותו אומר הקב"ה הריני מכניסו בחצי היום וכו': (נ) כאשר מת אהרן אחיך. באותה מיתה שראית וחמדת בה שהפשיט משה את אהרן בגד ראשון והלבישו לאלעזר וכן שני וכן שלישי וראה בנו בכבודו אמר לו משה אהרן אחי עלה למטה ועלה פשוט ידך ופשט פשוט רגליך ופשט עצום עיניך ועצם קמוץ פיך וקמץ והלך לו אמר משה אשרי מי שמת במיתה זו: (נא) על אשר מעלתם בי. גרמתם למעול בי: על אשר לא קדשתם אותי. גרמתם לי שלא אתקדש אמרתי לכם ודברתם אל הסלע והם הכוהו והוצרכו להכותו פעמים ואלו דברו עמו ונתן מימיו בלא הכאה היה מתקדש שם שמים שהיו ישראל אומרים ומה הסלע שאינו לא לשכר ולא לפורענות אם זכה אין לו מתן שכר ואם חטא אינו לוקה כך מקיים מצות בוראו אנו לא כ"ש: (נב) כי מנגד תראה וגו'. כי אם לא תראנה עכשיו לא תראנה עוד בחייך: ושמה לא תבוא. כי ידעתי כי חביבה היא לך על כן אני אומר לך עלה וראה:

וזאת

באור

בארו בספר (במדבר כ' י"ג). (נב) מנגד, מרחוק.

וזאת

לג (א) וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ: (ב) וַיֹּאמַר יְהוָה מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן

לשמחת תורה

לג (א) וְדָא בִּרְכְתָא דִּי בָרֵיךְ מֹשֶׁה נְבִיָּא דַּייָ יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם מוֹתֵיהּ: (ב) וַאֲמַר יְיָ מִסִּינַי אִתְגְּלִי (לִי) וְזִיהוֹר יְקָרֵיהּ מִשֵּׂעִיר אִתְחֲזִי לָנָא אִתְגְּלִי בִּגְבוּרְתֵּיהּ עַל טוּרָא

דפארן

תולדות אהרן וזאת וכו' מגלה ל"א א' · סוטה י"ד א' : ויאמר וגו' ע"ז ב' ב' : הופיע ברכות ל"ג ב' · ב"ק ל"ח א' :

רש"י

לג (א) וזאת הברכה · לפני מותו · סמוך למיתתו שאם לא עכשיו אימתי : (ב) ויאמר ה' מסיני בא. פתח תחלה בשבחו של מקום ואח"כ פתח בצרכיהם של ישראל ובשבח שפתח בו יש בו הזכרת זכות לישראל וכל זה דרך רצוי הוא כלומר כדאי הם אלו שתחול עליהם ברכה: מסיני בא. יצא לקראתם כשבאו להתיצב בתחתית ההר כחתן היוצא להקביל פני כלה שנאמר לקראת האלהים למדנו שיצא כנגדם :

וזרח

באור

לג (א) וזאת הברכה, מוסב למעלה, וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תומם, האזינו השמים וגו', וזאת הברכה, אחר שהוכיחם של האזינו הזו וברכן בטרם יעלה אל ההר למות שם, כלומר זאת השירה וזאת הברכה (רשב"ם). (ב) ה' מסיני בא, הרבה שירות נשנות מתחילות ממעמד הר סיני, כי הוא תהלת האומה ויתרונה, כי לא נעשה כן, ושם כרת ה' ברית עם ישראל, ועשאם לעם סגלתו והיה להם למלך. והם קבלו עליהם עול מלכותו · וא"כ משם התחלת עניני האומה ותקון סדורה, וראוי לפתוח בו תהלה, וכן עשתה דבורה בשירתה (שופטים ה'), וחבקוק בתפלתו (ג' ג'), וכן במזמור (תהלים ס"ח) (אשר שרו בו על דעתי כאשר העלו ארון ברית ה' מעיר דוד אל מקומו, ולזה התחלתו יקום אלהים יפוצו אויביו, כמו שאמר משה בנסוע הארון. ואין ראיה משם לדברי הראב"ע שאמר הכל במלחמות ידבר). והנה פה שעור הכתוב כך הוא, התפלל משה להם, ואמר אתה ה' יחי ראובן ואל ימות וגו', ובעבור שהזכיר השם אחר בשבחו, ואמר דרך מאמר מוסגר שהוא מחוקק ישראל ומלכם, והוא מושיעם, והוא מקור כל הטובות וההצלחות. מסיני בא, הראה לישראל ונתן להם את תורתו. וזרח וגו', הר סיני ושעיר ופארן קרובים · והכוונה שמכל הגדדים הבריק האור והופיע רכב אלהים עד שבא אל סיני, וכן אמר דוד המלך ע"ה רכב אלהים רבותים אלפי שנאן ה' בם, וחבקוק אמר אלוה מתימן יבא וקדוש מהר פארן סלה. וכן דבורה הזכירה שעיר ואדום (מדברי הרמב"ן). הופיע, האיר. ואתה, ובא,

מרבבות

דְּפָארָן וְעִמֵּיהּ רִבְבַת קַדִּישִׁין כְּתַב יְמִינֵיהּ מִגּוֹ אֶשָּׁתָא אוֹרָיְתָא יְהַב לָנָא: (ג) אַף חַבְּבִינוּן לְשִׁבְטַיָּא כָּל קַדִּישׁוֹהִי בֵּית יִשְׂרָאֵל בִּגְבוּרָא אַפֵּיקִינוּן מִמִּצְרַיִם וְאִינוּן

מדברין

פָּארָן וְאָתָה מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ מִימִינוֹ אשדת לָמוֹ: (ג) אַף חֹבֵב עַמִּים כָּל־קְדֹשָׁיו בְּיָדֶךָ וְהֵם

ב' מילין ק'

תכו

תולדות אהרן ואתה חגיגה ט"ז א': מימינו ברכות ו' א' וס"ב א' · יומא כ"ב ב' · ב"ק כ"ה ב' · סוטה כ' · אף חובב ב"ב ח' א'.

רש"י

וזרח משעיר למו. שפתח לבני עשו שיקבלו את התורה ולא רצו: הופיע מהר פארן. שהלך שם ופתח לבני ישמעאל שיקבלוה ולא רצו: ואתה. לישראל: מרבבות קדש. ועמו מקצת רבבות מלאכי קדש ולא כולם ולא רובם ולא כדרך בשר ודם שמראה כל כבוד עשרו ותפארתו ביום חופתו: אש דת. שהיתה כתובה מאז לפניו באש שחורה ע"ג אש לבנה נתן להם בלוחות כתב יד ימינו דבר אחר אש דת כתרגומו שנתנה להם מתוך האש: (ג) אף חבב עמים. גם חבה יתירה חבב את השבטים כל אחד ואחד קרוי עם שהרי בנימין לבדו היה עתיד להולד כשאמר הקב"ה ליעקב גוי וקהל גוים יהיה ממך: כל קדשיו בידך. נפשות הצדיקים גנוזות אתו כענין שנאמר והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך

שמואל

באור

מרבבת קדש וגו', כוונת הכתוב על דעתי מתוך רבבות קדש, וזרח ובא אש של תורה לישראל. מימינו של הקב"ה, ומלת אתה מושכת עצמה ואחרת עמה, כאלו אמר ואתה למו אש דת מרבבות קדש, דהיינו מימינו של הקב"ה אתה למו דת אל. ותבין מזה ענין מ"ם מרבבות ומ"ם מימינו, שנלאו כל המפרשים בפירושו. והמתרגם האשכנזי השתמש לתרגם מלת אש דת שהיא מורכבת מן אש דת, בתיבה אשכנזית הדומה לה, אף שלא הורגלה ההרכבה ההיא בל"א. [אמר המורם: ה' מסיני בא, עיין באורנו, ולפ"ז נפרש מסיני בא, אשר מסיני בא]. (ג) חבב עמים, על דעת המפרשים, הוא מלשון חבה, הידוע מדברי רז"ל, ולא נמצא עוד במקרא. ולי נראה שהוא מלשון חוב, שמצאנו וחיבתם את ראשי (דניאל א' י"א), וכן חבולתו חוב ישיב (יחזקאל י"ח ו'). ענין החוב הוא היות האדם מוכרח ע"פ הצדק והיושר לעשות דבר מה, (שולדיגקייט, פפליכט), בין שיהיה פעולה או קבלת פעולה, (שולדיגקייט צו טהון אדער צו ליידען), הן בדבר ממון או בגוף. והכבד ממנו הוא יוצא לאחר, וחיבתם את ראשי, על ידכם יהיה דין עלי והכרח שאתן את ראשי למלך. והנה חובב מבנין המרובע והוא יוצא, ושעור הכתוב, אמרת הנזכר (פערפפליכטעטע), ההכרח ע"פ הצדק והדין את העמים, דהיינו כל קדשיו, תחת יד השם יתעלה, והוא ענין הברית שכרת ה' עם ישראל להיות להם למלך, וכאשר יזכיר עוד, ועמים הם ישראל כמו אחריך בנימין בעממיך (שופטים ה' י"ד), עמים הר יקראו (לקמן פסוק י"ח). והם, השמים. תכו, לשון פועלו הותוכו לתוך מרגלותיך, כן פירש"י ז"ל, ויהיה

מלשון

תְּכּוּ לְרַגְלֶךָ יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ׃ מְדַבְּרִין תְּחוֹת עֲנָנָךְ נַטְלִין עַל מֵימְרָךְ׃

תורה

אוריתא

תולדות אהרן תורה ברכות כ"ז א'. פסחים מ"ט ב'. סוכה מ"ב א'. סנהדרין נ"ט א'. ונ"א ב'. מכות כ"ג ב'. עקדה שער ס'.

רש"י

(שמואל א' כ"ה): והם תכו לרגלך. והם ראוים לכך שהרי תוכו עצמן לתוך תחתית ההר לרגליך בסיני: תכו. לשון פועלו הותוכו לתוך מרגלותיך: ישא מדברותיך. נשאו עליהם עול תורתך: מדברתיך. המ"ם בו קרוב ליסוד כמו וישמע את הקול מדבר אליו. ואשמע קול מדבר (יחזקאל א') כמו מתדבר אלי אף זה מדברותיך מה שהיית מדבר להשמיעני לאמר להם טי"ש פורפלור"ש בלע"ז 1) ואונקלוס תרגם שהיו נוסעים על פי דבריך והמ"ם בו שימוש משמשת לשון מן ד"א אף חובב עמים אף בשעת חיבתן של הבבלים שהראית להם פנים שוחקות ומסרת את ישראל בידם: כל קדושיו בידך. כל צדקיהם וטוביהם דבקו בך ולא משו מאחריך ואתה שומרם: והם תכו לרגלך. והם מתמצעים ומתכנסים לתחת צלך: ישא מדברותיך: מקבלים גזרותיך ודתותיך בשמחה

באור

מלשון תוך, ורד"ק הביאו בשרש תכה, ועל דעתי שאין לו אח במקרא. ובאורו לפי מקומו, נתחברו והלכו לרגליך, ועל פי דרכי בבאור הכתובים הללו יתכן כדברי האומר שהתי"ו במקום ה"א תי"ו תרגלתי לאפרים (הושע י"א) והכוונה כמבואר בתרגום אשכנזי (היגנעט=טירנט). ישא מדברתיך, נשאו עליהם עול פקודיך, ומקבלים גזירותיך ודתותיך, ובאה המליצה כדרך העם המקבלים עליהם מלך, שהם משתחווים לעומתו ונופלים על פניהם לרגליו, והוא נותן להם את חקיו וגזירותיו. מדברתיך, המ"ם בו קרוב ליסוד, כמו וישמע את הקול מדבר אליו (במדבר ז' פ"ט), ואשמע קול מדבר (יחזקאל ב' ב'), כמו מתדבר אלי, אף זה מדברותיך מה שהיית מדבר להשמיעני לאמר להם טי"ש פורפלידור"ש, והוא בע"ש פורפלעדאיער"ש, ובל"א (רייכע אונטעררעדונגען), (רש"י). ומה שאמר הרב שהמ"ם קרוב ליסוד, ענינו שאינו שמוש לשון מן, כי אם לסימן הבנין, ואמר ישא לשון יחיד, שטעם כל אחד ואחד. [אמר הכותב: אף חבב עמים, עיין באורנו, ואולם אין באור זה עולה יפה, כי מה טעם למלת אף? והרמב"ן הרגיש בזה ותרגם אף כמו אשר ונסמך אל אש דת (פייערגלוטה=רעגיען, וואלכע), ולא נמצא לו דומה במקרא שאף ישמש במקום אשר, ועוד שהם לא הכריח את ישראל לקבל התורה, אבל הם אמרו מעצמם וברצון טוב נעשה ונשמע, וגם הוא מן הלחץ לפתור מלת עמים שהם ישראל. והנראה לנו עתה בבאור הכתוב הוא שחובב הוא מלשון חבה כדעת כל המפרשים, ושעורו כמו שאמרנו בספרנו אמרי שפר (ח"ש סי' ס"ב), אף חובב הש"ית ואוהב כל העמים, וכל קדושיהם הם ביד ה', כמו שאמרו חכמינו חסידי אומות העולם יש להם חלק לעו"הב, אם הם תכו לרגליך, ישאו מדברתיך, נושאים מדברותיו

והכנעותיו

1) פורפרלו"רש בלע"ז, Tes pourparlurds (רייכע געשפרעכע אונטעררעדונגען) discobur : parleures parlures, (געשפרעכע).

(ד) תּוֹרָה צִוָּה־לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב׃ (ה) וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ (ו) יְחִי רְאוּבֵן
ואל

(ד) אוֹרָיְתָא יְהַב לָנָא מֹשֶׁה מְסַרַהּ יְרוּתָא לִכְנִישַׁת יַעֲקֹב׃ (ה) וַהֲוָה בְיִשְׂרָאֵל מַלְכָּא בְּאִתְכַּנָּשׁוּת רֵישֵׁי עַמָּא כַּחֲדָא שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ (ו) יְחֵי רְאוּבֵן בְּחַיֵּי עָלְמָא
ומותא

תולדות אהרן בישרון ר"ה ל"ב ב': יחי סוטה ז' ב' . ב"ק צ"ב א' . סנהדרין צ"ב א' . מכות י"א א':

רש"י

בשמחה ואלה דבריהם: (ד) תורה. אשר צוה לנו משה מורשה היא לקהלת יעקב אחזנוה ולא נעזבנה: (ה) ויהי. הקב"ה: בישרון מלך. תמיד עול מלכותו עליהם בכל התאסף ראשי חשבון אסיפתם: ראשי. כמו כי תשא את ראש ראויין אלו שאברכם. דבר אחר בהתאסף בהתאספם יחד באגודה אחת ושלום ביניהם הוא מלכם ולא כשיש מחלוקת ביניהם: (ו) יחי ראובן. בעולם הזה: ואל ימות. לעולם הבא
שלא

באור

והנהגותיו, שהם סובלים ברצון כל מה שגוזר עליהם החפץ העליון, ואינם מתלוננים עליו, אז הש"ית אוהב אותם ומרחם עליהם מאיזה אומה ואמונה שיהיו אבל יותר עליהם קהלת יעקב, שלזרעו נתן ה' התורה הקדושה למורשה ולנחלה על ידי משה עבדו, ע"כ. ולפי דעתנו נתרגם הכתובים (אויך דיא פאָלקער ליעבט גאָטט, אללע איהרע הייליגען ייאמט זיינם האנד אויך, ווען זיא צו דיינען פיסען זיך הינגעווארפען, אונד דיינע טיקואלם מיט ערגעבונג טראגען: אבער האט משה דיא לעהרע געגעבען צום ערבטהייל דער געמיינדע יעקב'ס)].

(ד) תורה צוה לנו משה, מה היו המדברות הללו? היא התורה אשר צוה לנו משה, להיות לנו מורשה. קהלת יעקב, הטעם לנו קהלת יעקב. ואל יקשה בעיניך האתנח שבמלת משה, כי על פי נתוח המאמר השירי מלת מורשה מקבלת למלת תורה, וקהלת יעקב מקבולת למלת לנו. ומלת צוה בודדת בלי זוג, וכן מלת משה, והשעור תורה צוה לנו משה
מורשה —— קהלת יעקב —,
ולזה בא האתנח על מקומו כראוי לו. (ה) ויהי בישרון מלך, אז היה ה' למלך על ישראל, שקבלו עליהם עול מלכותו באסיפת ראשי העם. יחד שבטי ישראל, באגודה אחת ושלום ביניהם, ולב אחד לכלם, התקשרו בקשר אמיץ ובאו בברית עם מלכם. והנה המלך הוא הקב"ה, וכן אמרו רז"ל במסכת ראש השנה מלכיות תלתא הוא דהוין, ה' ימלך לעולם ועד (שמות ט"ו י"ח), ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו (במדבר כ"ג כ"א). ויהי בישרון מלך. (ו) יחי ראובן, כל חיים סתם שבמקרא הם חיים מאושרים ומצליחים. התפלל משה על ראובן שיחיה חיי אושר והצלחה ולא יכרת שבטו מישראל לעולם, ויהיו אנשיו במספר בני ישראל, הטעם שלא יגרום החטא והכעס שכעס עליו
אביו

וְאַל־יָמֹת וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר׃ ס (ז) וְזֹאת לִיהוּדָה וַיֹּאמַר שְׁמַע יְהוָה קוֹל יְהוּדָה וְאֶל־עַמּוֹ תְּבִיאֶנּוּ יָדָיו רָב

רי"ש קמוצה

לו

וּמוֹתָא תִנְיָנָא לָא יְמוּת וִיקַבְּלוּן בְּנוֹהִי אַחְסַנְתְּהוֹן בְּמִנְיָנְהוֹן׃ (ז) וְדָא לִיהוּדָה וַאֲמַר קַבֵּיל יְיָ צְלוֹתֵיהּ דִּיהוּדָה בְּמִפְּקֵיהּ לְאַגָּחָא קְרָבָא וּלְעַמֵּיהּ תְּתֵיבִנֵּיהּ בִּשְׁלָם

יְדוֹהִי יַעְבְּדָן לֵיהּ פּוּרְעָנוּתָא בְּסַנְאוֹהִי

וסעד

תולדות אהרן וזאת וכו' סוטה ש"ס · מכות שם : ואל עמו ב"ק נ"ב א' · מכות שם : ידיו רב ע"א כ"ם א' · מנחות כ"ג ב' :

רש"י

שלא יזכר לו מעשה בלהה : ויהי מתיו מספר · נמנין במנין שאר אחיו דוגמא היא כענין שנאמר וישכב את בלהה ויהיו בני יעקב שנים עשר שלא יצא מן המנין : (ז) וזאת ליהודה · סמך יהודה לראובן מפני ששניהם הודו על קלקול שבידם שנאמר אשר חכמים יגידו וגו' להם לבד וגו' ולא עבר זר בתוכם (איוב ט"ו) ועוד פירשו רבותינו שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר היו עצמות יהודה מתגלגלים בארון מפני נדוי שקבל עליו שנאמר וחטאתי לאבי כל הימים אמר משה מי גרם לראובן שיודה יהודה וכו' : שמע ה' קול יהודה · תפלת דוד ושלמה ואסא מפני הכושים ויהושפט מפני העמונים ויחזקיה מפני סנחרב : ואל עמו תביאנו · לשלום מפני

המלחמה

באור

אביו בחללו יצועיו, להכרית שמו מישראל. וזהו כענין שנאמר שם וילך ראובן וישכב את בלהה פלגש אביו, וישמע ישראל ויהיו בני יעקב שנים עשר (בראשית ל"ה כ"ב)· הודיע שלא יצא בחטאו ממספר השבטים (רש"י והרמב"ן)· והראב"ע כתב שמלת אל מושכת אחר עמה, והכוונה, ואל יהי מתיו מספר, כי כל דבר שיספר הוא מעט, וכן ואני מתי מספר (שם ל"ד ל'), התפלל עליו שיהיו אנשיו רבים. [אמר הכותב: יחי ראובן, בעבר הירדן מזה · ואל ימות בעבר הירדן מזה, כלומר שאל ימות שמו וזכרו בעבר הירדן בארץ ישראל, לפי שאמרו בני ראובן ואנחנו נחלץ חשים לפני בני ישראל וגו' (במדבר ל"ב י"ז), ועזרו בני ישראל לכבוש את הארץ, לכן יתקיים שמו וזכרו גם בעבר הירדן השני, וכן נאמר בגד ויתא ראשי עם צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל (להלן פסוק כ"א) שאף הוא עזר לכבישת ארץ ישראל, וע"ז ברכו ואמרו ברוך מרחיב גד (שם כ') כלומר שירחיב גבולי גד וירבה נחלותיו. ויהי מתיו מספר, ואל יהי מתיו מספר כדעת הראב"ע והיא נכונה, ותרגומו (וייגע הויפען זאללען חוכטהאבאר זיין), ועיין מה שאמרנו על מלת מתים (לעיל ג' ו'), ותבין למה נטינו מכוונת הרמב"ן ותרגומו]· (ז) שמע ה' קול יהודה, בצאתו על האויב, כי הוא ישלח בתחלה· ואל עמו תביאנו,

אל

לו ועזר מצריו תהיה: פ שני
(ח) וללוי אמר תמיך ואוריך לאיש חסידך אשר נסיתו במסה תריבהו על־מי מריבה: (ט) האמר לאביו ולאמו לא
ראיתיו

תולדות אהרן האמר יומא ס"ו ב':

וסעד מבעיל דבביה הוי ליה: (ח) וללוי אמר תומיא ואוריא אלבישתא לגבר דאשתכח חסיד קדמך די נסיתוהי בניסתא והוה שלים בחנתוהי על מי מצותא ואשתכח מהימן: (ט) דעל אבוהי ועל אמיה
לא

רש"י

המלחמה: ידיו רב לו. יריבו ריבו וינקמו נקמתו: ועזר מצריו תהיה. על יהושפט התפלל על מלחמת רמות גלעד ויזעק יהושפט וה' עזרו (דברי הימים ב' י"ח). ד"א שמע ה' קול יהודה כאן רמז ברכה לשמעון מתוך ברכותיו של יהודה ואף כשחלקו ארץ ישראל נטל שמעון בתוך גורלו של יהודה שנאמר מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון (יהושע י"ט) (ומפני מה לא ייחד לו ברכה בפני עצמו שהיה בלבו עליו על מה שעשה בשטים): (ח) וללוי אמר. ועל לוי אמר: תמיך ואוריך. כלפי שכינה הוא מדבר: אשר נסיתו במסה. שלא התלוננו עם שאר המלינים: תריבהו וגו'. כתרגומו. ד"א תריבהו על מי מריבה נסתקפת לו לבא בעלילה אם משה אמר שמעו נא המורים אהרן ומרים מה עשו: (ט) האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו. כשחטאו
בעגל

באור

אל מקומו לשלום. ידיו רב לו, יספיקו לו ידיו, ואין לו צורך למי שיעזור אותו, כי אם עזרת השם לבדו. וי"א מלשון מריבה, ידיו יריבו ריבו וינקמו נקמתו. וטעם שלא ברך את שמעון לדעת רש"י והראב"ע בעבור עון פעור, כי היו העוברים שמעונים. ויתכן שעזבו בעבור שאביו הפילו בישראל, ויתברך גם הוא מברכת שאר השבטים אשר הוא בתוכם, ובפרט בחלק יהודה, כמו שנאמר מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון, כי היה חלק בני יהודה רב מהם וינחלו בני שמעון בתוך נחלתם (יהושע י"ט ט'). וייחד ברכה ללוי אף שגם עליו אמר הזקן אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל (בראשית מ"ט ז'), בעבור כבוד אהרן, ועוד כי מברכות השבט הזה יתברך כל ישראל, שהיו קרבנותיו לרצון לפני השם (מדברי הרמב"ן). (ח) וללוי אמר, על לוי, או בעבור לוי אמר אל השם. תמיך ואוריך, נגד המשפטים והתורות אשר יזכור להלן, אמר משפט האורים והתמים ראוי לאיש שהוא חסידך, לו ולזרעו אחריו. אשר נסיתו במסה, לא היה בתוך הנועדים על ה' לנסותו כי היה לבבו שלם עמך. תריבהו על מי מריבה, גלית עמו והתאנפת בו על מי מריבה' וגזרת עליו שלא יעבור לפני העם לארץ, אבל מ"מ חסידך הוא, אוהב צדק ומישרים, לא ימנעהו דבר מלשמור תורה ומלעשות משפט.
האומר

ראיתיו ואת־אחיו לא הכיר
ואת־בנו לא ידע כי שמרו
אמרתך ובריתך ינצרו: (י) יורו
משפטיך ליעקב ותורתך
לישראל ישימו קטורה באפך
וכליל על־מזבחך: (יא) ברך
יהוה חילו ופעל ידיו תרצה
מחץ מתנים קמיו ומשנאיו
מן

בניו קרי

לא רחם כד חבו מן
דינא ואפי אחוהי ובנוהי
לא נסיב ארי נטרו
מטרת מימרך וקימך
לא אשניאו: (י) כשרין
אלין דילפון דינך ליעקב
ואוריתך לישראל ישוון
קטורת בוסמין קדמך
וגמיר לרעוא על
מדבחך: (יא) בריך יי
נכסוהי וקורבן ידוהי
תקביל ברעוא תבר
חרצא דשנאוהי ודבעלי
דבבוהי

תולדות אהרן יורו שם כ"ו א': ישימו שם שם: וכליל שם שם: ברך פסחים ע"ב ב'. יומא שם. קדושין ס"ו ב'. מכות י"ב א':

רש"י

בעגל ואמרתי מי לה' אלי נאספו אלי כל בני לוי וצויתים להרוג את אבי אמו והוא מישראל או את אחיו מאמו או בן בתו וכן עשו ואי אפשר לפרש אביו ממש ואחיו מאביו וכן בניו ממש שהרי לוים הם ומשבט לוי לא חטא אפילו אחד מהם שנאמר כל בני לוי: כי שמרו אמרתך. לא יהיה לך אלהים אחרים: ובריתך ינצורו. ברית מילה שאותם שנולדו במדבר של ישראל לא מלו את בניהם והם היו מולין ומלין את בניהם: (י) יורו משפטיך. ראויין אלו לכך: וכליל. עולה: (יא) מחץ מתנים קמיו. מחץ קמיו מכת מתנים כענין שנאמר ומתניהם תמיד המעד (תהלים ס"ט) ועל המעוררין על הכהונה אמר כן. ד"א ראה שעתידין חשמונאי ובניו להלחם עם אויביהם והתפלל עליהם לפי שהיו מועטים שנים עשר בני חשמונאי ואלעזר כנגד כמה רבבות לכך נאמר

באור

(ט) האמר לאביו וגו', לא ישא פניו לאוהב ולא יחון את רעהו בדבר אמת וצדק, ישמור אמרתך וינצור את בריתך, ולא יחוס לאביו ולאמו לאחיו ולבניו. וכן ת"א דעל אבוהי ועל אמיה לא רחם כד חבו מן דינא. (י) יורו וגו', ולזה ראוי שהוא להורות לעם ה' המשפטים והתורות, ולהיות מהם מקריבי קרבן, והם הכהנים. (יא) ברך ה' חילו, ברך נכסיהם, באופן שיספיק להם מעט עסק בם, ויהיה להם פנאי להבין ולהורות. ופעל ידיו, הקרבנות. מחץ מתנים קמיו, מחץ קמיו מכת מתנים. ומתנים תאר הפעל. ומשנאיו מן יקומון, מחץ קמיו ומשנאיו שונאי ה' מהיות להם תקומה (רש"י), והענין כפול כדרך השירים, כי שעורו מחץ מתנים קמיו מן יקומון, ומחץ מתנים משנאיו מן יקומון

מִן־יְקוּמוּן׃ (יב) לְבִנְיָמִן אָמַר
יְדִיד יְהוָה יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו
חֹפֵף עָלָיו כָּל־הַיּוֹם וּבֵין כְּתֵפָיו
שָׁכֵן׃ ס שלישי (יג) וּלְיוֹסֵף
אָמַר מְבֹרֶכֶת יְהוָה אַרְצוֹ מִמֶּגֶד
שָׁמַיִם מִטָּל וּמִתְּהוֹם רֹבֶצֶת

קמץ בז"ק תחת

תולדות אהרן ישכון ברכות י"ב ב'· מנחות כ"ג ב'· ובין כתפיו· סוטה ל"ו א'· זבחים שם;

דְבָבוֹהִי דְלָא יְקוּמוּן׃
(יב) לְבִנְיָמִן אֲמַר רְחִימָא
דַיְיָ יִשְׁרֵי לְרוּחְצָן עֲלוֹהִי
יְהֵי מַגֵּין עֲלוֹהִי כָּל
יוֹמַיָא וּבְאַרְעֵיהּ תִּשְׁרֵי
שְׁכִינְתָּא׃ (יג) וּלְיוֹסֵף
אֲמַר מְבָרְכָא מִן קֳדָם יְיָ
אַרְעֵיהּ עָבְדָא מַגְדְּנִין
מִטַּלָּא דִשְׁמַיָּא מִלְעֵילָא
וּמִמַּבּוּעֵי עֵינָוָן וּתְהוֹמִין
דְּנַגְדָן מִמַּעֲמַקֵּי אַרְעָא׃

ועברא

רש"י

נאמר ברך ה' חילו ופעל ידיו תרצה: ומשנאיו מן יקומון· מחץ קמיו ומשנאיו שלא יהיו להם תקומה: (יב) לבנימן אמר· לפי שברכת לוי בעבודת הקרבנות ושל בנימין בבנין בית המקדש בחלקו סמכן זה לזה וסמך יוסף אחריו שאף הוא משכן שילה היה בנוי בחלקו שנאמר וימאס באהל יוסף וגו' (שם ע"ח) ולפי שבית עולמים חביב משילה לכך הקדים בנימין ליוסף: חופף עליו· מכסה אותו ומגין עליו: כל היום· לעולם משנבחרה ירושלים לא שרתה שכינה במקום אחר· ובין כתפיו שכן. בגובה ארצו היה בית המקדש בנוי אלא שנמוך עשרים ושלש אמה מעין עיטם ושם היה דעתו של דוד לבנותו כדאיתא בשחיטת קדשים אמרי נחתי ביה פורתא משום דכתיב ובין כתפיו שכן אין לך נאה בשור יותר מכתיפיו: (יג) מבורכת ה' ארצו. שלא היתה בנחלת השבטים ארץ מלאה כל טוב כארצו של יוסף: ממגד. לשון עדנים ומתק: ומתהום· שהתהום עולה ומלחלח אותה מלמטה אתה מוצא בכל השבטים

ברכתו

באור

יקימון, והכוונה אתה ה' תלחום את מלחמות השבט עם קמיו על הכהונה ומשנאיו, למען ינוח לשנות ולהורות, לשפוט צדק ולהקריב. (יב) ישכון לבטח עליו, בנימן שהוא ידיד ה' ישכון בטח על ה'. חופף עליו, מכסה אותו ומגין עליו תמיד. כל היום, לעולם משנבחרה ירושלים לא שרתה שכינה במקום אחר. ובין כתפיו שכן, בגובה ארצו היה בית המקדש בנוי רש"י, ובספרי איתא בית הבחירה היה בנוי בחלקו של בנימין וכראש שור יוצא מחלקו של בנימין לחלקו של יהודה שנאמר ובין כתפיו שכן. (יג) מברכת ה' ארצו, ארצו של יוסף מבורכת מכל הארצות (ספרי). ממגד, לשון עדנים ומתק. מטל, שהיה טל מצוי לה בכל שעה (ספרי). ומתהום רבצת תחת, מלמד שהיתה מרוצצת במעיינות (שם).

מבואם

תָּחַת׃ (יד) וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת שָׁמֶשׁ וּמִמֶּגֶד גֶּרֶשׁ יְרָחִים׃ (טו) וּמֵרֹאשׁ הַרְרֵי־קֶדֶם וּמִמֶּגֶד גִּבְעוֹת עוֹלָם׃ (טז) וּמִמֶּגֶד אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ וּרְצוֹן שֹׁכְנִי סְנֶה תָּבוֹאתָה לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו׃

בכור

(יד) וְעָבְדָא מַגְדְּנִין וְעַלְלָן מִיבוּל שִׁמְשָׁא עָבְדָא מַגְדְּנִין מֵרֵישׁ יְרַח בִּירַח׃ (טו) וּמֵרֵישׁ טוּרַיָא בְּכִירַיָא וּמִטּוּב רָמָן דְּלָא פָסְקָן׃ (טז) וּמִטּוּב אַרְעָא וּמְלָאַהּ וּרְעֵי לֵיהּ דִּשְׁכִינְתֵּיהּ בִּשְׁמַיָּא וְעַל מֹשֶׁה אִתְגְּלִי בְּאַסְנָא יֵיתוּן כָּל אִלֵּין לְרֵישָׁא דְּיוֹסֵף גַּבְרָא פְּרִישָׁא

דאחוהי

תולדות אהרן וממגד יומא מ״ג ב׳ · ב״ק ע״ו א׳ · ורצון וכו׳ זבחים ק״ה ב׳ :

רש״י

ברכתו של משה מעין ברכתו של יעקב: (יד) וממגד תבואות שמש. שהיתה ארצו פתוחה לחמה וממתקת הפירות: גרש ירחים׳ יש פירות שהלבנה מבשלתן ואלו הן קשואין ודלועין. ד״א גרש ירחים שהארץ מגרשת ומוציאה הפירות מחדש לחדש: (טו) ומראש הררי קדם. ומבורכת מראשית בישול הפירות שהרריה מקדימין לבכר בישול פירותיהם׳ ד״א מגיד שקדמה בריאתן לשאר הרים: גבעות עולם. גבעות העושות פירות לעולם ואינן פוסקות מעוצר הגשמים: (טז) ורצון שוכני סנה. כמו שוכן סנה׳ דוגמת היושבי בשמים היושב בשמים ותהא ארצו מבורכת רצונו ונחת רוח של הקב״ה הנגלה עלי תחלה בסנה׳ רצון נחת רוח ופיוס וכן כל רצון שבמקרא: תבואתה. ברכה זו לראש יוסף:

נזיר

באור

(יד) תבואת שמש, שהיתה ארצו פתוחה לחמה (שם) שמבשלת וממתקת את הפירות. גרש ירחים, יש פירות שהלבנה מבשלתן, והיא גורשת ומוציאה אותן. דבר אחר גרש ירחים, שהארץ מגרשת ומוציאה מחדש לחדש, וכן נראה משקלו. (טו) ומראש, הבושם המעולה והיקר יקרא ראש, וכן בשמים ראש (שמות ל׳ כ״ג), או הוא כנוי לכל דבר הטוב ומעולה, ויהיה פה שם נרדף למגד. הררי קדם וממגד גבעות עולם, שהם מששת ימי בראשית הברכה מצויה בהם, מה שאין כן בהרים וגבעות שנתחדשו ונתהוו אחרי כן, והכוונה שארצו מבורכת בכל דבר טוב ומשובח, בתבואת ארץ המישור ובברכות הררי עד, אם בדברים שצומחים עליהם, או בגנוזים בתוכם, וזהו. (טז) וממגד ארץ ומלאה. מאשר היא מלאה, משמנוניות שבה. ובספרי אמרו מלמד שארצו של יוסף מליאה ואינה חסירה כל ברכה. רשב״י אמר, אדם מעמיד ספינתו בחלקו של יוסף, אין צריך חוץ ממנה כלום. ורצון שכני סנה, ותהיה ארצו מבורכת רצונו ונחת רוחו של הקב״ה הנגלה עלי בתחלה בסנה׳ ורצון, נחת רוח ופיוס, וכן כל לשון רצון שבמקרא (רש״י)׳ ומלת שוכני כמו שוכן לי. תבואתה, הברכה הזאת, והתחברו שני סימנין כתי״ו

וה״א

(יז) בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו בָּהֶם עַמִּים יְנַגַּח יַחְדָּו אַפְסֵי־אָרֶץ וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה׃ ס רביעי (יח) וְלִזְבוּלֻן אָמַר שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ
ויששכר

דַאֲחוֹהִי׃ (יז) רַבָּא דִבְנוֹהִי זִיוָא לֵיהּ וּגְבוּרָן דְּאִתְעֲבִידָא לֵיהּ מִן קֳדָם דְּתוּקְפָא וְרוּמָא דִילֵיהּ בִּגְבוּרְתֵיהּ עַמְמַיָּא יְקַטֵּיל כַּחֲדָא עַד סִיפֵי אַרְעָא וְאִנּוּן רִבְוָתָא דְבֵית אֶפְרַיִם וְאִנּוּן אַלְפַיָּא דְבֵית מְנַשֶּׁה׃
(יח) וְלִזְבוּלֻן אֲמַר חֲדִי זְבוּלֻן בְּמִפְּקָךְ לְאַגָּחָא קְרָבָא עַל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ
ויששכר

תולדות אהרן בכור ברכות כ"ו ב' · ר"ס כ' א' · סוטה י"א ב' · ב"ק ב' ב': בהם וכו' ב"ק י"ז א': ולזבולן וגו' עקדה שער מ':

רש"י

גזיר אחיו. שהופרש מאחיו במכירתו: (יז) בכור שורו. יש בכור שהוא לשון גדולה שנאמר אף אני בכור אתנהו (תהלים פ"ט) וכן בני בכורי ישראל: בכור. מלך היוצא ממנו והוא יהושע: שורו. שכחו קשה כשור לכבוש כמה מלכים: הדר לו. נתון לו שנאמר ונתת מהודך עליו: וקרני ראם קרניו. שור כחו קשה ואין קרניו נאות אבל ראם קרניו נאות ואין כחו קשה נתן ליהושע כחו של שור ויופי קרני ראם: אפסי ארץ. שלשים ואחד מלכים אפשר שכלם מארץ ישראל היו אלא אין לך כל מלך ושלטון שלא קנה לו פלטרין ואחוזה בארץ ישראל שחשובה לכלם היא שנאמר נחלת צבי צבאות גוים (ירמיה ג'): והם רבבות אפרים. אותם המנוגחים הם הרבבות שהרג יהושע שבא מאפרים: והם אלפי מנשה. הם אלפים שהרג גדעון במדין שנאמר וזבח וצלמנע בקרקר וגו' (שופטים ח'): (יח) ולזבולן אמר. אלו חמשה שבטים שברך באחרונה זבולן גד דן ונפתלי ואשר כפל שמותיהם לחזקם ולהגבירם לפי שהיו חלשים שבכל השבטים הם הם שהוליך יוסף לפני פרעה שנאמר ומקצה אחיו לקח חמשה אנשים לפי שנראים חלשים ולא ישים אותם לו שרי מלחמתו: שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך. זבולן ויששכר עשו שותפות זבולן לחוף ימים ישכון ויוצא לפרקמטיא בספינות ומשתכר ונותן לתוך פיו של יששכר והם יושבים ועוסקים
בתורה

באור

וכה"א, כמו עזרתה ישועתה בגרתה (ראב"ע). (יז) בכור שורו, הוא יהושע, שהוא ראשון לבית יוסף. הדר לו, נתון לו, שנאמר ונתת מהודך עליו (במדבר כ"ז כ'). וקרני ראם קרניו, קרני הראם הם רמים ומהודרים. והם רבבות וגו', שהקרנים שזכר הם שנים, רבבות אפרים ואלפי מנשה. (יח) בצאתך, שמח כשאתה יוצא באניות למסחר,

וְיִשָּׂשכָר בְּאֹהָלֶיךָ׃ (יט) עַמִּים הַר־יִקְרָאוּ שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי־
צֶדֶק

וְיִשָּׂשכָר בְּמַהֲכָךְ לְמֶעְבַּד זִמְנֵי מוֹעֲדַיָּא בִּירוּשְׁלֵם׃ (יט) שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל לְטוּר בֵּית מַקְדְּשָׁא יִתְכַּנְּשׁוּן תַּמָּן יִכְּסוּן נִכְסַת קוּדְשִׁין לְרַעֲוָא אֲרֵי
נכסי

תולדות אהרן שם יזבחו וכו' מגלה ו' א':

רש"י

בתורה לפיכך הקדים זבולן ליששכר שתורתו של יששכר על ידי זבולן היתה: שמח זבולן בצאתך · ויששכר הצלח ביציאת אהליך לתורה לישב ולעבר שנים ולקבוע חדשים כמו שנאמר ומבני יששכר יודעי בינה לעתים ראשיהם מאתים (דברי הימים א' י"ב) ראשי סנהדרין היו עוסקים בכך ועל פיהם קביעות עתיהם ועבוריהם: (יט) עמים · של שבטי ישראל: הר יקראו. להר המוריה יאספו כל אסיפה ע"י קריאה היא ושם יזבחו ברגלים זבחי צדק: כי שפע ימים יינקו · יששכר וזבולן ויהא להם פנאי לעסוק בתורה: ושפוני טמוני חול · כסויי טמוני חול טרית וחלזון וזכוכית לבנה היוצאים מן הים ומן החול ובחלקו של יששכר וזבולן היה כמו שאמור במסכת מגילה זבולן עם חרף נפשו למות (שופטים ה') משום דנפתלי על מרומי שדה (שם) היה מתרעם זבולן על חלקו לאחי נתת שדות וכרמים וגו': ושפוני · לשון כסוי כמו
שנאמר

באור

ולהביא ברכה לארצך, כי זבולן לחוף אניות ישכון. באהליך, שמח במנוחתך באהליך, כי ראה מנוחה כי טוב, כאשר אמר הזקן בברכתו (בראשית מ"ט ט"ו). (יט) עמים, של שבטי ישראל. הר יקראו, כאשר ישובו יורדי הים, מביאים כל הון יקר אל ארצם, בזמן חוגג לירושלים, לזבוח שם זבחי תודה, ולספר נפלאות ה' בקהל עם, כמו שאמר המשורר (תהלים ק"ז), והשלמים וההודות הבאים שלא על החטא נקראים זבחי צדק. שפע ימים יינקו, יששכר וזבולן יהיה להם עושר רב, כי יבא להם שפעת נכסים מן הים, אשר הם שוכנים על ידו, ועל ידו כסוי טמוני חול, כדתני רב יוסף (פרק קמא דמגילה דף ו'), שפוני זה חלזון, טמוני זו טרית, חול זו זכוכית לבנה. ופירש רש"י חלזון דג עולה מן הים להרים, וצובעין בדמו תכלת, ונמכר בדמים יקרים, (ועיין מ"ש מזה בפרשת תרומה כ"ה ד'). טרית, מין דג שקורין טוניגא, (והוא מין דג טהור גדול מאוד, הנקרא כן בלשון רומי. עיין ערוך). זכוכית לבנה היוצא מן החול, כדאמרינן ביציאות השבת חול של זבולן הטוב משאר חולות וראוי לזכוכית לבנה. והנה הזכוכית נעשה במלאכה מחול דק עם אפר הנקרא פאטאשע. כאשר יתערבו יחד ויובאו באש, יתרככו ויותכו ויוזלו, עד שיזובו כעין מתכת נגר וזך, וכאשר יתקררו ישובו לקשיותם, ויהיו גוף צלול. ובספורי דברי הימים אשר לאומות שבידו שהמלאכה הזאת לא נודעה בימים הקדמונים כי אם לאנשי צור וצידון, והיה הדבר סוד חתום ביניהם, כי עשו על ידו מסחר רב, בהביאם את הזכוכית באניות לארץ מרחק,
ומכרוהו

צֶדֶק כִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ וּשְׂפֻנֵי טְמוּנֵי חוֹל׃ ס (כ) וּלְגָד אָמַר בָּרוּךְ מַרְחִיב גָּד כְּלָבִיא שָׁכֵן וְטָרַף זְרוֹעַ אַף־קָדְקֹד׃

וירא

נִכְסֵי עַמְמַיָא יֵיכְלוּן וְסִימָן דִמְטַמְרָן בְּחָלָא יִתְגַלְיָן לְהוֹן׃ (כ) וּלְגָד אֲמַר בְּרִיךְ דְאַפְתֵּי לְגָד כְּלֵיתָא שָׁרֵי וְיִקְטוֹל שִׁלְטוֹנִין עִם

מלכין

רש"י

שנאמר ויספון את הבית (מלכים א' ו') וספון בארז (שם ו') ותרגומו ומטלל בכיורי ארזא. ד"א עמים הר יקראו ע"י פרקמטיא של זבולן תגרי אומות העולם באים אל ארצו והוא עומד על הספר והם אומרים הואיל ונצטערנו עד כאן נלך עד ירושלים ונראה מה יראתה של אומה זו ומה מעשיה והם רואים כל ישראל עובדים לאלוה א' לפי שהעובדי כוכבים אלוהו של זה לא כאלוהו של זה והן אומרין אין אומה כשרה כזו ומקבלים עליהם עול מלכות שמים שנאמר שם יזבחו זבחי צדק: כי שפע ימים יינקו. זבולן ויששכר היה נותן להם ממון בשפע: (כ) ברוך מרחיב גד. מלמד שהיה תחומו של גד מרחיב והולך כלפי מזרח: כלביא שכן. לפי שהיה סמוך לספר לפיכך נמשל באריות שכל הסמוכים לספר צריכים להיות גבורים: וטרף

זרוע

באור

ומכרוהו שם בדמים יקרים. והנה זבולן היה על ירך צידן, כמ"ש וירכתו על צידן (בראשית מ"ט י"ג), וחול של זבולן חשוב מאשר חולות וראוי לזכוכית לבנה כמו שזכרנו, ויתכן שהיו אנשי זבולן ויששכר בעלי החכמה והמלאכה היקרה הזאת ומכרו את הזכוכית לאנשי צידון, והם הובילוהו למרחקים ועשו בהם סחורה, או שאנשי השבט בעצמם הביאו אותו לארצות אחרות באניות, וכל הספינות הבאות מן החוף ההוא אל ארץ רחוקה על שם הצדונים נקראו, כי היו צור וצדון המפורסמים שבאומות לעשות מלאכה במים רבים, ואפשר שעל זה רמז באמרו ושפני טמוני חול, דרך מליצת השיר, שהשפע טמון אצלם בחול, ובלתי נודע לזולתם. ושפני, לשון כסוי כמו שנאמר ויספון את הבית (מלכים א' ו' ט'), וספון בארז (שם ז' ג') כן פירש רש"י ז"ל. ויתכן שהוא מלשון החשיבות וחלוקת הכבוד, וכן מצאנו בתרגום שני (אסתר א' י"ב), ולא ספנת יתהון, כבדה אותם, ועוד שם (ז' יו"ד). גברי עלמא לא ספנית, גבורי העולם הזה לא כבדתי, וכן נמצא במ"ק (דף כ"ח א') מאן חשיב מאן ספין. ויהיה השעור פה דברים יקרים וחשובים הטמונים בחול. [אמר הבורם: עמים, של שבטי ישראל (רש"י), ואין זה מוכרח שנוכל לפרשו על עמים עובדי כוכבים שיבואו מארצותם ואל הר יקראו יאספו שם לסחור עם זבולן, ואם בארצותם זובחים זבחי מתים, שם יזבחו זבחי צדק, ולמה יעשו כל זאת? כי שפע ימים יינקו, לפי שיקנו שם בזול שפע ימים ושפוני טמוני חול, הם המרגליות והאבנים הטובות]. (כ) ברוך מרחיב גד, מלמד שהיה תחומו של גד מרחיב והולך כלפי

(כא) וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ כִּי־שָׁם חֶלְקַת מְחֹקֵק סָפוּן וַיֵּתֵא רָאשֵׁי עָם צִדְקַת יְהוָה עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם־יִשְׂרָאֵל: ס חמישי (כב) וּלְדָן אָמַר דָּן גּוּר אַרְיֵה יְזַנֵּק מִן־הַבָּשָׁן:

ולנפתלי

מַלְכִּין: (כא) וְאִתְקַבֵּיל בְּקַדְמֵיתָא דִּילֵיהּ אֲרֵי תַמָּן בְּאַחְסַנְתֵּיהּ מֹשֶׁה סָפְרָא רַבָּא דְּיִשְׂרָאֵל קְבִיר הוּא נָפֵק וְעָאל בְּרֵישׁ עַמָּא. זַכְוָן קֳדָם יְיָ עֲבַד וְדִינוֹהִי עִם יִשְׂרָאֵל: (כב) וּלְדָן אֲמַר דָּן תַּקִּיף כְּגוּר אַרְיָוָן אַרְעֵיהּ שַׁתְיָא מִן נַחֲלַיָּא דְּנָגְדִין מִן

מתנן

תולדות אהרן וירא וכו' סוטה נ"ה א' · ב"ב ט"ו א':

רש"י

זרוע אף קדקד · הרוגיהן במלחמה היו נכרין זרוע אף קדקד במכה אחת: (כא) וירא ראשית לו. ראה ליטול לו חלק בארץ סיחון ועוג שהוא ראשית כבוש הארץ: כי שם חלקת · כי ידע אשר שם בנחלתו חלקת שדה קבורת מחוקק והוא משה: ספון · אותה חלקה ספונה וטמונה מכל בריה שנאמר ולא ידע איש את קבורתו: ויתא · גד: ראשי עם · הם היו הולכים לפני החלוץ בכבוש הארץ לפי שהיו גבורים וכן הוא אומר ואתם תעברו חלוצים לפני אחיכם וגו': צדקת ה' עשה · שהאמינו דבריהם ושמרו הבטחתם לעבור את הירדן עד שכבשו וחלקו. ד"א ויתא משה ראשי עם: צדקת ה' עשה. על משה אמור: (כב) דן גור אריה · אף הוא היה

סמוך

באור

מזרח (ספרי). (כא) וירא ראשית לו, ראה ליטול לו חלק בארץ סיחון ועוג, שהיא ראשית כבוש הארץ. כי שם חלקת, כי ידע אשר שם בנחלתו, חלקת שדה קבורת מחוקק והוא משה. ספון, אותה חלקה ספונה וטמונה מכל בריה, שנאמר ולא ידע איש את קבורתו (לקמן ל"ד ו') (רש"י). ומתרגום אונקלוס משמע שמלת ספון מוסב על מחקק, וכן היה ראוי בעבור היותו לשון זכר, אלא שהטעם מפריד ביניהם. ולפי מ"ש למעלה בבאור מלת שפוני, יתכן לומר שגם פה ענינו מלשון חשיבות, וכדפי'. ראוי לטול לו ראשית, במקום אשר נתן לו המחוקק את חלקו, והיה המחוקק הזה ספון וחשוב אצלו, כי עשה כאשר צוהו, ומהו? ויתא ראשי עם וגו'. ויתא, גד. ראשי עם, הם היו הולכים לפני החלוץ בכבוש הארץ. לפי שהיו גבורים, וכן הוא אומר נחנו נעבר חלוצים לפני ה' וגו' (במדבר ל"ב לב) (רש"י). צדקת ה' עשה, שמלא בידו את אשר דבר בפיו, שנדרו בני גד לצאת עם ישראל להלחם עם אויביהם, ולא הזכיר ראובן. ויתכן כי זה בעבור שהיו בני גד גבורים יותר מבני ראובן. והנה דברי הימים לעד שאמר על בני גד ופני אריה פניהם, ולא תמצא כן בבני ראובן (ראב"ע). (כב) יזנק מן הבשן. מה זינוק זה יוצא ממקום אחד ונחלק לשני מקומות, כך שבטו של דן נוטל לו חלק בשני

מקומות

מִתָּנָן: (כג) וּלְנַפְתָּלִי אֲמַר נַפְתָּלִי שְׂבַע רַעֲוָא וּמְלֵי בִּרְכָן מִן קֳדָם יְיָ מַעֲרַב יַם גִּינוֹסַר וְדָרוֹמָא יֵירַת: (כד) וּלְאָשֵׁר אֲמַר בְּרִיךְ מִבִּרְכַּת בְּנַיָּא אָשֵׁר יְהֵי
רעוא

(כג) וּלְנַפְתָּלִי אָמַר נַפְתָּלִי שְׂבַע רָצוֹן וּמָלֵא בִּרְכַּת יְהוָה יָם וְדָרוֹם יְרָשָׁה: ס (כד) וּלְאָשֵׁר אָמַר בָּרוּךְ מִבָּנִים אָשֵׁר יְהִי
רצוי

תולדות אהרן ומלא ב"ק פ"א ב' · ברכות כ"א א' : ים וכו' שם שם · ב"ק פ"א ב' :

רש"י

סמוך לספר לפיכך מושלו באריות: יזנק מן הבשן. כתרגומו שהיה הירדן יוצא מחלקו ממערת פמייאס והיא לשם שהיא בחלקו של דן שנאמר ויקראו ללשם דן (יהושע י"ט) וזינוקו וקילוחו מן הבשן. ד"א מה זינוק זה יוצא ממקום אחד ונחלק לשני מקומות כך שבטו של דן נטלו חלק בשני מקומות תחלה נטלו בצפונית מערבית עקרון וסביבותיה ולא ספקו להם ובאו ונלחמו עם לשם שהיא פמייאס והיא בצפונית מזרחית שהרי הירדן יוצא ממערת פמייאס והוא במזרחה של ארץ ישראל ובא מהצפון לדרום וכלה בקצה ים המלח שהוא במזרח יהודה שנטל בדרומה של ארץ ישראל כמו שמפורש בספר יהושע (שם) והוא שנאמר ויצא גבול בני דן וגו' וילחמו עם לשם וגו'. יצא גבולם מכל אותו הרוח שהתחילו לנחול בו: (כג) שבע רצון. שהיתה ארצו שבעה על רצון יושביה: ים ודרום ירשה. ים כנרת נפלה בחלקו ונטל מלא חבל חרם בדרומה לפרוס חרמים ומכמורות: ירשה. לשון צווי כמו עלה רש והטעם שלמעלה ברי"ש מוכיח כמו ירש ידע לקח שמע כשמוסיף בו ה"א יהיה הטעם למעלה שמעה ידעה סלחה לקחה אף כאן ירשה ל' צווי ובמסורת הגדולה מצינו באלפ"א בית"א לשון צווי דטעמיהון מלעיל: (כד) ברוך מבנים אשר. ראיתי בספרי אין לך
בכל

באור

מקומות, וכן הוא אומר ויצא גבול בני דן מהם, ויעלו בני דן וילחמו (ספרי). (כג) שבע רצון, שם התאר מוסב אל נפתלי, ורצון מוסב על השם הנאמר אחריו, ושעור אתה נפתלי. הנך שבע רצון ה' ומלא ברכת ה', לפי שהיתה ארצו מלאה כל טוב. ובספרי מלמד שהיה נפתלי שמח בחלקו בימים ובדגים ובספינות. ומלא ברכת ה', זו בקעת גנוסר (ספרי). ים ודרום, ים זה ים של סופני ודרום זה ימה של טבריה (ספרי). ירשה, לשון צווי. כמו עלה רש (דברים א כ"א), והטעם שלמעלה ברי"ש מוכיח כאן ירש ידע לקח שמע כשמוסיף בו ה"א יהיה הטעם למעלה שמעה ידעה סלחה לקחה אף כאן ירשה לשון צווי, ובמסורת הגדולה מצינו באלפ"א בית"א לשון צווי דטעמיהון מלעיל (רש"י). (כד) ברוך מבנים אשר. ע"ד הפשט כטעם יהי רצוי אחיו, יאמר שיהיה אשר מבורך מפי כל בני יעקב אביהם, ורצוי לכל אחיו, והטעם כי ארצו שמנה, ומשם יבואו המעדנים לכל השבטים, וכלם יברכוהו. ואונקלוס תרגם ברוך
מברכת

רְצוּי אֶחָיו וְטֹבֵל בַּשֶּׁמֶן רַגְלוֹ׃
(כה) בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת מִנְעָלֶךָ וּכְיָמֶיךָ
דבאך

דְעֵוא לַאֲחוֹהִי וְיִתְרַבֵּי בְּתַפְנוּקֵי מַלְכִין׃ (כה) תַּקִּיף כְּפַרְזְלָא וּכְנַחֲשָׁא מוֹתְבָךְ וּכְיוֹמֵי עוּלֵימוּתָךְ תָּקְפָךְ׃
לית

תולדות אהרן וטבל מנחות פ"ה ג':

רש"י

בכל השבטים שנתברך בבנים כאשר ואיני יודע כיצד: יהי רצוי אחיו. שהיה מתרצה לאחיו בשמן אנפיקנון ובקפלאות והם מרצים לו בתבואה. דבר אחר יהי רצוי אחיו שהיו בנותיו נאות והוא שנאמר בדברי הימים (שם א׳ ז׳) הוא אבי ברזית שהיו בנותיו נשואות לכהנים גדולים ומלכים המשוחים בשמן זית: וטובל בשמן רגלו. שהיתה ארצו מושכת שמן כמעין ומעשה שנצטרכו אנשי לודקיא לשמן מנו להם פולמוסטוס א׳ וכו׳ כדאיתא במנחות: (כה) ברזל ונחשת מנעלך. עכשיו הוא מדבר כנגד כל ישראל שהיו גבוריהם יושבים בערי הספר ונועלים אותה שלא יוכלו האויבים ליכנס בה כאילו היתה סגורה במנעולים ובריחים של ברזל ונחשת. דבר אחר ברזל ונחשת מנעלך ארצכם נעולה בהרים שחוצבים מהם ברזל ונחשת וארצו של אשר היתה מנעולה של ארץ ישראל: וכימיך דבאך. וכימים שהם טובים לך שהן ימי תחלתך ימי נעוריך כן יהיו ימי זקנתך שהם דואבים זבים ומתמוטטים. ד"א וכימיך דבאך וכימים שהם טובים לך כמנין ימיך כל הימים אשר אתם עושים רצונו של מקום יהיו דבאך שכל ארצות הכנענים יהיו דובאות כסף וזהב לא"י שהיא מבורכת בפירות וכל ארצות הכנענים מהפרנסות הימנה וממשיכות לה כספם וזהבם אשקולא"נט בלע"ז1) והכסף והזהב כלה מהם שהן מזיבות

באור

מברכת בנים, נראה שר"ל שיותר השבטים יביאו לו איש את ברכת ארצו, מחיר השמן שנמצא בחלקו לרוב, ויהיה אם כן הוא מבורך בכל הטוב הנמצא לאלה השבטים, והוא טעם רצוי אחיו, שיעכרו לו ויקנו ממנו לרצון להם (מדברי הרמב"ן). וכן איתא בספרי שהיה מתרצה לאחיו בשמן אנפיקנון ובקיפלאות, והן מרצים לו בתבואה. וטבל בשמן רגלו, שארצו של אשר מושכת שמן כמעין (ספרי). ואמר טבל בשמן ע"ד מליצה כטעם כבס ביין לבושו. (כה) ברזל ונחשת מנעלך, ארצך תהיה נעולה בהרים שחוצבין מהם ברזל ונחושת, ורש"י ז"ל כתב. שעכשיו הוא מדבר כנגד כל ישראל, שארצו של אשר היתה מנעולה של ארץ ישראל, כאלו הארץ סגורה על ידם במנעולים ובריחים של ברזל ונחשת. וכימיך דבאך, וכימים שהם טובים לך, שהן ימי תחלתך ימי נעוריך, כן יהיו ימי זקנותך שהם דואבים ומתמוטטים (רש"י), וכן מתורגם בל"א. ד"א וכימיך דבאך, וכימים שהם טובים לך, כמנין ימיך, כל הימים אשר אתם עושים רצונו של מקום, יהיו דבאך, שכל ארצות הכנענים דובאות כסף וזהב לארץ ישראל שהיא מבורכת בפירות, וכל ארצות הכנענים מתפרנסות

---

1) אשקולא"נט בלע"ז Ecoulant Esculant (אויסגיסענד · נעמליך אויס אנדערן לענדערן אין דיזעס לאנד פליסען (אסען)

דָּבְאֶךָ: (כו) אֵין כָּאֵל יְשֻׁרוּן רֹכֵב שָׁמַיִם בְּעֶזְרֶךָ וּבְגַאֲוָתוֹ שְׁחָקִים: ששי (כז) מְעֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם וּמִתַּחַת זְרֹעֹת עוֹלָם וַיְגָרֶשׁ מִפָּנֶיךָ אוֹיֵב וַיֹּאמֶר הַשְׁמֵד: (כח) וַיִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בֶּטַח בָּדָד
עין

תולדות אהרן ומתחת וכו' סס סס חולין פ"ט א' · וישכון וכו' סנהדרין ק"ד א' · מכות כ"ד א':

(כו) לֵית אֱלָהָא אֱלָא אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל דִשְׁכִינְתֵּיהּ בִּשְׁמַיָא בְּסַעְדָךְ וְתוּקְפֵיהּ בִּשְׁמֵי שְׁמַיָא: (כז) מְדוֹר אֱלָהָא דְמִלְקַדְמִין וּבְמֵימְרֵיהּ אִתְעֲבִיד עָלְמָא וְתָרֵיךְ מִן קֳדָמָךְ שַׂנְאָה וַאֲמַר שֵׁיצֵי: (כח) וּשְׁרָא יִשְׂרָאֵל לְרוּחְצָן בִּלְחוֹדֵיהוֹן כְּעֵין
ברכתא

רש"י

מזיבות אותו לארצכם: (כו) אין כאל ישורון · דע לך ישורון שאין כאל בכל אלהי העובדי כוכבים ולא כצורך צורם: רכב שמים · הוא אותו אלוה שבעזרך. ובגאותו הוא רכב שחקים: (כז) מעונה אלהי קדם · מעון הם השחקים לאלהי קדם שקדם לכל האלהים ובירר לו שחקים לשבתו ומעונתו ומתחת מעונתו כל בעלי זרוע שוכנים: זרועות עולם · סיחון ועוג ומלכי כנען שהיו תקפו וגבורתו של עולם · לפיכך על כרחם חרדו וינועו וכחם חלש מפניו · לעולם אימת הגבוה על הנמוך והוא שהכח והגבורה שלו בעזרך: ויגרש מפניך אויב · הכנענים ואמר לך השמד אותם: מעונה. כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה: (כח) בטח בדד. כל יחיד ויחיד איש תחת גפנו ותחת תאנתו מפוזרין ואין צריכים להתאסף ולישב יחד
מפני

באור

מתפרנסות ממנה, וממשיכות לה כסף וזהב אשקור"נט (נ"ל אשקול"נט, והוא (אויספאלט בל"א), הכסף והזהב כלה מהם, שהם מזיבות אותו לארצכם (רש"י). (כו) אין כאל ישרון, אחר שנגמר ברכת כל שבט ושבט, שב לברך הכלל, ואמר דע לך ישרון, שאין כאל בכל מלכי העובדי כוכבים ולא כצורך צורם. רכב שמים, הוא אותו אלוה, שבעזרך ובגאותו הוא רוכב שמים ושחקים ממעל. (כז) מענה אלהי קדם, השחקים שהם למעון לאלהי קדם, שקדם לכל נמצא, וה"א מעונה תחת למ"ד בתחלת התיבה, כ"כ רש"י ז"ל. והרא"ם כתב שיותר נכון לומר שהיא ה"א הנקבה, וכן מלאכו ומעונתו בציון (תהלים ע"ו ג'), אלא שלפי זה היה ראוי להיות מעונת. ומתחת זרעת עולם, נראה שגם זה מוסב למעלה, בעזרך ובגאותו הוא רוכב זרועות עולם מתחת, ויהיה פה עולם המציאות בכלל (וועלט), לא הזמן לבד, או תהיה הכוונה זרועות תחת, שהן אימות עולם, וכן מתורגם בל"א. ויגרש מפניך אויב. הכנענים ויאמר לך השמד אותם. (כח) בדד, נבדל מיתר העובדי כוכבים. עין יעקב, מי שיצא ממעין יעקב, וכן וממי יהודה יצאו (ישעיה מ"ח א')
הראב"ע

עֵין יַעֲקֹב אֶל־אֶרֶץ דָּגָן וְתִירוֹשׁ
אַף־שָׁמָיו יַעַרְפוּ־טָל׃
(כט) אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כָמוֹךָ
עַם נוֹשַׁע בַּיהוָה מָגֵן עֶזְרֶךָ
וַאֲשֶׁר־חֶרֶב גַּאֲוָתֶךָ וְיִכָּחֲשׁוּ
אֹיְבֶיךָ לָךְ וְאַתָּה עַל־בָּמוֹתֵימוֹ
תִדְרֹךְ׃ ס שביעי
לד (א) וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעַרְבֹת
מוֹאָב אֶל־הַר נְבוֹ רֹאשׁ

בִּרְכְתָא דְבָרֵיכִינוּן יַעֲקֹב
אֲבוּהוֹן לְאַרְעָא עֲבִידָא
עֲבוּר וַחֲמַר אַף שְׁמַיָּא
דְעִלָּוֵיהוֹן יַשְׁמְשׁוּן
בְּטַלָּא׃ (כט) טוּבָךְ יִשְׂרָאֵל
לֵית דִּכְוָתָךְ עַמָּא
דְפוּרְקָנֵיהּ מִן קֳדָם יְיָ
תְּקוֹף בְּסַעֲדָךְ וּמִן
קֳדָמוֹהִי נִצְחָן גְּבוּרְתָךְ
וְיִתְכַּדְּבוּן שָׂנְאָךְ לָךְ וְאַתְּ
עַל פְּרִיקֵי צַוְּארֵי מַלְכֵיהוֹן
תִּדְרוֹךְ׃
לד (א) וּסְלֵיק מֹשֶׁה
מִמֵּישְׁרַיָּא דְמוֹאָב
לְטוּרָא דִנְבוֹ רֵישׁ רָמָתָא
די

הפסגה

תולדות אהרן אשריך וכו׳ ברכות ו׳ א׳ : עם נושע עקדה שער ט׳ : ואתה וכו׳ שבת ק״י ב׳ · מגלה י״ז א׳ ח׳: ויעל סוטה י״ג ב׳ ·

רש״י

מפני האויב : עין יעקב · כמו ועינו כעין הבדולח כעין הברכה שברכם יעקב לא כבדד שאמר ירמיה בדד ישבתי (שם ט״ו) אלא כעין הבטחה שהבטיחם יעקב והיה אלהים עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם : אף שמיו יערפו טל. אף ברכתו של יעקב ויתן לך האלהים מטל השמים וגו׳ : יערפו · יטפו : (כט) אשריך ישראל · לאחר שפרט להם הברכות אמר להם מה לי לפרוט לכם כלל דבר אשריך ומי כמוך . תשועתך בה׳ אשר הוא מגן עזרך (ואשר הוא) חרב גאותך : ויכחשו אויביך לך . כגון הגבעונים שאמרו מארץ רחוקה באו עבדיך וגו׳ (יהושע ט׳) : ואתה על במותימו תדרוך · כענין שנאמר ביהושע שימו את רגליכם על צוארי המלכים האלה (שם י׳) :
לד (א) מערבות מואב אל הר נבו · כמה מעלות היו ופסען משה בפסיעה אחת

באור

(הרמב״ע) . וכסטור ויטכן יטראל בטח בדד , ויטכן עין יעקב בטח בדד . אל ארץ , כמו הארץ , וכן וכהפללו אל המקוס הזה . (כט) מי כמוך , בעובדי כוכבים . מגן עזרך , שלא יגע בך רע . ואשר חרב גאותך , חרב שבו תתגאה על הכנענים אויביך . ויכחשו איביך לך , שיכסרו ושיכחשו את שנאתם , כענין שנאמר בגבעונים .
ויקבור

הַפִּסְגָּה אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרֵחוֹ וַיַּרְאֵהוּ יְהוָה אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֶת־הַגִּלְעָד עַד־דָּן׃ (ב) וְאֵת כָּל־נַפְתָּלִי וְאֶת־אֶרֶץ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וְאֵת כָּל־אֶרֶץ יְהוּדָה עַד הַיָּם הָאַחֲרוֹן׃ (ג) וְאֶת־הַנֶּגֶב וְאֶת־הַכִּכָּר בִּקְעַת יְרֵחוֹ עִיר הַתְּמָרִים עַד־צֹעַר׃ (ד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתְּנֶנָּה הֶרְאִיתִיךָ בְעֵינֶיךָ וְשָׁמָּה לֹא

תעבר

דִי עַל אַפֵּי יְרֵחוֹ וְאַחֲזְיֵיהּ יְיָ יָת כָּל אַרְעָא יָת גִּלְעָד עַד דָּן׃ (ב) וְיָת כָּל נַפְתָּלִי וְיָת אַרְעָא דְאֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וְיָת כָּל אַרְעָא דִיהוּדָה עַד יַמָּא בַתְרָאָה׃ (ג) וְיָת דָּרוֹמָא וְיָת מֵישְׁרָא בִּקְעֲתָא דִירֵחוֹ קַרְתָּא דְדִקְלַיָּא עַד צוֹעַר׃ (ד) וַאֲמַר יְיָ לֵיהּ דָּא אַרְעָא דְקַיֵּימִית לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְמֵימַר לִבְנָךְ אֶתְּנִנַּהּ אַחֲזֵיתָהּ בְּעֵינָךְ וּלְתַמָּן

לא

תולדות אהרן ויאמר וכו' ברכות י"ט ב':

רש"י

אחת: את כל הארץ. הראהו את כל ארץ ישראל בשלותה והכנעניים העתידים להיות מציקין לה: עד דן. הראהו בני דן עובדי עבודת כוכבים שנאמר ויקימו להם בני דן את הפסל (שופטים י"ח) והראהו שמשון שעתיד לצאת ממנו למושיע: (ב) ואת כל נפתלי. הראהו ארצו בשלותה וחורבנה והראהו דבורה וברק מקדש נפתלי נלחמים עם סיסרא וחיילותיו: ואת ארץ אפרים ומנשה. הראהו ארצם בשלותה ובחורבנה והראהו יהושע נלחם עם מלכי כנען שבא מאפרים וגדעון שבא ממנשה נלחם עם מדין ועמלק: ואת כל ארץ יהודה. בשלותה ובחורבנה והראהו מלכות בית דוד ונצחונם: עד הים האחרון. ארץ המערב בשלותה ובחורבנה. דבר אחר אל תקרי הים האחרון אלא היום האחרון הראהו הקדוש ברוך הוא כל המאורעות שעתידין ליארע לישראל עד שיחיו המתים: (ג) ואת הנגב. ארץ הדרום. ד"א מערת המכפלה שנאמר ויעלו בנגב ויבא עד חברון: ואת הככר. הראהו שלמה יוצק כלי בית המקדש שנאמר בככר הירדן יצקם המלך במעבה האדמה (מלכים ז'): (ד) לאמר לזרעך אתננה הראיתיך. כדי שתלך ותאמר לאברהם ליצחק וליעקב שבועה שנשבע לכם הקב"ה קיימה וזהו לאמר לכך הראיתיהו לך אבל

גזירה

תעבר: (ה) וימת שם משה עבד־יהוה בארץ מואב על־פי יהוה: (ו) ויקבר אתו בגי בארץ מואב מול בית פעור ולא־ידע איש את־קברתו עד היום הזה: (ז) ומשה בן־מאה ועשרים שנה במתו לא־כהתה עינו ולא־נס לחה: (ח) ויבכו בני
ישראל

לא תעבר: (ה) ומית תמן משה עבדא דיי בארעא דמואב על מימרא דיי: (ו) וקבר יתיה בחילתא בארעא דמואב לקביל בית פעור ולא ידע אנש ית קבורתיה עד יומא הדין: (ז) ומשה בר מאה ועשרין שנין כד מית לא כהאה עינוהי ולא שנא זיו יקרא דאפוהי: (ח) ובכו בני ישראל ית
משה

תולדות אהרן וימת וכו' סוטה י"ג ב'. קדושין ל"ח א': ב"ב ט"ו א': על פי ה' ב"ב י"ז א':
ויקבר וגו' סוטה ט"ב' וי"ג ב'. וי"ד א'. ולא ידע שם י"ג ב'. עקדה שער כ"ב:
ומשה וכו' שם י"ג ב': ויבכו וגו' כתובות ק"ג ב'. קדושין ל"ח א':

ר ש" י

גזרה היא מלפני שמה (ס"א שמה) לא תעבור שאלולי כך הייתי מקיימך עד שתראה אותם נטועים וקבועים בה ותלך ותגיד להם: (ה) וימת שם משה. אפשר משה מת וכתב וימת שם משה אלא עד כאן כתב משה ומכאן ואילך כתב יהושע ר' מאיר אומר אפשר ספר התורה חסר כלום והוא אומר לקוח את ספר התורה הזה אלא הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע: על פי ה'. בנשיקה: (ו) ויקבור אותו. הקב"ה בכבודו רבי ישמעאל אומר הוא קבר את עצמו וזהו א' משלשה אתין שהיה ר' ישמעאל דורש כן כיוצא בו ביום מלאת ימי נזרו יביא אותו הוא מביא את עצמו כיוצא בו והשיאו אותם עון אשמה וכי אחרים משיאין אותם אלא הם משיאים את עצמם: מול בית פעור. קברו היה מוכן משם מששת ימי בראשית לכפר על מעשה פעור וזה אחד מן הדברים שנבראו בערב שבת בין השמשות: (ז) לא כהתה עינו. אף משמת.
ולא

ב א ו ר

לד [אמר הכורם: (ו) ויקבר אתו, הקובר, וכן ויאמר ליוסף (בראשית מ"ח א'), האומר, ויגד ליעקב (שם שם ב') המגיד זהו לפי פשוטו, אבל לפי שנאמר ולא ידע איש את קברתו, משמע שלא נקבר ע"י אדם, לכן אמרו חז"ל הקב"ה בכבודו קבר אותו ברצון שפתח לו בהר כדמות מערה במקום שעמד שם משה ואח"כ סגר את המערה, ורבי ישמעאל אומר שהוא קבר את עצמו, כלומר שמשה בלבדו ידע מערה אחת במחבא בהר ונכנס לשם ולא יצא ממנו. (ז) לא כהתה עינו, לפי שלא כהתה עינו ולא נס
לחה

מֹשֶׁה בְּמֵישְׁרַיָא דְמוֹאָב
תְּלָתִין יוֹמִין וּשְׁלִימוּ יוֹמֵי
בְכִיתָא אֶבְלָא דְמֹשֶׁה׃
(ט) וִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן הֲוָה
מְלֵי רוּחַ חוּכְמָא אֲרֵי
סְמַךְ מֹשֶׁה יַת יְדוֹהִי עֲלוֹהִי
וְקַבִּילוּ מִנֵּיהּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וַעֲבַדוּ כְּמָא דִּי פַקֵּיד יְיָ
יַת מֹשֶׁה׃ (י) וְלָא קָם
נְבִיָא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל
כְּמֹשֶׁה דִּי אִתְגְּלֵי לֵיהּ יְיָ
אַפִּין בְּאַפִּין׃ (יא) לְכָל
אָתַיָא וּמוֹפְתַיָא דִּי
שַׁלְחֵיהּ יְיָ לְמֶעְבַּד בְּאַרְעָא
דְמִצְרַיִם לְפַרְעֹה וּלְכָל
עבדוהי

יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה בְּעַרְבֹת
מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם וַיִּתְּמוּ יְמֵי
בְכִי אֵבֶל מֹשֶׁה׃ (ט) וִיהוֹשֻׁעַ
בִּן־נוּן מָלֵא רוּחַ חָכְמָה כִּי־
סָמַךְ מֹשֶׁה אֶת־יָדָיו עָלָיו
וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשׂוּ
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃
(י) וְלֹא־קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל
כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יְדָעוֹ יְהוָה פָּנִים
אֶל־פָּנִים׃ (יא) לְכָל־הָאֹתֹת
וְהַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ יְהוָה
לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם לְפַרְעֹה
ולכל

תולדות אהרן ויתמו מ"ק כ"ה א' : ויהושע וכו' ב"ק נ"ב ב' : ולא קם ר"ה כ"א ב' · עקדת שער י"ג ושער ע"ב · עקרים מ"ג פ"כ : לכל האותות עקרים פ"ט ופ"ו :

רש"י

ולא נס לחה · לחלוחית שבו לא שלט בו רקבון ולא נהפך תאר פניו : (ח) בני ישראל · הזכרים אבל באהרן מתוך שהיה רודף שלום ונותן שלום בין איש לרעהו ובין אשה לבעלה נאמר כל בית ישראל זכרים ונקבות : (י) אשר ידעו ה' פנים אל פנים · שהיה לבו גס בו ומדבר אליו בכל עת שרוצה כענין שנאמר ועתה אעלה אל ה' ·
עמדו

באור

לחה, לכן לא נאמר ויגוע וימת משה, כמו במיתת שאר צדיקים · ועיין מה שכתבנו מזה על מלת ויגוע (בראשית כ"ה, ח') · (ח) ויתמו ימי בכי אבל משה, וסמיך ליה ויהושע בן נון מלא רוח חכמה וגו' מגיד שלא היו נתמו ימי אבל משה אם לא נחמו ביהושע, שהכירו בו שהוא מלא רוח חכמה, ושיכלו לבטוח בו ובהנהגתו שהיא ע"פי הדבור והוא כענין ויאהבה וינחם יצחק אחרי אמו (בראשית כ"ד ס"ז) · (י) פנים אל פנים · אין פנים אל פנים ממש, שהרי נאמר לא תוכל לראות את פני כי לא יראני האדם וחי (שמות ל"ג, כ'), אלא כמו פה אל פה אדבר בו (במדבר י"ב ח'), והטעם כמו שכתב רש"י, שהיה לבו גס בו ומדבר אליו בכל עת שרוצה, כענין שנאמר ועתה אעלה אל ה'

וּלְכָל־עֲבָדָיו וּלְכָל־אַרְצוֹ׃
(יב) וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה וּלְכֹל
הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה
לְעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל׃

עַבְדוֹהִי וּלְכָל אַרְעֵיהּ׃
(יב) וּלְכֹל יְדָא תַקִּיפְתָּא
וּלְכֹל חֶזְוָנָא רַבָּא
דִּי עֲבַד מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל
יִשְׂרָאֵל׃

חזק

הסופר יגמור באמצע השיטה שבסוף הדף

חזק

תולדות אהרן לעיני כל ישראל מ נחות ל' ה':

סכום פסוקי הספר דברים תשע מאות וחמשים ותמשה · הנץ סימן . וחציו · ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך : ופרשיותיו י"א · אסרו חג בעבותים סימן : וסדריו כ"ז יפיח אמונת יגיד צדק סימן · ופרקיו ל"ד · אודה ה' בכל לבב סימן : מניין הפתוחות שלשים וארבעה והסתומות מאה ועשרים וארבעה . הכל מאה וחמשים ושמנה פרשיות · וכסא כבוד ינחילם סימן :

סכום הפסוקים של כל התורה · חמשת אלפים ושמנה מאות וארבעים וחמשה · ואור החמה יהיה שבעתים סימן : וחציו וישם עליו את החשן ויתן אל החשן את האורים ואת התמים : מנין פתוחות של כל התורה · מאתים ותשעים . יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו סימן : והסתומות שלש מאות ושבעים ותשעה · או אסרה אסר על נפשה בשבעה סימן : נמצא מנין כל הפרשיות פתוחות וסתומות · שש מאות וששים ותשעה - לא תחסר כל בה סימן :

רש"י

עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם : (יב) ולכל היד החזקה · שקבל את התורה בלוחות בידיו : ולכל המורא הגדול . נסים וגבורות שבמדבר הגדול והנורא : לעיני כל ישראל · שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם שנאמר ואשברם לעיניכם · והסכימה דעת הקב"ה לדעתו שנאמר אשר שברת יישר כחך ששברת :

באור

ה', עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם, ע"כ, ואולי נכלל במלת ידעו גם הוראת יעדו. יעדו למה? לכל האתות והמופתים וגו' · (יב) לעיני כל ישראל, לא מעשה הקוסמים בחושך ובהסתר . אבל בגלוי ובפרסום לעיני כל ישראל] .